عیزەدین ئیبن ئەسیر

تەواوی مێژوو

بەرگی یەکەم

وەرگێڕانی
زاهیر محەمەد رەشید

پێداچونەوەی
پرۆفیسۆری یاریدەدەر د. یاسین سەردەشتی

تەواوی مێژوو

بڵاوکراوەی خانەی چاپ و بڵاوکردنەوەی چوارچرا

زنجیرەی ١٥٦

ناونیشان / سلێمانی –سەرەتای شەقامی مەولەوی – بەرامبەر پالاس

مۆبایل ئاسیا ٠٧٧٠١٥٧٥٠٦٧ — سانا ٠٧٥٠١١٢٨٣٨٨

نرخی ٧٥٠٠ دینارە

تەواوی مێژوو

نوسینی: ئیبن ئەسیر

وەرگێڕانی: زاهیر محەمەد رەشید

بەرگی یەکەم

چاپی دووەم

سلێمانی

٢٠١٠

بەناوی خوای جوانکاری بونەوەر

پێناسی کتێب

ناوی کتێب : تەواوی مێژوو

بابەت :مێژوویی

بەرگی: یەکەم

نوسینی: ئیبن ئەسیر

وەرگێڕانی: زاهیر محەممەد رەشید

تایپ: نژۆ مستەفا

نەخشەسازی: چوارچرا

نۆبەتی چاپ :چاپی دووەم سلێمانی ٢٠١٠

چاپخانە : چوارچرا

دیزاینی بەرگ: هەرێو عوسمان

تیراژ :١٠٠٠ دانە

ژمارەی سپاردن (١٢٥٢) سالّی (٢٠٠٨) پێدراوە

پێرست

پێشەکی

راستیەکی بەڵگە نەویستە، هەروك چۆن داهاتوو زادەی ئێستا و ئەمرۆیە، ئەمرۆش زادەی دوێنێی رابردووە. بە واتایەکی دی، هەر نەتەوە و گروپێکی کۆمەڵایەتی لەرۆژگاری ئەمرۆدا چییە و چ کارەیە، پشت بە هەڵ و مەرجی دوێنی دەبەستێت کە لەکۆمەڵگای مرۆڤایەتیدا چی کردووە و چ کارە بووە. بێگومان لە داهاتوویشدا چی دەکەن و چۆن دەبن، دەکەوێتە سەر ئەوەی ئێستا و دوێنێ چی بوون و چین. وردتر، داهاتوو بە گشتی، لەسەر ئەمرۆ و دوێنێ رادەوەستێت. بەوەش ئەو راستیە دەچەسپێت کەکات یەکەییکی پێکەوە بەستراو و لێك دانەپچراوە، تێیدا سەردەمێکی لەسەردەمێکی دیکەی جیاناکرێتەوە و هەر لێرەیشەوەیە کەبایەخی (مێژوو) دەردەکەوێت.

مێژوو بەگشتی، بریتیە لە تۆمار و یادداشتە گرنگەکانی رابردوو لەلایەن کەسێکەوە کەبەمێژوونوس ناودەبرێت. ئەو کەسەی کە هەوڵ دەدات بە پێی توانا و شارەزایی و لێهاتوی خۆی، راستی ئەو رووداوانە بگێرێتەوە و قامك بخاتەسەر کات و شوێن و هۆکارەکانی روودانیان و پەیوەندیان پێکەوە روونبکاتەوە و کاریگەریان لەسەر یەك و روداوەکانی داهاتوو نیشان بدات. ئەرکێکی ئەوتۆی مێژونوس کە تارادەیەکی زۆر گران و تاقەت پروکێنە و لە سۆنگەی مرۆڤ بوونی خودی مێژونوس، هەروەها باڵادەستی سێبەری مرۆڤ بەسەر کەرەسە خاوەکانییەوە، ئەگەری نییە بتوانێت تەواوی راستی رووداوەکانی رابردوو کوتومت وەك خۆی بخاتە بەردەست. ئەوەی هەیە تەنیا گواستنەوەی وێنەیەکی نزیکە لەرووداوەکانی رابردوو، وێنەیەکە خودی مێژونوس، لەبیر و هزری خۆیدا و بەپێی شێوازی مامڵە کردنی لەگەڵ کەرەستە خاوەکان و تێگەشتنیان وێنای دەکات.

خوێنەری بەرێز، ئەم کتێبە بەردەست، وەرگێرانی یەکێك لە گرنگترین کتێبە مێژوییەکانی جیهانی ئیسلامە کەلەبنەرەتدا ناوی(الکامل فی التاریخ)ە و بە زمانی عەرەبی لەلایەن یەکێك لەبەناوبانگترین مێژونوسانی ئەو جیهانەوە کە (عزالدین کوڕی الاثیر)و نوسراوە.

عێزەددین نازناوی مێژونوسێکی مەزنی موسوڵمانی سونی کوردە، لە بنەڕەتدا ناوی باوکیلحەسەن عەلی کوڕی ئەبی لکەرەم محەمەد کوری محەمەد کوری عەبدالکەریم کوری عەبدالواحیدە. ناوبراوی لەساڵی ٥٥٥ کۆچی/ ١١٦٠ زایینی لە جەزیرەی بۆتان کە بەجەزیری ئیبن عومەریش ناودەبرێت، چاوی بە دنیا هەڵهێناوە. عیزەددین کورە ناوەنجی باوکیەتی. برایەکی لەخۆی گەورەتری بەناوی (مجدالدین ابوو السعادات) و یەکێکی دیکەی لەخۆی بچوکتری بەناوی (ضیاء الدین ابوو الفتح) هەیە، کە ئەوانیش زانا و مەحەدیسە و نوسەری بەناوبانگ و خاوەن کتێبن و هەروەك عیزەدین بە (کوڕی الاثیر) ناسراون.

شایەنی باسە عیزەدین کەلەنێو بنەماڵەیەکی ناودار و خاوەن سامانی جەزیرەدا پەروەردە ببوو، هەر لەسەرەتاوە بایەخێکی تایبەتی لە لایەن باوکیەوە پێدراوە. عیزەددین وێرای ئەوەی هەر بە منداڵی قورئانی لەبەر کرد و بنەماکانی خوێندن و نوسین فێربوو، دوای ئەوە لە گەڵ باو ك و دوو براکەیدا بەتەواوی جەزیرەیان بەجێهێشت و رویان کردە موسڵ و لەو شارەدا نیشتەجێ بوون، دەرفەتی ئەوەی بۆ رەخسا کەسەردانی مزگەوت و خوێندنگا و کۆڕە زانستیەکانی موسڵ بکات و لێیانەوە فێربێت. ئەو هەر لەوێ زانستی حەدیسی لەسەردەستی هەردو زانای ناسراو (ابی الفضل عەبدوالله کوڕی احمد) و (ابي فرج يحيي الثقفي) خوێند. دواتر دەرفەتی چوونە حەجی قۆستەوە و سەردانی بەغدادی کرد و لەوێ سەردانی زانایانی بەناوبانگی وەك (**ابی القاسم یعیش کوڕی صدقە الفقیە الشافعی**) و (ابی احمد عەبدالوهاب کوڕی علی الطوسی) کرد و زانیاریان لێ فێربوو. پاشتر بۆ بەدەستهێنانی زانست و بەمەبەستی فێربوون و گەڕان بە دوای زانیاریدا، روی کردە شام و چووە قودس و زانایانی ئەوێشی بینی و دواتر گەڕایەوە موسڵ تا لەماڵەکەی خۆیدا جێگیر بێت و خۆی بۆ کاری نوسین تەرخان بکات.

دەبێ بگوترێت، وێرای ئەوەی عیزەددین لە کاتی گەڕان و سورانی بە دوای زانست و زانیاریدا، زۆربەی زانا پایەبەرزەکانی جیهانی ئیسلامی سەردەمەکەی خۆی بەسەر

کردنەوە و لێیانەوە زانستەکانی : حەدیس، فیقە، قورئان، ئوصولْ، فەرائز، و مەنتیق فێربووە. بەڵام ئەو تەنیا دو لە زانستەکانی هەڵبژارد و تیایاندا قوڵ بوویەوە کە زانستی حەدیس و مێژوو بوون. لە ڕێگای ئەو دو زانستەیشەوە ناوبانگی دەکرد. لەگەڵ ئەوەی عیزەددین کوڕی اثیر زیاتر ەك مێژوونوس ناسراوە تا موحەدیس. بەشێوەیەك کەلە پاش (الطبري) بەناسراوترین مێژونوسی موسوڵمان دەدرێتە قەڵەم. مێژونوسێك کەلەبووارە جیاجیاکانی نوسینی مێژوودا شارەزایانە ئەسپی خۆی تاوداوە. گرنگترین ئەو بەرهە مێژووییانەی تۆماری کردون بریتین لە:

١ – (التاريخ الباهر الدوله الاتباكية) ئەم کتێبەی، باسی مێژووی دەوڵەتی ئەتابەکی دەکات کە لەلایەن (عیماد الدینی زەنگی)یەوە لە موصڵ لەساڵی ٥٢١ کۆچی بەرامبەر ١١٢٧ زایینی دامەزراوە. ئەو دەوڵەتی عیزەددین لە سایەیدا ژیانی دەگوزەراند.

٢ – (اسد الغابة في معرفة الصحابة) کەلە دوبەرگ پێکدێت و تێیدا ئاماژەی بە حەوت هەزار و پێنج سەد لە یارانی پێغەمبەر (د.خ) (د.خ) و ژیان و تایبەتمەندییەکانی کردووە.

٣ – (اللباب فة تهذيب الانساب) کەباسی لە ڕەگەز و بنەچە و تیرەو تایەفەی خێڵەکانی عەرەب و ئاکار و شێوازی ژیان و دابەش بوون و گوزەرانیان دەکات.

٤—(الكامل في التاريخ) کەلەدوانزە بەرگ پێکهاتوە و لە مێژووی گشتی دەدوێت. هەر لە قۆناغی ئافراندن و سەرەتای ژیانەوە تا دەگاتە ساڵی ٦٢٨ کۆچی. واتە یازدە ساڵ بەر لەمردنی کەساڵی ٦٢٩ کۆچی بەرابەر ١٢٤٢ زایینییە.

عیزەددین لە الکامل دا قسە لە جیهانی کۆن دەکات تا دەرکەوتنی ئیسلام. دواتر دێتە سەر باسی جیهانی ئیسلامی تا سەردەمەکەی خۆی. ئەو لە گێرانەوە و تۆمار کردنی

روداوەکاندا پشت بە بەدوا یەکهاتنی ساڵەکان دەبەستێت و روداوکانی هەر ساڵ بەجیا تۆمار دەکات. ئەو رێبازەی کەبە (الحولی / chronicle) ناو دەبرێت. عیزەددین وێڕای ئەوەی لەم کتێبەدا باس لە مێژووی گشتی روداوە گرنگەکانی رابردوو دەکات کەچی لە هەمان کاتدا تا بۆی کرابێت روداوە ناوچەیی و هەرێمیەکانی پشتگوێ نەخستوە. بگرە ئاوڕی لە هەواڵەکانی کەش و ئاو هەوا و دیاردەکانی وەك: بوومەلەرزە، وشکەساڵی، گرانی، بلاوبوونەوەی نەخۆشی... هتد داوەتەوە.
شایانی باسە الکامل دەیسەلمێنێت کە عیزەددین تەنیا بە گێڕانەوەیکی ساکاری روداوەکان وگواستنەوەی هەواڵەکانی رابردوو و تۆمار کردنیان نەوەستاوە بەڵکو ئەو زۆربەی کات وەك راڤەکارێکی لێهاتوو و رەخنەگەرێکی وریا سەرنجی خۆی لەمەڕ روداوەکانی رابردوو نیشانی خوێنەر داوە و رەخنەی سەربازی و سیاسی و مۆراڵی خۆشی سەبارەت بە دیاردە مێژوویەکان هەیە. دیارە عیزەددین بە هۆی جێبەجێ کردنی هێندێك ئەرکی سیاسی فەرمی کەلەلایەن خاوەنی موسڵەوە پێی سپێردرابوو، هەروەها لە سۆنگەی ئەوەوە کەلە شەڕ و ململانێ و پەلامارە سەربازییەکانی (سەلاح الدینی ئەیوبی)دا هاوەڵی ناوبراوی کردووە. هەربۆیە ئاسانتر توانای بەسەر گێڕانەوەی ئەو روداوانە و نیشاندانی سەرنج و تێبینی و رەخنە گرتن داشکاوە و لەو لایەنەوە لێهاتویی خۆی دەرخستوە. ئەوەش بۆتە هۆی ئەوەی کەسایەتی مێژووی عیزەددین لەهەمیشەدا رون و ئاشکرا و بێ پێچ و پەنا بێت. ئەوەی ئەم راستیەشی زیاتر دەرخستووە ئەوەیە، کە عیزەددین (الکاملی) بەزمانێکی پاراو و ساناو و بێ گرێ و گۆڵ پێشکەش بەخوێنەران کردووە.

ئەم وەرگێرانە کوردییەی کتێبی مێژووی (الکامل)، لە لایەن برای وەرگێری پێگەشتووی لاو و خوێندکاری بەرێزم کاك(زاهیر محەمەد رەشید)ەوە ئامادە کراوە و پێشکەش بە خوێنەرانی کورد و کتێبخانەی کوردی دەکرێت. ئەو کتێبەخانەی کە بۆ پڕکردنەوەی کەلێنەکانی لەبوارە جیاجیاکاندا بەگشتی و لە بواری بەرهەمی وەرگێردارو بە تایبەتی، پێویستی بە سەدانی وەك کاك زاهیر هەیە تا دەوڵەمەند بێت و بگاتە نزیك بە ئاستی کتێبخانەی نەتەوەکانی دیکەی دراوسێ و بیانی.

هەربۆیە لە لایەن خۆمەوە دەسخۆشی لە ماندو نەبوونی کاکە زاهیر دەکەم و هیوادرام بەهەمان گوڕ و تینەوە بۆ تەواو کردنی کارەکەی تێبکۆشێت و بەسەرکەوتویی تا وەرگێرانی دوابەرگی ئەم کتێبە مێژوویە بەنرخە رانەوەستێت.

پێویستە بگوترێت، کە ئەم وەرگێرانە کوردییەی (الکامل) لەسەر وەرگێرانە فارسیەکەی کراوە کە بەرگی یەکەمی لە ساڵی ١٣٧٠ی هەتاوی بەرامبەر بە ١٩٩١ زایینی لە لایەن وەرگێری ناسراوی ئێرانی (دکتۆر سید محمد حسینی رۆحانی) بەزمانی فارسی چاپ و بلاّو کراوەتەوە. بەش بەحاڵی خۆم چ وەرگێرانە فارسییەکەی دکتۆر رۆحانی و چ وەرگێرانە کوردییەکەی کاکە زاهیر بەکارێکی سەرکەوتووانە دەزانم. داواشم لەخوێنەران و شارەزایانی زمانی کوردی بەرێز هەیە کە پاش چاپ کردنی ئەم کارە، بابەتەکە بە وردی بخوێننەوە و هەر کەم و کوریەکی زمانەوانی تێدابێت، سەرنج و تێبینی خۆیانی لەسەر بلاّو بکەنەوە تا کاکە زاهیر بەسوپاسەوە سودیان لێ ببینێت و لە وەرگێرانی بەرگەکانی داهاتووی ئەم کتێبە لەبەرچاویان بگرێت. لەگەڵ هیوای سەربەرزی و تەندروستی بۆ هەموو<وان...

پرۆفیسۆری یاریدەدەر. دکتۆر یاسین سەردەشتی

٢٥ ی خاکەلێوە ٢٧٠٧ی کوردی

سلێمانی

پێشەکی

سوپاس بۆ خوای كۆن شیاوە كەژیانی سەرەتایی نییە. گەورە و هەمیشەییە و لەبەر ئەمە، وەك ئەو، كۆتایی نییەو بوونی ئاكامی نییە. پاشای راستین و لەسەر ئەم بنەمایە زانایی و فرمزانی هیچ كات ناتوانن هەستی پێبكەن. توانایە و لەبەر ئەمەهەمووی ئەوەی لە گەردوندایە، نیشانەیەك لەتوانایی بێ كۆتایی ئەوە. پیرۆزە و لەبەر ئەمە روداوەكان بەدەوروبەری بارگاكەی ناگەن. پاك لەگۆرانكارییە. كەواتە لەو – جگە لەو—ناتوانێت رزگاری بێت. سورێنەری ئافرێنراوەكان لەنێوان هەلگرتن و دابەزاندن و بلاّوكردن و تێكچرژاندن و سەقامگیر كردن و تێك شكاندن و مراندن و زیندو كردن و بەختەوەركردن و لەرێدەركردن و رێزدار كردن و بێ رێز كردنە. هەر كەسێك بیەوێت، سەروەری و پاشایەتی پێدەبەخشێت و لەهەر كەسی بووێت، وەریدەگرێتەوە. چاكە لەدەستی ئەودایە و بۆ هەموو كارێك بەتوانایە. لەناوبەری رۆژگارە كۆنەكان و خەلّكانی پێش. هەر بورج و قەلاّ و دژێكیان دروست كرد لەبەرامبەر توانایی ئەو پەنای نەدان.((ئێستا ئایا هیچ كام لەوان دەبینی و یا ئاواز و جوولّەیەك لەوان دەبیستی؟ مریم / ١٩/ ٩٨)). سوود و زیان بە دەست ئەوە و ئافراندن و كار. گەورەیە خوایەك خواوەندی جیهانیانە. ئەو لەبەر ئەو بەخشینانەی پێی بەخشیوم دەپەرستم و بۆ ئەو تواناییەی بەهەر كام لە خەلّكانی داوە، رێزی لێدەگرم. سلاّو و درودی بێ كۆتایی بۆ پێغمبەرەكەی دەنێرم كەگەورە و سەروەری عەرەب و عەجەم بوو و نێردراو بۆ هەموو خەلّكان. سلاّو لەبنەمالّە و هاورێكانی كە ئالاّی رێنیشاندەر بوون و چرا لەناو تاریكی. درودی خوایان لێبێت و لەبەرامبەر هەموویان سەری رێز و كورنوش دادەنەوێنم.

بەلاّم دواتر، بەردەوام خوازیاری خوێندنەوەی كتێبە مێژوویەكان بووم و دەمویست ناوەرۆكیان بزانم و هەست بەروداوە ئاشكرا و شاراوەكانیان بكەم. تامەزرۆی ئەو ئەزمون و زانست و فەرهەنگانە بووم كە لەناویاندا حەشار درابوون. كاتێك تیایدا رۆچوم لەگەلّ خواستەكەی خۆم بەناسازگارم بینی.

دەستەیەك رێگاكانی مێژوو نوسین تا قوڵایی دەپێون و درێژدادڕی دەكەن و دەستەیەك لەبەر چڕوپڕی زیانی پێدەگەیەنن. لەگەڵ ئەمەیشدا زۆربەیان رواداوە گرنگ و گەورەكانیان نوسیوە.

زۆربەیان سەرقاڵی كارە ورد و بێ بەهاكان بوون كە گرنگی پێنەدانیان باشتر و نەنوسینیان شیاوتر بوو.. نمونەیەك لەوان دەیوت: سەیر و سەرسورهێنەرە، تاقیكەرەوەی بەرد و شایەنی بەلابردن فەرماندا و پەیمانەیەكی لەبەهایان زیاد كرد، رێزیان لەو گرت و ئەمیان سووك.)) هەر كەسێك تا رۆژگاری خۆی مێژووی نوسی و دوای ئەو یەكێتر هات و بۆ ئەو پاشكۆیەكی لەخۆی بەجێهێشت و رواداوە تازەكانی دوای مێژووی ئەوی زیاد كرد. ئەوەی رۆژهەڵاتی بوو رواداوەكانی رۆژئاوای لەبیر كرد و رۆژئاواییەكان لەرۆژهەڵات شتێكی ئەوتۆیان نەنوسی. لەبەر ئەمە كاتێك لێكۆڵەر دەیویست نوسراوێكی مێژووی بخوێنێتەوە، پێویستی بە چەندین بەرگ و كتێبی زۆربوو و دەیبینی دەستەیەك لەبەر كەم نوسین زیانیان لە مێژوو داوە و هەندێ لەبەر درێژدادڕی بوونەتەهۆی ئازار و رەنجانی.

((چۆنییەتی نوسین))

کاتێك بەم شێوەم بینی دەستم بە نوسین کتێبێکی مێژووی و گشتگیر لەبارەی بەسەرهاتی ژیانی پاشاکانی رۆژهەلأت و رۆژئاوا و نێوانیان کرد تا بۆمن یادداشتێك بێت لەترسی لەبیرکردن بەردەوام لێی بروانم و رووداوەکان لەسەرەتایی رۆژگارەوە ئاماژە پێبدەم.

ئەم بەسەرهاتانە بەردەوام دەبن و یەکێك درێژە بەرێگای ئەویتر دەدات. ئەم زنجیرە تا مردنی خۆمان درێژەی دەبێت.

لەگەڵ ئەمەیشدا نالێم لێرەدا هەموو رووداوە پەیوەندیدارەکان بە مێژووم زەق کردۆتەوە چوونکە ئەوەی لە موسڵە بەناچار لە دەست راگەشتن بەوەی لە قولأی رۆژهەلات و رۆژئاوایە دوور دەکەوێتەوە. بەلأم دەڵێم لەم کتێبەدا ئەو شتانەم کۆکردۆتەوە بەتەنیا لەهیچ کتێبێکدا کۆنەکراوەتەوە. هەر کەس لێی بڕوانێت راستی ئەم وتەی بۆ دەردەکەوێت و ئەندێشەی تری نابیت. من کاری خۆم لەکتێبی گەورەی ئیمام باوکی جەعفەری تەبەری دەست پێکرد چوونکە ئەم کتێبە پاڵپشتێکە و هەمووان پشتیان پێ بەستووە و لەکاتی ناکۆکی بەڵگەی لێ دەهێننەوە. هەموو بەسەرهاتەکانم وەك گەوهەرێك لەناو بەرهەمەکەی خۆمدا دانیشاند و زیانم بە هیچ نەگەیاند. ئەو لەبارەی زۆربەی رۆوادوەکان چەندین گێرانەوەی جیاوازی ئاماژە پێداوە کەهەرکام هاوشێوەی پێشوترەکەیەتی یا لەو کەم بایەختر. لەناو بەرهەمەکەی ئەو گرنگیم داوە بەگشتگیرترین گێرانەوە و کەم و کوڕیەکانم لەشوێنەکانیترەوە پڕکردەوە. هەر شتێکم لەشوێنی خۆیدا نوسی و لەم روەوە یەك رووداو بە جیاوازی شێوەکانی گێرانەوەی، هاوشێوە و هاوناهەنگ لەناو دەرهات و ئەمە ئەو شتەیە بە جوانی لەم کتێبەدا دەیبینن.

کاتێك خوێندنەوەی ئەو کتێبەم تەواو کرد، مێژووە ناودارەکانیترم خوێندەوە و لەناو ئەوان ئەوەی لەمێژووی تەبەری خوێندبوومەوە، گشتگیرترم کرد. هەر شتێکم لەشوێنی خۆیدا دانا جگە لەوەی لەبارەی هاوەلأنی پێغەمبەر (د.خ)ی خوا بوو

چوونکە لێرەدا هیچم لەسەر وتارەکانی تەبەری زیاد نەکرد مەگەر ئەوەی زیاد کردنەکە رونکردنەوەیەکی پێویست بووایە. هەروەها ئەوەی بێزەرەکەی لەگێرانەوەی بەسەرهاتەکەی خۆی بەهەڵە وتن بەراوەرد نەکردبێت. لەمبارەوە باوەڕم پێکرد چوونکە ئیمامێکی قایم کار و راست کردارە و لەروانگەی زانست و راست باوەڕی و راست بێژی، راست کارە. جیاواز لەوەیش، لەمێژووە ئاماژە پێدراوەکان و کتێبە ناودارەکان تەنیا گێرانەوەم لەکەسانێکەوە هێناوەتەوە کە راست وتار بوون و لەنوسینی کارەکانیان راست کردار. هیچ کات وەك کەسێك نەبووم لەتاریکی شەو هەنگاو هەڵبگرێت یاگەوهەرو لم تێکەڵ بکات. مێژوونوسانم بینیوە یەك روداو لەماوەی چەند ساڵێکدا دەهێننەوە و لەهەر مانگێك بەشێکی دەگێرنەوە و لەبەر ئەمە روداوەکە پچڕپچڕ دەردەکەوێت کە شتێکی لێ هەڵناکرێت و جگە لە قووڵ روانین و قووڵ تێفکرین تێگەشتنی ئەگەری نابیت. لەسەر ئەم بنەمایە یەك روداوم لە یەك شوێندا گێراوەتەوە و ئاماژەم بەوە داوە هەر بەشێك لە کام مانگ و ساڵدا رویداوە. لە نوسراوەکەی مندا هەموو روداوەکان یەك لەدوای یەك و هاوئاهەنگ و بەردەوام هاتون و هەرکام درێژەی ئەویتریان گرتووە.

لەهەر ساڵێك بۆ هەر رووداوێکی تایبەت و ناودار گێرانەوەیەکی تایبەتم ئاماژە پێداوە. لەبارەی ئەو روداوە بچوکانەی بەرگەی گێرانەوی جیاوازیان نەدەگرت ئەم رێگەیەم گرتەبەر کەبۆ هەموویان گێرانەوەیەکم لە کۆتایی هەر ساڵدا ئاماژە پێدا و لە ژێر ئەم ناونیشانەدا دامنا((بیرەوەری چەندین روداویتر)). ئەگەر کەسێکم ناوبردووە کە لەسوچێکدا پاشایەتی کردووە یا لەشوێنێکدا شوێنکەوتەیی هەبووە و رۆژگاری درێژەی نەخایاندووە، هەموو گێرانەوەی ژیانیم لەسەرەتا تا کۆتایی لەسەرەتایی کارەکەیدا هێناوە چوونکە ئەگەر بەسەرهاتەکانی ئاوا کەسێك لەشوێنە جیاوازاکاندا بلاوببێتەوە بەهۆی زانیاری کەم، ناسینەوەی ئەگەری نابیت. لەکۆتایی هەر ساڵدا باسی بیرمەند و زانست خواز و زاناکانم کردووە کەلەو ساڵەدا مردوون. ناوە هاوشێوەکانم کەلەنوسینە جیاوازەکان بەشێوەی جیاواز دەخوێنرێنەوە و لە زمانی خەڵکی هەر شوێنێك روخسارێکیتر بە خۆیان دەگرن بە رونکردنەوەی یەك یەکی پیتەکان نوسی تا خوێنەر لە ئەعراب و نوقتە دانان بێ نیاز بێت.

کاتێك پێشینەیەکم کۆکردەوە، رۆژگارێکی درێژ، لەبەر ئەو روداوانەی تازە بە تازە دەگەشتن و ئەم پچڕانانە جۆراوجۆر و یەك لەدوای یەك بوون، پشتم تێکردن چوونکە ناسینی من لەم جۆرە کارە گەشتبوویە ئاستی گەشە سەندن و کامڵی. ئەو کات دەستەیەك لە برادەران و فەرهەنگ ناسان و هونەر پەروەران لەهاورێیان— کە هاودەمی لەگەڵ ئەوان بە دوورترین دیمەنەکانی بێ نیازی خۆم دەزانم و ئەوان بە رێزداترین و بەبەهاترین هاودەمەکانی خۆم هەژمار دەکەم— داوایان کرد لەمنی ببیستن تا بتوانن لەزمانی من بیگێرنەوە. من داوای لێبووردنم کرد کە کارەکەم بە نیوە ناتەواوی بەجێهێشتوە و هێشتا کۆتاییم پێنەهێناوە چوونکە بەسەر پێشنوسەکەیدا نەچوومەتەوە و کەم و کوڕی و هەڵەکانیم نەگرتووە و هەروەها ئەوەی پێویستی بە سڕینەوە و لەناو بردن بووە، نەمکردووە. هاتو چۆی ئەوان رۆژگارێکی خایاند و بەردەوام خوازیار بوون و لەپشت تێنەکردنی من سوور. ئەوان پێش کۆتایی و پیاچوونەوە دەستیان بە بیستنی کرد. لە گەڵ ئەوەی خوێندنەوە و پیاچوونەوە بەهێزبوو و سڕینەوەی ئەوەی دەبووا نەنوسرابا، لەشوێنی خۆی. مەبەستی بەئەنجام گەیاندنی سست و ناتەوانی ئاشکرا بوو چوونکە من سەرقاڵی کاری تربووم کە رێگە چارەم لێی نەبوو، هاورێ و پشتیوانم نەبوو. هەروەها ئەو خەمانەی یەك لەدوای یەك دەگەشتن و ئەو گرفتارییە گیانبڕانەی لەیەك نەدەپچڕان. ئێستایش نیشانەی بێ میهری و گێرۆدەی ناتەوانیم و ناڵێم وەك تیژپێکان رێگە دەبڕم.

کار بەم شێوە بوو تا یەکێك دەرکەوت فەرمانبردن لەو بوو بە ئەرکێك و لایەنگیری کردن لە دەستوورەکانی هاوشێوەی دەستورەکانی خوا. کەسێك لەپێشیە گرانباییەکان بەهاتنە سەرکاری ئەو چرۆیان کرد و رۆحە نەزانییەکان بەپشت تێکردنی ئەو لەوان جیاجیا. کردەوە رێزدارەکانی زیندوو کردەوەو بەرگێکی تازەی پۆشاندن دوای ئەوەی ئێسقانەکانیان پووکا بوو. کەسێك دادپەروەری و بەخشنەدەیی هەموو فەرمانبەرانی گرتەوە و بەخشەندەیی سەرانسەری دنیای داپۆشی. سەروەری ئێمە پاشای میهرەبان، زانای خوایاری بەختەوەر، مانگی چواردەی دین راستەکان، کۆڵەکەی ئیسلام و موسوڵمانان، زیندوو کەرەوەی دادپەروەری کەهیوادارم دەوڵەتی بەردەوام و بەخت و

شانسی بێ کۆتایی.

لەم کاتەدا درەنگ کردنم بە رەوا نەبینی و کراژی لەش پەروەریم فڕێدا. مرەکەبم ئامادە کرد و پێنوسم بەهێز. ووتم کاتی چوستی و چالاکییە. کەواتە ئەی سەمەندی تیژ پێی من، تیژ برۆ. بە ئەنجام گەیاندنی ئەم کتێبەم کردە گەورەترین خواستی خۆم و دەست بەکاربووم. گەر خوا کارێکی بوێت، بزوێنەرەکانی ئامادە و رێگا تەخت دەکات. لەبەر ئەمە بەخێرایی بەدواداچوونم بۆ بەئەنجام گەیاندنی کرد و ئەمە مایەی سەرسورمانە کەدواکەوتوو بیەوێت پێش هەمووان کەوێت. خۆم کردە نیشانەی تیری سەرکۆنەکەران و گیرۆدەی وتاری پرتانەی لۆمەکەران. باس لەسەر ئەوەیە ئەگەر رەخنەگران بیانەوێت رێگە بۆ نووسینە پاکەکان بەدەست بێنن و بیرەوەرییەکان بیانەوێت کۆکراوەیەکی رازاوە فێربن کەچەندین جار چاکسازی خوێندنەوەی بۆ کراوە وکۆکردنەوە و هەڵەگیری بەردەوام ئەنجام دراوە، رێگەی ئەوان بەرەوە کتێبێك خاڵی لەم رازاندنەوانە خۆشترە و کارکردیان شیاوترە. دان بەوەدا دەنێم بەردەوام کەم وکوڕیم هەبووە و ناڵێم وتەیەکی ناراست بەهۆی لەبیرچوونەوە کەوتە سەرکاغەز. بەراشکاوی ئاگادارتان دەکەم ئەوەی نایزانم لەوەی دەیزانم زۆر زیاترە.

ناوێکم لێنا لەگەڵ ماناکەیدا یەك بگرێتەوە: الكامل في التاريخ

((سودەکانی مێژوو نوسین))

زۆرکەسم بینیوە بانگەشەی زانست و زانیاریان دەکرد و خۆیان بە بیرمەند لەزانست و مێژوونوسین هەژمار دەکرد. ئەوان مێژوویان سووك دەکرد و بەکەمیان دەزانی و بە قسەی هەڵیت و پڵیتیان دادەنا و پشتیان تێدەکرد. گومانیان وابوو بەرزترین سوودی مێژوو رۆشتن بەرەو ئەفسانە و بەسەرهاتەکانە و ئەنجامەکەی ئاگاداربوون و زانیاری لەبارەی چیرۆك و وتووێژی شەوانەیە. راستە، ئەمە کاری کەسێکە لەناوك بەتوێکڵ بەسەندە بکات. بەلاّم کەسێك خوا سروشتێکی راستی پێبەخشی بێت و بەرێگەی راست رێنوێنی کردبێت، دەزانێت مێژوو سودی زۆرە و بەرهەمەکانی ئەم دنیایی و ئەو دنیایی زۆر و بێ ژمار. هەنووکە ئێمە هەندێك لەم سوودانە کەبۆمان روون بۆتەوە دیاردەخەین و ناسینی سوودەکانیتر بۆ خوێنەری بەرێز بەجێدێڵین.

((سوودەکانی ئەم دنیایی مێژوو))

یەکێك لەسوودەکانی ئەم دنیایی مێژوو ئەوەیە بێ گومان مرۆڤ هەمیشە زیندوبوونی خۆش دەوێت و بەباشی دەزانێت لەژماری زیندووان هەژمار بکرێت. خۆزگە دەمزانی: جیاوازی چییە لەنێوان ئەوەی خۆی دوێنێ بینیویەتی یا بیستوویەتی لەگەڵ ئەوەی لەکتێبێکی گشتگیری بەسەرهاتی پێشینیان و ژیانی رابردووان خوێندبێتی؟ ئەگەر ئەمانە بخوێننەوە وەك ئەوە وایە ئەو کەسە لەگەڵیاندا هاورۆژگار بووبێت و کاتێك لێیان ئاگادار بێت، وەك کەسێکە بووبێتە هاودەمیان.

یەکێتر ئەوەی کە: پاشاکانی رۆژگاری ئێمە و پاشاگان، کاتێك مێژوو دەخوێننەوە و شێوەی کاری زاڵمان و ستەمکاران بەجوانی و بەنوسراوی لەکتێبەکاندا دەبینن کە خەڵك لە وتار و زمانی یەکتری دەگێرنەوە و داهاتووان لە رابردووان بەسەرهاتی زۆر باس دەکەن و کاتێك دوواهاتەکانی وەك ناوزڕان و لەناو بردنی خەڵك و وێران کردنی شارەکان و بەفیڕۆچوونی سامانەکان و تاریکی رۆژگارەکان ببینن، کارەکانی خۆیان بە قێزەون هەژمار دەکەن و پشتی تێدەکەن. کاتێك شێوەی ژیانی فەرمانڕەوا دادپەروەرەکان ببینن و ناوی خۆشی ماوەی ئەوان دوای خۆیان بدۆزنەوە و بزانن

لەرۆژگاری ئەوان شارو ولأتان ناوەدان و سامانەکان روو لەزیادبوون بووە، بەچاکی دەزانن ریچکەی ئەوان بگرنە بەر و سووردەبن لەسەری و هەموو شتێکی ناسازگار لەگەڵیا لەناو دەبەن. ئەمە زیاد لەبەدەست هێنانی ئەو بیروبۆچوونە راستانەیە کەبەهۆیەوە زیانی دوژمنان لەخۆیان دوور دەخەنەوە و لەهەڵدێرەکان رزگاریان دەبێت و خەزێنەی گرانبایی شارەکان و پاشەکەوتی بێ کۆتایی ولأتەکان راست و دەست لێنەدراو دەپارێزن. ئەگەر تەنیا سوودی مێژوو ئەمە دەبوو ئەم شانازییە بۆی بەسەندەیە.

یەکێکیتر ئەزموونەکان و ناسینی روداوەکان و دوواهاتی کارەکانە چوونکە هیچ کارێك رونادات مەگەر ئەوەی لەرابردوودا پێشینییەکی هەبێت یا هاوشێوەی ئەوە رویدابیت. لەم رێگاوەیە خۆی زیاد دەبێت و لایەنگیری کردنی دەبێتە شیاو. ئەو بێژەرە خۆش وتویەتی:

رأیت العقل عقلین	فمطبووع و مسموع
فلا ینفع مسموع	اذا لم یك مطبووع
کما لاتنفع الشمس	و ضوء العین ممنوع

واتاکەی: خۆم بە دوو شێوە بینی— گونجاو و بیستراو. ئەگەر کەسێك ناوزێکی گونجاوی نەبێت بیستن بەکاری ناخوات. وەك چۆن ئەگەر کەسێك سۆمای چاوی نەبێت تیشکی هەتاو سوودی پێناگەیەنێت.

خواستی ئەو لەئاوز سەرچاوەی گرتووە، ئاوز سرشتێکە خوا بەمرۆڤی بەخشیوە و ئاوز، بیستراوی ئەو ئەزمونانەیە ئاوزی سروشتی پێ زیاد دەبێت. ئەم وتەبێژە لەرێگەی فراوان کردنی درێژەی قسە و رێزگرتنی ئەزموون، بەئاوزێکی جیاوازی زانیوە و گەرنە یەکیشیان زیادبوونیکە لەیەکم ئاوزدا بەدەست دێت.

یەکیتر رازاندنەوەیەکە مرۆڤ لەرێگەی خوێندنەوەی مێژوو بەدەستی دێنێت و لەکۆر و کۆبوونەوەکان بەبیرهێنانەوەی زانیارییە مێژوویەکانی خۆی و گێرانەوەی شتی تازە خۆی دەرازێنێتەوە و گوێ و دڵە بیسەرەکانی خۆی خوازیار بەخۆی دەکات. دڵەکان ئەوەی ئەو دەیدات و وەری دەگرێت بەچاك دەزانن و ئەوەی بەبیری دێنێتەوە بەجوان.

((سوودەکانی ئەو دنیایی مێژوو))

بەڵام سوودەکانی ئەو دنیایی بەم شێوەیە: بیرمەندی فرمزان کاتێك لەمێژوودا رۆدەچێت و سەروژێربوونی خەڵك بەدەست جیهان ببینێت و بەدبەختییە یەك لەدوای یەکەکانی گەورەکان بدۆزێتەوە کەچۆن رۆژگاری گرژ و مۆن، گیان و پاشەکەوتەکانی ئەوانی بەتالان برد و ناوز و گەورەیی ئەوانی بەفیرۆدا و هیچ خاوەن پلە وپایە و هیچ بێ پایەیەکی نەهێشتەوە و هیچ دارا یا نەدارێك لەزیانەکەی رزگاری نەبوو، دنیا بەکەم دەزانێت و پشتی تێدەکات و روودەکاتە توێشوگرتن بۆ جیهانێکیتر و خوازیاری ماڵێکی بەردەوام دەبێت کە هیچ کام لەم کەم و کورپیانەی نییە و داهاتووان لەم زیانانە بەدوورن.

ئەگەری هەیە بێژەرێك بڵێت: هیچ خوێنەرێکی مێژوویم نەبینیوە پشت لەدنیا بکات و رووبکاتە ئەو دنیا و پێگە بەرزەکەی. خۆزگە دەمزانی ئایا ئەم بێژەرە دەستەیەك لەخوێنەرانی قورئانی— کە سەروەری هەموو ئامۆژگارییەکان و پاراوترینی هەموو وتەکانە— نەبینیوە کەلەخوێندنەوەی قورئان بەدوای ئەم کاڵا کەمەدا دەگەرێن و بەسەندەی پێدەکەن؟ بەڵێ، دڵی خەڵك خوازیاری سوودە زوو بەدەست هاتووەکانە و چارەسەری ئەمە ناکرێت.

یەکێتر لەسوودەکانی ئەو دنیایی مێژوو، رازاندنەوە بەلەخۆبووردوویی و بەرگەگرتنە کەلە عادەتەکان پەسندیان کردووە چوونکە کاتێك بیرمەند دەبینێت هیچ پێغەمبەر (د.خ) و پاشایەکی گەورە لەزیانی دنیا رزگاری نەبوو و تەنانەت هیچ کەس تیایدا نەحەوایەوە، دەزانێت بەویش دەگات کەبەوان گەشت و ئەو هەمان تێدەگات کەئەوان تێی گەشتون.

و هل انا الا من غزية ان غوت غويت و ان ترشد غزية ارشد

واتاکەی: ئایا من یەکێك لەبنەماڵەی غزیەم؟ ئەگەر غزیە گومرا بێت منیش گومرا و لەناو دەچم و ئەگەر رزگاری بێت منیش رزگارم دەبێت.

بۆ ئەم زانستەیە بەسەرهاتی زۆر لەقوڕئاندا هاتووە: خوا دەفەرمێت ((ئەم بەسەرهاتانە ئامۆژگارییە بۆ کەسێك کەدڵی بەئاگا بێت و گوێ بگرێت و شایەتی تێگەشتنی خۆی بێت (ق/ ٥٠/ ٣٧).)) ئەگەر ئەم بێژەرە گومان دەکات خوای گەورە

ئەم بەسەرهاتانەی لەرێگەی ئەفسانە و وتووێژی شەوانە گێراوەتەوە، دەبێت بزانێت درێژەدەری گومانە گومڕاکانی خۆی بووە و زۆر کەس لە — بەپێی وتەی قورئان— لەبارەی داستانەکانی قورئان — پێشینان دەڵێن: ((ئەمانە ئەفسانەی پێشینانە کە پێغەمبەر (د.خ) (د.خ) نووسیویەتی و لەبەرەبەیان و کاتی شەو بۆی دەگێرنەوە و پێی دەدەن)) (فرقان/٢٥/٥).

لەخوام دەوێت دڵێکی بیرمەند و زمانێکی راست وتارمان پێببەخشێت و لەسەر رێگەی راست دامانێت کە ئەو بۆ ئێمە بەسە و چاك سەروەرێکە.

کاتێك مێژوونوسین لە ئیسلام دەستی پێکرد

دەڵێن کاتێك پێغەمبەر (د.خ) گەشتە مەدینە، فەرمانی بە مێژوونوسیندا. وتاری راست و ناودار لەم بوارەدا ئەوەیە کە عومەر کوڕی خەتاب فەرمانی مێژوونوسینی دا. هاندەری ئەم کارە بەشێوەیەك بوو باوکی موسی ئەشعەری بۆ عومەر کوڕی خەتابی نوسی: نامەکان لەتۆ بەئێمە دەگات کەبەرواری تێدا نییە. لەم کاتەدا عومەر خەڵکی بۆ راوێژ کردن لەگەڵ خۆی کۆکردەوە. یەکێك وتی: هەڵبژاردنی پێغەمبەر (د.خ) (د.خ) بۆ پێغەمبەر (د.خ)ی بکە دەسپێکی مێژوو. دەستەیەکیتر پێشنیاریان کرد کۆچی پێغەمبەر (د.خ) (د.خ) لەمەککە بۆ مەدینە بکاتە دەسپێکی مێژوو . عومەر کوڕی خەتاب وتی : کۆچی پێغەمبەر (د.خ) لەمەککە بۆ مەدینە دەکەینە دەسپێکی مێژوو چوونکە کۆچی ئەو راستی لەکەژی و چەوتی جیا کردەوە. شەعبی ئاماژەی بەم گێرانەوەیە داوە.

مەیمون کوڕی میهران دەڵێت: لای عومەر کوڕی خەتاب بەڵگەیەکیان هێنایەوە کەبەروارەکەی مانگی شەعبان بوو. ئەو وتی: ئەمە کام شەعبانەیە؟ شەعبانێك کەدێت یا ئەوەی تیایداین؟ ئەو کات بەهاوەڵانی پێغەمبەر (د.خ)ی وت: بناغەی شتێك بۆ خەڵك دابرێژن، رۆژ و مانگەکان بناسنەوە. دەستەیەك وتیان: لەسەر بنەمای مێژووی رۆمەکان بنوسن چوونکە ئەوان رۆژگاری زوئەلقەرنەین بەسەرەتا و دەسپێکی مێژوو دەزانن. عومەر کوڕی خەتاب وتی: ئەمە پێی دەچێت. وتی: لەسەر

بناغه‌ی مێژووی ئێرانییه‌کان بینوسنه‌وه. پێیان وت: له‌ئێران هه‌ر کاتێك پاشایه‌ك دێته سه‌رکار مێژووی رۆژگاره‌که‌ی پشت گوێ ده‌خه‌ن. ئه‌وکات بڕیاریاندا بزانن پێغه‌مبه‌ر (د.خ) چه‌نده له‌مه‌دینه‌دا ماوه‌ته‌وه. بیریان کرده‌وه و به‌ده ساڵیان خه‌ملاند. مێژوویان له‌کاتی کۆچی پێغه‌مبه‌ر (د.خ) نوسی. محه‌مه‌د کوڕی سیرین ده‌ڵێت: پیاوێك هاته لای عومه‌ر کوڕی خه‌تاب و وتی: بناغه‌ی مێژوو دارێژن. عومه‌ر کوڕی خه‌تاب وتی: مێژوو چییه؟ وتی: شتێکه عه‌جه‌مان ده‌ینوسن و ده‌ڵێن له‌فلان ساڵ و فلان ساڵ ئاوا کرا و ئاوا بوو. عومه‌ر کوڕی خه‌تاب وتی: کارێکی باشه. بناغه‌ی مێژوویان دارشت و هاوده‌نگ بوون کۆچی پێغه‌مبه‌ر (د.خ) ببێته ده‌سپێکی مێژوو . . ئه‌وسا وتیان: له‌کام مانگه‌وه؟ ده‌سته‌یه‌ك وتیان: له‌مانگی ره‌مه‌زان. وتیان: له (محرم) باشتره چوونکه (محرم) کاتی گه‌ڕانه‌وه‌ی خه‌ڵکه و مانگێکی حه‌رامه. هه‌موویان ده‌نگیان له‌سه‌ر ئه‌و مێژووه دا. سه‌عید کوڕی موسه‌ییب ده‌ڵێت: عومه‌ر کوڕی خه‌تاب خه‌ڵکی کۆکرده‌وه و وتی: مێژوو له‌چ رۆژێکه‌وه بنوسین؟ علی کوڕی ئه‌بی تالیب وتی: له‌کۆچی پێغه‌مبه‌ر (د.خ)ی خوا و هاتنه‌ده‌ره‌وه‌ی له‌وڵاتی بتپه‌رستان. عه‌مرۆ کوڕی دینار ده‌ڵێت: یه‌که‌م که‌س مێژووی نوسییه‌وه (یه‌علی کوڕی ئومه‌ییه)بوو که‌له یه‌مه‌ن ده‌ژیا.

مێژووی عه‌ره‌ب پێش ئیسلام

به‌ڵام پێش ئیسلام، مناڵه‌کانی ئیبراهیم له‌خستنی ئیبراهیم بۆ ناو ئاگر تا بناغه دارژتنی ماڵی خوا له‌سه‌ر ده‌ستی ئیبراهیم و ئیسماعیل مێژوویان ده‌نوسییه‌وه. ئه‌وکات مناڵه‌کانی ئیسماعیل له‌بناغه دارژتنی ماڵی خوا مێژوویان ده‌نوسییه‌وه تا بڵاوه‌یان لێکرد. کار به‌م شێوه‌بوو که‌هه‌ر کات ده‌سته‌یه‌ك له ((تهامه- تێهامه)) ده‌رۆشتنه ده‌ر، رۆشتنه ده‌ره‌وه‌ی ئه‌وانیان ده‌کرده ده‌سپێکی مێژوو. ئه‌وانه‌ی له(تهامه) ده‌مانه‌وه، له رۆشتنه ده‌ره‌وه‌ی ((سه‌عد، ئه‌هد و جۆهه‌ینه)) مناڵه‌کانی زه‌ید له‌تهامه مێژوویان ده‌نوسییه‌وه تا (که‌عب کوڕی لۆئه‌ی) مرد و ئه‌وکات له‌مردنی ئه‌و تا ((ساڵی پیل—فیل)) مێژوویان ده‌نوسیه‌وه.

ئەوسا مێژووی پیل بەردەوام بوو تا عومەر کوڕی خەتاب لەساڵی حەفدەیەم یا هەژدەیەم کۆچی کردە دەسپێکی مێژوو. پێشتر هەر هۆزێك لەهۆزەکانی عەرەب لەسەر بنەمای روداوێك لە روداوە گرنگەکان مێژوویان دەنوسیەوە چوونکە مێژوویەکی گشتگیریان نەبوو. لەبارەی ئەمەوەیە یەکێکیان وتویەتی:

ها انا ذا أمل الخلود و قد ادرك عقلي مولدي حجرا"

جوعدي وتويەتی:

فمن يك سائلا عني فأني من الشبان ايام الختان

یەکێتر وتویەتی:

و ما هي الا في ازار و علقة بغار من همام علي حي خثعما

وەك دەبینرێت هەر یەك لەمانە رووداوێکی ناوداریان کردۆتە دەسپێکی مێژوو بۆ خۆیان هەرچەندە ئەگەر ئەوان مێژوویەکی گشتگیریان دەبوو گیرۆدەی چەندلایەنی نەدەبوون. و خوا زاناترە.

وتـار لەبـارەی زەمـان

زەمان هەمان کاتژمێرەکانی شەو و رۆژە کەهەندێ کات بە درێژی و کورتی هەر یەك لەم دوانەیش دەوترێت. عەرەبەکان دەڵێن ((اتيتك ايام الصرام)) کە زەمانی صرام لێرەدا بەمانای کاتی سەرامە، یانی کاتی هەڵگرتنەوەی میوەی خورما هاتمە لای تۆ. هەروەها دەڵێن: ((اتيتك ازمن الحجاج اميرا)) بەم شێوەیە زەمان کۆدەکەنەوە و خواستی خۆیان بەم شێوەیە دەگێرنەوە کە هەر کاتێك لەکاتەکانی فەرمانرەوایی ئەو بەشێك لەرۆژگارەکان بووە.

وتار لەبارەی سەراسەری زەمان لەسەرەتا تا کۆتایی

خەڵك لەبارەیەوە بەجیاوازی قسەیان کردووە. کوڕی عەباس لەگێرانەوەیەك کە((سەعید کوڕی جوبەیر)) لەوی گێراوەتەوە، وتوویەتی: درێژاییەکەی حەوت هەزار ساڵە. ((وەهب کوڕی مونەبە)) وتوویەتی درێژایی زەمان شەش هەزار ساڵە. ((باوکي جعفرمحمد کوري جريري طبري)) دەڵێت وتەی راست لەمبارەوە ئەوەیە عەبدوالله کوڕی عومەر لە پێغەمبەر (د.خ)ەوە گێراویەتیەوە، فەرموویەتی: ((رۆژگاری ئێوە موسوڵمانان لەبەرانبەر پێشینیان بە ئەندازەی نوێژێکیتر تاکاتی ئاوا بوونی هەتاوە)). ئەم مانایە ((ئەنس و باوکی سەعید)) ئاماژەیان پێداوە بەم جیاوازییە کەئەوان لەجیاتی دەستەواژەی ((تاکاتی ئاوابوونی هەتاو)) دەستەواژەی ((ئاوابوونی هەتاویان)) هێناوەتەوە و لەجیاتی ((نوێژێکیتر)) وتوویانە ((دوای ئێوارە)). باوکی هورەیرەحەدیسێکی لەپێغەمبەر(د.خ) هێناوەتەوە کەفەرموویەتی: ((کاتێك هەڵبژێردرام کەدووری تا رۆژی کۆتایی وەك دووری ئەم دووانە بوو)) ئەوسا پێغەمبەر (د.خ) پەنجە گەورە و دووەم پەنجەی دەستی خۆی نیشاندا. وەك ئەم حەدیسە کەسانیتر لەپێغەمبەرەوە گێراویانەتەوە کەهەموویان راستن: ((جابر کوڕی سەمورە ئەنس، سهل کوڕی سەعید، بەریدە، مستوردکوڕی شەداد و دەستەیەك لەگەورە پیاوانی ئەنصار((یاریدەدەران)).

باوکی جعفری گبری دەڵێت: جولەکەکان گومانیان دەکرد ئەوەی لەتەورات لەسەرەتای ئافراندنی ئادەم تا سەردەمی کۆچ جێگیر بووە، چوارهەزار و سێسەد و چل و دو ساڵە (٤٣٤٢). مەسیحیەکانی یۆنان وتوویانە: لەئافراندنی ئادەم تا کۆچی دوایی پێغەمبەر(د.خ) پێنج هەزار و نۆسەد و نەوەد و دوو ((٥٩٩٢) ساڵ و یەك مانگە. بێژەرێك گومانی بردووە جولەکەکان ژماردنی ساڵەکانیان کەم کردۆتەوە چوونکە ویستویانە پێغەمبەری عیسی هەڵبووەشێننەوە لەبەر ئەوەی باس کردن و کاتی هاتنی عیسا لەتەوراتدا ئاماژەی پێدراوە. هەربۆیە ئەمانە ١٦١٥ ساڵیان لەو ژمارەیە کەم کردەوە کەتایبەتە بەعیسای مەسیح. جوولەکەکان وتیان: هێشتا ئەو

سەردەمەی لەتەورات بۆ هاتنی عیسا پێشبینی کراوە نەهاتووە. ئەمان بەگومانی خۆیان هێشتا هیوادران عیسا وەك پێغەمبەر بێتەخوار. باوکی جعفر دەڵێت: گومان دەکەم ئەوەی چاوەڕێی دەکەن و بانگەشەی وەسف کردنەکەی دەکەن، هەمان ((دەجالە)).

ئاگرپەرستەکان وتوویانە: ئەندازەی زەمان لەکاتی دەسپێکردنی پاشایەتی کیومەرس تا کۆچی پێغەمبەری ئیسلام سێ هەزار و یەك سەد و سی و نۆ (٣١٣٩) ساڵە. ئەمانە لەگەڵ ئەمەدا شتیتر بیرناهێننەوە کە لەپێش کیومەرس بناسرێت و پێش ئەو روون بکاتەوە. ئاگرپەرستەکان گومانیان دەکرد ئەو ئادەمە. شوێنکەوتوانی هەواڵ لەمبارەوە دژایەتیان هەیە. دەستەیەك وتەی ئاگرپەرستەکان بە بەهێز دادەنێن و دەستەیەك دەڵێن کیومەرس هەمان ئادەم بووە و دوای ئەوە ناوی کیومەرسی پێبرا کەبەسەر حەوت هەرێمەکە فەرمانڕەوایی دەکرد. ئەو هەمان حام کوڕی یافس کوڕی نوحە. ئەو چاکەی لەگەڵ نوح دا کرد و نوح داوای لەخوا کرد تەمەنی درێژ بەخۆی و منداڵەکانی و فەرمانبردنی سەرانسەری جیهان و بەردەوام بوونی پاشایەتییەکەی پێببەخشێت. لەبەرئەمەبوو داواکەی نوح هاتەدی و کیومەرس و منداڵەکانی بەپاشایەتی گەشتن و بەردەوام فەرمانڕەوایی ئێرانیان دەکرد تا موسوڵمانان گەشتنە تیسفون و پاشایەتیان لێسەندن. کەسانیتر شتی جیاواز لەمەیان ئاماژە پێداوە. باوکیجعفر محمد کوڕي جریر طبري بەوشێوەیە باسی دەکات.

دەڵێم: باوکیجعفر محمد کوڕي جریر طبري دوای ئەمە چەندین بەڵگەی هێناوەتەوە کەلەخۆگری تازە دەرکەوتنی زەمان و کاتە و ئەوەی ئایا خوا پێش ئافراندنی کات شتێکیتری ئافراندوە یانە. هەروەها چەندین بەڵگەی هێناوەتەوە کەلەخۆگری لەناوچوونی جیهانە کە جگە لەخوا هیچ نامێنێتەوە. ئەو بۆ ئەم قسانە بەڵگەی هێناوەتەوە کە ئامازەدان پێیان دەخایەنێت و وتنەکەی شیاو نییە بۆ کتێبە مێژووییەکان چوونکە ئەم پرسیارانە بۆ زانستی یاساکانی دین شیاوترن و زانا ئیسلامیەکان لەبەرهەمەکانی خۆیان باسیان لێوە کردووە. هەربۆیە ئێمە بەجێهێشتنیمان بەشیاوتربینی.

وتار لەبارەی ئافراندن و ئەوەی یەکەم دیارده چیبوو

لە حەدیسێکی راست لەپێغەمبەری خوا کە ((عوبادە کوڕی سامت)) ئاماژەی پێداوە، هاتووە کەدەفەرمێت: ((یەکەم شت خوای گەورە ئافراندی، پێنوس بوو. خوا فەرمووی: بنووسە. لەوکاتەدا پێنوس بۆ نوسینی هەمووی ئەوەی هەبوو و هەیە و دەبێت، کەوتە سووڕان.)) ئەم گێرانەوەیە عەبدوالله کوڕی عەباس ئاماژەی پێداوە.

محەممەد کوڕی ئیسحاق دەڵێت: یەکەم شت خوا ئافراندی، رووناکی و تاریکی بوو. ئەو تاریکی کردە شەوی رەش و رۆشنایی کردە رۆژی رۆشن. گێڕانەوەی یەکەم راسترە. وتەی محمد کوڕی ئیسحاقیان بۆ کەس نەگەڕاندۆتەوە. ((باوکي جعفر طبري)) رەخنەی لەخۆی گرتەوە کە گێرانەوەیەکی لە ((سوفیان)) لە باوکی هاشم لە جاهد لە کوڕی عەباس هێناوەتەوە کەدەڵێت: خوای گەورە پێش ئەوەی شتێك بئافرێنێت لەسەر عەرشەکەی خۆی بوو. یەکەم شت خوا ئافراندی پێنوس بوو کەهەمووی ئەودی تا رۆژی کۆتایی دەبێت، پێی نوسی. ئەو وەڵامی داوەتەوە ئەگەر ئەم حەدیسە راست بێت، شوعبەیش لە باوکی هاشم گێراویەتییەوە بەڵام نەیوتووە خوا لەسەر عەرش بووە. تەنیا ئەوەی وتووە یەکەم ئافرێنراو پێنوس بووە.

وتار لەبارەی ئەوەی دوای پێنوس ئافرێنرا

دوای ئەوەی خوا پێنوسی ئافراند و فەرمانی پێدا هەرچی تا رۆژی کۆتایی دەبێت بنیوسێت و پێنوس نووسی، هەورێکی ناسکی ئافراند کەبەعەرەبی ((غمام)) یاهەوری سپی پێدەڵێن. دەڵێن باوکی رەزین عەقیلی لەپێغەمبەری پرسی: خوای ئێمە پێش ئافراندنی جیهان لەکوێ بوو؟ فەرموی: لەهەورێکی سپی. لەژێر یا سەری هەوا نەبوو. خوا عەرشی خۆی لەسەر ئاو ئافراند کەهەمان هەوری سپیە. ئەمە ئەوەیە خوا لەفەرموودەکانی خۆیدا ئاماژە پێداوە و فەرمویەتی: ((ئایا ئەم بتپەرستانە کە اوەر بە پێغەمبەرەکەی ئێمە ناکەن، چاوی ئەوەیان هەیە خوا لەناو هەورێکی سپی

بێتە لایان. ((بقره/٢/٢١٠)).

دەڵێم: شیاوە لەسەر ئەم وتەیە تێفکرین چوونکە پێشتر ئاماژە بەوە درا یەکەم شت خوا ئافراندی پێنوس بوو. خوا پێی وت بنووسە. پێنوس دەستی بە سووڕان کرد. ئەوسا لەدەسپێکی ئەم بەشەدا وتی خوا پێش ئافراندنی پێنوس و سووڕانی بەدەوری ئەوەی دەبێت، هەورێکی ئافراند. ئاشکرایە پێنوس دەبێت کەرەستەیەکی هەبێت پێی بنووسن و شتێکی دەوێت لەسەری بنووسن و ئەمە ئەو شتەیە لێرەدا بە وشەی ((لەوحی پارێزارو)) یادی دەکرێتەوە کەلەپێگەی دووەم دوای پێنوسە. و خوا زاناترە. دەتوانێت ئەمە بێت کە باوکی جعفری طبري ئاماژە پێدانی لەبیرکردووە کە ناوەڕۆکی وتارەکەی بەشێوەی پەیوەست بوون زانیوە.

ئەوەی دوای هەوری سپی ئافرێنرا

زاناکان لەبارەی ئەوەی دوای هەوری سپی ئافرێنرا بیروراکانیان جیاوازە. زوحاك کوڕی موزاحیم لە عەبدوالله کوڕی عەباسی گێراوەتەوە کەیەکەم شت خوا ئافراندی عەرش بوو و لەسەری ئارامی گرت. ئەوانیتر دەڵێن: خوا ئاوی پێش عەرش ئافراند و ئەوسا عەرشی ئافراند و لەسەرەوەی ئاو دایبنا. ئەمە، وتەی باوکی ساڵح لە کوڕی عەباس و وتەی کوڕی مەسعود و وهب کوڕی مونەبە یە. دەڵێن ئەوەی خوا دوای عەرش ئافراندی، ئەم شتانە بوو: کورسی، عەرش، هەوا، تاریکی و ئاو کە عەرشی لەسەر دانا. وتویەتی: هەر کەس وتویەتی ئاو پێش عەرش ئافرێنراوە وتەکەی لەراستییەوە نزیکترە چوونکە حەدیسێك هەیە لە باوکی زەریین لەپێغەمبەر(د.خ) کەباسی ئەمە دەکات. هەروەها وتوویانە: کاتێك عەرش ئافرێنرا، ئاو لەسەرەوەی هەوا بوو. ئەم حەدیسە سەعید کوڕی جوبەیر لە کوڕی عەباس گێراویەتیەوە. ئەوانیتر وتوویانە: خوا پێنوسی پێش هەر شتێك ئافراندووە و هەزار ساڵ دوای ئەوە شتەکانیتر.

((ڕۆژێك كەخوا ئافراندنی زەوی و ئاسمانەكانی دەسپێكرد))

لەبارەی ڕۆژێك كەخوای گەورە، ئافراندنی زەوی و ئاسمانەكانی دەسپێكرد بیروراكان جیاوازن. عەبدوالله كوڕی سلام و كەعب و زوحاك و موجاهد وتوویانە: دەسپێكی ئافراندن ڕۆژی یەكشەمە بوو. محمد كوڕی ئیسحاق وتویەتی ڕۆژی ئافراندن شەممە بوو. باوكی هورەیرەیش بەم شێوەیە ئاماژەی پێداوە. هەروەها لەبارەی ئافرێنراوی هەر ڕۆژ بیروراكانیان جیاوازە. عەبدوالله كوڕی سلام وتوویەتی: خوای گەورە ئافراندنی لەڕۆژی یەك شەممە دەسپێكرد. كەواتە زەوییەكانی لەڕۆژی یەك شەممە و دوو شەمە ، ڕۆژی و كێوەكانی لە ڕۆژی سێ شەممە و چوارشەممە و ئاسمانەكانی لە ڕۆژی پێنج شەممە و هەینی ئافراند.

ئەو لەدوایین سانەكان لەڕۆژی هەینی حەوایەوە و لەوكاتەدا ئادەمی ئافراند و ئەمە ئەو كاتەیە ڕۆژی كۆتایی دەسپێدەكات. گێڕانەوەی هاوشێوەی ئەم حەدیسە عەبدوالله كوڕی مەسعود و عەبدوالله كوڕی عەباس لەگێڕانەوەی باوكی سالّح لەم دوانە، باسیان كردووە بەلاّم ئەم دووانە ئافراندنی مرۆڤ و ڕۆژی كۆتاییان باس نەكردووە.

عەبدوالله كوڕی عەباس لەگێرانەوەی علی كوڕی باوكی تەلّحە لەو دەلّێت: خوا زەوی پێش ئەوە دروست كرد كە بلاّوی بكاتەوە. ئەوكات ڕوی كردە ئاسمان و كردییە حەوت ئاسمان و دواتر زەوی بلاّو كردەوە و ئەمە هەمان فەرموودەی خوای گەورەیە كەفەرموی: ((دوای ئەوە زەوی بلاّو كردەوە)) (نازعات/٧٩/٣٠). منیش ئەم قسەیە بەڕاست دەزانم. عەبدوالله كوڕی عەباس لەگێڕانەوەی (عێكرمە) لەو وتویەتی: خوا دو هەزار سالّ پێش ئەوەی جیهان دروست كات ((كەعبەی)) لەسەر چوارستوون لەسەر ئاو جێگیر كرد و ئەوسا زەوی لەژێر كەعبە بلاّو بوویەوە. كوڕی عومەریش هاوشێوەی ئەمەی ئاماژە پێداوە. دەستەیەك لە باوكی سالّح و لە باوكی مالك و لە عەبدوالله كوڕی عەباس و لە موڕەی هەمەدانی و لەعەبدوالله كوڕی مەسعود لەبارەی ئەم فەرموودەی خوای گەورە شتێكیتریان ئاماژە پێداوە ((ئەو، هەمان پەروەردگارە كەهەموو شتەكانی زەوی بۆ ئێوە ئافراند و دواتر ڕویكردە ئاسمان و كردیی بەحەوت ئاسمان)) (بقرە/٢/٢٩). دەلّێن: عەرشی خوای گەورە لەسەر ئاو بوو و ئەو هێشتا هیچ كام لەشتەكانی پێش ئاو نەئافراندبوو. كاتێك ویستی ئافرێنراوەكان بئافرێنێت، لەئاو

دووکەڵێك هاتەدەر کەکەوتە سەرئاو و لەسەر ئاو جێگەی گرت و لەم رووەوە بە «سماء» ((بەرزایی—ئاسمان)) ناوی برد. دواتر ئاوی وشك کرد و کردی بە زەوییەکی تاك. دواتر لێکی کردەوە و حەوت زەوی دروست کرد و ئەمە لەرۆژی یەك شەممە و دوشەممەدا بوو. دواتر زەوی لەسەر پشتی ماسی جێگیر کرد و ماسی هەمان ((نون))ە کەخوای گەورە لە قورئان ئاماژەی پێدەدات و فەرمویەتی: ((ن و القلم و ما یسطرون» (قلم/١/٦٨). ماسی لەناو و ئاو لەسەر بەردێکی گەورەی پان و تەخت بوو، تاشە بەرد لەسەر پشتی فریشتەیەك و فریشتە لەسەر پشتی تاشەبەردێکیتر و تاشەبەرد لەسەر هەوا. ئەمە هەمان تاشە بەردە لوقمان ئاماژەی پێداوە کە نەلەزەمینە و نە لەئاسمان. ماسی تەکانێکی خوارد و جوولاّ و بوومەلەرزە زەوی داگرتەوە. خوا کێوەکانی لەسەر جێگیر کرد و زەوی ئارامی گرتەوە. هەربۆیە بەردەوام کێوەکان شانازی بەسەر زەویدا دەکەن و ئەمە هەمان فەرموودەی خوای گەورەیە، فەرمویەتی: ((خوا لەسەر زەوی کێوە بەهێز و نەجولاّوەکانی بەهێزکرد تا زەوی نێوە نەلەرزێتەوە (لقمان/١٠/٣١). کوڕی عەباس و زوحاك و موجاهد و کەعب ونەوانیتر دەڵێن: هەر رۆژێك لەم شەش رۆژە کە خوا زەوی و ئاسمانی تیا ئافراند، وەك هەزار ساڵە.

وتار لەبارەی ئەوەی ((رۆژ)) لەم باسەدا مەجازییە

دەڵێم: ئەوەی لەم گێرانەوانەدا هاتووە خوا زەوی لەم رۆژ یا ئەو رۆژەدا ئافراندووە، مەجازییە چوونکە لەو رۆژەدا شەو و رۆژێك لەکاردا نەبووە. شەو و رۆژ لە هەڵاتن و ئاوا بوونی خۆر دەردەکەون و لەوساتەدا ئاسمان و هەتاو لەئارادا نەبووە. خواستی ئەوان ئەندازەیەك بەرامبەر یەك رۆژە وەك چۆن فەرمویەتی ((رۆژی ئەوان لەکاتی بەرەبەیان و شەوانە پێیان دەگات))(مریم/٦٢/١٩) ئەم ئایە لەبارەی بەهەشتییەکانە و دەزانین لەبەهەشت بەرەبەیان و شەو لەئارادا نییە.

وتار لەبارەی شەو و ڕۆژ و ئەوەی کامیان پێش ئەویتر ئافرێنراوە

پێشتر ئاماژەی پێدرا خوای گەورە چ شتێکی پێش ئافراندنی کات و زەمانەکان ئافراندووە. وتمان کات و ساتەکان هەمان کاتژمێرەکانی شەو وڕۆژن و ئەمە بریتیە لە پێوانی مانگ و هەتاو، پلەکانی ئاسمان. ئێستا دەبێت ئاماژە بەوە بدەین دەسپێکی ئافراندن کامیان بوون، شەو یا ڕۆژ؟ زاناکان لەمبارەوە بیروڕاکانیان جیاوازە.
دەستەیەکیان دەڵێن: شەو پێش ڕۆژ ئافرێنراوە. ئەوان بەم شێوە بەڵگەیان هێناوەتەوە کەڕۆژ، دواهاتی ڕووناکی هەتاوە و کاتێك هەتاو ئاوا دەبێت تاریکی دەردەکەوێت. لێرەوە ڕوون دەبێتەوە ڕۆژ – یانی هەمان روناکیی—پێش تاریکی کەوتووە کەشەوە. ئەگەر ڕووناکی هەتاو نەبێت، شەو بەردەوام دەبێت. لێرەوە دەردەکەوێت شەو لە پێش ڕۆژەوەیە. ئەمە وتەی عەبدوالله کوڕی عەباسە.
دەستەیەکی دیکە دەڵێ: ڕۆژ پێش شەو بووە. بەڵگەی ئەوان ئەمەیە، خوای گەورە بوو و هیچی لەگەڵدا نەبوو، نەڕۆژ و نە شەو. روناکی خوا هەموو شتێکی رون کردۆتەوە تا ئەوەی شەو ئافرێنرا. عەبدوالله کوڕی مەسعود دەڵێت: ((لای خوای ئێوە شەو و ڕۆژێك نییە و روناکیی زەوی و ئاسمان ڕەنگدانەوەی تیشکی روخساری خوایە.)) ئەبوو جعفرطبري دەڵێت: یەکەم: وتاری یەکەم لەڕاستییەوە نزیکترە. دووەم ئەوەی خوا فەرمویەتی: ((ئایا ئێوە بەهێزتر و دژوارترن لە ئافراندن یائاسمان؟ کەخوا جێگیری کرد و بێ کۆڵەکە ڕایگرت، شەوی تاریك کرد و ڕۆژەکەی روناك کردەوە. (نازعات/٧٩/٢٧-٢٩) لێرەدا دەردەکەوێت خوای گەورە سەرەتا ئاماژەی بە شەو داو .

ئافراندنی مانگ و هەتاو

دەڵێم: ئەبوو جعفرطبري چیرۆکێکی درێژی هێناوەتەوە کە لەخۆگری چەندین بەرگ کتێبە، لەعەبدوالله کوڕی عەباس لەپێغەمبەر (د.خ) لەبارەی ئافراندنی مانگ و هەتاو و سووڕانی ئەوان. هەتاو و مانگ لەسەر دوو گەردونەن کە لەهەر گەردونەیەکدا ٣٦٠ رشتە بەستراوە. ئەم دووانە لەگەردونەکان دەکەونە ناو زەریایەك لەنێوان زەوی و ئاسمان و بەم شێوەیە خۆر گرتن و مانگ گرتن دەرکەوت. ئەوسا فریشتەکان ئەم دووانە دەردەهێنن و ئەمە هەمان تیشکدانەوەی ئەم دووانە دوای گیرانە. ئەبوو جعفرطبري ئاماژەی بە ئەستێرەکان و سووڕانی ئەوان داوە و هەڵاتنی خۆری لە شوێنی ئاوا بوونی ئاماژە پێداوە. ئەوسا شارێکی لەسەرزەوینی رۆژهەڵات بەناوی ((جابەرسا)) و شارێکی لەسەرزەوینی رۆژئاوا بەناوی((جابەرقا)) ناو بردوە کە هەرکام دوانزە هەزار دەرگای هەیە و لەسەر هەر دەرگایەك دوانزە هەزار دەرگاوان کە هەر کام یەك جار پاسەوانی دەدەن و تا رۆژی کۆتایی، سەرەی هیچ کامیان ناگاتەوە ((کە ژماری خەڵکەکانی بێ سنوور بێکۆتاییە)). ئەو لە یاجوج و ماجوج و منسك و ساریس و شتی تر ناوی بردوە کە پێویست بە ئاماژەدان ناکات. من باوەرم بەم قسانە نییە چوونکە لەگەڵ ئاوزدا یەك ناگرنەوە. ئەگەر بەڵگەکانی راست دەبوون ئاماژەم پێدەدان و باوەرم پێدەکردن بەڵام ئەم حەدیسە ناراستە. ئەم کارە گەورانە شیاو نییە بەم جۆرە بەڵگە لاوازانە لە کتێبەکاندا ناوبێنن.

ئێمە سنووری دەسپێکردنی ئافراندنمان ئاماژە پێدا کەخوای گەورە ئەوەی دەیویست بناغەی بۆ دارشت و دروستی کرد تا ئەو کاتەی لەنافراندن بێ نیاز و ساڵەکانی جیهانمان ژمار کرد و درێژی رۆژگارمان باس کرد، خواستی سەرەکی ئێمە لەم کتێبەدا بیرکردنەوەی ئەو شتەبوو کەوتمان ئاماژەی پێدەدەین یانی مێژووی پاشا زاڵمەکان و گوناحکار و نافەرمانەکان لەبەرامبەر خوا و پاشا دادپەروەرەکان و فەرمانبردارەکان و و رۆژگاری پێغەمبەرەکان و نێردراوان. ئێمە لێرەدا ئاماژەمان بەو شتانەدا مێژوو لەگەڵیاندا یەك دەگرێتەوە و رۆژگارەکان بەوان دەناسرێنەوە کە هەمان مانگ و هەتاون.

ئێستا دەبێت لەیەکەم کەسەوە دەسپێبکەین کەخوا پاشایەتی پێ بەخشی و ئەو ناسپاسی کرد و حاشای لەخوایەتی خوا کرد و خوا بەخشینەکانی خۆی لێ سەنجەوە و لاواز و ریسوا کرد.

دوای ئەوە ئاماژە بەو کەسانە دەدەین دوابەدوای ئەو هاتن و رێگەی ئەویان گرتەبەر و لەبەر ئەمە، خوا سزای خۆی بەسەردا باراندن. هەروەها ناوی ئەو کەسان دەبەین بەرامبەری ئەوان هەژمار دەکرێن و پاشاکانی فەرمانبرداری خوا دەژمێردرێن و لەخۆیان یادگاری ئەمریان بەجێهێشتووە. هەروەها باسی پێغەمبەران و نێردراوان دەکەین و ئەمانە هەموویان پەیوەستن بە ویست و خواستی خوا.

داستانی ئیبلیس و ناچار کردنی ئادەم بەگوناحکاری

یەکەم کەس لەنافەرمانان کەرێبەر و سەروەری ئەوانە، ئیبلیس بوو. خوای گەورە پلە و پایەیەکی باشی پێبەخشی و رێزی لێگرتبوو. ئەوی کردبووە پاشای شاکانی جیهان و ئەمە بەپشت بەستن بەوتاری مێژوونوسانە. خوا ئەوی کردبووە یەکێك لەپاسەوانانەی گەنجینەکانی بەهەشت. ئەو نافەرمانی کرد و بانگەشەی خوایەتی بەرز کردەوە و ژێردەستەکانی خۆی بۆ پەرستنی خۆی هاندا. بۆیە خوای گەورە ئالۆگۆڕی بەسەردا هێنا وکردی بەدێوێکی دوورخراوە و روخساری ڤێزمون کرد و ئەوەی پێی بەخشیبوو، لێی سەندەوە. بەنەحلەتی کرد و لەم جیهانە لەئاسمانەکان دەریکرد و شوێنی ئەوی لەودنیا کردە جەهەننەم. پەنا دەبەین بەخوای گەورە لەئاگری جەهەننەم و پەنا دەبەین بەخوای گەورە لەتووڕەیی ئەو و لەکەمبوونەوەی دوای زیادبوون.

ئەم داستانە بەئاماژەدان بە گێرانەوەی رابردووان دەسپێدەکەین کەخوا بە ئیبلیس چی بەخشی و چەندە گەورەیی پێبەخشیبوو. ئەو، بانگەشەی ئەوشتانەی دەکرد کە نەیبوو و دواتر داستانی پاشایەتی و فەرمانرەوایی ئەو تاکاتی بەسەرچوونی باس دەکەین و هۆکاری ئەم روداوە بەخواستی خوا ئاماژە پێدەدەین.

بەسەرهاتەكان لەبارەی پاشایەتی ئیبلیس
((ئەحلەتی خوای لێبێت)) و رووداوەكانی رۆژگاری پاشایەتی ئەو

دەگێرنەوە لەعەبدوالله كوڕی عەباس و عەبدوالله كوڕی مەسعود كەئیبلیس پاشای ئاسمانی جیهان بوو . ئەولەدستەیەك لەفریشتەكان بوو كەپێیان دەوترا ((پەری)) و ئەمانە بۆیە بەپەری ناودەبران چوونكە پاسەوانی گەنجەكانی بەهەشت بوون. ئیبلیس لەهەمان كات كەپاششا بوو، پاسەوانی گەنجەكانی بەهەشتیش بوو. كوڕی عەباس دەڵێت: ئەو نافەرمانی خوای گەورەی كرد و خوا ئەوی هەڵگەڕاندەوە و كردی بەدێوێكی دوورخراوە. لە قتادە دەگێرنەوە: ئەم ئایە بەتایبەت سەبارەت بەئیبلیسە، دوای ئەو قسە نەشیاوانە كردی و خوا ((كردی بەدێوێكی دوورخراوە)) فەرمووی: ((هەركەس لەوان بڵێت من جیاواز لەخوا، خوام، سزاكەی دەكەینە دۆزەخ و ستەمكاران بەم شێوەیە سزا دەدەین))(انبیا/٢١/٢٩). لە كوڕی جورەیج هاوشێوەی ئەمە دەگێرنەوە.

یەكێك لەو رووداوانەی لەسەردەمی پاشایەتی و فەرمانرەوایی ئیبلیس روویدا ئەمەیە لەزوحاك لەعەبدالله كوڕی عەباس گێردراوەتەوە، دەڵێت: ئیبلیس لەدەستەی ئەو فریشتانە بوو پێیان دەوترا پەری و ئەمانە لەئاگری بێ دووكەڵ دروست كرابوون. ئیبلیس پاسەوانێك لەپاسەوانەكانی بەهەشت بوو. دەڵێت: فریشتەكان لەروناكی دروست كراون و ئەو پەریانەی لەقورئان ئاماژەیان پێدراوە لەتێكەڵەیەك لەئاگر ئافرێنراون (رحمان/١٥/٥٥) و ئەمە هەمان بڵێسەی ئاگرە كە لەكاتی داییسان بڵێسە دەسەنێت. مرۆڤ لەگڵ دروست كرا. یەكەم كەسان جێگەیان بوو بەبەهەشت، پەرییەكان بوون كە تیایدا كوشتاریان كرد و خوێنیان رشت و یەكتریان دەكوشت. دەڵێت: لەمكاتەدا، خوا ئیبلیسی لەگەڵ دەستەیەك لە فریشتەكان نارده سەریان و ئەوان ئەم دەستە بوون كەپێیان دەوترا پەرییەكان. ئیبلیس و هاوەڵانی شەڕیان لەگەڵدا كردن و ئەوانیان بۆ دوورگەی دەریاكان وكوێستانەكان دوورخستەوە.

کاتێك ئیبلیس ئەم کارەی کرد، لەناخی خۆیدا لەخۆبایی بوو و وتی: کارێکم کرد کەس توانای ئەنجامدانی نییە. خوای گەورە لەنهێنی دڵی ئاگادار بوویەوە. کەس لەو فریشتانەی لەگەڵیدا بوون لەمە ئاگادار نەبوون.

لە ئەنسیش ئەم داستانە دەگێرنەوە. هەروەها باوکی ساڵح لەعەبدواللە کوڕی عەباس و مورەی هەمەدانی لەعەبدواللە کوڕی مەسعود گێراویانەتەوە: کاتێك خوا لەئافراندنی ئەوەی دەیویست تەواو بوو، رۆشتە سەر عەرش و ئیبلیسی کردە پاشای ئاسمانی جیهان و ئەو لەدەستەیەك لە فریشتەکان بوو کەپێیان دەوترا پەری. بۆیە پێیان دەوترا پەری چوونکە لەپاسەوانانی بەهەشت بوون. ئیبلیس لەهەمان کات کەپاشا بوو لەپاسەوانانی بەهەشتیش هەژمار دەکرا و لەبەر ئەمە لەدڵی خۆیدا لەخۆبایی بوو، وتی: ئەم پێگەیە خوابەمنی نەداوە مەگەر ئەوەی تایبەتمەندی لەپێشترم لە فریشتەکانیتر هەبێت. خوا لەم نهێنییە ئاگادار بوویەوە و فەرمووی: لە زەوی جێنشینێك بۆ خۆم دادەنێم (بقرە/٢/٣٠).

عەبدواللە کوڕی عەباس دەڵێت: ناوی ئەو ((عەزازیل)) و کۆشاترین و زاناترینی فریشتەکان بوو و ئەم کارە بووە هۆی نافەرمانی کردنی ئەو.

ئەمە، وتاری سێیەم لەنافەرمانی کردنی ئەوە. عێکرەمە لە عبدواللە کوڕی عەباس دەگێڕێتەوە کەخوای گەورە ئافرێنراوەکانی ئافراند و پێیانی فەرموو: کورنوش بۆ ئادەم ببەن. وتیان: نایبەین. خوا ئاگرێکی بۆ هەڵایساندن و ئەوانی سوتاند. ئەوسا ئافرێنراوی تری ئافراند و فەرمووی: خەڵکانێك لەگڵ دروست دەکەم (ص /٣٨/٧١)، کەواتە کورنوش بۆ ئادەم ببەن. ئەوان نافەرمانیان کرد. خوای گەورە ئاگرێکی پێ کرد و ئەوانی سوتاند. ئەوسا ئەم فریشتانەی ئافراند و فەرمووی: کورنوش بۆ ئادەم ببەن. وتیان، دەیبەین. ئیبلیس لەو کەسانەبوو کورنوشی بۆ ئادەم نەبرد. شەهر کوڕی حەوشب دەڵێت: ئیبلیس لەو پەرییانە بوو لە مانەوە و فریشتەکان ئەوانیان لەئاسمان دەرکردبوو. یەکێك لەفریشتەکان، ئیبلیسی بەدیلی گرت و بردیەوە بۆ ئاسمان. گێرانەوەیەکی هاوشێوە لەسەعید کوڕی مەسعود دەگێرنەوە.

نزیکترین قسە لەراستی ئەوەیە داستانەکە لەفەرموودەی خوای گەورەوە بگێرینەوە کە دەفەرمێت: بیربێنەرەوە ئەو کاتەی فەرمانمان بە فریشتەکاندا کورنوش بۆ ئادەم

ببەن. هەموویان کورنوشیان برد مەگەر ئیبلیس کەلەپەرییەکان بوو و نافەرمانی خوای کرد (کهف/١٨/٥٠). شیاوە بووترێت نافەرمانی لە لەخۆباییبوونی ئەوسەرچاوەی گرت چوونکە خوای دەپەرستی و هەوڵی زۆری بۆ پەرستنی خواوەند ئەنجام دەدا. هەروەها شیاوە بزوێنەری ئەم کارە پەری بوونی ئەو هەژمار بکەین.

ئافراندنی ئادەم

لەداستانەکانی فەرمانرەوایی ئەو ئافراندنی باوکی ئێمە ئادەمە. ئەمە بەوشێوەیە: کاتێك خوای گەورە مەبەستی ئەوەی کرد فریشتەکانی خۆی لەتەشەنە سەندنی لەخۆبایبوون لە ئیبلیسدا ئاگادار بکاتەوە و فریشتەکان ئەمەیان نەدەزانی تا ئەوەی کاری ئەو بەلەناوچوون کۆتایی پێهات و پاشایەتییەکەی لەروخان نزیك بوویەوە، بەفریشتەکانی فەرموو: من لەزەوی جێنیشنێك بۆخۆم دروست دەکەم. وتیان : ئایا لەزەویدا کەسێك دەکەیتە جێگر کەخراپە و خوێنرشتن دەکات؟ (بقره/٢/٣٠)

لە کوڕی عەباس دەگێرنەوە فریشتەکان بۆیە ئەو قسەیان وت کەبیرەوەریان لەکاری ئیبلیس و فریشتەکانی پێشتر لەسەر زەوی هەبوو. بۆیە بەخوای گەورەیان وت: ئایا لە زەوی ئەو کەسانە دادەنێت وەك پەرییەکان بن و خوێن برێژن و خراپە بکەن و گوناحی تۆ ئەنجام بدەن، لەگەڵ ئەوەی ئێمە وەسفی تۆدەکەین و تۆ دەپەرستین.

خوا پێی فەرموون: ئەو شتانە دەزانم ئێوە نایزانن ((بقره//٣٠) مەبەستەکەی بەهێزبوونی لەخۆباییبوونی ئیبلیس و نافەرمانی ئەو و لەخۆرازیبوونی بوو کەئێستا دەیویست بۆ فریشتکانی رون بکاتەوە تابەجوانی ببینن و تێبگەن.

کاتێك خوا ویستی ئادەم بئافرێنێت، فەرمانی بەجبرەئیل دا لەسەر زەوی گڵی بۆ بێنێت. زەوی وتی: لەتۆ پەنا بۆخوادەبەم ئەگەر لێم کەم کەیتەوە و گڵاوم بکەیت. جبرەئیل گەرایەوە و هیچی لەسەرزەوی هەڵنەگرت و بەخوای وت: زەوی پەنای بۆتۆ هێنا و منیش پەنامدا. خوا میکائیلی نارد و زەوی لەو پەنای بۆ خوا هێنا و میکائیل بەدەستی خاڵی گەرایەوە و هاوشێوەی قسەی جبرەئیلی بەخوا وت. لەوکاتەدا خوا فریشتەی مەرگی نارد و زەوی لەو پەنای بۆخوا برد بەڵام فریشتەی مەرگ فەرمووی: پەنا بۆخوادەبەم بێ ئەنجام نەدانی فەرمانی خوا بۆ لای خوا بگەرێمەوە. لەسەر زەوی گڵی هەڵگرت و تێکەڵی کرد. لەیەك شوێن هەڵی نەگرت بەڵکو گڵی سوور و سپی و رەش و زەردی هەڵگرت و گڵێکی لکێنەری کۆکردەوە و بۆیە دەبینین منداڵەکانی ئادەم جۆراوجۆرن.

باوکی موسی لەپێغەمبەر (د.خ) حەدیسێك دەهێنێتەوە کەدەفەرمێت: خوا ئادەمی

لەمشتێك گڵ دروست کرد، گڵی لەسەر زەوی هەڵگرت و لەبەر ئەمە مرۆڤەکان بەئەندازەی ئەو گڵەی لەزەوی هەڵگیرا، سوور و سپی و رەش و سەختگیر و ئاسانگر و پاك و پیسن. ئەوسا گڵ لەگەڵ ئاو تێکەڵ کرا تا بووبە قوورێکی لکێنەر و دوای ئەوە وازی لێهێنرا تا بوو بەلیتاوێکی گەنیو. دووبارە وازی لێهێنرا تا بووبەخشتی کاڵ بەهەمان شێوە کەخوای گەورە فەرمویەتی: ((خەڵکم لەخشتی کاڵ، لە (تەلخەبی)رژاوە لەسەر زەوی ئافراند.

بۆیە بەئادەم بانگیان کرد چوونکە لە ((ئەدیەم))زەوی یانی لەسەر زەوی دروستکرا. عەبدوالله کوڕی عەباس دەڵێت. خوا فەرمانیدا گڵی ئادەم هەڵبگیرێت. ئادەم لەگڵێکی لکاو لە لیتاوێکی گەنیو ئافرێنرا. گڵی ئەو دوای لکێنەری بۆ جۆرێك گڵی گەنیو گۆرا و ئەوسا خوا ئادەمی بەدەستی خۆی دروست کرد تا ئیبلیس لەکورنوش بردن بۆ ئەو نافەرمانی نەکات: ئادەم چل شەو – یا چل ساڵ – وەك پەیکەرێکی کەوتوو لەسەر زەویْ بەجێهێڵدرا و ئیبلیس دەهات و بەقاچ لێیدەدا بەشێوەیەك ئاوازی دەدایەوە و ئەمە هەمان فەرموودەی خوای گەورەیە کەدەفەرمێت: ((خەڵکم لەخشتێکی کاڵ وەك خشتێکی سوورەکراو ئافراند))(الرحمان/٥٥/١٤)دەفەرمێت: لەپەیکەرێکی دەچوو، ناوپڕنەبوو یانی ناو خاڵی بوو.

ئەوسا ئیبلیس دەهات و لەدەمیەوە دەرۆشتە ناو و لە قنییەوە دەهاتەدەر و دوبارە لە قنییەوە دەرۆشتە ناو و لەدەمیەوە دەهاتەدەر، وتی: شتێك نیت و بۆ خواستێك لەخواستەکان دروستکراویت ((یا بۆ خواستێکی گەورە ئافرێنراویت)). ئەگەر بەسەرتۆدا زاڵ ببم تۆ لەناو دەبەم و ئەگەر تۆ پێش من بخەن نافەرمانی دەکەم. فریشتەکان لای ئادەمەوە تێدەپەڕین و لێی دەترسان و ئیبلیس زیاتر لەهەموویان دەترسا.

کاتێك کاتی ئەوەهات خوا گیانی بکاتەبەر، بەفریشتەکانی فەرموو: ((کاتێك بەژن و باڵای ئەو راست دەکەمەوە و گیان دەکەمەبەری، چۆك دابدەن و کورنوشی بۆ ببەن))(حجر/٢٥/٢٩: ص/٧٢/٣٨).

کاتێك گیانی کردەبەر، گیان لەلای سەریەوە گەشتە جەستەی – گیان بەهیچ شوێنێك لەجەستەی نەگەشت مەگەر ئەوەی بوو بەگۆشت— کاتێك گیان گەشتە

سەری، پژمی و فریشتەکان پێیان وت سپاس بۆخوا. دەڵێن: خوا سپاس کردنی خستە دڵی ئەو و ئەو وتی: سپاسی من بۆ خوایەك کە خاوەنی جیهانیانە.

کاتێك گیان گەشتە چاوی، سەیری میوەکانی بەهەشتی کرد و کاتێك گەشتە ناویان ئارەزوی خواردنی کرد و پێش ئەوەی گیان بگاتە قاچەکانی، لەشوێنەکەی هەستا و بەرەو میوەکان رایکرد و لەبەر ئەمەیە خوای گەورە فەرمویەتی: ((خەڵك لەخێراییدا دروست کراوە))(انبیا/٢١/٣٧). فریشتەکان هەموویان کورنوشیان بۆ برد جگە ئیبلیس کەنافەرمانی کرد و رۆشتە ریزی نافەرمانان و ناسپاسان.

خوا فەرمووی: ئەی ئیبلیس، کاتێك فەرمانم پێکردی کورنوشی بۆ ببەیت، چ شتێك بووە لەمپەر لەوەی کورنوشی بۆ نەبەیت؟ وتی: لەو باشترم. لەوانە نەبم کورنوش بۆ کەسێك بەرم لە گڵ دروستت کردووە. ئەو لەبەر لەخۆباییبوون و ستەمکاری و رژدی بردن کورنوشی نەبرد. خوا پێی فەرموو: ئەی ئیبلیس چ شتێك بووە لەمپەر لەسەر رێگەی کورنوش بردن بۆ کەسێك کە بەدودەستی خۆم دروستم کردووە؟ نافەرمانیت کرد یا پێشکەوتیت و خۆت بەلەپێشتر لەهەمووان دەزانیت؟ وتی: لەو باشترم، منت لەئاگر ئافراند و ئەو لەگڵ. خوا فەرمووی: لە ئاسمان دوورکەوەرەوە کەتۆ لە ئاسمان دەرکراویت و نەحلەتی من لەتۆ بێت تا رۆژی کۆتایی. ئیبلیس وتی: خوای من، کەواتە دەرفەتم پێبدە تا ئەورۆژەی ئەمانە هەڵدەستن. خوا فەرمووی: تۆ لەمۆڵەت پێدراوانی تا ئەو رۆژەی کاتەکەی زانراوە. ئیبلیس وتی: سوێند بەخوایی تۆ ئەمانە بێ گومان گومرا و لەرێبەدەر دەکەم جگە لەو دەستە لەبەندەکانی تۆ کەتەنیا تۆ دەپەرستن و تەنیا تۆ دەناسن و دڵێکی پاکیان هەیە. خوا فەرمووی: راست دەڵێم و راست دەفەرمووم کەبێ گومان جەهەننەم لەتۆ و لەشوێنکەوتوانی تۆ پردەکەم(ص/٣٨/٧٥——٨٥)

کاتێك خوا لەکاری ئیبلیس وسەرکۆنە کردنی ئەو تەواو بوو و ئیبلیس جگە لەنافەرمانی رێگەیەکی دیکەی نەگرتەبەر، نەفرەتی لێکرد و ئەوی لەخۆشەویستی خۆی بێبەش و بێهیوایی کرد و کردی بەدێوێکی دوورخراوە و لەبەهەشتەکەی خۆی دووری خستەوە.

شەعبی دەڵێت: ئیبلیس دابەزی و لەم کاتەدا پۆشاکی خۆی لەلای راست لەسەر دەست

و شانی چەپی خستبوو و لەسەر سەری دەستارێك بوو، ئیبلیس یەكچاو تەنیا یەك قاچی پێلاوی تیا بوو.

حەمید كوری هیلال دەڵێت: ئیبلیس بارسوك لەئاسمان هاتەخوار و هەربۆیە سوك كردن و كورتكردنەوەی نوێژ ناپەسەندە.

كاتێك ئیبلیس دابەزی، وتی: خوایە، منت بۆ ئادەم لەبەهەشت دەركرد ومن بێجگە لەهاوكاری تۆ ناتوانم بەسەریدا زاڵ ببم. خوا فەرمووی: تۆ بەسەر ئەودا زاڵیت ((تۆم بەسەر ئەودا زاڵ كرد). ئیبلیس وتی: زۆریكە. خوا وتی: ئەو هیچ منالێكی نابیت مەگەر ئەوەی بۆ تۆیش منالێكی بێت وەك ئەو. ئیبلیس وتی: زۆریكە. خوا وتی: دڵی ئەوان شوێنی تۆ دەبێت و تۆ وەك خوێن لەناو رۆحی ئەواندایت. ئیبلیس وتی: زۆریكە. خوا وتی: سوار و پیادەی خۆت بەسەر ئەواندا غاردە و لە دارایی و منالەكانیان هاوبەش بە و مژدەی درۆینەیان پێبدە ((ناوەرۆكەكەی لە سوورەی انبیا/١٧/٦٤)).

ئادەم وتی: خوایە، تۆ مۆڵەتت بەدێودا و بەسەرمندا زاڵت كرد و من لەزیانی ئەو جگە لەتۆ ناتوانم پەنا بۆ كەس ببەم. خوا فەرمووی: ئێوە هیچ منالێكتان نابیت مەگەر ئەوەی كەسێك دیاری بكەم تا لەهاودەمی كەسانی خراپ دووریان بخاتەوە. ئادەم وتی: زۆریكە. خوا فەرمووی: كاری چاكەی ئێوە دەبەرابەر پاداشت دەدەم و زیادی دەكەم و كاری خراپە تەنیا سزایەكی تاقانەی بۆ دیاری دەكەم یا پاكی دەكەمەوە و لێی خۆشدەبم. ئادەم وتی: خواوەندا، زۆریكە. فەرمووی: ئەی بەندەكانی من كەستەمتان لەخۆتان كرد، لەخۆشەویستی خوا بێ هیوا مەبن چوونكە خوا لەهەموو مرۆڤەكان خۆش دەبێت (زمر/٣٩/٥٣). ئادەم وتی: خواوەندا، زۆریكە. فەرمووی: گەڕانەوە لەگوناحكاران، (تۆبە) لەمنالەكانی تۆ تا دوایین هەناسە ناگرمەوە. ئادەم وتی: خواوەندا زۆریكە. فەرمووی: بەردەوام دەبەخشم و لەكەسیش ناترسم. ئادەم وتی: بەسمە.

ئەوسا خوا رویكردە ئادەم و فەرمووی: برۆ لای ئەو دەستە لەفریشتەكان و بڵێ سلاو لەئێوە بێت. ئادەم رۆشتە لایان و سلاوی لێكردن. ئەوانیش وتیان: بۆ تۆبێت سلاوی خوا و خۆشەویستی خوا. دواتر ئادەم گەرایەوە بۆ لای خوا. خوا فەرمووی: ئەم

سلاوە بۆتۆیە و سلاوی منالەکانی تۆ لەناویدایە. کاتێك ئیبلیس لەکورنوش بردن خۆی بەدوورگرت و ئەوەی دایپۆشیبوو بۆ فریشتەکان دەرکەوت. خوا هەموو ناوەکانی فێری ئادەم کرد.

((ئەو ناوانەی خوا فێری ئادەمی کرد))

زاناکان لەبارەی ناوەکان بەجیاوازی قسەیان کردووە. زوحاک لەعەبدوالله کوڕی عەباس دەگێڕێتەوە: ئەو ناوانەی فێرکرد خەڵکان لەناو خۆیاندا، یەکتر و شتەکانی دەوروبەری خۆیان بناسن و بیناسێنن. مرۆڤ، ئاژەڵ، زەوی، دەشت، کێو، ئەسپ، کەر و هاوشێوەی ئەوان و تەنانەت تس و تڕ. موجاهد و سەعید کوڕی جوبەیر هاوشێوەی ئەمەیان باس کردووە. کوڕی زەید دەڵێت: خوا ناوی منالەکانی فێری ئادەم کرد. رەبیع دەڵێت: خوا ناوی فریشتەکانی فێری ئادەم کرد.

کاتێك ئادەم ناوەکان فێربوو، خوا خاوەن ناوەکانی بردە لای فریشتەکان و فەرمووی: لەناوی ئەمانە ئاگادارم بکەنەوە ئەگەر راست دەکەن (بقرە/ ٢/٣١). ئەگەر جێگری خۆم لەناو ئێوەدا هەڵدەبژارد، هەمووان فەرمانی منتان دەبرد و بەپاك و بەرێزتان دادەنام و نافەرمانی منتان نەدەکرد. ئەگەر جێگری خۆم لەکەسانی جیاواز لەئێوە هەڵبژێرم، لەزەوی خراپە و خوێن رشتن دەکاتە پیشە. ئەگەر ئێوە - کە ئەمشتانە دەبینن و لێی دەڕوانن- ناوی ئەمانە نەزانن، بۆ ئەوەی، ئەوەی لەئێوە بێت و لەئێوە بوومشێتەوە و ئەوەی لەکەسانیتر بێت و لەوان بوومشێتەوە ، نەزانن، سزاوارتر و شیاوترن. ئەمە وتاری عەبدوالله کوڕی مەسعود و گێڕانەوەی باوکی سالح لە عەبدوالله کوڕی عەباسە.

لە حسن و قتادە دەگێڕنەوە: کاتێك خوا فریشتەکانی لەدروست کردنی ئادەم و جێگری ئەو لە زەوی ئاگادار کردەوە، وتیان: ئایا لە زەوی کەسێك دادەنێیت خراپەکاری و خوێن رشتنی تیا ئەنجام بدات؟ فەرمووی: ئەو شتانە دەزانم ئێوە نایزانن. فریشتەکان بەیەکیان وت: رێگە بدەن خواوەندی ئێمە ئەوەی دەیەوێت دروستی بکات کە هەرگیز ئافرێنراوێك نائافرێنێت مەگەرئەوەی ئێمە لای خوا لەو بەرێزتر و خاوەن پلەتر بین. کاتێك خوا ئادەمی بینی و فەرمانی بە فریشتەکاندا

کورنوشی بۆ ببەن، زانیان ئادەم لەوان باشتر ولای خوا بەرێزترە. فریشتەکان وتیان ئەگەر لەئێمە باشتر و لای خوا بەرێزتر بێت، ئێمە لەو زاناترین. کاتێك فریشتەکان شانازیان بە زانایی خۆیانەوە دەکرد، گیرۆدەی ئەم تاقیکردنەوە خواییە بوون کەخوا ناوەکانی فێری ئادەم کرد و دواتر خاوەن ناوەکانی بردە لای فریشتەکان و وتی: ئەگەر راست دەکەن، لەناوی ئەمانە ئاگادارم بکەنەوە. من کەسێك زاناتر و بەرێزتر لەئێوە دروست ناکەم. ئەوان تۆبەیان کرد و هەر باوەردارێکیش بەرەو تۆبە و گەڕانەوە دەروات. فریشتەکان وتیان: خوایە پاکی و پەرستن شیاوی تۆیە. ئێمە زانابیمان نییە مەگەر ئەوەی تۆ فێرت کردووین چوونکە تۆ زانای فرمزانیت(بقره/٢/٣٢). ئەم دووانە دەڵێن: خوا ناوی هەموو شتێکی فێری ئادەم کرد لەئەسپەوە بگرە تا ئێستر، وشتر، پەرییەکان، ئاژەڵانی کێوی و دەشتەکی.

بیرکردنەوەی مانەوەی ئادەم لە بەهەشت و دەرکردنی لەبەهەشت

بۆ فریشتەکان هەموو شتێکی ئیبلیس رونبوویەوە کە نەیاندەزانی کەهەمان گوناحکاری و نافەرمانی بوو. ئەو لەسەر گوناح پێداگری کرد و لەسەر گومرایی خۆی مایەوە. نەفرەتی خوای لێبێت. خوا ئەوی لەبەهەشت دەرکرد و لەخۆی دوور خستەوە و ئەوەی پێی بەخشیبوو— وەك پاشایەتی ئاسمان و زەوی و پاسەوانی بەهەشت— لێی سەندەوە. خوا پێی فەرموو: ((برۆرەدەر)) یانی لەبەهەشت برۆرەدەر چوونکە تۆ دوورخراوەیت و نەفرەتی من لەتۆ بێت تا رۆژی کۆتایی (ص/٣٨/ ٧٧—٧٨)

عەبدوالله کوڕی عەباس و عەبدوالله کوڕی مەسعود دەڵێن: کاتێك خوا ئادەمی لەبەهەشت جێگە کردەوە، ئەو بەتەنیا پیاسەی تیادەکرد و هاوسەری نەبوو تا لێی نزیك ببێتەوە و ئارام بگرێت. ماوەیەك خەوت و دواتر هەستا و ئەمجارە بینی ژنێك لەسەر سەری دانیشتووە. خواوەند ئەوی لەپەراسویەوە ئافراند. ئادەم لێی پرسی: تۆ کێیت؟ وتی: ژنم. ئادەم وتی: بۆ دروست کراویت؟ ژن وتی: بۆ ئەوەی لەمن نزیك ببیتەوە و ئارام بگریت. فریشتەکان دەیانوست ئاستی زانستی ئادەم بزانن. لەئادەمیان پرسی: ناوی چییە؟ ئادەم وتی: حەوا ((ژنی زیندوو)). فریشتەکان وتیان:

بۆ ناوی نراوە حەوا؟ ئادەم وتی: لەبەر ئەوەی لەپیاوێکی زیندوو (حی) ئافرێنراوە.
خوا بە ئادەمی فەرموو: ئەی ئادەم تۆ لەگەڵ هاوسەرەکەت لە بەهەشتدا بمێننەوە و لەوێ لەهەر شوێنێك دەتانەوێت بەوپەری شادی و خۆشی بخۆن وبحەوێنەوە بەڵام لەو دارە نزیك مەبنەوە چوونکە ئەگەر ئەو کارە بکەن لەستەمکارانن. (بقرە/٢/٣٥).
موجاهید و قتادە هاوشێوەی ئەمەیان گێراوەتەوە: کاتێك خوا ئادەم و هاوسەرەکەی لەبەهەشتدا جێگە کردەوە، ئەو دووانەی ئازاد کرد هەرچەندە دەخوازن لەمیوەکانی بەهەشت بخۆن مەگەر بەری یەك دار کە ویستی ئەوان بەمە تاقی بکاتەوە و فەرمانی خۆی لەبارەی ئەوان و منداڵەکانیان دەربکات. لەمکاتەدا دێو مەبەستی هەڵخەڵەتاندن و گومڕا کردنی ئەوانی کرد. بزوێنەری هاتن و گەشتنی ئەو بەو دووانە بەشێوەیەك بوو دەبوویست بێتە ناو بەهەشت بەڵام پاسەوانەکان رێگەیان پێنەدا. ئەو رۆشتە لای هەموو ئاژەڵەکان و خۆی پێناساندن تا لەگەڵ خۆیاندا بۆ بەهەشتی ببەن بۆ ئەوەی لەگەڵ ئادەم و هاوسەرەکەی قسە بکات. بەڵام هەمووان خۆیان لەم کارە بەدوور گرت. رۆشتە لای مار و وتی: تۆ لە منداڵەکانی ئادەم پەنادەدەم و تۆ لە ژێر چاودێری مندا دەبیت ئەگەر بەرەو لای بەهەشت رێنوێنیم بکەیت. مار ئەوی لەناو دوو دیان لە دیانەکانی خۆی جێگە کردەوە و هاتە ناو بەهەشت. مار پێشتر لەسەر چواردەست و پێ دەرۆشت و یەکێك لەجوانترینی ئاژەڵەکان و لەوشتری خوراسانی دەچوو. خوا دەست وپێی لێسەندەوە روخساری بەشێوەیەك گۆری لەسەر سکی خۆی بەرێگادا بڕوات.
عەبدواللە کوری عەباس دەڵێت: لەهەر شوێنێك مارێکتان بینی بیکوژن و چاودێری دوژمنی خوا—ئیبلیس— لەسەر ئەو بشکێنن.
کاتێك ئیبلیس هاتە ناو بەهەشت، لەدەمی مار هاتە دەر. بەرادەیەك شین وگریانی دەسپێکرد کە ئادەم و حەوا بۆی ناراحەت بوون. پێیان وت: بۆ دەگریت؟ وتی: بۆ ئێوە دەگریم چوونکە دەمرن و لەم هەموو ناز و نیعمەتەی پێتان براوە دووردەکەونەوە. ئەم قسە کاریگەری لەسەر ئەو دوانە بەجێهێشت. ئەوسا ئیبلیس هاتە پێش و دەستی کرد بە هەڵخەڵەتاندنی ئەوان و وتی: ئەی ئادەم، ئایا دەتەوێت تۆ بۆلای داری جاویدان مانەوە((مانەوەی هەمیشەیی)) رێنوێنی بکەم و پاشایەتیەکی

درێژ بەروی تۆدا بکەمەوە کەهیچ کات کۆنی و کۆتایی روی تێنەکات؟ (طة/٢٠/١٢٠).
هەروەها وتی: خوا ئێوەی لەم دارە دوورنەکردەوە مەگەر تەنیا بۆ ئەوەی نەبنە فریشتە و بۆ هەمیشە لەبەهەشتدا نەمێننەوە. سوێندی خوارد کە من لە چاکەخوازان و چاك ئەندێشانی ئیوەم (اعراف/٧/٢٠-٢١) یانی بۆ ئەوەی ئێوە دوو فریشتە بن و ئەگەر دو فریشتە نەبن، بۆهەمیشە لەنیعمەتەکانی بەهەشت کەڵك وەربگرن.
خوای گەورە دەفەرمێت: ئەوانی دابەزاند لەبەرزایی بەهەشت بۆ زەوی بە فریو (اعراف/٧/٢٢). کاریگەری وەرگرتنی حەوا لە هەڵخەڵەتاندنەکانی ئیبلیس زیاتر بوو. جارێك ئادەم داوای نزیك بوونەوەی لێ کرد، حەوا وتی: نا، مەگەر ئەوەی بێیتە ئێرە، کەرۆشتە ئەوێ وتی: نا رازی نابم تا لەم دارە – چڵی گەنم—نەخۆیت. ئەو دووانە لە بەری ئەو دارەیان خوارد و پاش و پێشی یەکیان بۆ ئاشکربوو. جل و بەرگی ئەوان هەموی نینۆك بوو، هەڵوەری و تەنیا ئەوەی لێ مایەوە کەلەسەر پەنجەکانی دەست و پێ ماوەتەوە. دەستیان بە دانانی گەڵای دارەکانی بەهەشت لەسەر جەستەی روتی خۆیان کرد (اعراف/٧/٢٢ طة/٢٠/١٢١). دەڵێن ئەو گەڵایانە گەڵای دار هەنجیر بوو. دارێك ئادەم و حەوا لێیان خوارد بەشێوەیەك بوو هەر کەس لێی دەخوارد، خۆی پیس دەکرد. ئادەم دەستی بە راکردن کرد. خوا بانگی کرد: ئەی ئادەم، ئایا لەمن رادەکەیت؟ وتی: نە خواوەندا، بەڵام لەشەرمی تۆ رادەکەم. خوا فەرمووی: ئەی ئادەم، لەکوێوە زیانت بەرکەوتووە. وتی: لەحەوا. فەرمووی: پێویستە لەسەرمن هەر مانگ توشی خوێنبەربوونی بکەم و بێ ئاوزی بکەم هەرچەندە لەسەرمتاوە بەعاقڵ نافراندم. وای لێدەکەم بەدژواری سکی پربیێت و بە دژواری بزێت و هەزاران جار بکەوێتە سەر هەڵدێری مەرگ. لەسەرەتادا بەشێوەیەك ئافراندم بەئاسانی سکی پربیێت و بەئاسانی بزێت. ئەگەر تاقی کردنەوەی ئەو نەدەبوو، ژنان خوێن بەربوونی مانگانەیان نەدەبوو و بەردەوام بەئاسانی دووگیان دەبوون و بەئاسانی منالیان دەهێنایە دنیا و بیرمەند و فەرزان دەبوون. خوای گەورە فەرمووی: بێ هیچ گومانێك، زەوییەك ژنی لێ دروست کراوە بە رادەیەکی وا نەفرەتی لێدەکەم هەموو بەر و میوەکانی ببنە چقڵ. لەوکاتەدا لەبەهەشت و

لەزەوی لە داری سەدر و داری چقڵ باشتر و چاکتر نەبوو. خوا بەماری فەرمووی: ئەو دێوە سەرکۆنەکراوە بەنەفرەت کراوە هاتە ناو دەمی تۆ و بەندەکەی منی هەڵخەڵەتاند. تۆ نەفرەت لێکراوی، نەفرەتێك دەست و پێت بۆ سکت بگەڕێنێتەوە و جگە لە خۆڵ، خواردنت نەبێت. تۆ دوژمنی ئادەمیزادەکانی و ئەوان دوژمنی تۆن. هەر کات یەکێك لەوان ببینی پاژنەی دەگەزیت و هەرکام لەوان تۆ ببینێت، سەرت پان دەکاتەوە. دابەزن کەدەستەیەك لەنێوە دوژمنی ئەوانیترن ((هەمووتان دەبنە دوژمنی یەکتر. بقره/٣٦/٢، اعراف/:٢٤/٧)). ئادەم، ئیبلیس و مار. خوا ئەوانی بۆ زەوی دابەزاند و هەموو ئەو رێز و حورمەتەی بە ئادەم و حەوای بەخشیبوو، لێی سەندنەوە.

مار لەهەموو ئاژەڵەکانی سارا کەخوا ئافراندبوونی وشیارتربوو، بەژنی وت: ئایا خوا بەراستی فەرموویەتی لە بەری هەموو دارەکانی باخ مەخۆن؟ ژن بەماری وت: لەبەری دارەکانی باخ دەخۆم بەڵام لەبەری ئەو دارەی لەناوەراستی باخدایە، خوا فەرموویەتی لەو دارە مەخۆن و دەستی لێمەدەن نەکا بمرن. مار بە ژنی وت: هیچ کات نامرن. بەڵکو خوا دەزانێت رۆژێك کەلەبەری ئەو دارە بخۆن چاوتان دەکرێتەوە و هاوتای خوا زانای چاك و خراپ دەبن. کاتێك ژن بینی ئەو دارە بۆ خواردن خۆشە و بەرواڵەت دارێکی جوان و دڵگیر و زانستزایە، لەبەرەکەی گرت و خواردی و بە مێردەکەیشی دا و ئەویش خواردی. ئەوکات چاوی هەر دوکیان کرایەوە و یەکتریان بەرووتی بینی. گەڵای داری ئەنجیریان پێکەوە بەست و شەرمی خۆیان پێ داپۆشی و ئاوازی خواوەندی خوایان بیست کە لەکاتی نەسیمی بەهار لەباخدا هەڵیکردبوو. ئادەم و ژنەکەی خۆیان لەترسی ئامادە بوون لەبەرامبەر خوا لەناو دارەکانی باخدا داشارد و خوا بانگی ئادەمی کرد و فەرمووی: لەکوێیت؟ وتی: کاتێك دەنگی تۆم لەناو باخدا بیست ترسام چوونکە رووتم و لەبەر ئەمە خۆم داشارد. فەرمووی: کێ تۆی لەرووتی خۆت ئاگادار کردەوە؟ ئایا لەودارەی تۆم لێ یاساغ کردبوو لێی نەخۆی، خواردت؟ ئادەم وتی: ئەم ژنەی بۆ منت دروست کرد، لەبەری ئەو دارە پێی دام و خواردم. خوا بە ژنی فەرموو: ئەمە چ کارێك بوو کردت؟ ژن وتی: مار منی هەڵخەڵەتاند. خوا بەماری فەرموو: لەبەر ئەوەی ئەمکارەت کرد لەکۆمەڵی

چوارپێکان و لەهەموو ئاژەڵەکانی سارا نەفرەت لێکراوتریت. لەسەر سکت بەرێگادا دەرۆیت و هەموو تەمەنت خۆڵ دەخۆیت و دوژمنایەتی نێوان تۆ و ژن لەنێوان سرشتی تۆ و سرشتی ژندا دادەنێم. ئەو سەری تۆ پان دەکاتەوە و تۆ پاژنەی ئەو دەگەزیت. بە ژنی فەرموو: ئازار و سکپڕی تۆ زیاد دەکەم. بە ژانەوە منالت دەبێت و تامەزرۆیی تۆ بۆ مێردەکەت دەبێت و فەرمانبرداری ئەو دەکەیت. بەئادەمی فەرموو: لەبەر ئەوەی گوێت لەقسەی ژنەکەت گرت و لەو دارەت خوارد کە فەرمانم دابوو لێی نەخۆیت، لەبەر تۆ زەوی بەنەفرەت کرا و هەموو تەمەنت رەنجی لێدەبەیت. چقڵ و درکیشت بۆ دەروێنێت و سەوزەلانی سارا دەخۆیت. بەئارەقی ناوچاوت نان دەخۆیت تا ئەو کاتەی بۆ خاك دەگەڕێیتەوە کەلێی ئافرێنراوی چوونکە تۆ خاکیت و بۆ خاك دەگەڕێیتەوە. ئادەم ناوی ژنەکەی خۆی نا حەوا چوونکە دایکی هەموو زیندووەکانە. خوا جل و بەرگی بۆ ئادەم و ژنەکەی لە پێست دروست کرد و ئەوانی پێ داپۆشی. فەرمووی: مرۆڤ بۆتە هاوشێوەی ئێمە و بۆتە زانای چاك و خراپ. ئێستا نەکا دەستی خۆی درێژبکات و لە داری ژیانیش بخوات و بۆ هەمیشە بەزیندویی بمێنێتەوە. لەبەر ئەمە خواوەند ئەوەی لە باخی عەدەن دەرکرد. ئادەمی دەرکرد و بەرەو لای رۆژهەڵات رەوانەی کرد و شمشێرێکی ئاگراوی بۆ هەر لایەك دەسوراند تا رێگەی داری ژیان بپارێزێت. (عەهدی عەتیق، سەفەری دەرکەوتن، بەشی ٣، ئایەی ١ــــ٢٤))))

دەڵێن: سەعید کوڕی موسەییب بەردەوام سوێندی دەخوارد کەئادەم لەکاتی وشیاریدا لەو دارەی نەخواردووە بەڵکو حەوا شەرابی دەرخوارددا و مەستی کرد، ژن ئادەمی بۆ لای دارەکەی برد و ئادەم لەو دارەی خوارد.

دەڵێم: سەرسورهێنەرە لە سەعید کەئەم قسەی هێناوەتە سەرزمان لەگەڵ ئەوەی خوا لەوەسف کردنی شەرابە بەهەشتیەکان دەفەرمێت: ئەو شەرابانە نەژانە سەریان بەدوادا دێت و نە ئەو کەسانەی لێی دەخۆنەوە، مەست دەبن. ((صافات/٣٧/٤٧))

بیرکردنەوەی رۆژێك ئادەم رێگەی مانەوەی لە بەهەشت پێدرا و رۆژێك کە لێی دەرکرا و رۆژێك کەتۆبەی کرد و بۆ لای خواوەند گەڕایەوە

باوکی هورەیرە لەپێغەمبەر (د.خ) دەگێڕێتەوە کەفەرمویەتی: باشترین رۆژ کەهەتاو تیایدا تیشك بلاوبکاتەوە رۆژی هەینییە. ئادەم لەم رۆژەدا لەبەهەشت مۆڵەتی مانەوەی پێدرا و لەم رۆژەدا لەبەهەشت دەرکرا و لەم رۆژەدا خوا لێی خۆشبوو و لەم رۆژەدا کۆتایی بەدنیا دێت. لەم رۆژەدا کاتژمێرێك هەیە – کەکەمتر کەسێك دەستی پێی دەگات یا دەردەکەوێت– چوونکە هیچ بەندەیەکی موسوڵمان هەستی پێناکات و تیایدا لە خوا شتێکی نەوێت، مەگەر ئەوەی خوا خواستەکەی بۆ بێنێتەدی.
عەبدوالله کوڕی سەلام دەڵێت: دەزانم ئەم کاتژمێرە کامەیە. دوایین چرکەکان لەرۆژی هەینییە.

((ئەندازەی مانەوەی ئادەم لە بەهەشت))

باوکی عالیە دەڵێت: ئادەم لەکاتژمێری نۆیەم یا دەیەم لەبەهەشت دەرکرا و نۆ کاتژمێر تێپەری و لەو رۆژە بۆ زەوی دابەزی و مانەوەی لەبەهەشت پێنج کاتژمێربوو. دەستەیەك دەڵێ: سێ کاتژمێر لەو رۆژە بوو.
ئەگەر بێژەری ئەم وتارە ویستبێتی بڵێت ئادەم بۆ ئەو دوو کاتژمێرەی کە لەرۆژی هەینی تێپەری، لەبەهەشتدا مایەوە و ئەم دوو کاتژمێرە لەو کاتەدا بەم شێوەی ئەمرۆ بوون، وتەکەی لە راستییەوە دوور نابێت چوونکە بەسەرهاتەکان لەرابردووانی بیرمەند و وزانا بەم شێوە ئاماژەیان پێدراوە: ئادەم لەدوایین کاتژمێرەکان لەرۆژی شەشەم ئافرێنرا ((لەو رۆژانەی)) ئەندازەی ئەوان هەزار ساڵ لەساڵەکانی ئێستای ئێمە بوو. کەواتە زانیویەتی یەك کاتژمێر لەو رۆژە بەرابەر بە ٨٣ ساڵ لەساڵەکانی ئێستای ئێمە بووە. ئێمە ئاماژەمان پێدا کەئادەم – دوای ئەوەی

خوا قوڕەکەی گرتەوە و پێش ئەوەی گیان بکاتە بەری- چل ساڵ مایەوە. گومانی تیا نییە بێژەری ئەم بەسەرهاتە، مەبەستی چل ساڵ لەساڵەکانی ئێمە بووە. ئەوسا دوای ئەوەی گیانیان کردە بەری تا ئەو کاتەی کارەکەی کۆتایی پێهات و لە بەهەشتدا مایەوە و بۆ زەوی دابەزی ((سی و پێنج ساڵ تێپەری))دوور نییە ئەندازەی ئەو سی و پێنج ساڵە بە ئەندازەی ساڵەکانی ئێستای ئێمە بێت. ئەگەر بێژەر ویستویەتی بڵێت بۆ ئەو دوو کاتژمێرەی لەرۆژی هەینی تێپەری((لەرۆژێك کەهەر کامیان بەرامبەر بەهەزار ساڵ لەساڵەکانی ئێمەن)) لەبەهەشتدا مایەوە، هەڵەی کردووە چوونکە هەموو ئەو کەسانەی لەمبارەوە خاوەن ڕا و زانستخوازن، دەڵێن لەکۆتایی ڕۆژی هەینی پێش ئاوابوونی خۆر، گیان بەئادەم بەخشرار. باوکی ساڵح لەعەبدوالله کوڕی عەباس دەگێڕێتەوە کەئادەم نیوە ڕۆژێك لەبەهەشتدا مایەوە و لەوکاتەدا هەر ڕۆژ بەرامبەر بە پێنسەد ساڵ بوو ((کەواتە ئەو ٢٥٠ ساڵ لەبەهەشتدا مایەوە. ئەمەیش بەپێچەوانەوەی ئەو گێرانانەوەیە کە پێغەمبەر(د.خ) و زاناکان ئاماژەیان پێداوە.

ئاماژەدان بەو شوێنەی ئادەم و حەوا لێی دابەزین

دەڵێن: خوای گەورە ئادەمی پێش ئاوابوونی هەتاو لە ڕۆژێك ك ئەوی تیا دروست کرد ((هەمان ڕۆژی هەینییە)) هاوڕێ لەگەڵ ژنەکەی لە ئاسمان دابەزاند. علی کوڕی ئەبی تالیب و عەبدوالله کوڕی عەباس و قتادە و باوکی عالیە دەڵێن: ئەو لەهیند لەسەر کێوەێك بەناوی ((نود))دابەزێنرا. حەوا لەجەدە دابەزێنرا.

عەبدوالله کوڕی عەباس دەڵێت: ئادەم بە دوای حەوادا گەڕا. هەر شوێنێك هەنگاوی هەڵدەگرت دەبووە دێهات و نێوان دو هەنگاوەکەی دەبووە بیابان.

ئەو ڕێگای بڕی تاگەشتە ((جمع)) و لەم کاتەدا بوو حەوا لێی نزیك بوویەوە و لەبەر ئەمە ئەوێ بە ((مۆزدەلیفە))((شوێنی کۆبوونەوە)) ناوبرا. ئەو دووانە لەعەرەفات یەکیان ناسی و بەعەرەفات((شوێنی یەك ناسین)) ناوی دەرکرد و لە((جمع)) پێکەوە کۆبوونەوە و لەبەر ئەمە جمع بە شوێنی کۆبوونەوە ناودەبرێت.

مار لە ئیسفەهان دابەزێنرا و ئیبلیس لەمیسان. دەوترێت ئیبلیس لە((ئۆبوولە)) و ئادەم لە بیابان دابەزێنران.

ئەبوو جعفري طبري دەڵێت: ئەمە شتێکە ناتوانین بە تەواوی لەراستییەکەی دڵنیا بین مەگەر بەحەدیس یا گێرانەوەیەك کەپشت راست کرابێتەوە و لەمبارەوە هیچ زانیاریەکمان لەبەردەستا نییە جگە سەبارەت بەدابەزینی ئادەم لە هیند کەزانایانی ئیسلامی راستی ئەم گێرانەوە رەد ناکەنەوە. عەبدوالله کوڕی عەباس دەڵێت: کاتێك ئادەم لەکێوی نود دابەزی، قاچەکانی لە سەر زەوی بوو، سەری لە ئاسمان دەسوو و پەرستن و پاڕانەوەی فریشتەکانی دەبیست و فریشتەکان ترسی ئەویان لە دڵدا بوو. ئادەم داوای لەخوا کرد درێژییەکەی کورت بکاتەوە. خوا درێژی ئەوەی تا شەست گەز کەم کردەوە. ئادەم لەوەی لەدەستی دابوو—بیستنی دۆعا و پاڕانەوەی فریشتەکان—خەمبار بوو و وتی: خواوەندا من، بەندەی تۆ لەماڵەکەتدا بووم و خوایەکم جگە لەتۆ نییە. منت بردە بەهەشتەکەی خۆت و هەر شتێکم بوویستایە لەوێ دەمخوارد. منت لەم کوێستانە پیرۆزە دابەزاند و ئاوازی فریشتەکان و بۆنی بەهەشتم دەکرد. ئێستا تۆ درێژی بالأمت تا شەست گەز کەم کردەوە و روانین و بیستنت لەمن سەندەوە و بۆنی بەهەشت کۆچی کرد. خوای گەورە وەلأمی دایەوە. ئەی ئادەم ، لەبەر گوناحەکەت بوو، ئەم بەلأیەت بەسەرداهات.

کاتێك خواوەندی گەورە رووت و قوتی ئادەم و حەوای بینی: فەرمووی مەڕێك لەناو هەشت جووت گامێش و مەڕ کە خوا لەبەهەشتەوە ناردبووی، سەر ببڕێت. ئادەم مەڕەکەی گرت و سەری بڕی و خورییەکەی هەڵگرت. حەوا خورییەکەی ڕست و ئادەم لەخورییە رستراوەکە بۆ خۆی باڵاپۆشێك و بۆ حەوا کراس و لەچکی لێ دروست کرد و خۆیان پێ داپۆشی.

دەگێرنەوە: خواوەند فریشتەیەکی بۆلایان نارد تا فێریان بکات بۆ خۆیان لە پێستی مەڕ و چوارپێکان جل وبەرگ دروست بکەن. هەروەها دەڵێن: ئەوەی وتراوە جل و بەرگی منالەکانیان بوو بەلأم ئادەم و حەوا بەگەلأی دارەکانی بەهەشت خۆیان دادەپۆشی.

((ئەوەی گومان دەکەن ئادەم ماڵی خوای دروست کردووە)

خوا خستییە دڵی ئادەمەوە: بارەگایەکەم لەبەرامبەر عەرشەکەمدا هەیە. برۆ و لەوێ ماڵێك بۆ من دروست بکە و بەدەوریدا بسورێرەوە، بەهەمان شێوە کەبینیت فریشتەکان بەدەوری عەرشەکەمدا دەسوڕێن. لەو کاتەدا هەر کەس لەنێوان تۆ و منداڵەکانی تۆ کەفەرمانبرداری من بن، دۆعاکانیان بەراوەردە دەکەم. ئادەم وتی: خواوەندا، چۆن دەتوانم ماڵێك دروست بکەم کەهێزەکەیم نییە و ڕێگەی دروست کردنی نازانم؟ خوا فریشتەیەکی نارد. ئادەمی هەڵگرت و بەرەو مەکە بەرێکەوت. لەرێگا هەر شوێنێك ئادەم بیستانێکی دەبینی بەفریشتەی دەوت: ئێمە لێرە دابەزێنە و فریشتە دەیوت: خۆراگر بە. سەرئەنجام لەمەککە دابەزی. هەر شوێنێك ئادەم دادەبەزی ئاوەدان دەبوویەوە و جگە لەوە دەبووە بیابان.؟ ئادەم کەعبەی لەپێنج کێو دروست کرد: طور سینا، طور زیتا، لبان، جودی و پایەکانی لە حەرا دروست کرد. کاتێك لە دروست کردنی ماڵەکە تەواو بوو، فریشتە بەرەو عەرەفاتی برد و ئەوی فێری ڕێ و ڕەسمی حەج کردن کرد بەو شێوەی ئەمرۆ ئەنجامی دەدەن. دواتر ئەوەی بردە مەککە و ئادەم بۆ ماوەی یەك حەفتە بە دەوری کەعبەدا سووڕایەوە و دواتر بۆ هیند گەڕایەوە و لەسەر کێوی نود مرد.

بە پێی ئەم گێڕانەوەیە، ئادەم و حەوا پێکەوە دابەزێنران و ئادەم ماڵی خوای دروست کرد و ئەمە بەپێچەوانەی ئەو گێڕانەوەیە کە بەخواستی خوا ئاماژەی پێدەدەین کەدەڵێت: ماڵی خوا لە ئاسمانەوە دابەزێنرا.

دەڵێن: ئادەم چل جار بەپێ لەهیندەوە حەجی کردووە.

کاتێك لە هیند دابەزی، لەسەر سەری تاجێك لە دارەکانی بەهەشت بوو. کاتێك گەشتە زەوی گەڵاکانی وشك بوون و هەڵوەرین و بەم هۆیەوە هەموو جۆرە گوڵ و گیایەکی بۆنخۆش لەهیند ڕوا و سەوز بوو. دەڵێن: گوڵ و گیای بۆنخۆش بەهۆی ئەو گەڵایانەوە بوو ئادەم و حەوا لەبەهەشت هەڵیان گرت و کردیانە جل و بەرگ بۆخۆیان. دەڵێن: کاتێك فەرمانی پێدرا لەبەهەشت بڕواتەدەر، لەهیچ دارێکی باخی بەهەشت تێپەر نەبوو مەگەر ئەوەی لقێکی لێکردەوە و لەگەڵ خۆیدا بۆ سەر زەوی هێنا. بەمشێوەیە هیند بوو بەسەرزەمینی ڕوانی گوڵ و گیای بۆنخۆش. خواوەند

لەمیوە بەهەشتیەکان توێشوی پێدا و میوەکانی ئێستای ئێمە لەمیوە بەهەشتیەکانن بەو جیاوازییەی میوەکانی ئەم دنیایە تاڵ و گۆریان بەسەردا دێت و میوەکانی بەهەشت نا. خواوەند دروست کردنی هەموو شتێکی فێر کرد و هەندێ شتی بۆنخۆش و خۆش بۆنکەری لەگەڵدا نارد. هەروەها بەردی رەش ((الحجر السود)) لەگەڵدا نارد. ئەم بەردە لەبەفر سپیتر بوو. لەگەڵ ئەودا گۆچانەکەی موسی نارد کە لەکاژی بەهەشت دروست کرابوو. دوای ئەوە سندان و چەکوش و پلایزی دابەزاند.

ئادەم زۆر جوان بوو. لەناو منداڵەکانی خۆی تەنیا یوسف لەو دەچوو.

جبرەئیل هاتەلای و هەنبانەیەك پڕ لەگەنمی لەگەڵ خۆیدا هێنا. ئادەم وتی: ئەمە چییە؟ جبرەئیل وتی: ئەو بەرهەمەیە بووە هۆکاری دەرکردنی تۆ لەبەهەشت. ئادەم وتی: چی پێبکەم؟ جبرەئیل وتی: لە زەویدا بیچێنە. ئادەم ئەو کارەی کرد ولەهەمان کات خوا ڕواندی. ئادەم دروێنەی کرد و کۆی کردەوە، خەرمانی کرد و کوتای و بەبایدا و کردی بەئارد و هەویری دروست کرد و کردی بەنان. جبرەئیل ئەم کارانەی فێر دەکرد. جبرەئیل بەرد و ئاسنی بۆ هێنا. بە بەرد و ئاسن ئاگری پێکرد. جبرەئیل فێری ئاسنگەری و جوتیاری کرد و مانگایەکی لەئاسمان بۆ هێنایە خوار کە زەوی پێدەکێلا. دەڵێن: ئەمە ئەو بەدبەختیانەیە خوای گەورە لە قورئاندا ئاماژەی پێداون: نەکەن ئێوە دوانە دێو لەبەهەشت دەرتان بکات چوونکە بەدبەخت دەبن(طة ٢٠/١١٤). خواوەند ئادەمی لەکێو هێنایە خوار وئەوی کردە سەروەری هەموو زەوی بەپەری و باڵندە و چوارپێ و هەموو شتەکانیتر. ئادەم لەدەرگای خواوەند پارایەوە و وتی: خواوەندا ئایا لەسەر زەوی جگە لەمن کەسێك نییە تۆ بپەرستێت و وەسفی تۆ بکات؟ خوای گەورە فەرموی: لەپشتی تۆ کەسانێك دروست دەکەم بمپەرەستن و وەسفم بکەن. لەسەر زەوی چەندین ماڵ دروست بکەم تایبەت بە بیرکردنەوەی من و لە شوێنێکی زەوی ماڵێکی تایبەت بەخۆم دروست دەکەم و دەیکەمە بارەگایەکی ئارام و ئەمن. هەرکەس لەبەر من ڕێز لەوماڵە بگرێت، ڕێزی لێدەگرم و هەرکەس خەڵکانی ناوی بترسێنێت، بەڵێنی منی شکاندوە و ڕێزی بارەگاکەمی پێشێل کردووە. ئەمە یەکەم ماڵە بۆخەڵك بناغەی دارێژرابێت. هەر کەس روی تێکات و مەبەستی شوێنێکیتر نەکات، هاتۆتە لای من وسەردانی منی کردووە و بۆ میوانی من هاتووە.

لەسەر گەورەکان پێویستە رێز لەمیوانان و سەردانکەرانی خۆیان بگرن و نیازەکانیان بەراوەردە بکەن. تۆ ئەی ئادەم، تا ئەو کاتەی زیندوویت بەئاوەدانی رایدەگریت. ئەوکات خەڵکان و دەستەکان و ئەو پێغەمبەرانەی لەمناڵەکانی تۆبن، یەك لەدوای یەك ئاوەدان رایدەگرن.

ئەوسا فەرمانی بەئادەمدا زیارەتی بیت الحرام بکات. ئادەم لەبەهەشت یاقوتێکی تاقانەی لەگەڵ خۆیدا هێنابوو. بیت الحرام ئاوەدان بوو تا ئەوساتەی خوا خەڵکی نوحی لەناوبرد و نوقمی کردن بەلأم بناغەی ئەم ماڵە لە شوێنی خۆیدا مایەوە تا ئەوەی خوا کردی بەشوێنی ئیبراهیم و ئیبراهیم دروستی کردەوە و سەرلەنوێ ئاوەدانی کردەوە بەهەمان شێوە کەبەخواستی خوا ئاماژەی پێدەدەین.

ئادەم بە مەبەستی حەج و تۆبەکردن بەرەو ماڵی خوا بەرێکەوت. خۆی و ژنەکەی حەوا بۆ گوناحەکانی خۆیان و ئەوەی لەبەهەشت لەدەستیان دابوو، بۆ ماوەی دوسەدساڵ گریان و چل رۆژ لەخواردن و خواردنەوە خۆیان بە دوور گرت و دواترخواردیان و خواردیانەوە. ئادەم سەد ساڵ لەگەڵ حەوا نزیکی نەکرد. حەجی کرد و لەخوا چەندین قسە فێربوو. خوا ئەوی لەگەڵ ئەواندا بەخشی و ئەمە ئەو بابەتەیە خوای گەورە فەرمویەتی: خواوەندا، ئێمە ستەممان لەخۆمان کرد و ئەگەر لەئێمە خۆش نەبیت و خۆشەویستی خۆتمان پێنەبەخشیت، بێ گومان لەزیانکاران دەبین.(اعراف/٧/٢٣).

دەرهێنانی منالأنی ئادەم لە پشتی و وەرگرتنی پەیمان

سەعید کوڕی جوبەیر لەعەبدوالله کوڕی عەباس دەگێڕێتەوە: خواوەند لەهەموو منالأنی ئادەم لەجێگەی ((نەعمان)) لەعەرەفە پەیمانی وەرگرت. کەواتە هەموو ئەو کەسانەی تا رۆژی کۆتایی چاو بەدنیا هەڵدێنن، لەبەرامبەر ئادەمدا کۆکردەوە و بەشێوەی تەپۆڵکەی تۆز، روبەروی کردەوە و روبەروو قسەی لەگەڵ ئەواندا کرد و فەرمووی: ئایا خواوەندی ئێوە نیم؟ وتیان ، بەڵێ خواوەندی ئێمەیت و شایەتی دەدەین. خواوەند ئەم کارەی کرد تا لەرۆژی کۆتایی نەڵێن: ئێمە بێ ئاگا بووین. تا

نەڵێن: باوکانی ئێمە بتپەرست بوون و ئێمە زادەی دووای ئەوانین. ئایا ئێمە بەکرداری خراپەکارن سزا دەدەیت؟ (اعراف/ ٧/ ١٧٢—١٧٣)

دەڵێن: لەکوڕی عەباس دەگێڕنەوە: خواوند لەشوێنێك بەناوی دەحنا پەیمانی لێ وەرگرتن.

سەدی دەڵێت: خواوەند ئادەمی لەبەهەشت دەرکرد بەلاّم ئەوەی لەئاسمان بۆ زەوی دانەبەزاند. ئەوسا دەستی بەسەر شانی راستی ئەودا کێشا و منالّەکانی بە شێوە کۆپەڵە گەوهەری سپی رەنگی خۆڵ ئاسا هێنایە دەر و فەرمووی: لەسەر بنەمای خۆشەویستی من وەرنە ناو بەهەشت. ئەوسا دەستی لەشانی چەپیدا و کۆپەڵەیەکی رەش رەنگ هاتنە دەر و خوا پێی فەرموون: بڕۆنە ناو جەهەننەم و لەکەس ناترسم. ئەمە ئەو بابەتەیە لەقورئان بەناوی راست دەستەکان و چەپ دەستەکان یادی دەکرێتەوە (واقعە/ ٥٦/٢٧، ٣٨، ٤١). خوا پەیمانی لێ وەرگرتن و فەرمووی: ئایا خوای ئێوە نیم؟ وتیان: بەڵێ خوای ئێمەیت. هەندێ بەدڵ و خوازیارانە وتیان و هەندێ لە ترسا.

روداوەکانی رۆژگاری ئادەم لەم دنیایە

((کوشتنی کوری ئادەم بە دەستی براکەی خۆی))

یەکەم روداو، کوشتنی هابیل کوڕی ئادەم، بەدەست براکەی خۆی قابیل بوو. زاناکان لەبارەی ناوی قابیل بیروڕای جیاوازیان هەیە: دەستەیەك دەڵێن قین و دەستەیەك دەڵێن قایین و دەستەیەك دەڵێن قاین و دەستەیەك دەڵین ناوی قابیل بوو.

لەبارەی هۆکاری کوشتنەکەی بیروراکان جیاوازن. دەڵێن: هۆکارەکەی ئەوە بوو ئادەم پێش دەست بردن بۆ گوناح، لەبەهەشت لەگەڵ حەوا نزیکی دەکرد. حەوا بە قابیل دووگیان و هاوتاکەی کچێکی جوان و ناسك بوو کە لەهەمان کات بەویش دووگیان بوو. حەوا لەم دووگیانییە هیچ ئازار یا ماندووی و پشت ئێشە و ئازاری ژان گرتن و منالْ هێنانە دنیایی پێ نەبرا. هەروەها خوێنیشی نەبینی چوونکە بەهەشت لەم شتانە پاکە. کاتێك ئەو دووانە لەدارەکەیان خوارد و بۆ زەوی دابەزین و ئارامیان گرت، ئادەم لەگەڵ حەوا نزیکی کرد و حەوا بە هابیل و کچێکیتر دووگیان بوو. حەوا لەکاتی بەدنیا هێنانی ئەوان ئازار و پشت ئێشە و ژانی بەخۆوە بینی و توشی خوێنبەربوون بوو. لەسەر ئەم بنەمایە دەڵێن: حەوا بەردەوام سکی بە کوڕ و کچێك پڕدەبوو. ئەو بۆ ئادەم لە نێر و مێ چل منالّی هێنایە دنیا لەبیست سك. هەر کام لە کوڕەکان لەگەڵ هەر کچێکدا بیویستایە جگە لەهاوتاکەی خۆی پەیوەندی ژن و مێردایەتی دەبەست. کچێك کە بەسکێك لەگەڵ کوڕێکدا چاوی بەدنیا هەڵدەهێنا بۆ ئەو حەرام بوو. ئەمەیش لەبەر ئەوە بوو لەو کاتەدا جگە لەدایك و خوشکەکان هیچ ژنێکی دیکە بوونی نەبوو. ئادەم فەرمانی بە قابیلی کوری دا هاوتاکەی هابیل بۆ ژنی هەڵبژێرێت و بە هابیل فەرمانیدا هاوتاکەی قابیل بکاتە هاوسەری خۆی.

دەڵێن: داستانەکە بەم شێوە نەبووە بەڵکو کاتێك ئادەم ویستی بۆ گەشت و گوزار بڕوات، بەئاسمانی وت: منالّەکانی من وەك ئەمانەت لای خۆت بپارێزە. ئاسمان خۆی لەم کارە بەدوور گرت. بە کێو و زەویشی وت و ئەوانەیش خۆیان بەدوور گرت. ئەم پێشنیارەی خستە بەردەم قابیل، وەلآمی دایەوە: بەڵێ ئەم کارە دەکەم وکاتێك

دەگەرێیتەوە شتێك دەبینیت شادمانی تۆی بەدواوە دێت. لەبارەی ئەم داستانەوەیە خوای گەورە فەرمویەتی: ئێمە ئەمانەتمان بە کێو و ئاسمانەکان سپارد بەلام ئەوان لەهەلگرتنی خۆیان بە دوور گرت و ترسان. ئادەم هەلیگرت و ئەم ئادەمە ستەمکار و نەزانە. (احزاب/٢٢/٧٢)

کاتێك ئادەم لەبارەی هاوسەرگیری لەگەل خوشکەکانی ئەم بریارەیدا، هابیل لەبەرابەر ئەم بریارە سەری دانەواند و پێی رازی بوو بەلام قابیل بەکارێکی نارەوای لەقەلەمدا و خوشکەکەی هابیلی پەسەند نەکرد.حەزی لەخوشکە هاوتاکەی خۆی بوو. وتی: من و خوشکەکەم لە بەهەشت لەدایك بووین و هابیل و خوشکەکەی لە زەوی، لەبەر ئەمە من شیاوترم بۆ خوشکەکەم.

دەستەیەك لەزاناکان دەلێن: خوشکی قابیل لەجوانترینی ژنان بوو و ئەو پەسەندی نەدەکرد خوشکەکەی بکاتە هاوسەری هابیل ، ئەوی بۆخۆی دەویست چوونکە هابیل و خوشکەکەی لەبەهەشت لەدایك نەببوون بەلکو زادەی زەوی بوون و خوا زاناترە. ئادەم پێی وت: کورم هاوتای خۆت بۆ تۆ حەلال نییە بەلام بەقسەی ئادەم رازی نەبوو. باوکی پێی وت: کورم، تۆ قوربانییەك بۆ بارەگای خوا هەلبگرە و براکەیشت هابیل قوربانییەك بۆ بارەگای خوا هەلدەگرێت. هەر کام لەئێوە خوا بەقوربانییەکەی رازی بوو شیاوترە بۆ هاوسەری ئەم کچە. قابیل لەسەر زەوی کاری دەکرد و هابیل ئاژەلداری. قابیل دەستەیەك گەنمی وەك قوربانی بەرز کردەوە و هابیل مەرێك لەناو رانە مەرەکەی خۆی ئامادە کرد. دەلێن: ئەو مانگایەکی پێشکەش کرد. خوا ئاگرێکی سپی نارد و قوربانییەکەی هابیلی قووتدا و قوربانییەکەی قابیلی لە شوێنی خۆیدا بەجێهێشت. لەوکاتەدا ئایینی خوایی بەم شێوەبوو و قوربانی بەم شێوەیە وەردەگیرا. کاتێك خوا بە قوربانییەکەی هابیل رازیبوو—و ئەمەیش فەرمانێك بوو تا ببێتە هاوسەری خوشکە جوانەکەی قابیل—قابیل توورە و زیاتر لەخۆبایی بوو، شەیتان بەسەریدا زال بوو، بەبراکەی خۆی وت: بێ گومان دەتکوژم تا نەبیتە هاوسەری خوشکەکەم. هابیل وتی: خوا قوربانی چاکەکاران وەردەگرێت و بەس. قابیل شوێن هابیل کەوت و ئەوی لەکاتی شوانیدا

کوشت.

ئەم داستانە خوا لەقورئاندا بەم شێوە باسی کردووە: بۆ ئەوان بەسەرهاتی دو منداڵەکەی ئادەم بەراستی بخوێنەرەوە کە هەردوو قوربانیان پێشکەش کرد و خوا بەقوربانی یەکێکیان رازی بوو. ئەویتر وتی: بە ناچار دەتکوژم. ئەویتر وەڵامی دایەوە: خواوەند تەنیا بەقوربانی چاکەکاران رازی دەبێت. ئەگەر دەست بۆ کوشتنی من درێژ بکەیت، من دەستەکانم بۆ کوشتنی تۆ درێژ ناکەم. من لەخوا دەترسم کەخواوەندی جیهانیانە. دەخوازم بگەرێیتەوە و گوناحی من و گوناحی خۆت بەشان هەڵبگریت تا لەجەهەننەمیان بیت و پاداشتی ستەمکارن ئەمەیە. ئازایەتی جەستەی ئەو، رێگەی کوشتنی براکەی بۆ تەخت کرد و براکەی خۆی کوشت و کەوتە ریزی خراپەکاران. لەم کاتەدا خوا قەلەرەشەیەکی نارد. قەلەڕەش لەسەر زەوی خۆڵی هەڵدەگرت تا نیشانی بدات چۆن جەستەی براکەی خۆ لە خاکدا بشارێتەوە. وتی: هاوار لەمن، ئایا ناتەوانم هاوشێوەی ئەو قەلەڕەشە بم وجەستەی براکەی خۆم لەخاکدا بشارمەوە؟ پەشیمان بوویەوە ((مائدە/٥/٢٧ــــ٣١). خوا دوواهاتی ئەم براکوژییە بەم شێوەیە باس دەکات: لەبەر ئەمە بوو بۆ منداڵەکانی ئیسرائیلمان نوسی هەر کەس، کەسێك بێ تاوان بکوژێت یا بێ گوناح خوێنی کەسێك لەسەر زەوی برێژێت، وەك ئەوە وایە هەموو خەڵکی کوشتبێت و هەر کەس کەسێك زیندوو بکاتەوە وەك ئەوە وایە هەموو خەڵکان زیندوو بکاتەوە. نێردراوانی خوا بە نیشانەی رون و ئاشکرا هاتنە لای ئەمان و لەگەڵ ئەمەیشدا، دوای ئەوان بوون بە فشەکەران لەسەر زەوی ((مائدە/٥/٣٢)

دەڵێن: ئەمە یەکەم کوژراو لەمنداڵەکانی ئادەم بوو. کاتێك براکەی کوشت، خوای گەورە فەرمووی: ئەی قابیل، براکەت هابیل لەکوێیە؟ وتی: نازانم چوونکە پاسەوانی ئەو نەبووم. خوای گەورە فەرمووی: تۆ لە لایەن زەوییەوە نەفرەتت لێکراوە کەدەمی کردەوە و خوێنی براکەتی خوارد. ئەگەر شتێك لەزەویدا بچێنیت زەوی هیچت پێنادات و لەسەر زەوی سەرگەردان و ترساو دەبیت. قابیل وتی: ئەگەر لە گوناحەکەی من خۆش نەبیت، گوناحێکی گەورەم دەبێت.

دەڵێن: کوژرانی ئەو لە نزیك ((عەقەبەی حەرا) بوو.

دەڵێن: دواتر قابیل گەڕایەوە و دەستی خوشکەکەی خۆی گرت و بۆ سەرزەوینی عەدەن لەیەمەن رایکرد.

عەبدوالله کوڕی عەباس دەڵێت: کاتێك براکەی کوشت، دەستی خوشکەکەی گرت و لەگەڵ ئەو بۆ کێوی نود رایکرد. ئەوسا ئادەم پێی وت: بڕۆ، بەردەوام ترساو دەبیت و کەس نابینیت لای ئەو هەست بەئاسایش بکەیت. ئەو لای هیچ کام لە منداڵەکانی خۆی تێپەر نەدەبوو مەگەر ئەوەی بەردیان هەڵدەگرت و تێیان دەگرت. دواتر کوڕێکی کوێر لەقابیل هاوریَ لەگەڵ کوره کوێرەکەی خۆی رویکردە قابیل و ئەمیان بەباوکی خۆی وت: ئەمە باوکی تۆ قابیلە، شتێکی بۆ بهاوێژە. ئەویش ئەم کارەی کرد و باوکی خۆی قابیلی کوشت. ئەوسا کوێرەکە دەستی بەرز کردەوە و لە کوره کوێرەکەی خۆیدا و ئەویشی کوشت. لەم کاتەدا هاتە خۆی و وتی: هاوار لەمن ، باوکم بە بەرد کوشت و کورەکەم بە مشت.

کاتێك هابیل کوژرا، تەمەنی ژیانی بیست ساڵ و قابیل بیست و پێنج ساڵی بوو. حەسەن دەڵێت: ئەو دوو پیاوەی خوا بەسەرهاتی ئەوانی لە سورەی ((مائدە٢٧/٥—٣١)) ئاماژە پێداوە، لەئیسرائیلیەکان بوون و لەپشتی ئادەم خۆی نەبوون و ئەمە یەکەم مرۆڤ کوژی بوو. ئەبوو جەعفەری تەبەری دەڵێت: گێڕانەوەی راست لای ئێمە ئەوەیە کە ئەو دووانە لەپشتی ئادەم خۆی بوون و ئەمە لەسەر بنەمای حەدیسێکی راستە لەپێغەمبەرە(د.خ) کە فەرموویەتی: هیچ کەس ستەم لەکەسێکیتر ناکات مەگەر ئەوەی بەشێکی لە گوناحی یەکەم کوڕی ئادەم پێبڕابێت چوونکە ئەو یەکەم کەس بوو شێوەی چەوتی خەڵك کوشتنی هێنایە ئاراوە.

بەڵگەی ئەوەی ئەو لەمنداڵەکانی ئادەم بوو، ئەو بابەتەیە لەشیکردنەوەی ئەم فەرموودەی خوای گەورە ئاماژەی پێدەدەن کەدەفەرمێت: ئەو هەمان خوایە ئێوەی لەیەك جەستە دروست کرد و هاوسەرەکەی لەخۆی ئافراند تا لای ئەو ئارام بگرێت .

کاتێك ئادەم بەو ژنە گەشت و لێی نزیك بوویەوە، ژن بارێکی سووکی هەڵگرت و لەگەڵیدا رۆشت. کاتێك ژن باری قورس بوو، هەردووك بانگی خوایان کرد و وتیان، ئەگەر منالێکمان پێبدەیت راستکردار و شیاو، بێ گومان بۆ هەمیشە سپاست دەکەین. کاتێك خوا منالێکی راست و ئەندام رێکی پێ بەخشین، بۆ خوا لەوەی بەوانی بەخشیبوو، شەریکیان دروست کرد. پاك و لەپێشترە یەزدان لەو شەریکانەی ئەوان بە تاوان و بووختان دروستی دەکەن ((اعراف/٧/١٨٩—١٩٠)).

دەڵێم: هەمان خوای گەورە، منالەکان لەسەرەتاوە دەمرێنێت بەلام عەبدحارسی بۆتاقی کردن و روانین بەزیندوویی هێشتەوە هەرچەندە ئەو هەموو شتێك بێ تاقی کردنەوە دەزانێت و ئەمە، زانستێکە پاداشت و سزا نایگرێتەوە. یەکەم ئەوەی کوژراو و بکوژ لەپشتی ئادەم خۆی بوون . ئەم حەدیسە زاناکان لەعەلی کوڕی ئەبی تالبی دەگێڕنەوە کەئادەم لە پرسەی کەڕەکەی ئەم دێرانەی وتووە:

تغيرت البلاد و من عليها	فوجة الارض مغبر قبيح
تغير كل ذي لون و طعم	و قل بشاشة الوجة المليح

واتاکەی: سەرزەوینەکان لەگەڵ ئەو کەسانەی لەسەری دەژین، گۆراون. روخساری زەوی قێزەون و تۆزاویە. هەر خاوەن رەنگ و تامێك گۆرانی بەسەرداهات وکراوەیی روخساری جوان کەمبوویەوە.

هۆنراوەی دیکەیش هەیە لەکیومەرسەوە ئامۆژەی پێدراوە یا کیومەرس گۆرانکاری بەسەردا هێناوە. زۆرینەی زاناکای ئێران دەڵێن کیومەرس هەمان ئادەمە. ئەمانە لەمبارەوە بەڵگەی زۆریان خستۆتە رو کەئامازدان پێی دەخایەنێت چوونکە خواستی ئێمە ئامازەدان بە پاشاکان و رۆژگارەکانیان بوو نەجیاوازی لەبارەی پێشینیان و پاشایەتی نەژادی، و ئەم کتێبەمان بۆ خواستەکەی خۆمان نوسیوە.

زاناکانی ئێرانی لەوەی دەڵێن لەگەڵ زاناکانیتر– جیاواز لەئێران—بەهەڵەدا چوون

کە گومان دەکەن کیومەرس هەمان ئادەم نییە. ئەوان لەگەڵ زاناکانی ئێرانی لەسەر ناوەکەی کۆکن بەڵام لەبارەی وەسف کردنی ئەو ناسازگارن و دەڵێن: کیومەرس کەئێرانییەکان گومان دەکەن هەمان ئادەمە، حسام کوڕی یوسف کوڕی نوحە. ئەو تەمەن درێژ و سەروەرێکی ڕێزدار بووە و لەکێوەی ((دۆنباوەند) لەسیلسیلە کێوەکانی تەبەرستان دابەزیوە و لەوێ پاشایەتی کردووە. شانسی خۆی و منداڵەکەی بەرز بۆتەوە بەشێوەیەك بۆ ماوەیەك پاشایەتی بابلیان کردووە و بۆ ماوەیەکی کەم فەرمانڕەوای هەموو سەر زەوی بوون.

کیومەرس شاری زۆری دروست کرد و چەندین قەڵای بنیات نا و ساز و بەرگی شەڕی تەیار و ئەسپی زۆری پەروەردە کرد. ناوی خۆی نا ئادەم و وتی: هەر کەس جیاواز لەم ناوە بانگم بکات دەیکوژم. ئەو سی ژنی وەك هاوسەر هەڵبژارد و منالی زۆری بۆ هاتە دنیا. ((ماری)) کورەکەی و ((ماریانە))کچەکەی لەکۆتایی ژیانی لەدایك بوون. ئەوانی زۆر خۆش دەویست و پێش هەموو منالەکانیتری خستن و پاشاکان لەرەچەڵەکەی ئەم دووانەن.

ئەبو جەعفەری تەبەری دەڵێت: بۆیە داستانەکانی کیومەرسم لێرەدا ئاماژە پێدا تا بزانرێت ئەو باوکی پارسیەکانە و لەمبارەوە لەنێوان زاناکان هیچ دژایەتیەك نییە. دژایەتی لێرەدایە: ئایا ئەو ئادەم و باوکی هەموو مرۆڤەکانە یانە؟ ئەم بابەتە بەو شێوەیە ئاماژەمان پێدا. پاشایەتی ئەو و منالەکانی بەردەوام پایەدار و لەپانتاییەکی پەیوەست لەرۆژهەڵات زەمین جێگیر و سەقامگیر، تا ئەوەی لەرۆژگاری عوسمان کوڕی عەفان، یەزدگێرد کوڕی شەهریار لەمەرو کوژرا. مێژوو لەسەر بنەمای ناوی پاشاکانی ئەوان، لەخۆگری بەسەرهاتێکی ئاسانترە بۆ لێکۆڵینەوە بەبەراوەرد کردن لەگەڵ ساڵیانی ژیانی پاشاکانیتر لەوڵاتان و نەتەوەکانیتر لەبەر ئەوەی نەژادیان بۆ ئادەم دەگەڕێتەوە چوونکە ئەوان پاشایەتی بەردەوامیان بووە و فەرمانرەوایی بۆ منالەکانیان ماوەتەوە بەشێوەیەك یەکەم پاشا بەدوایین پاشا و زیندوویان بە مردوویان پەیوەستە و بۆ کەسانیتر ئەم پایەدارییە نەهاتە ئاراوە.

****&*

ئێستا ئاماژە بەدرێژەی باسەکە دەدەم کەتەمەنی درێژی ئادەمە و ساڵەکانی ژیانی ئەو دەستە لەمناڵەکانی ئەو کە بوونە پاشا و پێغەمبەر. هەروەها داستانی ژیانی کیومەرس باوەگەورێی ئێرانییەکان دەنوسمەوە و ئاماژە بەکارەکانیان دەدەم. ئەم گێڕانەوە لەو زەمەنەوە دەست پێدەکات کەخۆی پاشایەتی گرتەدەست.

ئادەم بەو پاشایەتیەی خوای گەورە لەسەرانسەری زەوی پێی بەخشیبوو، پێغەمبەرێك بوو لەلایەن خوا بۆ لای مناڵەکانی. خوا بیست و یەك صەحیفەی بۆ نارد. جبرەئیل فێری کرد و و هەمووی بەدەستی خۆی نوسی. ئەبوزەری غەفاری لەپێغەمبەر(د.خ) دەگێڕێتەوە کەفەرموویەتی: پێغەمبەرەکان سەد و بیست و چوار هەزار پێغەمبەر (د.خ) بوون. وتم: ئەی پێغەمبەری خوا، لەم ئاوەدا چەند کەس نێردراو (رەسوڵ) بوون؟ فەرمووی: سێسەد و سیانزە کەس، دەستەیەکیان گەورە بوون یانی زۆر پاك . وتم: یەکەمیان کێ بوو؟ فەرمووی: ئادەم. وتم: ئەی پێغەمبەری خوا، ئایا ئەو پێغەمبەرێکی نێردراوە بوو؟ وتی: بەڵێ، خوا ئەوی بەدەستی خۆی ئافراند و لەگیانی خۆی کردە بەری و دواتر ئەوی کردە پیاوێکی بەهێز.

لەو سەحیفانەی بۆ ئەو هاتە خوار، حەرام بوونی مردار و خوێن و گۆشتی بەراز بوو. پیتەکانی ئەلف بێ بۆ ئەو هاتە خوار و کتێبەکەی ئەو بیست و یەك بەرگ بوو.

لەدایك بوونی شیس

لە روداوەكانی رۆژگاری ئادەم لەدایك بوونی شیسە كە لەسەد و بیست ساڵی ئادەم و پێنج ساڵ دوای كوژرانی هابیل رویدا. دەڵێن: شیس بێ هاوتا و تەنیا لەدایك بوو. مانای شیس ((هبە اللە)) بەخشینی خوایە. ئەمە بەو مانایە ئەو جێگرەوەی هابیل و جێگری ئادەم بوو. عەبدوالله كوڕی عەباس دەڵێت: ئەو هاوتایەكی بوو لەگەڵ ئەودا چاوی بەدنیا هەڵهێنا. كاتێك سەردەمی مەرگی ئادەم نزیك بوویەوە كارەكانی خۆی بە شیس سپارد و كاتژمێرەكانی شەو و رۆژی فێر كرد. فێری كرد لەهەر كاتژمێرێكیدا چۆن خوا بپەرەستێت. شیسی لەرودانی تۆفان لەرۆژگاری نوحی داهاتوو ئاگادار كردەوە. دوای ئادەم سەروەری بەشسی گەشت. خوا پێنج صەحیفەی بۆ نارد. هەموو مرۆڤەكان تا ئێستا منداڵەكانی ئەون. ئێرانییەكان دەڵێن ئادەم هەمان كیومەرسە. دەڵێن: بۆ كیومەرس میشانی خوشكی میشی لەدایك بوو. میشی لەگەڵ خوشكەكەی خۆی میشان پەیوەندی ژن و مێردایەتی بەست و سیامەك و سیامی لەوان چاویان بەدنیا هەڵهێنا. بۆ سیامەكی كوڕی میشان كوڕی كیومەرس ئەمانە لەدایك بوون: ئەفروال، دەفس، بوورەسب، ئەجرەب و ئەوراش كەدایكی هەموویان سیامی كچی میشییە. ئەو خوشكی باوكیانە. دەڵێن سەرانسەری زەوی حەوت هەرێم بووە. سەرزەوینی بابل و سەرزەمینەكانی پەیوەست بەو سەرزەمینە كەخەڵك لەوشكی و دەریاوە روی تێدەكەن، هەرێمێكی تاقانەیە و پاشماوەكانیان منداڵەكانی ئەفروال كوڕی سیامەك و زادەكانی ئەون.

بۆ ئەفروال كوڕی سیامەك لەئەفری كچی سیامەك، ئەوشهەنج (هوشەنگ) پاشای پیشداد لەدایك بوو. ئەو كەسەیە بووە جێگری باوەگەورێی خۆی كیومەرس لەپاشایەتی. یەكەم كەس بوو پاشایەتی حەوت هەرێمەكەی بەدەست هێنا و ئێمە بەسەرهاتەكانی ژیانی ئەو دەگێرینەوە. دەستەیەك لەئێرانییەكان گومان دەكەن ئەم هوشەنگە كوری خودی ئادەم و حەوا و لە پشتی ئەوە.

كوڕی كلبی گومانی بردوە یەكەم كەس بەپاشایەتی سەر زەوی گەشتبێت، نوشهەنق

کوڕی عابر کوڕی شالخ کوڕی ئەزفەخشد کوڕی سام کوڕی نوحە. ئێرانییەکان گومانیان دەکرد ئەو دوسەد ساڵ دوای ئادەم بووە لەکاتێکدا ئەو دوسەد ساڵ دوای نوح ژیاوە و ئێرانییەکان روداوەکانی پێش نوحیان نەزانیوە.

ئەوەی هوشام کوڕی کەلبی ئاماژەی پێداوە بنەمایەکی راستی نییە چوونکە نوشهەنج لەناو ئێرانییەکان ناوداره و هەر نەتەوەیەك زیاتر لەکەسانیتر لەرەچەڵەك و مێژووی خۆی شارەزا و ئاگادارە. هەندێ رەچەڵەك ناسی ئێرانی گومانیان کردووە ئوشهەنج ((هوشەنگ)) هەمان مەهلاییلە و باوکی ئەفراول هەمان قینانە و سیامەك هەمان ئەونوش باوکی قینانە و میشی هەمان شیس باوکی ئەنوش و کیومەرس هەمان ئادەمە. ئەگەر ئەوەی ئەمان دەیڵێن راست بێت گومانی تێدا نییە هوشەنگ لەسەردەمی ئادەم پیاوێك بووە. بەم بەڵگەیە لەسەر بنەمای نوسینە کۆنەکانی کتێبەکانی رابردووان، لەدایك بوونی دایکی دینە کچی براکیل کوڕی مەحویل کوڕی خنوخ کوڕی قین کوڕی ئادەم لە کاتێکدا بوو لەژیان ئادەم سێسەد و نەوەد و پێنج ساڵ تێپەریوە و ئەو لەکاتی مردن شەشسەد و شەست و پێنج ساڵی تەمەن بووە. ئەمە لەسەر ئەو بنەمایە کەتەمەنی ئادەم هەزار ساڵ لەبەرچاو بگرین. ئێرانییەکان گومانیان بردووە پاشایەتی هوشەنگ چل ساڵ درێژەی کێشاوە. ئەگەر لەسەر ئەو بنەمایە بێت کەرەچەڵەك ناسانی رابردوو ئاماژەیان پێداوە، پاشایەتی ئەو دوسەد ساڵ دوای مردنی ئادەم بووە.

مردنی ئادەم

دەڵێن: ئادەم یانزە رۆژ نەخۆش بوو، و لەم کاتەدا شیس ی کردە جێگری خۆی و فەرمانی پێدا زانستی خۆی لەقابیل و منداڵەکانی بشارێتەوە چوونکە ئەو بوو لەبەر رژدی بردن هابیلی کوشت لەبەر ئەوەی خوا زانستی بەهابیل بەخشیبوو. شیس و منداڵەکانی زانستی خۆیان شاردەوە و قابیل و منداڵەکانی زانسیتان نەبوو تا کەڵکی لێوەربگرن. باوکی هورەیرە لە پێغەمبەر (د.خ) حەدیسێك دەگێرێتەوە کە

فەرموویەتی: خوا بە ئادەمی فەرموو: برۆ لای ئەو فریشتانە و بڵێ ((سڵاوی خواتان لێبێت)). ئادەم رۆشتە لایان و سڵاوی نارد و فریشتەکان لەوەڵامدا وتیان: ((سڵاو و خۆشەویستی خوا لەتۆ بێت.))

ئەوسا ئادەم بۆلای خوا گەرایەوە و خوا پێی فەرموو: ئەم سڵاوە بۆتۆیە و سڵاوی مناڵەکانی تۆ لەناویدایە. ئەوسا خوا دودەستی خۆی بەست و لێی نزیك کردەوە و فەرمووی: هەڵگرە و هەڵبژێرە. ئادەم وتی: دەستی راستی خوای خۆم خۆش دەوێت و هەر دو دەستی راستە. خوا دەستی راستی خۆی بۆئادەم کردەوە. لەناکاو بینی وێنەی خۆی و هەموو منداڵەکانی تارۆژی کۆتایی تێدایە و تەمەنی ژیانی هەرکام نوسراوە و ئادەم خۆی هەزار ساڵی پێبڕاوە. هەروەها ئەو خەڵکانەی بینی روناکی لەروخساریان دەبارێت.

ئادەم وتی: خوایە ئەمانە کێن روناکی لەروخساریان دەبارێت. فەرمووی: پێغەمبەران و نێردراوانی منن. ئەوان بۆ لای بەندەکانم دەنێرم. لەناویاندا پیاوێك دەبینرا روخساری لەهەموویان روناکتر دەهاتە بەرچاو بەلأم تەنیا چل ساڵ ژیانیان بۆ دیاریکردبوو. ئادەم — دوای ئەوەی زانی داوودی پێغەمبەرە- وتی: خوایە، ئەم پیاوە روناکترینی هەموویانە بەلأم بۆ ئەو زیاتر لەچل ساڵیان نەنوسیوە. فەرمووی: ژیانی هەر ئەوەیە کەدیاریم کردووە. ئادەم وتی: خوایە لەژیانی من شەست ساڵ کەمبکەرەوە و بیخە سەر ژیانی داوود. پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: دوای ئەوەی ئادەم بۆ زەوی دابەزێنرا و کاتێك فریشتەی مەرگ بۆ سەندنی گیانی هات، ئادەم وتی: ئەی فریشتەی مەرگ تۆ پەلەت کرد چوونکە هێشتا شەست ساڵ لەتەمەنی من ماوەتەوە. فریشتەی مەرگ پێی وت: هیچ نەماوەتەوە چوونکە تۆ داوات لەخوا کرد شەست ساڵ لەتەمەنی تۆ بخاتە سەر تەمەنی داوود. ئادەم وتی: ئەم کارەم نەکردووە. پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: ئادەم بیری چوو و منداڵەکانی لەبیریان کرد، ئەو حاشای کرد و ئەمان حاشایان کرد. لەم کاتەدا بوو خوا بناغەی نوسین و شایەت گرتنی دانا.

لەعەبدوالله کوڕی عەباس دەگێرنەوە: کاتێك ئایەی وام دابەزی (بقرە/ ٢٨٢/٢—٢٨٣

: لەکاتی ئاڵ و گۆڕ و دانی قەرز و وام، بنووسن و شایەت و دەستەبەر وەربگرن))، پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: یەکەم کەس حاشای کرد ئادەم بوو و ئەو سێ جار ئەم کارەی کرد: کاتێك خوا ئەوەی ئافراند، دەستی بەپشتیدا هێنا و هەموو ئەوانەی لەو بوون تا رۆژی کۆتایی هێنایە دەر و نیشانی دا. ئادەم لەناو ئەوان یەکێکی لەهەمووان بە نورانیتر بینی. وتی: خواوەندا ئەمە کێیە؟ فەرمووی: داوودی کورتە. وتی: تەمەنی چەندە بۆ نوسراوە. فەرمووی: چل ساڵ. ئادەم وتی: تەمەنی بۆ زیاد بکە. خوا فەرمووی: ئەگەری نییە جگە لەوەی تۆ خۆت زیادی بکەیت. تەمەنی ئادەم هەزار ساڵ بوو. بەداوود شەست ساڵی بەخشی. خوا بۆ ئەم کارە نوسراوێکی ئامادە کرد و فریشتەکانی کردە شایەت. کاتێك سەردەمی مەرگی ئادەم گەشت ، فریشتەکان هاتن تا گیانی بگرن. ئادەم وتی: لەژیانی من شەست ساڵ ماوەتەوە. فریشتەکان وتیان: ئەو شەست ساڵەت بە کورەکەت داود بەخشی. ئادەم وتی: نەمبەخشیوە. لەم کاتەدا خوا نوسراوەکەی خۆی بۆ لای ئادەم نارد و فریشتەکان هاتنە خوار و شایەتیان دا. بەڵێ، خوا هەم هەزار ساڵ ژیانی بە ئادەم بەخشی و هەم تەمەنی داوودی بۆ سەد ساڵ درێژ کرد.

هاوشێوەی ئەم گێرانەوەیە کەسانیتریش ئاماژەیان پێداوە وەك سەعید کوڕی جوبەیر. عەبدوالله کوڕی عەباس دەڵێت: تەمەنی ئادەم نۆسەد وسی و شەش ساڵ بوو. ئەو حەدیسانەی لەپێغەمبەری خوا و زاناکانیتر ئاماژەیان پێدراوە ئەوانەن ئاماژەمان پێدا و پێغەمبەر(د.خ) زاناترینی کەسەکانە. بەپێی گێرانەوەی باوکی هەرییە کەتیایدا ئادەم شەست ساڵ ژیانی خۆی بەداوود بەخشیبوو، جیاوازییەکی زۆر لەنێوان دوو حەدیسەکەدا نییە. ئەگەری هەیە خوا لەتەوراتدا تەمەنی ئەوی جیاواز لەو چل ساڵەی بە داوودی بەخشیوە، نوسیبێت. کوڕی ئیسحاق لە یەحیا کوڕی عیباد لەباوکی دەگێرێتەوە: کاتێك ئادەم مرد، خوا کفن و دفنی ئەوی لەبەهەشتەوە نارد و ئەوسا فریشتەکان ئارامگای ئەویان دیاری کرد و ئەویان بە خاك سپارد و دایانشارد. لەئەبی کوڕی کەعب لەپێغەمبەر(د.خ) حەدیسێك هاتووە: کاتێك کاتی مردنی ئادەم هات، خوا کفن و دفنی ئەوی لەبەهەشتەوە نارد و کاتێك

حەوا فریشتەکانی بینی، هەنگاوی بردە پێش تا پێش ئەوان بڕواتە سەر جەستەی ئادەم. ئادەم وتی: ئەی ژن، من لەگەڵ نێردراوانی خواوەندەکەم بەتەنیا جێبێڵە چوونکە ئەوەی بینیم تەنیا لەتۆ نەمبینی و ئەو بەڵایانەی بەسەر مندا هات تەنیا بۆ بەدیهێنانی خواستەکانی تۆ بوو. کاتێك مرد، فریشتەکان ئەویان بە سەدەر و ئاو شۆرد و لەناو پارچەیەکدا کفنیان کرد و دواتر گۆڕی ئەویان هەڵکەنی و ئەویان لەوێدا بەخاك سپارد و وتیان: سەرئەنجام و چۆنییەتی کاری ئادەم زادەکان لەکاتی مردن بەم شێوە دەبێت. عەبدواللە کوڕی عەباس دەڵێت: کاتێك ئادەم مرد. شیس بەجبرائیلی وت: نوێژی لەسەر بخوێنە. جبرەئیل وتی: تۆ هەنگاو بنێرە پێش و لەسەر باوکت نوێژ بخوێنە. شیس سی جارتەکبیری وت. پێنج جار بۆ نوێژ، بیست و پێنج جار بۆ لەپێشی ئادەم. دەڵێن: ئادەم لەکێوی ئەبو قبیس بەخاك سپێردرا کەپێیان دەوت ئەشکەوتی گەورەکان. عەبدواللە کوڕی عەباس دەڵێت: کاتێك نوح لەکەشتی هاتەدەر، ئادەمی لەبیت المقدس بەخاك سپارد. مەرگی ئەو بەو شێوەی ئاماژەی پێدرا، لەرۆژی هەینیدا روویدا. دەڵێن: حەوا یەك ساڵ دوای ئادەم ژیا و دواتر مرد و ئەویان لای هاوسەرەکەی لەو ئەشکەوتەی ئاماژەی پێدرا، بەخاك سپارد. لەوێدا مانەوە تا کاتی تۆفانی نوح. نوح، ئەو دوانەی هێنایەدەر و لە تابوتیکدا داینان و بۆ ناو کەشتییەکەی بردن. کاتێك زەوی لەناو خاڵی بوو، نوح ئەوانیی گەڕاندەوە بۆ شوێنی یەکەم. دەڵێت. حەوا ڕستی، چنی، هەویری دروست کرد، نانی کرد و هەموو ئەوکارانەی کرد کەژنان دەیکەن.

ئێستا کۆتایی بەداستانی ئادەم و دوژمنەکەی ئیبلیس و ئاماژەدان بە ژیانی ئەوان دەهێنین. وتمان خوا چ بەڵایەکی بەسەر ئیبلیسدا هێنا چوونکە لەخۆبایی بوون و نافەرمانی کردە پیشە و خواوەند سزایدا و دووریخستەوە و تا رۆژی کۆتایی مۆڵەتی پێدا. هەروەها ئاماژەمان بەداستانی ئادەم دا کەسزا درا و دواتر خوا خۆشەویستی خۆی پێبەخشیوە چوونکە لەگوناحەکەی خۆی پەشیمان بوویەوە و داوای لێخۆشبوونی کرد. هەنووکە بەخواستی خوا ئاماژە بەداستانی ژیانی دوو منداڵەکەی ئادەم هابیل و قابیل و شیس و منداڵەکانی ئەوان دەدەین.

بەسەرهاتی شیس علیه السلام

ئێمە بەشێك لەبەسەرهاتی ژیانی شیسمان باس کرد کەجێگری باوکی لەسەر پاشماوەکانی دوای مەرگی ئادەم بوو و خوا چەندین صەحیفەی بۆ ناردەخوار. دەڵێن: بەردەوام لەمەککە بوو، حەج و عەمرەی دەکرد تا مرد. هەموو ئەو سەحیفانەی بۆ خۆی و باوکی هاتبووە خوار، کۆکردەوە و بەکاری بەست. هەروەها کەعبەی بە گڵ و بەرد دروست کرد.

زاناکانی رابردووی ئێمە دەڵێن: گومەزێك خوا لەناو ماڵەکە بۆ ئادەم بەرزی کردەوە، تا کاتی تۆفانەکەی نوح لەسەر پێ بوو و کاتێك خوا تۆفانی نارد، گومەزەکەی بۆ ئاسمان بەرز کردەوە. دەڵێن: کاتێك شیس نەخۆش کەوت، وەسیەتی بۆ ئەنوشی کوری کرد و کردی بەجێگری خۆی و مرد و ئەویان لای باوکی لەئەشکەوتی ئەبوقەبیس بەخاك سپارد. رۆژی لەدایك بوونی ۲۳۵ ساڵ دوای لەدایك بوونی ئادەم بوو. ئاماژەیان بەبابەتی دیکەیش داوە. لەکاتی مردن ۹۱۲ ساڵ تەمەنی بوو.

((منداڵەکانی شیس))

دوای شیس کورەکەی ئەنوش کوڕی شیس فەرمانرەوایی گرتە دەست و لەجێگەی باوکی دانیشت و گۆرانکاری لەکارەکانی ئەودا دروست نەکرد. تەمەنی ساڵەکانی ژیانی ئەنوش ۷۰۵ ساڵ بوو. ئەمە وتاری شوێنکەوتەکانی تەوراتە.

عەبدواللە کوڕی عەباس دەڵێت: بۆ شیس، ئەنوش لەدایك بوو و هاورێ لەگەڵ ئەو چەندین منالی دیکە چاویان بەدنیا هەڵهێنا. شیس ئەوی کردە جێگری خۆی. بۆ ئەنوش، قینان لەخوشکەکەی نعمە کچی شیس لەنەوەد ساڵی ئەنوش چاوی بەدنیا هەڵهێنا. بۆ ئەنوش جیاواز لەو چەندین منالی دیکە هاتنە دنیا و ئەوی کردە جێگری خۆی. بۆ قنیان، مهلاییلی لەدایك بوو و هاورێ لەگەڵ ئەو چەندین منالی

دیکه هاتنه دنیا و ئەوی کرده جێگری خۆی. مهلاییل، یەردی هێنایه دنیا کەهەمان یارده و چەندین منالی دیکه چاویان بەدنیا پشکوت و ئەوی کرده جێگری خۆی. یەرد خنوخی بوو کەهەمان ئیدریسی پێغەمبەره. چەندین منالی دیکەیش لەو چاویان بەدنیا هەڵهێنا و ئەوی کرده جێگری خۆی. بۆ خنوخ، متوەسلخی هاته دنیا لەگەڵ چەندین منالی دیکه و ئەوی کرده جێگری خۆی.

تەورات دەگێڕێتەوه کەمهلاییل کاتێك لەدایك بوو ئادەم ٣٩٥ ساڵه و قنیان ٧٠ ساڵه بوو. یەرد بۆ مهلاییل کاتێك هاته دنیا لەتەمەنی ئادەم ٤٦٠ ساڵ تێپەڕیبوو. ئەو لەسەر شێوەی باوکی خۆی دەڕۆشت جگه لەوەی لەسەردەمی ئەو ڕوداوەکان دەستیان پێکرد.

ڕووداوەکان لەدەسپێکی پاشایەتی شیس تا پاشایەتی یەرد

دەڵێن کاتێك قابیل هابیل کوشت و بۆ یەمەن رایکرد، ئیبلیس ڕۆشتە لای و پێی وت: لەبەر ئەوە ئاگر قوربانییەکەی هابیلی قووتدا چوونکە ئاگری دەپەرەستی. تۆیش ئاگرێك بۆ خۆت و منالەکانی خۆت داگیرسێنە. قابیل ئاتەشگایەکی دروست کرد. یەکەم کەس بوو ئاگری پێکرد و ئاگری پەرەست.

کوڕی ئیسحاق دەڵێت: قین کە هەمان قابیلە، لەگەڵ خوشکەکەی خۆی ئاشوت کچی ئادەم پەیوەندی ژن و مێردایەتی بەست. ئەم ژنە کوڕ و کچێکی بۆ هێنایە دنیا: خنوخ کوڕی قین و عەزەب کوڕی قین. عەزەب شوی کرد بەبراکەی خۆی خنوخ و ئەم ژن و مێردە سێ کوڕ و کچێکیان بۆ هاتە دنیا: غیرەد، مەحویل، ئانوشیل و مولیس کچی خنوخ. ئانوشیل کوڕی خنوخ خوشکەکەی خۆی مولیس کوڕی خنوخی هێنا و لەم دوانە کوڕێك بەناوی لامەك چاوی بەدنیا هەڵهێنا. لامەك دوو ژنی بەهاوسەری هەڵبژارد کەناوی یەکیان عەدی و یەکیان صەلی بوو. عەدی سێ کوڕی هێنایە دنیا: پولس کوڕی لامەك، توبلین و توبلقین. تولس کوڕی لامەك یەکەم کەس بوو خێوەتی گەورەی هەڵدا و سامانی کۆکردەوە. توبلین یەکەم کەس بوو تار و چەنگی ژەنی. توبلقین یەکەم کەس بوو مس و ئاسنی بەکار برد و کەرەستەی لێدروست کرد. منالەکانی ئەوان فەرمانڕەوا زاڵم و ستەمکارەکان بوون و ڕوخساریان جوان بوو. دەڵێت: دوای ئەوەی منالەکانی قین ڕووخان وجگە لەکەمێکیان نەمایەوە و منالەکانی ئادەم هەموویان ڕەچەڵەکی خۆیان لەبیرکرد و بنەماڵەکەیان هەڵوەشا جگە لەوانەی لەپشتی شیس بوون. لەبەر ئەمە هەموو منالەکانی ئادەم لەپشتی ئەون و ڕەچەڵەکی ئەمرۆی خەڵك بۆ ئەو دەگەڕێتەوە نەمنالەکانیتری ئادەم. کوڕی ئیسحاق لەبەسەرهاتی قابیل و منالەکانی جگە لەوەی ئاماژەمان پێدا، ئاماژەی بەهیچیتر نەداوە.

شوێنکەوتوانیتری تەورات دەڵێن: یەکەم کەسان گەمەکانیان دروست کرد منالەکانی

قابیل بوون. لەناو ئەوان پیاوێك دەبینرا کەسۆبال کوڕی قابیلیان پێدەوت و لەرۆژگاری مەهلاییل کوڕی قنیان کەرەستەکانی ئاواز خوێندنی دروست کرد: نەی، تەمبوور، دەهۆڵ، عود و ساز. منالەکانی قابیل لەناو گەمەکردن رۆچوون و بەسەرهاتی ژیانی ئەوان بەکێونشینەکان لەرەچەڵەکی شیس گەشت. سەد پیاو لەناو ئەوان مەبەستی رۆشتنە ناو منالەکانی قابیلیان کرد و پێشنیارەکانی باوکی خۆیان خستە ژێرپێ. ئەم هەواڵە بەگوێی یارد گەشت و ئەو، ئەوانی ئامۆژگاری کرد و داوای لێکردن لەرۆشتن پەشیمان ببنەوە بەلام ئەوان ئامۆژگاریەکانیان لەگوێ نەگرت. رۆشتنە لای منالەکانی قابیل و لەوەی بینیان شادمان بوون. کاتێك ویستیان بگەرێنەوە، لەم کارە پەشیمان بوونەوە و ئەمە دوای ئەو داواکاریە بوو پێشتر باوکیان ئەوانی لێ ئاگادار کردبوویەوە. لەبەر ئەوەی مانەوەی ئەوان زۆری خایاند، کێونشینەکان کەدڵیان لێوانلێو بوو لەچەوتی و هەڵە، زانیان ئەوان لەبەر خۆشگوزەرانی ماونەتەوە. ئەوانیش یەك یەك لەکێو هاتنە خوار و گەمەکانیان بینی و شادمانی خۆیانیان نیشاندا. ئەوان روبەروی ئەو ژنانە بوونەوە کەباوەشیان کردبوویەوە بەرویاندا. ژنەکان لەرەچەڵەکی قابیل بوون. پیاوان لەگەڵ ئەم ژنانەدا تێکەلاو و لەنافەرمانی و گوناح کردن دا نوقم بوون و قەبێحی و مەیخواردنەوە لەناو ئەواندا بلاو بوویەوە. ئەمە گێرانەوەیەکە لەراستییەوە دوور نییە چوونکە دەستەیەك لەزانا موسوڵمانە کۆنەکان ئاماژەیان بەم گێرانەوەیە داوە. هەرچەندە باسیان نەکردووە ئەم کارانە لەسەردەمی پاشایەتی کام کەسەدا ئەنجامی گرتووە. دەڵێن: ئەم کارانە لەنێوان ئادەم و نوحدا رویانداوە. لەوانە عەبدوالله کوڕی عەباس و هاوتاکانی . هاوشێوەی ئەم گێرانەوەیە عۆتەیبە لەباوکی ئاماژەی پێداوە جیاواز لەوەی لەنێوان ئەم دو گێرانەوەدا جیاوازی هەیە. و خوا زاناترە.

رەچەڵەك ناسانی ئێرانی لەم بوارەدا ئاماژەیان بەو بابەتەداوە کەلەبارەی مەهلاییل کوڕی قنیان دەڵێن: ئەو هوشەنگە کە فەرمانڕەوایەتی حەوت هەرێمەکەی دەکرد.

هوشام کوڕی کلبی دەڵێت: ئەو یەکەم کەس بوو بینای دروست کرد و فەرمانی بەخەڵکانی رۆژگاری خۆیدا نوێژگە دروست بکەن. دو شاری دروست کرد و ئەم

دوشارە یەکەم شارەکان بوون لەسەر زەوی دروست کران. بابل لەعێراق و شووش لەخوزستان. ڕۆژگاری پاشایەتی ئەو لەدوای چل ساڵ کۆتایی پێهات. کەسانیتر دەڵێن: یەکەم کەس بوو ئاسنی لەزەوی دەرهێنا و کەرەستەکانی لێ دروست کرد و ئاوی بۆ شوێنە بەسوودەکان برد و خەڵکی بۆ جوتیاری و کرێکاری ناچار کرد و فەرمانیدا ئاژەڵە کێوی و دەشتیەکان بکوژن و لەگۆشتی ئەوان خواردن دروست بکەن. شاری ڕەی دروست کرد کەدەڵێن دوای شاری کیومەرس لەدۆنباوەند یەکەم شار بوو. دەڵێن: یەکەم کەس بوو بناغەی ئایین و ئەندازەکانی داڕشت و لەبەر ئەمە پێی دەڵێن: پیش داد بەمانای یەکەم دادپەروەر. یەکەم کەس بوو لەکاری کەنیزەکان کەڵکی وەرگرت و دارەکانی بڕی و لەبینا دروست کردن کەڵکی لێوەرگرتن. دەڵێن: بەدنیادا گەڕا و لەهیند دابەزی و تاجی لەسەر سەردانا. دەڵێن: ئیبلیس و سوپاکەی تێکشکاند و ئەوانی لەتێکەڵ بوون لەگەڵ خەڵکان دوور کردەوە. دێوە یاخییەکانی کوشت و لەبەر ئەمە دێوەکان لەترسی ئەو پەنایان بۆ کوێستان و کێوەکان برد بەڵام کاتێك مرد، گەڕانەوە. دەڵێن: ئەو بوو خراپەکارانی بە دێو ناودەبرد و ئەوانی ناچار بەکارکردن کرد و هەموو هەرێمەکانی خستە ژێر فەرمانی خۆی. لەنێوان لەدایك بوونی هوشەنگ و مردنی کیومەرس(٢٢٣) ساڵ بوو.

بیرکردنەوەی یارد ((یەرد))

بەم شێوەیە ئاماژەیان بەناوی ئەو داوە: یارد کوڕی مەهلاییل. دایکی پووری کچی براکیل کوڕی مەحویل کوڕی خنوخ کوڕی قین کوڕی ئادەم بوو. ٤٦٠ ساڵ دوای لەدایك بوونی ئادەم چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

لەسەردەمی ئەو بتەکان دروست کران و زۆر کەس لەئایینی ئیسلام هەڵگەڕانەوە. بەوتەی کوڕی ئیسحاق، یارد لەسەد و بیست ساڵی لەگەڵ برەکتا، کچی درەمسیل کوڕی مەحویل کوڕی خنوخ کوڕی قین کوڕی ئادەم، پەیوەندی ژن و مێردایەتی بەست.

بەرەکتا خنوخی بۆهێنایە دنیا کەهەمان ئیدریسی پێغەمبەرە. ئەو یەکەم کەس بوو پێگەی پێغەمبەری پێ بەخشرا و یەکەم کەس بوو بەپێنوس خەتی نوسی. یەکەم کەس بوو زانستی ئەستێرەناسی و ژماردن فێربوو و فرمزانەکانی یۆنان ئەویان بە(هرمسی فرەزان) ناو بردووە. پێگەی لای ئەوان زۆر گەورە بوو. یارد دوای لەدایك بوونی ئیدریس ٨٠٠ ساڵ ژیا و چەندین کچ و کوڕی هێنایە دنیا. ساڵەکانی ژیانی ئەو ٩٦٢ ساڵ درێژەی کێشا. دەڵێن: سی صەحیفە بۆ ئیدریس هاتە خوار. یەکەم کەس بوو لەرێگەی خوادا شەڕی دەکرد و قوماشی بڕی و جلّ و بەرگی دووری. یەکەم کەس بوو دەستەیەکی لەمناڵانی قابیلی بەدیلی گرت و ئەوانی کردە کۆیلە. جێگری باوکی بوو و ئەو شتانەی لەباوکی بۆ مایەوە کەباوەگەورێکانی وەك وەسیەت بۆ ئەوانیان بەجێهێشتبوو. ئادەم کاتێك مرد کەلەژیانی ئیدریس ٣٠٨ ساڵ تێدەپەری. ئیدریس خەڵکەکەی خۆی کۆکردەوە و ئامۆژگاری کردن و بەفەرمانبردن لەخوای گەورە و خۆ دوور خستنەوە لە دێو و تێکەڵ نەبوون لەگەڵ مناڵەکانی قابیل هانیدەدان بەڵام ئەوان قسە و ئامۆژگارییەکانی ئەمیان نەبیست. دەڵێت: لەتەوراتدا هاتووە خوا ئیدریسی لە ٣٦٥ ساڵیدا بۆ ئاسمان بەرز کردەوە و باوکی دوای ئەو ٤٣٥ ساڵ ژیا کەهەموو ساڵەکانی تەمەنی لە٩٦٢ کۆتایی پێهات. پێغەمبەر(د.خ) فەرموی: ئەی باوکی زەڕ، لەپێغەمبەران چواریان سریانی بوون: ئادەم ، شیس، نوح و خنوخ. یەکەم کەس بوو بەپێنوس شتی نوسی و خوا سی صەحیفەی بۆ ناردەخوار. دەڵێن: خوا ئەوی وەك پێغەمبەری هەموو خەڵکی سەرزەوی لەرۆژگاری خۆیدا ڕەوانە کرد و هەموو زانستی رابردووانی فێرکرد و سی صەحیفەی بۆ ناردەخوار. دەستەیەك دەڵێن: بیوراسب لەرۆژگاری ئیدریس بەپاشایەتی گەشت. بەشێك لەوتارەکانی ئادەم بەو گەشت کە کردی بەبنەمای جادوگەری و کەڵکی لێوەرگرتن.

پاشایەتی تەهمورس

ئێرانییەکان دەڵێن: دوای مەرگی نوشهەنج (هوشەنگ) تەهمورس کوڕی ویونجەهان (یانی باشترین خەڵکی سەر زەوی) دەرکەوت و ئەو کوری حۆبایداد کوڕی هوشەنگە. لەبارەی رەچەڵەکەی ئەو گێرانەوەیەکیتریش هەیە. ئێرانییەکان دەڵێن: ئەو فەرمانرەوایەتی حەوت هەرێمەکەی کرد و تاجی لەسەر سەری خۆیدانا و لەفەرمانرەوایی بەسەر ژێردەستەکان دادپەروەری کردە پیشە و ئەوانی خۆشدەویست. بناغەی شاری شاپوری لەفارس دارشت و بەشارەکاندا گەرا و لەفارسدا نیشتەجێ بوو. ئیبلیسی گرت و سواری بوو و بەهەمان شێوە بە سواری لەم سەر تا ئەو سەری زەوی رۆشت. ئیبلیس و لەشکرەکەی ترساند بەشێوەیەك بلاوەیان لێکرد. یەکەم کەس بوو موو و پەشمی بۆ دروست کردنی فەرش و جل و بەرگ بەکاربرد. هەروەها یەکەم کەس بوو رازاندنەوەی پاشاکانی هەڵبژارد و ئەسب و ئێستر و کەری لەگەڵ خۆیدا بۆناو لەشکر برد. فەرمانیدا بۆ پاسەوانی کردنی ئاژەڵ و مەڕ و ماڵات، سەگ بەکار ببەن و لەباڵندە راوچییەکان بۆ راوکردن کەڵك وەربگرن. ئەو بوو نوسینی بەزمانی پارسی دەسپێکرد.

بیوراسب لەیەکەم ساڵەکانی پاشایەتی ئەو دەرکەوت و خەڵکی بۆ ئایینی (صائبان) بانگێشت کرد.

ئەبوجەعفەری تەبەرەی و زاناکانیتر بەم شێوە ئاماژەیان پێداوە کە ئەو سوار ئیبلیس بوو و سوار لەسەر ئەو بەجیهاندا گەرا. راستی و ناراستی ئەم قسە لەملی ئەواندایە و ئێمە تەنیا ئەو بابەتە دەگێرینەوە ئەوان باسیان کردووە. کوڕی کەلبی دەڵێت: یەکەم پاشای سەر زەوی لەبابل دەرکەوت و ناوی تەهمورس بوو. فەرمانبرداری خوا و چل ساڵ فەرمانرەوایی کرد و یەکەم کەس بوو بە زمانی پارسی شتی نوسی. لەرۆژگاری ئەو بتپەرستی دەستی پێکرد. لەرۆژگاری ئەودا بوو خەڵك رۆژویان ناسی و بەرۆژو بوون. بزوێنەر بۆ ئەم کارە ئەوە بوو کۆمەڵێك خەڵکی هەژار، لەبەر بێ خواردنی و لەروی ناچاری، رۆژەکان دەستیان لەخواردن وخواردنەوە

هەڵگرت و شەوانە خواردنیان دەخوارد. ئەوسا ئەمەیان کردە باوەڕی خۆیان و بەهۆکاری نزیکی لەخوا هەژماریان کرد. دوای ئەوە ئایینەکان ئەم کارەیان کردە ئەرکێکی پێویست.

بیرکردنەوەی خنوخ کەهەمان ئیدریسە

نوخ کوڕی یەرد لەگەڵ هۆدانە یا نۆزانە کچی باویل کوڕی مەحویل کوڕی خنوخ کوڕی ڤین کوڕی ئادەم پەیوەندی ژن و مێردایەتی بەست. هۆدانە بۆ ئەو متوشلەخ کوڕی خنوخی هێنایە دونیا و خنوخ دوای ئەو، سێسەد ساڵ ژیا و دواتر بۆ ئاسمان بەرز کرایەوە.

خنوخ ئەوی بۆ راپەراندنی کاری منداڵەکانی خۆی و کاری خوا کردە جێگری خۆی و وەسیەتی بۆ ئەو و بنەماڵەکەی کرد و ئەوانی ئاگادار کردەوە کەخوا بەزوترین کات منداڵەکانی قابیل وئەوانەی تێکەڵیان دەبن، ئەشکەنجە دەدات و سزایان دەدات. ئەوانی لە تێکەڵ بوون لەگەڵ قابیلیەکان ئاگادار کردەوە و لەم بارەوە رێنوێنی کردن. یەکەم کەس بوو سوار ئەسب بوو چوونکە لەشەڕدا شێوەی باوکی خۆی بەکار دەبرد.

متوشلەخ لەگەڵ عۆربا کچی عەزازیل کوڕی ئەنوشیل کوڕی خنوخ کوڕی ڤین کوڕی ئادەم پەیوەندی ژن و مێردایەتی بەست و لەم کاتەدا ١٣٧ ساڵ تەمەنی بوو. عۆربا بۆ ئەو لەمك کوڕی متوشلەخی هێنایە دونیا و ئەو، دوای لەدایك بوونی لەمك ٧٠٠ ساڵ ژیا. هەموو ساڵەکانی تەمەنی ئەو ٩٢٧ ساڵ درێژەی کێشا. ئەو مرد وکوڕەکەی کردە جێگری خۆی. ئامۆژگاری خەڵکەکەی خۆی دەکرد و ئەوانی لەتێکەڵ بوون لەگەڵ قابیلیەکان ئاگادار دەکردەوە بەڵام ئەوان گوێیان لێنەگرت تا ئەوەی هەموویان لەکێو هاتنە خوار و رۆشتنە لای منداڵەکانی قابیل. متوشلەخ منداڵێکیتری بەناوی صابی بوو و صائبیان لەو ناوەکەیان وەرگرتوە.

لەمك کوڕی متوشلەخ لەگەڵ ڤینوش کچی براکیل کوڕی مەحویل کوڕی خنوخ کوڕی

ڤین پەیوەندی ژن و مێردایەتی بەست و لەم کاتەدا ١٨٧ ساڵ تەمەنی بوو. ئەم ژنە بۆ ئەو نوحی پێغەمبەری هێنایە دونیا و ئەو، دوای لەدایك بوونی نوح ٥٩٥ ساڵ ژیا و چەندین کچ و کوری دیکەی بۆ هاتە دنیا. ئەو مرد و نوح کوڕی لمەك لەگەڵ عۆزرە کچی براکیل کوڕی مەحویل کوڕی خنوخ کوڕی ڤین پەیوەندی ژن و مێردایەتی بەست. عوزرە بۆ ئەو سام و حام و یافس، منداڵەکانی نوحی هێنایە دونیا.

لەدایك بوونی نوح ١٢٦ ساڵ دوای مردنی ئادەم بوو. کاتێك گەورە بوو و گەشەی کرد باوکی لمەك پێی وت: دەزانی لەم کوێستانەدا جگە لەنێمە کەس نەماوەتەوە. کەواتە مەترسە و شوێنکەوتەی ئۆمەتی گوناحکار مەبە. نوح خەڵکەکەی خۆی بۆ خواپەرەستی هان دەدا و ئامۆژگاری دەکردن بەڵام ئەویان سووك وریسوا دەکرد. دەڵێن: نوح لەرۆژگاری بیوراسب دەژیا. لەماوەی ٩٥٠ ساڵ بۆ خواپەرەستی هانیدان. هەرجار نەوەیەك ژیانی بەسەردەچوو، نەوەی دواتر لەسەر هەمان ئایینی کوفر شوێنی ئەوانی دەگرتەوە تا ئەوەی خوا ئەشکەنجەی خۆی بەسەردا دابارانده.

عەبدوالله کوڕی عەباس لەگێرانەوەی کەلبی لەباوکی ساڵح دەڵێت: لمەك، نوحی هێنایە دونیا و لەم کاتەدا ٨٢ ساڵ تەمەنی بوو. لەو زەمانەدا کەس نەبوو خەڵك لەکاری خراپە دووربخاتەوە. خوا نوحی بۆئەوان نارد و لەم کاتەدا ٤٠٨ ساڵ تەمەنی بوو. بۆ ماوەی ١٢٠ ساڵ خەڵکی خواپەرەستی بانگێشت دەکرد و ئەوسا فەرمانی دروست کردنی کەشتی پێدرا. کەشتیەکەی دروست کرد و سەرکەوت و لەم کاتەدا ٦٠٠ ساڵ تەمەنی بوو. ئەوانەی دەبووا سزا بدرێن لەئاودا خنکان. نوح دوای دابەزین لەکەشتی ٣٥٠ساڵیتر ژیا.

دەستەیەك لەرابردووان بەم شێوە باسیان کردووە: لەنێوان نوح و ئادەم دە نەوە دروست بوون کەهەموویان لەسەر ئایینی راستینی خوایی بوون. کوفر و ئاباوەڕی سەردەمێك دەرکەوت کەخوا نوحی بۆلای ئەوان ڕەوانە کرد. یەکەم پێغەمبەر(د.خ) بوو بۆ ئاگادار کردنەوە و بانگ کردن بۆ تاقانە پەرەستی نێردرا. ئەم حەدیسیەیان لەعەبدوالله کوڕی عەباس و قتادە گێڕاوەتەوە.

پاشایەتی جەمشید

زاناکانی ئێران دەڵێن: دوای تەهمورس، جەمشید لەسەر تەختی پاشایەتی دانیشت. شید لەزمانی ئەوان تیشك روناكییە و جەم بەمانای مانگە ((كەواتە جەمشید بە مانای تیشكی مانگە)). بۆیە بەم ناوە ناویان بردووە چوونكە زۆر جوان بووە. ئەو جەم كوڕی وینجەهان و برای تەهمورسە. دەڵێن: ئەو بەسەر حەوت هەرێمەكەدا پاشایەتی كرد و هەموو زیندەوەرانی لەخەڵكان و پەریەكان دەستەمۆ كرد و تاجی لەسەرنا. لەیەكەمین تا پەنجاهەمین ساڵی پاشایەتی خۆی خەڵكی بەدروست كردنی شمشێر و زرێ و ساز و بەرگ و كەرەستەكانیتر لەئاسن فەرماندا و لەپەنجاهەمین تا سەدەمین ساڵی پاشایەتی خۆی خەڵكی فێر هەوریشم دروست كردن كرد و بیرێسن و بیچنن و كەتان و پەمو دروست بكەن و بە رەنگە جۆراوجۆرەكان رەنگی بكەن و بیپۆشن. لە سەدەمین تا سەد و پەنجاهەمین ساڵی پاشایەتی خۆی خەڵكی بۆ چوار دەستە دابەش كرد: شەركەران، دین پیشەكان (موبیدەكان)، مامۆستاكان ، پیشەوەران و جوتیاران. ئەو لەناو ئەمانە نۆكەری بۆ خۆی هەڵبژارد. بۆ هەر كارێك مۆری تایبەتی دروست كرد و لێی نوسی: لەسەر مۆری شەڕ ((میهرەبانی و هەڵس و كەوتی جوانی)) نوسی. لەسەر مۆری ماڵیات ((ئاوەدانی و دادپەروەری)) و لەسەر مۆری پەیك و پەیام((راستی و پارێزگاری)) و لەسەر مۆری دادپەروەری((جیهانداری و دادپەروەری))نوسی. مۆرەكان بەم شێوە بوون تا ئیسلام هات و هەموویانی لەناو برد.

لە سەد و پەنجاهەمین ساڵ تا دووسەد ساڵەی پاشایەتی لەگەڵ دێوەكان شەڕی كرد و ئەوانی لاواز و ناتەوان كرد و دێوەكانی دەستەمۆ كرد. لەدوسەد و پەنجا تا سێسەد و شانزە ساڵەی پاشایەتی دێوەكانی ناچار بەبڕینی دارەكان و داتاشینی بەردەكان لەكوێستان و دروست كردنی گەچ و ئاهەك و دروست كردنی بینا بەو كەرەستانە و دورست كردنی حەمام، ناچار كرد و فەرمانی پێدان دەریاپێوی بكەنە پیشە و لەكوێستان و كانەكان زێر و سیم و ئەوانەی بۆ تواندنەوە شیاون، دەربێنن و گەوهەر

و خشڵی لێ دروست بکەن. فەرمانیدا جۆرەکانی دەرمان و خۆشبۆنکەرەکان هەڵبگرن و دروستیان بکەن. خەڵك فەرمانەکانی ئەویان بەکار بەست.

ئەو کات دەستوریدا گەردونەیەکی شووشەیی دروست بکەن. دێوەکانی بە زنجیر بەگەردوونەکەوە بەست و سواری بوو. رۆشتە ئاسمان و لەدۆنباوەند تا بابلی لەماوەی یەك رۆژدا بڕی و ئەم رۆژە هۆرمۆزد و فەروەردین مانگ بوو. خەڵك لەم رۆژە تا پێنج رۆژ دواتریان کرد بەجەژن.

لەرۆژی شەشەم خەڵکانی ئاگادار کردەوە کە لەگەڵ ئەوان بە شێوەیەك هەڵس و کەوتی کردووە، خوا پەسەندی کردووە و پاداشتی خوایی ئەوە بووە کەخوا خەڵکی ئەوەی لەگەرمی و ساردی و نەخۆشی و پیری و رژدی پاراستووە. خەڵك سێسەد ساڵ دوای ئەو سێسەد و شانزە ساڵەی یەکەم ژیان و لەدرێژی ئەم زەمانە هیچ کام لەو ئازارانەی دیاری کردبوو، پێی گرفتار نەبوون. پردێکی لەسەر رووباری دیجلە دروست کرد و بۆ رۆژگارێکی دوور و درێژ پایەدار بوو تا ئەسکەندەر وێرانی کرد. دوای ئەو پاشاکانیتر ویستیان پردێکی لەوشێوە دروست بکەن بەڵام نەیانتوانی و بەدروست کردنی پرد لەدار و تەختە بەسەندەیان کرد.

جەم لەروی نەزانی و یاخی بوون، بەخشینەکانی خوای لەسەر خۆی خستە ژێر پێ و ناسپاسی کرد و خەڵکان و دێو و پەریەکانی کۆکردەوە و ئاگاداری کردنەوە سەروەر و گەورەی ئەوانە کە بەهێزی خۆی ئەوانی لەنەخۆشی و پیری و مردن پاراستووە. ئەو لەقووڵای گومرایدا رۆچوو. کەس وەڵامی نەدایەوە. پێگەی لەناو خەڵك دابەزی و رووخا. ئەو فریشتانەی خوا ئەوانی بۆ هاوکاری کردنی ئەو لە فەرمانڕەوایی رەوانەی کردبوون، لەدەوری بڵاوەیان لێکرد. لەم کاتەدا بیوراسب، زوحاك کە ((ئاژی دهاك)) ناودەبرا، لەم کارە ئاگادار بوویە و روی کردە جەم تا بەدیان هەڵیبدرێت. جەم لەدەستی رایکرد بەڵام دواتر بیوراسب بەسەریدا زاڵ بوو و دڵ و ریخۆڵەکانی کێشایەدەر و بە مشار کردی بوو دووکەرتەوە. دەڵێن: ئەو خۆی بە خوا ناو برد و براکەی بە ناوی ((ئەسفنور)) لێی یاخی بوو تا بیکوژێت. جەمشید بۆ ماوەی سەد

ساڵ لەبراکەی رایدەکرد و ئاوارە بوو. لەکاتی ئاوارەیی بیوراسپ بەسەر وڵاتەکەیدا زاڵ بوو. دەڵێن: رۆژگاری پاشایەتی ئەو ٧١٦ ساڵ و چوار مانگ درێژەی کێشا.

دەڵێم: ئاماژەم بەم بەشە لەداستانەکەی جەم دا لەکاتێکدا پێشتر دەمویست پشت گوێی بخەم چوونکە ئاماژە بەبابەتی ئەوتۆ دەدات دەبێتە هۆی ئازاردانی گوێچکەکان و عەقڵ و سرشتەکان پێی رازی نابن. ئەمە گومانی پارسیەکانە . بۆیە ئاماژەمان بەمەدا تا نەزانی ئێرانییەکان نیشان بدەین چوونکە ئەمانە بەردەوام نەزانی لەسەر عەرەبەکان دەکەن بە ئیراد لە گەڵ ئەوەی ئەگەشتونەتە ئەو پلە و پایە لەنەزانی. ئەگەر هێنانی ئەم بەشەمان پشت گوێ دەخست، کتێب لەو شتانەی لەبارەی مێژووی ئەوان ئاماژەمان پێدەدا، بێبەش دەبوو.

رووداوەکانی رۆژگاری نوح

زاناکان لەبارەی ئایینی خەڵکێك نوحیان بۆ رەوانە کرا بەجیاوازی قسەیان کردووە. دەستەیەك وتوویانە: ئەمانە پێکەوە هاودەست ببوون تا کارە ناپەسەندەکانی خوای گەورە ئەنجام بدەن وەك ئەنجامدانی کارە قێزەونەکان، کوفر، مەیخواردنەوە و سەرقاڵ بوون بەگەمە و بێهۆکاری و پشت کردنە فەرمانەکانی خوا. کەسانیتر دەڵێن: ئەمانە فەرمانبردای خوا بوون بەڵام بیوراسب یەکەم کەس بوو ئایینی صائبیانی ئاشکرا کرد و ئەو کەسانەی نوحیان وەك پێغەمبەر(د.خ) بۆهات، شوێنی کەوتن. ئێمە ئاماژە بەکارەکانی بیوراسب دەدەین. بەڵام خوای گەورە لەکتێبەکەیدا وەك بتپەرستەکان ئاماژەیان پێدەدات. دەفەرمێت: پەرستینی خواکانی خۆتان پشت گوێ مەخەن و لەپەرستینی ود، سوع، یەغوس و ئەسر خۆبەدوور مەگرن. ئەمانە دەستەیەکی زۆریان لەرێ بەدەر کرد(نوح/٧١/٢٢—٢٤).

دەڵێم: جیاوازی لەنێوان ئەم سێ وتارەدا نییە چوونکە وتارێکی راست کەگومانی تێدا نییە، ئەوەیە ئەوان بتپەرست بوون و وەسفی بتەکانیان دەکرد و دەیانپەرستی وەك چۆن قورئان ئاماژەی پێداوە و ئەمە ئایینی صائبیەکانە چوونکە بناغەی دینی

صائبیەکان پەرەستینی ئافرێنەرە بەهەشتیەکانە کەهەمان فریشتەکانن. فریشتەکانیان دەپەرەستی تا هەرچی زیاتر لەخوا نزیکیان بکەنەوە (زمر/ ٣٩/ ٣). خەڵکی نوح ملکەچی فەرمانەکانی خواوەند بوون چوونکە ئەو فرەزانی پیرۆزە بەڵام وتیان: ئەوەی لەسەر ئێمە پێویستە، ناسینی ناتەوانی خۆمانە لەگەشتن بەقووڵایی گەورەیی خواوەند. ئێمە لەرێگەی نێوەنجیگەرد نزیکەکان لەبارەگای ئەو، لەو نزیك دەبینەوە و ئەم کەس نزیکانە هەمان ئافرێنەرە بەهەشتیەکانن. بەڵام چوونکە ئافرێنەرە بەهەشتیەکانیان نەدەبینی و دەستیان بەوان نەدەگەشت، لەرێگەی پەیکەرەکان کەحەوت ئەستێرەکەی سورێنەری جیهانن، لەوان نزیك بوونەوە چوونکە بەگومانی ئەوان، ئەوان سوورێنەری ئەم دنیایەن. ئەوکات دەستەیەك لەپەیکەر پەرەستەکان، بوونە بێژەری ئەم وتارە کەپەیکەرەکان ئاشکرا دەبن و تیشکی خۆیان لە دنیادا بلاّو دەکەنەوە. شەوانە دەبینرێن و بەرۆژدا نابینرێن. ئەمانە بتەکانیان داتاشی و دایاننا تا لەبەرچاویاندا بن و لەرێگەی ئەمانەوە بەپەیکەرەکان، و لەرێگەی پەیکەرەکانەوە بەئافرێنەرە بەهەشتییەکان و لەرێگەی ئەوانەوە پەیوەستی خواوەندی جیهان بن.

ئەمە بوو ژێر بناغە و بونیادی پایەدانانی بتەکان لەسەرەتاوە. ئەوسا لەم رۆژگارانەی دوایی کەسانێك لەناو عەرەبەکان دەرکەوتن کەلەسەر ئەم باوەڕە بوون. خوای گەورە فەرموی: ئەوان وتیان: ئەم بتانە ناپەرەستین جگە لەوەی ئێمە هەرچی زیاتر لەخوا نزیك بکەنەوە (زمر/٣٩/٣). لەسەر ئەم بنەمایە لەبتپەرەستی ئایینی صائبیەکان دەرکەوت و کوفر و کارە قێزەونەکان و گوناحەکانیتر بلاّو بوویەوە. لەبەر ئەوەی خەڵکی نوح سوور بوون لەسەر گوناح و پێیان لەسەر داگرت، خوا نوحی بۆ ناردن تا ئەوان لەگەورەیی و مەزنی خواوەند جیهان و توانایی بێ کۆتایی بۆ لەناو بردنی یاخی بووان بترسێنێت وئەوان بۆ گەڕانەوە و تۆبە رێنوێنی بکات. خوا نوحی لەپەنجا ساڵیدا کردە نێردراوی خۆی (ئەو لەناو ئەوان درەنگی کرد بۆ ماوەی هەزار ساڵ جگە لە پەنجا ساڵ) (نۆسەد و پەنجا ساڵ)(عەنکبووت/٢٩/١٤٥).

عەون کوڕی شداد دەڵێت: خوای گەوورە نوحی لە٣٥٠ ساڵیدا کردە پێغەمبەر(د.خ) و

ئەو ٩٥٠ ساڵ لەناو خەڵکەکەی خۆیدا مایەوە و دوای ئەوە ٣٥٠ساڵیتر ژیانی بەسەربرد. ئاماژەیان بەگێڕانەوەی جیاواز لەمەداوە کەپێشتر باسمان کرد.

کوڕی ئیسحاق و کەسانیتر دەڵێن: خەڵکی نوح زۆر خراپەیان لەگەڵدا کرد و لێیاندەدا و بەمەبەستی خنکاندن قورگیان گوشی تا لەهۆش چوو، دوای ئەوەی هاتە خۆ، دەیوت: خوایە، هاوڕێ لەگەڵ خەڵکەکەم لێمخۆشبە کە ئەم کارانە لەروی نەزانییەوە دەکەن. کارەکەی زۆری خایاند و خەڵکی نوح لەقوڵایی گوناح و خراپەکاری خۆیان رۆچوون و کار لەسەر ئەوان و ئەم دژوار و تاقیکردنەوە خواییەکان لەسەریان گران بوو. ئەوە لەدوای ئەوە چاوەڕوانی دەکرد بەڵام هیچ ئومیەك نەدەهات مەگەر ئەوەی لەئەوەی پێشتر گلاوتر وخراپتر بوو. کار گەشتە شوێنێك خەڵك دەیانوت: ئەم پیاوە لەگەڵ باو و باپیرانی ئێمە بوو و پیاوێکی شێتە. خەڵك گوێیان لەقسەکانی نەدەگرت و بەهیچ شتێکی ئەو رازی نەدەبوون. لێیان دەدا و لەپارچەیەکیانەوە دەئاڵاند و بە گومانی ئەوەی مردوە لە ماڵەکەیدا فڕێیان دەدا. کاتێك دەهاتە هۆش خۆی، سەر و روخساری دەشۆرد و خۆی پاك دەکردەوە، دەهاتە دەرەوە و دووبارە بۆ گەڕانەوە بۆ لای خوا هانی دەدان. کاتێك کارەکەی زۆری خایاند و کوڕەکانی لەباوکەکان بەخراپتر بینی، وتی: خوایە، تۆدەبینی بەندەکانت لەگەڵ من چی دەکەن، ئەگەر پێویستت بەوانە بۆ رێگەی راست رێنوێیان بکە و ئەگەر وانییە، چاوەڕوانی و سەبر بەمن ببەخشە تا خۆت داوەری لەنێوانیاندا بکەیت. خوا پێی فەرموو: لەخەڵکی تۆ کەس نایێتە سەر باوەڕەکەی تۆ مەگەر ئەوانەی پێشتر هاتوون (هود/١١/٣٦).

کاتێك لەباوەڕهێنانی ئەوان هیوابڕاو بوو و گلەیی لەوان بردە لای خوا و داوای هاوکاری لێکرد، خوا وەحی پێکرد: کەشتی دروست بکە و بۆ ستەمکاران لەمن داوای لێخۆشبوون مەکە چوونکە هەموویان لەناو ئاودا دەخنکێن.((هود/١١/٣٧).

نوح دەستی بەدروست کردنی کەشتی کرد و لەبانگێشت کردنی خەڵك بۆ خواپەرستی چاوی پۆشی. دروست کردنی کەشتی لە دار و ئاسن و شتی تر

دەستپێکرد و خەڵکەکەی لەکاتێکدا ئەو سەرقاڵی کارکردن بوو، لای تێدەپەرین و گاڵتەیان پێدەکرد. نوح وتی: ئەگەر گاڵتە بەئێمە بکەن ئێمەیش گاڵتە بەئێوە دەکەین و ئەمە بەم زووانە دەبینن.((هود/١١/٣٨)). دەڵێن: خەڵك پێان دەوت: یا نوح دوای پێغەمبەری بوویتە دارتاش.

خوا منالآنی ژنانی نەزۆك کرد و لەبەر ئەم هیچ ژنێك منالی نەبوو. کەشتی لە داری ساج دروست کرد. خوا فەرمانی پێدا درێژییەکەی ٨٠ گەز بێت و پانییەکەی ٥٠ گەز و بەرزییەکەی ٣٠ گەز. قتادە دەڵێت: درێژیەکەی ٣٠٠ گەز بوو، پانییەکەی ٥٠ گەز و بەرزییەکەی ٣٠ گەز. حەسەن دەڵێت: درێژییەکەی ١٢٠٠ گەز بوو و پانییەکەی ٦٠٠ گەز. و خوا زاناترە.

فەرمان بە نوح درا کەشتییەکی سێ قات دروست بکات: خوارەوە و ناوەراست و سەرەوە. نوح ئەو کارەی کرد کەخوا فەرمانی پێدابوو، کەشتییەکەی دروست کرد. خوا پێشتر ئەم فەرمانەی لەگەڵدا باس کردبوو: کاتێك کاتی فەرمانەکەی ئێمە بگات و لەتەنووری گەرم ئاو هەڵقولا، لەهەر زیندەوەرێك لەنێر و مێی، جوتێك هەڵبگرە. کەسەکانی خۆیشت هەڵبگرە مەگەر ئەوانەی پێشتر لەبارەیانەوە فەرمان دراوە. هەروەها شوێنکەوتوانی خۆت لەگەڵ خۆتدا هەڵبگرە، هەرچەندە کەم بوون ئەوانەی شوێن نوح کەوتبوون. ئەوسا لەتەنوری گەرم – کەدەڵێن لەبەردێکی حەوا بوو– ئاو هەڵقولا. عەبدواللە کوڕی عەباس دەڵێت: تەنورەکە لەهیند بوو. موجاهید و شەعبی دەڵێن: تەنور لەسەرزەمینی کوفە بوو. هاوسەرەکەی نوح ئاگاداری کردەوە لەتەنوورەکە ئاو هەڵدەقوڵێت. خواوەند بەجبرەئیلی فەرموو کەعبە هەڵبگرێت و تا ئاسمانی چوارەم بەرزی بکاتەوە. کەعبە وەك ئاماژەمان پێدا لەیاقوتی بەهەشتی بوو. هەروەها بەردی رەش ((حجرەالسود))ی لەکێوی باوکی قەبیس داشارد و ئەم بەردە لەوێ بوو تا ئیبراهیم ماڵەکەی سەرلەنوێ ئاوەدان کردەوە و بەردەکەی هەڵگرت و لەشوێنەکەی خۆیدا داینا. کاتێك لەتەنوری گەرم ئاو هەڵقولا، نوح بەفەرمانی خوا، ئەوانەی دەبووا لەگەڵ خۆی بیانبات، بردە ناو کەشتیەکە. سێ منالەکەی حام و سام و یافس لەگەڵ هاوسەرەکانیان و شەش کەس لەخەڵکان کە بە نوحەوە دەبوونە

سیانزە کەس.

عەبدوالله کوڕی عەباس دەڵێت: کەسانی ناو گەشتی ٨٠ کەس بوون کەیەکێك لەوان ((جۆرهۆم))بوو. هەموویان لەمناڵەکانی شیس بوون. قتادە دەڵێت: هەشت کەس بوون: نوح و ژنەکەی و سێ کوڕەکەی و هاوسەرەکانیان. ئەعمەش دەڵێت: ٧ کەس بوون. لەگێڕانەوەکەی ئەو ناوێك لەهاوسەرەگەی نوح نییە. نوح پەیکەری ئادەمی لەگەڵ خۆیدا بردە ناو کەشتییەکە و دواتر ئەو زیندەوەرانی بردە ناو کەشتیەکە کەخوا فەرمانی پێدابوو. کوڕەکەی یام کەپیاوێکی کافر بوو، نەڕۆشتە ناو کەشتییەکە. دووایین کەر دووایین ئاژڵ بوو سەرکەوت. کاتێك سکی کەر رۆشتە ناو کەشتییەکە، ئیبلیس خۆی بەکلکیەوە نوساند و لەبەر ئەمە قاچەکانی نەیانتوانی بڕواتە ناو کەشتییەکە. لێرەدا نوح فەرمانی پێدەدا وەرەناو. بەلآم کەر نەیدەتوانی. کار گەشتە ئەو شوێنەی نوح هاواری کرد: وەرە ناو هەرچەندە دێو لەگەڵ تۆدابێت! دێو وتی: وتەیەك بوو لەڕوی نەزانییەوە کەوتە سەرزمان. کاتێك نوح ئەو قسەی کرد، کەر هاتە ناو و دێویش لەگەڵیدا هاتە ناو. نوح پرسی: ئەی دوژمنی خوا، کێ تۆی هێنایە ناو کەشتییەکە؟ دێو وتی: مەگەر تۆ بەکەرت نەوت وەرەناو ئەگەر دێویشت لەگەڵدا بێت؟ نوح دێوی لەحاڵی خۆیدا بەجێهێشت.

کاتێك بەنوح فەرماندرا ئاژەڵەکان بباتە ناو کەشتییەکە، وتی: خوایە، لەگەڵ شێر و مانگادا چی بکەم؟ لەگەڵ گورگ و مەڕدا چیبکەم؟ لەگەڵ پشیلە و مریشك؟ فەرمووی: ئەوەی دوژمنایەتی دەخاتە نێوانیان، دەتوانێت ئاشتیش لەناویاندا سەقامگیر بکات. خوا شێری تووشی تا کرد و بەو نەخۆشییەوە سەرقاڵی کرد. لەبەر ئەمەیە وتراوە:

و ما الكلب محموما و تن طال عمرة   الا انما الحمي علي الاسد الورد

واتاکەی: هەرچەندە ژیانی سەگ بخایەنێت، تای توش نابێت. تەنیا شێری ژیانە توشی تا دەبێت.

نوح باڵندەکانی لەقاتی خوارەوە جێگیر کرد و ئاژەڵە دەشتی و کێوی و دارستانییەکانی لەقاتی ناوەراست. خۆی و کەسەکانی هاوریێی لەقاتی سەرەوە نیشتەجێ بوون. نوح لەکەشتیدا ئارام بوو و هەموو ئەو کەسانەی فەرمانی بردنیانی پێدرابوو لەگەڵ خۆیدا بردە ناو کەشتییەکە و ئەم رووداوە لە ٦٠٠ ساڵی ئەودا روویدا. بە وتەی هەندێ کەس، یا لەساڵێکیتر لەژیانی ئەودا روویدا بەهەمان شێوە کەئاماژەمان پێدا. ئەو هاورێکانی خۆی بردە ناو کەشتییەکە و لەم کاتەدا ئاو لەئاسمان و زەوی دەستی بە بارین و هەڵقوڵان کرد. خوای گەورە فەرموویەتی: دەرگاکانی ئاسمانمان بەئاوێك کردەوە کەهەرسات زیاتر دەبوو، زەویمان کردە کانی و لەم کاتەدا ئاوی ئاسمان و زەوی بە یەك دەگەشتن و بەرز دەبوونەوە (قمر/٥٤/١١-١٢). لەنێوان بارینی باران و هەڵقوڵینی ئاو تا هاتنە سەرەوەی کەشتی لەسەر ئاو، چل شەو و چل رۆژی خایاند و ئاو هەرسات زیاتر و دژوارتر دەبوو. ئاو هاتەسەر و هەموو شتێکی داپۆشی. نوح پۆششی کەشتی دابەسەر خۆی و هاوەڵانی و کەشتی گرفتاری شەپۆلە کێو ئاساکان، ئەوانی دەسووراند. نوح بانگی منداڵەکەی کرد و وتی: (لەم کاتەدا سوچێکی گرتبوو) کورِم لەگەڵ ئێمەدا سوار بە و لەکافرەکان مەبە. وتی: پەنا بۆ کێوێك دەبەم تا لەئاو بمپارێزێت. بەردەوام بەکێودا هەڵدەگەرا و پەناگای بۆخۆی دروست دەکرد. نوح پێی وت: ئەمرۆ لەبەرابەر فەرمانی خوا هیچ پارێزەرێك نییە مەگەر ئەو کەسەی خۆشەویستی خوا روی تێبکات. لەم کاتەدا شەپۆڵی ئاو جیایی خستە نێوان ئەو دووانە و کوری نوح رۆشتە ناو ریزی خنکاوان بەدەست ئاو.(هود/١١/٤٢—٤٣).

ئاو تا سەر لوتکەی کوێستانەکانی گرتەوە و لەبەرزترین لوتکە تا پانزە گەز بەرز بوویەوە. هەمووی ئەوانەی لەگیاندار و رِوەك لەسەر زەوی بوون لەناو چوون و جگە لەنوح و هاورێکانی کەس نەمایەوە. بەپێی وتەی شوێنکەوتوانی تەورات، ئەعوج کوری عتق لەگەڵ نوحدا بوو. بارین و هەڵقوڵانی ئاو لەسەر زەوی و رۆچوونی شەش مانگ و دە رۆژی خایاند. عدبالله کوری عەباس دەڵێت: بەفەرمانی خوا چل شەو و رۆژی بەردەوام باران باری. لەمکاتەدا ئاژەڵە دەشتی و کێوییەکان کەگیرۆدەی باران و

قورِ ببوون، رویان کردە نوح و دەستەمۆ بوون. نوح بەهەمان شێوەی خوا فەرموبووی، ئەوانی بردە ناو کەشتی و ئەوان لەشەوی دوانزەیەم لەمانگی رەجەب سوار کەشتی بوون کەبەرابەرە لەگەڵ سیانزەی مانگی (ئاب). لەرۆژی دەیەمی محرەم (عاشورا) لەکەشتی هاتنەدەر و لەبەر ئەمەبوو هەندێ خەڵك لەم رۆژەدا ئایینی رۆژو گرتنیان دامەزراند. ئاو دوبەش بوو: نیوەی لەئاسمان و نیوەی تری لەزەوی. کەشتی سەراسەری زەوی پێوا و لەهیچ شوێنێك ئارامی نەگرت تا هاتە حەرەم بەلاّم نەرۆشتە ناوی بەڵکو بۆماوەی یەك حەفتە بەدەوریدا سوورِا. ئەوکات لەسەر زەویدا رۆشت و ئەفەرەکانی لەگەڵ خۆیدا برد. گەشتە جودی. کێوێکە لە (قرِدەی) لەسەرزەوینی موسڵ. کەشتی لەجودی نیشتەوە و لەمکاتەدا وترا: ئەفرەت و دووری لەو کەسانەی ستەمیان لەخۆیان کرد ((هود/١١/٤٣)). کاتێك کەشتی ئارامی گرت، فەرمان لەلایەن خواوە هات: ئەی زەوی ئەو ئاوەی خۆت هەڵمژەرەوە و ئەی ئاسمان تۆیش ئاوەکەی خۆت بگێرێنەوە کە بارانووتە. ئاو لەناو زەویدا نەماو و فەرمانی خوا جێبەجێ کرا بەو شێوەی خۆی دەیویست((هود/١١/٤٣)). ئاوی سەر زەوی، زەوی قوتی دایەوە. نوح لەناو کەشتییەکەدا مایەوە تا ئاو دامرکایەوە. کاتی هاتەخوار بە قەراغێك لەئاو بەرەو قەردی لەزەوی دورگە رۆشت، شوێنێکی هەڵبژارد و دێهاتێکی بەناوی ((ثمانین)) بازاری هەشتاد بنیات نا. بۆیە ئەم ناومیان لەسەرنا چوونکە هەرکام لەهەشتاد کەسی ناو کەشتی ماڵێکی بۆخۆی دروست کرد. دەستەیەك لەشوێنکەوتەکانی تەورات دەڵێن جگە لەدوای تۆفانی نوح ، نوح منالّی نەبوو. دەڵێن: سام ٩٨ ساڵ پێش تۆفان لەدایك بوو. هەروەها وتراوە: ناوی ئەو کورەی لەئاودا خنکا کەنعانە کەهەمان یامە.

ئاگرپەرەستەکان (گبران) تۆفان ناناسن و دەڵێن: پاشایەتی لەرۆژگاری کیومەرس کەهەمان ئادەمە بەردەوام لەناو ئێمەدا بووە. ئەگەر تۆفان لەئاراد بووبێ ئەژادی ئێمە لێك دەپچرِا و پاشایەتی ئێران لەناو دەچوو. هەندێکیشان بەتۆفان رازی دەبوون و دەیانوت تۆفان لەهەرێمی بابل و دەوروبەری بووە بەلاّم شوێنی منالّەکانی کیومەرس لەرۆژهەلاّت زەمین بووە و لەبەر ئەمە تۆفان بەوان نەگەشتووە.

وتەی خوای گەورە لەهەمووان راسترە کەدەفەرمێت منداڵەکانی نوح تەنیا پاشماوەکان بوون و لەناو منداڵەکانی ئەو جگە لەوانەی لەناو کەشتییەکە بوون، منداڵێکیان لێبەجێ نەما. ئەوان سام و یاسف و حام بوون.

کاتێك سەردەمی مردنی نوح نزیك بوویەوە پێیان وت: دنیات چۆن بینی؟ وتی: وك ماڵێکی دوو دەرگا لەیەکێکی هاتمە ناو و لەیەکێکی رۆشتمە دەر. ئەو سامی (گەورەترین کوری خۆی) وەك جێگری هەڵبژارد.

بیوراسب یا ئاژی دهاکی تازی کە عەرەبەکان پێی دەڵێن زوحاک

خەڵکی یەمەن دەڵێن زوحاک لەناو ئەواندا بوو و ئەو بەیەکەم فیرعەون هەژمار دەکرێت. ئاژی دهاك لەکاتی هاتنی ئیبراهیمی خەلیل بۆ میسر، پاشای ئەم وڵاتە بوو. ئێرانییەکان دەڵێن ئاژی دەهاك لەوان بوو. ئەوان ئەم بەهی خۆیان دەزانن. دەڵێن نەژاد نامەی ئەو بەم شێوەیە: بیوراسب کوری ئەروەند ئەسب کوڕی رینکار کوڕی ونددریشتەك کوڕی یارین کوڕی فەروال کوڕی سیامەك کوڕی میشی کوڕی کیومەرس. مێژوونوسان دەڵێن: ئەو پاشایەتی حەوت هەرێمەکەی دەکرد و پیاوێکی جادوگەر و خراپەکار بوو.

هوشام کوڕی کلبی دەڵێت: بەگومانی ئەوان ئاژی دەهاك دوای جەم هاتە سەر کار و هەزار ساڵ فەرمانڕەوایەتی کرد. خوا زاناترە. ئەو لەسواد لەدێهاتێك بەناوی (بۆرس) لەسەر زەوییەك لەسەر رێگەی کوفە دابەزی و سەراسەری زەوی گرت و بەستەم و زوڵم پاشایەتی کرد و دەستی بەکوشتن و بڕینی خەڵکان کرد. یەکەم کەس بوو ئایینی شوومی دەست و پێ بڕین و لەسێدارەدانی هێنایە ئاراوە. یەکەم کەس بوو ماڵیاتی وەرگرت و سکەی بەناوی خۆیەوە لێدا. یەکەم کەس بوو گۆرانی خوێند و کەسانیتریش بۆیان خوێند. دەڵێت: وەك مێژوو بۆمان ماوەتەوە ئاژی دهاکی تازی هەمان نمرودە و ئیبراهیم لەسەردەمی ئەو لەدایك بووە. ئەو ئیبراهیمی خستە ناو ئاگر و مەبەستی سووتاندنی ئەوی کرد.

ئێرانیەکان گومان دەکەن پاشایەتی تەنیا لەو پشتە دروست بوو کەهوشەنگ و جەم و تەهمورسی دروست کرد. ئاژی دهاك پیاوێکی ستەمکار بوو بەجادووگەری و فریو بەسەر خەڵکی وڵاتدا زاڵ و بەو دوو مارەی لەسەر دوو شانی ڕوابوون، زیانی زۆری لە خەڵکدا.

زۆربەی خاوەن کتێبەکان دەڵێن: ئەوەی سەر شانی ئاژی دهاك دوو لەت گۆشتی بەرزی هاوشێوەی سەری مار بوو. ئەو دوو لەتە گۆشتەی بەجلێ و بەرگ دادەپۆشی و بۆ ترساندن دەیوت دوو مارن و داوای خواردنی لێدەکەن. ئەو دوو لەتە گۆشتە لەکاتی برسیەتیدا لەژێر جلەکانی دەجووڵانەوە. خەڵك زیانی زۆریان لێبینی. ئەو منالی زۆری سەربڕی وبەم شێوە بیانوی هێنایەوە کەدوو تیکە گۆشتە هەڵواسراوەکەی سەر شانی ئازاری دەدەن و هەر کات بەمێشکی دوو مرۆڤ تێریان بکات ئارام دەگرن. ئەو ڕۆژانە دوو پیاوی سەردەبڕی. خەڵك بەم شێوەیە رازی بوون تا ئەوەی خوا مەبەستی لەناو بردنی کرد. پیاوێك لەئیسفەهان بەناوی (کابی)(کاوە) شۆرشی هەڵایساند. پاڵنەری بۆ ئەم کارە دو کوڕەکەی بوون کەهاوەڵانی بیوراسب ئەوانیان بۆ دوو تیکە گۆشتەکەی سەرشانی گرتبوو. ئەو داردەستەکەی دەستی بەرز کردەوە و چەرمی پێوە هەڵواسی و خەڵکی بۆ شەڕ لەگەڵ بیوراسب هاندا. خەڵکێکی زۆر بەدەم داواکارییەکەی ئەوەوە هاتن چوونکە لەناو ستەم و ڕەنجی زۆردا ژیانیان بەسەریان دەبرد. کاتێك کاوە سەرکەوتنی بەدەست هێنا، خەڵك لەو ئاڵایە رێزیانگرت و سوودی زۆریان لێ بەدەست هێنا تائەوەی لای پاشاکانی ئێران بوو بەگەورەترین ئاڵا و بەناوی (درەفشی کاویانی) ناویان دەبرد و جگە لە کارەگەورەکان ئاڵاکەیان بەرز نەدەکردەوە و تەنیا شازادەکان لەکاتی ئەنجامدانی کارە گەورەکان ئاڵاکەیان هەڵدەکرد.

بەسەرهاتی کاوە: خەڵکی ئیسفەهان بوو. جەماوەرێکی زۆر خەڵك لێی کۆبوونەوە و کاتێك هاتە سەر ئاژی دهاك، ترسی ئەو کەوتە دڵی ئاژی دهاك. ئاژی دهاك لەماڵەکەی خۆی رایکرد و جێگەکەی بۆ شوێن کەوتووانی کاوە بەجێهێشت. ئێرانییەکان لەدەوری کاوە کۆبوونەوە و ئەو ئەوانی ئاگادار کردەوە کەکاری

بەپاشایەتی و فەرمانرەوایی نییە چوونکە خۆی بۆ ئەم کارە بە شیاو نازانێت. وتی دەخوازێت یەکێك لەمناڵەکانی جەم پاشایەتی بگرێتەدەست چوونکە جەم مناڵی پاشا هوشەنگی گەورە کوری فەرواڵ بوو ئایینی پاشایەتی بوونیات نا و لەپێش کەسانیتر بەم کارە هەستا.

فەرمیدون کوڕی ئەسفیان (ئاتبین) دوور لەچاوی ئاژی دهاك دەژیا و لەم کاتەدا چاوی بە کاوە کەوت. ئەو و هاوەڵانی لەبینینی فەرمیدون شادمان بوون و بۆ پاشایەتی هەڵیانبژارد. کاوە وگەورەکانی ئێران بوونە نزیکەکانی فەرمیدون لەکاروباری پاشایەتی. کاتێك پاشایەتی گرتەدەست و کاروباری پاشایەتی بەهێز و سەقامگیر کرد، دەستی بەسەر ماڵەکانی ئاژی دهاکدا گرت و شوێن پێی هەڵگرت و گرفتار و لەکوێستانی دۆنباوەند (دەماوەند) زیندانی کرد.

دەستەیەك لەئاگرپەرەستان گومان دەکەن فەرمیدون دەستەیەك لەپەرییەکانی بۆ زیندانبانیی ئاژی دهاك دیاری کردووە. دەستەیەك دەڵێن ئەو لەگەڵ سلێمان کوڕی داوود چاویان بە یەك کەوتووە و سلێمان کە لەو کاتەدا لەشام دەژیا، ئاژی دهای لەزیندانی دۆنباوەند زیندانی کرد. ئاژی دهاك بەند وزنجیر لەدەست خۆی گەیاندە خوراسان. کاتێك سلێمان ئەمەی بینی دەستوری بەپەرییەکاندا دا بیبەستنەوە تا نەتوانێت لەشوێنەکەی خۆی بجووڵێت. ئەمانە تەلیسمێکیان لەسەر دروست کرد و لەقیافەی دوو پیاو لەو زیندانەی بۆ هەمیشەی تیایدا بوو، دایاننا چوونکە گومانیان دەکرد هیچ کات نامرێت.

ئەمەیش لەدرۆ فێنکەکانی ئێرانیەکانە. ئەمان سەبارەت بەئاژی دهاك درۆی گەورەتریان هەیە کەئاماژەیان پێنادەین.

دەستەیەك لەئێرانییەکان گومان دەکەن فەرمیدون ئەوی لەرۆژی نەورۆز کوشت. لەبەر ئەمە ئەو رۆژەیان کردە جەژن و وتیان: (نەورۆز هات) یانی ئەوەی رۆژ و رۆژگارێکی تازە دەست پێدەکەین. گرفتار بوونی ئاژی دهاك لەرۆژی (مهرگان)بوو، ئێرانییەکان وتیان: (مهرگان بۆ کوشتنی کەسێك هات کە خەڵکی سەردەبڕی.)

ئێرانییەکان گومان دەکەن لەکارەکانی ئاژی دهاك هیچ کات شتێکی باشیان نەبیستوە جگە لەیەك کار، ئەویش کاتێك ستەمکاری ئەو لەسەر خەڵکان فروان بوو، گەورەکانی وڵات سەبارەت بەکردەوەکانی ئەو نامەیان بۆ یەکتر نووسی و پەیك و پەیامیان نارد. هەموویان بڕیاریاندا بڕۆنە دەرباری ئاژیدهاك. کۆك بوون لەسەر ئەوەی کاوەی ئیسفەهانیش ببینێت. کاوە ڕۆشتە بینینی بەڵام سڵاوی لێنەکرد بەڵکو لێی پرسی: ئەی پاشا بە کام سڵاو و درووود وەسفت بکەم؟ سڵاوێك بۆ پاشایەك کەبەسەر هەموو هەرێمەکان فەرمانڕەوایی دەکات یا ئەو پاشای تەنیا فەرمانڕەوایی یەك هەرێم دەکات؟ پاشا وتی: بەسڵاوێك بۆ ئەو پاشای فەرمانڕەوایی هەموو هەرێمەکان فەرمانڕەوایی دەکات چوونکە پاشای سەراسەری زەمینم. کاوە وتی: ئەگەر تۆ پاشای هەموو هەرێمەکانیت، بۆ لەناو هەموویاندا کارە گران و قورسەکانت خستۆتە سەر شانی ئێمە؟ بۆ کارەکانت لەنێوان ئەوان و ئێمەدا دابەش نەکردووە؟ کاوە گوناح و تاوانی جۆراوجۆرەکانی دیاری کرد و ئاژی دهاك هەموویانی بەڕاست زانی. قسەکانی کاریگەری لەسەر ئاژی دهاك کرد و پاشا بەخراپەکاری خۆی ڕازیبوو و مژدەی دڵخۆشکەری بەخەڵکدا و فەرمانیدا بگەڕێنەوە تا نیازەکانیان بەراوەردە بکات و خواستەکانیان بێنێتە دی. ئەوان بەرەو شارەکانی خۆیان بگەڕێنەوە.

دایکی لەم کۆبوونەوەدا ئامادە بوو و سەرکۆنەکانی ئەوانی دەبیست. ئەو لەئاژی دهاك خراپتر بوو. کاتێك خەڵك ڕۆشتنە دەر، بەتووڕەیی هاتە ناو و سەرکۆنە کرد، وتی: بۆ هەموویانت لەناو نەبرد؟ بۆ دەستی ئەوانت نەبڕییەوە؟ کاتێك ژن قسەکانی خۆی درێژە پێدا، ئاژی دهاك پێی وت: ئەی دایە، تۆ هیچ ئەندێشەیەکت لەسەردا نەبووە مەگەر ئەوەی پێشتر لەبیریدا بووبێتم. بەڵام ئەم خەڵکە قسەی ڕاست و ئاشکرای خۆیان لەگەڵ مندا باس کرد و منیان پێ سەرکۆنە کرد. هەر کات ویستم بەسەریاندا دابەزم و لەناویان بەرم، بینیم ڕاستی و دروستی وەك کێوێك لەناو من و ئەواندا قوت بۆتەوە و نەمتوانی هیچ کارێکیان لەگەڵدا بکەم. ئەو کات گوێی لەداواکاری و قسەی خەڵکی بەشە جۆراوجۆرەکانی وڵات کرد و مژدەی دڵخۆشکەری پێدان و زۆربەی نیازەکانی ئەوانی هێنایە دی.

دەستەیەك دەڵێن: فەرمانرەوایی ئەو ٦٠٠ ساڵی خایاندووە و ساڵەکانی ژیانی تا هەزار درێژ بۆتەوە. لەپاشماوەی ساڵەکانی وەك پاشا بوو چوونکە هێزی زۆر و فەرمانەکانی جێبەجێ دەکران. هەروەها دەڵێن: پاشایەتی ئەو ١١٠٠ ساڵی خایاندووە.

بۆیە باسی بەسەرهاتی بیوراسبمان کرد چوونکە دەستەیەك گومان دەکەن نوح لەسەردەمی ئەودا ژیاوە. نوح بۆ ئەو وخەڵکی وڵاتەکەی نێردراوە. دەڵێن ئەو ئەم شارانەی دروست کرد: بابل، سور، دەمەشق.

داستانی بنەماڵەی نوح

پێغەمبەر(د.خ) لەبارەی ئەم فەرموودەی خوای گەورە لەقورئان کە فەرموویەتی: پاشماوەکانی زەویمان لەبنەماڵەی نوح دانا (صافات/٣٧/٧٧). فەرمووی: ئەوان سام و حام و یافس بوون. وەهب کوڕی مونەبە وتی: سام کوڕی نوح باوکی عەرەبەکان، ئێرانییەکان و رۆمەکانە. حام باوکی ڕەشەکانە و یافس باوکی تورك و یاجوج و ماجوج. دەڵێن: قبتیەکان لەمناڵەکانی قبتی کوڕی نوحن. رەشی بۆیە رویکردە مناڵەکانی حام لەبەر ئەوەی نوح خەوت و شەرمی دەرکەوت. حام بینی و داینەپۆشی و سام و یافس بینیان و بە پەرۆیەك داياپۆشی. کاتێك لەخەو هەستا زانی حام و براکانی چییان کردووە.

((نوح سەرقاڵی جوتیاری لەسەر زەوی بوو، رەزێکی بڕی و شەرابی خواردەوە و مەست بوو. لەخێوەتەکەی خۆی روت بوویەوە. حام باوکی کەنعان ڕووتی باوکی خۆی بینی و دوو براکەی خۆی لێ ئاگادار کردەوە. سام و یافس عابایەکیان هەڵگرت و لەسەر شانی خۆیان دایانا و بۆ دواوە رۆشتنە پێش و ڕووتی باوکی خۆیان داپۆشی لەکاتێکدا پشتیان لەباوکیان بوو و شەرمی باوکی خۆیان نەبینی. نوح لەمەستی خۆی هاتە هۆش و زانی کورە گەورەکەی چی لەگەڵدا کردووە. وتی: کەنعان مەلعون بێت. بۆبراکانی خۆی بەندەی بەندەکان بێت. وتی: پیرۆز بێت یەهوا خوای سام و کەنعان بەندەی ئەو بێت. خوا پەرە بەیافس بدات و لەخێوەتەکانی سام نیشتەجێ بێت و کەنعان بەندەی ئەو بێت ((عهد عتیق، سەفەری دەرکەوتن، بابی نۆیەم، ئایەی ١٩-٢٩)

((مناڵەکانی سام))

کوڕی ئیسحاق دەڵێت: هاوسەری سام کوڕی نوح لەپشتی ((سکی)) کچی تەباویل کوڕی مەحویل کوڕی حانوخ کوڕی قین کوڕی ئادەم بوو. ئەم ژنە چەند مناڵێکی بۆ سام هێنایە دونیا: ئەرفەخشەز، ئەسوەد، لاود و ئەرەم. نازانم ئەرەم لەدایکی ئەرفەخشەز و براکانی بوو یانە. مناڵەکانی لاود کوڕی سام ئەمانە بوون: زاڵمانی شام کەپێیان

دەوتن کەنعانییەکان، فیرعەونەکانی میسرو خەڵکی بەحرەین و عوممان کەپێیان دەوترا جاشم. هەروەها لەوان بوون: کوڕانی ئەمیم کوڕی لاود کەخەڵکی (وێبار) لەسەرزەوی (رەمل) زیخەڵان بوون و ئەم ناوچە سەرزەمینێك لەنێوان شیحر و یەمامەیە. ژمارەیان روو لەزیاد بوون کرد و بەدوای ئەوە تووڕەیی خوای گەورە ئەوانی گرتەوە بەهۆی ئەو گوناحە پێی گرفتار بوون. خوا ئەوانی لەناوبرد و کەمێکیان لەسەر زەوی مایەوە کەپێیان دەوترا نەسناس. تسم لەپاشماوەکانی یەمامە تا بەحرەین بوون. تسم، عەملاقان، ئەمیم و جاشم هەموویان خەڵکی عەرەب نەژاد و عەرەب زمان بوون. عەبیل لەسەرزەوینی یەسرب هات و ئەمە پێش ئەوە بوو شارێك بەم ناوە لەم سەرزەویندا دروست بکرێت. عەملاقان پەیوەستی صەنعا بوو و ئەمە پێش ئەوە بوو بەصەنعا ناوی ببەن. دەستەیەکیان بۆ زەمینی یەسرب کۆچیان کرد و عەبیلیان لێدەرکرد و لەشوێنی جۆحفە مانەوە. لافاوێکیماڵوێرانکەر هات و ئەوانی بۆ ((ئیجتحاف)) دوور خستەوە یانی لەناوی بردن و هەربۆیە ئەوەێ پێی دەوترێت جۆحفە.

دەڵێت: ئەرەم کوڕی سام، عەوەز و غاسر و حەویلی هێنایە دنیا. عەوەز، غاسر و عاد و عەبیلی بوو. غاسر کوڕی ئەرەم و سەمود((ثمود)) و جەدیسی هێنایە دونیا. ئەمانە عەرەب نەژاد بوون و بەزمانی میسری (عەرەبی) قسەیان دەکرد. عەرەبەکان بە(جۆهۆم)) و بەم نەتەوانە (عەرەبی رەسنیان) دەوت چوونکە ئەمانە بەزمانی ئەم نەتەوانە قسەیان دەکرد وئەمە لەکاتێکدا بوو هاتنە ناویان ولای ئەوان نیشتەجێ بوون. عادییەکان لەم زیخەڵانە تا (حضرموت) نیشتەجێ بوون و سەمودییەکان لەحیجر لەنێوان حیجاز و شام تا وادی القرا. جەدیس پەیوەستی تسم بوو و لەگەڵ ئەوان لەیەمامە تا بەحرەین نیشتەجێ بوون. لەوکاتەدا بەیەمامەیان دەوت((جوو)). جاشم لەعەممان‌دا مایەوە. نبتیەکان لەمناڵەکان نبیت کوڕی ماش کوڕی ئەرەم کوڕی سام بوون و ئێرانییەکان لەمناڵەکانی فارس کوڕی تیرش کوڕی ماسو کوڕی سام.

دەڵێت: بۆ ئەرفەخشەز کوڕی سام قنیانی کوڕی چاوی بەدنیا هەڵهێنا کە جادووگەر بوو. بۆ قنیان، شالخ کوڕی ئەرفەخشەز هاتە دنیا. لەگەڵ لەبیرکردنی بەسەرهاتی

قنیان چوونکه جادووگەر بوو. غابر بۆ شالخ هاته دنیا و فالغ بۆ غابر. فالغ بەمانای (قاسم) (بەخشەندە و بلاوکەرەوە)یە و ئەمە لەبەر ئەوەیە زەمین لەرۆژگاری ئەو لەنێوان رەگەزە جۆراوجۆرەکاندا دابەش کرا و کانەکان توشی پەرێشانی بوون. بۆ غابر کورەکەی قەحتان لەدایك بوو. بۆ قەحتان دوو کوڕ بەناوی یەعرەب و یەقزان لەدایك بوون و ئەم دووانە لەیەمەندا مانەوە. یەعرەب یەکەم کەس بوو لەیەمەندا مایەوە و یەکەم کەس بوو لەگەڵ (البیت العن) درودیان بۆ نارد وت. بۆ فالغ کوڕی غابر، ئەرغو لەدایك بوو و بۆ ئەرغو، ساروغ و بۆ ساروغ ناخور و بۆ ناخور تارخ لەدایك بوو کەناوی بەعەرەبی ئازەرە و بۆ ئازەر ئیبراهیم لەدایك بوو و بۆ ئەرفەخشەز نمروود لەدایك بوو. نمروود کوڕی کوش کوڕی حام کوڕی نوحە.

هوشام کەلبی دەڵێت: سند و هند لەمناڵەکانی توفیر کوڕی یەقتن کوڕی غابر کوڕی شالخ کوڕی ئەرفەخشەز کوڕی سام کوڕی نوحن. جورهەم لەمناڵەکانی یەقتن کوڕی عابرە و حضرموت کوری یەقتن. یەقتن هەمان یەقتانە لەسەر بنەمای گێڕانەوی کەسێك کەرەچەڵەکی ئەو بۆ ئیسماعیل دەگەرێنێتەوە. بەربەرەکان لەمناڵەکانی سەمیلا کوڕی مارب کوڕی فاران کوڕی عەمرو کوڕی عەملیق کوڕی لاود کوڕی سام کوڕی نوحن جگە لەدوو هۆزی صەنهاجە و کوتامە. ئەم دووانە لەمناڵەکانی فریقش کوڕی سەیفی کوڕی سەبان.

بەلآم یافس، ئەمانە مناڵەکانی ئەون: جامر، موعج، مورك، بووان، فوبا، ماشج و تیرش. بەوتەی دەستەیەك، پاشاکانی ئێران لەمناڵەکانی جامرن. تورکان و خەزەران لەمناڵەکانی تیرش، سەقەلبیان (ئوسلاوەکان) و بوورجان لەمناڵەکانی بووان، ئەشبان لەمناڵەکانی ماشج و یاجوج و ماجوج لەمناڵەکانی موعج ن. ئەشبان لەرۆژگاری باستان لەسەرزەمینی رۆم بوون و ئەمە پێش ئەوە بوو دانیشتووانەکانی یانی مناڵەکانی عەیس کوڕی ئیسحاق و کەسانیتر لەوێ نیشتەجێ ببن. هەرکام لەم سێ دەستەیە سام و حام و یافس بەرەو سەرزەمینێك رۆشتن و لەوێ نیشتەجێ بوون و کەسانیتریان لەوێ دەرکرد. رۆمیەکان لەمناڵەکانی یافسن و وئەمانە مناڵی لفتی کوڕی یونان کوڕی یافس کوڕی نوحن.

بەڵام حام، ئەمانەی هێنایە دونیا: کوش، مسرایەم، قوت و کەنعان. لەمناڵەکانی کوش، یەکێك نمرود کوڕی کوشە کەدەستەیەك دەڵێن لەمناڵەکانی سامە. مناڵەکانیتری حام رویان کردە قەراغەکانی نۆبە، زەنج و حەبەشە. دەوترێت: مسرایەم لەمناڵەکانی قبت و بەربەر بوو.

وتراوە قوت بۆ هند و سند رۆشتووە و لەوێ ماوەتەوە و خەڵکی ئەوێ لەمناڵەکانی ئەون.

بەڵام کەنعانییەکان، دەستەیەکیان رویان کردە شام و دواتر مناڵەکانی ئیسرائیل دەرکەوتن و ئەوانیان لەوێ کوشتار کرد و شام تایبەت بوو بەمناڵەکانی ئیسرائیل. ئەوسا رۆمیەکان هێرشیان کردە سەر مناڵەکانی ئیسرائیل و ئەوانیان لەشامەوە بۆ عێراق دەرکرد جگە ل کەمێکیان کەلەوێ مانەوە. عەرەبەکان هاتن و بەسەر شامدا زاڵ بوون. بەعادییەکان (عادی ئەرەم) دەوترا و ئەمان لەناوچوون و بە سەمودییەکان (سەمودی ئێرەم) دەوترا.

دەڵێت: شوێنکەوتەکانی تەورات دەڵێن ئەرفەخشەز بۆ سام لەدایك بوو لەکاتێکدا ١٠٢ ساڵ لەژیانی تێدەپەڕی. تەمەنی سام ٦٠٠ ساڵ بوو.

بۆ ئەرفەخشەز، قینان لەدایك بوو لەکاتێکدا سی و پێنج ساڵ لەژیانی تێدەپەڕی. تەمەنی ٤٣٨ ساڵ بوو. بۆ قینان شالخ لەدایك بوو لەکاتێکدا سی و نۆ ساڵ لەژیانی تێدەپەڕی. لەکتێبەکاندا ئاماژەیان بەتەمەنی قنیان نەدا لەبەر ئەوەی جادوگەر بوو. بۆ شالخ، غابر و براکەی قەحتان لەدایك بوون و لەم کاتەدا تەمەنی سی ساڵ بوو. هەموو ژیانی ٤٣٣ ساڵ درێژەی کێشا. لەسی ساڵی فالغ، ئەرغوی هێنایە دونیا. ساڵەکانی ژیانی ٢٣٩ ساڵ درێژەی کێشا. لەسی و دوو ساڵی ئەرغو، ساروغی هاتە دنیا و هەموو ژیانی ٢٣٩ ساڵ درێژەی کێشا. بۆ ساروغ، ناخور چاوی بەدنیا هەڵهێنا دوای تێپەڕینی سی ساڵ لەتەمەنی و هەموو ساڵەکانی ٢٣٠ ساڵ بوو. لە بیست و حەوت ساڵی ناخور، تارخ باوکی ئیبراهیمی هێنایە دونیا و هەموو تەمەنی ٢٤٨ ساڵی خایاند. ئیبراهیم بۆ تارخ هاتە دونیا کەهەمان ئازەرە. لەنێوان تۆفان و لەدایك بوونی

ئیبراهیم ١٢٦٣ ساڵ و ٣٣٣٧ ساڵ دوای لەدایك بوونی ئادەم بوو. بۆ قەحتان کوڕی غابر، یەعرەب و بۆ یەعرەب یەشجب و بۆ یەشجب سەبا، بۆ سەبا حەمیر و کەهلان و عەمرۆ و ئەشعەر و ئەنمار و مەر، بۆ عەمرۆ کوڕی سەبا عودەی و بۆ عودەی لەخم و جوزام لەدایك بوون.

پاشایەتی فەرەیدون

فەرەیدون کوڕی ئەسفیان (ئاتبین) لەمناڵەکانی جەمشید بوو. دەستەیەك لەرەگەزناسانی ئێران دەڵێن: نوح هەمان فەرەیدونە کەئاژی دەهاکی سەرکوت کرد و پاشایەتی لێسەندەوە. دەستەیەکیتر گومانیان کردووە فەرەیدون هەمان (دوشاخ) (ذوالقرنین) هاورێی ئیبراهیمە کەخوا لەکتێبە پیرۆزەکەیدا ئاماژەی پێداوە. لێرەدا بۆیە ئاماژەم پێدا داستانەکەی لەگەڵ سێ کوڕەکەی هاوشێوەی داستانەکەی نوحە. ئێستا ئاماژە بەداستانەکەی ئەو دەدەین و هەروەها لەبەر کردەوە چاکەکانی ئەو و لەناوبردنی ئاژی دهاك لەسەر دەستی ئەو (بەهەمان شێوە کەدەڵێن لەناوچوونی ئاژی دهاك لەسەر دەستی نوح بووە))ئاماژەی پێدەدەین.

رەگەزناسە ئێرانییەکانیتر، رەچەڵەکی فەرەیدون دەگەیێنەوە جەمشیدی پاشا. نێوان فەرەیدون تا جەمشید دە باوکە کەهەموویان لەترسی زیانی ئاژی دهاك بە(ئەسفیان) (ئەسفیان) (ئاتبین) ناودەبران. ئەمانە بەو نازناوانەی لەخۆیان دەنا لەیەکتر دەناسرانەوە وەك (ئەسفیان خواوەندی گا سوورەکان) یا ((ئەسفیان خوای وشترە سپیەکان و رەشەکان)وهاوشێوەی ئەمانە. فەرەیدون یەکەم کەس بوو فیلی دەستەمۆ کرد و سواری بوو، باز و کۆتری پەروەردە کرد، تریاکی دروست کرد، سامانە دەست بەسەرداگیراوەکانی بۆ خاوەنەکانیان گەڕاندەوە و ئەو زەوییانە ئاژی دەهاك بەزۆر لەخەڵکی داگیر کردبوو، گەڕاندوە بۆ خاوەنەکانی و ئەوەی خاوەنی نەبوو، لەسەر هەژاراندا دابەشی کرد.

دەڵێن: یەکەمە کەس بوو(پەشمینە پۆش) سۆق ناوبرا و یەکەم کەس بوو زانستی پزیشکی خوێند. سێ کوڕی هەبوو بەناوی: شەرم توج و ئیرەج (لە گەورە بۆ بچوك) (سەلەم/ توور، ئیرەج). و ترسا دوای خۆی کوڕەکانی بکەونە گیانی یەك و لەبەر ئەمە وڵاتەکەی بۆ سێ هەرێم دابەش کرد و ناوی هەر هەرێمێکی لەسەر تیرێك نوسی و خستیە ناو تیردان و فەرمانیدا هەرکام یەکێك لەتیرەکان هەڵگرن.

بەم شێوەیان کرد و رۆم و عەرەبستان بە شەرم (سەلەم) برا، تورکستان و چین بۆ توج(توور) و عێراق و سند و هند و حیجاز... بۆ ئیرەج کەوردترینیان بوو. فەرەیدون مرد و دوای ئەو لەناو کورەکانی دوژمنایەتی رویدا و کورەزاکانیشی لەسەر دەسەلات کەوتنە گیانی یەك. رژدی و دوژمنی لەناو ئەواندا گەشەی دەکرد و گەورە دەبوو تا ئەوەی توج و شەرم(توور و سەلەم))هێرشیان کردە سەر برا بچوکەکیان ئیرەج و ئەویان لەگەڵ دوو کورەکەیدا بەناشیرینترین شێوە کوشت و بەشێوەی هاوبەش بۆ ٣٠٠ ساڵ فەرمانرەوایەتی جیهانیان کرد. فەرەیدون بەردەوام بەدوای پاشماوەکانی بنەماڵەی نمرووود و نەبت و کەسانیتر بوو تا هەموو گەورەکانی ئەوانی لەناو برد و ئالآکانیانی داگرت. رۆژگاری پاشایەتی ئەو ٥٠٠ ساڵ درێژەی کێشا.

رووداوەکانی نێوان نوح و ئیبراهیم

ئێمە بەسەرهاتی نوح و منداڵەکانیمان ئاماژە پێدا و وتمان ئەوان دوای ئەو، زەمینیان لەنێوان خۆیاندا دابەش کرد و هەرکام بەشێکیان هەڵگرت. هەروەها ئاماژەمان بەپاشماوەکانی هەرکامیاندا. لەنێوان ئەواندا کەسانێك بوون زوڵم و ستەمیان کردە پیشە و خوا پێغەمبەرێکی بۆ ناردن کە بەدرۆزن بانگیان کرد و خوا ئەوانی بۆ ئەم کارەیان لەناو برد. ئەمانە دو دەستە لەمنداڵەکانی ئیرەم کوڕی سام کوڕی نوح بوون. یەکیان عاد و ئەویتریان سەموود.

عاد، هەمان عاد کوڕی عەوەز کوڕی ئیرەم کوڕی سام کوڕی نوح بوو کە بەیەکەم عاد ناویان بردووە. شوێنی مانەوەی ئەوان لەنێوان شێحر و عەممان و حضرموت لە(ئێحقاف)(درێژ رێگاکانی زیخەلآن)بوو. خەڵکانێك بوون یاخی و ستەمکار و بالآبەرز کەهاوشێوەیان نەبینراوە. خوای گەورە دەفەرمێت: بیربێننەوە کاتێك خوا ئێوەی دوای نوح کردە جێنشینانی زەوی و پەرەپێدانێك لە ئافراندنی - لە بالآ - بەئێوەی بەخشی (اعراف/٧/٦٩). خواوەند هود کوڕی عەبدوالله کوڕی رەباح کوڕی جلود کوڕی عاد کوڕی عەوەزی وەك پێغەمبەر بۆ رەوانە کردن. دەستەیەك لەخەڵك

گومان دەکەن هود هەمان غابر کوڕی شالخ کوڕی ئەرفەخشەز کوڕی سام کوڕی نوحە. ئەمانە سێ بتەکەیان دەپەرستی: زەرا، زەموور، هوبا. ئەم پێغەمبەرە ئەوانی بۆ خواپەرستی و وازهێنان لەخواکانیتر جگە لەخوای تاقانە بانگێشت و داوای لێکردن واز لەستەمکاری بێنن. ئەوان بەدرۆزن ناویان برد و وتیان: کێ لەئێمە پڕهێزتر دەبێت؟ جگە لەدەستەیەکی کەمیان شوێن هود نەکەوتن. داستانەکەیان بەم شێوە بوو کەکوڕی ئیسحاق دەیگێرێتەوە. دەڵێت: خەڵکی عاد توشی وشکەساڵی بەردەوام بوون و ئەمە لەبەر ئەوە بوو هودیان بەدرۆزن ناوبرد. کاتێك کەمی و وشکەساڵی هێرشی کردە سەریان، وتیان: دەستەیەك بۆ مەککە بنێرن تا داوای بارانتان بۆ بکەن. قەبیل کوڕی عیر، لوقەیم کوڕی هەزال، مەرسەد کوڕی سەعد(کەخوا پەرست بوو و خواپەرستی خۆی دەشاردەوە))، جۆلهومەت کوڕی خەیبەری خاڵۆی معاویە کوڕی بەکر و لوقمان کوڕی عاد کوڕی بەهەمان کوڕی عادی گەورەتریان هاورێ لەگەڵ حەفتا کەس بۆ مەککە نارد. کاتێك گەشتنە مەککە، لەدەرەوەی شار، دەرەوەی حەرەم، لای معاویە کوڕی بەکەر دابەزین. ئەو رێزی زۆری لێگرتن چوونکە زاوا و خاڵۆکانی ئەوان بوون. لەقیم کوڕی هەزال لەگەڵ هەزیلە کچی بەکر، خوشکی معاویە، پەیوەندی ژن و مێردایەتی بەستبوو و ئەم ژنە چەندین منالی بۆ هێنلابوویە دنیا کە لەمەککە لای خاڵۆیان دەژیان. منالەکان ئەمانە بوون: عوبەید، عەمرۆ، عامر، عەمیر و هەموویان کوری لەقیم بوون.

ئەمانە عادیانی دووەم بوون کە لەدوای عادیانی یەکەم مابوونەوە. ئەو میوانانە لای معاویە دابەزین و یەك مانگ لای ئەو مانەوە و خواردیانەوە. دوو کەنیزی گۆرانیبێژ، گۆرانی بۆ دەخوێندن. کەنیزەکان کەنیزی معاویە بوون. کاتێك معاویە بینی مانەوەیان زۆری خایاند و مەبەستەکەی خۆیان لەبیر کردووە، هەڵس و کەوتی ئەوانی بەناپەسەند زانی و وتی: خاڵۆکانی من لەناوچوون. شەرمی دەکرد دەستەی نوێنەران بۆ کارێك بنێرێتە دەرەوە تا برۆن بە دوای مەبەستەکەیان. رازی دڵی خۆی لەگەڵ دوو کەنیزەکەی باس کرد و وتیان: هۆنراوەیەك بهۆنەرەوە و شاعیرەکەی نەزانراو بێت و ئێمە بە گۆرانی بۆیان دەخوێنین رەنگە لەشوێنەکەی خۆیان

بجوولێن: معاویە وتی:

الا یا قیل و یحک قم فهینم لعل اللة یصبحنا غماما

فیسقي ارض عاد ان عادا قد امسو لا یبینون الکلاما

واتاکەی: ئەی قیل، هاوار لەتۆ، هەستە و پاڕانەوە دەست پێبکە ئەگەری هەیە خوا هەورێکی باران زا بۆ ئێمە بنێرێت و سەرزەوی عاد تێراو بکات چوونکە عادییەکان وایان لێهاتوە زمان بۆ قسە کردن ناکەنەوە (یا ناتوانن بیکەنەوە).

لەم دو دێرەدا (هینمە) بەمانای وتەی ئارام (پاڕانەوەیە). کاتێك دوو کەنیزەکە ئەو گۆرانییەیان خوێند و میوانەکان بیستیان، بە یەکتریان وت: ئەی خەڵکینە، کەس و کارتان ئێوەیان ناردووە لەبەرابەر ئەو زیانەی بۆیان دایەزیوە، داوای هاوکارییان بۆ بکەن بەڵام ئێوە کاری ئەوانتان پشت گوێ خست و ئەنجامدانیتان بەدواداخست. هەستن و روبکەنە بارەگای خوا و بۆ خەڵکی خۆتان داوای باران بکەن. مورسەد کوڕی سەعد وتی: سوێند بەخوا بەو پارانەوەیە کەسانی وەك ئێوە باران نابینن. ئێوە دەبێت لایەنگیری لەپێغەمبەرەکەتان بکەن تا باران بۆ ئێوە ببارێنێت و بێ گومان دەبارێت. لەم کاتەدا خواپەرستی خۆی ئاشکرا کرد. جۆلهەمە کوڕی خەیبەری خاڵۆی معاویە کوڕی بەکر پێی وت: مورسەد کوڕی سەعد لە ئێمە دوور بخەرەوە و بیخەرە زیندان.

ئەمان هاتن بۆ مەککە تا لەوێ داوای باران بۆ عاد بکەن. خوایان بۆ لای خەڵکەکەی خۆیان بانگێشت کرد و داوای بارانیان کرد. خوا سێ دەستە هەوری سپی و سوور و رەشی نارد و جارچیەك جاریدا: ئەی قیل، بۆ خۆت و بۆ خەڵکەکەت هەڵبژێرە. وتی: هەوری رەش هەڵدەبژێرم چوونکە بارانی زۆرترە. جارچی جارێکیتر بانگیدایەوە: تۆ هەڵتبژارد خۆڵەمێشێکی وێرانکەر، کە لەعاد هیچ کەس بەزیندووی ناهێڵێتەوە بەڵکو هەموویان لەناو دەبات، نەکوڕێك دەهێڵێتەوە نەباوکێك مەگەر ئەوەی بەتەواوی ژێر و ڕوویان بکات، جگە لەکورەکانی لوزییە. مناڵەکانی لوزییە هەمان

منالّەکانی لەقیم کوڕی هەزال بوون کە لەمەککە لای خالۆیان معاویە کوڕی بەکر دەژیان. خوا هەوری ڕەشی لەگەلّ ئەو ئەشکەنجەی لەناویدا بوو، بەسەر عاد دا دابەزاند. هەور لەدۆلێك کە(مەغیس)ی (مەغیس: شوێنی بارین) پێدەوترا، سەری دەرهێنا و عادییەکان بەبینینی شادمان بوون و دلّیان پێ خۆش کرد و وتیان: ئەمە ئەو هەورەیە باران دەبارێنێت. خوای گەورە دەفەرمێت: بەلّکو ئەوەیە بۆ هاتنی پەلەتان بوو - باییێکە ئەشکەنجەیەکی بەئازاری لەگەلّدایە و هەموو شتێك بەفەرمانی خواکەی لەناو دەبات (احقاف/٤٦/٢٤—٢٥). یانی هەر شتێك فەرمانی پێدرابێت لەناو دەبات.

یەکەم کەس ئەو هەورە زیاندەرەی بینی و وێرانکەری ئەوی هەلّسەنگاند ژنێك لەعاد بەناوی (فەهدد)بوو. کاتێك بارە قوورسەکەی بینی، قیژاندی و لەهۆش چوو. کاتێك هاتە هۆش، وتیان : چیت بینیوە؟ وتی: هەورێکم بینی تیایدا ئەستێرەکان ناگراوی بوون و چەند پیاوێك لەپێشەوە رایاندەکێشا. کاتێك با لە دۆلّەکە هاتەدەر، حەوت دەستە کە یەکێکیان پیاوێك بەناوی (خەلەجان) بوو وتیان: با بڕۆینە لێواری دۆلّەکە و بیگەڕێنینەوە. لەم کاتەدا با بەسەریاندا هەلّی کرد بەو شێوەی لە ژێر قاچەوە لێی دەدان و هەلّیدەگرتن و دواتر فڕیدەدانە خوار و ملیان دەشکا. خەلەجان بە تەنیا مایەوە و لەبەر ئەمە ڕوی کردە کوێستان و وتی:

لم يبق الا الخلجان نفسة	يا لک من يوم دهاني امسة
بثابت الوط شديد وطسة	لو لم يجئنى جئتة اجسة

واتاکەی: جگە لەخەلەجان کەس نەماوەتەوە. هاوار لەم ڕۆژە - و چەندە زۆرن ئەم ڕۆژانە - کە دوێنێکە منی گرت و خستمی. بەهەنگاوە بەهێزەکان کەخستنی دژوار بێت. ئەگەر خۆی نەیێتە لای من، دەڕۆمە لای وگەڕان بۆ چەندایەتی و چۆنایەتیەکەی دەکەم.

هود پێی وت: باوەر بە تاقانەیی خوا بکە تا زیندو وراست بمێنیتەوە.

وتی: چ پاداشتێکم پێدەبرێت؟ وتی: بەهەشت. وتی: ئەمانە کەلەناو هەورەکەدان وهاوشێوەی وشترن کێن؟ وتی: فریشتەکانن. وتی: ئەگەر باوەر بەخواکەت بێنم پەنام دەدات؟ وتی: ئایا بینیوتە پاشایەك کەسێك لەدەست سوپاکەی رزگار بکات. وتی: ئەگەر وایشی دەکرد رازی نەدەبووم.

ئەوسا با هەڵیکرد و ئەوی گەیاندە هاوەڵانی. خوا لەبارەی ئەوان دەفەرمێت: بەڵام عادییەکان، بەبایەکی سەرسەخت و شۆخ و نافەرمان لەناوچوون کەخوا بۆ ماوەی حەوت شەو ورۆژ بەسەریاندا هەڵیکرد. بەو رۆژە شومانەی لەخان و مانی ئەوان هیچی نەهێشتەوە. تۆ ئەو خەڵکە لەو ئەشکەنجەدا بەو شێوە دەبینی کە هەموویان کەوتوو و رووخاون. دەڵێی داری خورمان کە لەریشەوە دەرهاتبێتن. (حاقە/٦٩/٦—٨).

وشەی (حسوم)کە لەئایەی حەوتی ئەم سوورەدا هاتوە، بە مانای پایەدارە. یانی بایەکی پایەدارمان بەسەردا هەڵکردن و ئەوانمان لەناوبرد. ئەو بایە هیچ کەسێکی لەعاد هەڵنەگرت مەگەر ئەوەی فەرمانی لەناوچوونی پێدرابوو. هود و شوێنکەوتوانی پەنایان بردە بێستانێك و لەو بایە جگە لەنەرم بوونەوەی پێستیان زیانیان پێ نەگەشت. ئەوبایە بەهەمان شێوە لەنێوان ئاسمان و زەوی دەسوورا و بەردی بەسەردا دەباراندن و وردی دەکردن. دەستەی نوێنەرانی عاد بۆ لای معاویە کوری بەکەر گەرانەوە و لەماڵەکەی ئەودا دابەزین. لەم کاتەدا پیاوێکی وشتر سوار بەرەولای ئەوان غاریدەدا و لە لەناوچوونی عاد و تەندروستی هود ئاگاداری کردنەوە.

دەڵێن: بەلوقمان کوری عاد وتراوە داوای شتێك بۆ خۆت بکە و هەڵبژێرە بەڵام بزانە رێگەیەك بۆ هەمیشەیی نییە. وتی: خوایە ژیانێکی درێژم پێببەخشە. پێی وترا: ئەندازەکەیمان پێ بڵێ. وتی: بە درێژایی ژیانی حەوت لاشخۆر. ئەو جوجکی لاشخۆری لەکاتی دەرهاتن لەهێلکە هەڵدەگرت و کاتێك دەمرد، دەرۆشتە سەر هێلکەی لاشخۆرێکیتر. هەر لاشخۆر ٨٠ ساڵ دەژیا. کاتێك حەوتەمین مرد لوقمان لەگەڵیدا

مرد (کەواتە ژیانی ئەو ٥٦٠ ساڵ بوو). حەوتەمین لاشخۆر بە(لۆبەد) ناودەبرا و ژیانی هود ١٥٠ ساڵ بوو. ئارامگاکەی لەحضرموت وبەپێی وتەی دەستەیەك کەس لەمەککەیە. کاتێك دانیشتووانی عاد هەموویان مردن، خوا چەندین باڵندەی نارد هەموو جەنازەکانیان بۆ دەریا برد. لەبەر ئەمەیە خوای گەورە فەرمووی: بەشێوەیەکیان لێهات جگە لە مانەومیان هیچیان لێنەما(احقاف/٤٦/٢٥). پێشتر هیچ بایەك هەڵنەدەکرد مەگەر ئەوەی ئەندازەیەکی بوو جگە لەم بایە. لەبەر ئەمەیە خوا دەفەرمێت: عادییەکان بە بایەکی سەرکێش و یاخی لەناوچوون(حاقە/٦٩/٦).

بەڵام سەمودییەکان، (ثمود) ئەوان منالەکانی سەموود کوری جاسر کوری ئیرەم کوری سام بوون و شوێنی نیشتەجێبوونیان لەحێجر لەنێوان حیجاز و شام بوو. ئەوان دوای عاد زۆربوون. ئاسپاسیان کردە پیشە و دەستیان بەنافەرمانی کرد. خوا بۆ ئەوان پێغەمبەرەکەی ساڵحی ڕەوانە کرد کەنەژادنامەکەی بەم شێوەیە: ساڵح کوری عوبەید کوری ئەسف کوری ماشج کوری عوبەید کوری جادر کوری سەمود. دەستەیەك دەڵێن: ئەسف کوری کەماشج کوری ئەروم کوری سەمود. ساڵح ئەوانی بۆ تاقانەیی خوا بانگێشت کرد و داوای لێکردن تەنیا ئەو بپەرستن و بەس. وتیان: ئەی ساڵح، تۆ پێشتر هۆکاری هیوا و ئومێدی ئێمە بوویت و ئێمە زیاتر لەمە لەتۆ چاوەرێ بووین. ئایا ئێمە لەپەرەستینی ئەوەی باوکانمان پەرەستویانە، پاشگەز دەکەیتەوە؟ سەبارەت بەوە پێمان دەڵێی، گومانمان هەیە، گومانێك دڵ و عەقڵ پێی رازی نابن (هود/١١/٦٢). خوا ژیانی ئەوانی درێژ کردبوو بەشێوەیەك یەکێك لەوان ماڵێکی لەگڵ و خشت دروست دەکرد و ماڵەکە دەروخا بەڵام خۆی هێشتا زیندوو بوو. کاتێك بەم شێوەیان بینی، لەکێو و بەردەکان خانوویان بۆخۆیان داتاشی. بۆ ئەم کارە کەسانێکی شارەزا و خاوەن ئەزموون بوون ((شعرا/٢٦/١٤٩). ئەوان لەژیاندا بەفراوانی هەموو شتێکیان لەبەردەستدا بوو. ساڵح بەردەوام ئەوانی بۆ پەرستنی خواوەند هاندەدا بەڵام جگە لەژمارەیەکی کەم کەس باوەری نەهێنا. کاتێك لەپێشنیار کردن و ترساندن و ئاگادار کردنەوەی پێداگری کرد، پێیان وت: ئەی ساڵح، لەگەڵ ئێمە وەرە بۆ شوێنی جەژن گرتنمان (ئەوان رۆژێکی جەژنیان بوو لەگەڵ بتەکانی خۆیان

دەرۆشتنە دەر)) و نیشانەیەك نیشانی ئێمە بدە و خواکەی خۆت بانگ بکە و ئێمەیش خواکانی خۆمان بانگ دەکەین. ئەگەر خواستەکانی تۆ هاتنە دی، باوەڕ بەخواکەی تۆ دێنین وئەگەر خواستەکانی ئێمە هاتنەدی، دەبێت باوەڕ بەخواکانی ئێمە بێنیت. ساڵح وتی: رازیم. ئەوان لەگەڵ بتەکانی خۆیان رۆشتنە دەر (ساڵح لەگەڵ ئەوان بوو) داوایان لەخواکانی خۆیان کرد خواستەکەی ساڵح بەراوەردە نەبێت. گەورەی خەڵکەکان تاشەبەردێکی نیشاندا وتی: ئەی ساڵح، لەم تاشە بەردە مێچکە وشترێکی سکپڕی دە مانگەمان بۆ بێنە دەر. ئەگەر ئەم کارە بکەیت قسەکەی تۆ بەراست دادەنێین.

ساڵح لەوان بەڵێنی بەهێزی بۆ ئەم کارە وەرگرت و هاتە لای تاشەبەرد، نوێژی کرد و خوای گەورەی بانگ کرد کە لەناکاو تاشە بەرد ئازار و ژانی سکپڕی گرت بەهەمان شێوە کەژنانی سکپڕ ژان دەیانگرێت. ئەوسا تاشە بەرد قەڵشتی برد و لەناویەوە مێچکە وشترێك بەو تایبەتمەندیانەی ئەوان داوایان کردبوو هاتەدەر. سەیریان دەکرد. ئەو مێچکە وشترە بێدرەنگ وشترێکی بەگەورەیی خۆی هێنایە دنیا. گەورەی ئەو خەڵکە باوەری پێی کرد.ناوی جەندەع کوڕی عەمرۆ بوو. هەندێ لەخەڵکیتریش باوەریان هێنا. کاتێك مێچکە وشتر لەبەردەکە هاتەدەر ساڵح پێی وتن: ئەمە ئەو وشترەیە داواتان دەکرد. ئەو یەك رۆژ رۆژی هەیە و ئێوەیش رۆژی یەك رۆژ کەنۆرەی هەر کامتان زانراوە. (شعرا/٢٦/١٥٥). کاتێك رۆژی رۆژی ئەو گەشت ئەویان بەرەڵا دەکرد، ناوی دەخواردەوە و دواتر دەیاندۆشی و ئەم شیرە هەموو دەفرەکانی پڕدەکرد. کاتێك نۆرەی ئەوان بوو، ئەویان لەناوەکە دوور دەکردەوە و ئەو ناوی نەدەخواردەوە و ئەوان ناویان بۆ بەیانی پاشەکەوت دەکرد.

خوا خستیە دڵی ساڵحەوە و وەحی پێ فەرموو: خەڵکەکەی تۆ بەم زوانە مێچکە وشترەکە سەردەبڕن و دەیکوژن. ساڵح ئەم نهێنییەی لەگەڵ خەڵکدا باس کرد و وتیان: ئەم کارە ناکەین. وتی: ئەگەر ئێوەیش ئەم کارە نەکەن لەناو ئێوەدا مناڵێك لەدایك دەبێت سەری دەبڕێت. وتیان: نیشانەکەی چییە؟ سوێند بەخوا نایدۆزینەوە مەگەر ئەوەی بیکوژین. ساڵح وتی: ئەو مناڵێکی موو سورە، چاوشین، ئەسمەر و

سوور و سپی. دەڵێت: لەو شارەدا پیرە پیاوێك و پیرێژنێکی بەرێز بوون کەیەکیان منداڵێکی بوو بەڵام لەهاوسەر گرتن بۆ کوڕەکەی خۆی دوور دەخستەوە و ئەویتریان کچێکی بوو کەهیچ هاوسەرێکی بۆپەسەند نەدەکرد. ئەم کچ و کوڕە بوونە ژن و مێرد. کاتێك ساڵح وتی: منداڵێك لەناو ئێوە وشترەکە دەکوژێت ئەوان پەرستاریان هەڵبژارد و چەندین کەسیشیان کردە پاسەوانیان. پەرستارەکان لەدێهاتەکاندا دەگەڕان و هەر ژنێك منداڵی دەبوو لێیان دەروانی تا ئاگاداری تایبەتمەندییەکانی بن. کاتێ ئەو منداڵەیان بینییەوە، ژنەکان دەستیان کرد بەقاوەقیژ و وتیان: ئەمە ئەو منداڵەیە ساڵحی پێغەمبەر(د.خ) نیشانەکانی باس کردووە. پاسەوانەکان ویستیان بیگرن بەڵام گەورەکانیان ئەوانیان لەم کارە بەدوور گرت و وتیان: ئەگەر ساڵح بیەوێت ئەم کارە بکات دەیکوژین. ئەو خراپترین منداڵ بوو. لەیەك رۆژ بەهەمان ئەندازە گەشەی دەکرد کەمنداڵەکانیتر لەیەك حەفتەدا. لەو شارەدا نۆ کەس بوون خراپەکاریان دەکرد و کاری چاکەیان نەدەکرد (نمل/٢٧/٤٨). ئەمانە منداڵەکانی خۆیان لەترسی ئەوەی ئەو منداڵە بیت کوشتبوو تابکوژی وشترەکە نەبێت. ئێستا پەشیمان ببوونە و هاوپەیمان و سوێندیان خواردبوو ساڵح و بنەماڵەکەی دەکوژن. وتیان: لەشار دەرۆینە دەر تا خەڵك ببینن دەمانەوێت سەفەر بکەین. دواتر دەرۆینە ئەو ئەشکەوتەی لەسەر رێگەی ساڵحە و تیایدا حەشار دەگرین. کاتێك شەوداهات و ساڵح بەرەو نوێژگەی خۆی هاتەدەر، دەیکوژین و دەگەرێینەوە بۆ ئەشکەوت و دواتر دەگەرێینەوە بۆ سەر ماڵ و حاڵی خۆمان و دەڵێین: لە رۆژی کوژرانی ئەو لەشاردا نەبووین. خەڵکەکەمان قسەکەمان بەراست دەزانن. ساڵح شەو لەگەڵ ئەواندا بەسەر نابات. ئەو رۆشتە شوێنی نوێژ کردنەکەی خۆی کە بەنوێژگەی ساڵح ناودەبرا. کاتێك ئەو خەڵکانە رۆشتنە ناو ئەشکەوتەکە، تاشە بەردێك بەسەریاندا کەوتە خوار و هەموویانی کوشت. خەڵکانێك لەوان کە لەم نهێنییە ئاگادار بوون رۆشتنە ناو ئەشکەوتەکە و هاورێکانی خۆیان بە مردوو بینییەوە. وتیان: ساڵح سەرەتا فەرمانیدا منداڵەکانیان بکوژن و دواتر خۆیشیانی کوشت.

دەڵێن: ئەم نۆ کەسە دوای سەربرینی وشترەکە و ئاگادار کردنەوەی ساڵح لەبارەی

گەشتنی ئەشکەنجەی خوایی، بۆ کوشتنی پێغەمبەر(د.خ) هاودەست بوون. چۆنییەتی ئەوەی کە: ئەو نۆ کەسەی وشترەکەیان سەربڕی، لەنێوان خۆیاندا وتیان با ساڵح بکوژین. ئەگەر راستگۆ بێت، کارەکەی ئەومان خێراتر کردووە و زیانەکەی ئەومان پێشتر لەناو بردووە. ئەگەر درۆزن بێت ئەومان بۆلای وشترەکەی ناردووە. شەوانە هەڵیان کوتایە سەر ساڵح و بنەماڵەکەی. بەڵام فریشتەکان ئەوانیان بەرد باران کرد و لەناویان بردن. هاورێکانیان هاتن و ئەوانیان بەمردووی بینییەوە و بەساڵحیان وت: تۆ ئەمانەت کوشتووە. ویستیان بیکوژن بەڵام کەس و کاری رێگەی ئەم کارەیان لێگرتن و وتیان: ئەو ئێوەی لەئەشکەنجەی خوایی ئاگادار کردبوویەوە. ئەگەر راستگۆ بێت تووڕەیی خوای خۆتان زیاتر مەکەن و ئەگەر درۆزن بێت دەیسپێرینە دەست ئێوە. ئەوان گەڕانەوە و لەکوشتنی ئەو خۆش بوون. بەپێی وتاری یەکەم، ئەو نۆکەسەی سوێندیان خوارد و هاوپەیمان بوون، ئەو کەسانە بوون وشترەکەیان سەربڕی بەڵام وتاری دووەم راسترە. و خوا زاناترە.

بزوێنەری کوشتنی مێچکە وشتر ئەمە بوو: قەدار کوڕی سالف لەگەڵ چەند کەسێکیتر لەهاورێکانی خۆی بۆ مەیخواردنەوە دادەنیشتن بەڵام ناویان دەست نەکەوت تێکەڵاو مەی بکەن چوونکە ئەو رۆژە رۆژی ناو خواردنەوەی مێچکە وشتر بوو. لەبەر ئەمە یەکیان بۆ کوشتنی هاندا. هەروەها دەڵێن: دوو ژنی جوان لەناو سەموودییەکان دەژیان بەناوەکانی قەتام ویتریان قەبال. قەدار عاشقی قەتام بوو و مەصدەع دڵدادەی قەبال. ئەم دووانە دەرۆشتن و لەگەڵ ئەو دووانە تێکەڵ دەبوون. شەوێك ئەو دووانە بەقەدار و مەصدەعیان وت: ئێوە لەئامێزی ئێمە جێگەتان نابێتەوە مەگەر ئەوەی وشترەکە بکوژن. وتیان : ئەو کارە دەکەین. لەگەڵ هاورێکانیان هاتنەدەر و کاتێك وشتر سەرقاڵی ناو خواردنەوە بوو، مەبەستی کوشتنیان کرد. یەکێك لەو خراپەکارانە بەوەی دیکەی وت: هەنگاو بەرە پێش و سەریبڕە. هاتە نزیك وشترەکە بەڵام کارەکەی بەگران و دژوار بینی و نەیکرد. یەکیتری نارد بەڵام ئەویش نەیتوانی ئەنجامی بدات. هیچ کەسێکی نەدەنارد مەگەر ئەوەی ئەنجامدانی ئەو کارەی بەلاوە دژوار بوو. قەدار کوڕی سالف خۆی رۆشتە پێش

و هێرشی کردە سەر وشتر و قولاپەی بڕییەوە. وشتر کەوتە سەر زەوی و دەستی بە هەڵبەز و دابەز کرد. کوشتنی لە ڕۆژی چوارشەممە بوو. بەزمانی ئەوان (پیاوی زۆر خراپەکار)ناو دەبرا. لەناوچوونی سەموودییەکان لەڕۆژی یەکشەممە بوو کەیەکەم ڕۆژی حەفتە لای ئەوان هەژمار دەکرێت. کاتێك وشتر کوژرا یەکێك لەوان هاتە لای ساڵح و وتی: فریای وشترەکەت کەوە چوونکە کوشتیان. ساڵح ڕۆشت و خەڵك ڕویان تێکرد و داوای لێبووردنیان کرد: ئەی پێغەمبەری خوا، فلان کەس کوشتی، ئێمە تاوانمان نییە. وتی: بڕوانن بزانن دەتوانن منالی بەچکە وشترەکە بگرن، ئەگەری هەیە خوا ئێوە لەئەشکەنجە دوور بخاتەوە. دەستیان بەگەڕان کرد. کاتێك بەچکە ئاه و ناڵەی دایکی خۆی بینی بەرە کێوێکی نزم ڕۆشت کەپێی دەوترا (قارە). ڕۆشتە سەر کێوەکە و خەڵك بە دوایدا. خوا بەکێوی فەرموو بەرز ببێتەوە و کێو سەری لەئاسمان سوو بەشێوەیەك باڵندەکان نەیاندەتوانی پێی بگەن. ساڵح هاتە ناو دێ و کاتێك بەچکەکەی بینی، دەستی بە گریان کرد و فرمێسکی باراند. ئەوسا رویکردە ساڵح و سێ جار ناڵاندی بەشێوەیەك کەف لەدەمی هاتەدەر. ساڵح وتی: بۆ هەر هاوارێك ڕۆژێك مۆڵەتتان پێدەدرێت. سێ ڕۆژ لەماڵەکانتان بخۆن و کەڵکی لێوەربگرن و ئەمە ئاگادارییەکە درۆی تیا نییە (هود/١١/٦٥). نیشانەی ئەشکەنجە ئەوەیە لەڕۆژی یەکەم ڕەنگتان زەرد دەبێت، لەڕۆژی دووەم سوور و لەڕۆژی سێیەم ڕەش. کاتێك بەرەبەیانی ڕۆژی یەکەم گەشت، روخساری خۆیان دەبینی دەتوت لەگەورە و بچوك و نێر و مێ روخساری خۆیان لەزەعفەران هەڵسووە. کاتێك ڕۆژی دوەم هات روخساریان سوور و لەڕۆژی سێیەم بەشێوەیەك ڕەش بوون دەتوت بەخەڵوز ڕەش کراون. ئەوسا کفنیان پۆشی ودەرمانی بۆنخۆشیان لەسەر و جەستەی خۆیان سوو. دەرمانەکەیان (صەبر) و (نەڕ) بوو. کفنەکانیان لەنەتع (پێستی چەرمین). خۆیان خستە سەر زەمین و چاویان بەهەموو سوچ و قوژبنێکی ئاسمان و زەویدا دەسووڕاند و نەیاندەزانی ئەشکەنجە لەکام لاوە بەسەریاندا دەبارێت. کاتێك ڕۆژی چوارەم هات، هاوارێك وەك بروسکە لەئاسمان بەسەریاندا دابەزی. لەترسا دڵیان لەناو سینەیاندا شەقار شەقار بوو. (ستەمکاران بەهاوارێکی ترسناك گرفتار بوون. ئەوان لەماڵەکانیان جێگیر بوون و مردن)) (هود/١١/٦٧). خوا هەموو ئەوە

کەسانەی لەنێوان رۆژ هەڵات و رۆژئاوا بوون، لەناو برد مەگەر پیاوێك کە لەبارەگای خوایی بوو و پارێزگاری لێدەکرد. دەڵێن: ئەو کێ بوو؟ وتراوە: ئەو باوکی رەغال بوو کە بەوتەی دەستەیەك بەباوکی تیرەی سەقیف دەژمێردرێت.

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) بۆ شەڕی (تەبووك) نێردرا، بەسەر دێهاتی سەموود تێپەری و بەهاوەڵانی خۆی وت: هیچ کەس لەنێوە نەچێتە ناو دێ کە و لە ناوی ئەوێ نەخواتەوە. پێغەمبەر(د.خ) شوێنی بەرزبوونەوەی بەچکە وشتری بەرەو کێو و توولە رێگایەك کەوشتر ناوی لێدەخواردەوە، نیشانی هاورێکانی خۆیدا.

ساڵح دوای ئەم رووداوە بەرەو شام کەوتە رێ و لەفەلەستین دابەزی و دواتر رۆشتە مەککە و لەوێدا نیشتەجێ بوو تا لە ٥٨ ساڵیدا کۆچی دوایی کرد. ئەو بیست ساڵ لەناو خەڵکەکەی خۆیدا بوو و ئەوانی بۆ خواپەرستی هاندەدا.

شوێنەکەوتوانی تەورات گومان دەکەن عاد و هود و ساڵح و سەموود لەتوراتدا ئاماژەیان پێنەدراوە. دەڵێن: بەسەرهاتی ئەوان لەناو عەرەبەکان لەزەمانی جاهلیەت و ئیسلام هاوشێوەی ناوبانگی ئیبراهیمی خەلیلە.

دەڵێم: ئەم حاشا کردنەی تەوراتییەکان سەرسورهێنەرتر لەوە نییە کەئەوان حاشایان لەپێغەمبەری ئیبراهیم و عیسی مەسیح کرد.

ئیبراهیم (ع) و پاشاکانی هاورۆژگاری ئەو لەعەجەم

ئەو ئیبراهیم کوڕی تارخ کوڕی ناخور کوڕی ساروغ کوڕی ئەرغو کوڕی فالغ کوڕی غبر کوڕی شالخ کوڕی قینان کوڕی ئەرفەخشەز کوڕی سام کوڕی نوحە. لەبارەی ئەو شوێنەی لێی لەدایك بوو و ئەو شوێنانەی لێی ژیا، بیروڕاکان جیاوازن. دەڵێن لەسەرزەمینی ئەهواز لەشاری شوش چاوی بەدنیا هەڵهێنا و دەڵێن: لەبابل لەدایك بوو. هەروەها دەڵێن لە(کوسا) هاتە دنیا. دەڵێن: لەحەران چاوی بە دنیا هەڵهێنا بەڵام باوکی لەوێ بۆ شوێنێکی دیکەی برد. زۆربەی زاناکان دەڵێن: لەدایك بوونی

ئەو لەرۆژگاری نمروود کوڕی کوشە. زاناکانی ئەهلی هەواڵ دەڵێن: نمرود، فەرمانڕەوایەك لەلایەن ئاژی دهاك بوو کەدەستەیەك گومان دەکەن نوح بۆ لای ئەو وەك پێغەمبەر نێردراوە. زاناکانی رۆژگاری کۆن دەڵێن: ئەو پاشایەك بوو فەرمانی بەخۆیشی دەدا و فەرمانبرداری کەس نەبوو.

کوڕی ئیسحاق دەڵێت: پانتایی پاشایەتی ئەو رۆژهەلآت و رۆژئاوای گرتبوویەوە و لەبابل فەرمانڕەوایی دەکرد. دەڵێت: پاشایەتی سەر زەوی بۆ زیاتر لە سێ کەس دەستەبەر نەکرا: نمرود، دو شاخ و سلێمان کوڕی داوود. دەستەیەکیتر - جگە لە کوڕی ئیسحاق- یەکیتریان بەم سێ کەسە زیاد کردووە کەهەمان بخت نصرە. ئێمە ئاماژە بەناراستی ئەم قسە دەدەین.

خوا مەبەستی ئەوەی کرد ئیبراهیم وەك بەلگەیەك بۆ ئافرینراوەکانی و وەك پێغەمبەر (د.خ) بۆ بەندەکانی بنێرێت و لەنێوان ئەو و نوحی پێغەمبەر(د.خ) جگە لەساڵح و هود هیچ پێغەمبەرێکی دیکە نەهاتووە. کاتێك رۆژگاری ئیبراهیم نزیك کەوتەوە، ئەستێرەناسان هاتنە لای نەمرود و پێیان وت: دەبینین لەم ولآتەی تۆدا کوڕێك لەدایك دەبێت کەپێی دەڵێن ئیبراهیم . لەدینی ئێوە خۆی بەدوور دەگرێت و بتەکانتان دەشکێنێت. ئەم پێشهاتە لەفلآن مانگ لەفلآن ساڵ دەبێت. کاتێك ساڵێك ئەستێرەناسەکان وتبوویان دەستی پێکرد، نەمرود ژنانی سکپڕی زیندانی کرد جگە لەدایکی ئیبراهیم چوونکە لەسکپڕی ئەو ئاگادار نەبوویەوە لەبەر ئەوەی نیشانەکانی لێدەرنەکەوت. نەمرود هەموو منالەکانی ئەو ساڵەی سەربڕی. کاتێك دایکی ئیبراهیم ژان گرتی شەوانە پەنای بردە ئەشکەوتێك و ئیبراهیمی هێنایە دونیا و کاروبارەکانی رێکخست و ئەوسا دەرگای ئەشکەوتەکەی قایم کرد و گەرایەوە. دواتر ئەو هەرچەند سات سەریدەدا تا بزانێت چی بەسەردادێت. ئەو لەیەك رۆژدا بەئەندازەی یەك مانگی منالآنیتر گەشەی دەکرد. دایك دەیبینی پەنجە گەورە خۆی دەمژێ چوونکە خوا لەوێوە رۆژی پێدەدا.

ئازەر لەدایکی ئیبراهیم لەبارەی دووگیانییەکەی پرسی و وتی: کوڕێکم بوو بەلآم

مرد. پیاو قسەکەی ئەوەی بەراست زانی. دەستەیەك دەڵێن: داستان بەم شێوە نەبوو بەڵکو ئازەر لە لەدایك بوونی ئیبراهیم ئاگادار بوو بەڵام لەپاشای داشارد تا نەمرود لەبیری بکات. ئەوسا وتی من کوڕێکم هەیە و دامشاردوە، ئایا ئەگەر ئێستا ئاشکرای بکەم لەلایەن پاشاوە مەترسی لەسەرە؟ وتی: نە. رۆشت ئیبراهیمی هێنایە دەر. کاتێك ئیبراهیم سەیری خەڵك و ئاژەڵەکانی دەکرد – پێشتر جگە لە دایك و باوکی خۆی نەبینیبوو- لەباوك، سەبارەت بەوەی دەیدی پرسیاری دەکرد. باوك دەیوت: ئەمە وشترە، ئەمە مانگایە، ئەمە ئەوەیە و ئەوە ئەمە. ئیبراهیم بەخۆی وت: بێ گومان ئەم ئافرێنراوانە ئافرێنەرێکیان هەیە. هاتنە دەرەوەی ئەو دوای ئاوا بوونی خۆر بوو و لەبەر ئەمە سەری بەرز کردەوە و ئەستێرەی (ئەورمەزد) مشتەری بینی و وتی: ئەمە خوای منە. ئەوندەی نەخایاند مشتەری لەبەرچاو نەما و ئیبراهیم وتی: من خوایەك لەبەر چاو ون ببێت، نامەوێت. هاتنەدەرەوەی لەکۆتایی مانگ بوو و لەبەر ئەمە ئەستێرەی لەپێش مانگەوە بینی.

دەڵێن: سەرقاڵی تێفکرین بوو و هێشتا پانزە مانگ لەتەمەنی تێنەپەڕیبوو بەدایکی وت: من ببەدەر تا لەدەوروبەری خۆم بڕوانم. دایك لەشەودا ئەوەی بردە دەر و سەیری ئاسمانی کرد و ئەستێرەی بینی و لەبارەی ئافراندنی زەوی و ئاسمان بیری کردەوە و ئەوەی ئاماژەی پێدرا، سەبارەت بەئەستێرە هێنایە سەرزمان. (کاتێك مانگی درەوشاوەی بینی وتی: ئەمە خوای منە و کاتێك مانگ خۆی داشارد وتی: ئەگەر خواکەم رێنوێنیم نەکات بێ گومان لەگومراکان دەبم) (انعام/٦/٧٧).

کاتێك رۆژ هات و خۆر تیشکی خۆی بلاّو کردەوە، روناکی گەورەتری لەوەی پێشتر بینیبووی، بینی و وتی: ئەمە خوای منە، ئەمە گەورەترە. کەخۆر ئاوا بوو وتی: ئەی خەڵکینە لەوەی بۆ خوا شەریك دادەتاشن بێزارم (انعام/٦/٧٨). ئیبراهیم گەرایەوە بۆ لای باوکی و لەم کاتەدا خوای خۆی ناسی و لەدینی خەڵکەکەی بێزار بوو. بەڵام ئەو لەمبارەوە هیچی بەخەڵکەکەی خۆی نەوت. دایکی داستانی لەدایك بوونی ئیبراهیم و شاردنەوەی بەباوکی وت و ئەو، لەمکارە شادمان بوو.

ئازەر بتەکانی بۆ پەرستینی خەڵك دادەتاشی و بۆ فرۆشتن دەیدا بەئیبراهیم. ئیبراهیم هاواری دەکرد: کێیە کڕیاری ئەوەی نەزیانی هەیە و نە سوود؟ لەبەر ئەمە کەس بتی لێنەدەکڕی. بتەکانی دەبردە سەر روبار و سەری دەکردنە ناو ئاو و بەگاڵتە دەیوت: بخۆنەوە! ئەوەندەی ئەم کارە دووبارە کردەوە ئەم کارەی لەناو خەڵکدا بڵاو بوویەوە و ناوی پەیا کرد بەڵام ئەم هەواڵە بەنەمرود نەگەشت. کاتێك ئیبراهیم مەبەستی ئەوەی کردخەڵك بۆ وازهێنان لەبتپەرستی و پەرستنی خوای تەنیا بانگێشت بکات، باوکی بۆ خواپەرستی هاندا بەڵام باوکی رازی نەبوو. خەڵکی بۆ خواپەرستی بانگێشت کرد بەڵام وتیان: تۆ خۆت کێ دەپەرستی؟ وتی: خوای هەموو دنیا. وتیان: نەمرود؟ وتی: نەبەڵکو ئافرێنەری خۆم دەپەرستم. مەبەستەکەی ئاشکرا و نەمرود ئاگادار بوویەوە کەئیبراهیم دەیەوێت ئاتەوانی ئەو بتانەی خەڵك دەیپەرستن ئاشکرا بکات تا بەڵگەی خۆی بەسەرئەواندا بەهێز بکات. بەردەوام بۆ دەرفەتێك دەگەرا بتەکان سووك و لاواز بکات. سەیرێکی ئەستێرەکانی کرد و وتی: من نەخۆشم، یانی زیانم پێگەشتووە. لەم وتەی مەبەستێکی بوو یانی کاتێك خەڵك قسەکەی دەبیستن لێی رابکەن. لەدڵەوە دەیویست خەڵك برۆنە دەر و بتەکان لەناو ببات. ئەوان جەژنێکیان هەبوو هەمووان بۆ بەسەر بردنی دەرۆشتنە دەر. کاتێك رۆشتنە دەر ئەم قسەی هێنایە سەرزمان (بیانوی هێنایەوە نەخۆشم و رێگا رۆشتن ناتوانم) ولەبەر ئەمە لەگەڵ ئەوان نەرۆشتە دەر و رۆی بۆلای بتەکان و وتی: سوێند بەخوا سیلاحێك دروست دەکەم بۆ ئەم بتانەی ئێوە ((انبیا/٢١ /٥٧). ئەم قسەیە زۆربەی خەڵك و ئەوانەی لەدواوە بوون بیستیان. رویکردە بتەکان. ئەوان لەتالارێکی گەورە شان بەشانی یەك لەگەورە بۆ بچوك دانرابوون. بچوکترینیان دەگەشتە دەرگای تالارەکە. بینی خەڵك لەبەرابەر خواکانی خۆیان خواردنیان داناوە و دەڵێن: خواکان تا کاتی گەرانەوە بەتەنیا جێدێڵین تا لەم خواردنانە کەڵك وەربگرن. کاتێك ئیبراهیم خواردەمەنییەکانی لەبەردەم ئەوان بینی، هاواری کرد و وتی: بۆ هیچ ناخۆن؟ چوونکە وەڵامی نەبیست، جارێکیتر پرسییەوە: ئێوە چیتان لێدێت وا هیچ ناڵێن. بەنهێنی روی کردە خواکانی ئەوان و زیانی لێدان و ئەو سوێندەی خواردبووی، هێنایە دی (صافات/٣٧/٩١،٩٢،٩٣). بەتەورێك ئەوانی تێکشکاند

تا گەشتە گەورەترین بت و تەوردەکەی بەملیەوە هەڵواسی و بەجێی هێشتن و لەبتخانە گەڕایەوە.

کاتێك خەڵك گەڕانەوە و ئەوی بەسەر بتەکان هاتبوو بینیان، ترسان و ئەم کارمیان بەمەترسیدار بینی و وتیان: کەسێك ئەم بەڵایەی بەسەر خواکانی ئێمەدا هێناوە بێ گومان لەستەمکارانە. وتیان: لەلاوێکمان دەبیست خراپەی ئەمانەی دەوت و ناوی ئیبراهیم بوو (انبیا/٢١/٥٩—٦٠). ویستیان بڵێن: ئەو بوو بەخراپە ناوی دەبرد و بەشتێکی قێزەونی هەژمار دەکردن. ئەم قسانەمان تەنیا لەو بیستووە و گومانمان هەیە ئەم بەڵایەی بەسەر خواکانی ئێمە هێنابێت. ئەم هەواڵە بەنەمرود و سەرانی هۆزەکەی گەشت و وتیان: ئەو لەبەرچاوی خەڵك بێنن تا شایەت بن (انبیا/٢١/٦١). یانی شایەتی هەڵس و کەوتێك بن لەگەڵ ئەودا دەیکەین یا شایەتی بۆ ئەو بدەن لەگەڵ خواکاندا چی کردووە، چوونکە پەسەندیان نەدەکرد بێ تاوان سزای کەسێك بدەن. کاتێك ئەویان هێنا و لەلای پاشا نەمرود کۆبوونەوە، وتیان: ئەی ئیبراهیم ، ئایا بەراستی تۆ بوویت ئەم کارەت لەگەڵ خواکانی ئێمەدا کرد؟ وتی: بەڵکو ئەم کارە بتە گەورەکەی ئێوە کردی. ئەگەر دەتوانن قسە بکەن لێیان بپرسن (انبیا/٢١/٦٢—٦٣). یانی ئەوەی بتی گەورە لەم کارە تووڕە بوو کە بەبوونی ئەو، ئەم بتە بچوکانە دەپەرەستن. لەبەر ئەمە ئەو بوو بتەکانی تێکشکاند. پشتیان کردە ئیبراهیم و لەو تۆمەتانەی خستبوویانە پاڵ ئیبراهیم پەشیمان بوونەوە و دەستیان بەراوێژ کردن کرد، وتیان: ئێمە ستەممان لەم لاوە کرد. ئەو بەهەمان شێوە دەناسین کەخۆی وتی. تێگەشتن بتەکان سوود و زیانیان نییە. لێرەدا وتیان تۆ بەباشی دەتزانی ئەمانە ناتوانن زیان بەهیچ شتێك بگەیێنن و قسە ناکەن (انبیا/٢١/٦٥). تۆ دەزانی ئەمانە ناتوانن قسە بکەن و لەبەر ئەمە بەئێمە دەڵێی کێ وای لەبتەکان کردووە — ئەوان ناتوانن زیان بەهیچ شتێك بگەینن - تا قسەکەی تۆ بەراست بزمێرین. خوای گەورە دەفەرمێت: شەرمەزار بوون (انبیا/٢١/٦٥) لەوەی بەڵگەیەکیان بەزیانی ئیبراهیم نەهێنایەوە. کاتێك وتیان بتەکان ناتوانن قسە بکەن، ئیبراهیم پێی وتن: ئایا جیاواز لەخوا شتێك دەپەرەستن سوود و زیانی نییە؟ هاوار لەئێوە و هاوار لەوەی جیاواز

لەخوا دەپەرستن. ئایا ئاوز بەکار نابەن. (انبیا/٢١/٦٧).

نەمرود بەئیبراهیمی وت: ئایا ئەو خوایەی دەیپەرستی و ئێمە هان دەدەیت بیپەرستین، بینیوتە؟ ئیبراهیم وتی: خواوەندی من ئەوەیە زیندوو دەکاتەوە و دەمرێنێت (بقرە/٢/٢٥٨). نەمرود وتی: منیش زیندوو دەکەمەوە و دەمرێنم. ئیبراهیم وتی: چۆن؟ وتی: دوو پیاو دەگرم کەدەبێت بکوژرێن، یەکیان دەکوژم و بەم شێوەیە دەمرێنم و یەکیان ئازاد دەکەم و بەم شێوەیە زیندوو دەکەمەوە. ئیبراهیم وتی: خوا خۆر لەرۆژهەڵاتەوە دەردەخات. ئەگەر تۆ دەتوانی لەرۆژئاواوە بیهێنە (بقرە/٢/٢٥٨). لەم کاتەدا نەمرود گێژ و نەیتوانی وەڵامی ئیبراهیم بداتەوە. نەمرود و هاورێکانی بۆ کوشتنی ئیبراهیم بڕیاریاندا و وتیان: بیسوتێنن و هاوکاری خواکانتان بکەن (انبیا/٢١/٦٨).

عەبدوالله کوڕی عومەر دەڵێت: پیاوێك لەعەرەبەکانی ئێران رێگەی سوتاندنی ئەوی خۆش کرد. پێی وترا: ئایا ئێرانییەکانیش عەرەبیان هەیە؟ وتی: بەڵێ کوردەکان عەرەبی ئەوانن. دەڵێن ناوی ئەو هیزن بوو و ئەو بۆ لەزەوی چەقی و تا رۆژی کۆتایی بەردەوام دەچەقێت.

نەمرود فەرمانیدا لەهەر جۆرە دار و چیلکە، سوتەمەنی کۆبکەنەوە. کار گەشتە ئەوەی ژنێك سوێندی خوارد ئەگەر بەمەبەستەکەی بگات، بۆ سوتاندنی ئیبراهیم دار و چیلکە کۆدەکاتەوە. کاتێك ویستیان بیخەنە ناو ئاگر، دار و چیلکەیان هێنا و ئاگریان تێبەردا. ئاگرێکی وا دایسا ئەگەر مەل بەسەریەوە هەڵدەفڕی، لەگەرمییەکەی دەبرژا. کاتێك بڕیاریاندا بیخەنە ناو ئاگر، ئاسمان و زەوی و هەموو ئافرێنراوەکان - جگە لەخەڵکان و پەریان - بەیەك ئاواز هاواریان بۆ دەرگای خواوەند برد: خوایە، لەزەوی تۆ جگە لەئیبراهیم کەسێتر نییە تا وەك تاقانە خوا بتناسێنێت. ئێستا بە ئاگر دەسوتێنرێت. فەرمانمان پێبدە هاوکاری بکەین. خوای گەورە فەرمووی: ئەگەر پەنای بۆ یەکێك لەئێوە هێنا هاوکاری بکەن و ئەگەر داوای لەمن کرد خۆم هاوکاری دەبم. کاتێك ئەویان بردە سەر بیناکە، سەری بۆ ئاسمان

بەرز کردەوە و وتی: خوایە، تۆ لەزەوی و ئاسمان تاقانەیت. بۆ من خوا بەس و ئەو باشترین پشتیوانە. کاتێك ئەویان دەبەستەوە، جبرەئیل هاوکاری خۆی پێشکەش کرد و وتی: ئەی ئیبراهیم پێویستت بە هاوکاری هەیە؟ ئیبراهیم وتی: پێویستم بە تۆ نییە. ئەویان خستە ناو ئاگر و خوا بانگی فەرمانی بەئاگردا: ئەی ئاگر سارد بە بۆ ئیبراهیم (انبیا/٢١ /٦٠). دەڵێن: ئەمە جبرەئیل بوو هاواری کرد و ئەگەر دەیوت ساردبە و بەدوایدا نەیدەوت ئاگات لەئیبراهیم بێت، ئیبراهیم لەسەختی سەرما دەمرد. لەو رۆژەدا هیچ ئاگرێك لەجیهاندا نەمایەوە مەگەر ئەوەی کوژایەوە چوونکە گومانیان دەبرد لەگەڵ ئەوانیانە. لەم کاتەدا خوا فریشتەی سێبەری ناردە لای ئیبراهیم تا ببێتە هۆکاری ئاشنایەتی و ئارامی ئەو.

نەمرود ماوەیەك مایەوە و دڵنیا بوو ئاگر ئیبراهیمی سوتاندووە. سەیری ئاگرەکەی کرد بڵێسەی دەسەند وبینی ئیبراهیم هاورێ لەگەڵ پیاوێکی وەك خۆی لەناو ئاگرەکەدا دانیشتووە. بەخەڵکەکەی وت: گومان دەکەم ئیبراهیم زیندووە یا من پەرێشان بووم. کۆشکێکم بۆ دروست بکەن تا لەسەرەوە لەئاگرەکە بڕوانم. لەسەرەوە سەیری ئاگری کرد و ئیبراهیمی وەك خۆی بینی.

بانگی ئیبراهیمی کرد: ئەی ئیبراهیم، گەورەیە خوای تۆ کە لەنێوان تۆ و ئەوەی دەیبینم جیایی دروست کردووە. ئایا دەتوانی لێی بێیتەدەر؟ وتی: بەڵێ. وتی: ئایا دەترسی ئەگەر تیایدا بمێنیتەوە زیان بەتۆ بگەیەنێت؟ وتی: نە. ئیبراهیم لەئاگر هاتەدەر و کاتێك هاتە دەر، نەمرود پێی وت: ئەو پیاوەی لەگەڵ تۆ بینیم و هاوشێوەی خۆت بوو، کێ بوو؟ ئیبراهیم وتی: فریشتەی سێبەر بوو کە خواوەند ئەوەی بۆ لای من نارد تا ئارامم بکاتەوە و لەگەڵیدا ئاشنا ببم. نەمرود وتی: ئێستا قوربانییەك پێشکەش بەخوای تۆ دەکەم چوونکە کاتێك تۆ لەپەرەستنی هەر شتێك و هەرکەسێك جگە لەو خۆت بەدوور گرت، شتی زۆرم لەتوانایی بێ کۆتایی ئەو بینی.

ئیبراهیم وتی: تا ئەو کاتەی کەمترین گومانت لەبارەی ئایینەکەی خۆتەوە هەبێت و

باوەرت پێی بێت ئەو هیچ قوربانییەك لەتۆ وەرناگرێت. ئەمرود وتی: ئەی ئیبراهیم، ناتوانم پێگەی پاشایەتی خۆم بەجێبێلم. لەم کاتەدا ئەمرود چوار هەزار مانگای کردە قوربانی و وازی لەئیبراهیم هێنا و خوا ئیبراهیمی لەزیانی ئەو پاراست. دەستەیەك لەخەلکی ئیبراهیم باوەڕیان هێنا چوونکە بینیان خوا چۆن ئەوەی لەو مەترسییە رزگار کرد. باوەر هێنانی ئەوان لەسێبەری ترس لەئەمرود و گەورەکان و دەرباریان ئەنجامدرا. هەروەها لوت کوڕی هاران کەبرازای ئیبراهیم بوو باوەڕی هێنا. ئەوان برایەکی سێیەمیان هەبوو کەناخور کوڕی تارخیان پێدەوت. ئەو باوکی بەتویل بوو و بەتویل باوکی لابان (لاوان، لاوون) و باوکی رەبقا (رەبکا، رەبەکا) هاوسەری ئیسحاق کوڕی ئیبراهیم و دایکی یەعقوب. لاوان باوکی (لیا) و (راحیل) (دوهاوسەرەکەی یەعقوب) بوو. هەروەها سارا باوەڕی هێنا. سارە کچی هارانی گەورەی مامی ئیبراهیم بوو. دەلێن: سارا کچی پاشای حەران بوو کەهاورێ لەگەل ئیبراهیم باوەری بەخوا هێنا.

کۆچ کردنی ئیبراهیم و هاورێکانی

ئیبراهیم و ئەو کەسانەی شوێن بەرنامەکانی ئیبراهیم کەوتن ، بڕیاریاندا لەخەلکەکەی خۆیان جیاببنەوە. ئیبراهیم لەمال هاتەدەر. کۆچەر(لەرێگەۆ خوا و هاورێی ئەو بوو و باوکی ئازەر لەسەر کوفرەکەی خۆی لە حەران مرد. هەروەها ئەم کەسانە هاورێیەتیان دەکرد: لوت و هاوسەرەکەی سارە کەبۆ پەرستنی خوای گەورە ئاسایشی دەویست. ئیبراهیم لەحەران دابەزی و تا ئەو کاتەی خوا ویستی لەوێدا مایەوە. دواتر ئەو ناوچەی بەجێهێشت و هەنگاوی نایە وەلاتی میسر. لەم کاتەدا فیرعەونێك لەفیرعەونەکان فەرمانرەوایەتی میسری دەکرد کەناو رەچەلکی بەم شێوە بوو: سنان کوڕی عەلوان کوڕی عوبەید کوڕی عولج کوڕی عەملاق کوڕی لاوز کوڕی کوڕی سام کوڕی نوح. دەلێن: براکەی ئاژی دهاك ئەوی کردبووە فەرمانرەوای میسر. سارە لەجوانترین ژنانی جیهان بوو. هیچ کات و بەهیچ جۆرێك نافەرمانی ئیبراهیمی نەدەکرد. کاتێك وەسفی ئەم ژنەیان لای فیرعەون کرد، کەسی بۆ لای

ئیبراهیم نارد و پرسی ئەم ژنە کێیە لەگەڵ تۆدایە؟ وتی: خوشکمە (یانی خوشکی دینیمە) چوونکە دەترسا ئەگەر بڵێ ژنی منە، فیرعەون بیکوژێت. فیرعەون وتی: بیهێنە و بینێرە بۆ لای من. ئیبراهیم ئەم کارەی کرد. ژن خۆی رازاندەوە و ئیبراهیم ئەوەی بۆ لای فیرعەون نارد. کاتێك ژن رۆشتە ژوور ، فیرعەون دەستی بۆ کردەوە. کاتێك ئیبراهیم ژنەکەی خۆی بۆ لای فیرعەون نارد، هەستا و دەستی بەنوێژ خوێندن کرد. کاتێك فیرعەون دەستی بۆ لای ژنەکە درێژ کرد، دەستی وشك بوو. فیرعەون وتی: لەخوا بپاڕێرەوە تا زیان بەتۆ نەگەیەنم. سارە پاڕایەوە و فیرعەون دەستی چاك بوویەوە. دوبارە دەستی بۆ درێژ کرد بەڵام دووبارە دەستی وشك بوویەوە. فیرعەون وتی: لەخوا بپارێرەوە تا زیان بەتۆ نەگەیەنم. ژن بۆی پارایەوە و دووبارە لەو گرفتاری رزگاری بوو. بۆ سێەم جار ئەم کارەی دووبارە کردەوە و گیرۆدەی هەمان چارەنوس بوو. فیرعەون نزیکترین دەرگاوانی خۆی بانگ کرد و پێی وت: تۆ ژنت بۆ من نەهێناوە بەڵکو دێویکە. پێی ببەخشە هاجەر. دەربان ئەو کارەی کرد و سارە هاورێ لەگەڵ هاجەر بۆ لای ئیبراهیم گەرایەوە. کاتێك ئیبراهیم دەنگی هەنگاوەکانی ئەوەی بیست دەستی لەنوێژ خوێندن هەڵگرت و وتی: (چیت بەسەرت هاتووە؟) سارە وتی: خوا خراپەکاری ناحەزانی بۆ خۆیان گەڕاندەوە و کەنیزێکی بەناوی هاجەر بەئێمە بەخشی.

باوکی هورەیرە بەردەوام دەیوت: ئەو دایکی ئێوە بوو ئەی کوڕانی ماء السماء. باوکی هورەیرە لەپێغەمبەر(د.خ) دەگێڕێتەوە کەفەرمووی: ئیبراهیم تەنیا سێ جار درۆی کرد. یەکێك ئەوەی وتی: نەخۆشم (صافات/٨٩/٣٧) ئەویتر ئەوەی وتی: ئەم بتانە بەدەستی بتە گەورەکە شکاون (انبیا/٢١/٦٣) دوایین ئەوەی وتی: سارە خوشکی منە.

لەدایك بوونی ئیسماعیل و بردنی بۆ مەککە

دەڵێن: هاجەر کەنیزێکی خۆش ئەندام بوو کە هاوسەری ئیبراهیم سارە، ئەوی بەمێردەکەی بەخشی و وتی: بیکە بەژنی خۆت رەنگە خوا لەم ژنە منالێکت پێببەخشێت. سارە خۆی منالی نەبوو تا گەشتە تەمەنی پیری. لەگەڵ هاجەر جووت بوو و ئیسماعیلی هێنایە دونیا. لەبەر ئەمە پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: کاتێك دەستان بەسەر وڵاتی میسردا گرت بەباشی هەڵس و کەوتیان لەگەڵدا بکەن چوونکە ئەوان پەیوەندی خزمایەتیان لەگەڵ ئێمەدا هەیە. ئەمە ئیشارەیە بە لەدایك بوونی ئیسماعیل لەهاجەر.

ئیبراهیم ئەوی لەترسی فیرعەون لەمیسر بدرەو شام برد و لە(سەبع) لەسەرزەوی فەلەستین مایەوە. ئەو لە(مۆتەفیکە) دابەزی کەتا سەبع شەو و رۆژێك رێگایە. خواوەند ئەودی بۆ پێغەمبەری هەڵبژارد. ئیبراهیم لەسەبع نوێژگە و چاڵاوێکی بۆ خۆی دیاری کردبوو و ئاوی چاڵەکە پاك و پاقژ بوو. خەڵکی سەبع ئازاریان دەدا و ئەو لەوان خۆی دوور خستەوە و لەوێ رۆشت. ئاوی چاڵەکە وشکی کرد و خەڵکی سەبع شوێنی کەوتن و خوازیاری گەرانەوەی ئەو بوون بەڵام نەگەرایەوە و حەوت بزنی مێی پێبەخشین و وتی: کاتێك ئەمانە بەرنە سەر چاڵاوەکە ئاو هەڵدەقوڵێت و پاك و فراوان دەبێت. لێی بخۆنەوە بەڵام هیچ ژنێك کە لەنەخۆشی مانگانەدا بێت لێی نەخواتەوە. ئەوان لەگەڵ بزنەکان رۆشتن و چوونە سەر چاڵاوەکە، ئاو هەڵقوڵا. لەئاوەکەیان دەخواردەوە تا ئەوەی ژنێك کە لەنەخۆشی مانگانەدا بوو لەئاوەکەی خواردەوە و ئاو گەرایەوە بۆ شوێنێك کەئەمرۆکە لەوێیە. ئیبراهیم لەنێوان رەملە و ئیلیا لەشارێك کەپێی دەوترا قەت یا قێت ، نیشتەجێ بوو.

دەڵێت: کاتێك هاجەر ئیسماعیلی بوو، سارە بەسەختی خەمبار بوو. خوا ئیسحاقی پێبەخشی و لەم کاتەدا تەمەنی سارە ٧٠ساڵ و تەمەنی ئیبراهیم ١٢٠ ساڵ بوو. کاتێك ئیسحاق و ئیسماعیل پێکەوە گەورە بوون دەستیان بەشەڕ کرد و سارە

لەهاجەر تووڕە بوو و ئەوەی دەرکرد و دواتر گەڕاندییەوە. دووبارە رژدی پێبردەوە و دەریکرد و سوێندی خوارد تیکەیەك گۆشت لەجەستەی دەبڕێت بەڵام لووت و گوێچکەی لەسوێندەکەی خۆی دەرکرد تا عەیبدار نەبێت. دواتر تیکەیەك گۆشتی لەشوێنی شەرمی بڕی و لەو سەردەمەوە بوو خەتێنە کردن لەناو ژنان دەستی پێکرد. دەڵێن: ئیسماعیل منداڵ بوو و سارە لەبەر رژدی، هاجەری دەرکرد و ئەمە راستە. سارە بە هاجەری وت: لەگەڵ مندا لەیەك شاردا مەمێنەرەوە. خواوەند وەحی بۆ ئیبراهیم نارد تا بڕواتە مەککە. لەو رۆژە لەوێوە هیچ روەك و گیایەك نەبوو. ئیبراهیم هاجەر و ئیسماعیلی بردە مەککە و لەشوێنێك کەزەمزەمی پێدەوترا بەجێی هێشتن. کاتێك گەڕایەوە هاجەر بانگی کرد و وتی: ئەی ئیبراهیم کێ بەتۆی وت ئێمە بێنیتە ئێرە کەنەکشت و کاڵی لێیە و نەئاژەڵ و نەئاو و نە توێشو و هاودەم؟ ئیبراهیم وتی: خوا پێی فەرمووم. هاجەر وتی: ئەو بەجێمان ناهێڵێت و لەناومان نابات. کاتێك ئیبراهیم گەڕایەوە و بەجێیهێشتن وتی: خواوەندا، چەند کەسێك لە بنەماڵەکەم لەسەرزەمینێکی بێ ئاو و روەك لەپەنای بارەگاکەی تۆدا بەجێیهێشت. خواوەندا ئەم کارەم کرد تا ئەوان نوێژ بخوێنن. لەتۆم دەوێت دەستەیەك لەخەڵکان هان بدەیت یارمەتی ئەوان بدەن و ئەوان لەمیوەکان رۆژییان دابین بکرێت تا سپاسی تۆ بکەن (ئیبراهیم /١٤/٣٧).

کاتێك ئیسماعیل تینو بوو، بەقاچی خۆی دەستی بەهەڵکەندنی زەوی کرد. لەم کاتەدا هاجەر کەوتەرێ و رۆشتە کێوی سەفا تا بڕوانێت تا ببینێت شتێك دەبینێت یا نە. هیچی نەبینی. دووبارە گەڕایەوە بۆ شوێنەکەی خۆی و رایکرد تا گەشتە مەروە و رۆشتە سەری و سەری بەرز کردەوە. لەهەر چوار لای روانی تا بزانێت شتێك بەرچاوی دەکەوێت یا نە بەڵام هیچی نەبینی. ئەم کارەی حەوت جار دووبارە کردەوە و لێرەوە بوو راکردن لەنێوان سەفا و مەروە لەناییتی حەج بناغەی بۆ دارێژرا. ئەوسا هاتە لای ئیسماعیل و ئەو بەردەوام لەتینویەتی و بێ ئارامی بەقاچی زەوی هەڵدەکەند و لەشوێنی قاچەکانی کانییەك هەڵقوڵا بوو. ئەمە هەمان زەمزەمە. هاجەر بەدەستی خۆی زەوی بۆ ئاو هەڵکەند و هەرچەندە ئاوی دەست

دەکەوت لەناو مەشکی ئاوەکەی خۆی کۆی دەکردەوە. دەڵێت: پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: خوا لێی خۆش بێت! ئەگەر کاری بەئاوەکە نەدەبوو ئاوەکە بۆخۆی دەهاتەدەر.

هۆزی جورهۆم لەنزیك مەککە دەژیان. لەم کاتەدا باڵندەکان لەئاسمانی ئەوێ دەستیان بە فڕین کرد و ئاویان بینی. کاتێك دانیشتووانی جورهۆم باڵندەکانیان بینی لەسەر ئاسمانی ئەو شوێنە هەڵدەفڕن، وتیان: باڵندەکان بەردەوام لەشوێنێك هەڵناڤڕن مەگەر ئەوەی ئاوی لێبێت. هاتنە لای هاجەر و وتیان: ئەگەر دەتەوێت دێینە لای تۆ و دەبینە هاونشینی تۆ و ئاوەکە هی تۆبێت. هاجەر رازی بوو. ئەوان لەگەڵیاندا بوون تا ئیسماعیل گەشەی کرد و گەورە بوو و هاجەر مرد. ئیسماعیل لەگەڵ ژنێك لەجورهۆم پەیوەندی ژن و مێردایەتی بەست و لەو خەڵکە فێری زمانی عەرەبی بوو و منداڵەکانیشی فێری عەرەبی بوون وئەمانە عەرەبە عەرەبی فێربووەکانن .

ئیبراهیم داوای لەسارە کرد تا بڕواتە لای هاجەر. سارە رازی بوو بەڵام پەیمانی لێسەند کاتێك دەرواتە لای هاجەر لەئەسپەکەی دانەبەزێت. ئیبراهیم هات بەڵام هاجەر مردبوو. رۆشتە ماڵی ئیسماعیل و بەهاوسەرەکەی ئیسماعیلی وت مێردەکەت لەکوێیە. ژن وتی: لێرە نییە، رۆشتۆتە راو. ئیسماعیل کاری ئەوە بوو لەحەرەمەوە بەدوای نێچیر دەرۆشتە دەر و دەگەڕایەوە. ئیبراهیم وتی: ئایا توێشوتان هەیە میوانداری میوانەکەتی پێبکەیت؟ ژن وتی: هیچم نییە و کەسیشم لا نییە. ئیبراهیم وتی: کاتێك مێردەکەت گەڕایەوە سڵاوی لێبکە و پێی بڵێ بەردەم دەرگای ماڵەکەی بگۆڕێت. ئیبراهیم گەڕایەوە و ئیسماعیل بۆ ماڵ هاتەوە و بۆنی باوکی هەست پێکرد. بەهاوسەرەکەی وت: ئایا کەسێك هاتۆتە لای تۆ؟ وتی: پیرە پیاوێکی بەم شێوە هات و رۆشت (ژن ئەم قسەی وەك سوکایەتی پێکردن بەئیبراهیم وت). ئیسماعیل پرسی: چی بەتۆ وت؟ ژن وەڵامی دایەوە: پیرە پیاو وتی سڵاو لەمێردەکەت بکەو پێی بڵێ بەردەرگای ماڵەکەی بگۆڕێت. ئیسماعیل ئەو ژنە تەڵاقدا و ژنێکیتری هەڵبژارد.

ئیبراهیم تا ئەو کاتەی خواوەند مەبەستی بوو چاوەڕوانی کرد. دووبارە داوای مۆڵەتی لەسارە کرد تا بڕواتە بینینی ئیسماعیل. ڕازی بوو بەڵام پەیمانی لێسەند کاتێك دەڕوات لای ئیسماعیل لەئەسپ دانەبەزێت. ئیبراهیم هات تاگەشتە بەردەم ماڵی ئیسماعیل و بەژنەکەی وت: هاوسەرەکەت لەکوێیە؟ ژن وتی: ڕۆشتۆتە ڕاو بەڵام هەر ئێستاکە بەخواستی خوا دەگەڕێتەوە. دابەزە، خوا لێت خۆش بێت. ئیبراهیم وتی: ئایا توێشوت هەیە میوانداری میوانی پێبکەیت؟ وتی: هەمە. ئیبراهیم وتی: لەماڵەکەت نان یا گەنم یا جۆ یا خورما هەیە؟ دەڵێت: ئەو ژنە شیر و گۆشتی هێنا و ئیبراهیم بۆ ئەم دووانە دۆعای بەخێری خوێند. ئەگەر نان یا گەنم یا جۆ یا خورمای دەهێنا زۆرترین بەشی زەوی لەمانە پڕ دەبوو. ژن وتی: دابەزە تا سەرت بۆ بشۆم. ئیبراهیم دانەبەزی. ژن بۆ ئیبراهیم بەرد یا ئاورێژێکی هێنا (ئەمە هەمان پێگەی ئیبراهیمە) لای ڕاستی ئیبراهیم داینا و قاچی لەسەر دانا و جێگە پێکەی لەسەری مایەوە. ژن بەشی ڕاستی سەری ئەوی شۆرد و ئەوسا بەردەکەی بردە لای چەپی جەستەی. ئیبراهیم وتی: کاتێك مێردەکەت گەڕایەوە سڵاوی بگەینە و پێی بڵێ بەردەم ماڵەکەت بەهێز بووە.

کاتێك ئیسماعیل هاتەوە و بۆنی باوکی هەست پێکرد لەهاوسەرەکەی پرسی: ئایا کەسێك هاتۆتە لای تۆ؟ ژن وتی: بەڵێ پیرەپیاوێك لەباشترین و خۆشبۆنترین خەڵکانی زەوی کە ئەمە و ئەوەی بەمن وت، هات. سەریم بۆ شۆرد و ئەمە جێگە پێی ئەوە. ئەو سڵاوی گەیاندی و وتی: بەردەرگای ماڵەکەت بەهێزبووە. ئیسماعیل وتی: ئەو باوکم ئیبراهیم بوو.

دەڵێن: ئەوەی ئاوەکەی نارد، جبرەئیل بوو کەلای هاجەر هاتە خوار و هاجەر لەناو بیاباندا ڕایدەکرد. هاجەر دەنگی ئەوەی بیست و وتی: دەنگی خۆتت بەمن گەیاند. ئێستا هاوکاریم بکە کەمن و هاوڕێکانم بەرەو لەناوچوون دەڕۆین. جبرەئیل ئەوەی بردە شوێنی زمزم و قاچی لەزەوی دا و کانییەك هەڵقوڵا. ژن ڕایکرد و مەشکەکەی لێ پڕ کرد. جبرەئیل وتی: چیتر لەتینویەتی مەترسە.

دروست کردنی بارەگایی خوا لەمەککە

دەڵێن: دواتر خوا فەرمانی بەئیبراهیم دا بارەگای ئەمنی خوایی (البیت الحرام) دروست بکات. ئیبراهیم لەم کارە دڵتەنگ بوو و خوا ئارامی بۆنارد کەهەمان بای (خجوج)ە. بایەکە نەرم و ئارام و خۆڵ هەڵدەگرێت. ئەم بایە دوسەری هەیە. با لەگەڵ ئیبراهیم کەوتە رێ تا گەشتە شوێنی ماڵەکە و لێرەدا کۆبوویەوە و سوورِا بەهەمان شێوە کەفەڵغانی چەرمین بێ دار دەسوورێت. ئیبراهیم فەرمانیدا لەهەمان شوێن کەبا ئارام دەبێتەوە ماڵی خوا دروست بکرێت.

دەستەیەك دەڵێن: بەم شێوە نەبووە، بەڵکو خوا هەورێکی نارد کەسەرێکی هەبوو و ئەم هەورە کەوتە قسە کردن و لەگەڵ ئیبراهیم دا ئاخاوت و وتی: ئیبراهیم لەسێبەرەکەی من یا بەئەندازەی من ماڵێك دروست کە و هیچی پێ زیاد مەکە و لێی کەم مەکەرەوە. ئیبراهیم ماڵەکەی دروست کرد. ئەم دوو وتارە علی گێراویەتییەوە. سودی دەڵێت: ئەوەی بۆ شوێنی دروست کردنی ماڵەکە رێنوێیی کرد، جبرەئیل بوو.

ئیبراهیم بەرەو مەککە کەوتە رێ و کاتێك گەشتە ئەوێ، ئیسماعیلی بینی تیرێك لەپشتی زمزم راست دەکاتەوە. ئیبراهیم بە کورِەکەی خۆی فەرموو: ئەی ئیسماعیل خوا فەرمانی بەمنداوە ماڵێکی بۆ دروست بکەم. ئیسماعیل وتی: فەرمانی خواوەند بەجێبێنە. ئیبراهیم وتی: فەرمانیشی بە تۆداوە لەدروست کردنیا هاوکاری من بکەیت. ئیسماعیل وتی: ئەم کارە دەکەم. ئیبراهیم لەگەڵ ئەو دەست بەکار بوو. ئیبراهیم ماڵەکەی دروست دەکرد و ئیسماعیل بەردی دەدایە دەست. دواتر ئیبراهیم بەئیسماعیلی وت: بەردێکم بۆ بێنە تا لەناو ستوون (روکنەکەدا)جێگەی بکەمەوە بۆ ئەوەی نیشانەیەك بۆ خەڵکان بێت. کێوی باوکی قبیس بانگی کرد و وتی: تۆ لای من ئامانەتێکت هەیە . دەستەیەك دەڵێن: بەم شێوە نییە، بەڵکو جبرەئیل لەو بەردە رەشە(حجرە السود) ئاگاداری کردەوە و ئیبراهیم هەڵیگرت و لەشوێنەکەی خۆی داینا. هەرچییان دروست دەکرد دەیانوت: خواوەندا لێمان وەربگرە، تۆ بیسەرێکی زانایت (بقرە/٢/١٢٧).

کاتێك بیناکە بەرز بوویەوە و پیرەپیاو لەبەرز کردنەوەی بەرد ناتەوان بوو، لەسەر بەردێك وەستا کەهەمان شوێن یا جێگای ئیبراهیمە. دووبارە کوڕەکەی بەردی دەدایە دەستی. کاتێك لەدروست کردنی ماڵەکە تەواو بوو، خوا فەرمانی پێدا لەناو خەڵك بۆ حەج کردن بانگەواز بکات. ئیبراهیم وتی: خوایە، ئاوازی من بە کوێ دەگات؟ خوا فەرمووی: تۆ بانگەواز بکە و گەیاندنەکەی بەمن بسپێرە: ئیبراهیم بانگی هەڵدا: های خەڵکینە! خوا فەرمانی بەئێوە داوە سەردانی ماڵی کۆن (بیت العتیق) بکەن. هەموو ئەو کەسانەی لە ئاسمان و زەوی بوون و هەمووی ئەوانەی لەپشتی پیاوان و مناڵانی ژناندا بوون، دەنگی ئەویان بیست. لەبەر ئەمە هەموو ئەو کەسانەی باوەریان هێنابوو و لەپێشەوە بەزانستی خوایان زانیبوو کەتا ڕۆژی کۆتایی فەرمان بەحەج کردن دەدات، وەڵامی بانگەوازەکەی ئیبراهیمیان دایەوە. لەهەر لایەکەوە وەڵامی بۆهاتەوە: بیستمان، بیستمان. ئەوسا ئیسماعیلی لەگەڵ خۆی بردە شوێنی تێراو کردن (ترویە) و ئەوی لەمنی دابەزاند و کەسانێك، لەخواپەرەستان کە لەگەڵیاندا بوون لەوێ کۆبوونەوە و لەگەڵ ئەوان نوێژی نیوەڕۆ و نوێژی شەوان و نوێژی خەوتنانی خوێند و ئەوسا شەو مانەوە و نوێژی بەیانیشیان خوێند. دواتر ڕۆشتە عەرەفە و لەوێ مایەوە تا خۆر هەڵات و نوێژی نیوەرۆ و نوێژەکەیتری پێکەوە خوێند. دواتر ئەوی بردە شوێنی وەستانی عەرەفە کە پێشنوێژی لێ دەوەستێت. ئەوەی بردە سەر (اراك) و کاتێك خۆر ئاوا بوو، ئەو و هاوڕێکانی نارد تا گەشتنە (مۆزدەلیفە) (شوێنی نزیك بوونەوە لەدەرگای خواوەند) و نوێژی شەوان و خەوتنانی پێکەوە خوێند و شەوی لەوێ بەسەر برد، بەرەبەیان هات، نوێژی بەیانی خوێند. ئەوسا لەسەر کێوی (قزح) قوزەح وەستا و کاتێك ڕوناك بوویەوە، ئەو و هاوڕێکانی بردە پێش و نیشانی دان و فێری کردن چی بکەن و ئایینی حەج چۆن جێبەجێ بکەن. دواتر بەردە وردەیان کردە (جومرە) و ئەوی بردە شوێنی سەربڕینی مەر و ئاژەڵەکانیتر (شوێنی قوربانی کردن) و قوربانی کرد و سەری شت و نیشانیدان چۆن بەدەوری ماڵی خوادا بسوڕێنەوە (تەواف چۆن ئەنجام بدات). دواتر ئەوەی گەڕاندەوە بۆ منی تا نیشانی بدات چۆن وردە بەرد بهاوێژێت و لەم کاتەدا کۆتایی بە ئایینی حەج بهێنێت.

لەپێغەمبەر(د.خ) دەگێرنەوە: جبرەئیل بوو ئایینی حەج کردنی فێری ئیبراهیم کرد. ئەم وتارە عەبدواللە کوڕی عومەر لەپێغەمبەری گێراوەتەوە. ماڵی کەعبە بەهەمان شێوە ئیبراهیم دروستی کردبوو، پایەدار بوو تا ئەوەی قورەیشیەکان لە سی و پێنج ساڵی پێغەمبەر(د.خ) وێرانیان کرد و بەخواستی خوا ئاماژەی پێ دەدەین.

داستانی سەربڕینی منداڵەکەی خۆی لەرێگای خوا

زاناکانی کۆنی موسوڵمان لەبارەی (زەبیح) سەربڕاو لەرێگەی خوا بیروبۆچوونەکانیان جیاوازە. دەستەیەك دەڵێن: ئەو ئیسماعیلە. دەستەیەکیتر دەڵێن ئیسحاقە. هەردو وتەکە لەپێغەمبەر(د.خ) گێردراوەتەوە. ئەگەر لەمبارەوە گێرانەوەیەکی راست و بەهێز دەبوو پشت گوێمان نەدەخست و باسی ئەویترمان نەدەکرد. بەڵام ئەو حەدیسەی دەڵێت زەبیح ئیسحاقە، ئەوەیە ئەحنەف لەعەباس کوڕی عەبدولموتەلیب لەپێغەمبەر(د.خ) دەیگێڕێتەوە سەبارەت بەم ئایەی خوای گەورە کەدەفەرمێت: ئێمە کوڕەکەی ئیبراهیممان پێفرۆشت بەشتێکی گەورە و رێزداری شیاوی سەربڕین (صافات/٣٧/١٠٧). ئەم حەدیسە لەوتاری عەباس کوڕی عەبد ولموتەلیب لەوتەی خۆیەوە هاتوە و تا پێغەمبەری نەگەیاندووە.

حەدیسێکیتر لەبارەی ئەوەی ئیسماعیل زەبیحە ئەوەیە سەنابحی ئاماژەی پێداوە. دەڵێت: لای معاویە کوڕی ئەبی سفیان بووم باسی زەبیح هاتە پێش. وتی: لەگەڵ کارزانی ئەم کارە روبەرو بوونەوە. ئێمە لای پێغەمبەر(د.خ) بووین کە پیاوێك هات و وتی: ئەی کوڕی دو زەبیح، لەوەی خوا تایبەتی کردووە بەتۆ، شتێك بەمن ببەخشە. پێغەمبەر(د.خ) پێکەنی. بەمعاویە وترا: داستانی دو زەبیح چییە؟ وتی: عەبدولوتەلیب نەزری کرد ئەگەر خوا هەڵکەندنی چاڵی زمزم ئاسان بکات، یەکێك لەکوڕەکانی لەرێگای خوا قوربانی دەکات. تیری تیروپشك بەناوی عەبدواللە باوکی پێغەمبەر (د.خ) دەرهات و عەبد ولموتەلیب ئەوەی بە سەربڕینی سەد وشتر کڕیەوە. زەبیحەکەیتر ئیسماعیلە.

ئەوانەی دەڵێن زەبیح ئیسحاقە

عومەر کوڕی خەتاب، علی، عەباس کوڕی عەبدولموتەلیب و کوڕەکەی عەبدوڵڵە کوڕی عەباس لەگێرانەوەیەك لەعیکرمە، عەبدوڵڵە کوڕی مەسعود، کەعب، کوڕی سابت، کوڕی ئەبی هوزەیل و مەسروق لەویان گێراوەتەوە کەزەبیح بێ گومان ئیسحاق بووە.

دەگێڕنەوە عەمرۆ کوڕی ئەبی سفیان کوڕی ئەبی ئەسید کوڕی ئەبی جاریە سەقەفی کەرۆژێك کەعب بەباوکی هورەیرەی وت: دەتەوێت لەئیسحاق کوڕی ئیبراهیم داستانێکت بۆ بگێرمەوە؟ وتی: دەمەوێت. کەعب وتی: کاتێك ئیبراهیم لەخەودا بینی ئیسحاق سەردەبڕێت، دێو وتی: سوێند بەخوا ئەگەر لەم کارەدا بنەماڵەی ئیبراهیم فریو نەدەم دواتر هیچ کام لەوان ناتوانم فریو بدەم. دێو رۆشتە روخساری پیاوێك کەهەمووان دەیان ناسی. ئەو رۆشت تا ئەوکاتەی ئیبراهیم کوڕەکەی ئیسحاقی بۆ سەربڕین دەبردە دەر، رۆشتە لای سارە و وتی: لەم بەرەبەیانە زووەدا، ئیبراهیم کوڕەکەی ئیسحاق بۆ کوێ دەبات؟ ژن وتی: بە دوای کارێکی خۆیان. دێو وتی: نە، سوێند بەخوا ئەو دەبات تا سەری ببڕێت. سارە وتی: ئەو کوڕی خۆی سەرنابڕێت. دێو وتی: سوێند بەخوا سەری دەبڕێت چوونکە گومان دەکات خوا بۆ ئەم کارە فەرمانی پێداوە. سارە وتی: باشترین کار ئەوەیە فەرمانی خواکەی خۆی جێبەجێ بکات. ئەوسا دێو هاتەدەر و رۆشتە لای ئیسحاق وپێی وت: ئیبراهیم دەیەوێت سەرت ببڕێت. ئیسحاق وتی: ئەم کارە ناکات. دێو وتی: بەڵێ سوێند بەخوا ئەو گومان دەکات خوا بۆ ئەم کارە فەرمانی پێداوە. ئیسحاق وتی: سوێند بەخوا ئەگەر خوا فەرمانی پێدابێت، بێ چەند و چوون فەرمانەکەی جێبەجێ دەکات. دێو بەجێی هێشت و رۆشتە لای ئیبراهیم و وتی: لەم بەیانییەدا لەگەڵ کوڕەکەت بۆ کوێ دەڕۆن؟ ئیبراهیم وتی: بەدوای کارێك. دێو وتی: نە، سوێند بەخوا دەتەوێت کوڕەکەت سەر ببڕیت. ئیبراهیم وتی: بۆ؟ دێو وتی: چوونکە گومان دەکەیت خوا بۆ

ئەم کارە فەرمانی پێداویت. ئیبراهیم وتی: ئەگەر خوا فەرمانی پێدابێتم بێ چەند و چوون جێبەجێی دەکەم.

کاتێك ئیبراهیم ئیسحاقی گرت تا سەری ببڕێت، خوا ئەوی لەم کارە بەخشی و ئەوی بەقوربانییەکی گەورەتر کڕییەوە (وبەخۆی فرۆشتەوە کەهەمووان هی ئەون). خوا خستییە دڵی ئیسحاقەوە: ئێستا دۆعایەکت پێدەبەخشم کە هەرچیت بوویت پێتی دەبەخشم. ئیسحاق وتی: خوایە، هەرکام لەبەندەکانت لەپێشینان وئەوانەی دواتر دێن ئەگەر شەریکیان بۆ تۆ دروست نەکرد بیانخەرە بەهەشتەوە.

عوبەید کوڕی عومەر دەڵێت، موسا وتی: خوایە، خەڵکان دەڵێن (ئەی خوای ئیبراهیم و ئیسحاق و یەعقوب) ئەمانە لەکوێوە گەشتونەتە ئەم پێگەیە؟ وتی: ئیبراهیم هیچ کات منی لەگەڵ شتێکیتردا بەهاوسەنگ نەبینی مەگەر ئەوەی منی هەڵبژارد. ئیسحاق ئامادەیی نیشاندا بۆ رەزامەندی من سەری ببڕدرێت و گیانی خۆی بەمن بەخشیوە، دیارە بۆ بەخشینی شتەکانیتریش ئامادە بوو. یەعقوبیش بەشێوەیەك بوو هەرچەندە گرفتارییەکانی ئەوم زیاد دەکرد گومانی چاکەی لەبارەی منەوە زیادی دەکرد.

ئەو کەسانەی دەڵێن زەبیح ئیسماعیل بوو

دەگێرنەوە: سەعید کوڕی جوبەیر، یوسف کوڕی مەهران، شەعبی، موجاهید و عەتا کوڕی ئەبی رەباح لەعەبدوالله کوڕی عەباس کەدەیوت: زەبیح بێ گومان ئیسماعیل بوو. جوولەکەکان گومان دەکەن زەبیح ئیسحاقە. ئەوان درۆدەکەن. باوکی تۆفەیل و شەعبی هەرکامیان دەڵێن: دو شاخی ئەو مەڕەی بووە فیدایی کوڕەکەی ئیبراهیم لەکەعبەدا بینیمان.

محمد کوڕی کەعب دەڵێت: ئەوەی خوا لەنێوان دوو کوڕەکەی ئیبراهیم فەرمانی سەربڕیندا، ئیسحاق بوو. ئێمە ئەمە لەکتێبی خوا سەبارەت بەگێرانەوەی داستانی

ئیبراهیم و فەرماندرانی بەسەرِبڕینی وکوڕەکەی دەبینین کەئەو ئیسماعیل بوو. چۆنیەتی ئەوەی خوای گەورە داستانی خەوەکەی ئیبراهیم و فەرماندرانی بەسەرِبڕینی یەکێك لە دوو کوڕەکەی بە کۆتایی گەیاند و فەرمووی: ئیبراهیم مان بەئیسحاق مژدە دا و دڵخۆشمان کرد کەیەکێك لەپێغەمبەرە باشەکان بوو (صافات/٣٧/١١٢). دەڵێت: ئەومان بەپێغەمبەری ئیسحاق مژدە دا. دوای ئەوە لەمنداڵان و منالآنی منالەکانی ئەوان یەعقوب تا هارون و موسا باس دەکات (صافات/٣٧/١١٢—١١٥). ئەو کەمژدەی بوون بەپێغەمبەری ئیسحاقی بەئیبراهیم دابوو، هیچ کات فەرمانی سەربڕینی نەدەدا. خواوەند تەنیا فەرمانی سەربڕینی ئیسماعیلی پێدا. ئەم بەڵگەیە محمد کوڕی کەعب بۆ عومەر کوڕی عەبدالعزیزی گێرایەوە (و ئەو لەم کاتەدا خەلیفە بوو). عومەر وتی: ئەمە ئەو شتەیە منیش لەبارەیەوە ئەندێشەم دەکرد و داستانەکە بەو شێوە دەبینم کەتۆ ئاماژەت پێدا.

هۆکارێك کە خوا فەرمانی سەربڕینی دا و چۆنییەتی سەربڕین

دەڵێن: خوا فەرمانی بەئیبراهیم دا کوڕەکەی سەربڕێت. ئەم وتارە لەناو گێرانەوەیەکدایە کەدەڵێت ئیبراهیم داوای لەخوا کرد کوڕێکی باش و شیاوی پێببەخشێت. وتی: خوایە کوڕێکی چاك لەباشەکانم پێ ببەخشە(صافات/ ٣٧/١٠٠). کاتێك فریشتەکان مژدەی کوڕێکی فرمزانیان پێدا وتی: ئێستا ئەوە سەربڕاوی خوایە. کاتێك کوڕەکە لەدایك بوو و گەشەی کرد و گەشتە ئەوەی بتوانێت لەگەڵ باوکی خۆی کاربکات، پێی وترا: نەزرەکەی خۆت بیربێنەرەوە. ئەمە وتاری کەسێکە گومان دەکات زەبیح ئیسحاقە. بێژەری ئەم وتارە گومان دەکات ئەم داستانە لەشام لەدوو میلی ئیلیا رویداوە. ئەو کەسەی گومان دەکات زەبیح ئیسماعیل بوو دەڵێت: ئەم داستانە لەمەککە رویداوە.

محمد کوڕی ئیسحاق دەڵێت: کاتێك ئیبراهیم فەرمانی پێدرا کوڕەکەی سەر ببڕێت، وتی: کوڕم، ئەم گوریس و کێردە بگرە و لەگەڵ من بۆ دۆڵی نێوان دو کێو وەرە تا بۆ

ماڵەوە چیلکە و چیل کۆبکەینەوە. کاتێك بەرێکەوتن، ئیبلیس لەسەر ڕێگای دەرکەوت تا لەم کارە پەشیمانی بکاتەوە. وتی: ئەی دوژمنی خوا، لەمن دوور کەوەرەوە. سوێند بەخوا بێ گومان بەدوای فەرمانی خوادا دەڕۆم. دووبارە ئیبلیس سەرە ڕێگای لەئیسماعیل گرت و ئاگاداری کردەوە باوکی دەیەوێت چی لەگەڵ بکات. ئیسماعیل وتی: فەرمانبردار و گوێرایەڵی خوای خۆمم. ئیبلیس ڕۆشتە لای هاجەر و ئەوی ئاگادار کردەوە. هاجەر وتی: ئەگەر خوا فەرمویێتی، سەری پێ دەسپێرین. ئیبلیس بەتوورەییەوە گەڕایەوە چوونکە نەیتوانی هیچ کام لەوان فریو بدات.

کاتێك ئیبراهیم لەگەڵ کوڕەکەی لەدۆڵی (سەبیر) بەتەنیا مایەوە، پێی وت: کوڕم، لەخەودا بینیم تۆ سەردەبڕم، بڕوانە تا بزانیت لەم کارەدا چی دەبینیت. کور وتی: باوکە ئەوەی بەتۆیان فەرمانداوە، بەئەنجامی بگەینە و بەخواستی خوا لەخۆراگران دەبم. (صافات/٣٧/١٠٢). ئەوسا کوڕ وتی: باوکە، لەبەر ئەوەی دەتەوێت سەرم ببڕێت دەست و پێم بە توندی ببەستەرەوە تا خوێن بەرتۆنەکەوێت و بەهای من کەم نەبێتەوە چوونکە مەرگ دژوارە. کێردەکەی خۆیشت تیژ بکە تا ئاسوودەم بکەیت. کاتێك منت خەواند، ڕوخسارم با لەسەر خاك بێت چوونکە دەترسم گەر سەیری ڕوخسارم بکەیت، خۆشەویستی باوکانە داتبگرێت و لەئەنجامدانی فەرمانەکەی خوا پەشیمان ببیتەوە. هەروەها دەمەوێت ئەگەر بەباشی دەزانیت کراسەکەم بۆ هاجەری دایك ببەیت ڕەنگە ببێتە هۆی دڵدانەوەی ئەو. ئیبراهیم وتی: چ هاوڕێیەکی باشی لەجێبەجێ کردنی فەرمانی خوا، کوڕم!

ئیبراهیم بەهەمان شێوەی ئەو وتبووی، بەستییەوە وکێردەکەی خۆی تیژکرد وناوچاوی خستە سەرخاك (صافات/٣٧/١٠٢). ئەوسا کێردەکەی خستە سەر قوڕگی بەڵام خوا دەمی کێردەکەی هەڵگەڕاندەوە و پشتەکەی کەوتە سەر قوڕگی. ئیبراهیم ئەوەی بۆ لای خۆی ڕاکێشا تا کارەکەی تەواو بکات. لەم کاتەدا بانگیان کرد: ئەی ئیبراهیم ئەو خەوی بینیبووت هێناتەدی. ئێمە چاکەکاران بەم شێوەیە پاداشت دەدەینەوە (صافات/٣٧/١٠٥). ئەی ئیبراهیم ئەمە قوربانی تۆ و فیدایی کوڕەکەی تۆیە. ئەمە سەر ببڕە.

دەڵێن: خوای گەورە وەرەقەیەکی مسی خستە سەر قوورگی کوڕەکەی ئیبراهیم. عەبدوالله کوڕی عەباس دەڵێت: بۆ ئەو مەڕێکیان لەبەهەشتەوە هێنا کە چل پاییز تیایدا لەوەڕا بوو. دەستەیەکیتر دەڵێن: ئەمە ئەو مەڕەبوو هابیل کردبوویە قوربانی. عەلی دەڵێت: مەڕێکی شاخدار بوو ، چاوی گەورە و سپی ڕەنگ. حەسەن دەڵێت: بێ گومان ئەوەی بووە فیدایی ئیسماعیل، بزنە کێویەکی نێر بوو کە لەکوێستانی سەبیر بۆ ئیبراهیم دابەزی و ئیبراهیم سەریبڕی. دەستەیەك دەڵێن ئەوی بردە پێگەی ئیبراهیم و دەستەیەك دەڵێن بۆ شوێنی قوربانی کردن لەمەنی.

ئەوەی خوا ئیبراهیمی پێ تاقی کردەوە

دوای ئەوەی خوا ئیبراهیمی بەئاگری ئەمرود و فەرمانی سەربڕینی کوڕەکەی تاقی کردەوە، ئەمجارە خوا بەقسە ئەوی خستە ناو داوی تاقی کردنەوە. خوا بەم شێوە دەفەرمێت: بیر بێنەرەوە کاتێك خوا ئیبراهیمی بەچەند قسە و فەرمانێك تاقی کردەوە و ئیبراهیم ئەوانی ئەنجامدا و کەم و کوری لەخۆی نیشان نەدا (بقره/٢/١٢٤). زاناکان و ڕێبەرانی کۆن لەبارەی ئەم قسەوە بیروبۆچوونیان جیاوازە. عەبدوالله کوڕی عەباس لەگێڕانەوەی عێکرێمە لەو لەبارەی ئەم ئایە دەڵێت: خوا هیچ کەسی بەم شێوە تاقی نەکردەوە کەوەك ئیبراهیم بەجوانی ئەنجامی دابێت. خوا لەبارەی ئەم تاقی کردنەوە دەفەرمێت: ئیبراهیم ئەو پێغەمبەرەیە ئەوەی فەرمانی پێدرا، سەری پێسارد (نجم/٥٣/٣٧). دەڵێت: ئەمانە دە قسەن کە لەسورەی (برائەت) بەم شێوە باسیان لێوە کراوە: (ئەوانەی ڕزگاری گەورەیان پێدەبڕێت ئەمانەن): شوێنکەوتوانی خوا، خواپەرەستەکان، ئەوانەی وەسفی خوا دەکەن، بەڕۆژوان، نوێژکەران، ئەوانەی لەبەرابەر خوا سەر لەخاك دەسون، ڕێنیشاندەرانی خەڵك بۆ چاکەکاری، ئەوانەی خەڵك لەهەڵە و کاری خراپە دەگێڕنەوە، ڕاگرانی ئەندازەکانی خوا، ئەوانەی باوەڕیان هەیە (ئایەی ١١٢ سورەی تۆبەم). یا دە قسەن کە لەسوری ئەحزاب بەم شێوە باسیان لێوە کراوە: ئەو ژن و پیاوانەی مل دەدەنە فەرمانەکانی خوا، ڕاست بێژان، لەخۆ بووردوان، چاکەکاران و بەخشەران، بەڕۆژوان، ئەوانەی شەرمی خۆیان بەباشی

دەپارێزن، ئەوانەی زۆر بیری خوا دەکەنەوە و خوا بۆ ئەوانی ئامادە کردووە بەخشین و بەهای فراوان (ئایەی ٣٥، سورەی سی و یەك). یا دە قسەن کە لەسورەی مۆمن بەم شێوە باسیان لێوە کراوە: رزگارن ئەوانەی باوەریان هەیە، ئەوانەی لەنوێژدا رۆچوون و ئەوانەی زەکات دەدەن و ئەوانەی شەرمی خۆیان بەباشی دەپارێزن مەگەر لەبەرابەر ژن یا کەنیزەکانی خۆیان کە ئەوانە حەلاڵن بۆیان و هەر کەس زیاتر لەمەی بووێت، ئەو لەئەندازە تێپەرکانە و ئەوانەی رێز لەئەمانەت و بەڵێنی خۆیان دەگرن و ئەوانەی لەکاتی خۆیدا نوێژ دەخوێنن (ئایەی ١—٩ ، سوری بیست و سێیەم). کەسانیتر دەڵێن ئەم دە قسە دە تایبەتمەندین.

عەبدوالله کوڕی عەباس لەبارەی گێرانەوەی تاوس و کەسانیتر لەو دەڵێت: دە قسەکە بەم شێوەن کەپێنجیان لەسەردان بەم شێوەیە: کورت کردنەوەی سمێل، غەرغەرە کردنی ئاو لەدەم لەکاتی دەست شۆرین، بۆنکردنی ئاو، سیواك کێشانی ددان، کردنەوەی قژە سەر، پێنجیان لەناو جەستەدان بەم شێوەیە: نینۆك کردن، تاشینی توکەبەر، خەتێنە کردن، تاشینی مووی بن باڵ و شۆردنی پیسایی جەستە دوای چوونە سەر ئاو. دەستەیەکیتر دەڵێن: ئایینەکانی حەجە. یا ئەم وتارەی خوای گەورەیە کە فەرمووی: ئەی ئیبراهیم من تۆ دەکەمە رێبەری خەڵك. وتی: کورەکانیشم؟ وتی: بەڵێنی من ستەمکاران ناگرێتەوە (بقرە/٢/١٢٤). ئەمە وتاری باوکی ساڵح و موجاهیدە. کەسانیتر دەڵێن: قسەکان شەش دانەن: ئەستێرەکان، مانگ، خۆر، ئاگر، کۆچ کردن لەزادگا و خەتێنە کردن.

حەسەن دەڵێت: تاقی کردنەوەی ئەو فەرمانداني بەسەربرینی کورەکەی بوو. دەڵێت: خوا ئەوی بەم کارە تاقی کردەوە و ئەو زانی خوا پایەدارە و هیچ و هەرگیز نەبوون رێگەی بۆ لای ئەو نییە. کەواتە رویکردە خوا کەزەمین و ئاسمانەکانی ئافراند. ئەو لەزادگاکەی خۆی کۆچی کرد و هەوڵیدا کورەکەی خۆی سەربرێت و خۆی خەتێنە کرد. کەسانیتر شتیتریان وتووە کە لەم مێژووە کورتەدا ناگونجێت. هەر ئەوندە ئاماژەمان پێدا تا بەشەکانی ئەم کتێبە لەم باسە بێبەش نەبێت.

چارەنوسی دوژمنی خوا نەمرود و گیاندانی ئەو

ئێستا ئاماژە بەداستانی دوژمنی خوا نەمرود دەدەین. ئەوەی کارەکەی لەم جیهاندا بەوە کۆتایی هات لەیاخی بوون بەرامبەر خوا و درێژ کردنەوەی زەمان لەلایەن خواوە بۆ ئەو. ئەو یەکەم ستەمکار و یاخی جیهان بوو. داستانی سوتاندنی ئیبراهیم لە لایەن ئەو، ئەوە بوو پێشتر ئاماژەمان پێدا. ئەو ئیبراهیمی لەشارەکەی دەرکرد و سوێندی خوارد خوای ئیبراهیم دەدۆزێتەوە. چوار جوجکە لاشخۆری هەلگرت و ئەوانی بەگۆشت و مەی پەروەردە کرد تا گەورە و بەهێزبوون. دواتر لاشخۆرەکانی بەتابووتێکەوە بەست و تیایدا دانیشت و پیاوێکی لای خۆی دانیشاند تا گۆشتی بۆ لاشخۆرەکان هەبێت. لاشخۆرەکان هەڵفرین و ئەویان بردە ئاسمان تا ئەو جێگەی دەیتوانی لەسەرەوە زەوی ببینێت. کێوەکانی بینی لەمێرووله دەچوون. گۆشتی بۆ ئەوان بەرز کردەوە و ئەوەندە بەرزبوونەوە کاتێك لەزەوی دەروانی، بەو شێوەی بینی کەدەریایەك زەوی لەخۆ گرتووە وەك چۆن ئاو کەشتیەك لەخۆی دەگرێت. زۆر بەرز بوویەوە و لە تاریکیەکی قووڵ گرفتار بوو کەژێر و سەری خۆی نەدەزانی. ترسا و گۆشتی فرێدا و لاشخۆرەکان بە دوای گۆشت بەرەو خوار هاتن. کاتێك کێوەکان لەلاشخۆرەکانیان روانی و ئەوانیان دەبینی بەرە زەوی دەهاتن و دەنگی باڵەکانی ئەوانیان بیست، دەیانویست لەشوێنی خۆیان بجووڵێن بەلام تەکانیان نەخوارد و ئەمە هەمان وتاری خوای گەورەیە کە دەفەرمێت: فریوی گەورەی خۆیان بەرز کردەوەکە و وەلامەکەی لای خوایە هەرچەندە فێڵەکەی ئەوان ئەوە بێت کە لەزیانی ئەوان کێوەکان بیانەوێت بجووڵێن (ابراهیم/١٤/٦٤).هەڵفرینی ئەوان لەبیت المقدس و نیشتنەوەیان لەکێوی دخان بوو.

کاتێك بینی ناتوانێت هیچ کارێك بکات، دەستی بەدروست کردنی بینایەك کرد و دروستی کرد و بەرزی کردەوە و نەمرود رۆشتە سەری و بەگومان خۆی لە خوای ئیبراهیم دەروانێت. خۆی پیس کرد وپێش ئەوە بێ خۆ پیس کردن ژیانی بەسەر دەبرد. خوا پایەی لەبیناکەی ئەوان سەندەوە و ئەو بینایەی روخاند و کۆشکەکە دارما و زمانەکان لەو کاتەوە لە ترسا جۆراوجۆر و تێکەڵ بوون و خەڵك بەحەفتا و سێ زمان ئاخاوتن بەلام پێش ئەوە زمانی خەڵك سریانی بوو.

بەم شێوەیان گێراوەتەوە کەئەو خۆی پیس نەدەکرد بەڵام ئەم قسەیە بەهای نییە چوونکە سرشتی خەڵك بە شێوەیەکە هیچ کەس تەنانەت پێغەمبەران لێی بێبەش نین. پێغەمبەرەکان پەیوەندییەکی بەهێزتریان لەگەڵ دنیادا هەبوو و گەوهەرێکی گرانبایتر، لەگەڵ ئەمەیشدا دەیانخوارد و دەیانخواردەوە و دەیانکرد (مەبەست پیساییە). ئەگەر کەسێك دەیویست لەم کارە بێبەش بێت، پێغەمبەرەکان لەوان شیاوتر بوون چوونکە ئەوان شەریفتر و لە خوای گەورە نزیکتر بوون. ئەگەر لەم ڕێگاوە ئەو پاشایەتییەکەی گەورەتر و بەربلاوتری لەژێر دەستا بوو، هاوشێوەی ئەوەیە کە بەسەربەخۆیی فەرمانڕەوایی ئەکرد، ئەسکەندەر لەو پاشایەتییەکەی گەورەتر و بەربلاوتری بوو و لەگەڵ ئەمەیشدا شتێکی هاوشێوەی ئەمە لەبارەی ئەو نەوتراوە.

زەید کوڕی ئەسلەم دەڵێت: خوای گەورە دوای ئیبراهیم فریشتەیەکی بۆلای ئەمرود نارد کەچوار جار بۆ گەڕانەوە بۆ لای خوا بانگێشتی کرد بەڵام ئەمرود ڕازی نەبوو و وتی: ئایا جگە لەمن خوایەك هەیە؟ فریشتە وتی: سوپاییەکانت تا سێ ڕۆژ کۆبکەرەوە. ئەو سوپاکەی خۆی کۆکردەوە و لەم کاتەدا خوا دەرگایەك لەمێشەکانی بۆ ئەوان کردەوە و ئەمانە ئەوەندە چڕ و پڕ بوونن، کاتێك هەتاو هەڵات ئەمرودییەکان لەبینینیان ناتەوان بوون. خوا فەرمانی بەمێشەکاندا هەموو ئەمرودییەکان بخۆن و جگە لەئێسقانەکان هیچیان نەهێشتەوە و پاشا تەندروست مایەوە و زیانی پێنەگەشت. خوا مێشێکی بۆ ئەو دانا کە ڕۆشتە قوڵایی لوتییەوە و ئازاری دەدا. ئەمرود بە زیندویی مایەوە و کاری گەشتە شوێنێك بە چەکوش کێشای بەسەری خۆیدا. خۆشەویستترین کەس لای ئەو، کەسێك بوو کەدوو دەستی خۆی دەکرد مشت و دەیکێشا بەسەری ئەودا. ڕۆژگاری پاشایەتی ئەو چوارسەد ساڵی خایاند. خوا ئەوی مراند. ئەمرود ئەو کەسە بوو ئەو کۆشکەی دروست کرد.

دەستەیەك دەڵێن: ئەمرود کوڕی کەنعان فەرمانڕەوایی ڕۆژ ئاوا و ڕۆژهەڵاتی دەکرد و ئەمە وتارێکە زانایان و ئاگاداران لەبەسەرهاتەکانی جیهان و مێژووی پاشاکان بەڕاستی نازانن. ئەمانە بەم ڕاستییە ڕازین کەئیبراهیم لەڕۆژگاری ئاژی دهاکی تازی لەدایك بوو – پێشتر ئاماژەمان بەدەستەیەك لەباسەکانی پەیوەندیدار بەم بابەتەدا -

ئەو بوو پاشایەتی رۆژهەڵات و رۆژئاوای پێبرا. ئەوەی دەڵێت ئاژی دهاك – ئەو کەسەی پاشایەتی جیهانی کرد- ئەمرودە، راستی ئەوتووە چوونکە زاناکانی کۆن دەڵێن ئەژادی ئەمرود لەنێوان ئەبتیەکان ناسراو و ناوداره بەهەمان شێوه کەئاژی دەهاك لای ئێرانییەکان ناوداره. ئاژی دهاك بوو ئەمرودی کرده فەرمانرەوایی (سواد) و سەرزەمینەکانی پەیوەست بەسوادی لەچەپ و راستی بەو بەخشی و ئەوی لەگەڵ کورەکانی کرده کارگوزارانی ئەو سەرەزەمینە. ئەو لەدنیا دەگەرا و زادگای ئەو و باوباپیرانی دۆنباوەند لەکێوەکانی تەبەرستان بوو و لەوێ بوو فەریدون دیل و زیندانی کرد.

بەمشێوەیە بەسەرهاتی بخت النصر کەدەستەیەك دەڵێن ئەو پاشایەتی سەراسەری زەمینی دەکرد، بەڵام ئەمە راست نییە. ئەو سپاسالارێك لەنێوان ئەهواز تا سەرزەمینی رۆم لەرۆژئاوایی دیجلە لەلایەن (لۆهراسب)بوو چوونکە لۆهراسب سەرقاڵی شەر لەگەڵ تورکەکان بوو و لەشاری بەلخ دەژیا. چوونکە مانەوەی لەوێ بۆ شەر لەگەڵ تورکەکان درێژەی کێشا، شاری بەلخی دروست کرد. پێش ئەو هیچ کام لەئەبتیەکان یەك بست لەخاکەکەیان بەسەربەخۆیی لەژێر فەرمانی خۆیاندا ئەبوو، ئێستا چۆن دەتوانن فەرمانرەوایی ئەو پانتاییە بەرفراوانەیان لەژێر دەستا بێت؟ رۆژگاری فەرمانرەوایی ئەمرود لەسواد چوارسەد ساڵی خایاند. دوای لەناوچوونی ئەو کورێك، کەپێی دەوترا ئەبت کوری قعەد بۆ ماوەی سەد ساڵ فەرمانرەوایەتی کرد. دواتر کداوس کوری ئەبت هەشتا ساڵ، دواتر بالش کوری کداوس سەد و بیست ساڵ، دواتر ئەمرود کوری بالش یەك ساڵ و یەك مانگ. هەمووی ئەمانە ٧٠١ ساڵ پێکدێنێت. ئەمرود لەرۆژگاری ئاژی دهاك دەژیا و خەڵك سەبارەت بەئەمرود گومانی هەندێ شتیان بردوه کەئاماژەمان پێدا. کاتێك فەرمیدون بەپاشایەتی گەشت و ئاژی دهاکی سەرکوت کرد، ئەمرود کوری بالشی کوشت و ئەبتیەکانی ئاواره کرد و کوشتارێکی گەورەی لەناو ئەواندا بەرێخست.

بەسەرهاتی لوط و خەڵکەکەی

کۆچکردنی لوت لەگەڵ ئیبراهیم بۆ میسر و گەڕانەوەی بۆ شام و نیشتەجێ بوونی لوت مان لە سەدوم ئاماژە پێدا. کاتێك لەوێ مایەوە، خوا ئەوەی وەك پێغەمبەر ڕەوانە کرد. خەڵکی ئەوێ بەخوای گەورە ناباوەر بوون وکاری قێزەونیان ئەنجام دەدا بەهەمان شێوە کەفەرموویەتی: بیربێنەرەوە لوت کاتێك بەخەڵکەکەی خۆی وت: ئێوە ئەو کارە قێزەونە ئەنجام دەدەن کەپێش ئێوە کەس لەجیهانیان نەیانکردووە. ئێوە لەگەڵ پیاوان جووت دەبن و ڕێگەی (بەبەرهەم بوون و لەدایك بوون)دەگرن و لەناو کۆری خۆتانا کاری ناپەسەندی زۆر دەکەن (عنکبووت/٢٨/٢٩—٢٩). ڕێگە گرتنیان بەشێوەیەك بوو کاتێك ڕێبوارێك تێدەپەری، دەیانگرت و کاری قێزەونیان لەگەڵ دەکرد کەجووت بوون لەگەڵ پیاوان بوو. کاری ناپەسەندی ئەوان لەناو کۆردا ئەوە بوو هەر کەس تێپەریایە دەیانگرت و دەیاندا بە زەویدا و گاڵتەیان پێدەکرد. هەندێ دەڵێن: لەناو کۆرەکان بە اشکرا لەبەر چاوی یەکتر تریان لێدەدا و دەستەیەك دەڵێن: بە ئاشکرا لەناو کۆرەکان لەگەڵ یەك جووت دەبوون. لوت ئەوانی بۆ پەرستنی خوا هاندەدا و دەیوت دەزی مەکەن، تێکەڵاوی کارە قێزەونەکان نەبن و لەپیاوان نزیك مەبنەوە. ئەوانی لەئەشکەنجە مەترسیدارەکان ئاگادار دەکردەوە بەڵام سوور بوون لەسەر گوناح و بۆلای خوا نەدەگەڕانەوە. لەم ئامۆژگارییانە وانەیان وەرنەدەگرت وئامۆژگاریەیکانی ئەو دەبووە هۆی ئەوەی زیاتر لەناو گوناحەکاندا رۆچن و گەشتنی سزای خوایی خێراتر بکەن چوونکە ئاگادار کردنەوەی پێغەمبەری خوایان بە درۆ دەزانی و پێیان دەوت: ئەگەر راست دەکەیت سزای خوای بەسەر ئێمەدا ببارێنە. کاتێك کاری ئەوان زۆری خایاند و ئەوان لەگومرایی خۆیان زیاتر رۆچوون، لوت لەخوا پاڕایەوە لەناویان ببات.

کاتێك خوا ویستی هاوکاری پێغەمبەرەکەی خۆی بکات و ئەوان لەناو بەرێت، جبرەئیلی لەگەڵ دوفریشتەی تر- یەکیان میکاییل و ئەویتریان ئیسرافیل- نارد. ئەوان لەروخساری پیاوان بەرێکەوتن و بەپێ رۆشتن. خوا پێیانی فەرموو سەرەتا برۆنە لای ئیبراهیم و سارە و بە ئیسحاق و بەدوای ئەو یەعقوب دڵخۆشیان بکەن.

کاتێك ڕۆشتنە لای ئیبراهیم، ئیبراهیم لەهاتنی ئەوان شادمان بوو. لەم کاتەدا پانزە ڕۆژ بوو میوانی بۆ نەهاتبوو و لەم دڵەنگ و بەهەر هاتووێك شادمانی خۆی نیشان دەدا. ئەو، ئەو میوانانەی بینی پێشتر کەسی جوان و ڕێزداری وەك ئەوانی نەبینیبوو. بەخۆی وت: جگە لەخۆم کەس میوانداری ئەوان ناکات. بەدەستی خۆم ڕێز لەوان دەگرم. ڕۆشتە لای هاوسەرەکەی خۆی و بۆ ئەوان بەرخێکی برژاوی هێنا و بۆی دانان. ئەوان لەخواردن دەستیان هەڵگرت. کاتێك بینی دەستی ئەوان بۆ خواردن درێژ نابێت، ئەوانی بەناناشنا بینی و ترسی ئەوانی کەوتە دڵەوە. فریشتەکان پێیان وت: مەترسە، ئێمە فریشتەین و بەرەو لای خەڵکی لوت دەڕۆین. ژنەکەی سارە وەستا بوو. پێدەکەنی لەوەی سەبارەت بەمەبەستی خوا دەیزانی و لەچارەنوسی خەڵکی لوتی ڕادەما. ئێمە ئەو ژنەمان بە ئیسحاق مژدەدا و بەدوای ئەو یەعقوب. ژن لەروخساری خۆیدا و وتی: هاوار، ئایا لەم تەمەنەدا منالم دەبێت؟ مێردەکەی من کە لێرەدایە پیرە! ئەمە کارێکی سەرسورهێنەرە. فریشتەکان وتیان: ئایا لەکاری خوا سەرت سوردەمێنێت؟ بەخشینەکان و بەرکەتەکانی خوا بۆ ئێوەیە ئەی بنەماڵە. ئەو خوایەکی گەورە و شیاوی ڕێزە (هود/١١—٧٠—٧٣).

کاتێك ترس لەئیبراهیم دوور کەوتەوە و مژدەی پێگەشت، دەستی بەپرسیار کردن سەبارەت بەنەتەوەی لوت لەجبرەئیل کرد و وتی: چی دەبینی ئەگەر لەم شارەدا پەنجا کەس خواپەرەستی لێبێ؟ فریشتەکان وتیان: ئەگەر لەنێوان ئەوان پەنجا کەس خواپەرست هەبن ئەوان ئەشکەنجە ناکات. وتی: ئەگەر چل کەس بن؟ وتیان: نایکات. وتی: ئەگەر سی کەس بن؟ وتیان: نایکات. تا گەشتنە دە کەس. وتیان: ئەگەر دە کەس بن؟ وتی: چ سوود لەو خەڵکەی لەناویاندا دە کەس باشتر لەوان نەبێت؟ ئەوسا ئیبراهیم وتی: لەم شارەدا لوت هەیە؟ فریشتەکان وتیان: ئێمە زاناترین لەوەی لەم شارەدا کێ هەیە. بێ گومان ئەو لەگەڵ بنەماڵەکەی ڕزگار دەکەین جگە لەهاوسەرەکەی کە لەناو لەناوچووەکاندا ماوەتەوە (عنکبووت/٢٩/٣٢).

فریشتەکان بەرەو سەدووم دێهاتەکەی لوت بەرێکەوتن. کاتێك گەشتن بینیان لوت لە سەر زەوی کار دەکات. خوای گەورە فەرمووبووی لەناویان نەبەن مەگەر ئەوەی لوت

چوار جار بەزمان رەزامەندی لەسەر لەناوبردنیان دەربڕێت. رۆشتنە لای و وتیان: ئەمشەو میوانی تۆین. ئەوانی بردە ماڵەوە. دوای ماوەیەك، روی تێکردن و وتی: ئایا دەزانن خەڵکی ئەم دێ یە چی دەکەن؟ بەخوا لەسەر زەوی لەمان ناپاکتر ناناسم. ئەمەی چوار جار هێنایە سەر زمان.

دەستەیەك دەڵێن: بەم شێوە نەبوو، بەڵکو فریشتەکان چاویان بەکچەکەی کەوت و پێیان وت: کچەکە، ئایا لێرەدا ماڵێك هەیە؟ وتی: هەیە. لێرەدا بمێننەوە و مەیێنە ناو تا خۆم بگەڕێمەوە لای ئێوە. ئەو لەخەڵکەکەی خۆیان دەترسا. هاتە لای باوکی و وتی: ئەی باوکە، چەند لاوێکم لەدەروازەی شار بینی کەلەوان جوانترم هەرگیز نەبینیوە. نەکا خەڵکەکەی تۆ ئەوان بگرن و ریسوایان بکەن. خەڵکەکەی ئاگاداریان کردبوویەوە میوان لەخۆ نەگرێت. ئەوانی هێنایە ماڵەوە و جگە لەئەندامانی خێزانەکەی کەس لەم کارە ئاگادار نەبوویەوە. ژن رۆشتە دەر و چاوی بەخەڵکەکە کەوت و پێیانی وت: چەند کەسێك هاتونەتە میوانی ئێمە جوانتر و خۆشبۆنترم لەوان تا ئێستا نەبینیوە. خەڵك بەپەلە بەرەو لای ئەوان رایانکرد. وتی: خەڵکینە لەخوا بترسن و بە توند وتیژی من و میوانەکانم سوك و ریسوا مەکەن. ئایا لەناو ئێوەدا پیاوێکی بەهێز و خۆراگر نییە؟ (هود/١١/٧٨). ئەوانی لەخراپە دوور دەخستەوە و بۆ چاکە بانگی دەکردن و وتی: ئەمە کچەکانی من، بۆ ئێوە پاکترن لەوەی دەتانەوێت (هود/١١/٧٨). وتیان: تۆ دەزانیت ئێمە حەزمان لەکچەکانی تۆ نییە، بێ گومان دەزانی چیمان دەوێت (هود/١١/٧٩). ئایا ب تۆمان نەوتووە هیچ کەس وەك میوانی رانەگریت؟ (حجر/١٥/٧٠). کاتێك بەقسەکانی رازی نەبوون، وتی: خۆزگە دەسەڵاتی ئێوەم دەبوو یا دەبوومە ستوونێکی بەهێز (هود/١١/٨٠). یانی خۆزگە یار یا کەس و کارم دەبوو تا هاوکاریان دەکردم و منیان لەئێوە پەنا دەدا. کاتێك ئەمەی وت نێردراوان دڵیان بۆی سوتا و ئەوان وتیان: ستوونەکەی تۆ زۆر بەهێزە. خوا هیچ پێغەمبەرێکی نەنارد مەگەر ئەوەی لەناو داراییەکی فراوان کە ئەوەی لەخەڵکانیتر بێ نیاز دەکرد و دژێکی بەهێز لەخزم و کەس و کار کەبوونە هاورێ و هاوەڵانی. لوت دەرگاکەی بەست و ئەوان دەستیان بەراوێژ کردن وچارەسەر

کردن کرد و لوت دەرگاکەی کردەوە و ئەوان هاتنە ناو. جبرەئیل لەخوا فەرمانی بۆ سزادانیان ویست و خوا فەرمانیدا. باڵەکانی خۆی کردەوە و هەموویانی کوێر کرد. ئەوان هاتنە دەر و یەکتریان پێشێل کرد چوونکە کوێربوون و دەیانوت: خێراکەن و خۆتان رزگار بکەن کە لەماڵی لوت جادوگەترین کەسانی سەر زەوی دانیشتوون. فریشتەکان بەلوتیان وت: ئێمە نێردراوانی خوای تۆین. دەستی ئەوان بەتۆ ناگات. ئەندامانی خێزانەکەت لەکاتژمێرێکی شەو ببەرەدەر و کەس لەئێوە نامێنێتەوە مەگەر ژنەکەی تۆ کە ئەو سزایەی پێدەگات کەبەوانیتر دەگات. کاتی سزادانی ئەوان بەرەبەیانە، ئایا بەرەبەیان نزیك نییە؟(هود/١١/٨١). ئێوە بۆ ئەو رێگە و ئەو شوێنە برۆن کەفەرمانتان پێ دەدەن (حجر/١٥/٦٥).

خوا ئەوانی بردە شام و لوت وتی: هەرنێستاکە ئەوان لەناو بەرن. وتیان کاتی سزادان بەرەبەیانە، ئایا بەرەبەیان نزیك نییە؟ (هود/١١/٨١). کاتێك بەرەبەیان گەشت جبەرئیل یا میکاییل باڵەکانی خۆی کردە ژێر سەرزەمینەکەی ئەوان و پێنج دێهاتەکەیان و ئەوانی بۆ ئاسمان بەرز کردەوە بەشێوەیەك ئاسمانییەکان ئاوازی کەڵەشێر و زووزەی سەگەکانی ئەوانیان بیست. ئەوانیان سەر و ژێر و بەردبارانی ئەوان دەستی پێ کرد (سجیل) و ئەو کەسانەی لەدەرەوەی دێهاتەکان بوون، لەناو برد. ژنی لوت ئەو دەنگەی بیست و وتی: هاوار، خەڵکەکەم! بەردێکیش بەو گەشت و ئەوی کوشت. خوا لوت و کەسەکانی رزگار کرد مەگەر ژنەکەی کەرۆشتە ریزی لەناوچووەکان. دەڵێن: لەوێ چوارسەد هەزار کەس دەژیان. ئیبراهیم لەوێ تێدەپەری و دەیوت: سەدوم رۆژێك لەناودەچێت. شارەکانی خەڵکەکەی لوت پێنج دانە بوون: سەدوم، سەبعە، عەمرە، دوما، سەعوە. سەدوم گەورەترین دێ بوو.

مردنی سارە هاوسەری ئیبراهیم و ژن و منداڵەکانی ئەو

کەس لەمەدا گومانی نییە سارە لەشام مرد و لەم کاتەدا ١٢٧ ساڵ تەمەنی بوو. دەستەیەك دەڵێن: ئەو لەدێهاتی ستەمکاران و یاخیان لەکەنعان مرد. دەستەیەك دەڵێن: سارە دوای هاجەر ماوەیەك ژیا. گێرانەوەی راست ئەوەیە هاجەر پێش سارە مرد وەك لەوتوێژی ئیبراهیم لەچوونی بۆ مەککە ئاماژەمان پێدا و ئەمە راستە

بەخواستی خوا.

کاتێك سارە مرد، ئیبراهیم قتورا کچی یەقتن، ژنێك لەکەنعانییەکانی بۆ هاوسەری هەڵبزارد و ئەو شەش کوری بۆ ئیبراهیم هێنایە دونیا: نەفشان، موران، مەدەن، نەشەق، سەرەح، مەدیان. هەموو منداڵەکانی ئیبراهیم بەئیسحاق و ئیسماعیلەوە هەشت کەس بوون. ئیسماعیل گەورەترین کوری ئەو بوو. لەبارەی منداڵەکانی جگە لەمە داستانی تریش هەیە. بەربەرییەکان لەرەچەڵەکی نەفشانن و خەڵکانی مەدین – بنەماڵەی شوعەیب- لەمنداڵەکانی مەدیان.

دەڵێن دوای قەتورا ژنێکیتری بەناوی حەجون کچی ئەهیری بەهاوسەری هەڵبژارد.

مردنی ئیبراهیم و ئەو کتێبانەی بۆ ئەو دابەزین

دەڵێن: کاتێك خوا ویستی گیانی ئیبراهیم بستێنێت، فریشتەی مەرگی لەروخساری پیرەپیاوێکی کۆنساڵ بۆ لای نارد. ئیبراهیم بینی و ئەو لەگەرمادا خواردنی بەخەڵك دەدا و پیرەپیاوێکی زۆر بەتەمەن بوو.

گوێدرێژێکی بۆلای ئەو نارد،ە سواری بوو و هاتە لای. پیرەپیاو تیکەی هەڵدەگرت تا بیبات بۆ دەمی بەڵام پێشەکی دەیکردە چاو و گوێچکەی خۆی و دواتر دەیخستە ناو دەمییەوە. کاتێك بەسکی دەگەشت، لەخوارییەوە دەهاتە دەر. ئیبراهیم داوای لە خوا کردبوو گیانی نەستێنێت تا خۆی داوای دەکات. ئیبراهیم وتی: ئەی پیرەپیاو بۆ وا دەکەیت؟ وتی: دەردی پیرییە. ئیبراهیم وتی: تەمەنت چەندە؟ پیرەپیاو دوساڵی بەسەر تەمەنی ئیبراهیم زیاد کرد و بەتەمەنی خۆی لەقەڵەمدا. ئیبراهیم بەخۆی وت: دو ساڵیتر ماوە گیرۆدەی چارەنوسی ئەم پیاوە بم. خوایە من ببەرەوە بۆ لای خۆت. پیرەپیاو هەستا و گیانی ئەوی گرت. لەم کاتەدا ٢٠٠ ساڵی تەمەن بوو.

دەستەیەك دەڵێن: ئەو ١٧٥ ساڵی بوو. من لەم وتارەدا باوەڕێکم هەیە، چۆن دەتوانرێت ئیبراهیم کەسانێکی دو ساڵ یا زیاتر لەوە ببینیبێت کە لەو گەورەترن چوونکە کەسێك دوسەد ساڵ ژیا بێت چۆن کەسێکی نەبینیوە ئەم ئەندازە کەمە

لەتەمەنی ئەو گەورەتر بێت؟ بەڵام وایان گێراوەتەوە. لەگەڵ ئەوەیشدا، ئەو بەناچاری تەمەنی نوحی بیستووە و زانیویەتی ئەو گرفتاری ئەم بەدبەختییەنەبووە.

ئەبوزەری غەفاری لەپێغەمبەر(د.خ) حەدیسێك دەگێڕێتەوە كە فەرمووی: خوا دە صەحیفەی بۆ ئیبراهیم نارد. وتی: وتم: ئەی پێغەمبەر(د.خ) ، صەحیفەكانی ئیبراهیم چی بوون؟ فەرمووی: هەموویان ئامۆژگاری: ئەی پاشای لەخۆرازی زاڵی تاقی كراوە، تۆم نەنارد سامانەكانی ئەم جیهانە كۆبكەیتەوە. تۆم بۆیە نارد تا داواكارێكی ستەم لێكراو لەمن بگەڕێنیتەوە چوونكە من ئەم داواكارییە بێ وەڵام نانێرمەوە ئەگەر داوای كافرێكیش بێت.

لەناویدا ئامۆژگاری بوو لەم شێوەیە: عاقڵ شیاوە ئەگەر عەقڵی خۆی نەدۆڕاندبێت، چەندین كاتژمێری تایبەتی هەبێت، كاتژمێرێك تیایدا لەگەڵ خوای خۆیدا راز و نیاز بكات، كاتژمێرێك كەبیر لەئافراندنەكانی خوا بكاتەوە، كاتژمێرێك لێكۆڵینەوە لەكارەكانی خۆی بكات و لەخۆی بپرسێتەوە و كاتژمێرێك لە خواردن و خواردنەوەی خۆی بروانێت تا بزانێت لەرێگەی حەڵاڵەوە بەدەست هاتووە یا نە. عاقڵ دەبێت رێبوار نەبێت مەگەر لە سێ رێگا: توێشو گرتن بۆ ئەو دنیا، چاك كردنی باری ژیان و چێژوەرگرتن نە لەرێگەی حەرام. عاقڵ پێویستە بینا بێت لەزەمانی خۆی، تێكۆشەر بێت لەكاری خۆی و پارێزەر بێت لەزمانی خۆی. هەر كەسێك وتاری خۆی لەكرداری خۆی بژمێرێت، قسەی كەمە مەگەر لەبارەی ئەوەی بەكەڵكی دێت.

ئەو یەكەم كەس بوو ماڵی دروست كرد، یەكەم كەس میوانداری میوانی كرد و یەكەم كەس بوو شەرواڵی لەپێ كرد. جیاواز لەمانە شتی تری زۆریان سەبارەت بەئیبراهیم باس كردووە.

چارەنوسی منالەکانی ئیسماعیل کوڕی ئیبراهیم

پێشتر ئاماژەمان پێدا بۆ ئیبراهیم کورەکەی ئیسماعیلی لەبارەگای خوادا هێشتەوە. ئەو ژنێکی لەجۆرهۆم هەڵبژارد و بەفەرمانی ئیبراهیم دەستبەرداری بوو و ئەوسا ژنێکیتری هەڵبژارد کەخاتوونێك بوو کچی مێفیازی جۆرهۆمی. ئەمە ئەو کەسە بوو ئیبراهیم پێیوت: بەهاوسەرەکەت بڵێ بەردەرگای ماڵەکەی بەهێزبووە و من لەو رازیم. ئەو بۆ ئیسماعیل دوانزە کوری هێنایە دنیا: نابت، قەیدار، ئەزیل، میشا، موسەممەع، ردما، ماش، ئازەر، قەتورا، قافس، تەمیا و قەدمان. تەمەنی ئیسماعیل – بە پێی گومان- ١٣٧ ساڵ بوو. لەدوکوری ئیبراهیم نابت و قەیدار خوا عەرەبەکانی دروست کرد. خوا ئیسماعیلی وەك پێغەمبەری عەملاقان و هۆزەکانی یەمەن هەڵبژارد. ناوی منالەکانی ئیسماعیل بەشێوەیتریش دەبەن. کاتێك زەمانی مەرگی هات، براکەی ئیسحاقی کردە جێنشینی خۆی و کچەکەی دا بە عەیسی کوڕی ئیسحاق. ئەویان لای ئارامگاکەی دایکی هاجەر لەحێجر بەخاك سپارد.

بیرکردنەوەی ئیسحاق کوڕی ئیبراهیم و منالەکانی

دەڵێن: ئیسحاق لەگەڵ رەفقا (رەفەق) کچی بەتویل پەیوەندی ژن و مێردایەتی بەست و بۆ ئەو عەیس و یەعقوبی بەیەك سك هێنایە دنیا. ئەم دووانە، دوانە بوون. عەیس گەورەتر و تەمەنی ئیسحاق لەم کاتەدا شەست ساڵ بوو. عەیس کوڕی ئیسحاق، ئەسمە کچی مامی (ئیسماعیل)ی بەژنی هەڵبژارد و بۆ ئەو روم کوڕی عەیسی هێنایە دونیا. هەموو منالەکانی ئەسفەر لەرەچەڵەکی ئەون. دەستەیەك خەڵك گومان دەکەن ئەشبان یش لەمنالەکان و رەچەڵەکی ئەوە.

یەعقوب کوڕی ئیسحاق کەهەمان ئیسرائیل بێت، کچە خاڵەکەی لیا کچی لیان کوڕی بەتویلی کردە هاوسەری خۆی و روبیلی و (گەورەترین منالی بوو) شەمعون، لاوی، یەهودا، زبالون، لەشحر یا یەشحری چاویان بەدنیا هەڵهێنا. لیا مرد و یەعقوب

خوشکەکەی ئەوەی بەناوی راحیا کردە هاوسەر کە یوسف و بنیامینی هێنایە دونیا. ناوی ئەو بەزمانی عەرەبی شەدادە. لەدوو کەنیز چوار منالی بوو: دان، نەفتالی، جاد و ئەشر. یەعقوب دوانزە منالی بوو.

سەدی دەڵێت: ئیسحاق کەنیزێکی کردە ژنی خۆی کە بەدوو کوڕ دووگیان بوو. لەکاتی لەدایك بوونی منالەکان، یەعقوب هەولیدا زووتر بێتەدەر بەلام عەیس وتی: سوێند بەخوا ئەگەر زوتر لەمن برۆیتە دەر، لەسکی دایکم هەرا و ئاژاوە دروست دەکەم و دەیکوژم. یەعقوب کشایەوە و عەیس هاتە دەر و یەعقوب پاژنەی ئەوەی گرت و هاتە دەر. لەبەر ئەمە ئەویان بە یەعقوب (شوێنکەوتوو)) ناوبرد و براکەی کە یاخی ونافەرمانی کرد، ناویاننا عەیس. عەیس باوکی زیاتر خۆشدەویست و یەعقوب دایکی. عەیس راوچی بوو، کاتێك ئیسحاق پیر و کوێر بوو پێی وت: کوڕم، گۆشتی راوم دەرخوارد بدە و دواتر وەرە لای من تا لەخوا بۆ هاودەمی تۆ بپارێمەوە چوونکە باوکم ئەم کارەی بۆ من کرد. عەیس پیاوێکی تووکن و یەعقوب بێ موو بوو. دایکیان ئەمەی بیست و بەیەعقوبی وت: کوڕم مەڕێك سەر ببرە و بیبرژێنە و پێستەکەی لەبەر بکە و برۆ لای باوکت و بلێ منم، کوڕەکەت عەیس. یەعقوب ئەم کارەی کرد و کاتێك هات وتی: باوکە بخۆ. ئیسحاق پرسی : تۆ کێیت؟ یەعقوب وتی: عەیسم. ئیسحاق دەستی لەجەستەی عەیس دا و وتی: دەستم بەر جەستەی عەیس دەکەوێت و لووتم بۆنی یەعقوب دەکات. دایکی وتی: بیخۆ ئەوە عەیسە. ئیسحاق خواردی و داوای لەخوا کرد تا پاشاکان و بنەمالەکان لە رەچەلەکی ئەم بن.

یەعقوب هەستا و عەیس لەراو گەرایەوە و بەباوکی وت: ئەو نێچیرەی ویستبووت، بۆم هێناوی. ئیسحاق وتی: کوڕم براکەت پێشت کەوت. عەیس سوێندی خوارد بێ چەند و چوون یەعقوب دەکوژێت. ئیسحاق وتی: کورم دۆعایەکیش بۆتۆ ماوەتەوە. دواتر لەخوا پارایەوە ژماری منالەکانی ئەو بەئەندازە بەرد و خۆلی بیابان زیاد بکات و جگە لەخۆیان کەس فەرمانرەوایەتیان نەکات.

یەعقوب لەترسی براکەی پەنای بردە بەرخالی. شەو دەرۆشت و رۆژ لەشوێنێك خۆی

دەشاردەوە و دەخەوت. لەبەر ئەمە ئەویان ناو نا ئیسراییل (شەو رەو). یەعقوب هەردو کچی خاڵۆی خۆی کردە هاوسەری خۆی و لەبەر ئەمەبوو خوای گەورە فەرمووی: حەرامە دوو خوشك لەیەك کاتدا بکەنە هاوسەری خۆتان مەگەر ئەوەی ئەم کارەتان پێش دابەزینی ئەم ئایە کردبێت (نسا/٢٣/٤). یەعقوب لەم دوو خوشکە منالی بوو. راحیل بەژانی لەدایك بوونی بنیامینەوە مرد و یەعقوب بریاریدا بۆ بیت المقدس بگەڕێتەوە. خاڵۆی ڕانە مەڕێکی پێبەخشی. کاتێك بەرێکەوتن، توێشویان نەبوو و هاوسەری یەعقوب بەیوسفی وت: بتێك لەبتەکانی باوکم بدزە تا داوای توێشوی لێبکەین. یوسف یەکێك لەبتەکانی باوکی ئەوی دزی.

یەعقوب یوسف و براکەی بنیامینی زۆر خۆش دەویست لەبەر ئەوەی ئەم دووانە دایکیان نەبوو. یەعقوب بەیەکێك لەشوانەکانی خۆی وت: ئەگەر کەسێك هات و لێی پرسین کێین، بڵێن: نۆکەرەکانی یەعقوبین کەبەندەی عەیسە. عەیس ئەوانی بینی و هەمان پرسیاری کرد و هەمان وەڵامی بیستەوە و لەبەر ئەمە دەستی لەیەعقوب هەڵگرت و یەعقوب لەشام دابەزی و لەوێ نیشتەجێبوو.

ئیسحاق لە تەمەنی ١٦٠ساڵیدا مرد و لەپاڵ ئارامگای باوکی بەخاك سپێردرا.

داستانی ئەیووب

ئەو پیاوێکی رۆمی لەتەباری عەیس بوو. ئەژادنامەی ئەو بەم شێوەیە: ئەیووب کوڕی موس کوڕی روعیل کوڕی عەیس. هاوسەرەکەی کە لەلایەن خواوە فەرمانی پێدرا دەستە گسکێك هەڵبگرێت و بەوە لێی بدات (ص/٣٨/٤٤). لیا کچی یەعقوب کوڕی ئیسحاق بوو. دەستەیەك دەڵێن: ئەو رەحمەت کچی ئیبراهیم کوڕی یوسف و دایکی لەمناڵەکانی لوت بوو. کاتێك شتێکی دەویست نوێژی دەخوێند و دواتر داوای دەکرد.

داستانی ئەو و هۆکاری گیرۆدە بوونی لەتاقی کردنەوەدا بەم شێوە بوو: ئیبلیس

بیستی فریشتەکان لەکاتی وتووێژ لەگەڵ یەکتر، سڵاو بۆ ئەیووب دەنێرن. لەبەر ئەمە رژدی پێبرد و داوای لەخوا کرد ئەو بەسەر ئەیووبدا زاڵ بکات تا بەهێز بوونی ئەو لەدینەکەی هەڵبسەنگێنێت (ئەگەر بتوانێت لەخواپەرستی دووری بکاتەوە). خوا ئەوەی تەنیا بەسەر سامانی ئەیووبدا زاڵ کرد. ئیبلیس گەورەکانی سوپای خۆی لەدێوەکان کۆکردەوە. هەموو ملکەکانی بەسەنییە لە دەوروبەری دەمەشق ملکی ئەیووب بوو. لەوێ هەزار سەرِ مەڕی بوو لەگەڵ شوانەکانیان، پێنسەد جووت گای نێر کە هەر جوتێك بەیوغێکەوە بەستڕابابوونەوە و هەرکام کۆیلەیەك لێی دەخوڕی و هەر کۆیلەیەك ژن و منداڵ و سامانی خۆی لەگەڵدابوو. ساز وبەرگی هەر جووت گایەکی نێر، ماکەرێك هەڵیدەگرت لەگەڵ یەك یاچەندین بەچکە. کاتێك ئیبلیس دێوەکانی خۆی کۆکردەوە، بەوانی وت: ئەوەی هێز و زۆرتان هەیە نیشانی بدەن چوونکە منیان بەسەر سامانەکەی ئەیووبدا زاڵ کرد. هەر کام لەوان قەسەیەکی کرد. هەموویانی نارد و هەموو سامانەکانی ئەویان لەناو برد بەلاّم لەگەڵ ئەمەیشدا ئەیووب وەسفی گەورەیی خوای دەکرد و لەهەوڵدان بۆ سوپاس کردن و پەرستنی خوا لەجووڵە نەدەکەوت. خوای سپاس دەکرد کەئەو هەموو سامانەی بەو داوە و داوای خۆراگری دەکرد تا لەبەرابەر کێشەکان بەرگە بگرێت.

کاتێك ئیبلیس بەمشێوەی بینی، داوای لەخوا کرد ئەو بەسەر منداڵەکانی ئەیووبدا زاڵ بکات. خوا ئەوەی بەسەر منداڵەکانی ئەیووبدا زاڵ کرد بەلاّم زاڵ بوون بەسەر جەستە و دڵی ئەیووبی پێنەبەخشی. هەموو منداڵەکانی ئەیووبی لەناو برد. ئەوسا لەروخساری ئامۆژگاری منداڵەکانی ئەیووب کە زانستی فێر دەکردن، رۆشتە لای ئەیووب و خۆی بە بریندار وداغدار نیشاندا و بەسەرهاتی مەرگی منداڵەکانی بۆ گێرایەوە تا دڵی ئەیووب نەرم بکات. ئەیووب دڵی نەرم بوو و دڵی سووتا. گریا و مشتێ خۆڵی هەڵگرت و کردی بەسەریا و ئیبلیس لەم کارە شادمان بوو.

ئەوسا ئەیووب لەکارەکەی پەشیمان بوویەوە و هەوڵیدا و داوای لێبوردنی کرد و فریشتەکان پێش ئیبلیس گەڕانەوەی ئەویان بۆ لای خوا بەرزکردەوە. لەبەر ئەوەی ئەیووب لەپەرستنی خوا و خۆراگری بۆ تاقی کردنەوەی خوای گەورە نەوەستا،

ئیبلیس داوای لەخوا کرد ئەو بەسەر جەستەی ئەیووبدا زاڵ بکات. خوا ئەوی بەسەر جەستەیدا زاڵ کرد جگە لەدڵ و زمان و عەقڵی کەئیبلیس دەستی پێی رانەگەشت. ئیبلیس رۆشتە لای ئەیووب. لە نوێژدا بوو و سەری لەسوجدەدا. فووی کردە لوتی بەشێوەیەك جەستەی سووتا و گۆشتی جەستەی رزی و هەڵوەری و پڕ لەکرم بوو. ئەگەر کرمێك لەجەستەی بکەوتایەتە خوارەوە ئەیووب هەڵیدەگرت و دەیخستە شوێنەکەی خۆی و دەیوت: لە رۆژی خواوەند بخۆ. توشی گوولی بوو. لەوە خراپتر ئەوەی لەجەستەی دومەڵەکان دەهاتنە دەر بەگەورەیی مەمکی ژنان و دواتر دەتەقین. جەستەی ئەو دارزا بەوشێوەی هیچ کەس توانای بەرگەگرتنی بۆگەنەکەی ئەوەی نەدەهێنا و خەڵك ئەویان بۆ شوێنی خۆڵ رشتنی دەرەوەی گوندەکە دوور خستەوە و جگە لەهاوسەرەکەی کەس لەو نزیك نەدەکەوتەوە. ژن دەهاتە لای و نیازەکانی بەراوەردە دەکرد. حەوت ساڵ لەو شوێنەدا لەسەر زەوی کەوت بەڵام داوای لەخوا نەکرد بەلاٌ و زیان لەو دوور بکاتەوە. لەسەرانسەری زەوی کەسێك لەسەر زەوی لای ئەو رێزدارتر لای خوا نەبوو.

دەستەیەك دەڵێن: هۆکاری تاقی کردنەوی بەم شێوە بوو کە سەرزەوی شام وشکەساڵی دایگرت و فیرعەون کەسێکی بۆ لای ئەیووب نارد: وەرە لای ئێمە، رێگە چارەت هەیە. ئەو لەگەڵ بنەماڵە و کەسان و خزمەکانی خۆی ونەسب و ئاژەڵەکانی بەرەو سەرزەمینی فیرعەون بەرێکەوت و فیرعەون زەوی بەربلاًوی بۆ جوتیاری و ئاژەڵداری پێ بەخشی. ئەوسا شوعەیبی پێغەمبەر د.خ) هاتە لای فیرعەون و وتی: یا فیرعەن ئایا ناترسیت خوا تورە بێت و لە تورەیی ئەو ئاسمان و زەوی و دەریا و کێوەکان بێنە خرۆش؟ ئەیووب بێدەنگ بوو و هیچ قسەیەکی بۆ پشتیوانی شوعەیب نەکرد. کاتێك هەردووکیان رۆشتنە دەر خوا وەحی بۆ ئەیووب نارد: ئەی ئەیووب، لەسەرکۆنە کردنی فیرعەون بێدەنگ بوویت چوونکە لەسەرزەمینی ئەودا بوویت. ئامادەی تاقی کردنەوە بە. ئەیووب وتی: ئایا دڵدانەوەی مناڵە بێ باوکەکانم نەدەدایەوە، ئایا بێ پەناکانم پەنا نەدەدا، برسیەکانم تێرنەدەکرد و ژنە بێمێردەکانم بێ نیاز نەدەکرد؟ لەم کاتەدا هەورێ لەوێوە تێپەری کە لێوەی دە هەزار ئاوازی هەورە بروسکە

دەبیسترا و هەمووان دەیانوت: یا ئەییوب، کێ ئەم کارانەی کرد؟ ئەیووب مشتێ خۆڵی هەڵگرت و کردی بەسەریدا و وتی: هەموو ئەو کارانەم بەهێزی تۆ کرد ئەی خوایە کەواتە تۆ کردت. خوا وەحی پێ فەرموو: ئامادەی تاقی کردنەوە بە. ئەییووب وتی: دینەکەی من چی لێدێت؟ خوا فەرمووی: ئەو بۆ تۆ رادەگرم. ئەیووب وتی: کەواتە ترسم نییە.

دەستەیەك دەڵێن: هۆکاری گرفتار بوونی ئەو شتی تربوو. وتاری ئەم کەسانە هاوشێوەی باسەکەی ئێمەیە.

کاتێك خوا ئەوەی گرفتاری تاقی کردنەوە کرد و بەلا بەسەر ئەودا باری، ژنەکەی پێی وت: تۆ پیاوێکیت خوا دۆعاکەی تۆ وەلام دەداتەوە، داوا لەخوا بکە چاکت بکاتەوە. ئەیووب وتی: حەفتا ساڵ لەخۆشیدا بووین دەبێت حەفتا ساڵیش لەناخۆشیدا بین. سوێند بەخوا ئەگەر من چاك بکاتەوە سەد قامچی لەتۆ دەدەم. دەڵێن: داستانی سوێند خواردنی ئەو بۆ لێدانی سەد قامچی بەمشێوەبوو کە ئیبلیس لەبەردەمی دەرکەوت و وتی: بۆ ئەم بەلایە بەسەر ئێوەدا هات؟ ژن وتی: چارەنوسی خوایی بوو. ئیبلیس وتی: ئەم روبەروبوونەوەی من لەگەڵ تۆ چارەنوسی خواییە، بەدوای مندا بەرێکەوە. ژن بەدوایدا رۆشت و ئیبلیس هەموو سامانەکانی ئەوانی کەلە دۆڵێکدا کۆکردبوویەوە، پێ نیشاندا و وتی: نوێژ بۆ من بکە تا هەموویت بۆ بگەرێنمەوە. ژن وتی: من هاوسەرێکم هەیە دەبێت فەرمان لەو وەربگرم. ژن هاتە لای ئەییوب و ئەوەی لەوەی رویدابوو، ئاگادار کردەوە. ئەیووب وتی: نەتزانی ئەوە دێوبوو؟ ئەگەر باشب بمەوە سەد قامچیت لێدەدەم. ئەوسا ئەیووب ژنەکەی لەخۆی دوور کردەوە و وتی: خواردن و خواردنەوەی تۆ لەمن حەرام بێت و هیچی لێناخۆم. لەمن دوورکەوەرەوە تا نەتبینم. ژن رۆشت و کاتێك ئەیووب بینی ژنەکەی لەخۆی دوور کردۆتەوە و ئیتر خواردن و خواردنەوەی نییە و هاورێیەکی بۆ نەماوەتەوە، کەوتە سەر زەوی و نوێژی خوێند و وتی: خواوەندا، بەلا و زیان دایگرتم و تۆ باشترینی باشەکانی (انبیا/٨٣/٢١). پێی وترا، سەر لەسەر زەوی هەڵگرە چوونکە دۆعاکەت وەلام درایەوە. قاچت لەزەوی بدە کە ئەمە ئاوی خۆ شۆردنی تۆیە و

ئەویتریان بۆ خواردنەوەی تۆ (ص:/٣٨/٤٢). لەم کاتەدا خوا روخسار و قیافەی جارانی بۆ گەڕاندەوە.

لەولاوە ژنەکەی وتی: چۆن بەتەنیا بەجێی بێڵم لەکاتێکدا کەسی لای نییە و لەبرسانا دەمرێت یا درندەکان دەیخۆن؟ بۆ لای ئەیووب گەرایەوە و بینی تەندروستە و باش بۆتەوە بەڵام ئەوی نەناسیەوە و سەریسورما لەوەی ئەیووبی نەبینی. لەبەر ئەمە وتی: ئەی بەندەی خوا، ئایا ئەو پیاوە نەخۆشەت نەبینی لێرەدا بوو؟ ئەیووب وتی: ئەگەر ئەو ببینی دەیناسیتەوە؟ وتی: دەیناسمەوە. وتی: من ئەوم و ژن ناسییەوە.

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك وتی (بەڵا و زیان منی داگرت) کە کرمەکان بە دڵ و زمانی گەشتن و ترسا لەئەندێشە و بیرکردنەوەی خوا دوور بکەوێتەوە. خوا بنەماڵە و هەموو ئەو شتانەی لەدەستیدابوو، بۆی گەڕاندەوە. دەستەیەك دەڵێن: خۆی ئەوانی گەڕاندەوە. دەستەیەك دەڵێن: خوا ژنەکەی بۆ گەڕاندەوە و لاوی و گەنجیەکەی پێبەخشییەوە و ئەو بۆ ئەیووب بیست و شەش منالی هێنایە دونیا. لەم زەمانەدا خوا فریشتەیەکی بۆ لای ئەیووب نارد کەوتی: خوا بۆ ئەم خۆراگریەت کەتۆی پێ تاقی کردەوە، سڵاوت بۆ دەنێرێت. هەستە و برۆ سەر خەرمانی خۆت. ئەیووب رۆشتە خەرمان و خوا هەورێکی نارد کە کووڵەی زێرینی داباراند. هەندێ کات دەبینرا کولەیەك لەخەرمانەکە دەرۆشتە دەر و ئەیووب دوای دەکەوت تا بیگەرێنێتەوە. فریشتە وتی: ئایا لەوەی لەناو ئەوەدایە تێر نابیت کە بەدوای ئەوانی دەرەوە رادەکەیت؟ ئەیووب وتی: ئەم بەرەکەتەیش لەبەرکەتەکانی خوای منە و لێی تێرنابم.

کاتێك بەڵا بەسەر ئەیووب تێپەری، حەفتا ساڵیتر ژیا و کاتێك باش بوویەوە خوا فەرمانی پێدا چڵێك دارخورما کە سەد لقی بوو هەڵبگرێت و یەك جار لەژنەکەی خۆی بدات تا سوێندەکەی خۆی بەجێبهێنابێت. ئەوەی ئەیووب وتی: خوایە بەڵا منی داگرت، دۆعا بوو نەگلەی و گازندە و بەڵگەی ئەمە ئەم ئایەی قورئانە کەدەفەرمێت:

ئێمە دۆعاکەی ئەومان وەڵام دایەوە (انبیا/٢١/٤٨).

لەدۆعاکانی ئەیووب: پەنا دەبەم بۆ خوا چاوی لەسەر من بێت. ئەگەر چاکە ببینێت دایدەپۆشێت و ئەگەر خراپە ببینێت ئاشکرای دەکات. دەڵێت: هۆکاری ئەم دۆعایە ئەوەبوو سیان لەهاودینەکان و شوێنکەوتوانی ئەو بەناوی یەلدەد و ئەلیفر و سافر بەدوایدا بەرێکەوتن و کاتێك ئەو لەتاقی کردنەوەدا بوو، خۆیان لێ نزیك کردەوە و بەسەختی ئازاریان دا و سەرکۆنەیان کرد و وتیان: تۆ تاوانێکت کردووە کەس نەیکردووە و لەبەر ئەمەیە ئەشکەنجە لەتۆ هەڵناگیرێت. وتووێژی شەڕئەنگێزانەی ئەوان درێژەی کێشا و لەم کاتەدا لاوێك کە لەگەڵ ئەواندا بوو، هاواری کرد و وتی: لەقسەکانتان باشترین وتەتان لەبیرکرد، لەبەهێزترین و چاکترینی کارەکانی. ئەیووب لەملی ئێوە ماف و رێزی هەیە زیاتر لەوەی ئاماژەتان پێدا. ئایا دەزانن مافی کێتان خواردووە ورێزی کێتان شکاندووە و رەخنە لە چ کەسێك دەگرن؟ ئایا نازان ئەیووب ئەمرۆ پێغەمبەری خوایە و رێزدارترینی ئافرێنراوەکان لای ئەو؟ نەتانزانی و خوا ئێوەی ئاگادار نەکردەوە کە لەکارێك لەکارەکانی ئەو تورەیە و شتێك لەو رێزەی بەبەندەکانی خۆی دەبەخشێت لەوی وەرنەگرتۆتەوە. هەروەها ئەیووب بەدرێژایی ئەو زەمانەی لەگەڵێدابوون جگە لەکاری راست و چاکە هیچیتری نەکردووە و جگە لەوتەی راستی نەهێناوەتە سەرزمان. ئەگەر بەلا بۆتە هۆی ئەوەی لەبەرچاوی ئێوەدا سووك بێت و لەبەر چاو و دڵتان کەوتووە، باش دەزانن خوا بەردەوام پێغەمبەرەکان و راستکاران و گیانبازانی و شیاوەکانی خۆی گرفتاری تاقی کردنەوە دەکات و تاقی کردنەوەی ئەوان نیشانەی تورەیی یا سوك بوونی ئەوان لای خوا نییە بەڵکو هۆکارێکە بۆ رێز گرتن لەوان.

لەم شێوە قسانەی زۆر کرد.

دواتر زیادی کرد ئەگەر دەکەوتنە بیری شکۆ و مەزنی خوا و بیری مەرگتان دەکردەوە، زمانەکانتان لاڵ دەبوو و دڵتان دەشکا و بەڵگەکانتان لەیەك دەپچڕا. ئایا نازانن خوا ئەو بەندانەی هەیە کەترس لەو، ئەوانی لەئاخاوتن دوور خستۆتەوە بێ

ئەوەی لەقسە کردن سست و یا لە گفتوگۆ ناتەوان بن؟ ئەوان فرمزانان و زاناکان و ئاگاکان لەخواوەند و نیشانەکانی ئەون. بەڵام چوونکە ئەوان گەورەیی خوا بیر دێننەوە، دڵەکانیان دەشکێت و زمانەکانیان سست دەبێت و عەقڵیان دەپەرێت و ئەندێشەکانیان لەترسی خوا دەشەڵژێت. کاتێك دێنە هۆش، بەکاری چاکە بەرەو خوا دەرۆن، خۆیان لەستەمکاران دەژمێرن هەرچەندە لەچاکەکانن، لەگەڵ گوناحکاران خۆیان بەهاوسەنگ دەزانن هەرچەندە وشیارن و خۆپارێز بەڵام ئەوان هەرچی زیاتر بۆ خوای گەورە هەوڵ بدەن بەکەمی دەزانن و کەم بۆ ئەو بەهیچ دەزانن. کارە چاکەکانی خۆیان لەبەرابەر خوا لەبەرچاو ناگرن بەڵکو لەهەر شوێنێك و لەهەر کاتێك ئەوان ببینن ترساو سەرلێشێواون.

کاتێك ئەیووب قسەکەی ئەوەی بیست وتی: خوا زانستی خۆی بەخۆشەویستی خۆی لە دڵی ورد وگەورەدا دەچێنێت و هەرچی لەدڵدا بێت، دێتە سەرزمان. حیکمەت نە لەتەمەن و پیری بەدەست دێت نەلەدرێژایی تاقی کردنەوە. کاتێك خوا بەندەیەك لەمناڵییەوە فەرزان پەروەدە بکات، پێگەی ئەو لای فەرمانڕەواکان دەلەرزێنێت. ئەوسا ڕوی کردە ئەو سییانە وتی: ترسان پێش ئەوەی ئێوە بترسێنن و گریان پێش ئەوەی لێتان بەن. ئێوە چیتان لێدێت ئەگەر پێتان بڵێم سامانی خۆتان لەرێگای خوادا ببەخشن ڕەنگە خوا من لەم بەڵایە رزگار بکات یا بڵێم قوربانییەك بێنن ڕەنگە خوا لەمنی وەربگرێت و ڕازی بێت. ئێوە هەڵخەڵەتاون و گومان دەکەن بەچاکەکاری خۆتان لەبەلاّ و زیان دوورکەوتونەتەوە. ئێوە سنورتان بەزاند و خۆتان بەرێزدار هەژمار کرد. ئەگەر قسەی ڕاست ببیستن و بەباشی لەپەیوەندییەکانی خۆتان و خوا بڕوانن، ئیرادی زۆر لەخۆتانا دەبینن کە خوا بەجڵ و بەرگی بەختەوەری دایپۆشیوە. من لەرابردوودا بەو شێوە بووم خەڵك رێزیان لێدەگرتم و باوەڕیان بە قسەکانی من دەکرد. مافی من ناسراو و دادی من لەدوژمن سەندراو. ئەمرۆ بەو شێوەم نە دەنگم هەیە بۆ وتن و نەقسەیەك بۆ بیستن و نەوتارێك تا بمەوێت لەگەڵ ئێوەدا باسی بکەم. ئێوە لەو ئازارەی خوا بۆی ناردوو بە ئازارترن.

پشتی تێکردن و سەری بۆ دەرگای خوا بەرز کردەوە. داوای هاوکاری لێکرد و

لەبارەگای ئەو دەستی بەگریان کرد. وتی: خوایە، بۆ منت نافڕاند؟ خۆزگە ئەگەر دوژمنم دەبوو، دروستت نەدەکردم. خۆزگە پەڵەیەك خوێن دەبووم و لەدایك دەرژام. خۆزگە گوناحەکەی خۆم دەزانی و ئاگادار دەبووم لەوەی بۆ روی خۆشەویستیت لەمن دوور خستۆتەوە. ئایا ئەگەر منت دەمراند بۆم باشتر نەبوو. ئایا بۆ بێ کەسان ماڵ، بۆ هەژاران حاڵ، بۆ بێ باوکان باوکێکی دادپەروەر و بۆ بێوەژنان سێبەری سەر سەر نەبووم؟ خوایە بەندەیەکی سووك و لاوازم. ئەگەر باشە دەکەم بە هێزی تۆ دەیکەم و ئەگەر خراپەدەکەم سزا لە تۆ وردەگرم. منت گیرۆدەی بەلا کرد و زیانت پێ بەخشیم کە ئەگەر بە سەر کێوا دادەبەزاند لەهەڵگرتنی ناتەوان دەبوو. من بەم سستی و لاوازییە چۆن دەتوانم بەرگەی بگرم؟ سامانم رۆشت و دەستی نیازمەندیم درێژ کرد. کەسانێك خواردنیان بەمندا کەخواردنم بەوان دابوو. تیکەیەك بەمن دەدەن و منەتەم بەسەردادەکەن و سەرکۆنەم دەکەن. منداڵەکانم لەناوچوون و ئەگەر یەکێك لەوان دەما هاوکاری دەکردم. بنەماڵەکەم لێم وەرێز بوون، خزم و کەس و کار لەمن دابڕاون. ئاشناکان خۆیان بەناناشنا دەزانن، هاورێکان پشتیان تێکردووم، مافەکانم پێشێل کراون و چاکەکانم لەبیرچوونەتەوە. هاوار دەکەم و وەڵامم نادەنەوە و داوای لێبووردن دەکەم و لە من خۆش نابن. کۆیلەی خۆمم بانگ کرد و وەڵامی نەدامەوە و لای دایکم گریام بەڵام گوێی لێنەگرتم. چارەنوسی تۆ بوو منی ئازاردا و لاوازی کردم و فەرمانی تۆ بوو منی نەخۆش خست. ئەگەر خوا ترس لەدڵم دوور بخاتەوە و زمانم بکاتەوە تا بە دەمی پڕ قسە بکەم - و ئەوسا لەسەر بەندەکان ڕەوای بکات لەگەڵ گەورەی خۆیان بەڵگەیان هەبێت -هیوادارم من لەم کارە ببەخشێت. بەڵام ئەو منی دابەزاند و خۆی بۆ شوێنێك بەرز بوویەوە. من دەبینێت بەڵام من ئەو نابینم. قسەی من دەبیستێت بەڵام من قسەی ئەو نابیستم. نە بەخۆشەویستییەوە لێی روانیم و نە لام ژیا تا وتەیەك لە بێ گوناحی خۆم بێنمە سەرزمان و خۆم بە بەرگرینامەیەك بەهێز بکەم.

کاتێك ئەیوب قسەی گەیاندە ئێرە، هەورێك دەرکەوت و سێبەری خستە سەر و ئاوازێکی لێبیست: خوا دەفەرمێت: یا ئەیووب، لەتۆ نزیك بوومە و بەردەوام لێت

نزیك بووم. هەست و بەڵگەی خۆت بێنەرەوە و بێ گوناحی خۆت بسەلمێنە. لەپێگەی زۆردارێك بێستە چوونکە شیاو نییە جگە لەزۆردارێك لەگەڵ من بەبەڵگەوە قسە بکات. دەمبێن لەدەمی شێر دەدمیت و هەوسار لەدەمی نەژدیها. رووناکی بە شایەن هەڵدەسەنگێنیت و با بەپێوانە دەپێوی. خۆر دەکەیتە ناو هەنبانەوە و هەنگاو لەرێگەی گەرانەوە بۆ دوێنێ هەڵدەگریت. گیانی تۆ بەلایەکی بەسەر تۆدا هێناومکە بەو کەمە هێزەی خۆت ناتوانی هەڵیبگریت. ویستت بەلاوازی خۆت روبەروی من ببیتەوە یا بە مانی لالی خۆت من بێدەنگ بکەیت یا بەهەڵیت و پڵیتەکانی خۆت زاری وتوویژ بەمن بدۆرێنیت. ئەو رۆژەی زەویم ئافراند لەبەرابەر مندا چی بوویت؟ ئایا دەزانی بە چ هێزێك ئافراندم و سەقامگیرم کرد؟ تۆ لەکوێ بوویت ئەوساتەی ئاسمانم وەك سەقفێك بێ کۆڵەکە لەهەوادا راگرت؟ ئەرشتەیەك هەیە بەشوێنێکەوە بیبەستێتەوە و ئەکۆڵەکەیەك لەسەر پێ رایبگرێت. ئایا عەقڵی تۆ دەگاتە ئەو شوێنەی رووناکی تیا دروست بکەیت یا ئەستێرەکان لەناویدا بسورێنیت و یا شەو و رۆژی تیا تێکەڵاو بکەیت؟

ئەو هەورە لەهێز و ئافرێنراوەکانی خوا قسەی زۆری کرد.

ئەیووب وتی: لەهەمووی ئەمانە کەمتر و کورتترم. خۆزگە زەوی قەڵشتی دەبرد و منی تیا رۆدەچوم و وتەیەك کە تۆی تورە دەکرد نەمدەهێنایە سەر زمان. خوایە، بەلا دەوری گرتم و دەزانم هەمووی ئەوەی ئاماژەت پێدا، دروست کراوی دەست و پەروەردەی هێزی تۆ و چارەنەندێشی فرمزانی تۆیە. تۆ هیچ شتێك ناتەوانت ناکات و هیچ شتێك لەتۆ داپۆشراو نابێت. تۆ ئەوەی لەناو دڵەکاندایە، دەیزانیت و لەبەلاکەی من شتی زۆرت دەزانی کەخۆم نەمدەزانی. من لەهێزی لەپێشی تۆ هەندێ شتم لەرێگەی بیستنەوە دەزانی بەلام ئێستا بەچاویش دەیبینم. ئەوەی وتم بۆ ئەوە بوو داوای لێخۆشبوونی من وەربگریت و تۆ بێدەنگ بوویت تا خۆشەویستی خۆت بۆ من بگەرێنیتەوە. ئێستا دەست دەخەمە سەر دەمی خۆم و زمان بە دیان دەگەزم و روخسار دەخەمە سەر خاك و کۆڵمی خۆمی تێدەسوم. ئیترکارێك ناکەم تۆ بەناپەسەندی بزانیت.

ئەیووب ئەمەی وت و لە خوا پاڕایەوە.

خوا فەرمووی: یا ئەیووب فەرمانەکەی من بەسەر تۆ سەپا و خۆشەوێستیم پێش تورەییم کەوتەوە. تۆم بەخشی و سامانەکەی تۆ وەك خۆی دەگەڕێنمەوە تا بۆ داهاتووانی تۆ نیشانە بێت. بۆ ئەوانەی بەلآیان بینیوە وانەیەك و بۆ خۆراگران دڵدانەوەیەك. ئێستا قاچ لەزەوی بدە کەناوێکی سارد و فێنك بۆ خۆشۆرین و خواردنەوەیە (ص/٤٢/٣٨). لەم ئاوەدا هۆکارەکانی باش بوونەوەی تۆ هەیە. بۆ هاوڕێکانت قوربانی بکە و داوای لێبووردنیان بۆ بکە کە لەئازاردانی تۆ گوناحیان کرد و دەستیان بۆ نافەرمانی کردنی من درێژ کرد.

ئەیووب قاچی لەزەویدا و کانییەکی لێهەڵقولا و خۆی تیا شۆرد و خوا بەلآی لەسەر ئەو هەڵگرت. ئەوسا هاتەدەر و دانیشت. ژنەکەی هات و پرسیاری ئەیوبی کرد. ئەیووب وتی: ئایا ئەو دەناسیت؟ ژن وتی: بەڵێ، بۆ نەیناسم؟ ئەیووب بزەیەك کەوتە سەر لێوی و ژن بەهۆی پێکەنینەوە ناسییەوە. ئەوی گرتە ئامێز و لەئامێزی خۆیدا رایگرت. هەموو سامان و منداڵەکانی بۆ گەڕایەوە.

بۆیە لێرەدا ئاماژەم بە داستانەکەی ئەودا چوونکە دەستەیەك کەس دەڵێن ئەو لەرۆژگاری یەعقوبی پێغەمبەردا بووە.

دەڵێن: تەمەنی ئەیووب ٩٣ ساڵ بووە و لەکاتی مردنی، کورەکەی، حوملی کردە جێگری خۆی. خوا دوای ئەو، کورەکەی، بەشرینی بۆ پێغەمبەری هەڵبژارد و ناوی نا ذوالکفل بوو و لەشام مایەوە تا کاتی مردن. تەمەنی ئەو ٧٥ ساڵ دوای خۆی کوڕەکەی عەبدوالڵەی کردە جێگری خۆی. خوا دوای ئەو پێغەمبەرێکی دیکەی ڕەوانە کرد:

شوعەیب کوڕی زەیعون کوڕی عەنقا کوڕی سابت کوڕی مودەیەن کوڕی ئیبراهیم .

داستانی یوسف

دەڵێن ئیسحاق لە ١٦٠ ساڵیدا مرد. ئارامگای ئەو لای ئارامگای باوکی ئیبراهیمە و دو کوڕەکەی یەعقوب و عەیس ئەویان لەکێڵگەی جیبروون بەخاك سپارد. تەمەنی یەعقوب ١٤٧ ساڵ بوو. کورەکەی یوسف نیوەی جوانییەکەی لەباوکی بۆ بەجێمابوو و نیوەکەیتری لەدایکی. یەعقوب ئەوەی بەدەست خوشکەکەی خۆی ، کچەکەی ئیسحاق، سپاردبوو. پوور بەتەواوی دڵیدا بە کوری براکەی خۆی و یوسف بە تەواوی پوورەکەی خۆی خۆشدەویست. جارێك یەعقوب بەخوشکەکەی خۆی وت: خوشکەکەم یوسف بەمن بسپێرە چوونکە سوێند بە خوا بێ ئەو ناتوانم بژیم. خوشك وتی: با ئەو چەند رۆژێك لای من بێت رەنگە ئەمە ببێتە هۆی ئارامی من. ئەوسا ئەو ژنە پشتێنەکەی ئیسحاقی هەڵگرت و لە پشتی یوسفی بەست (کە لای ئەو بوو، چوونکە ئەو گەورەترین منالی ئیسحاق بوو) دواتر وتی: پشتێنەکە ون بووە، بزانن کێ هەڵیگرتووە. چەند کەسێك بەدوای پشتێنەکەدا گەڕان و خوشکەکەی یەعقوب وتی: کەسانی ناو ماڵ بگەرێن. ئەوان گەڕان و پشتێنەکەیان لای یوسف دۆزییەوە. لەئایینی ئەواندا بەم شێوە بوو خاوەن ماڵ دزی دەگرت(لای خۆی رایدەگرت و بەئەگەری زۆر دەیکردە کۆیلەی خۆی) و هیچ کەس لەم کارەدا دژایەتی نەدەکرد. ئەو ژنە یوسفی هەڵگرت و لای خۆی رایگرت تا ئەوساتەی مرد و دواتر یەعقوب ئەوی گەڕاندەوە بۆ ماڵ. ئەمە ئەو شتە بوو دواتر براکانی یوسف باسیان کرد و وتیان: ئەگەر بنیامین دزی کردبێت براکەیشی یوسف پێشتر ئەم دزییەی کردووە (یوسف/١٢/٧٧). لەبارەی دزییەکەی ئەو ئاماژەیان بەبابەتی تریش داوە کەئاماژەدان پێیان پشت گوێ خراوە.

کاتێك براکانی یوسف خۆشەویستی و سەرنجی باوکیان بۆ یوسف بینی، رژدیان پێبرد و ئەم کارەیان لا گران بوو. یوسف لەخەودا بینی یانزە ئەستێرە بەخۆر و مانگەوە نوێژی بۆ دەبەن. خەوەکەی خۆی بۆ باوکی گێرایەوە و تەمەنی لەم کاتەدا دوانزە ساڵ بوو. باوك پێیوت: کورم خەوەکەی خۆت بۆ براکانت مەگێرەرەوە نەکا فرێوت بدەن چوونکە دێو بۆ مرۆڤ دوژمنێکی ئاشکرایە (یوسف/١٢/٥). یەعقوب خەوەکەی

بۆ لێکدانەوە و وتی: بەمشێوەیە خواکەت تۆ هەڵدەبژێرێت و چۆنییەتی کردنەوەی نهێنییەکانت فێردەکات (یوسف/١٢/٦).

هاوسەرەکەی لەوتەکانیان ئاگادار بوویەوە. یەعقوب پێی وت: ئەی ژن، ئەوەی یوسف وتی، با نهێنی بێت و بەمناڵەکانی خۆت مەڵێ. وتی: نهێنی دەبێت. بەڵام کاتێك مناڵەکانی یەعقوب لەشوانی گەڕانەوە بۆماڵ، خەوەکەی یوسفی بۆ ئەوان گێرایەوە و لەبەر ئەمە رژدی بردنی ئەوان بۆ یوسف زیادی کرد. ئەوان بەم ژنەیان وت: ئەو لەخۆر جگە لەباوکمان و لە مانگ جگە لەتۆ و لە ئەستێرەکان جگە لەئێمەی نەبیستووە. کوری راحیل دەیەوێت سەروەری ئێمە بکات و بڵێت سەروەری ئێوەم. لەنێوان خۆیاندا راوێژیان کرد و بڕیاریاندا یوسف و یەعقوب لەیەك دوور بکەنەوە. بەیەکیان وت: یوسف و بنیامین لەئێمە لای باوکمان خۆشەویست تر و رێزدارترن و ئێمە دەستەیەکین دەکەس. باوکی ئێمە لەم خۆشەویستیەدا لە گومراییدایە و دەستی بۆ کارێکی هەڵە بردووە کە ئەو دووانەی پێش ئێمە خستووە. یوسف بکوژن یا بۆ سەرزەوینێکی دوور، دووری بخەنەوە تا روی باوك و خۆشەویستییەکەی بۆ ئێوە بگەڕێتەوە و ئێوە دوای ئەمە چاکەکار بن (یوسف/١٢/٨—٩). و بۆ لای خوا بگەڕێنەوە.

بێژەرێك لەوان کە یەهودا بوو و باشترین و عاقڵترینیان بوو، وتی: یوسف مەکوژن چوونکە کارێکی دژوارە بەڵکو بیخەنە ناو چاڵێك تا کاروانیان هەڵیبگرنەوە (یوسف/١٢/١٠). ئەو بەڵێنی لێومرگرتن کەیوسف نەکوژن. لەم کاتەدا هاوڕا بوون برۆنە لای یەعقوب و قسەی لەگەڵدا بکەن تا یوسف لەگەڵ ئەوان بۆ دەشت و بیابان بنێرێت. ئەوان رۆشتنە لای و لەبەرامبەریدا وەستان - ئەمە کارێك بوو بەردەوام لەکاتی پێشکەش کردنی داواکاری دەیانکرد- کاتێك یەعقوب ئەوانی بینی وتی: داواکاریتان چییە؟ وتیان: ئەی باوکە، تۆ چیت بەسەر دێت وا یوسف لەئێمە دوور دەخەیتەوە هەرچەندە ئێمە چاکەی ئەومان دەوێت. ئەو دەپارێزین تا بۆ ماڵەوەی دەگەڕێنینەوە. بەیانی لەگەڵمان بینێرە بۆ دەشت، ئێمە مەروماڵات دەلەوەڕێنین و ئەو بۆ خۆی گەمە بکات و ئێمە پاسەوانین بۆی (یوسف/١٢/١١—١٢). یەعقوب پێی

وتن: خەم دامدەگرێت کاتێك ئەو لەگەڵ خۆتاندا دەبەن و دەترسم گورگ بیخوات و لێی بێ ئاگا بن (یوسف/١٢/١٣). و نەزانن چی بەسەر ئەودا هاتووە. بۆیە ئەوەی وت چوونکە لەخەودا بینیوبووی یوسف لەسەر کێوێکە و دە گورگ هێرشیان کردۆتە سەر تا لەت و پەتی بکەن. یەکێك لەگورگەگان پشتیوانی لێکرد و لەم کاتەدا زەوی قەڵەشتی برد و یوسف تیایدا رۆچو و نەهاتەدەر مەگەر دوای سێ رۆژ. لەبەر ئەمە لەگورگ بۆ گیانی یوسف دەترسا.

کوڕەکان پێیان وت: ئەگەر گورگ ئەو بخوات (ئێمە دەستەیەکی دە کەسین) لەم کاتەدا هەمووممان لەتاوانبارانین (یوسف/١٢/١٤). یەعقوب بەمە نارامی گرت و یوسف وتی: باوکە من لەگەڵ ئەواندا بنێرە، ئایا بەمە رازی نیت؟. وتی رازیم؟ دەستوری بەودا و جل و بەرگی لەبەر کرد و لەگەڵ ئەوان رۆشت و ئەوان (تا ئەو کاتەی چاوی یەعقوب دەیبینی) رێزیان لێدەگرت. کاتێك گەشتنە دەشت، دوژمنایەتیان لەگەڵ ئەو ئاشکرا کرد بەشێوەیەك هەرکامیان لێی دەدا. یوسف پەنای دەبردە ئەویتر و ئەویش لێی دەدا. چیتر لەناو ئەوندا برایەکی میهرەبانی نەدۆزییەوە. ئەوەندەیان لێیا نزیك بوو لەناوی ببەن. یوسف دەیقیژاند: ئەی باوکە گیان، بڕوانە ئەم کەنیز زادانە لەگەڵ کورە خۆشەویستەکەی تۆ چی دەکەن.

کاتێك نزیك بوو بیکوژن، یەهودا پێی وتن: ئایا بەڵێنتان بەمن نەدا نەیکوژن؟ ئەوان بردیانە سەر چاڵی ناوەکە و شانەکانیان بەستەوە و کراسەکەیان داکەند و فڕیان دایە ناو چاڵەکە. یوسف وتی: ئەی برا خۆشەویستەکانم، کراسەکەم بەمن بدەنەوە تا لەناو چاڵەکە خۆمی پێ داپۆشم. وتیان: خۆر و مانگ و یانزە ئەستێرەکە بانگ بکە تا بێنە هاودەمی تۆ و لەتەنیایی رزگارت بکەن. وتی: خەوی لەو شێوەم نەبینیوە. ئەویان بۆ ناو چاڵەکە شۆر کردەوە و کاتێك گەشتە نیوە، بەرەڵایان کرد چوونکە دەیانویست بمرێت بەڵام لەبەر ئەوەی چاڵەکە پڕئاو بوو، کەوتە ناوی و دواتر پەنای بردە تاشە بەردێك و رۆشتە سەری. بانگیان کرد، گومانی کرد بەزەییان پیایدا هاتۆتەوە بەڵام ئەوان دەیانویست بەردی بۆ فڕێبدەنە خوار کەیەهودا رێگەی لەم کارە گرت.

خوا وەحی بۆ یوسف نارد: بێ گومان رۆژێك لەرۆژەكان ئەوان لەكارەكانیان ئاگادار دەكاتەوە بەشێوەیەك ئەوان هەست بەنهێنییەكەی نەكەن (یوسف/١٢/١٥). یانی ئەوان نهێنی وەحی نازانن یا لەو رۆژەدا (لەداهاتوودا)یوسف ناناسنەوە.

شەو بە دەم گریانەوە گەڕانەوە بۆ لای باوكیان و وتیان: ئەی باوكە، ئێمە رۆشتین بۆ تیرهاویشتن و یوسفمان لای جل و بەرگەكانی خۆمان دانا و گورگ ئەوی خوارد(یوسف/١٢/١٧). باوك پێی وتن: بەو شێوە نییە، بەڵكو جەستەكانی ئێوە كارێكی بۆ دروست كرد. كراسەكەی نیشانی من بدەن. ئەوان كراسەكەیان نیشاندا. یەعقوب وتی: گورگێكی میهرەبانتر لەمەم نەبینیوە، كوڕەكەمی خواردووە بەڵام كراسەكەی نەدراندووە. قیژاندی و كەوتە سەر زەوی و بێ هۆش بوو و بۆ ماویەك لەو حاڵەدا مایەوە. كاتێك هاتە هۆش، زۆر گریا و كراسەكەی گرت و ماچی كرد و بۆنی كرد.

یوسف سێ رۆژ لەچاڵەكەدا مایەوە. خوا فریشتەیەكی نارد و دەستەكانی ئەوی كردەوە. كاروانێك هات و مەشكی خۆیان بۆ ناو ناردە خوار، یوسف خۆی پێ هەڵواسی و ئەو پیاوە بەرزی كردەوە و وتی: ئەی هاوار(لەخۆشیا) كوڕێك لەچاڵەكە هاتەدەر. ئەویان داشارد و وەك كاڵا لەقەڵەمیاندا (یوسف/١٢/١٩). ئەو كەسەی بەرزی كردەوە لەگەڵ هاورێكانی ئەویان داشارد تا كەسانی دیكە نەڵێن ئێمە لەمەدا بكەنە شەریك. بەهاورێكانیان وت: خاوەندەكانی ئاو ئەم كوڕەیان وەك كاڵایەكی بازرگانی بەئێمەدا.

یەهودا خوراردنی بۆ یوسف هێنا بەڵام ئەوی لەناوچاڵەكەدا نەبینی و كاتێك ڕوانی ئەوی لای كاروانەكە بینی و براكانی لەم كارە ئاگادار كردەوە. براكان رۆشتنە لای ئەو پیاوە و وتیان: ئەم بەندە هەڵاتووە هی ئێمەیە. یوسف لەوان ترسا وبەسەرهاتی خۆی باس نەكرد و كاروانیان ئەویان بەبەهایەكی كەم لەبراكانی كڕییەوە. دەستەیەك دەڵێن بیست درەم ودەستەیەك دەڵێن چل درەم. ئەوان یوسفیان بردە میسر و خاوەنەكەی جل وبەرگی لەبەر كرد و بەمەبەستی فرۆشتن نیشانی

خەڵکانیدا. قۆتفیر یا ئۆتفیر کە بەوتەی قورئان هەمان عەزیزە، ئەوی کڕییەوە.

عەزیز خەزێنەداری میسر بوو. پاشای میسر لەم سەردەمەدا ریان کوڕی وەلید پیاوێك لە عەملاقان بوو. دەڵێن: ئەم پاشایە نەمرد تا باوەڕی بەیوسف هێنا. ئەو مرد و یوسف زیندوو بوو. دوای ئەو قابووس کوڕی مەسعەب پاشایەتی گرتەدەست. یوسف بۆ خواپەرەستی هانیدا بەڵام باوەڕی نەهێنا.

کاتێك ئەو پیاوە یوسفی کڕییەوە و بردییەوە ماڵ، بەژنەکەی (راعین) وت: رێز لەم لاوە بگرە رەنگە سوودمان پێ ببەخشێت و کاتێك گەشە بکات و گەورە بێت و هەست بەکارەکانی ئێمە بکات هاوکارمان بێت یا ئێمە وەك منالی خۆمان هەڵیگرینەوە (یوسف/١٢/٢١). ئەو پیاوە لەگەڵ ژنان تێکەڵاو نەدەبوو. راعین ژنێکی جوان و ئەندام رێك و سامانێکی زۆری لەبەردەستا بوو.

کاتێك لەژیانی یوسف سی و سێ ساڵ تێپەڕی، خواوەند زانست و حیکمەتی فێرکرد و ئەمە پێش پێغەمبەری ئەو بوو. ژنی عەزیز یانی راعیل ئەوەی بۆ لای خۆی بانگ کرد و درگاکانی لەسەر ئەو و خۆی داخست و بانگی کردە پێش. یوسف وتی: پەنا بەخوا، هاوسەری تۆ گەورەی منە و رێزی لەمن گرتووە. ستەمکاران رزگاریان نابێت (یوسف/١٢/٢٣). مەبەستەکەی ئەوە بوو دەست بردن بۆ ئەو ژنە خیانەتە و ستەمێکی گەورەیە. ژن جارێکیتر رویتێکردەوە و جوانییەکانی نیشان کرد تا هەستی ببزوێنێت. وتی: چ قژێکی جوانت هەیە! یوسف وتی: یەکەم شتە لەجەستەم هەڵدەوەرێت. ژن وتی: چاوەکانت زیاد لەرادە جوانن. یوسف وتی: چاوەکانم یەکەم شتە دەکەونە سەر زەوی. ژن وتی: چ روخسارێکی جوانت هەیە! یوسف وتی: کاتێك بمرم دەیخەنە سەر خاك. ژن بەردەوام دەیویست هەستی ببزوێنێت و یوسفیش هەستی بزوا و بەندی شەرواڵەکەی کردەوە. لەناکاو روخساری یەعقوبی بینی کەپەنجەی بەدیان دەگەزێت و دەڵێت: یا یوسف، هاوئامێزی مەبە چوونکە کاری تۆ تا کاتێك هاوئامێزی نەبوویت وەك باڵندەیەکە لەترۆپکی ئاسمان بەڵام ئەگەر هاوئامێزی بیت کاری تۆ هاوشێوەی باڵندەیەکە لەئاسمان بکەوێتەخوار و بمرێت.

دەستەیەك دەڵێن: یوسف لەنێوان دوو ڕانی ژنەکە دانیشت بەڵام لەسەر دیوار نوسراوێکی بینی بەم شێوەیە: لەزینا نزیك مەکەونەوە چوونکە بێ گومان کارێکی قێزەون و ڕێگەیەکی هەڵەیە (اسرا/١٧/٣٢). کاتێك بورهانی خوای بینی، هەستا و رایکرد و ڕۆشت بەڵام ژن پێش لەگەشتنی ئەو بەدەرگا، گرتی و کراسەکەی لەپشتەوە راکێشا و دڕاندی. هەردووکیان هاوسەری ئەو ژنەیان لەناو دەرگاکەدا بینی و کوڕە پورەکەیشی لەگەڵیدا بوو. ژن لێرەدا بابەتەکەی ناوەژۆ کرد وبەهاوسەرەکەی وت: سزای کەسێك نییەتی خراپی بەرابەر بەژنەکەی تۆ هەبێت جگە لەزیندان نییە (یوسف/١٢/٢٥- ٢٦). یوسف وتی: ئەمە راست نییە. ئەم ژنە بوو داوای لەمن دەکرد تێکەڵاوی بم و من رامکرد ونەو کراسەکەمی گرت و دڕاندی. کوڕە پوری ژنەکە پێی وت: بەڵگەی ئەم کارە دەتوانین لەکراسەکە بپرسین. ئەگەر کراسەکە لەپێشەوە دڕا بێت تۆ راست دەکەیت و ئەگەر لەپشتەوە دڕا بێت تۆ درۆ دەکەیت. کراسەکەیان هێنا و بینیان لەپشتەوە دڕاوە و ئەو وتی: ئەم کارە لەفێڵی ئێوە ژنانە و فێڵەکەتان زۆر گەورەیە (یوسف/١٢/٢٨).

دەستەیەك دەڵێن: شایەت، منداڵێکی ناو لانکە بوو. عەبدوالله کوڕی عەباس دەڵێت: چوار کەس لەمنداڵان لەناو لانکەدا قسەیان کرد- کوڕی ئارایشگەری ژنەکەی فیرعەون، شایەتەکەی یوسف، یاری جورەیج و عیسا کوڕی مریم.

هاوسەری ئەو ژنە بەیوسفی وت: لەم کارە خۆشبە (یوسف/١٢/٢٩). یانی ئەوەی ئەم ژنە کردی لای کەس باسی مەکە. رویکردە ژنەکەی و وتی: تۆیش داوای لێبووردن لەگوناحەکەی خۆت بکە چوونکە لەخراپەکاران بوویت (یوسف/١٢/٢٩).

ژنانی شار وتوێژیان لەبارەی هاوسەرەکەی عەزیز و یوسف دەکرد. ئەم بەسەرهاتە بە گوێی ژنەکە گەشتەوە. ئەو بانگی کردن و بۆ هەرکام فەرشێکی راخست و پشتی دانا تا پاڵی پێوە بدەن. ئەوان ئامادە بوون. نارنج و کێردی دایە دەستیان. یوسفی لەشوێنێکیتر جگە لەو شوێنەی ئەوان لێی دانیشتبوون، دانیشاند و پێی وت: وەرە لای ئەوان. ئەو هات و کاتێك ژنان ئەویان بینی(جوانتر بوو لەوەی بیستبوویان) دەستی

خۆیان بەکێردەکان بڕی — و ئەمکارەیان نائاگایانە کرد- وتیان: پەنا بەخوا، ئەمە مرۆڤ نییە، ئەمە فریشتەیەکی گەورەیە(یوسف/١٢/٣١).

کاتێك ئەم رووداوە بەسەر ژنان هات و لەهۆش چوون و دەستی خۆیان بڕی و هەستیان بەهەڵەی خۆیان کرد کەنابەجێ قسەیان کردبوو، ژنی عەزیز زمانی بۆ دانپیانان کردەوە وتی: ئەمە ئەو کوڕەیە منتان لەبەر ئەو سەرکۆنە دەکرد. ئێوە راستتان دەکرد. من ئەوم بۆ لای خۆم بانگ کرد و ئەو خۆی پاراست. ئەگەر ئەوەی دەیڵێم نەیکات، دەکەوێتە زیندان و لە ریسواکان دەبێت (یوسف/١٢/٣٢). یوسف زیندانی هەڵبژارد و نافەرمانی خوای بەخراپتر لەزیندان بینی. وتی: خوایە، زیندان لەوەی ئەوان داوام لێدەکەن، باشترە و حەزم لێیەتی. ئەگەر فێڵی ئەمان لەمن دوور نەخەیتەوە، لێیان نزیك دەبمەوە و لەنەزانەکان دەبم (یوسف/١٢/٣٣). خوا بانگێشتەکەی ئەوەی وەڵامدایەوە و فێڵی ئەو ژنانەی لەو دووورکردەوە، ئەو بیسەری زانایە (یوسف/١٢/٣٤). ئەو نیشانانەی عەزیز بینی- وەك دڕانی کراسەکەی لەپشت و بریندار بوون و ڕوشانی روخسار و بڕینی دەستی ژنان و شایەتی دانی منداڵەکە- عەزیزی دڵنیا کرد لەوەی یوسف بێ گوناح و تاوانە.

دەڵێن: ژن شکایەتی بردە لای هاوسەرەکەی: ئەم کۆیلەیە منی لەناو خەڵکدا ریسوا کرد و بۆ ئەوانی بەم شێوە گێراوەتەوە کەئەوم بۆلای خۆم بانگ کردووە. عەزیز ئەوی خستە زیندانەوە و یوسف حەوت ساڵی لە زینداندا بەسەر برد. کاتێك یوسف کەوتە زیندان، هاوڕێ لەگەڵ ئەو، دوو لاوی دیکە کەوتنە زیندان. لەهاوەڵانی فیرعەونی میسر بوون. یەکیان سالاری خواردەمەنیەکانی فیرعەون وئەویتریان سالاری مەیخواردنەوە بوو. لەبارەی ئەم دوو کەسە دەڵێن: مەبەستیان بوو پاشا ژەهر خوارد بکەن. کاتێك یوسف کەوتە زیندان، وتی: من خەو لێکدەدەمەوە. یەك لەو دو لاوە بەویتریانی وت: با تاقی بکەینەوە. چێشت لێنەر وتی: لەخەودا بینیم نان بۆسەری خۆم دەبەم و باڵندەکان لێی دەخۆن. ئەویتریان وتی: لەخەودا بینیم گوشراوەی ترێ دەگرم تا شەرابی لێ دروست بکەم. ئێمە لەلێکدانەوەی ئەم خەوانە ئاگادار بکەرەوە چوونکە تۆ لەچاکەکاران دەبینین (یوسف/١٢/٣٦). یوسف وتی: هیچ

خورادنێك بۆ ئێوه نایەت، مەگەر ئەوەی ئێوه لەداستان و چارەنوسەکەی – پێش هاتنی بۆ ئێوه ئاگادار بکەمەوه. ئەمە ئەو زانستەیە خوا فێری کردووم. من پشتم کرده دینی کەسانێك پشتیان کرده دینی خواوەند و بەجێم هێشتن. هەروەها لەدینی ئەوانەی باوەریان بەرۆژی دوایی نییە (یوسف/١٢/٣٧). یوسف پەسەندی نەکرد لەسەرەتادا چارەنوسی خەوەکەی ئەوان لێکبداتەوه. باسی شتێکیتری دەکرد و وتی: ئەی دو هاورێی زیندانی من، ئایا خوا فراوان و بەربلاوەکان باشترن یا خوای تاق و تەنیا؟(یوسف/١٢/٣٩). ناوی چێشتلێنەر (مخلت) و ئەویتریان (نەبو). ئەم دووانە دەستیان لەیوسف هەڵنەگرت تا لێکدانەوەی خەوەکەیان پێبڵێت. یوسف وتی: یەکێك لەنێوه دووانە، یانی ئەوەی بینیویەتی لەخەودا گوشراوەی ترێ دەگرێت، لەزیندان دەردەچێت و باده بۆ خواوەند دەگێرێت. بەلام ئەویترتان لەدار دەدرێت و باڵندەکان سەری دەخۆن (یوسف/١٢/٤١). کاتێك یوسف لێکدانەوەی بۆ خەوەکەی ئەوان کرد، وتیان: ئێمە هیچمان لەخەودا نەبینی. یوسف وتی: فەرمانی خوا نێردرا سەبارەت بەوەی ئێوه دوکەس پرسیارتان لەبارەوه کرد (یوسف/١٢/٤١). یوسف رویکرده نەبوو - نەبو ئەو کەسەبوو لەنێوان ئەو دووانەدا گومانی ئازادی و رزگار بوونی بۆ دەکرد- وتی: من لای پاشاکەی خۆت بیربێنەرەوه (یوسف/١٢/٤٢). ئەم پاشایە، هەمان پاشای میسربوو. یوسف داوای لەم زیندانییە کرد لەکاتی ئازادبوونی پێشنیاری ئازادی ئەو بە پاشا بکات بەلام دێو بیرهێنانەوەی ناوی ئەوی لای پاشا لەبیر بردەوه و بەم شێوەیە بۆ چەند ساڵێکی دیکە لەزینداندا مایەوه (یوسف/١٢/٤٢).

وتنی ئەم رستەیە ناناگاییەك بوو لە لایەن دێوەوه هاتە سەر زمانی یوسف. خوا وەحی فەرموو: ئەی یوسف، جیاواز لەمن کەسێکی دیکەت کرده پشتیوان، بێ گومان ساڵەکانی زیندانی تۆ درێژدەکەمەوه. لەبەر ئەمە ئەو چەند ساڵێکیتر لە زینداندا مایەوه. پاشای میسر یانی ریان کوری وەلید کوری هاروون کوری ئەراشە کوری فاران کوری لاوز کوری سام کوری نوح، خەوێکی مەترسیداری بینی. لەخەودا بینی حەوت مانگای قەڵەو لەدارێکی خاڵی هاتنە دەر و حەوت مانگا لاغەرەکەی ئەوانیان خوارد کەهیچ زیادبوونێك لەخواردن لەوان دەرنەکەوت و حەوت لاسکی سەوز کە حەوت

لاسکی وشکی لێ بەرزبوویەوە. جادوگەران و کاهینان و پێشگۆکان و فالگیرەکانی کۆکردەوە و خەوەکەی خۆی بۆ باس کردن. وتیان: ئەمانە خەوی پرێشان و ئێمە لەلێکدانەوەی خەوی پەرێشان ناتەوانین. لەم ناوەدا یەك کەس لەو دو زیندانییە کەرزگاری ببوو، دوای ماوەیەك یوسفی بیرهێنایەوە و وتی: ئێوە لەنهێنی ئەم خەوە ئاگادار دەکەمەوە. من بنێرن (یوسف/١٢/٤٤). ئەویان بۆ لای یوسف نارد. خەوەکەی بۆ باس کرد و پەیامی دانا. یوسف وتی: حەوت ساڵی بەردەوام جوتیاری دەکەن و دەچێنن. هەرچی لێ هەڵدەگرن تۆوەکەی بکەنە ناو لاسکەکەی بەو شێوەی بمێنێتەوە مەگەر کەمێکی کەبۆ خواردنی خۆتان بەکاری دەبەن. دواتر حەوت ساڵی وشك و بێ باران دێتە پێش کە لەماوەی ئەو حەوت ساڵەدا ئەوەی بۆ ئەوان پاشەکەوتتان کردووە لەهەمبار دەهێنن و دەیخۆن مەگەر کەمێکی کەبۆ چاندن هەڵیدەگرن. ئەوسا ساڵێکی بەبەرهەم دێت، باران دەبارێت و ئەوان میوەکان دەگوشن (یوسف/١٢/٤٧—٤٩).لەسەر ئەم بنەمایە، مانگا قەڵەوەکان ساڵەکانی بەبەرهەم و مانگا لاغرەکان ساڵە وشکەکان و بێ بارانەکانن و لاسکە سەوزەکان و لاسکە وشکەکان. ئەبو گەڕایەوە بۆ لای پاشا و ئەوەی ئاگادار کردەوە. زانی کەلێکدانەوەکەی یوسف راستە. پاشا وتی: یوسف بۆ لای من بێنن (یوسف/١٢/٥٠). کاتێك نێردراو هات و ئەوی بۆ لای شا بانگێشت کرد، یوسف لەگەڵی نەهاتەدەر بەڵکو وتی: بۆ لای پاشا بگەڕێرەوە و بپرسە: ئەو ژنانە چییان بەسەرهات کەدەستی خۆیان بری؟ (یوسف/١٢/٥٠). کاتێك نێردراو لای یوسف گەڕایەوە، پاشا هەواڵی ئەو ژنانەی پرسی: داستانی یوسف لەگەڵ (ژنی عەزیزی میسر)چۆن بوو؟ ژنان وتیان: حاشا وە لیلا، ئێمە هیچ خراپەیەکمان لەیوسف نەبینی (یوسف/١٢/٥١). هاوسەری عەزیز وتی: هەرئێستا راستییەکان ئاشکرا دەبێت. من بووم ئەوم بۆ لای خۆم بانگ دەکرد و یوسف لەراست بێژانە (یوسف/١٢/٥١). یوسف وتی: من نێردراوم بۆیە ناردەوە تا سەرورەم بزانێت بەنهێنی خیانەتم لێنەکردووە و خواوەند فێڵی فێڵبازان ناخاتە سەر رێگەی راست (یوسف/١٢/٥٢). یانی بەنهێنی خیانەتم لەژنەکەی نەکرد. کاتێك ئەمەی وت: جبرەئیل لێی پرسی: تەنانەت کاتێك مەبەستی ئەو ژنەت کرد؟ یوسف وتی: گیانی خۆم بەپاك نازانم چوونکە جەستەی خەڵك فراوان خراپەخواز و

بەخراپە فەرمان دەدات مەگەر ئەو کەسەی خۆشەویستی خوا بەسەریەوە بێت و هەمانا خوا بەخشندە و میهرەبانە (یوسف/١٢/٥٣).

کاتێك پاکی یوسف بۆ پاشا ئاشکرا بوو، وتی: یوسف بۆ لای من بێنن چوونکە دەیکەمە تایبەتمەندترین کەسی خۆم (یوسف/١٢/٥٤). کاتێك نێردراو گەشت، یوسف لەگەڵی هاتەدەر و لەخوا بۆ زیندانیان پارایەوە و لەسەر دەرگای زیندان نوسی: ئێرە گۆرستانی زیندووەکانە و شوێنی خەم وهۆکاری تاقی کردنەوەی هاورێکان و هۆکاری سەرکۆنە کردنی دوژمنان. خۆی شۆرد و جلی بەرگی لەبەر کرد و بەرەو لای پاشا بەرێکەوت. کاتێك گەیشتە لای پاشا و لەگەڵ ئەودا قسەی کرد، پاشا وتی: ئەمرۆکە تۆ لای ئێمە پێگەیەکی بەهێز و جێگیر و پەسەندت هەیە (یوسف/١٢/٥٤). یوسف وتی: وەك سەرپەرەستی گەنجخانەکان دەستنیشانم بکە، پیاوێکی دەست پاك و پارێزەرێکی زانام (یوسف/١٢/٥٥). پاشا دوای یەك ساڵ ئەوەی لەسەر ئەو کارە دانا و ئەگەر خۆی پێشنیاری ئەو کارەی نەدەکرد هەمان سات ئەوەی بۆ ئەو کارە دەستنیشان دەکرد. ئەو خەزێنەکانی خۆی دوای یەك ساڵ بەو سپارد و کاروباری تایبەت هەڵسەنگاندنی خستە ئەستۆی ئەو و فەرمانەکانی بە ڕەوا دەزانی. دوای ئەوەی قەتفیر مرد، پاشا پێگە و کاری قەتفیری بەیوسف سپارد. مەرگی ئەو لەو شەوانەدا بوو. دەستەیەك دەڵێن: بەو شێوە نییە بەڵکو پاشا ئەوی لابرد و کارەکەی بەیوسف سپارد. وتاری یەکەم ڕاسترە چوونکە وەك ئاماژەی پێدەدەین، یوسف ژنەکەی ئەوی (کە دڵدادەی بوو) بۆ هاوسەری هەڵبژارد.

کاتێك یوسف کاری میسری گرتە دەست، پێشنیاری خواپەرەستی بەپاشا ریان کرد. پاشا باوەری بەخوا هێنا و دواتر مرد. دوای ئەو قابووس کوڕی مەسعەب کوڕی معاویە کوڕی ئەمر کوڕی سلواس کوڕی فاران کوڕی عەمرۆ کوڕی عەملاق بوو بەپاشای میسر و یوسف پێشنیاری خواپەرەستی بەویش کرد بەلاَم باوەری نەهێنا و یوسف لەسەردەمی ئەو مرد.

پاشای میسر ریان، راعیل هاوسەری سەروەری یوسفی کردە هاوسەری یوسف. کاتێك

یوسف لێی نزیك بوویەوە، پێی وت: ئەی ژن ئایا ئەمە باشتر نییە لەوەی تۆ داوات دەکرد؟ ژن وتی: ئەی پیاوی راست بێژ، سەرکۆنەم مەکە، ژنێکی جوان و دەوڵەمەند بووم بەڵام مێردەکەم تێکەڵاو بەژنان نەدەبوو و تۆ جوانییەکی بێ وێنەت لەخواوەندەوە پێبرابوو. داواکاری جەستەم بەسەرمدا زاڵ بوو. یوسف لێی نزیك کەوتەوە و بینی هێشتا کچە. ئەو ژنە دوو منداڵی بە ناوەکانی ئەفرایم و مەنشا بۆ یوسف هێنایە دنیا.

کاتێك یوسف خەزێنەکانی ئەو وڵاتەی گرتە دەست و حەوت ساڵی بەبەرهەم هات، یوسف لەو ساڵانەدا گەنمی بەلاسکەکانییەوە کۆدەکردەوە و هەڵیدەگرت. ساڵە وشکەکان دەستی پێکرد و خەڵك گرفتاری کەمی و قات وقڕی بوون و سەرزەوینی یەعقوبیش زیانی بەرکەوت. یەعقوب کورەکانی نارد بۆ میسر و بنیامین لای خۆی هێشتەوە. کاتێك هاتنە لای یوسف، یوسف ئەوانی ناسییەوە بەڵام ئەوان ئەمیان نەناسییەوە (یوسف/١٢/٥٨). براکان بۆیە یوسفیان نەناسیەوە چوونکە ماوەیەکی زۆر لەو دوور بوون و ئەویش جلێ و بەرگەکانی گۆڕابوو لەبەر ئەوەی جل و بەرگی شایانەی لەبەردابوو. کاتێك یوسفی لێیانی ڕوانی، وتی: ئێوە بە چ مەبەستێك هاتوون؟ وتیان: لەشامەوە هاتووین تا بۆ بنەماڵەکەی خۆمان خواردن (گەنم) ببەین. یوسف وتی: درۆ دەکەن. ئێوە سیخوڕن. چۆنییەتی کاری خۆتان بەراستی بەمن بڵێن. وتیان: ئێمە دەبراین و منداڵی پیاوێکی ڕاست کردارین. دوانزە برا بووین و برایەکمان لەگەڵ مان هات بۆ دەشت و لەناوچوو. باوکمان ئەوی زیاتر لەهەمووان خۆشدەویست. یوسف وتی: دوای ئەو باوکتان زیاتر رویکردە کێ و ئارام بوویەوە؟ وتیان: بەبرایەك بچوکتر لەو. یوسف وتی: ئەو بێنن بۆ لای من تا بیبینم. ئەگەر ئەو نەهێنن لای من هیچ بارێکتان بۆ بردن پێنادرێت و نزیك مەکەونەوە. وتیان: داوای ئەو لەباوکمان دەکەین و ئەم کارە دەکەین (یوسف/١٢/٦٠—٦١). یوسف وتی: یەکێك لەخۆتان وەك بارمتە لێرە بەجێبێڵن. شەمعونیان دانا چوونکە تیروپشك بەناوی ئەو دەرهات. یوسف ساز وبەرگی ئەوانی ئامادە کرد و بەنۆکەرەکانی خۆی وت: کاڵای ئەوان یانی (بەهای گەنمەکە) لەناو گەنمەکەدا دابشارن ڕەنگە ئەوان

بگەڕێنەوە. یوسف دینداری و ئەمانەتی ئەوانی دەزانی و ئاگادار بوو ئەم کارە ئەوان ناچار بەگەڕانەوە دەکات و بۆ ئەم مەبەستە دەگەڕێنەوە لای ئەو.

دەستەیەك دەڵێن: دارایی ئەوانی بۆیە گەڕاندەوە چونکە دەترسا سامانیان نەبێت و نەتوانن بۆ میسر بگەڕێنەوە. بەڵام کاتێك کاڵاکەی خۆیان ببینن بێ گومان دەگەڕێنەوە. یوسف کە ڕۆژگاری تاڵی خەڵکی بینی، بەهاوکاری کردنیان هەستا و لە خۆبوردویی نیشاندا و ئاینی بەرابەری بەکاربرد. بەهەر پیاوێك باری وشترێکی دەدا.

کاتێك براکان لەگەڵ بارەکانی خۆیان گەڕانەوە بۆ لای باوکیان، وتیان: ئەی باوکە، عەزیزی میسر ڕێز لێگرتین کە ئەگەر خۆی یەکێك لەمناڵەکانی یەعقوب بووایە، شتێکی زیاتر لەمەی نەدەکرد. عەزیزی میسر شەمعونی وەك بارمتە لای خۆی ڕاگرت و بەئێمەی وت: برایەك کەدوای ئەو برا ونبووەتان باوکتان پێی ئارام بۆتەوە، بێننە لای من، ئەگەر نەیهێنن لای من هیچتان بەرناکەوێت و بۆ لای من مەگەڕێنەوە (یوسف/١٢/٦٠). یەعقوب وتی: ئایا دەتوانم ئێوە لەسەر ئەو بەئەمین بزانم لەکاتێکدا ئێوەم بۆ براکەتان یوسف بەئەمین زانی؟ خوا خۆی باشترین پاسەوانە و میهرەبانترینی میهرەبانەکانە. کاتێك بارەکەی خۆیان کردەوە ئەوەی وەك بەهای گەنمەکە دابوویان لەناو بارەکەی خۆیاندا بینیان کە بۆ ئەوان گەڕابوویەوە. وتیان: باوکە، ئێمە درۆناکەین. ئەمە دارایی ئێمەیە بۆ ئێمە گەڕاوەتەوە. ئێمە جارێکیتر لەگەڵ براکەمان (بنیامین) دەڕۆینە میسر و بۆ کەس و کاری خۆمان گەنم دەهێنین و بەباشی براکەمان دەپارێزین و بارە وشترێك زیاتر دەهێنین (یوسف/١٢/٦٤ــــ٦٥). یەعقوب وتی: یەك بار وشتر کاڵایەکی کەمە (یوسف/١٢/٦٥). دواتر یەعقوب وتی: هەرگیز ئەو لەگەڵ ئێوەدا نانێرم مەگەر ئەوەی بەڵێنێکی خوایی بەمن بدەن کەدەیگەڕێننەوە مەگەر ئەوەی هەمووتان لەناوچن و ناتەوان بن. کاتێك پەیمانیان لەگەڵدا بەست، وتیان خوا بۆ ئەم پەیمانەی بەستمان شایەت بێت (یوسف/١٢/٦٦). دوای ئەوە فەرمانی بەبراکەیان بنیامیندا لەگەڵ براکانیدا بڕوات. پێشنیاری پێکردن و وتی: کوڕەکانم، لەیەك دەروازەوە مەڕۆنە

ناوشار بەڵکو لەدەروازە جۆراوجۆرەکانەوە برۆنە ناوشار و بزانن ئەگەر خوا شتێکی بوویت، من هیچ کارەم. فەرمانی خوا راستە. کاری خۆم بەو سپارد و دەبێت بەو بسپێرن کاری خۆیان سپێردەران(یوسف/١٢/٦٧). یەعقوب لەچاوی پیس بۆ ژیانی ئەوان دەترسا چوونکە روخساریان جوان بوو. بەو شێوەیان کرد کەباوکیان فەرمانی پێدابوون. کاتێك براکان هاتنە لای یوسف، براکەی خۆی بنیامینی لای خۆی پەنا دا وتی: من براکەی تۆم یوسف. تا نەترسیت لەوەی ئەوان دەیکەن و دەیانکرد(یوسف/١٢/٦٩). بنیامین یوسفی ناسییەوە. ئەوانی لەماڵێکدا نیشتەجێ کرد و چەندین کەسی بۆ خزمەت کردنی ئەوان دانا و بۆ ئەوان خواردنی نارد و هەر دەکەسیانی لەسەریەك سفرە دانیشاند. بنیامین بەتەنیا مایەوە، گریا و وتی: ئەگەر براکەم یوسف زیندو دەبوو لەگەڵ مندا دادەنیشت. یوسف وتی: ئەم برایەی ئێوە بە تەنیا ماوەتەوە. لەبەر ئەمە یوسف خۆی لەگەڵ ئەو دادانیشت و لەگەڵ ئەودا خواردنی خوارد. کاتێك شەو هات، جێگەی هێنا و رایخست و وتی: هەر دوبرا لەسەر یەك جێگە بخەون. بنیامین تەنیا مایەوە و یوسف وتی: ئەمە لەگەڵ من دەخەوێت. شەوی لەگەڵ ئەو بەسەر برد. یوسف بۆنی دەکرد و خۆی لێ نزیك دەکردەوە تا بەیانی هات. بنیامین باسی خەمی دووری یوسفی بۆ دەکرد. یوسف وتی: ئایا دەتەوێت لەجیاتی برا ونبووەکەت برای تۆبم؟ بنیامین وتی: کێ برای وەك تۆی دەست دەکەوێت؟ بەڵام تۆ لەیەعقوب و راحیل نەبوویت. یوسف گریا و هەستا و بەرەو لای رۆشت. ئەوی لەئامێز گرت و وتی: من براکەی تۆ یوسفم، کەواتە لەوەی لەرابردوو کردوویانە، خەمبار مەبە. خوا چاکەی لەگەڵ ئێمەدا کردووە. ئەم نهێنییە لای براکان باس مەکە.

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك براکان هاتنە لای یوسف، یوسف بەپەنجە لەئاوەخۆرییەکەی پاشای دەدا، وتی: ئەم ئاوەخۆرییە بەمن دەڵێت ئێوە دوانزە کەس بوون و براکەی خۆتان فرۆشتووە. کاتێك بنیامین ئەمەی بیست وتی: لە ئاوەخۆرییەکەت بپرسە ئایا براکەم یوسف هێشتا زیندووە یانە. ئەو بەپەنجە لە ئاوەخۆرییەکەی دا و وتی: براکەت هێشتا زیندووە و بەم زووانە چاوی بەتۆ دەکەوێت. بنیامین وتی: هەر

کارێکت دەوێت لەگەڵ مندا بیکە بۆ ئەوەی ئەگەر براکەم لەبوونی من ئاگادار بێت، بەدوامدا بگەڕێت و بمدۆزێتەوە یا ڕزگارم بکات. دەڵێت: یوسف ڕۆشتە ژوور، دەستی کرد بەگریان و دواتر گەڕایەوە بۆ لای براکان. دەڵێت: کاتێك یوسف وشتری براکانی بار کرد، ئەو دەفەرەی گەنمیان پێ پێوانە دەکرد و بە عەرەبی (صواع)ی پێدەڵێن لەناو باری براکەی خۆی بنیامین داشارد. ئەم دەفرە سیمین بوو. دەستەیەك دەڵێن: دەفرێك کەناویان تیادەخواردەوە (بە فارسی ئاوەخۆری پێدەڵێن). بنیامین لەم کارەی براکەی ئاگادار نەبوو.

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك بنیامین زانی ئەم پیاوە براکەی یوسفە، وتی: لەتۆ جیانابمەوە. یوسف وتی: من لەخەم خواردنی باوك و دایکمان دەترسم و لەلایەکیتر ناتوانم تۆ ڕابگرم و بتهێڵمەوە مەگەر ئەوەی تۆ بەکارێکی خراپ تاوانبار بکەم. بنیامین وتی: ئەم کارە بکە. یوسف وتی: ئاوەخۆری دەخەمە ناو بارەکەی تۆ و ئەوسا بەدزی تاوانبارت دەکەم تا تۆ لەوان بستێنم. بنیامین وتی: ئەم کارە بکە. کاتێك ئەم کارەی کرد (و کاروان بەڕێکەوت) جارچییەك لەبەر دەرگای شار جاڕیدا: ئەی کاروانیان، ڕاوەستن کە لەناو ئێوەدا دز هەیە. وتیان و لەم کاتەدا بە جارچییان وت چیتان ون کردووە؟ وتیان : ئاوەخۆری پاشامان ون کردووە و هەر کەس بیگەڕێنێتەوە وشترێك باری پێدەدرێت ومن خۆم بەڵێنی ئەم کارە دەدەم. براکان وتیان: سوێند بەخوا ئێوە دەزانن ئێمە بۆ دزی نەهاتوین(یوسف/١٢/٧٠—٧٣). چوونکە ئێمە بەهای گەنمەکەمان لای یوسف هێناوەتەوە. کاتێك ئەمەیان وت، وتیان: ئەگەر درۆزن بن سزای ئەم کارە چی بێت؟ براکان وتیان: ئاوەخۆری لەباری هەرکەسێکدا دۆزرایەوە خۆی بەرگەی سزاکەی بگرێت چوونکە ئێمە ستەمکاران بەم شێوەیە سزا دەدەین (یوسف/١٢/٧٤—٧٥). ئەگەر دزەکەتان دۆزییەوە لای خۆتان بیهێڵنەوە. یوسف دەستی بەگەڕانی باری براکان پێش لەباری بنیامین کرد و ئەوسا ئاوخۆرییەکەی لەناو باری براکەی خۆی هێنایە دەر و وتی: ئێستا دەڵێن چی. براکان وتیان: ئەگەر ئەو (بنیامین) دزی کردبێت پێشتریش براکەی یوسف دزی کردووە. یوسف بەخۆی وت: ئێوە خراپتر لەدزن و خوای گەورە دەزانێت ئەوە چییە ئێوە

باسی دەکەن (یوسف/١٢/٧٦—٧٧). مەبەستی ئەوان لەدزی پێشووی یوسف بوو. ئەم دزییە بەمشێوەیە: یوسف بتێکی لەدایەگەورێی خۆی دزی و شکاندی. ئێستا ئەوان یوسفیان بۆ ئەو کارەی رابردوو سەرکۆنە دەکرد. دەستەیەکیتر ئاماژە بەداستانی پشتێنەکە دەدەن کەپێشتر ئاماژەمان پێدا.

کاتێك کالآی دزی لەباری ئەو کورە هاتەدەر، براکانی وتیان: ئەی کوڕی راحیل ئێمە بەردەوام بەهۆی ئێوەوە ئازار دەبینین. بنیامین وتی: بەڵکو کوڕەکانی راحیل بەردەوام بەدەست ئێوە لەئازاردان. ئەم ئاوەخۆرییە کەسێك خستیە ناوبارەکەی من کە بەهای گەنمەکەی خستە ناو بارەکەی ئێوە.

یوسف براکەی بنیامینی بە فەرمانی براکانی گرت و کاتێك ئەوان بینیان لەبەرابەر ئەو چارەیان نییە، داوایان لێکرد بنیامینیان بۆ بگەرێنێتەوە. لەبەر ئەمە وتیان: ئەی پیاوی بەرێز، ئەو باوکێکی پیر و پەککەوتەی هەیە، یەکێك لەئێمە لەجیاتی ئەو بگرە چوونکە کەسێکی چاکەکاریت. یوسف وتی: پەنا بەخوا ئەگەر کەسێك جگە لەو کەسە بگرم کە کالآکەی خۆم لەناو بارەکانیدا دۆزیوەتەوە، ئەگەر ئەم کارە بکەم لەستەمکارانم(یوسف/١٢/٧٨—٧٩). کاتێك لەو بێ هیوا بوون، بڕیاریاندا و راوێژیان کرد. گەورەی ئەوان، شەمعون، وتی: مەگەر نازانن باوکتان پەیمانی خوایی لێوەرگرتن تا براکەتان بنیامین بگەرێننەوە مەگەر ئەوەی هەمووتان لەناو بچن. پێش ئەمەیش بۆ یوسف کەمتەرخەمیتان کرد. من لێرە ناڕۆم تا باوکم فەرمانێك بدات بڕۆمە دەر یا شەر دەست پێبکەم یا خوا فەرمانی خۆی بنێرێت کە ئەو باشترینی فەرماندەرانە(یوسف/١٢/٨٠).

کاتێك گەڕانەوە بۆ لای باوکیان و داستانەکەی بنیامین یان گێرایەوە و وتیان شەمعون لەمیسر ماوەتەوە، یەعقوب وتی: بەم شێوە نییە بەڵکو جەستەی ئێوە کارێکی دایە دەست ئێوە. هەنووکە تەنیا دەبێت خۆڕاگر بم. بەڵکو خوا هەموویان بۆ لای من بگەرێنێتەوە چوونکە ئەو زانای فرمزانە (یوسف/١٢/٨٣). بەڵکو یوسف و بنیامین و شەمعون، هەموویان بگەرێنەوە. پشتی تێکردن و وتی: بەداخەوە، بۆ

دووری کورەکەم یوسف! و چاوەکانی ئەو لەگریان و خەم ، سپی بوو، بەو خەم خواردنە ئۆقرەی لێبڕابوو (یوسف/١٢/٨٤). کوڕەکانی پێیان وت: سوێند بەخوا هیچت دەست ناکەوێت لەیاد کردنی یوسف. بەردەوام باسی ئەو دەکەیت تا خۆت لەناوبەریت و لەخەمی ئەو بسوتێیت یا لەناوبچیت لەگەڵ لەناوچووان. یەعقوب وەڵامی ئەوانی دایەوە و وتی: تەنیا دەردی دڵی خۆم لەگەڵ خوادا باس دەکەم و خەمی خۆم تەنیا بەو دەڵێم و لەخوا ئەوە دەزانم ئێوە نایزانن (یوسف/١٢/٨٥—٨٦). دەزانم خەوەکەی یوسف دێتەدی.

دەڵێن: یەعقوب هاوشێوەی حەفتا خەمبار ئازاری دەکێشا و پاداشتی سەد گیانبازی وەرگرت.

دەڵێن: دراوسێیەکی یەعقوب هاتە لای و وتی: ئەی یەعقوب، تێکشکاویت و لەناوچویت و هێشتا بە ساڵانی باوکایەتیت نەگەشتویت. یەعقوب وتی: ئەوەی منی تێکشکاند و لەناوبرد، تاقی کردنەوەیەك بوو لەلایەن خواوە کەگرفتاری خەمی دووری یوسفی کردم. خوا وەحی بۆ یەعقوب نارد: ئایا لەمن بۆ ئافرێنراوەکان پەنا دەبەیت؟ یەعقوب وتی: خوایە، هەڵەیەك بوو، لێمخۆشبە. وتی: لێتخۆشبووم. لەبەر ئەمە هەرکاتێك شتێکیان لێدەپەرسی، دەیوت: رەنج خەمی خۆم تەنیا لەگەڵ خوادا باس دەکەم. خوا وەحی بۆنارد: ئەگەر یوسف و بنیامین مردبوون ئەوانم بۆتۆ زیندوو دەکردەوە. لەبەر ئەمە تۆم گرفتاری ئەو تاقی کردنەوە کرد چوونکە بۆنی کەبابی ماڵەکەت دەرخوارد دراوسێ برسیەکەت دا بێ ئەوەی بەشی بدەی.

دەستەیەك دەڵێن: هۆکاری گرفتار بوونی ئەو لەتاقی کردنەوە ئەمە بوو: یەعقوب مانگایەکی بوو و مانگاکە گوێرەکەیەك. یەعقوب ئەو گوێرەکەی لەبەر چاوی دایکیدا سەربڕی، مانگا دەینالاند. یەعقوب دەستی هەڵنەگرت و بەزەیی پیایدا نەهاتەوە. لەبەر ئەمە گرفتاری ونبوونی خۆشەویسترین منالەکانی بوو. دەستەیەك دەڵێن: مەڕێکی سەربڕی و لەم کاتەدا سواڵکەرێك لەدەرگای ماڵەکەی دا بەلام بەشی سواڵکەرەکەی نەدا. خوا لەمبارەوە وەحی بۆنارد و ئاگاداری کردەوە ئەم کارە بۆتە

هۆی گرفتاربوونی لەتاقی کردنەوەیەك. دواتر یەعقوب خواردنێکی دروست کرد جاریدا: هەر کەس بەرۆژووە ، رۆژوی خۆی لای یەعقوب بشکێنێت.

فەرمانی بەمناڵەکانیدا بۆمیسر بگەڕێنەوە و لەبارەی یوسف وبراکەی بنیامین لێکۆڵینەوە بکەن. ئەوان بۆ میسر گەڕانەوە و هاتنە لای یوسف و وتیان: ئەی پیاوی ڕێزدار، ئێمە و کەس و کارمان هەژاری و نەداری بوو بەبەشمان و هەنووکە سامانێکی کەممان هێناوە. فەرمان بدە پێوانە لەسەرئێمە بپێون و چاکە لەگەڵ ئێمەدا بکە چوونکە خوا چاکەکاران پاداشت دەکات (یوسف/٨٨/١٢). دەڵێن: سامانەکەیان دەرەمی ناراست بوو و دەستەیەك دەڵێن: رۆن و پەشم بوو. کەسانیتر شتی تریان وتووە. بەیوسفیان وت: چاکە و خێر لەگەڵ ئێمەدا بکە یانی لەجیاوازی نێوان سامانی کەمی ئێمە و کالاَکەی خۆت خۆشبە و بەئێمەی ببەخشە. دەڵێن: چاکە لەگەڵ ئێمەدا بکە لەرێگەی گەڕانەوەی براکەمان. کاتێك یوسف قسەی ئەوانی بیست، نەیتوانی بگرێت و لەهۆش خۆی چوو. دەستی بەگریان کرد، وەك لافاو فرمێسکی باراند و ئەوەی لەدڵیدا بوو، هێنایە سەرزمان. دەستەیەك دەڵێن: لەبەر ئەوە ئەم نهێنییەی ئاشکرا کرد چوونکە کاتێك بەیەعقوب وترا کورەکەیان بەتاوانی دزی گرتووە، وەرەقەیەکی هەڵگرت و نامەیەکی نووسی. ئەمە ناوەرۆکی نامەکەیە:

((لەیەعقوب، ئیسرائیلی خوا کوری ئیسحاق، سەرپڕاوی خوا کوری ئیبراهیم، خۆشەویستی خوا بۆ عەزیزی میسر کە دادپەروەی ئاشکرا دەکات.

بەلاَم دواتر ئێمە بنەماڵەیەکین تاقی کردنەوەیان لەسەر ئێمە داناوە و ئێمەیان پێ گرفتار کردووە. باوەگەورێم ئیبراهیمیان بەدەست و پێ بەستراو خرایە ناو ئاگرەوە بەلاَم خوا بۆی کردە گوڵستان. دەست وپێی باوکمیان بەست و ویستیان لەرێگەی خوا قورگی بەکێرد ببڕن بەلاَم خوا بەرخێکی لەجیاتی ئەو نارد. منیش کوڕێکم بوو کە لەهەموو مناڵەکانم زیاترم خۆشدەویست و براکانی ئەویان لەگەڵ خۆیدا بردە بیابان و کراسە خوێناویەکەیان گەڕاندەوە و وتیان گورگ خواردوویەتی. کورێکیترم بوو لەگەڵ ئەو کورە لەیەك دایك بوو، دڵم بەو خۆش بوو، ئەویش براکانی بردیان و

گەڕانەوە و وتیان: دزی کردووە و تۆ ئەوت خستۆتە زیندان. ئێمە بنەماڵەیەکین دزی ناکەین و دز پەروەردە ناکەین. ئەگەر ئەو بۆ من بگەڕێنیتەوە چ باشتر و گەرنە لای خوا دۆعایەکی وات لێدەکەم داوێنگیری حەوتەمین پشت لەکوڕەکانت بێت)).

کاتێك یوسف نامەکەی خوێندەوە، ئارامی لێبڕا و دەستی بەگریان کرد و ناسنامەی خۆی بۆ ئەوان ئاشکرا کرد، وتی: ئایا دەزانن لەو کاتەی نەزان بوون لەگەڵ یوسف و براکەی چیتانکرد؟ وتیان: های! بەراستی تۆ یوسفی؟ وتی: من یوسفم و ئەمەیش برای منە. خوا منەتی کردە سەرمان کەئێمەی لەگەڵ یەکدا کۆکردەوە. هەرکەس خۆی بپارێزێت و خۆراگری بکات، خواچاکەی چاکەکاران بێ وەلام ناهێڵێتەوە (یوسف/١٢/٨٩—٩٠). براکانی داوای لێبووردنیان کرد و وتیان: سوێند بەخوا، خوا لەپێشی بەتۆ بەخشیوە و ئێمە گوناحکاران بووین. یوسف وتی: ئەمڕۆ سەرکۆنەکردن لەسەر ئێوە نییە- یانی: باسی هیچ ناکەم و گوناحەکتان بیرناهێنمەوە- خوا لێتان خۆش بێت چوونکە باشترینی باشەکانە (یوسف/١٢/٨٩—٩٢). ئەوسا یوسف سەبارەت بەباوکی پرسیاری کرد. وتیان: کاتێك بنیامینی لەدەست ڕۆشت، ئەوەندە گریا تا کوێر بوو. یوسف وتی: ئەم کراسەی من ببەن و بیخەنە سەر ڕوخساری تا بینایی بۆ بگەڕێتەوە و ئەوسا هەموو کەس و کاری خۆتان بێنن بۆلای من (یوسف/١٢/٩٣). یەهودا وتی: من کراسەکە دەبەم چوونکە من بووم کراسە خوێناوییەکەی یوسفم بۆ باوکم برد و وتم یوسف گورگ خواردوویەتی. ئێستا منم پێی دەڵێم ئەو زیندووە، شادمانی دەکەم بەو شێوەی ناراحەتم کرد. ئەو بوو بە مژدەدەر.

کاتێك کاروان بەڕێکەوت و لەمیسر هاتەدەر، با بۆنی یوسفی بەیەعقوب گەیاند. دووری ئەوان هەشتا فەرسەنگ بوو. یوسف لەمیسر و یەعقوب لەسەرزەمینی کەنعان بوو. یەعقوب وتی: ئەگەر بەنەزان و خڵەفاوم نەزانن، بۆنی یوسف کەم. کەسانێك لەمناڵەکانی کەلەوێ ئامادە بوون وتیان: سوێند بەخوا تۆ لەبیرهێنانەوەی یوسف لەسەر هەمان گومڕایی خۆتا ماویتەوە. کاتێك موژدەدەر کراسەکەی هێنا و خستیە سەر ڕوخساری یەعقوب، ئەو بینایی چاوەکانی بەدەست هێنایەوە. وتی: مەگەر

بەنێوەم ئەوت لەخوا ئەو شتانە دەزانم کەئێوە نایزانن؟ یانی دەزانم خوا یوسف بۆمن دەنێرێتەوە (یوسف/١٢/٩٥—٩٦). کاتێك موژدەدەر گەیشت، یەعقوب وتی: یوسفت چۆن بەجێهێشت؟ وتی: ئەو پاشای میسرە. یەعقوب وتی: لەگەڵ پاشایەتیدا چی بکەم؟ ئەو لەسەر چ دینێك بوو کاتێك بەجێتهێشت؟ وتی: خواپەرەستی. یەعقوب وتی: ئێستا نیعمەت تەواو و گشتگیر بوو. کاتێك ئەو منالأنەی ئامادە بوون کراسەکەی یوسفیان بینی و هەواڵی ئەویان بیست وتیان: باوکە، بۆ گوناحەکانی ئێمە لای خوا داوای لێبووردن بکە. وتی: بە زوویی لەخواوەند داوای لێخۆشبوون دەکەم کە ئەو بەخشەرێکی میهرەبانە (یوسف/١٢/٩٨). دۆعای خۆی بۆ بەرەبەیانی رۆژی هەینی دواخست.

یەعقوب و منالەکانی بەرەو میسر کەوتنە رێ. کاتێك گەشتنە نزیك میسر، یوسف و هاوەڵانی لەخەڵکی ئەو ولأتە، پێشوازیان لێکرد چوونکە زۆر بەرێزدار و گەورەیان دەزانی. یەعقوب سەیری فەرەبالغی خەڵك و سوار و ئەسبەکانی کرد - و ئەو بە پشت بەستن بەیەهودا بەرێگادادەرۆشت- (بە یەهودای)وت: کورم ئەوە فیرعەونی میسرە. یەهودا وتی: نە، ئەمە کوڕەکەت یوسفە. کاتێك پێی گەشت یوسف ویستی سلأو و دروودی بۆ بنێرێت بەلأم رێگەی ئەم کارەیان لێگرت. یەعقوب وتی: -سلأو لەتۆ ئەی رەوێنەوەری خەم- ئەمەی لەبەر ئەوە وت کە لەکاتی نەمانی یوسف بۆ ساتێکیش لە گریان و خەمی خۆی دور نەکەوتبوویەوە.

کاتێك هاتنە میسر، یوسف دایك و باوکی خۆی خستە سەر تەختی پاشایەتی. دەستەیەك دەڵێن: ئەم دووانە دایك و باوکی یوسف نەبوون بەڵکو باوك و پووری بوون چوونکە دایکی یوسف مردبوو. یەعقوب و دایکی یوسف و براکانی کەوتنە سەر زەوی و نوێژیان بۆ یوسف برد وئەمە شێوەی رێز گرتن لەپاشاکان بوو. مانای نوێژ بردن لێرەدا دانانی ناوچاو لەسەر خاك نییە چوونکە ئەم کارە جگە بۆخوا شیاو نییە بەڵکو ماناکەی کورنوش بردن و چەمانەوە لەکاتی هاتنە ژوورەوەیە بەهەمان شێوە کەئێستا بۆ پاشاکان و فەرمانرەواکان کورنوش دەبەن. یوسف وتی: باوکە ئەمە سەرئەنجامی خەوەکەی منە کە خوا هێنایە دی (یوسف/١٢/١٠٠).

نێوان خەو بینینی یوسف و هاتنی یەعقوب چل ساڵ و بە وتەی دەستەیەك كەس هەشتا ساڵ درێژەی كێشا چوونكە یوسفیان لەتەمەنی ١٧ ساڵیدا خستە ناو چاڵ و كاتێك باوكی بینییەوە، تەمەنی هەشتا ساڵ بوو. دوای كۆبوونەوەی بنەماڵە یوسف بیست و سێ ساڵ ژیا. یەهودای برای خۆی كردە جێگر. دەستەیەك دەڵێن: دووری یوسف لەیەعقوب ١٨ ساڵی خایاند. هەروەها دەڵێن: كاتێك یوسف هاتە میسر ١٧ ساڵی بوو و فیرعەون ١٣ ساڵ دوای هاتنی بۆ میسر ئەوەی كردە وەزیری خۆی و ماوەی دووركەوتنەوەی لەیەعقوب ٢٢ ساڵی خایاند. مانەوەی یەعقوب و بنەماڵەكەی لەمیسر ١٧ ساڵی خایاند. ئاماژەیان بەگێڕانەوەی دیكە داوە و خوا زاناترە.

كاتێك مەرگی یەعقوب نزیك كەوتەوە، لای یوسف وەسیەتی كرد لای باوكی، ئیسحاق بەخاكی بسپێرێت. یوسف ئەم كارەی كرد وجەنازەی ئەوی بردە شام و لای باوكی بەخاكی سپارد. دواتر گەڕایەوە بۆ میسر. یوسفیش وەسیەتی كرد جەنازەكەی لەمیسر ببەن و لای باوك و باوەگەورێكانی بینێژن. كاتێك موسی لەگەڵ منداڵەكانی ئیسرائیل لەمیسر هاتەدەر، پەیكەری یوسفیشی لەگەڵ خۆی هێنا.

یوسف ئەفراییم و مونشی هێنایە دنیا. بۆ ئەفراییم نون لەدایك بوو و بۆ نون، یوشع قوتابی موسا هاتە دنیا كە دەڵێن هەمان موسا كوڕی عیمران بوو. شوێنكەوتوانی تەورات گومان دەكەن ئەو موسای خضر بوو. بە وتەی هەندێ كەس بۆ ئەو رەحمەت – ژنی ئەیوب- لەدایك بوو.

داستانی شوعەیب

دەڵێن: ناوی شوعەیب یەسرون کوڕی زەیعون کوڕی عەناق کوڕی سابت کوڕی مودیەن کوڕی ئیبراهیم بوو یا شوعەیب کوڕی میکیل لەبنەماڵەی هەندێ لەو کەسانەی باوەریان بەئیبراهیم هێنابوو ولەگەڵ ئەودا بۆ شام کۆچیان کرد. بەڵام ئەو کوری کچی لوت بوو. بەم پێیە، دایەگەوریی شوعەیب کچی لوتە. شوعەیب کوێربوو. ئەم ئەو بابەتەیە لەم ئایەدا باسی کراوە کەفەرموویەتی: خەڵك پێیان وت: ئەی شوعەیب، ئێمە تۆ لەناو خۆمان بەداماو دەزانین (هەد/١١/٩١). یانی تۆ کوێریت و ناتوانیت کاروباری پێغەمبەری بەرێوە ببەیت.

پێغەمبەری ئیسلام هەرجار کەبیری ئەوەی دەکردەوە دەیفەرموو: ئەو پیاوە، زمان پاراوی پێغەمبەرەکان بوو چوونکە لەگەڵ خەڵکەکەی خۆی بەباشی هەڵس وکەوتی دەکرد وبە نەرمی لەگەڵیان دەئاخاوت. خوا ئەوی بۆ لای خەڵکی مەدیەن نارد و ئەوانە خواوەندەکانی (ئەیکە) بوون و ئەیکە داری چڕ و پڕە. ئەوان باوەریان بەخوا نەبوو و پێوانە و شایەنەکانیان کەم دەکردەوە و سامانی خۆیان لەرێگەی چەوتەوە بەدەست دەهێنا و لەناویان دەبرد. خواوەند رۆژی بۆ ئەوان فراوان و ژیانی بۆ بەربڵاو کردبوون لەبەر ئەوەی دەرفەت بەناسپاسی کردنی ئەوان بدات و لەگەڵ هەمووی ئەمانە، رۆژگاری بۆ ئەوان درێژ کردەوە. شوعەیب پێی وتن: ئەی خەڵکانی من، خوا بپەرەستن چوونکە ئێوە جگە لەو خوایەکتان نییە و پێوانە و شایەنەکانتان کەم مەکەنەوە. بەباشی لەئێوە دەروانم و بەباشی لەئێوە ئەندێشە دەکەم و لەگەڵ ئەوەشدا لەو ئەشکەنجەی لەهەر لایەکەوە بەسەر ئێوەدا دەبارێت، دەترسم (هود/١١/٤٨).

کاتێك پێداگری ئەوان لەسەر هەڵە و ناراستی درێژەی کێشا و بیرهێنانەوەکانی شوعەیب و ئاگادارییەکانی ئەو لەبارەی ئەشکەنجەی خوایی جگە لەپێداگرتن دواهاتێکی نەبوو، خوا ئەشکەنجەی رۆژی (بای گرەی) بۆناردن و ئەمە ئەوەیە عەبدوالله کوری عەباس لەلێکدانەوەی ئەم ئایە باسی دەکات: ئەوان بەئەشکەنجەی

بای گڕە(ڕۆژی سێبەری ناگرین، ڕۆژی هەوری ناگرین) گرفتار بوون کەئەشکەنجەیەك مەترسیدارە(شعرا/٢٦/١٨٩). کوڕی عەباسیش وتوویەتی: خوا ئاگر و گەرمایەکی سەختی بۆ ناردن کەرێگەی هەناسەدانی ئەوانی گرت و لەبەر ئەمە لەماڵەکانی خۆیان هاتنەدەر و بەهەڵاتن ڕوویان لەبیابان کرد. خوا هەورێکی نارد کە لەبەرابەر هەتاو سێبەری دروست کرد. لەناو هەورەکەدا هەستیان بەساردی و فێنکی کرد و هەموویان لەژێریدا کۆبوونەوە. لەم کاتەدا خوا ئاگری بەسەردا داباراندن. عەبدواللە کوڕی عەباس دەڵێت: ئەمەیە ئەشکەنجەی ڕۆژی سایەوان.

قتادە دەڵێت: خوا شوعەیبی وەك پێغەمبەر بۆ لای دوو نەتەوە نارد. بۆ خەڵکەکەی خۆی و بۆ خاوەنەکانی ئەیکە. ئەیکە داریستانێکی چڕ وپڕ بوو. کاتێك خوا مەبەستی ئەوەی کرد ئەشەکەنجەیان بدات، گەرمایەکی دژواری ڕەوانە کرد بەشێوەیك گومانیان کرد هەورە. کاتێك لێیان نزیك بوویەوە بەهیوایی ساردی هەورەکە، بەرەو لای ڕۆشتن و لەژێریدا کۆبوونەوە. ئەو هەورە، بارانی بەسەردا داباراندن و ئەمە ئەوەیە خوا لەبارەیەوە دەفەرمێت: ئەوان ئەشکەنجەی ڕۆژی سایەوان لەناوی بردن.

بەڵام خەڵکانی مەدیەن، دەستەیەك لەوان منداڵەکانی مەدیەن کوڕی ئیبراهیمی خەلیل بوون و خوا ئەوانی بە بوومەلەرزە لەناو برد.

دەستەیەك لەزاناکان دەڵێن: خەڵکی شوعەیب یەکێك لە(سنوورەکانی) خوایان داخست و بەجێیان هێشت و لەبەرابەر ئەوە، خوا ڕۆژی ئەوانی فراوان کرد، دووبارە یەکێك لەسنوورە خوایەکانیان پشت گوێ خست و خوا ڕۆژی ئەوانی زیاد دەکرد. ئەوسا کاتێك خوا مەبەستی لەناو بردنی ئەوانی کرد، گەرمایەکی بۆناردن کەنەیانتوانی خۆیان سارد بکەنەوە یا لە ئاو و سێبەر سوود ببەن. وای لێهات یەکێك لەوان سێبەرێکی دەبینی و پەنای بۆ دەبرد و لە ژێریدا دەحەوایەوە و بانگی هاورێکانی خۆی دەکرد: وەرن بەرەو ئاسایش. ئەوان بەرەو لای رایان کرد وکاتێك هەمووی لەژێریدا کۆدەبوونەوە، خوا بارانی ئاگرینی بۆ دەناردن. ئەمە هەمان

ئەشکەنجەی رۆژی سایەوانە.

عامر لەعەبدوالله کوڕی عەباس دەگێڕێتەوە: ئەگەر کەسێك لەچەند و چوونی ئەشکەنجەی رۆژی سایەوان قسەی لەگەڵداکردی، بە درۆزنی دابنێ.

مجاهید دەڵێت: ئەشکەنجەی رۆژی سایەوان، هەمان سێبەرە و بڵاوکردنی ئەشکەنجە لەسەر خەڵکی شوعەیبە. زەید کوڕی ئەسلەم لەبارەی ئەم ئایە وتارێکی هەیە: ئەوان وتیان: ئەی شوعەیب ئایا نوێژە فراوانەکانت فەرمانت پێدەدەن تا داوا لەئێمە بکەیت لەوەی باوکانمان دەیانپەرەستی، نەیپەرەستین یا لەگەڵ سامانی خۆمان ئەو کارە بکەین کە تۆ دەڵێیت؟ هەمانا تۆیت زیرەکی راست مەبەست (هود/١١/٧٨). زەید کوڕی ئەسلەم دەڵێت: ئەوان درەمەکانیان دەبڕی و ئەندازەکەیان کەم دەکردەوە.

داستانی خزر و بەسەرهاتی ئەو لەگەڵ موسا

خاوەن کتێبەکان دەڵێن: ئەو موسایەی بووە یار و هاورێی خزر، هەمان موسا کوڕی مونشی کوڕی یوسف کوڕی یەعقوبە. حەدیسی راست لەپێغەمبەر(د.خ) گێردراوەتەوە کەموسای یار و هاورێی خزر هەمان موسای کوڕی عیمرانە و ئاماژە پێ دەدەین. خزر لەو کەسانەیە لەسەردەمی پاشایەتی فەرەیدون کوڕی ئەسفیان (ئاتبین) دەژیا و ئەمە بەوتەی زاناکانی کۆن لەخاوەن کتێبەکان پێش موسا کوڕی عیمرانە. دەڵێن: ئەو فەرماندەی پێشرەوەکانی سوپای دوشاخداری گەورە (ذوالقرنین کبیرا بوو کە لەرۆژگاری ئیبراهیم دادەژیا. ئەو لەگەڵ ذوالقرنین بە کانی ژیان گەشت و لەو ئاوەی خواردەوە بەڵام ذوالقرنین کە لەگەڵیدابوو، نەیدەزانی ئەمە کانی ژیانە. خزر جاویدان و بە گومانی ئەوان تا ئێستا زیندووە. دەستەیەك لەوان گومانیان بردوە: خزر لەمناڵی ئەو کەسانە بوو لەگەڵ ئیبراهیم باوەریان بەخوا هێنا و لەگەڵ ئەودا کۆچیان کرد و ناوی ئەو یەلیا کوڕی مەلەکان کوڕی فالغ کوڕی غابر کوڕی شالخ کوڕی ئەرفەخشەز کوڕی سام کوڕی نوحە. باوکی پاشایەکی گەورە بوو. کەسانیتر دەڵێن: ئەو دوشاخدارەی لەزەمانی ئیبراهیم دابوو، هەمان فەرەیدون کوڕی ئاسغیانە و خزر فەرماندەی پێشرەوەکانی سوپای ئەوە بووە.

عەبداله کوڕی شوزەب دەڵێت: خزر لەئێرانییەکانە، لەگەڵ ئەلیاس کە لەمناڵەکانی ئیسرائیلە، هەر ساڵ لەکاتی حەج کردن، لەمەککە چاویان بەیەك دەکەوێت. کوڕی ئیسحاق دەڵێت: خوا بۆ مناڵەکانی ئیسرائیل پیاوێکی لەخۆیان دیاری کرد کە ناوی ناشیە کوڕی ئەموص بوو. خوا خزری لەگەڵ ئەودا بۆ پێغەمبەری هەڵبژارد. دەڵێت: ناوی خزر بەپێی ئەوەی ئەوان (مناڵەکانی ئیسرائیل) دەیڵێن، ئەرمیا کوڕی حەلقیایە و ئەو لەکورەزاکانی هاورن کوڕی عیمرانە و لەنێوان ئەم و پاشایەتی فەرەیدون هەزار ساڵە.

وتاری ئەو کەسەی دەڵێت خزر لەسەردەمی فەرەیدون و ذوالقرنین گەورە پێش لەموسا کوڕی عیمران بوو، نزیکترە لەو حەدیسە راستەی دەڵێت خوا موسای بۆ

دۆزینەوەی خزر فەرماندا چوونکە پێغەمبەر(د.خ) زاناترینی جیهانیان بەروداوەکانی رابردووە. ئەگەری هەیە خزرێك کەفەرماندەی پێشرەوانی سوپای دوشاخدار بووە، پێش موسا ژیاوە و ئەو کەسەیە ئاوی ژیانی نۆش کرد و ژیانی درێژەی کێشا. ئەو لەرۆژگاری ئیبراهیم بۆ پێغەمبەری نەنێردرا بەڵکو لەرۆژگاری ئاشیە کوڕی ئەموس ئەو کارەی پێ سپێردرا. ئاشیە لەرۆژگاری بشتاسب (گشتاسب) کوڕی لهراسب بووە. حەدیسێك کە لەبارەی ئەو باسی کراوە ئەوەیە ئەبی کوڕی کەعب لەپێغەمبەری گێراوەتەوە.

سەعید کوڕی جوبەیر دەڵێت: بەعەبدواللە کوڕی عەباسم وت: نوفا (لۆقا) گومانی دەکرد خزر یار و هاورێی موسا کوڕی عیمران نەبووە. کوڕی عەباس وتی: ئەم دوژمنی خوایە درۆی کردووە. ئەم حەدیسەی بۆ گێرامەوە لەئەبی کوڕی کەعب لەپێغەمبەری خوا کەدەفەرمێت: موسا کوڕی عیمران لەناو منداڵەکانی ئیسرائیل وتارێکی خوێندەوە. کەسێك لەوی پرسی: زاناترینی خەڵك کێیە؟ موسی وتی: منم. خوا سەرکۆنەی کرد کە بۆ زانایی تایبەت بەخوا نازانێت. دوبارە موسا لەخوای پرسی: خوایە ئایا لەمن زاناتر کەسێك هەیە؟ فەرمووی: بەڵێ هەیە و ئەو لە(دیدارگای دو زەریایە). موسا وتی: خوایە، چۆن دەتوانم ببینم؟ فەرمووی: ماسیەك هەڵگرە و بیخەرە ناوە سەبەتێکەوە. لەهەر شوێنێك ماسی ون بوو، بزانە ئەو پیاوە لەوێیە. ئەو ماسیەکی هەڵگرت و خستیە ناو سەبەتێکەوە. بەقوتابیەکەی وت: لەهەر شوێنێك ماسیەکەت ون کرد، ئاگادارم بکەرەوە. بەرێکەوتن و لە قەراغ دەریا ملی رێگەیان گرتەبەر تا گەشتنە ئەو تاشەبەردە و ئەو ئاوە. ئەمە هەمان ئاوی ژیان بوو. هەر کەس لەم ئاوە بخواتەوە جاویدان دەبێت و هیچ مردووێك پێی ئاگات مەگەر ئەوەی ژیان بەدەست بێنێتەوە. لێرەدا کەمێك لەو ئاوە کرا بەماسیەکەدا، دوبارە ژیانی بەدەست هێنایەوە. موسا خەوتبوو. ماسی لەناو سەبەتەکە جووڵا و رۆشتە ناو زەریا. خوا جووڵەی ئاوی دامرکاند و ئاو بوو بەهاوشێوەی کەوانەیەکی سەرداپۆشراو. ئاو بۆ ئەو ماسیە بوو بەدالآنێك و بۆ ئەو دووانە داستانێکی سەرسورهێنەر. بەرێکەوتن و کاتێك کاتی نیوەرۆ هات، موسا بەقوتابیەکەی وت: نانی

نیوەڕۆ بێنە، لەزۆری ڕۆشتن هیلاك بووین و ناتەوان (کهف/١٨/٦٢). موسا هیلاك نەبوو مەگەر دوای تێپەرین لەو شوێنەی خوا فەرمانی پێدابوو. قوتابی موسا وتی: هیچتان بینی ئەوکاتەی لەسەر تاشەبەردەکە بووین. لەوێ ماسیەکەم لەبیرکرد و دێو گرفتاری فەرامۆشی کردم. ماسی بە شێوەیەکی سەیر ڕۆشتە ناو ئاوەکە و ڕێگەی زەریایی گرتەبەر. موسا وتی: ئەمە ئەو شتەیە بەدوایدا دەگەراین. لەبەر ئەمە گەڕانەوە و بەدوایدا گەڕان (کهف/١٨/٦٣—٦٤). ئەو دووانە شوێن شوێنپێکانی خۆیان کەوتن تا گەشتنە تاشەبەردەکە. پیاوێکیان بینی راکشاوە و پارچەیەکی کێشاوە بەسەر خۆیدا. موسا سلاوی لێکرد. پیاو وتی: سلاو لەکوێ دەتوانێت بگاتە سەرزەمینی ئێمە؟ وتی: موسام. وتی: موسا کوڕی ئیسرائیل؟ وتی: بەڵێ. وتی: ئەی موسا من لەخوا زانستێکم هەیە تۆ نیتە و تۆ لە خوا زانستێکت هەیە، من نیمە. موسا وتی: من هاورێیەتی تۆ دەکەم تا لەوەی فێری بوویت - و هۆکاری بەدەست هێنانە – منیش فێرکەیت. پیاوی زانا وتی: ئەگەر بەدوای مندا دەگەرێیت ئاگادار بە لەهیچ شتێك نەپەرسیت تا خۆم نهێنییەکەیت بۆ باس بکەم (کهف/١٨/٧٠). ئەو دووانە لەسەر لێواری دەریا بەرێکەوتن و دواتر سوار کەشتی بوون. لەم کاتەدا چۆلەکەیەك هات و لەسەر لێواری کەشتی دانیشت و دەنوکی لە ناو دەدا و کەمێکی لێخواردەوە. خزر بە موسای وت: زانستی من و تۆ لە زانستی خوا کەم ناکاتەوە مەگەر ئەو ئەندازەیە کە ئەم چۆلەکە لەناوی دەریایی کەم کردەوە.

دەڵێت: ئەو کاتەی لەناو کەشتیدا بوون لەناکاو موسا بینی پیاوی زانا بزمارێك بەکەشتیەکەدا دادەکوتێت یا تەختەیەکی لێدەکاتەوە. موسا پێی وت: من و تۆیان بێ وەرگرتنی کرێ سوار کرد و ئێستا تۆ کەشتییەکەی ئەوان کون دەکەیت تا ئەوانەی لەناو کەشتییەکەدا سوار بوون لەناو بەریت. کارێکت کرد سەرسورهێنەر و گران لەسەر دڵی هەر کەسێك کەدەیبینێت دەیبیستێت. پیاوی زانا وتی: نەموت ناتوانیت خۆراگربیت؟ موسا وتی: بۆ ئەم فەرامۆشیەم لێم خۆشبە و لێم مەگرە (کهف/١٨/٧١—٧٣). دەڵێت: یەکەم کار بوو موسا لە فەرامۆشییەوە کردی. دەڵێن: ئەو دووانە بەرێکەوتن و ڕۆشتن. کوڕێکیان بینی لەگەڵ چەند منداڵێکی دیکە گەمەی

دەکرد. پیاوی زانا سەری گرت و لەجەستە جیای کردەوە. موسا پێی وت: ئایا گیانی پاکێکت کوشت بێ ئەوەی کەسێکی کوشتبێت؟ کارێکت کرد ناپەسەند. وتی: ئایا پێم نەوتی لەگەڵ من خۆراگری ناتوانیت؟ موسا وتی: ئەگەر دوای ئەمە شتێکم لەتۆ پرسی هاورێیەتیم مەکە. تۆ بۆ دوور خستنەوەی من لەخۆت بۆ بیانوو دەگەڕێیت. بەرێکەوتن تا گەشتنە خەڵکی دێهاتێك و داوای خواردنیان لێکردن بەڵام دێهاتیەکان لەمیوانداری ئەوان خۆیان بەدوور گرت. ئەو دووانە کەسیان دەست نەکەوت خواردن و خواردنەوەیان پێبدات. دیوارێکیان بینی ئەوەندەی نەمابوو دارمێت. پیاوی زانا دووبارە دیوارەکەی دروست کردەوە و قایمی کرد. موسا وتی: ئەمیوانداری ئێمەیان کرد نە لەماڵەکانی خۆیان جێگەیان کردینەوە. ئەگەر دەتویست دەتوانی بۆ ئەم کارەت کرێ وەربگریت. پیاوی زانا وتی: کاتی جیابوونەوەی من و تۆ هاتووە. ئێستا نهێنی ئەوەی نەتدەتوانی خۆراگریان بۆ بکەیت بەتۆ دەڵێم. کەشتییەکە، هی دەستەیەکی رەنجبەر و هەژار بوو کە لەدەریادا کاریان دەکرد و لەداهاتی ئەوە، رۆژگاریان بەسەر دەبرد. دەمویست تێکی بدەم چوونکە لەپشت سەری ئەوان پاشایەك بوو هەر کەشتییەکی پتەو و قایمی داگیر دەکرد. بەڵام ئەو کوڕە منداڵە، دایك و باوکی لەباوەڕداران بوون، ترساین ئەگەر بمێنێتەوە، ناپاکی و ناباوەڕی ئەو ببێتە هۆکاری گرفتار بوونی ئەوان. ویستمان خواوەند منداڵێکی دیکەیان پێ ببەخشێت باشتر لەو منداڵە. بەڵام دیوار، هی ئەو دوو منداڵە پێنەگەشتووە باوك مردووە بوو لەو شارەدا، لەژێر ئەو دیوارەدا گەنجێك بۆ ئەو دوو کوڕە باوك مردووە داشاردرابوو. باوکی ئەوان پیاوێکی راست کردار بوو. خوا ویستی ئەم دووانە گەشە بکەن و گەورە بن و گەنجەکەی خۆیان دەربێنن. ئەم بەخشینێك لەلایەن خووەندی تۆوە بوو. ئەم کارانەم بەفەرمانی خۆم نەکرد (بەڵکو بەفەرمانی خوا) ئەمەیە کردنەوەی گرێیی ئەو نهێنییەی نەتتوانی خۆراگری بۆ بکەیت (کهف/١٨/٧٤—٨٢).

عەبدوالله کوڕی عەباس بەردەوام دەیوت: ئەو گەنجە، جگە لەزانست هیچیتر نەبوو. لەکوڕی عەباسیان پرسی: باسی قوتابیەکەی موسامان نەبیست، ئەو چی بەسەرهات؟ وتی: لەئاوی ژیانی خواردەوە و جاویدان بوو. پیاوی زانا هەڵیگرت و خستییە سەر

کەشتیەکەی خۆی و رۆشتنە دەریا و کەشتی تا رۆژی کۆتایی لەسەر شەپۆلەکانی دەریا دەگەرێت و ئالآکەی هەڵدەکات.

ئەم حەدیسە ئاشکرای دەکات خزر پێش موسا – و لە رۆژگاری ئەویشدا- بووە. هەروەها نیشان دەدات ئەوانەی دەڵێن ئەو ئەرمیایە، ناراستیان کردووە چوونکە ئەرمیا لەرۆژگاری بخت النصردا بووە. لەنێوان رۆژگاری بخت النصر لەگەڵ موسا دووریەکی زۆرە کەلای کەسانی شارەزای مێژووی جیهان و خەڵکی دنیا داپۆشراو نییە. موسا لەزەمانی مەنوچێهر پاشایەتی گرتەدەست. پاشایەتی مەنوچێهر دوای باوکی فەرەیدون دەستی پێکرد.

بەسەرهاتی کاری مەنوچێهر و روداوەکانی رۆژگاری ئەو

دوای فەرەیدون کوڕی ئاسفیان (ئاتبین) کوڕی کاوە، مەنوچێهر هاتە سەر تەختی شاهەنشاهی. ئەو لەمناڵەکانی ئیرەج کوڕی فەرەیدون و لەدۆنباوەند یا (رەی) چاوی بەدنیا هەڵهێنا. کاتێك مەنوچێهر چاوی بەدنیا هەڵهێنا، ئەویان لە تور و سەلەم شاردەوە چوونکە لێی دەترسان. کاتێك گەورە بوو، ناردیان بۆ لای باووباپیرانی فەرەیدون.ئەو لەمەنوچێهردا نیشانەکانی سەروەری و سالاری بینی. تاجەکەی خۆی لەسەر سەری ئەودانا.

دەستەیەك گومانیان بردووە نەژادنامەی مەنوچێهر بەم شێوەیە: مەنوچێهر کوڕی شەجر کوڕی ئەفریقش کوڕی ئیسحاق کوڕی ئیبراهیم. دەڵێن: پاشایەتی بەم پیاوە گەشت. ئەمان لەوتاری جەریر کوڕی عەتییە بەڵگەیان هێناوەتەوە کەدەڵێت:

و بنا اسحق الليوث اذا ارتدوا ... حمائل موت لا بسينة السنورا

اذا انتسبووا عدوا الصبهبذ منهم ... و كسري و عدوا الهرمزان و قيصرا

وكان كتاب فيهم ونبووة ... وكانوا باصطخر الملوك وتسترا

فيجمعنا و الغر كورياء فارس ... اب لانبالي بعدة من تاخرا

ابو خليل اللة و اللة ركوريا ... رضينا بما اعطي الا لة و قدرا

واتاکەی: کورانی ئیسحاق، کاتێك بەندی شمشێریان لەکەمەر بەست و زرێیان پۆشی، شێرە پیاو بوون. کاتێك باسی نەژادی خۆیان دەکەن، سوپاسالار و خوسرەو و هورمزان و سزار لەخۆیان دەزانن. پێغەمبەری و نوسراو لەناو ئەواندایە و ئەوان لەئیستەخر و شوش پاشا بوون. ئێمە لەگەڵ گەورە پیاوانی ئێران، باوکێك، پێکەوە دەمانبەستێتەوە کەدوای ئەو لەداهاتووان ترسمان نییە و پێشینیانیش بەهیچ ناژمێرین. باوکی ئێمە هاورێی خوایە و خوا ئافرێنەری ئێمەیە. رەزامەندین بەوەی

خوا بۆ ئێمەی نوسی و کردی بەچارەنوسی ئێمە.

بەڵام ئێرانییەکان ئەم نەژادنامەیە بەهەڵە دەزانن و پاشاکانی خۆیان تەنیا لەمناڵەکانی فەرەیدون دەزانن و بۆ کەسانیتر پاشایەتی لەبەرچاو ناگرن.

دەڵێم: گوومانی ئێرانییەکان راستە چوونکە ناوی پاشاکانی ئەوان دوای ئەسکەندەر ناسراوە و دوای ئەو رۆژگاری (پاشای تیرەکان) (شای عەشیرەکان) دەست پێدەکات. ئەگەر مەنوچێهر لەسەردەمی موسا بێت — و هەموو رۆژگاری نێوان ئیسحاق تا موسا پێنج پشتی ناودارن کە بەردەوام لەمیسر دەژیان - ئەمان لەکام زەماندا زۆر بوون و لەهەموو شوێنێکدا بڵاوبوونەوە و پاشایەتی ئێرانیان بەدەست هێناوە؟ لەکوێوە جەریر کوڕی عەتییە ئەوەندە زانا و زانستی هەبێت کەقسەکەی وەك بەڵگە بەکار ببرێت؟ بەتایبەت ئەوەی هەموویان بەمناڵەکانی ئیسحاق لەقەڵەم دەدات!

هشام کوڕی کەلبی دەڵێت: تور و سەلەم دوای براکەیان ئیرەج ٢٠٠ ساڵ پاشایەتیان کرد، ئەوسا مەنوچێهر ١٢٠ ساڵ فەرمانرەوایی کرد و لەم کاتە لەهەشتاهەمین ساڵی فەرمانرەوایەتی ئەو، کوڕی تور کەتورك بوو و لەتوران دەژیا، لەمەنوچێهر یاخی بوو و ئەوەی بۆ ماوەی ١٢ ساڵ لەعێراق دەرکرد. دواتر مەنوچێهر بەسەریا سەرکەوت وئەوەی لەوڵاتەکەی خۆی دەرکرد و گەرایەوە بۆ سەر پاشایەتی و دوای ئەوە بیست و هەشت ساڵ فەرمانرەوایەتی کرد.

مونوچێهریان بە دادپەروەری و چاکەکاری وەسف کردووە. یەکەم کەس بوو سەنگەر(خەندەق)ی هەڵکەند و ساز و بەرگی رەزمی کۆکردەوە. یەکەم کەس بوو ئایینی دێداری(جوتیاری) دانا و بۆ هەر دێهاتێك دێدارێکی دانا و خەڵکی بۆ فەرمانبردن لەو هاندا. دەڵێن موسا لەشەستەمین ساڵی فەرمانرەوایەتی ئەو دەرکەوت.

کەسانیتر جگە لەهوشام کوڕی کەلبی دەڵێن: کاتێك پاشایەتی گرتەدەست، لەشکری بۆ توران زەوی کێشا و داوای خوێنی باوەگەورێی خۆی ئیرەج کوڕی فەرەیدونی کرد.

تور کوڕی فەرەیەدون و براکەی سەلەمی کوشت. دواتر ئەفراسیاب کوڕی فشەنج (پوشەنگ) کوڕی رۆستەمی تورک – یانی ئەوەی تورکەکان لەنەژادی ئەو و لەمنداڵەکانی تور کوڕی فەرەیدون لەدایك بوون- دوای کوژرانی تور بەدەست مەنوچێهر، شەری لەگەڵ کرد و لەتەبەرستان گەمارۆیدا و لەهەموو لایەکەوە رێگاکانی لێ گرت. ئەوکات ئەم دووانە لە سەر ئەوە رێکەوتن سنوری نێوان دوو وڵاتەکەی خۆیان بەتیری یەکێك لەپیاوەکانی مەنوچێهر دیاری بکات کەناوی ئیرەشی (ئارەش)بوو. تیری ئەو رێگەیەکی دوور و درێژی دەبڕی. ئەو تیرێکی لەتەبەرستانەوە هاویشت کە لەبەلخ هاتەخوار و روباری ئەوێ سنوری نێوان وڵاتی تورکان لەمنداڵەکانی تور لەگەڵ مەنوچێهر دیاری کرا.

دەڵێم: ئەمە سەرسورهێنەرترین درۆیە ئێرانییەکان لەناو خۆیاندا باسی دەکەن کەتیرێك بتوانێت ئەم رێگا دوور ببڕێت.

دەڵێن: مەنوچێهر لەروبارەکانی دیجلە و فورات و روباری بەلخ، روباری گەورەی جیاکردەوە و فەرمانی ئاوەدانی زەوی دەرکرد. دەڵێن: تورکەکان لەسی و پێنج ساڵی پاشایەتی ئەو هێرشیان کردە سەر وڵاتەکەی و خەڵکان و زەوییەکانیان زەوت گرت. ئەو خەڵکی خۆی سەرکۆنە کرد و وتی: ئەی خەڵکینە، هەموو خەڵکان لەنەژادی ئێوە نین. مرۆڤ تا کاتێك شیاوی ناو ونیشانی مرۆڤایەتییە کەخۆیان بناسن و دوژمنەکانی خۆیان دوور بکەنەوە. تورکەکان بەشێك لەوڵاتی ئێوەیان داگیر کردووە و ئەم کارە تەنیا لەوەوە سەرچاوە دەگرێت کەئێوە شەڕ کردن لەگەڵ دوژمنتان پشت گوێ خستووە. خوا ئەم سەرزەوییە بەربڵاوەی بەئێمە بەخشیوە تا تاقیمان بکاتەوە بۆ ئەوەی بزانێت سپاسی دەکەین یا ناسپاسی، تا لەسەر ئەم بنەمایە سزا یا پاداشتمان بدات. کاتێك هەتاو هەڵهات، هەمووتان کۆببنەوە.

خەڵکان و گەورەکان کۆبوونەوە و مەنوچێهر لەسەر هەردو پێ وەستا و خەڵك – بۆ رێزی ئەو – هەستانە سەرپێ. مەنوچێهر وتی: دانیشن، بۆیە هەستام تا دەنگی خۆم بەگوێی هەمووتان بگەیەنم. خەڵکان دانیشتن. مەنوچێهر وتی: ئەی خەڵکینە،

نافرێنراوەکان بەندەکانی نافرێنەرن، سوپاس کردن و ملکەچ بوونی شیاوە. ئەوەی دەبێت رووبدات بەناچار دێت. کەس ناتەوانتر لەنافرێنراو نییە چ خوازیار بێت چ بانگ کراو. کەسیش بەتواناتر لەنافرێنەر نییە و بەتواناتر لەکەسێك نییە داواکەی لەدەست نەودابێت. هەروەها کەس ناتەوانتر لەو کەسە نییە لەدەستی داواکاری خۆی گرفتار بێت. زانستخوازی، رووناکییە و نائاگایی تاریکی و گومرایی و نەزانی. پێشینیان رۆشتوون و داهاتووان بەناچاری دەبێت پەیوەستی ئەوان بن. خوا ئەم پاشایەتییەی بەئێمە بەخشیوە و لەبەر ئەمە تەنیا سپاسی ئەو دەکەین و داوای لێدەکەین رزگاری و راست کرداری و بەهێزی لەئەندێشە و بیرکردنەوەمان پێ ببەخشێت. بەناچار پاشا مافی لەملی دانیشتووانی ولاَتەکەی هەیە و هاوولاَتیانیش مافیان لەملی ئەودا هەیە.

مافی پاشا لەسەر ئەوان ئەمەیە فەرمانەکانی جێبەجێ بکەن و خوازیاری باشە بن بۆ پاشا و لەگەڵ دوژمنانی ئەو شەڕ بکەن. مافی ئەوان لەسەر پاشا ئەوەیە رۆژییەکانی ئەوان لەکاتی خۆیدا بەوان بدات چوونکە ئەوان تەنیا لەم رێگاوە رۆژگار بەسەر دەبەن و پاشا خەزێنەداری ئەوانە. مافی هاوولاَتیان لەسەر پاشا ئەوەیە بەتێروانینەوە لەکاروباری ئەوان بروانێت و بە نەرمی هەڵس و کەوتیان لەگەڵدا بکات و ناچاریان نەکات بەکارێك کە لەتوانایاندا نییە. ئەگەر گرفتاری پەخەیان بگرێت کەزیان لەمیوەکانیان بدات دەبێت قەرەبوویان بۆ بکاتەوە تا بتوانن ئەوەی لەدەستیان داوە ئاوەدانی بکەنەوە. ئەوسا ئەو ئەندازە کەبۆ ئەوان گران نەبێت لەماوەی یەك دوو ساڵدا لەوان وەربگرێت. ئاگادار بوونی پاشا لەسێ عادەت ناچارییە: دەبێت راستگۆ بێت و هیچ کات درۆ نەکات. بەخشەر بێت و سەختگیر نەبێت و لەکاتی تۆرە بوون، خۆپارێز بێت چوونکە ئەو زاڵە و دەستەکانی ئاوەلاَ. باج بەردەوام بەو دەگات و لەبەر ئەمە دەبێت ئەو ئەندازەی سەربازان و هاوولاَتیان شیاون بۆی، لێیان درێغ نەکات. دەبێت بەخشین و چاوپۆشی لەتاوان زیاد بکات چوونکە پاشا یا سەرزەمینێك بەتواناتر لەو کەسە و لەو شوێنە نییە کەبەخشین و چاوپۆشین لەتاوان تیایدا زیاد و فراوان بێت. ئەگەر پاشا لەبەخشین بلەرزێت باشترە لەوەی

لەسزادا بلەرزێت.

تورکەکان چاوی تەماحیان بڕیوەتە وڵاتەکەمان. هاوکاریمان بکەن کەهاوکاری خۆتان دەکەن. فەرمانم داوە کەرەستە و ساز وبەرگی شەڕ بخەنە بەردەست ئێوە و من لەراوێژکردن لەگەڵ ئێوە بەشداربم. من لەپاشایەتی ئەم ناوەم هەیە هاوڕێ لەگەڵ فەرمانبردنی ئێوە. پاشا کاتێك پاشایە فەرمانی لێ ببەن و ئەگەر لەفەرمانی ئەو نافەرمانی بکەن، کۆیلەیە و پاشا نییە. پێشکەوتووترین کەرەستە لەکاتی گرفتاری، خۆراگری و بەهێزی لەزانستخوازییە. کەسێك لەشەڕ لەگەڵ دوژمندا بکوژرێت، هیوایی بەخشینی خوایی بۆ دەخوازم. ئەم دنیایە شوێنی تێپەرینە کەزیندووان تیایدا بەند و باری خۆیان دەکەنەوە.

ئەمە، وتارێکی دوور و درێژە. دوای ئەوەی مەنوچێهر کۆتایی بەقسەکەی هێنا، خەڵکی بۆ سەر سفرە بانگ کرد. خواردیان و خواردیانەوە و سپاسگوزار و فەرمانبرداری ئەو بوون. پاشایەتی ئەو ١٢٠ ساڵ درێژەی کێشا.

کوڕی کەلبی گومانی کردووە رایش کەناوی ئەو حرس کوڕی قەیس کوڕی سەیفی کوڕی سەبا کوڕی یەعرەب کوڕی قەحتان بوو و دوای یەعرب کوڕی قەحتان پاشایەتی یەمەنی گرتەدەست، لەرۆژگاری مەنوچێهردابوو. بۆیە پێی دەڵێن (رایش) (نێوەنجیگەر) لەبەر ئەوەی تالآنیی بەدەست هێنا و بردی بۆ یەمەن و لەوکاتەوە پێی وترا رایش. دواتر رۆشتە شەری هیندیەکان و لەوێ کوشتاری کرد و گرفتاری کرد و تالآنی زۆری دەست کەوت و گەرایەوە بۆ یەمەن. دواتر هێرشی کردە سەر دو کێوی تەی ، ئەنباری موسل و لەوێوە سوارەکانی خۆی (کە فەرماندەی ئەوان پیاوێك بەناوی شمر کوڕی عەتاف بوو) بۆ سەرزەمینی ئازەربایجان ڕەوانە کرد، کوشتاری کرد و دیلی گرت. هەموو کار و کردەوەکانی خۆی لەسەر دو بەرد نوسی. ئەو بەردەیان لەئازەربایەجان دۆزییەوە.

دوای ئەو ئەبرەهەی کوری هاتە سەر تەختی پاشایەتی و نازناوی ئەو (ذوالمنار) (

گوڵدەستەدار) بوو. بۆیە بەم نازناوە بانگیان کردووە چوونکە هێرشی کردە سەر سەرزمینە رۆژئاواییەکان و لەقوڵای ئەو سەرزەمینانەدا پێشڕەوی کرد. وشکایی و دەریایی خستە ژێر پێ و لەونبوونی سوپاییەکانی خۆی لەکاتی گەڕانەوە ترسا و لەبەر ئەمە گوڵدەستەی دروست کرد تا رێگای پێ بدۆزنەوە. خەڵکی یەمەن گومان دەکەن ئەو کوڕەکەی، عەبد کوڕی ئەبرەهەی لەشەڕەکانیدا بۆ قوڵایی رۆژئاوا نارد کە تاڵانی زۆری بەدەست هێنا و لەگەڵ ئەسیری زۆر، گەڕایەوە. ئەو مەترسییەکی سەرسورهێنەری بوو، خەڵکان لێی دەترسان و ئەویان ناوناوە (ذوالاذعار). ئەبرەهە یەکێك لەپاشاکانی ئەوانە کە لە قوڵایی وڵاتەکاندا پێشڕەوی کرد.

بۆیە ئاماژەم بەپاشاکانی یەمەندا چوونکە دەستەیەك گومان دەکەن رایش لەسەردەمی مەنوچێهردا بووە و پاشاکانی یەمەن کاربەدەستانی شای شاکانی ئێران بوون.

داستانی موسا و ئەژدای ئەو و روداوەکانی رۆژگاری ئەو

دەڵێن : ئەژادی ئەو بەم شێوەیە: موسا کوڕی عیمران کوڕی یەسهەر کوڕی قاهس کوڕی لاوی کوڕی یەعقوب کوڕی ئیسحاق کوڕی ئیبراهیم . لاوی بۆ یەعقوب لەدایك بوو و لەکاتێکدا هەشتا و نۆ ساڵ لەتەمەنی تێدەپەڕی و قاهیس بۆ لاوی لەتەمەنی چل و شەش ساڵیدا و یەسهەر بۆ قاهیس هاتە دنیا و ئەو شەست ساڵ بوو. عیمران بۆ یەسهەر لەدایك بوو و ساڵەکانی تەمەنی سەد و سی ساڵ درێژەی کێشا. دایکی موسا یوخابە بوو. هاوسەرەکەی سەفورا کچی شوعەیبی پێغەمبەر(د.خ) بوو.

فیرعەونی میسر لەسەردەمی ئەو قابووس کوڕی مەسعەب کوڕی معاویە یار و هاورۆژگاری یوسفی دوەم بوو. ژنی ئەم فیرعەونە، ئاسە کچی موزاحیم کوڕی عوبەید کوڕی ریان کوڕی وەلید بوو. وەلید فیرعەونی یوسفی یەکەم بوو. کاتێك موسایان لای (دار) بۆ پێغەمبەری و رێبەری هەڵبژارد، ئاگاداریان کردەوە قابووس، فیرعەونی میسر، مردووە و براکەی وەلید کوڕی مەصعەب لەجێگەی ئەو دانیشتووە. تەمەنی ئەو درێژ بوویەوە.ئەو لەقابووس خراپتر و ستەمکارتر بوو. فەرمان بەموسا

درا لەگەڵ براکەی هارون وەك پێغەمبەر(د.خ) بڕواتە لای فیرعەون. کاتی لەدایك بوونی موسا تا هاتنەدەرەوەی منداڵکانی ئیسرائیل لەمیسر هەشتا ساڵ بوو. دوای ئەوەی لەمیسر هاتەدەر و لەڕوباری نیل تێپەری، بەرەو بیابان بەڕێکەوت. کاتی مانەوەی ئیسرائیلیەکان لەبیابان تا ڕۆشتنە دەرەوەیان لەگەڵ یوشع کوڕی نون چل ساڵی خایاند. بەم پێیە، لەکاتی لەدایك بوونی تا کاتی مردن تەمەنی موسا سەد و بیست ساڵ درێژەی کێشا.

عەبدواللە کوڕی عەباس و کەسانیتر- کە گێڕانەوەکانیان هاوشێوەی یەکترە- دەڵێن: خوای گەورە گیانی یوسفی گرت و پاشاکەی هاوڕۆژگاری ئەوی، لەناوی برد. فیرعەونەکان پاشایەتی میسریان پشتاوپشت بۆ دەمایەوە. خواوەند ژمارەی منداڵەکانی ئیسرائیلی زیاتر کرد و بەدرێژایی ئەم زەمانە بەردەوام منداڵەکانی ئیسرائیل لەژێر ستەمی فیرعەونەکان دەچەوسانەوە و پاشماوەی دینەکەی خۆیان دەپاراست. ئەم پاشماوە، ئەو بەشانە بوون لەوەی یوسف و یەعقوب و ئیسحاق و ئیبراهیم بۆ ئەوان وەك ئایینێکی خوایی بناغەیان بۆ داڕشتبوو. ئەم پاشایەتییە درێژەی کێشا تا فیرعەونی موسا هاتە سەرکار.ئەو یاخیترینی ئەوان لەبەرامبەر خوا و بەختەوەرترینی ئەوان و تەمەنێکی درێژی پێبڕابوو. ناوی، بە پێی ئەوەی ئاماژەی پێدرا، وەلید کوڕی مەسعەبە. ئەو بەستەم و سەختگرتن لەسەر منداڵەکانی ئیسرائیل فەرمانڕەوایەتی دەکرد وئەوانی دەکردە کۆیلە و ئەشکەنجەی سەختی پێدەدان.

خوا مەبەستی ڕزگار کردنی ئەوانی کرد. موسا گەشەی کرد و گەورە و وەك پێغەمبەر هەڵبژێردرا. داستانی فیرعەون پێش لەدایك بوونی موسا بەم شێوەیە: لەخەودا بینی ئاگرێك لەبیت المقدسەوە هات و هەموو خانوەکانی میسری گرتەوە و قبتیەکانی سوتاند و زیانی لەمنداڵەکانی ئیسرائیل نەدا. ئەو جادوگەڕان و فاڵگیران و کاهینەکانی کۆکردەوە و خەوەکەی خۆی بۆ گێڕانەوە. وتیان: لەم شارە کەبیت المقدس بێت و منداڵەکانی ئیسرائیل لەوێوە هاتوون، پیاوێك دەردەکەوێت و لەناوچوونی میسر لەسەر دەستی ئەو ئەنجام دەدرێت. ئەو فەرمانیدا هەر منداڵێك بۆ منداڵەکانی ئیسرائیل هاتە دنیا، دەست بەجێ بیکوژن وکچەکان بەزیندوویی

بهێڵنەوە.

دەڵێن: کاتێك زەمانی موسا نزیك بوویەوە، ئەستێرەناسەکانی فیرعەون هاتنە لای و پێیان وت: ئێمە لەزانستەکەی خۆمان بەم شێوە دەبینین منداڵێك لەناو منداڵەکانی ئیسرائیل لەدایك دەبێت کەهاوڕۆژگاری پاشایەتی تۆیە و ئەو پاشایەتی لەدەست تۆدەردێنێت و بەسەر وڵاتەکەی تۆ زاڵ دەبێت و ئایینەکەی تۆ دەگۆڕێت. ئەو فەرمانیدا هەموو کورەکانی منداڵەکانی ئیسرائیل بکوژن.

دەستەیەك دەڵێن: بەم شێوە نەبوو بەڵکو فیرعەون و هاونشینەکانی لەبارەی موژدەی خوای گەورە بەئیبراهیم (کە پاشاکان و پێغەمبەرەکان لەبنەماڵەی ئەو دەبن) گفتوگۆیان کرد. یەکێك لەناو ئەوان وتی: منداڵەکانی ئیسرائیل چاوەڕوانی ئەم ڕۆژە دەکەن. ئەوان پاشا و پێغەمبەریان بەیوسف کوڕی یەعقوب دەزانی بەڵام کاتێك ئەو مرد، وتیان: موژدەی خوا بۆ ئیبراهیم بەم شێوە نەبوو (ئەمە ئەو کەسە نییە خوا موژدەی هاتنی بەئیبراهیم داوە). فیرعەون وتی: لەم کارەدا چی دەبینن؟ هەموویان باوەڕیان وابوو هەموو لەدایك بووانی کوڕی منداڵەکانی ئیسرائیل بکوژن. بەقیبتیەکانی وت: ئەو کۆیلانەی لەدەرەوە هەتانە ، بهێنە ناو و کاری ئەوان بەمنداڵەکانی ئیسرائیل بسپێرن. منداڵەکانی ئیسرائیلی بۆ کاری کۆیلەکانی ناچار کرد. خوای گەورە دەفەرمێت: فیرعەون لەسەر زەوی ئاڵای گەردنکێشی و یاخی بوونی بەرز کردەوە و خەڵکانی میسری کردە دەستە دەستە و دەستەیەك لەوانی ڕیسوا کرد بەوشێوەیەك کەکوڕەکانی ئەوانی سەردەبڕی و کچەکانی بەزیندویی دەهێشتەوە. ئەو لەخراپەکاران بوو(قصص/٤/٢٨). فەرمانیدا هیچ منداڵێکی نێرینە لەمنداڵەکانی ئیسرائیل لەدایك نەبێت مەگەر ئەوەی سەری ببڕن. فەرمانیدا ژنانی دووگیان ئەشکەنجە بکەن بۆ ئەوەی منداڵیان ببێت یا منداڵەکانیا لەبار ببەن. قامیشی دەقەڵیشاند و ژنانی لەسەر دادەنیشاند. قاچی ئەوانی دەبڕی. ژنێك کەمنداڵی دەهێنایە دنیا لەتاو ئازار، منداڵەکەی دەکردە قەڵغانی خۆی. لەولاوە خواوەند مەرگی لەناو پیرەکانی منداڵەکانی ئیسرائیل بڵاو کردەوە. دواتر گەورەکانی قیبت هاتنە لای فیرعەون و گفتوگۆیان لەگەڵدا کرد و وتیان: مەرگ لەناو ئەم خەڵکەدا بڵاو بۆتەوە و

بەم نزیکانە قورسایی کاروبارەکان دەکەوێتە سەرشانی کۆیلەکانی ئێمە. تۆ منداڵەکان دەکوژی و مەرگ گەورەکان دەباتەوە. تکا دەکەین هەندێ لەمنداڵەکانی ئەوان بەزیندویی بهێڵیتەوە. فیرعەون فەرمانیدا یەك ساڵ منالی کوڕ بکوژن و یەك ساڵ نەیانکوژن. کاتێك سالی سەرنەبڕان هات، هارون لەدایك بوو و کاتێك سالی سەربڕان گەشت، موسا چاوی بەدنیا هەڵهێنا. کاتێك دایکی ویستی موسا بێنێتە دنیا، خەمبار بوو بەلاَم خوا خستبوویە دڵییەوە: شیری پێبدە و ئەگەر لەو دەترسیت بیخەرە دەریا – یانی نیل= خەمبار مەبە، ئێمە بۆ تۆی دەگەڕێنینەوە و دەیکەینە پێغەمبەر(د.خ) (قصص/٢٨/٧).

کاتێك دایکی ئەوی هێنایە دنیا، شیری پێدا و ئەوسا دارتاشێکی بانگ کرد تا سنوقێکی بۆ دروست بکات و کلیلەکەی خستە ناو سنووقەکە. دایك، موسای کردە ناوی و خستیە ناو زەریا. کاتێك منالّ لەبەرچاوی دایك دیار نەما، ئیبلیس هاتە لای و ترسی لای دایکی موسا دروست کرد. دایك بەخۆی وت: چ کارێك بوو لەگەلّ خۆمدا کردم. ئەگەر لەبەر چاوی خۆم سەریان دەبڕی وخۆم کفن و دفنم دەکرد باشتر لەوە بوو بیخەمە ناو قورگی خزۆك و ماسییەکانی دەریا. کاتێك خستیە ناو دەریا بەکچەکەی مریەمی وت بەدوایدا بڕوات.خوشکەکەی موسا لەدوورەوە بینی و فیرعەونییەکان نەیاندەزانی ئەو خوشکی موسایە ((قصص/٢٨/١١)). شەپۆل سنوقەکەی لەخۆیدا دەبرد، بەرز و نزمی دەکردەوە تا بردییە لای نەمامستانێك نزیك بارەگای فیرعەون. کەنیزەکانی ئاسیەی ژنی فیرعەون بۆ مەلە کردن ڕۆشتنە دەر و سنوقەکەیان دۆزییەوە و هێنایان بۆ لای ئاسیە. گومانیان کرد شتێکی گرانبایی تێدایە. کاتێك سنوقەکەیان کردەوە و ئاسیە لەمنالّەکەی ڕوانی، خۆشەویستی کەوتە دڵییەوە. بەفیرعەونی وت: مەیکوژن ئەگەری هەیە سوود بەئێمە ببەخشێت یا وەك منالّی خۆمان هەڵیبگرینەوە. نەیاندەزانی ئەمە موسایە کەلێی دەترسن (قصص/٢٨/٩).

فیرعەون وتی: کوری تۆ بێت، من پێویستم پێی نییە.

پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: سوێند بەو کەسەی سوێندیان پێ خواردووە ئەگەر فیرعەون رازی بووایە بەوەی موسا روناکی چاوی بێت، خوا ئەوەی بۆ رێگای راست رێنویی دەکرد بە هەمان شێوە کە ئەو ژنەی رێنوێنی کرد.

فیرعەون ویستی سەری ببڕێت بەلاَم ئاسیە بەردەوام قسەی بۆ دەکرد تا ئەوەی کوڕەکەی تەسلیم کرد. فیرعەون وتی: دەترسم لەمناڵەکانی ئیسرائیل بێت و ئەوکەس بێت کە لەناوچوونی ئێمە لەسەر دەستی ئەوە. ئەمە هەمان وتەی خوای گەورەیە کە فەرموویەتی: کەسانی فیرعەون ئەویان لەناو هێنایەدەر تا دوژمن و هۆکاری خەمی ئەوان بێت. بەلاَم فیرعەون و سوپاییەکانی لە لارێکان بوون (قصص:٨/٢٨). ژنانی شیردەریان هێنا بەلاَم مەمکی هیچ کامیانی نەگرت. خواوەند دەفەرمێت: پێش ئەو مەمکی چەندین دایکیترکان خستەبەردەم و ئەومان لەوان دوور خستەوە. خوشکەکەی موسی – مریەم – وتی: ئایا ئاونیشان بنەماڵەیەك بەئێوە بدەم کەبیگرنە خۆ و ئەوان خوازیاری بەختەوەری بن؟ (قصص/١٢/٢٨).فیرعەونییەکان گرتیان و پرسیان: لەکوێوە دەزانیت ئەوان چاکەی ئەمیان دەوێت؟ ئایا دەیناسن؟ گومانیان لەموسا کرد. مریەم وتی: چاکەخوازی وچاك بوون لەگەڵ ئەم کوڕە حەزی ئەوان بۆ ئەنجامدانی خواستی پاشا و هیوای دەسکەوتنی داهاتە. مریەم رۆشتە لای دایکی موسا وئەوی ئاگادار کردەوە. دایکی هات و مەمکی خستە دەمیەوە. موس بەخێرایی لەشیری دایکی خوارد و نزیك بوو دایك بقیژێنێت: کورەکەم! بەلاَم خوا رێگەی ئەم کارەی لێگرت.

بۆیە ناویان ناوە موسا لەبەر ئەوەی لەنێوان ئاو و دار دۆزرایەوە چوونکە (مو) لەزمانی قیبتی بە مانای ئاو و (سا) بە مانای دارە. ئەمە هەمان وتەی خوای گەورەیە کەدەفەرمێت: ئێمە ئەومان بۆ دایکی گەڕاندەوە تا چاوی روناك بێت و خەمبارنەبێت و بزانێت موژدەی خوا راستە و زۆربەی خەڵك ئەم راستییە نازانن(قصص/١٣/٢٨).

ونبوونی ئەو لەداوێنی دایکی بۆ ماوەی سێ رۆژ بوو. دایك ئەوی لەگەڵ خۆیدا بۆ

ماڵ بردەوە و فیرعەون وەك كوڕی خۆی هەڵیگرتەوە و خەڵك بەموسا كوڕی فیرعەونیان دەناسی. كاتێك منداڵ توانی بەرێگادا بڕوات، دایكی هێنایەوە بۆ لای ئاسیە. ئاسیە گرتی و هەڵیدەپەڕاند و گەمەی لەگەڵ دەكرد. ژن دایە دەستی فیرعەون و كاتێك فیرعەون لەئامێزی گرت موسا دەستی بۆ ڕیشی برد و هەڵیكەند. فیرعەون فەرمووی: جەلادەكان بێنن تا سەری ببڕێت. ئەمە ئەو كەسەیە لێی دەترسام. ئاسیە وتی: مەیكوژن، وەك منداڵی خۆمان هەڵیدەگرینەوە بەڵكو سوودمان پێ بگەیەنێت (قصص/٢٨/٩). ئەو منداڵە و چاكە لەخراپە جیاناكاتەوە وئەم كارەی لەڕوی نەزانییەوە كرد. تۆ دەزانی لەسەراسەری میسر ژنێك پڕزێر و زیوتر لەمن نییە. من یاقوت و ئاگری بۆ دەخەمە پاڵ یەك و لێی نزیك دەكەمەوە. ئەگەر یاقوتەكەی هەڵگرت بزانە زانایە و وشیار و تۆ دەتوانیت سەری ببڕیت و ئەگەر ئاگری هەڵگرت بزانە منداڵێكی نەزانە. ژن یاقوتی بۆ هێنا و ئاگری لەناو تەشتێكدا لەڕوبەڕوی دانا. لەم كاتەدا جبرەئیل هاتە خوار و دەستی خستە سەر ئاگرەكە. موسا كەمێك لەئاگرەكەی هەڵگرت و لەدەمی نزیك كردەوە. دەمی سوتا (و لەوە بەدوا زمانی گیرا). ئەمە ئەو بابەتەیە خوای گەورە لەزمانی موسا باسی دەكات كە بەخوای وت: چارەسەری زمان گیرانی من بكە تا خەڵك لەقسەكانم تێبگەن (طة /٢٠/٢٧).ژن بەم كارەی كوژرانی لەموسا دوور خستەوە.

موسا گەورە بوو. ئەو سوار ئەسپەكەی فیرعەون دەبوو و جل و بەرگی ئەوی لەبەر دەكرد. بەموسا كوڕی فیرعەون بانگیان دەكرد. منداڵەكانی ئیسرائیل لەپەنای ئەودا لەزیان دوور كەوتنەوە. ئیتر قیبتیەك نەبینرا ستەم لە منداڵەكانی ئیسرائیل بكات. قیبتییەكان لەموسا دەترسان.

بەرێكەوت فیرعەون سوار ئەسب بوو بێ ئەوەی موسای لەگەڵدا بێت. كاتێك موسا هات، پێیان وت: فیرعەون ڕۆشتووە. موسا سوار بوو و بەدوایدا ڕۆشت. لەسەرزەمینێك كەپێیان دەوت مەنف –كە میسری باستان و شوێنی یوسفی ڕاستگۆ و ئێستاكە دێهاتێكی گەورەیە – دابەزی و كەمێك حەوایەوە. نیوەڕۆ هات و بازارەكانیان داخست. موسا لەبێ ئاگایی خەڵكی ئەو شارەدا ڕۆشتە ناویان و لەوێ

دوپیاوی بینی شەڕیان دەکرد. یەکیان لەشوێن کەوتوانی موسا (ئیسرائیلی) و یەکیتریان لەدوژمنەکانی (قیبتی)بوو. ئەوەی شوێنکەوتوی موسابوو، داوای هاوکاری لەموسا بۆ سەرکەوتن بەسەر دوژمنەکەیدا کرد(قصص/١٥/٢٨). دەڵێن: ئەم کەسە ئیسرائیلی و دەڵێن سامەری بووە و ئەویتریان لەقیبتیەکان. موسا لەمکارە توورە بوو چوونکە قیبتیەکە پەلاماری ئیسرائیلیەکەی دا و دەیزانی ئیسرائیلیەکان چ پێگەیەکیان لای موسا هەیە و موسا چۆن پارێزگاریان لێدەکات. ئەو بەردەوام ئەوانی لەبەرابەر قیبتیەکان پاراستبوو. خەڵك خۆیان نەیاندەزانی ئەو لەئیسرائیلیەکانە بەڵکو گومانیان دەکرد ئەم لایەنگیریە لەبەر ئەوەیە لەشیری ئەوانی خواردووە. کاتێك زیاد لەرادە توورە بوو، مشتی لەقیبتیەکەدا و دەسبەجێ کوشتی. دواتر بەخۆی وت: ئەمە لەکرداری دێو بوو و دێو بۆ مرۆڤ دوژمنێکی ئاشکرایە. موسا وتی: خوایە ستەمم لەخۆم کرد، لەمن خۆشبە، خوا ئەوەی بەخشی چوونکە گەورەترین بەخشەندەیە(قصص/١٧/١٥/٢٨). خوا خستیە دڵی موساوە: سوێند بە گەورەیی خۆم، ئەگەر ئەو پیاوەی کوشتت یەك سات پشتی بەخوایەتی من ببەستایە کە ڕۆژیدەر و ئافرێنەرم بەئەشکەنجەیەکی سەخت گرفتارم دەکردی. موسا وتی: خوایە بەو بەخشینەت، ئیتر هیچ کات پشتیوانی خراپەکاران نابم. موسا شەوی کردە ڕۆژ و ترساو لەناو شاردا دەگەرا. دەترسا بیگرن. بینی ئەو پیاوەی دوێنێ داوای هاوکاری لێدەکرد ئێستا بەناو بانگی دەکات. موسا وتی: تۆ پیاوێکیت بەئاشکرا گومڕا. موسا ڕوی تێکرد تا هاوکاری بکات. کاتێك ئەو پیاوە موسای بینی بەرەو لای دەڕوات و مەبەستی ئەو پیاوەی کردووە کە شەڕی لەگەڵ ئیسرائیلیەکەدا کردووە ، ترسا بیکوژێت چوونکە موسا بە دەنگی بەرز و توورەیی قسەی لەگەڵدا کردبوو.

لەبەر ئەمە ئەو (یا قیبتییەکە) وتی: ئایا دەتەوێت پیاوێك بکوژیت بەهەمان شێوە کەدوێنێ پیاوێکت کوشت؟ ناتەوێت مەگەر ئەوەی ستەمکار و یاخی لەسەر زەوی بیت و هەرگیز نەتەوێت بچیتە ریزی چاکەکاران. موسا قیبتیەکەی بەرەڵا کرد و ڕۆشت و بلاّوبوویەوە کەموسا ئەو پیاوەی کوشتووە. فیرعەون بەدوایدا گەرا و وتی: بیگرن چوونکە ئەو کەسەیە بەدوایدا دەگەڕێین. پیاوێك هاتە لای موسا لەدوورترین

شوێنی شارەکە. وتی: ئەی موسا، گەورەکانی شار راوێژ دەکەن تا بتکوژن. لەشار بڕۆرەدەر، من چاکەخوازی تۆم (قصص/٢٨/١٨—٢٠).

دەڵێن: ئەم پیاوە خەربیل (حەزقیل) باوەرهێنەری بنەماڵەی فیرعەون بوو (باوەڕداری بنەماڵەی فیرعەون) کە لەسەر پاشماوەکانی ئایینی ئیبراهیم دەژیا. ئەو یەکەم کەس بوو باوەڕی بەموسا هێنا. کاتێك موسای لەو کارە ئاگادار کردەوە، موسا ملی رێگەی گرتەبەر. ترساو بوو و چاوەڕوانی بەلاّ و گرتنی دەکرد. وتی: خوایە لەدەستی ستەمکاران رزگارم بکە وجیابکەرەوە (قصص/٢٨/٢١). موسا لەکوێرە رێکانەوە بەرێکەوت تا کەس نەیبینێت. لەم کاتەدا فریشتەیەك هاتەخوار کە لەدەستیا (عەنزە) کەرەستەیەکی شەڕی بچوك بوو. موسا لەترسا لەبەرانبەریدا سەری دانەواند و کورنوشی برد. فریشتە وتی: کورنوش بۆ من مەبە بەڵکو بەدوای مندا وەرە. فریشتە بەرەو شاری مەدیەن رێنویی کرد، کاتێك روی کردە مەدیەن، وتی: خوا رێگەی راست بەمن نیشان دەدات (قصص/٢٨/٢٢). فریشتە ئەوی برد و گەیاندیە مەدیەن. ئەو بەرێکەوتبوو بێ ئەوەی توێشو و خواردنی هەڵگرتبێت. لەبەر ئەمە گەلاّی داری دەخوارد و توانای رێگە رۆشتنی لێبڕابوو. هەرئەوەندەی گەشتە مەدیەن، لەپێ کەوت، کاتێك گەشتە سەر ئاوی مەدیەن، کۆمەڵێك خەڵکی بینی کەمەڕەکانی خۆیان ئاو دەدا. لەخوار پیاوەکان دو ژنی بینی مەڕەکانی خۆیان لەئاوەکە دوور دەکردەوە. ئەم دوو ژنە کچانی شوعەیبی پێغەمبەر(د.خ) بوون. دەستەیەك دەڵێن کچانی یەسورن بوون و ئەو برای شوعەیب بوو. کاتێك موسا ئەوانی بینی: وتی ئەم چ کارێکە ئێوە دەیکەن؟ وتیان: مەرەکانی خۆمان ئاو نادەین تا ئەو کاتەی شوانەکان دەگەڕێنەوە و مەر و ماڵاتی خۆیان ئاو دەدەن. باوکی ئێمە پیرەپیاوێکی بەتەمەنە (قصص/٢٨/٢٢—٢٣). موسا دڵی بۆیان سوتا. هاتەسەر چاڵی ئاوەکە و تاشەبەردێکی لێ هەڵگرت کەکۆمەڵێك لەخەڵکی شار لەسەری کۆدەبوونەوە تا لەشوێنەکەی هەڵیگرن. موسا مەڕەکانی ئەوانی ئاودا. ئەو دووانە بەخێرایی گەڕانەوە و بەردەوام لەناوی پاشماوەی ئاوگێرەکان مەرەکانی خۆیان ئاودەدا. موسا رویکردە دارێك تا لەسێبەرەکەیدا بحەسێتەوە. دواتر وتی: خوایە، بەهەر باشەیەك

بۆ منی دەنێرێت، نیازمەندم (قصص/٢٨/٢٤). عەبدوالله کوڕی عەباس دەڵێت: موسا ئەم قسەی لەکاتێکدا کرد کەئەگەر کەسێك دەیویست سەوزە گیا—لەتاو برسیەتی—لەسکی ببینێت، دەیدی. موسا داوای یەك تیکە نانی لەخوا کرد و بەس.

کاتێك دوو کچەکە بەخێرایی بۆ لای باوکیان گەڕانەوە، لەهۆکارەکەی پرسی و ئەوان بەسەرهاتەکەیان بۆ گێرایەوە. باوك یەکێك لەو دوو کچەی گەڕاندەوە و موسای بۆ ماڵەکەی خۆی بانگێشت کرد. لەم کاتەدا یەکێك لەو دوو کچە گەڕایەوە لای موسا و بەرێدا دەڕۆشت بەشەرمەوە. بەموسای وت: باوکم داوای تۆ دەکات تا کرێی ئەو ئاودانی مەڕەکانی ئێمەت پێبدات (قصص/٢٨/٢٥). موسا هەستا و لەگەڵیا بەرێکەوت. ئەو لەپێش موسا دەڕۆشت، باهەڵیکرد و جلەکانی ئەوی بەرز کردەوە و سمتی دەرخست. موسا وتی: لەپشت سەری من وەرە و رێگەم نیشان بدە چوونکە ئێمە لەبنەماڵەیەکین سەیری دواوەی ژنان ناکەین.

کاتێك موسا هات و داستانی خۆی بۆ باوکی کچەکان گێرایەوە، باوك فەرمووی: مەترسە لەو دەستە ستەمکارە رزگارت بووە. یەکێك لەو دوو کچە – ئەوەی ببوو بەرێنیشاندەری موسا- وتی: ئەی باوکە، کاری پێبدە چوونکە باشترین کەسێك کاری پێبدەی ئەمەیە، پیاوێکی بەهێز و راست کردارە(قصص/٢٨/٢٥—٢٦). باوك وتی: بەهێزیت بینی، چاکەکاری ئەوت لەکوێ بینی؟ کچ داستانی گەڕانەوەی بۆ ماڵ باس کرد کەموسا لەدواوی ئەوەوە بەرێگەدا دەڕۆشت. باوك وتی: دەمەوێت یەکێك لەم دوو کچەم بکەمە هاوسەری تۆ بەو مەرجەی هەشت ساڵ کرێی کرێکاری خۆت، وەك مارەیی خۆت بەمن بدەیت – هەشت ساڵ بۆ من کار بکەیت – ئەگەر بیکەی بە دەساڵ، ئەوە هی تۆ دەبێت. نامەوێت رەنجی زۆر بخەمە سەرشانی تۆ و یا بارودۆخ لەسەر تۆ دژوار بکەم. بەخواستی خوا من لەچاکەکاران دەبینی. موسا پێی وت: ئەمە لەنێوان من و تۆ بێت کە هەریەك لەرۆژەکانم لێرە بەسەر ببەم، زیادە ویستن لەمن نەبێت و خوا بەوەی دەیڵێم کارسازە (قصص/٢٨/٢٧—٢٨). موسا ئەو رۆژە لای ئەو مایەوە. کاتێك شەو داهات، شوعەیب شێوی هێنا بەڵام موسا لەخواردن خۆی دوور خستەوە. شوعەیب وتی: بۆنەتخوارد؟ موسا وتی: لەبنەماڵەیەکم کەمێك لەکاری ئەو

دنیا بەهەموو کاری ئەم دنیا ناگۆڕمەوە. شوعەیب وتی: بۆ پاداشتی ناودانەکەی تۆ نییە خواردن بەتۆدەدەم. ئەمە خوی من و باوکانی منە. موسا خواردی و دڵدانی شوعەیب بۆ موسا زیادی کرد. لەبەر ئەمە ئەو کچەی کردە هاوسەری موسا کەرێگەی ماڵەوەی نیشاندا. ناوی سەفورا بوو. شوعەیب پێی فەرموو، داردەستی بۆ بێنێت و دایە دەست موسا. ئەم داردەستە فریشتەیەك لەروخساری پیاوێك بەوی سپاردبوو. سەفورا دایە دەست هاوسەرەکەی خۆی. کاتێك باوك ئەوەی بینی، پێی وت ئەوە بگەڕێنێتەوە و یەکێتر بێنێت. کچ بردی و داینا و ویستی یەکێتر بێنێت بەڵام جگە لەوە دەستی بەرهیچێتر نەدەکەوت. شوعەیب چەندین جار ئەوی گەڕاندەوە بەڵام دووبارە ئەو داردەستە بەردەستی دەکەوت. موسا وەریگرت تا کاری شوانی پێبکات و شوعەیب لەبردنی ئەو داخی خوارد و رۆشتە دەر تا لێی وەربگرێتەوە چوونکە ئەو داردەستە سپێردراوی خوایی بوو. کاتێك موسا بینی دەیەوێت داردەستەکەی لێوەربگرێتەوە، تەسلیمی نەکردەوە. ئەو دووانە لەسەر ئەمە رێکەوتن یەکەم پیاو کەبینیان بکەنە داوەر لەنێوان خۆیان. لەمکاتەدا فریشتەیەك لەروخساری پیاوێك هاتەخوار و بەم شێوەیە داوەری کرد کەموسا داردەستەکە دابنێت و هەرکەس توانی هەڵیبگرێت، هی ئەو بێت. موسا داینا و جگە لەموسا کەس نەیتوانی هەڵیبگرێ. شوعەیب داردەستەکەی بەو سپارد. ئەوداردەستە لەداری (عەوسەج)ە (دارێکی دڕکاوی هاوشێوە هەنار) دوو لق و سەرەکەی چەماوە بوو. دەڵێن: ئەو داردەستە لەئاس یا مەوریدی بەهەشتی بوو کەئادەم لەگەڵ خۆیدا هێنای. لەبارەی ئەو داردەستەگێڕانەوەی تریان ئاماژە پێداوە.

موسا بۆ ماوەی دەساڵ لای شوعەیب مایەوە و شوانی بۆ دەکرد. ئەوسا ژنەکەی خۆی لەکاتی زستان و سەرمای سوتێنەر هەڵگرت و بەرێکەوت. کاتێك ئەو شەوە هات کەخوای گەورە دەیویست بەخشینە تایبەتەکانی خۆی بەموسا ببەخشێت و بۆ پێغەمبەری هەڵیبژێرێت و قسەی لەگەڵدا بکات، موسا رێگەی ون کرد بەشێوەیەك نەیدەزانی بۆ کوێ دەروات.

ژنەکەی دووگیان بوو، ژانی مناڵبوون ئەوی گرتەوە، شەوێکی بارانی و ئاسمان هەورە

بروسکەی دەباراند. موسا سوتەمەنی دەرهێنا تا بۆ کەسانی خۆی ئاگرێك دروست بکات بۆ ئەوەی گەرم ببنەوە و شەو بکەنە رۆژ و رێگا بدۆزێتەوە. سوتەمەنی ئەو دانەدگیرسا. ئەوەندی بەرد و ئاسن لەیەك سوو کەوزەی لێبڕا. لەم کاتەدا نورێکی بینی و بەئاگری زانی. ئەو روناکییە، دەلاقەیك لە نووری خوا بوو.

موسا بەخێزانەکەی خۆی وت: کەمێك چاوەرێ بن، ئاگرم بینی. ئەگەری هەیە بەشتێکەوە بۆ لای ئێوە بگەرێمەوە یا کەمێك ئاگر لەگەڵ خۆمدا بێنم تاخۆتانی پێگەرم بکەنەوە (قصص/٢٨/٢٩). کاتێك نزیك ئەو ئاگرە بوویەوە، بەنورێکی گەورەی بینی کە لەئاسمان تا لقەکانی دارێکی ئەستوور لەعەوسەج درێژ ببوویەوە. دەستەیەکیتر دەڵێن: ئەودارە داری عەناب بوو. موسا پەرێشان و ترسا چوونکە ئاگرێکی بینی بێ دوکەڵ دەسوتا و لەسەر دارێکی سەوز بڵێسە دەسەند. ئاگەر سات بەسات گەورەتر دەبوو و دارەکە سات بەسات سەوزتر. کاتێك لێی نزیك بوویەوە، ئاگرەکە خۆی دەکشانەدەوە. موسا ترسا و گەرایەوە. ئەوسا لەودارەوە بەناو بانگیان کرد و کاتێك ناوی خۆی بیست، ئارام بوویەوە و گەرایەوە. کاتێك موسا گەرایەوە بۆ لای ئاگرەکە، بانگیان کرد. ئەویان لەبێکۆتایی روبار لەلای راست لەو شوێنەی دەسخۆشی کردووە لەو دارە کە: پیرۆزە ئەو کەسەی لەناو ئاگردایە و ئەو کەسانەی لەدەوروبەریدان، یا موسا من اللهم ئافرێنەری جیهانیان (قصص/٢٨/٣٠، نمل/٣٧/٧). کاتێك ئەو دەنگەی بیست و ئەو مەزنییەی بینی، دڵی کەوتە لەرزین، زمانی گیرا، هیزی سست بوو هاوشێوەی زیندوویەکی مردوو. خوا فریشتەیەکی بۆنارد تا دڵی بەهێز بکاتەوە. کاتێك ئاوزی بەدەست هێنایەوە، بانگیانکرد یا موسا: من خوای تۆم. پێڵاوەکانت لەپێداکەنە چوونکە تۆ لەسەرزەمینێکی پیرۆزدایت کەبەرەکەتیان لەنێوانیدا بڵاوکردۆتەوە و لەهەرلایەکەوە بڵاویان کردۆتەوە(طة /٢٠/١٢). بۆیە فەرمانی داکەندنی پێڵاوەکانیان پێدا چوونکە پێڵاوەکانی لەپێستی کەرێکی تۆپیو بوو. دەستەیەك دەڵێن: لەبەر ئەوەی قاچی دەخاتە سەر ئەو زەویە پیرۆزە. ئەوکات خوا بۆ ئارام کردنەوەی وتی: ئەو چییە لەدەستی راستی خۆتا ئەی موسا؟ وتی: داردەستەکەی منە کە وێستاو لەسەری دەخەوم و بەمە گەڵای دار بۆ مەڕو

ماڵاتەکەی خۆم دادەتەکێنم — لە دارەکان دەدەم تا گەڵاکانی بووەرێن — پێویستی ترم پێیەتی، توێشو وئاودانی پێهەڵدەگرم (طة / ٢٠/١٧——١٨).

ئەو داردەستە لەشەودا دەدرەوشایەوە و دەوروبەری خۆی روناك دەکردەوە. کاتێك پێویستی بەئاو بووایە، دەیکردە ناوچاڵی ئاو و کاتێك بەئاو دەگەشت لەسەرەکەی دەفرێك هاوشێوەی سەتڵ دروست دەبوو و کاتێك ئارەزوی میوەی دەکرد، لەزەویدا دەیچەقاند، لق و گەڵای دەردەکرد و میوەیەکی ئەو وەرزەی بەرهەم دەهێنا.

خوا فەرمووی: فڕیبدە ئەی موسا. موسا فڕیدا و لەناکاو داردەستەکە بوو بەمارێکی گەورە کەهاوشێوەی پەرییەکان رایدەکرد و دەجووڵا. کاتێك موسا ئەمەی بینی، بۆ دواوە گەڕایەوە و رایکرد و ئاوڕی نەدایەوە. بانگیان کرد: ئەی موسا مەترسە چوونکە پێغەمبەران لای ئێمە لەهیچ شتێك ناترسن (نمل/٢٧/١٠). بگەڕێرەوە و مەترسە کەدووبارە دەیکەینەوە بەشێوەی یەکەمی خۆی و دەیکەین بەداردەست. خوا بۆیە فەرمانی فڕێدانی داردەستەکەی پێدا تا ئەوکاتەی لای فیرعەون فڕیدەدات نەترسێت. کاتێك موسا گەڕایەوە، خوا فەرمووی: ئەو مارە بگرە و دەستی خۆت بکەرە ناو دەمیەوە. موسا باڵاپۆشێکی پەشمیی لەبەردابوو. دەستی خۆی کردە ناو قۆڵەکەی بەڵام بەوشێوەیش لێی دەترسا. بانگیان کرد: دەستت لەو قۆڵە بێنەدەر. دەستی لەقۆڵەکە دەرهێنا و خستیە ناودەمی مارەکە. کاتێك دەستی خۆی بردەناو، ئەو مارە بوو بەداردەستەکەی جاران و موسا هیچ گۆڕانکاری و ناسازگارییەکی نەبینی.

خوا فەرمووی: دەست بکەرە ناو گیرفانی خۆت تا سپی، درەوشاوە و بێ پیسی بێتەدەر (نمل/٢٧/١٢). دەستی کردە گیرفانی و دەریهێنا و لەم کاتەدا دەستی وەك بەفر سپی بوو و نیشانێك لە پیسی لێنەدەبینرا و نووری لێدەدرەوشایەوە. دووبارە دەستی کردە گیرفانی و دەریهێنایەوە و دەستی بۆ هەمان شێوەی یەکەم خۆی گەڕایەوە. پێی وترا: ئەم دووانە (دەست وداردەستەکە) دو نیشانەی درەوشاوە لەخواکەی تۆن کە بەو دووانە دەرۆیتە لای فیرعەون و گەورە پیاوانی وڵات. ئەوان خەڵکێکی خراپەکار

بوون. موسا وتی: خوایە، کەسێکم لەوان کوشتووە دەترسم ئەوانیش بمکوژن. براکەم هارون لەمن باشتر دەتوانێت قسە بکات ئەو لەگەڵ مندا بنێرە تا یار و هاوڕێی من بێت و شایەتی بۆ ڕاستی قسەکانم بدات — یانی براکەم قسەکەی من بۆ ئەوان ڕون بکاتەوە و تێیان گەیەنێت چوونکە ئەو تێدەگات چی دەڵێم و ئەوەی ئەوان لێی تێناگەن بۆیان ڕون دەکاتەوە. خوا فەرمووی: بازووی تۆ بەبراکەت بەهێزدەکەین و نیشانەیەکی ڕوون لەراستیتان پێدەبەخشین و زاڵ بوونتان بۆ فەراهەم دەکەین و لەمە بەدوا لەبەرامبەر نیشانەکانی ئێمە بەسەر ئێوەدا زاڵ نابن. ئێوە دووانە و شوێن کەوتوانتان سەرکەوتووەکانن (قصص/٢٨/٣٢—٣٥).

موسا بۆ لای خێزانەکەی خۆی گەرایەوە وئەوانی بەرەو میسر برد و شەوانە ڕۆشتە ناو ئەو سەرزەمینە. بوو بەمیوانی دایکی خۆی. بنەماڵەکەی خۆی ناسیەوە بەڵام ئەوان ئەمیان نەناسیەوە. هارون هات و لەدایکی پرسی ئەمە کێیە؟ دایکی ئاگاداری کردەوە کەمیوانە. هارون بانگی کرد و خواردنی لەگەڵ خوارد. هارون لێی پرسی: کێیت؟ وتی: موسا. ئەو دووانە یەکیان لەئامێز گرت. دەستەیەك دەڵێن: خوا موسای بۆ ماوەی حەوت ڕۆژ لەحاڵی خۆیدا بەجێهێشت و دواتر فەرمووی: وڵامی خوا لەبارەی ئەوەی قسەی لەگەڵ تۆدا کردووە، بدەرەوە. موسا وتی: خوایە، دڵی من فراوان بکە و کاری من ئاسان بکە و گرێ لەزمانی من وەکە تا لەقسەکانی من بگەن و لەکەسانی خۆم وەزیرێکم پێببەخشە، پشتی من بەهارونی برام بەهێز بکە و لەکارەکانی مندا بیکەرە شەریك، تا ئێمە بە پاکی وەسفی تۆ بکەین و بە فراوانی بیرت بکەینەوە. تۆ بەکار و چارەنوس ئێمە ئاگایت. خوا فەرمووی: خواستەکانت بەتۆ بەخشرا (طه/٢٠/٢٥—٣٦). خوا فەرمانی پێدا بڕواتە لای فیرعەون. کەسان و بنەماڵەکەی ئەو لەشوێنی خۆیاندا بوون و نەیاندەزانی چی بکەن تا ئەوەی شوانێك لەخەڵکی مەدیەن لایانەوە تێپەری وئەوانی لەگەڵ خۆیدا بردە ئەو شارە و بردنی بۆ ماڵی شوعەیب. ئەوان لەو شارەدا لای شوعەیب بوون تا ئەوەی بەسەرهاتی موسا و قەڵشانی دەریایان بیست و دواتر پەیوەستی بوون.

بەلاّم موسا، بەرەو میسر رۆشت. خوا وەحی بە هاروون کرد وئەوی ئاگادار کردەوە کەموسا گەڕاوەتەوە. خوا فەرمانی پێدا میوانداری موسا بکات. هارون لەمیسر هاتە دەر و چاوی بەموسا کەوت. موسا وتی: ئەی هاروون، خوای گەورە من و تۆی وەك پێغەمبەر(د.خ) هەڵبژاردووە. لەگەڵ مندا وەرە. هارون وتی: بیستم و فەرمانبردارم. کاتێك هاتە ماڵی هارون و وتیان دەرۆنە ماڵی فیرعەون، کچەکی هارون بیستی و دایکی ئەو دووانەی بە هاوار بانگ کرد. دایك وتی: سوێندتان دەدەم بەخوا مەرۆنە لای فیرعەون چوونکە هەمووان دەکوژێت. گوێیان لەقسەی ئەو نەگرت و شەوانە کەوتنە رێ و لەدرگای ماڵی فیرعەونیان دا. فیرعەون بەدرگاوانەکەی خۆی وت: ئەمە کێیە لەم کاتەدا لەدرگای ماڵی من دەدات؟ دەرگاوان هات و لەسەرەوە سەیری ئەوانی کرد و قسەی لەگەڵدا کردن. موسا پێی وت: ئێمە نێردراوی خواوەندی جیهانیانین. دەرگاوان فیرعەونی ئاگادار کردەوە وبە دوای ئەو هارون و موسا رۆشتنە لای فیرعەون.

دەستەیەك دەڵێن: موسا و هارون دو ساڵ مانەوە و هەر رۆژ لەبەرەبەیانەوە تا شەو دەرۆشتنە دەرباری فیرعەون و داوایان دەکرد مۆڵەتیان بۆ وەربگرن تا برۆنە لای بەلاّم کەس نەیدەوێرا فیرعەون لەکاری ئەوان ئاگادار بکاتەوە. فیرعەون قەشمەرێکی بوو کە کاری ئەوە بوو فیرعەون بینێتە پێکەنین. ئەو فیرعەونی ئاگادار کردەوە و فیرعەون فەرمانیدا و مۆڵەتیان بەو دووانەدا. کاتێك هاتن ، موسا پێی وت: من نێردراوی خواوەندی جیهانیانم. فیرعەون ئەوی ناسیەوە و وتی: ئایا تۆمان وەك مناڵی خۆمان پەروەردە نەکرد؟ تۆ چەندین ساڵی درێژی تەمەنت لەنێوان ئێمەدا بەسەربرد. و تۆ ئەو کارەی لەگەڵ ئێمەدا کرد (پیاوێکت لەئێمە کوشت) و لەناسپاسانی. موسا وتی: ئەو کارەم کرد و ئەوسا لەگومڕاکان بووم و چوونکە لەئێوە دەترسام رامکرد و خوا زانستی فێرکردم و منی وەك پێغەمبەر(د.خ) هەڵبژارد (شعرا/٢١/٨/٢٦). فیرعەون وتی: ئەگەر نیشانەت هێناوە نیشانی بدە ئەگەر لەراست وتارانیت. موسا داردەستەکەی خۆی فڕێدا کە لەناکاو بەشێوەیەکی ئاشکرا بوو بەئەژدیها (اعراف/٧/١٠٦-١٠٧). ئەژدیها دەمی کردەوە و دیانەکانی خوارەوەی لەسەر

زەوی دانا و دیانەکانی سەرەوەی تا بەرزایی کۆشکەکە بردە سەر و ویستی فیرعەون بخوات. فیرعەون ترسا و لەشوێنەکەی هەستا و خۆی پیس کرد. ئەوسا بیست و چەند رۆژ لەو حاڵەدا مایەوە. گرفتاری ئازاری سك بوو. ئەوەندەی نەمابوو لەناو بچێت. فیرعەون موسای بەخواوەندەکەی سوێندا ئەژدیهاکە هەڵبگرێتەوە. موسا هەڵیگرت و بوو بەداردەست. ئەوسا دەستی بردە گیرفانی و دەریهێنا کەهاوشێوەی بەفر سپی بوو و رووناکی لێوە دەردەوشایەوە. دواتر خستیەوە گیرفان و دەریهێنایەوە. دووبارە دەست بەرەنگی یەکەمی خۆی دەرهاتەوە. دووبارە دەستی کردە گیرفان و دەریهێنا و روناکییەکەی تا ئاسمان دەدرەوشایەوە و چاوەکانی زەق دەکرد و روناکی بەدەوروبەری خۆی دەبەخشی و دەگەشت ماڵەکان و لەدەلاقە و کەلێنەکان و پشت پەردەکان دەبینرا. فیرعەون نەیتوانی لێی بروانێت. دواتر موسا دەستی بردە گیرفانی و دەریهێنایەوە کە هاوشێوەی رەنگی یەکەمی بوو.

خوا وەحی بۆ موسا و هارون ناردەخوار: بە نەرمی قسە لەگەڵ فیرعەون بکەن ئەگەری هەیە خوای بیربکەوێتەوە یا لێی بترسێت (طه ٢٠/٤٤). موسا وتی: ئایا دەتەوێت لاویەتیت بۆ بگەرێنمەوە کە هیچ کات پیرنەبیت؟ و پاشایەتیت بەهێز بکەم کەلەتۆ نەسەندرێتەوە و بۆ تۆ خۆشی خەوتن لەگەڵ ژنان و خواردنەوە و سواربوون بگەرێنمەوە و کاتێك بمریت برۆیتە بەهەشت بەو مەرجەی باوەڕ بەمن بێنیت؟ فیرعەون وتی: ئەم کارە ناکەم تا وەزیرەکەم هامان بێت. کاتێك هامان ئامادە بوو فیرعەون وتەکانی موسای بۆ گێرایەوە. هامان بەسست و ئاتەوانی ناوبرد و وتی: ئایا دوای ئەوەی دەتپەرەستن دەتەوێت کەسێکیتر بپەرەستیت؟ من لاویم بۆ تۆ گەڕاندەوە. ئەوسا وسمەی بۆ دروست کرد و قژی ئەوی پێ بۆیاخ کرد و ئەو یەکەم کەس بوو قژی خۆی بەرەنگی رەش رەنگ کرد. کاتێك موسا ئەوی بینی، ترسا. خوا وەحی پێکرد: نەکا ئەوەی دەیبینی بتترسێنێت چوونکە ماوەیەك زیاتر نامێننەوە. کاتێك فیرعەون بیستی، رۆشتە لای خەڵکەکەی و وتی: ئەم پیاوە موسا جادوگەرێکی گەورەیە. فیرعەون ویستی بیکوژێت بەڵام باوەرهێنەری بنەماڵەی فیرعەون کەناوی خەربیل (حەزقیل)بوو وتی: ئایا پیاوێك لەسزای ئەوەدا دەکوژن کەوتویەتی خوا

نافرێنەری منە؟ ئەو نیشانەی راستی بۆ پێغەمبەرایەتی خۆی نیشانی ئێوەدا (غافر/٤٠/٢٨). گەورەکانی ولاتی فیرعەون پێیان وت: ئەو و براکەی رابگرە و نێردراوانی خۆت بنێرە تا هەموو جادوگەرە زاناکان بۆ تۆ کۆبکەنەوە (شعرا/٢٦/٣٦-٣٧). فەرمانیدا و جادوگەرانی کۆکردەوە کەدەڵێن حەفتا کەس بوون. دەستەیەك دەڵێن حەفتا و دو کس و دەستەیەك دەڵێن سی هەزار و دەستەیەك پانزە هەزار. ئەوان یەکێك لەرۆژەکانی جەژنی فیرعەونیان بۆ کۆبوونەوە دیاری کرد. فیرعەون ئەوانی ریز کرد و خەڵکی کۆکردەوە. موسا لەگەڵ براکەی هارون هات و لەدەستی موسا داردەستەکەی بوو. روی کردە ئەو تاقمە و فیرعەون لەگەڵ سەرانی دەربار لەشوێنی تایبەت دانیشتبوون. کاتێك موسا نزیك جادوگەرەکان بوویەوە وتی: هاوار لەئێوە! درۆ بۆ خوا هەڵمەبەستن کەئێوە بەئەشکەنجەماڵوێرانکەر دەکات و هەر کەس درۆ هەڵبەستێت، بێ هیوا دەبێت (طه/ ٢٠/٦١). جادوگەران بەیەکیان وت: ئەمە قسەی جادوگەرێك نییە. دواتر وتیان: لەبەرابەر تۆ جادووێك هاوشێوەی جادووەکەی خۆت دەهێنییەوە کەهەرگیز هاوتای ئەوەت نەبینیبێت. جادووگەران وتیان: سوێند بەپیرۆزی فیرعەون بێ گومان سەرکەوتن بەدەست دێنین (شعرا/٢٦/٤٤). ئەوسا جادوگەران بەموسایان وت: یا موسا تۆ سەرەتا فڕی دەدەیت یا ئێمە (اعراف/٧/١١٥). موسا وتی: ئێوە. ئەوان پەت و داردەستەکانی خۆیان فڕێدا کە لەناکاو لەبەرچاوی بینەران وەك مار کێوپەیکەرەکان دەرکەوتن و ئەو دەشتەیان پڕکرد ولەسەر پشتی یەك سوار بوون. موسا ترسی کەوتە دڵ، خوا وەحی پێکرد: ئەوەی لەدەستدایە فڕیبدە تا مارەکانی ئەوان بخوات، ئەوان فێڵێکی جادووگەرانەیان دوروست کردووە و جادوگەر هەرچی بکات و روو لەهەر شوێنێك بکات رزگاری نابێت (طه /٢٠/٦٩). موسا داردەستەکەی فڕێدا، بوو بەئەژدیهایەك و روی کردە پەت و دارەکانی ئەوان کە لەبەرچاوی خەڵك هاوشێوەی ماربوون. داردەستی ئەژدیهاکەی موسا دەستی بەقوت دان ولەناوبردنی ئەوان کرد بەشێوەیەك هیچی لەسەر زەوی نەهێشتەوە. ئەوسا موسا دەستی برد و ئەو ئەژدیهایە بوو بەداردەست. گەورەی جادوگەرەکان کوێر بوو. پێیان وت: داردەستەکەی موسا بۆتە ئەژدیها و پەت و دارەکانی ئێمە سات بەسات دەخوات. وتی: هیچ نیشانێك لەو دەرنەکەوت؟

نەگەڕایەوە بۆ شێوەیە یەکەمی خۆی؟ وتیان: نە. وتی: ئەمە جادوو نییە. کەوتە سەر زەوی و نوێژی بۆ خوای موسا برد و هەموو جادوگەرەکان ئەوکارەیان کرد. وتیان: ئێمە باوەڕمان هێنا بەخواوەندی جیهانیان، خوای موسا و هارون (شعرا/٢٦/٤٧–٤٨). فیرعەون وتی: باوەڕتان هێنا بەو پێش ئەوەی هیچ دەستورێکتان پێبدەم. ئەو گەورە و مامۆستای ئێوەیە کەئێوەی فێری جادووگەری کردووە. بێ هیچ گومانێك دەست و پێی ئێوە لەراست و چەپ و لەچەپ و راست دەبڕم و لەسەر لقی دارخورما هەڵتاندەواسم و بێ گومان بەباشی دەزانن ئەوە کام کەس لەئێمەیە ئەشکەنجەیەکی بەئازارتر و هەمیشەییتری هەیە (طە/٢٠/٧١). فیرعەون ئەوانی کوشتار و لەت لەت کرد و ئەوان وتیان: خوایە، خۆراگریمان پێببەخشە و ئێمە وەك خواپەرستەکان بمرێنە (اعراف/٧،١٢٦). ئەوان لەسەرەتای ئەو رۆژە لەناسپاسەکان بوون و لەکۆتاییەدا گیانبازەکان.

خەربیل باوەڕداری بنەماڵەی فیرعەون، باوەری خۆی دەشاردەوە. دەڵێن: ئەو یەکێك لەمناڵەکانی ئیسرائیل بوو. دەستەیەك دەڵێن: لەقیبتیەکان بوو. دەستەیەکیتر دەڵێن: ئەو دارتاشە بوو سنوقەکەی دروست کرد و دایکی موسا، موسای کردە ناوی و خستیە ناو نیل. کاتێك سەرکەوتنی موسای بەسەر جادوگەرەکاندا بینی، باوەڕی خۆی ئاشکرا کرد. دەستەیەك دەڵێن: ئەو پێشتر باوەری خۆی ئاشکرا کرد ولەگەڵ جادوگەرەکان لەدار درا. ئەو ژنێکی باوەڕداری بوو کەئەویش باوەری خۆی دەشاردەوە. ئەو ئارایشگەری کچی فیرعەون بوو. رۆژێك قژی کچی فیرعەونی دادەهێنا و شانە لەدەستی کەوت و وتی: بەناوی خوا هەڵیدەگرمەوە. کچی فیرعەون وتی: بە ناوی باوکی من؟ ژنی ئارایشگەر وتی: نا بەناوی خوی من و تۆ و باوکت. کچی فیرعەون باوکی لەو گفتوگۆیە ئاگادار کردەوە. فیرعەون ئەم ژنەی لەگەڵ مناڵەکانی بانگ کرد و وتی: خوای تۆ کێیە؟ ژنی ئارایشگەر وتی: خوای من و تۆ خواوەندە. فیرعەون فەرمانیدا و تەنورێکی مسینیان هێنا، فەرمانیدا گەرمی بکەن و ئەو ژنەو و مناڵەکانی ئەشکەنجە بکەن. ژن وتی: داوایەکم لەتۆ هەیە. فیرعەون وتی: چییە. ئێسقانەکانی من و مناڵەکانم کۆبکەیتەوە و بەخاکمان بسپێرێت. فیرعەون

وتی: ئەو کارە دەکەم. فیرعەون فەرمانیدا یەك یەك منالّەکانیان خستە ناو ئاگرەوە. دواییی ئەوان منالّێکی کەم تەمەن بوو کە بەدایکی وت: خۆڕاگربە دایکە چوونە راستی لەگەڵ تۆدایە. ئەو ژن و منالّەیان پێکەوە خستە ناو تەنووری ئاگرین.

ئاسیە ژنی فیرعەون لەمنالّەکانی ئیسرائیل بوو و دەستەیەك دەڵێن: لەخەڵکانیتر بوو. ژنێکی باوەڕداربوو و باوەڕی خۆی دەشاردەوە. کاتێك ژنی ئارایشگەر کوژرا، ئاسیە فریشتەکانی بینی گیانی بۆ ئاسمان دەبەن. خوا زانایی پێبەخشی. ئەو لەو ژنە ئارایشگەرەی دەڕوانی کە دوژمنان وەحشیانە ئەشکەنجەیان دەدا. کاتێك فریشتەکانی بینی بەهێز بوو و دڵنیایی زیادی کرد و زیاتر لەجاران موسای بەراستگۆ دانا. بەم شێوە بوو لەناکاو فیرعەون هات و بەسەرهاتی ژنی ئارایشگەری پێدا. ئاسیە پێی وت: هاوار لەتۆ! چەندە هەڵەشەیت لەبەرابەر خوا! فیرعەون وتی: ئەگەری هەیە گیرۆدەی هەمان شێتی بووبێتیت کەژنی ئارایشگەر گیرۆدەی بوو. ئاسیە وتی: شێت نەبووم بەڵکو باوەڕم بەخوای گەورە هێناوە کەخواوەندی جیهانیانە.

فیرعەون دایکی ژنەکەی بانگ کرد وپێی وت: کچەکەت گیرۆدەی ئەو شتە بووە کەژنی ئارایشگەر توشی ببوو. سوێند دەخۆم یا ئەشکەنجەی مەرگ دەچێژێت یا بەخوای موسا کافر دەبێت. دایك لەگەڵ کچەکەی بەتەنیای دانیشت و داوای لیکرد ببێتە هاودەمی فیرعەون. ئاسیە حاشای کرد و وتی: ئەوەی کە بەخوا کافر ببم، سوێند بەخوا ئەو کارە ناکەم. فیرعەون فەرمانیدا لەبەرابەر ئەو چوار بزمار داکوتن. ژنەکەی چوارمێخە کێشا و ئەشکەنجەی کرد تا گیانیدا. کاتێك ئاسیە نیشانەکانی مەرگی بینی، وتی: خوایە، بۆ من لای خۆت خانوێك دروست بکە و لەفیرعەون و هەڵس و کەوتەکانی رزگار بکە و لەدەستەی ستەمکاران جیامکەرەوە (تحریم/١١/٦٦). خوا زانایی ئەوی زیاد کرد و ئەو فریشتەکان و بەخشینە فراوانەکان کە بۆی ئامادە کرابوون بەچاو بینی و پێکەنی. فیرعەون وتی: بروانن چۆن شێت بووە! لەژێر ئەشکەنجە پێدەکەنێت. ژنەکە مرد.

کاتێك فیرعەون بینی خەڵکەکەی ترسی موسایان کەوتۆتە دڵەوە، ترسا باوەڕی پێ بێنن و پەرەستنی ئەو پشت گوێ بخەن. فێڵێکی بۆخۆی دروست کرد و بەوەزیرەکەی وت: ئەی هامان، کۆشکێك بۆ من دروست بکە ئەگەری هەیە بەدەرگاکان بگەم. دەرگاکانی ئاسمان تا ئەوەی چاوم بەخوای موسا دەکەوێت هەرچەندە بەدرۆزنی دەزانم. بەم شێوەیە کاری فێزەونی فیرعەون بۆئەو نێردرا و لەرێگای راست هەڵگەرایەوە و فێڵەکەی فیرعەون جگە لەگومڕایی نییە (غافر/٤٠/٣٧). فەرمانی دروست کردنی خشتی بە هاماندا و یەکەم کەس بوو دروستی کرد. دروستکەرانی کۆکردەوە و کۆشکەکەی لەماوەی حەوت ساڵدا دروست کرد و بیناکەی بەرادەیەك بەرز کردەوە کە تا ئەو سات هیچ بینایەك بەو بەرزییە دروست نەکرابوو. موسا ئەم کارەی بەگەورە و دژوار بینی. خوا وەحی پێکرد: ئەو لەکارەکەی خۆی بەجێبێڵە من بەداوەکەی خۆی دەیکوژم و ئەوەی دورستی کردووە لە یەك ساتدا وێرانی دەکەم. کاتێك کاری دروست کردن کۆتایی هات، خوا فەرمانی بەجبرەئیلدا و وێرانی کرد و هەموو دروست کەرانی لەوەستا و کرێکارەوە لەناو برد. کاتێك فیرعەون ئەم کارەی لەکارەکانی خوا بینی، فەرمانی بەهاوڕێیانی خۆیدا بارودۆخ لەسەر موسا و منداڵەکانی ئیسرائیل دژوار بکەن. ئەم کارەیان کرد. منداڵەکانی ئیسرائیلیان بۆ ئەو کارانە ناچار دەکرد کەتوانای ئەنجامدانیان نەبوو. ژنان و پیاوان لە دژواریدا بوون. پێش لەوە، کاتێك کاریان بەمنداڵەکانی ئیسرائیل دەکرد خواردنیان پێدەدان بەڵام ئێستا بەبرسیەتی دەیانهێشتنەوە. ئەوان رۆژگاری خۆیان بەدژواری تێپەر دەکرد و دەیانویست کارێك بکەن نانی لێبخۆن. شکایەتیان بردە لای موسا و موسا وتی: داوای هاوکاری لەخوا بکەن و بەخۆراگری ژیان بەسەر ببەن کەسەرکەوتن بۆ خۆپارێزانە. هیوادارم خوا دوژمنەکانی ئێوە لەناو ببات و ئێوە لەسەر زەوی بکاتە فەرمانڕەوا تا ببینێت چۆن هەڵس و کەوت دەکەن (اعراف/٧/١٢٩).

لەبەر ئەوەی فیرعەون و هاوەڵانی جگە لەپێداگرتن لەسەر ناسپاسی کارێکیتریان نەکرد، خوا نیشانەکانی خۆی یەك لەدوای یەك بۆ دەناردن. سەرەتا تۆفانی بۆ ناردن کەهەمان بارانی بەردەوامە. ئاو هەموو شتێکی لەخۆیدا نوقم کرد. فیرعەونییەکان

بەموسایان وت: بەخواکەی خۆت بڵێ ئەم زیانە لەئێمە دوور بخاتەوە تا باوەڕت پێ بێنین و منداڵەکانی ئیسرائیل لەگەڵ تۆدا دەنێرین. خوا ئەو زیانەی لەسەر هەڵگرتن و کشتوکاڵیان روی لەگەشە کردن بوو. ئەوان وتیان: شادمانین لەوەی بارانمان نییە. لەم کاتەدا خوا کولەی بۆ ناردن کەهەموو بەرهەمەکانی ئەوانی خوارد. داوایان لەموسا کرد ئەو زیانەیان لەسەر هەڵگرێت و ئەمانیش باوەڕی پێدێنن. موسا داوای لەخوا کرد و خوا ئەو زیانەیشی هەڵگرت. باوەڕیان نەهێنا و وتیان: کەمێك لەبەرهەمی کشتوکاڵی ماوەتەوە (و ئەمە بۆ ئێمە بەسە). خوا ئەسپێی بۆ ناردن کە هەموو بەرهەم و ڕووەکەکانی ئەوانی لەناو برد و خواردەمەنییەکانی ڕژاند و نەیانتوانی خۆیان لەو زیانە بە دوور بگرن. دوبارە داوایان لەموسا کرد خوا ئەو زیانەیان لەسەر هەڵبگرێت تا باوەڕ بێنن و ئەویش ئەم کارەی کرد بەڵام ئەوان وتەکانی خۆیان نەبردەسەر. لەمکاتەدا خوا قرپۆکی بۆ ناردن. قرپۆکەکان دەکەوتنە ناو قازانەکانیان و دەرۆشتە ناو خواردنەکانیان. هەموو شوێنێکیان پڕ کردبوو. داوایان لەموسا کرد ئەو زیانەیش هەڵگرێت تا باوەر بێنن. ئەم کارەی کرد بەڵام ئەوان باوەڕیان نەهێنا. دواتر خوا خوێنی بۆ ناردن و هەموو ناوی فیرعەونییەکان بوو بەخوێن. فیرعەون و ئیسرائیلیەکان لەیەك کانی ناویان هەڵدەگرت. ئیسرائیلی بە دەمی خۆی ناوی هەڵدەگرد و دەیرژاندە دەمی فیرعون بەڵام ناوەکە دەبوو بەخوێن. ئەم کارە حەوت رۆژ درێژەی کێشا. داوایان لەموسا کرد ئەو زیانەیشیان لەسەر هەڵبگرێت تا باوەڕ بێنن. ئەم کارەی کرد بەڵام باوەڕیان نەهێنا.

کاتێك لەباوەڕهێنانی ئەوان و فیرعەون بێ هیوا بوو، موسا پارایەوە و هارون ئامینی وت. موسا وتی: خواوەندا، تۆ لەژیانی ئەم دنیا بەفیرعەون و خەڵکەکانی سامان و زێرت بەخشیوە. خواوەندا بۆ ئەوەی خەڵك لەتۆ دوور بکەنەوە. خواوەندا سامانی ئەوان لەناوبەرە و دڵەکانیان رەق و کوێر بکە تا باوەڕ نەهێنن مەگەر ئەوەی ئەشکەنجەیەکی دژوار بەرونی ببینن (یونس/١٠/٨٨). خوا داواکارییەکەی ئەوانی وەڵام دایەوە و سامانی فیرعەونییەکانی لەناو برد جگە لەئەسپەکان و زێر و زیوەکانی ئەوان. خوا سامانی ئەوانی کردە بەرد و هەروەها خورما وخواردن و ئارد و

شتەکانی هاوشێوەی. ئەمە یەکێك لەو نیشانانەبوو کە موسا لەلایەن خواوە هێنای.

کاتێك کار لەسەر موسا درێژەی کێشا، خوا وەحی بەموسا کرد مناڵەکانی ئیسرائیل لەمیسر بباتە دەر و تابوتی یوسف کوڕی یەعقوب لەگەڵ خۆیدا ببات و لەسەرزەوینی پیرۆز بەخاکی بسپێرێت. موسا بەدوای تابووتدا گەرا بەلاّم کەس نەیناسیەوە جگە لەپیرێژنێکی بەتەمەن کەشوێنەکەی لەنیل نیشاندا. موسا دەریهێنا و پەیکەرەکە لەناو سنوقێکی مەرمەڕیدا بوو. ئەوەی لەگەڵ خۆیدا هەڵگرت و بەرێکەوت. فەرمانی بەئیسرائیلیەکاندا هەرچەندە دەتوانن، ئەندازەیەکی زیاتر لەزێر و زیوی قیبتیەکان بەئەمانەت وەربگرن. ئەوان ئەم کارەیان کرد. شتی فراوانی زۆریان لەگەڵ خۆیاندا برد. موسا منالّەکانی ئیسرائیلی شەوانە لەمیسر بردە دەر و قیبتیەکان ئاگادار نەبوون. موسا لەکۆتایی سوپاکەی منالّەکانی ئیسرائیلدا بوو و هارون فەرماندەیی پێشرەوەکانی گرتەدەست. کاتێك لەمیسر هاتنە دەر ژمارەیان بەشەشسەد و بیست هەزار کەس دەگەشت. فیرعەون شوێن ئیسرائیلییەکان کەوت و فەرماندەیی پێشرەوەی سوپاکەی لەدەست هاماندا بوو. کاتێك ئەم دوو دەستە چاویان بەیەك کەوت، هاوەلاّنی موسا وتیان: ئێستا دووبارە دەبینەوە بە دیل (شعرا/٢٦/٦١).

ئەی موسا پێش هاتنی تۆ ئێمەیان ئازار دەدا و دوای هاتنی تۆیش (اعراف/٧/١٢٩). پێش هاتنی تۆ پیاوانیان دەکوشت و ژنانیان بەزیندویی دەهێشتەوە. ئێستا دوای هاتنی تۆ وای فیرعەون وسوپاکەی دێن و دەمانگرن و دەمانکوژن. موسا وتی: هەرگیز بەم شێوە نییە. خوا لەگەڵ مندایە و بەم زووانە رێنوێنیم دەکات (اعراف/٧/٦٢).

ئیسرائیلیەکان دەریایان لەبەرابەر خۆیاندا بینی و فیرعەون بەدوایانەوە بوو. ئەوان لە لەناوچوونی خۆیان دڵنیا بوون. موسا هەنگاوی بردە پێش و بەداردەستەکەی لەدەریایی دا، قەڵشتی برد و هەر بەشێکی بوو بەهاوشێوەی کێوێکی گەورە (شعرا/٢٦/٦٣). تیایدا دوانزە رێگا بۆ تێپەرینی دوانزە تیرەی منالّەکانی ئیسرائیل دروست بوو. هەرکام لەهۆزەکان دەیانوت هاورێکانی ئێمە لەناوچوون. خوا فەرمانیدا دیوارە ئاوییەکان (لەناو دەریا) بوونە پەنجێرە یا تۆر بەشێوەیەك هەر تیرەیەك

هاوڕێكانی خۆی لەچەپ و ڕاست دەبینی. فیرعەون و هاوڕێكانی لەدەریا نزیك بوونەوە و دەریا و ڕێگە ئاوییەكانیان بینی. ئەو بەهاوەڵانی خۆی وت: نابینن دەریا بۆ من قەڵشتی بردووە وبلاو بۆتەوە تا دوژمنەكانی خۆم بدۆزمەوە؟ كاتێك فیرعەون گەشتە دەروازەكانی ئاو، ئەسپەكان لەرۆشتن وەستان. جبرەئیل سوار لەسەر ماینێك كە بەدووای جوتەكەیدا دەگەڕا، دابەزی و ئەسپەكان بۆنیان كردو بەدوایدا بۆناو دەریا غاریاندا. تا دوایین كەس لەلەشكری فیرعەون گەشتە ناو دەریا و كاتێك یەكەم كەس ویستی لەوبەر بێتەدەر، لەناكاو دیوارە ئاوییەكان دارمان و دەریا سوپاییەكانی فیرعەونی قووتدا. شەپۆلەكان هاتنە یەك و فیرعەون و سوپاكەیان لەناو ئاودا خنكاند. منداڵەكانی ئیسرائیل ئەوانیان دەبینی. جبرەئیل بەتەنیایی سەرقاڵی فیرعەون بوو و مشتێك لەقوراوی دەریای هەڵگرت و خستیە ناودەمیەوە. كاتێك دەیویست لەناو ئاودا بخنكێت، وتی: باوەڕم هەیە خوایەك جگە لەو خوایەی منداڵەكانی ئیسرائیل شوێنی كەوتون، نییە. خوا میكائیلی نارد تا سەركۆنەی بكات و بڵێت: ئێستاكە؟ تۆ پێش ئەمە گوناحت دەكرد و لەخراپەكاران بوویت (یونس/١٠/٩١).

جبرائیل – درەنگتر – بەپێغەمبەری ئیسلامی وت: خۆزگە دەتبینی چۆن مشتێك قوڕای دەریام كردە دەمی فیرعەون لەبەر ئەوەی نەكا قسەیەكی نەرم بكات و خوا بیبەخشێت.

كاتێك منداڵەكانی ئیسرائیل رزگاریان بوو، وتیان: فیرعەون لەناو ئاودا نەخنكاوە. موسا لەخوا پاڕایەوە و خوا لاشەی فیرعەونی لە ژێر ئاو هێنایە سەرئاو و منداڵەكانی ئیسرائیل گرتیان و تیكە تیكەیان كرد. ئەوسا ئیسرائیلیەكان بەرێكەوتن. لای خەڵكانێكەوە تێپەرین بتیان دروست دەكرد و دەیانپەرەست. منداڵەكانی ئیسرائیل بەموسایان وت: ئەی موسا بۆ ئێمەیش خوایەك دروست بكە وەك چۆن ئەمانە خوایان هەیە. موسا وتی: ئێوە خەڵكانێكی بەراستی نەزانن (اعراف/٧/١٣٨). منداڵەكانی ئیسرائیل چاویان لەو كارە پۆشی. ئەوسا موسا دو لەشكری بۆ شارەكانی فیرعەون نارد كە هەركام لەدوانزە هەزار پیاوی شەركەر پێكهاتبوو، شارەكان گەورە

و سەرۆکیان لەدەستدا بوو. جگە لەژن و مناڵ و پیر وپەك کەوتە کەسیان لێنەمابوویەوە. سوپاکەی موسا رۆشتنە ناوشارەکان و سامانی فیرعەونییەکانیان تالاّن کرد. ئەوەی دەیانتوانی هەڵیانگرت و پاشماوەکەیان فرۆشت و گەڕانەوە و پەیوەستی موسا بوون. فەرماندەکانی ئەم دوسوپایە یوشەع کوڕی نون و کالب کوڕی یوفەننا بوون.

خوا ئەو کاتەی موسا لەمیسربوو، مژدەی پێدا بوو کاتێك منالّەکانی ئیسرائیل لەمیسر هاتنە دەر و ئەو دوژمنەکانی ئەوانی لەناوبرد، بۆ منالّەکانی ئیسرائیل کتێبێك دەنێرێت کەتیایدا کارە شیاو و نەشیاوەکان نیشان دراوە. کاتێك خوا فیرعەونی لەناوبرد و منالّەکانی ئیسرائیلی رزگار کرد، بەموسایان وت: ئەی موسا، ئەو کتێبەی مژدەیت بەنێمەدا بوو بیهێنە. موسا دوای لەخوا کرد و خوا فەرمانی پێدا سی رۆژ بەرۆژو بێت و جلی پاك و خاوێن لەبەر بکات و بێتە کێوی توری سینا تا قسەی لەگەڵ بکات و کتێبەکەی پێبدات. موسا سی رۆژ بەرۆژو بوو. رۆژی یەکەمی زیقەعدە دەستپێکرد. کاتێك ویستی بەرەو کێوەکە بروات، بۆنی دەمی خۆی بەناخۆش زانی و بەداری خەرنوب شۆردی. دەستەیەك دەڵێن بەپێستی دارێك ددانەکانی شۆرد. لەم کاتەدا خوا وەحی پێکرد: ئایا نازانیت من بۆگەنی دەمی بەرۆژوان لە بۆنی عەتر پێخۆشترە؟ خوا فەرمانی پێدا دە رۆژیتر بەرۆژو بێت. ئەو دە رۆژ تا دەی زیحەجە بەرۆژو بوو و کاتی دیاری کراوی خوایی تا چل رۆژ بەسەرچوو(اعراف/٧/١٤٢).

لەم دە شەوەی کۆتایی، منالّەکانی ئیسرائیل فریویان خوارد چوونکە سی رۆژ کۆتایی هات و موسا نەگەڕایەوە. پیاوێك بوو بەناوی سامری کەخەڵکی باجەرمی لەمنالّەکانی ئیسرائیل بوو. هارون بەئیسرائیلیەکانی وت: ئەی منالّەکانی ئیسرائیل، ئەو زێڕ و زیوەی لەقیبتیەکانتان وەرگرتووە و ئەو تالاّنییەی لەمیسریەکان دەستانکەوتووە، بۆ ئێوە حەلاّڵ نییە. چاڵێك هەڵکەنن و بیکەنە ناوی تا موسا دەگەڕێتەوە و باوەڕی خۆی لەمبارەوە بلێت. ئەم کارمیان کرد. سامری هات و مشتێ خۆڵی کە لەژێر سمی ئەسپەکەی جبرەئیل هەڵیگرتبوو، پرژاندە سەر ئەو چاڵە و ئەو زێڕ و زیوە بوو بەگوێرەکەیەك بەجەستە و دەنگی گوێرەکە (اعراف/٧/١٤٨ ، طة

/٨٨/٢٠). دەستەیەك دەڵێن: زێڕ و زیو خرایە ناگرەوە و دواتر سامری ئەو خۆڵەی پرژاند و زێڕ و زیو بو بەگوێرەکەیەك بەجەستە و دەنگی گوێرەکە. دەستەیەکیتر دەڵێن: تەنیا یەك جار بانگی بەرز کردەوە و ئیتر ئەو کارەی دووبارە نەکردەوە. دەستەیەکیتر دەڵێن: سامری لەماوەی سێ ڕۆژدا لەو زێڕ و زیوە گوێرەکەیەکی دروست کرد و دواتر ئەو خۆڵەی پیاهەڵپرژاند و هەستا و بانگی بەرز بوویەوە.

کاتێك بەم شێوەیان بینی، سامری بەوانی وت: ئەمە خوای ئێوەیە و خوای موسایە. ئەو لەبیری کرد(**طة**/ ٢٠/٩٠). موسا خواکەی خۆی لێرەدا لەبیرکرد و بۆ شوێنێکیتر ڕۆشت و بۆی گەڕا. ئەوان ڕویان تێکرد و لەدەوری کۆبوونەوە و ئەویان پەرستی. هارون وتی: خەڵکینە ئێوەیان بەم گوێرەکە هەڵخەڵەتاندووە. خوای ئێوە خواوەندی میهرەبانە. شوێنکەوتەی من بن و گوێرایەڵی فەرمانەکانی من بن (**طة**/ ٢٠/٩٠). دەستەیەك فەرمانیان لێبرد و دەستەیەك نافەرمانییان کرد. هارون لەناو ئەو کەسانەی فەرمانیان لێبرد مایەوە و شەڕی لەگەڵ ئەو دەستەیتردا نەکرد. کاتێك خوای گەورە لەگەڵ موسادا قسەی کرد، فەرمووی: چ شتێك وای لێکردی بەپەلە بێیت بۆئێرە و خەڵکەکەی خۆت بەجێبێڵی؟ موسا وتی: خوای من، ئێستا ئەوان بەدوای مندا دەگەڕێن و من بۆ لای تۆ هاتم تا پەسەندم بکەیت و لێم ڕازی بیت. فەرمووی: ئەی موسا کەواتە بزانە دوای تۆ خەڵکەکەتمان خستە ناو تاقی کردنەوە و سامری ئەوانی گومڕا کرد(**طة**/٢٠/٨٣–٨٥). ،وسا وتی: خوایە سامری وتی گوێرەکە بپەرستن بەڵام کێ ڕۆحی کرد بە بەریا؟ فەرمووی: من. موسا وتی: کەواتە تۆ ئەوانت گومڕا کرد.

کاتێك خوا لەگەڵ موسادا قسەی کرد، موسا ویستی بیبینێت. لەبەر ئەمە وتی ، خوایە خۆت نیشان من بدە تا بتبینم. فەرمووی: هیچکات من نابینیت بەڵام لەو کێوە بڕوانە، ئەگەر لەشوێنەکەی خۆی نارام مایەوە من دەبینیت. کاتێك خوا نوری ڕژاندە سەر کێوەکە، ورد و تیکە تیکەی کرد و موسا کەوت و بێهۆش بوو. کاتێك هاتە هۆش، وتی: خوایە، پاکی و ڕاستیت، بۆ لای تۆ گەڕامەوە و لەیەکەم شوێنکەوتووانم (اعراف/٧/١٤٣). خوا چەندین تەختەداری بەموسا دا کە تیایدا کارە شیاو و ناشیاوەکان و ئامۆژگارییەکان نوسرا بوو. موسا گەڕایەوە و بەرادەیەك

روخساری گەشاوە و نورانی بوو هیچ کەس نەیدەتوانی لێی بروانێت. ئەو بۆ ماوەی چل رۆژ پارچەیەکی هەوریشمی لەروخساری خۆی دەبەست. ئەمە روناکییەکی فراوانی خوایی بوو روخساری ئەوی گرتبوویەوە. کاتێك گەرایەوە بۆ لای خەڵکەکەی خۆی و ئەوانی بەگوێرەکە پەرست بینی، تەختە دارەکانی لەدەست کەوتە خوار و سەر و ریشی براکەی گرت و بەرەولای خۆی رایکێشا. هاررون وتی: ئەی کوری دایکی من، ریش من و سەری من مەگرە. ترسام بڵێیت جیابوونەوە و دوو بەرەکیت خستە ناو منداڵەکانی ئیسرائیل و رێزت لەقسەکەی من نەگرت (طە/٢٠/٩٤). ئەو هارونی بەرەلا کرد و روی کردە سامەری و وتی: ئەمە چ کارێکە تۆ کردت ئەی سامەری؟ وتی: ئەوەم بینی و وامزانی ئێوە نەتانبینوە و نەتانزانیوە. مشتێك خۆڵم ل شوێن پێی نێردراوی خوایی(جبرەئیل) هەڵگرت و پرژاندم بەسەر زێر و زیوەکان و ئەمە ئەو شتە بوو جەستەی من بۆ منی دروست کرد. موسا وتی: لەبەر چاوم ونبە. سزای تۆ لە ژیانی ئەم دنیا ئەوەیە هەر کەس لەتۆ نزیك بکەوێتەوە پێی بڵێی (دوور کەوەرەوە). لەم خوایەی خۆت بروانە کە بەردەوام بەدەوریدا دەسورێیتەوە. بێ هیچ گومانێك دەیسوتێنین و دیخەینە دەریا و پرژوبلاوی دەکەینەوە (طە /٢٠/٩٥/٩٧). ئەوسا موسا گوێرەکەکەی هەڵگرت و بە سماتە سووی، کردی بەئارد و سوتاندی و فەرمانی بەسامەری دا میزی پیاکرد دواتر فرێدایەی ناو دەریا.

کاتێك موسا تەختە دارەکانی نیشاندا، شەش لەسەر حەوتی رۆشت و یەك لەسەر حەوتی مایەوە. منداڵەکانی ئیسرائیل خوازیاری گەرانەوە بۆ لای خوا بوون بەڵام خوا بەتۆبەکەیان رازی نەبوو. موسا پێی وتن: خەڵکینە ئێوە بەپەرستنی گوێرەکە ستەمتان لەخۆتان کرد. بۆ رێگای خوا بگەرێنەوە و یەکتر بکوژن (بقرە/٢/٥٤). ئیسرائیلیەکان فەرمانەکەیان جێبەجێ کرد و ئەوانەی گوێرەکەیان پەرستیبوو لەگەڵ ئەوانەی نەیانپەرستیبوو، دەستیان بەکوشتنی یەکتر کرد. هەر کام لەهەر دودەستە کەخوێنی رژا و کەوتە سەر زەوی (گیانبازی رێگەی خوا) هەژمار کرا. لەم ناوەدا حەفتا هەزار کەس کوژران. موسا و هارون هەستان و داوایان لەخوا کرد. خوا ئەوانی بەخشی و فەرمانیدا دەست لەکوشتنی یەکتر هەڵبگرن. دواتر ئەوانی بەخشی. موسا ویستی سامەری بکوژێت بەڵام خوا فەرمانی پێدا لەحاڵی خۆیدا بەجێبێڵێت

چوونکه (خوا وتی) ئەو پیاوێکی بەخشەندەیە. موسا وازی لێهێنا و نفرینی کرد.

دواتر موسا حەفتا پیاوی چاکەکاری لەناو خەڵکەکەی خۆی هەڵبژارد و پێی وتن: لەگەڵ مندا بۆ لای خوا بگەڕێنەوە و لەوەی کردووتانە داوای لێخۆشبوون بکەن، رۆژو بگرن و خۆتان پاك بکەنەوە. ئەوانی بۆ توری سینا برد یانی ئەو شوێنەی خواوەند قسەی لەگەڵ کرد. وتیان: داوا لەخوا بکە ئێمە قسەکانی ببیستین. وتی: ئەو کارە دەکەم. کاتێك موسا لەکێوەکە نزیك کەوتەوە هەورێکی چڕ بەسەریدا دابەزی و سەرانسەری کێوەکەی گرتەوە. موسا ڕۆشتە ناو هەورەکە و بەوانی وت: وەرنە پێش. ئەوان رۆشتنە پێش تا گەشتنە ناو هەورە چڕەکە. کەوتنە سەر زەوی و نوێژیان بۆ خوا برد. ئەوان قسەی خوایان بیست کە لەگەڵ موسادا گفتوگۆی دەکرد و پێی دەفەرموو ئەم کارە بکە و ئەو کارە مەکە. کاتێك کۆتایی پێهات، هەورەکە لەدەوروبەری موسا دوور کەوتەوە و موسا روی کردە ئەوان. وتیان: هەرگیز باوەڕ بەتۆ ناکەین مەگەر ئەوەی خوا بەئاشکرا ببینین (بقره/٢/٥٥). لەناکاو هەورە بروسکە لێیدان و هەموویان مردن. موسا هەستا و بەگفتوگۆ و پاڕانەوە لەخواوەند سەرقاڵ بوو، وتی: خوایە تۆ چاکەکانی مناڵەکانی ئیسرائیلت هەڵبژارد. ئێستا ئەگەر بگەڕێمەوە و ئەوان لەگەڵمدا نەبن، قسەکەی من بەراست نازانن. بەردەوام لەخوا پاڕایەوە تا گیانی بۆ ئەوان گەڕاندەوە و ئەوان یەك یەك زیندو بوونەوە و سەیری یەکرتیان دەکرد کەچۆن زیندوو دەبوونەوە. وتیان: تۆ داوا لەخوا دەکەیت و هەرچی داوای لێدەکەیت بەتۆی دەبەخشێت، داوای لێبکە ئێمەیش بخاتە ریزی پێغەمبەرەکان. موسا داوای لەخوا کرد و خوا ئەوانی کردە پێغەمبەر.

دەڵێن بەسەرهاتی ئەم حەفتا پیاوە پێش ئەوە بووە خوا لەمناڵەکانی ئیسرائیل خۆش ببێت. کاتێك گەشتنە شوێنی دیاریکراو و داوای لێخۆشبوونیان کرد، خوا لێیان خۆش بوو و فەرمانیدا یەکتر بکوژن. و خوا زاناترە.

کاتێك موسا بەتەوراتەوە گەرایەوە بۆ لای مناڵەکانی ئیسرائیل، لەرازی بوون و ئەنجامدانی فەرمانەکانی خۆیان دوور خستەوە چوونکە بەسەخت و دژواریان دەزانی. خوا فەرمانی بەجبرەئیلدا. جبرەئیل کێوێکی لەفەلەستین بەئەندازەی سوپاکەی ئەوان، یەك فەرسەنگ لەیەك فەرسەنگ هەڵگرت و بەئەندازەی بەرزایی

پیاوێك، وەك سێبەر، بردیە سەر سەری ئەوان و ئاگرێكی لەبەرامبەرەوە بۆ ناردن و دەریایەك لەپشتەوە. موسا وتی: ئەوەی بۆ ئێوەی دەهێنین بیپارێزن و ببیستن. ئەگەر پێی رازی بوون و فەرمانەكانیتان ئەنجامدا چ باشتر و گەرنە بەم كێوە دەكوترێن و بەم ئاگرە دەسوتێنرێن و لەم ئاوەدا دەخنكێن. لەبەر ئەوەی بینیان شوێنی دەرباز بوونیان نییە پێی رازی بوون و لەسەر یەك لای روخساری خۆیان سوجدەیان برد و لەكاتی سوجدەبردن لەكێوەكەیان دەروانی. ئەم كارە لەناو جولەكەكان بوو بە سونەت كە لەسەر نیوەی روخساری خۆیان سوجدە ببەن. ئەوان وتیان: بیستمان و فەرمانبردارین.

كاتێك موسا لەشوێنی گفتوگۆ كردن لەگەڵ خوا گەرایەوە، چل رۆژی تەواو، هەر كەس ئەوی دەبینی دەمرد و دەڵێن كوێر دەبوو. لەبەر ئەمە سەر و روخساری خۆی بەكڵاو داپۆشی.

ئەوسا پیاوێك لەمناڵەكانی ئیسرائیل كورە مامەكەی خۆی كوشت و جگە لەو میرات هەڵگری نەبوو. ئەم كارەی كرد تا سامانەكەی بەمیرات ببات. هەڵیگرت و لەشوێنێكدا دایشارد. ئەوسا هاتە لای موسا و داوای خوێنی ئەوی لەدەستەیەك لەمناڵەكانی ئیسرائیلیەكان دەكرد. ئەوان حاشایان لێكرد. موسا داوای لەخوا كرد و خوا فەرمووی مانگایەك بكوژن. ئەوان وتیان: ئایا گاڵتەمان پێدەكەیت؟ موسا وتی: پەنا دەبەمە بەر خوا ئەگەر لەنەزانەكان بم (بقرە/٢/٦٧). یانی ئەوانەی گاڵتە بەخەڵك دەكەن نەزانن. مناڵەكانی ئیسرائیل وتیان: ئەمە چ جۆر مانگایەك بێت؟ ئەگەر هەر مانگایەكی سادەیان دەكوشت بۆ ئەوان بەس بوو بەڵام ئەوان بابەتەكەیان گەورە كردەوە و خواوەندیش بارودۆخی لێ دژوار كردن. سەختگیری ئەوان لەبەر ئەو هۆكارە بوو پیاوێك لەوان لەگەڵ دایكی خۆیدا زۆر بەباشی هەڵس و كەوتی دەكرد. ئەو، مانگایەكی بوو، لەگەڵ ئەو وەسفانەی بۆ مانگا داوا كراوەكە كرابوو، یەكی دەگرتەوە. چاكەكاری ئەو لەگەڵ دایكی سوودی پێبەخشی چوونكە جگە لەمانگاكەی ئەو هیچ مانگایەكیتر ئەو وەسفانەی نەبوو. مانگاكەی پێفرۆشتن بەو مەرجەی پێستەكەی لێوانلێو بكەن لە زێر و پێی بدەن. كاتێك مناڵەكانی ئیسرائیل لەبارەی مانگاكە پرسیاریان كرد، وتی: ئەورد و ئەبێ هێز (بقرە/٢/٦٨). دەڵێت ئەوردە و

نەتەمەنی زۆر بەڵکو نێوەنجیە. وتیان: داوا لەخوا بکە رەنگەکەیمان پێبڵێ. موسا وتی: خوا دەفەرمێت رەنگی زەرد و رۆشنە و بینەران شادمان دەکات. وتیان: داوا لەخوا بکە بزانە چۆن مانگایەکە چوونکە لای ئێمە تێکەڵە و بەخواستی خوا دەیدۆزینەوە. موسا وتی: خوا دەفەرمێت نەکاری زۆری کردووە و نە ڕەم وەك ئەوەی زەوی بکێڵێت و نەناو بۆسەر کێڵگە دەبات. لەهەر خراپەیەك پاك و خاوێنە — یانی ئیراد یا پەڵەی نییە- لەهەموو پێستەکەیدا جگە لەو رەنگە زەردە رەنگێتر نییە. وتیان: هەر ئێستاکە قسەیەکی شیاوت هێنایە سەرزمان. سەریان بڕی و نزیك بوو نەیکەن یا نەیدۆزنەوە، ئەوەندە پرسیاریان کرد و لێیان کۆڵییەوە و بەڵگەیان بەدەست هێنا (بقرە/٢/٧١). ئەو مانگایان دۆزییەوە بەڵام جگە لەمانگای ئەو پیاوە چاکەی لەگەڵ دایکی دەکرد، نەبوو. خوازیاری کڕینی بوون. ئەو بەردەوام بەهاکەی زیاد دەکرد تا پەیمانیان دا پێستەکەی پڕبکەن لەزێر و پێی بدەن. مانگایان سەربڕی و زمانیان لەکوژراوەکە دا. دەڵێن: ئەندامێکیتریان لەکوژراوەکەدا و هەستا وتی: فلان کەس منی کوشتووە، ئەوسا مرد.

چارەنوسی منداڵەکانی ئیسرائیل لەبیابان و مردنی هاروون

خوا فەرمانی بەموسادا منداڵەکانی ئیسرائیل بەرەو شاری ئەریحا شاری یاخیان و ستەمکاران ببات کەسەرزەوینی بیت المقدسە. رۆشتن و نزیکی بوونەوە. لەم کاتەدا موسا دوانزە سەرپەرەستی دەستەی (نەقیب) لەکوڕەزاکانی منداڵەکانی ئیسرائیل نارد تا برۆن و لەچۆنییەتی بارودۆخی ستەمکاران و یاخیان ئاگادار ببنەوە. لەرێگادا پیاوێك لەو دەستە روبەرویان بوویەوە کەپێیان دەوت عەوجی کوڕی عێناق. ئەو هەر دوانزە کەسەکەی گرت و بردییە لای ژنەکەی خۆی و پێی وت: سەیری ئەم خەڵکانە بکە بەگومانی خۆیان دەیانەوێت لەگەڵ ئێمەدا شەڕ بکەن. ویستی لەژێر قاچدا بیانشێلێت بەڵام ژنەکەی رێگەی ئەم کارە لێگرت و وتی: بەرەڵایان بکە تا بگەرێنەوە و ئەوەی بینیویانە بۆ خەڵکەکەی خۆیانی باس بکەن. ئەم کارەی کرد. کەهاتنە دەر بەخۆیان وت: ئەگەر منداڵەکانی ئیسرائیل لەوەی بینیوتانە ئاگادار بکەنەوە شەڕ لەگەڵ ئەم خەڵکە ناکەن، کەواتە با بەنهێنی بمێنێتەوە. ئەوان لەسەر ئەم بڕیارە هاوڕا بوون و گەڕانەوە بەڵام دە کەس لەوان پەیمانەکەی خۆیان شکاند و

ئەوی بینیبوویان گێرایانەوە و دووان لەوان ئەوەی بینیبوویان دایانشارد.ئەم دووانە یوشع کوڕی نون وکالب کوڕی یوفەننا زاواکانی موسا بوون. ئەوان جگە لەموسا و هارون کەسیان ئاگادار نەکردەوە. کاتێك منداڵەکانی ئیسرائیل بەسەرهاتی یاخیان و ستەماکارانیان بیست، لەرۆشتن بۆ شەڕ خۆیان دەدزییەوە. موسا پێی وتن: ئەی خەڵکانی من، بڕۆنە ناو سەرزەمینێکی پیرۆز کەخوا بۆ ئێوەی دیاریکردووە و مەگەڕێنەوە چوونکە دەچنە ریزی زیانکاران. وتیان: ئەی موسا، لەو سەرزەمینە خەڵکانێکی درندە و ستەمکار و کێو پەیکەر ژیان بەسەر دەبەن. ئێمە تا کاتێك ئەوان لەوێن، ناڕۆینە ناو ئەو شارە. بەڵام ئەگەر ئەوان بڕۆن ئێمە دەچین. دووانەکە (یوشەع و کالب) لەخوا دەترسان و خوا ئەوانی بەخشیبوو، وتیان: لەدەروازەکانەوە هێرشیان بکەنە سەر چوونکە ئەگەر ئەم کارە بکەن سەرکەوتوو دەبن. کاری خۆتان بەخوا بسپێرن ئەگەر لەباوەڕدارانن. ئیسرائیلیەکان وتیان: ئەی موسا، تا ئەو کاتەی ئەوان لەوێن، ئێمە ناڕۆین. تۆ بڕۆ لەگەڵ خواکەی خۆت (یا هارونی برات) شەڕیان لەگەڵدا بکەن و ئێمە لێرە چاوەڕوانین (مائدە/٥/٢١-٢٤).

موسا لێیان توورە بوو، لەخوا پاڕایەوە و وتی: خواوەندا، جگە لەخۆم و براکەم کەسم نییە، کەواتە جیابکەرەوە ئێمە لەگەڵ ئەم خراپەکارانە (مائدە/٥/٢٥). ئەم قسەیە موسا لەهەڵەشەییدا هێنایە سەرزمان. خوا فەرموی: ئەو سەرزەمینە بۆ ماوەی چل ساڵ لەوان حەرام بێت بەهەمان شێوە سامانیان ون کردبێت و ڕێگای هاتنە دەرەوە نەزانن. تۆ لەم دەستە خراپەکار خەم مەخۆ و ئازار بەخۆت مەگەیەنە (مائدە/٥/٢٦). لەم کاتەدا موسا لەوەی وتبووی پەشیمان بوویەوە. وتیان: لەم ماوە درێژەدا خواردن لەکوێوە بەدەست بێنین؟ خواوەند بۆ ئەوان تورەنگەبین و مریشکی برژاوی کەرجفو (سلوا، بلدرچین) (من و سلوا)ی نارد. لەبارەی (من) دەڵێن شتێك هاوشێوەی شیلەیە و تامەکەی شیرینە و لەسەرداکان دەردەکەوێت. دەستەیەك دەڵێن تورەنگەبینە و دەستەیەك دەڵێن نانی ناسکە. ئەوانیتر دەڵێن: ئەنگەبین هەنگوینە کە بۆ هەرکام لەوان ڕۆژانە پیاڵەیەك دەنێردرا. سلوا باڵندەیەکە هاوشێوەی سەمانی (بلدرچین). وتیان: خواردنەوە لەکوێیە؟ لێرەدا خوا فەرمانی بەموسادا و داردەستەکەی لەتاشە بەردەێکدا کەدوانزە کانی لێهەڵقولا (بقرە/٢/٦٠).

بۆ هەر تیرەیك كانییەك. وتیان: پەنا بۆ كام سێبەر ببەین؟ خوا هەوری بۆ ناردن و سێبەری بۆ دروست كردن. وتیان: جل و بەرگ لەكوێوە دروست بكەین؟ جلەكانی ئەوان درێژ دەبوو و نەدەدڕا. وتیان: ئەی موسا ئێمە ناتوانین بەردەوام یەك خواردن بخۆین. داوا لەخوا بكە بۆ ئێمە لەوەی لەزەویدا دیروێنێت بێنێتەدەر و ئێمە لەخەیار و گەنم و دانەوێڵە و پیاز رۆژی بدات. موسا وتی: ئایا بەدوای ئەوەدا دەگەرێن كەخراپترە لەباشتر؟ لەم بیابانە برۆنە ناوشار تا ئەوەی داواتان كردووە بەئێوەی ببەخشن(بقره/٢/٦١).

موسا چاوی بەعوجی كوڕی عێناق كەوت. موسا دەگەز لەسەر زەوی پەڕی و داردەستەكەی ئەو دەگەز بوو و درێژی خۆی دەگەز و (بەم سی گەزە) داردەستەكەی گەشتە قولاپەی پێی عوجی كوڕی عێناق و كوشتی. دەڵێن عوجی كوڕی عێناق سێ هەزار ساڵ ژیا.

خواوەند وەحی بۆ موسا نارد: من گیانی هارون دەگرم. بەرەو فلان كێو برۆن. موسا و هارون بەرەو كێوەكە رۆشتن و بینیان دارێكی لێیە هاوشێوەی ئەو دارەیان نەبینیبو. ماڵێكیان بینی، تەختێكی تیابوو، لەسەر ئەو تەختە جێگایەك راخراوبوو كەبۆنێكی خۆشی لێ دەهات. كاتێك هارون بینی حەزی لێكرد و وتی: ئەی موسا دەمەوێت لەسەر ئەم تەختە بخەوم. موسا پێی وت: بخەوە. هارون وتی: لەخاوەنی ئەم ماڵە دەترسم ئەگەر بگەرێتەوە و لێم تووڕە بێت. موسا وتی: مەترسە. پشتیوانی تۆم. هارون وتی: كەواتە لەگەڵ مندا بخەوە. كاتێك خەوتن، كاتی مەرگی هارون هات. كاتێك مەرگ ویستی گیانی بگرێت، وتی: ئەی موسا منت فریودا. ئەو مرد و تەختەكە بۆ ئاسمان بەرز كرایەوە. موسا بۆلای ئیسرائیلیەكان گەرایەوە. ئەوان پێیان وت: تۆ هارونت كوشت چوونكە ئێمە خۆشمان دەویست. موسا وتی: هاوار لەئێوە! درۆ بۆ من هەڵدەبەستن كەبراكەم كوشتووە؟ كاتێك گفتوگۆیان درێژەی كێشا، نوێژی خوێند و لەخوا پاڕایەوە. خوا تەختەكەی نارده خوار و لەنێوان ئاسمان و زەوی رایگرت. هارون بەخەڵكی وت خۆم مردووم و موسا منی نەكوشتووە. و لێرەدا بوو قسەكەی موسایان بەراست زانی. مەرگی هارون لەبیاباندا بوو.

مردنی موسا

دەڵێن: بەمشێوە بوو: رۆژێك موسا بەرێگادا دەرۆشت و یوشەع کوڕی نون هاورێیەتی دەکرد. ئەو لەبیاباندا ونبوو. لەم کاتەدا با هەڵیکرد. کاتێك یوشع لێی روانی، گومانی کرد رۆژی کۆتایی هاتووە. ئەو موسای بەبەهێزی گرت و وتی: تا من نزیك پێغەمبەری خوا بم رۆژی کۆتایی بەرپا نابێت. موسا لەژێر کراسەکەیەوە دەرکێشرا و کراسەکە لەدەستی یوشەع دا مایەوە. کاتێك بەکراسەکە گەرایەوە لای منداڵەکانی ئیسرائیل، ئەویان گرت و وتیان: پێغەمبەری خوات کوشتووە! وتی: من ئەوم نەکوشتووە بەڵکو لەدەستی من کێشایانەدەر. قسەکەیان بەراست نەزانی. یوشەع وتی: ئەگەر باوەر بە قسەکەم ناکەن سێ رۆژ مۆڵەتم پێ بدەن. ئەوان چەندین کەسیان وەك پاسەوان بۆ دانا. یوشەع لەخوا پاڕایەوە و بەدوای ئەوە بۆ لای هەرکام لەپاسەوانەکان پەیامبەرێك لەلایەن خواوە هات و ئاگاداری کردنەوە کەیوشەع، موسای نەکوشتووە و ئێمە بردوومانەتەوە بۆ لای خۆمان. ئیسرائیلیەکان ئازادیان کرد.

دەستەیەك دەڵێن: موسا مەرگی پێ ناخۆش بوو. خوا مەبەستی ئەوەی کرد موسا مەرگی خۆش بووێت و لەبەر ئەمە، وەحی بۆ یوشەع کوڕی نون دەنارد. ئەو هەموو بەیانی و شەوێك سەردانی موسای دەکرد و موسا لەوی دەپرسی: ئەی پێغەمبەری خوا، ئەمجارە خواوەند چ شتێکی تازەی بە تۆ بەخشیوە؟ کاتێك موسا ئەم پرسیارەی کرد، یوشەع کوڕی نون پێی وت: ئەی پێغەمبەری خوا، ئایا من چەندین ساڵ هاورێیەتی تۆم نەکردووە؟ ئایا لەتۆم پرسی خوا چی لەگەڵدا باس کردی؟ یوشەع کوڕی نون لەمەدوا هیچی لەبارەی گفتوگۆی خۆی و خوای بۆ باس نەدەکرد. کاتێك موسا ئەمەی بینی، رەنجا و دڵی لەژیان هەڵکەند و دڵدادەی مەرگ بوو. دەستەیەك دەڵێن: ئەو بەتەنیایی لای چەند فریشتەیکەوە تێدەپەری کەگۆرێکیان هەڵدەکەند. ئەوانی ناسیەوە و لایان ڕاوەستا و شتێکی جوانتر لەو گۆرە و سەرسەوزییەکەی نەبینی. بەوانی وت: ئەی فریشتەکانی خوا، ئەم گۆرە بۆ کێ هەڵدەکەنن؟ فریشتەکان وتیان: بۆ بەندەیەك کەلای خوا رێزدارە. موسا وتی: بێ گومان ئەم بەندە لای

خواوەندەکەی ڕێزدارە چوونکە ئارامگایەکی بەم خۆشیەم نەبینیوە. فریشتەکان وتیان: ئایا دەتەوێت ئەم ئارامگایە هی تۆ بێت؟ موسا وتی: ئارەزوومە. فریشتەکان وتیان: ئێستا برۆ ناو ئارامگاکە و روو لەخوا بکە و بەئارامترین و ئاسانترین شێوە هەناسە بکێشە. موسا رۆشتە ناو ئارامگاکە و روی لەخوا کرد و هەناسەی هەڵکێشا. خوا گیانی ئەوی گرت و دواتر فریشتەکان خۆڵیان کرد بەسەر ئارامگاکەدا و تەختیان کرد. موسا - سلاوی خوای لێبێت- پیاوێك بوو خۆپارێز، کەسێك پشتی لەجیهان کرد و رویکردە ئەوەی لای خوایە. ئەو لەژێر کەپرێکی داردا دەحەوایەوە و سێبەری هەڵدەبژارد و لەدەفرێکی قورس ئاوی دەخواردەوە و ئەوەندە لەبەرامبەر خوا لەخۆبووردو بوو، ئەم هەڵس و کەوتەی لەخۆی نیشان دەدا.

پێغەمبەر(د.خ) فەرموویەتی: خواوەند فریشتەی مەرگی نارد تا گیانی بستێنێت بەلام موسا لێیدا و چاوی کوێر کرد. فریشتە گەرایەوە بۆ لای خوا و وتی: خوایە من بۆ لای بەندەیەك دەنێرێت ئارەزوومەندی مەرگ نییە. خوا فەرمووی: بگەرێرەوە و پێی بڵێ دەستی بخاتە سەر پشتی گایەکی نێر و بزانێت بەئەندازەی هەر تاڵێکی مو کە لەژێر دەستیدا بێت، یەك ساڵ ژیانی زیاد دەکەین. ئەوسا ئازادی بکە تا ئەو ژیانە درێژە هەڵبژێرێت یا بمرێت. فریشتەی مەرگ هات و پەیامەکەی خوای گەیاند و ئەوی سەرپشك کرد. موسا وتی: دوای ئەوە چی دەبێت؟ فریشتە وتی: مەرگ. موسا وتی: هەرئێستاکە گیانم بگرە. گیانی گرت. ئەم وتە راستەو بەگێرانەوەیەکی راست لەپێغەمبەر(د.خ) ئاماژەی پێدراوە. مەرگی ئەویش لەبیاباندا بوو.

دەستەیك دەڵێن: بەم شێوە نییە بەڵکو ئەو بوو کەشاری یاخیەکانی- ئاماژەی پێدەدەین- داگیرکرد. هەموو ساڵەکانەی تەمەنی موسا سەد و بیست ساڵ درێژەی کێشا. لەم ناوەدا بیست ساڵ لەسەردەمی پاشایەتی فەرەیدون و سەد ساڵ لەسەردەمی پاشایەتی مەنوچێهردا بوو. سەرەتای کاری ئەو لەوکاتەی خوا هەڵیبژارد تا ئەو کاتەی گیانی گرت لەرۆژگاری پاشایەتی مەنوچێهر بوو. دواتر یوشەع کوڕی نون بۆ پێغەمبەری هەڵبژێردرا وئەو بیست ساڵ لەپاشایەتی مەنوچێهر ژیا و حەوت ساڵ لەپاشایەتی ئەفراسیاب.

یوشەع کوڕی نون و داگیرکردنی شاری ستەمکاران

کاتێك موسا مرد، خوا یوشەع کوڕی نون کوڕی ئەفراییم کوڕی یوسف کوڕی یەعقوب کوڕی ئیسحاق کوڕی ئیبراهیمی وەك پێغەمبەر نارده لای منداڵەکانی ئیسرائیل و فەرمانی پێدا بەرەو شاری ئەریحا، شاری ستەمکاران بەرێکەوێت. زاناکان لەبارەی ئەوەی ئەم شاره بەدەست چ کەسێکەوە دەستی بەسەردا گیرا، بۆچوونەکانیان جیاوازە. عەبدوالله کوڕی عەباس دەڵێت: موسا و هارون لەبیاباندا مردن و هەر کەسێك هاتبووە ئەو بیابانە، لەوێ مرد. ساڵ لەبیست تێپەری یوشەع کوڕی نون و کالب کوڕی یوفەننا زیندوو بوون. کاتێك چل ساڵ تێپەری، خوا فەرمانی بەیوشەع کوڕی نون دا بەرەو شاری یاخیان بەرێکەوێت و دەستی بەسەردا بگرێت. ئەو دەستی بەسەردا گرت. قتادە و سەدی و عێکرمەیش بەم شێوەیان وتووە.

کەسانێتر دەڵێن: موسا ئەوەندە مایەوە تا لەبیابان رۆشتەدەر و گەشتە شاری یاخیان و فەرماندەی پێشرەوەی سوپاکەی یوشەع کوڕی نون بوو. موسا دەستی بەسەر ئەم شارەدا گرت. کوڕی ئیسحاق دەڵێت: موسا کوڕی عیمران بۆ شەڕ لەگەڵ یاخیان، بەرەو سەرزەمینی کەنعان بەرێکەوت. لەمکاتەدا یوشەع کوڕی نون و کالب کوڕی یوفەننا (مێردی خوشکی موسا کچی عیمران) رۆشتنە پێش و کاتێك گەشتن، یاخیان لەدەوری بەلعەم باعوور- لەکورەزاکانی لووت- کۆبوونەوە و وتیان: موسا بۆ شەڕ لەگەڵ ئێمە و دەرپەڕاندنی ئێمە لەشارەکەمان هاتۆتە ئێرە. لەخوا بپارێرەوە. بەلعەم گەورەترین ناوی خوای دەزانی. بەلعەم بەوانی وت: چۆن لەخوا بپارێمەوە پێغەمبەرەکەی و شوێنکەوتوانی لەناو ببات لەکاتێکدا فریشتەکان هاورێیەتیان دەکەن؟ ئەوان چەندین جار هاتنە لای. ئەو هەر جار لەرازی بوون بەداواکەیان خۆی دوور دەخستەوە. ئەوان هاتنە لای ژنەکەی و دیاریان بۆ هێنا و ژنەکە رازی بوو ئەم داوایە لەهاوسەرەکەی بکات. داوایان لێکرد ئەم کارە لە بەرچاوی هاوسەرەکەی بەباش لەقەڵەم بدات و داوای لێبکات لەخوا بۆ لەناوبردنی منداڵەکانی ئیسرائیل بپارێتەوە. ژن ئەم باسەی لەگەڵ هاوسەرەکەی کرد بەلام رازی نەبوو. ژن بەردەوام

پێداگری کرد تا ئەوەی بەلعەم وتی: لەخوا بۆ ئەم کارە دەبێت فەرمان وەربگرم. داوای فەرمانی لەخوا کرد و خوا لەخەودا ئەوی لەم کارە دوور خستەوە. ئەم بەسەرهاتەی بۆ ژنەکەی باس کرد. ژن وتی: جارێکیتر داوا لەخوا بکە. ئەو جارێکیتر داوای فەرمانی کرد بەلاّم ولاّمی دەست نەکەوت. ژن وتی: ئەگەر خوا دەیویست تۆی دوور دەخستەوە. ئەو ژنە بەردەوام بەلعەمی فریو دەدا و بۆ ئەم کارە هانی دەدا تا بەلعەم باعوور ولاّمی یاخییەکانی دایەوە بەڵێنی پێدان ئەم کارەیان بۆ دەکات. سوار کەرێك بوو، روی کردە کێوێك کەدەیروانییە سەر منالّەکانی ئیسرائیل تا لەسەری بێستێت و لەخوا بۆ لەناو بردنی منالّەکانی ئیسرائیل بپارێتەوە و نفرینیان لێبکات. هێشتا ماوەیەك لەسەر کەرەکە نەرۆشتبوو کە کەر خەوت. ئەو دابەزی و لەکەرەکەی دا تا هەستایە سەر پێ و سواری بوو. کەمێك رۆشت و دوبارە کەر کەوتە سەر ئەژنۆ. سێجار ئەم کارەی دووبارە کردەوە. کاتێك بۆ سێیەم جار بەتوندی لەکەرەکەی دا، کەر بەفەرمانی خوا هاتە قسە و وتی: هاوار لەتۆ بەلعەم، بۆ کوێ دەرۆیت؟ ئایا فریشتەکان نابینیت بەردەوام دەمگێرنەوە؟ بەلعەم نەگەرایەوە. لەم کاتەدا خوا کەرەکەی بەرەلاّ کرد و بەلعەم سوار لەسەر کەر هات تا ئەو شوێنەی دەیڕوانییە سەر منالّەکانی ئیسرائیل. هەرجارێك دەیویست نفرینیان بکات زمانی لەبەرژەوەندی ئەوان دەسوڕا و دەهاتە گۆ. ئەوان هۆکاری ئەم کارەیان لێپرسی و بەلعەم باعوور وتی: ئەمە، کارێکە خوا لەسەری بەسەر ئێمەدا زالّ بووە. ئەوسا زمانی دەرکێشرا وکەوتە سەر سینەی. بەلعەم وتی: ئێستا باشی ئەم دنیایە و ئەو دنیایە لەدەستم رۆشت و جگە لەفریو و فێلّ هیچ نەماوەتەوە. فەرمانی بەیاخیان دا ژنەکانی خۆیان برازێنەوە و کالاّی فرۆشتنیان پێبدەن تا برۆنە لای منالّەکانی ئیسرائیل و فەرمانیان پێبدەن هەر کەس دەستی بۆ درێژ کردن لەخۆیانی دوور نەکەنەوە. بەلعەم بەیاخیانی وت: ئەگەر پیاوێك لەگەلّ یەکێك لەم ژنانە زینا بکات کارەکەی ئێوە بەهێز دەکەم. ئەم کارەیان کرد و ژنان هاتنە ناو لەشکری منالّەکانی ئیسرائیل. پیاوێك بە ناوی زمری کوڕی شلوم – سەرۆکی تیرەی شەمعون کوڕی یەعقوب- ژنێکی گرت و هێنایە لای موسا و پێی وت: گومانم وایە دەلّێی ئەمە کارێکی نارەوایە. سوێند بەخوا فەرمانبرداری تۆناکەم. ئەوسا ئەو ژنەی بردە خێوەتەکەی خۆی و لەگەلّیا

جووت بوو. لەمکاتەدا خوا نەخۆشی تاعوونی بەسەر منالّەکانی ئیسرائیل دابارند. فنخاس کوڕی ئەل عزار کوڕی هارون سەرپەرەستی کاروباری مامەی موسا ئامادە نەبوو. کاتێك بینی تاعون بلاّو بۆتەوە و لەناو منالّەکانی ئیسرائیل جێگەی خۆش کردووە، لەو کارە ئاگادار بوویەوە — ئەو پیاوێکی بەهێز و سەختگیربوو- ویستی بڕواتە لای زمری. ئەوی لەباوەشی ئەو ژنەدا بینی. ئەو ڕمەی ل دەستیدا بوو کردی بەسکی هەردوکیانەوە و پێکەوە دووریی و تاعون نەما. لەوکاتەدا بیست هەزار و بەوتەی دەستەیەك حەفتا هەزار لەمنالّەکانی ئیسرائیل لەناوچوون. خوا ئەم ئایەی قورئانی لەبارەی بەلعەم باعوورەوە ناردووە: بۆ ئەوان بەسەرهاتی ئەو پیاوە بخوێنەرەوە کەنیشانەکانی خۆمانمان پێبەخشی و ئەو لێی هاتەدەر بەو شێوەی مار لەکراژەکەی دێتەدەر. شەیتان ئەوی کردە لایەنگیری خۆی و ئەو گومڕابوو(اعراف/٧/١٥٧).

دواتر موسا، یوشەع کوڕی نونی لەگەلّ منالّەکانی ئیسرائیل بەرەو شاری ئەریحا نارد کەڕۆشتە ناو شارەکە و یاخیانی کوشت. کەمێك لەوان مانەوە. ئاوابوونی خۆر نزیك بوو. یوشەع ترسا شەو دابێت و یاخیان شکەستی پێبێنن یا ناتەوانی بکەن. داوای لەخوا کرد خۆریان بۆ رابگرێت. خوا ئەم کارەی کرد و خۆری ڕاگرت تا یوشەع هەموویانی لەناو برد و موسا هاتە ناو ئەو شارە بەوشێوەی خوا دەیویست. لەوێدا مایەوە و دواتر خوا ئەوەی بۆ لای خۆی بەرز کردەوە و ئێستا هیچ کەس ئارامگاکەی ئەو نازانێت.

بەلاّم ئەوەی گومان دەکات موسا پێش ئەوە مرد، دەلّێت: خوا فەرمانی بەیوشەع دا بەرەو شاری یاخیان بەرێکەوێت بەلاّم پیاوێك کەپێیان دەوت بەلعەم باعوور، لێی جیابوویەوە. ئەو گەورەترین ناوی خوایی دەزانی(درێژەی داستان باس کرا). کاتێك یوشەع بەسەر یاخیاندا زالّ بوو، شەو داهات و ئەو شەوە شەوی شەممە بوو. یوشەع کوڕی نون داوای لەخوا کرد و خوا خۆری گەڕاندەوە و کاتژمێرێك ڕۆژی زیاتر کرد. یوشەع شکەستی بەیاخیان هێنا و هاتە ناو شارەکەی ئەوان و تالاّنییەکانی کۆکردەوە تا ئاگری قوربانی بیانگرێتەوە بەلاّم ئاگر نەهات و یوشەع وتی: لەناو ئێوەدا خیانەتکارێك هەیە، لەگەلّ مندا بەیعەت بکەن. ئەوان بەیعەتیان لەگەلّدا کرد و

دەستی ئەو بەدەستی ئەو کەسەی خیانەتی کردبوو، لکا. ئەو پیاوە سەری مانگایەکی زێرین و رازاوە بەیاقوتی هێنا. یوشەع ئەوەی لەگەڵ سەری مانگاکە کردە ناو قوربانی و ئاگرهات و هەمووی خوارد.

دەستەیەك دەڵێن: بەم شێوەنییە، بەلکو یوشەع کوڕی نون شەش مانگ، ئەوشارەی گەمارۆدا و کاتێك مانگی حەوتەم هات، هەموویان رویانکردە شار و پێکەوە بانگێکی یەك دەستیان بەرز کردەوە و قەڵای شارەکە روخا. ئیسرائیلیەکان رۆشتنە ناو شارەکە و یاخیانیان کوشت و لەناو ئەواندا کوشتارێکی فراوانیان کرد. ئەوسا دەستەیەك لەپاشاکانی شام کۆبوونەوە و ویستیان لەگەڵ یوشەع کوڕی نون شەڕ بکەن. یوشەع بۆ شەڕ لەگەڵ ئەوان خۆی ئامادە کرد و ئەوانی تێکشکاند و پاشاکان رایانکردە ئەشکەوتێك. یوشەع فەرمانیدا ئەوانیان کوشت و لەداریان دان. ئەوسا یوشەع سەراسەری شامی گرت و هەمووی بوو بەمڵکی منالەکانی ئیسرائیل و ئەو فەرماندارەکانی خۆی بۆ شارەکان نارد. دواتر خوا ئەوی مراند و کالب کوڕی یوفەننای کردە جێگری. دەست بەکار بوونی ئەو بیست و حەوت ساڵ دوای موسا بوو.

بەڵام ئەو کەسانەی لەیاخییەکان مانەوە، ئەفریقش کوڕی قەیس کوڕی سەیفی کوڕی سەبا کوڕی کەعب کوڕی زەید کوڕی حەمیر کوڕی سەبا کوڕی یەشجب کوڕی یەعرەب کوڕی قەحتان کەبەرەو ئەفریقا دەرۆشت، لایانەوە تێپەری و ئەوانی لەقەراغەکانی شام کۆکردەوە و لەگەڵ خۆیدا بۆ ئەفریقای بردن و دەستی بەسەر سەرزەمینەدا گرت و پاشاکەی جرجیر(کوڕی حەمیر)ی کوشت و ئەوانی لەوێ نیشتەجێ کرد. ئەوانە ئەو کەسانەن ئەمرۆکە پێیان دەوترێت بەربەر. لە حەمیر سەنهاجە و کەتامە لەناو بەربەرەکان مانەوە کە تا ئەمرۆ لەوێن.

داستانی قارون

ئەو قارون کوڕی یەسهر کوڕی قاهس کورە مامی موسا کوڕی عیمران کوڕی قاهس بوو. دەڵێن: مامی موسا بوو بەلآم وتەی یەکەم ڕاسترە. ئەو سامانی زۆر و گەنجی بێ کۆتایی کۆکردبوویەوە. دەڵێن: کلیلی گەنجخانەکانی ئەو لەسەر پشتی چل ئێستر دەبرا. ئەو لەرێگەی سامانی زۆر ستەمی لەخەڵك دەکرد. ئامۆژگارییان کرد و لەکاری نارەوا دووریان دەخستەوە و پێیان وت خوای گەورە داستانەکەی لەکتێبەکەیدا باس کردووە: بەوەی لەم دنیا هەتە شادمان مەبە چوونکە خوا شادمانان بەم جیهانەی خۆش ناوێت. و بەوەی خوا بە تۆی داوە، بەدوای جیهانێکیتردا بگەرێ و بەو شێوەی خوا چاکەی لەگەڵ تۆدا کردووە، لەگەڵ خەڵکدا چاکە بکە و لەسەر زەوی بەدوای خراپەکاریدا مەگەرێ کە خوا خراپەکارانی خۆش ناوێت (قصص/٢٨/٧٧). هاوشێوەی لەخۆرازیان وەلآمی دەدایەوە چوونکە خوا لەسەر بنەمای خۆراگری خۆی هەڵس و کەوتی لەگەڵ کرد. وتی: ئەم هەموو سامانەم لەزانست و زانیاری خۆمەوە بە دەست هێناوە یانی سامان و گەنجەکانم لەلێهاتویی و ئاشنایی خۆم بەدەست هێناوە. دەستەیەك دەڵێن دەیویست بڵێت: ئەگەر خوا لەمن رازی نەدەبوو و لەپێشی منی نەدەویست، ئەمانەی بەمن نەدەدا. ئەو لەگومڕایی خۆی نەگەرایەوە و پێیداگرت تا ئەوەی بە هەموو زێر وزیوەکەی خۆی هاتە لای خەڵکەکەی (قصص/٢٨/٧٩).

بەسەرهاتەکە بەمشێوە بوو: سوار ئەسپێکی سپی بەساز وبەرگی ئەرخەوانی رەنگ و زێرنیگار بوو، جلێکی زەردی رۆشنی لەبەر کرد و سێسەد کەنیزی لەگەڵ خۆی برد کە لەسەر ئەسپی هاوشێوەی ئەسپەکەی خۆی سواربوون و چوار هەزار لەهاورێکانی هاورێیەتیان دەکرد. بۆ خۆی ماڵێکی دروست کرد وخشتی زێرینی تیا بەکاربرد و درگایەکی زێرینی بۆ دروست کرد. لەوکاتەدا نەزانەکان و نائاگاکان ئارەزوویان کرد سامانێکی هاوشێوەیان هەبێت بەلآم ئەوانەی لەنهێنییەکان ئاگاداربوون و زانستی خواییان پێبڕابوو، ئەوانیان لەم کارە دوور دەخستەوە.

خوای گەورە فەرمانی دانی زەکاتی پێدا. ئەو لەهەر هەزار دینار یەك دینار و لەهەر هەزار شتێکیکتر یەکێکی هێنا بۆ لای موسا بەلآم کاتێك گەرایەوە بۆماڵ بەزیادی زانی و لەبەر ئەمە دەستەیەك لەمناڵەکانی ئیسرائیلی لای خۆی کۆکردەوە و پێیانی

وت: موسا هەر فەرمانێکی بەئێوەدا، فەرمانبرداریتان کرد و ئێستا دەیەوێت دەست بەسەر سامانی ئێوەدا بگرێت. وتیان: تۆ گەورە و سەروەری ئێمەیت. فەرمان بدە. وتی: فەرمانتان پێدەدەم فلاَن ژنی داوێنپیس بێنن و زێری پێبدەن تا بڵێت موسا نزیکی لەگەڵ کردووم. ئەم کارەیان کرد و ئەو ژنە ولاَمی رازی بوو ئەو کارەیان بۆ بکات.

قارون هاتە لای موسا و وتی: خەڵکی تۆ کۆبوونەوە تا ئامۆژگاریان بکەیت. موسا هاتەدەر و لەناو ئەواندا بۆ وتار خوێندنەوە وەستا، وتی: هەرکەس دزی بکات دەستی دەبڕین و هەرکەس بووختان بۆ یەکێتر هەڵبەستێت، قامچی لێدەدەین و هەر کەس زینا بکات ئەگەر ژنی نەبێت سەد قامچی لێدەدەین و ئەگەر ژنی هەبێت، بەردبارانی دەکەین. قارون هەستا و وتی: تەنانەت ئەگەر خۆیشت بیت؟ موسا وتی: بەڵێ. قارون وتی: منداڵەکانی ئیسرائیل گومان دەکەن تۆ لەگەڵ فلاَن ژنی داوێنپیس تێکەڵ بوویت. موسا وتی: بانگی بکەن ئەگەر شایەتی بەم کارەدا ، پێی رازی دەبم.
کاتێك ژنەکەهات موسا پێی وت: تۆ بەو کەسەی تەوراتی نارد سوێند دەدەم راستی بڵێیت. ئایا من ئەو کارەم لەگەڵ کردوویت کە ئەمانە دەیڵێن؟ ژن وتی: نە، درۆیان کرد و زێریان بەمندا تا ئەو بوختانە بۆتۆ هەڵبەستم. موسا سەری خستە سەرزەوی و لەخوابۆ لەناوچوونی ئەوان پاڕایەوە.

خوا وەحی پێکرد: هەرچیت دەوێت فەرمانەکەی بەزەوی بدە. موسا وتی: ئەی زەوی، قوتیان بدە.

دەستەیەك دەڵێن: ئەم باسە بەموسا گەشت و ئەو داوای لەناوچوونی قارونی لەخوا کرد و خوا وەحی پێکرد: فەرمان بە زەوی بدە تا خواستەکەی تۆ بێنێتەدی. موسا هاتە لای قارون و کاتێك گەشت، قارون توڕەیی لەچاوی ئەودا بینی و بەموسای وت: ئەی موسا لەمن خۆشبە. موسا وتی: ئەی زەوی قوتیان بدە. ماڵەکە لەرزی و زەوی قولاپی پێی قارون و هاوەڵانی گرت. قارون بەردەوام دەیوت: ئەی موسا، لێم خۆشبە و موسا دەیوت: ئەی زەوی قوتیان بدە. بەمشێوە بوو تا زەوی قوتی دان. خوا وەحی بەموسا کرد: چەندە دڵڕەق و بێ بەزەییت! سوێند بەگەورەییم ئەگەر داوای لێخۆشبوونی لەمن دەکرد، دەمبەخشی. چیتر زەوی ناکەمە فەرمانبرداری هیچ

کەسێک. زەوی تا ئێستا بەردەوام بۆناوخۆیان دەبات. کاتێک خوا سزاکەی خۆی نارد، باوەڕداران سپاسی خوایان کرد و ئەوانەی دوێنێ ئارەزووی پێگەی قارونیان لەسەردابوو، هەستیان بەهەڵەی خۆیان کرد.

پاشاکانی ئێران دوای مەنوچێهر

کاتێك مەنوچێهر مرد، ئەفراسیاب کوڕی فشەنج (چشەنگ) کوڕی رۆستەم پاشای تورکان (توران زەمین) هێرشی کردە سەر ئێران زەمین و بەسەریدا زاڵ بوو و تا سەرزەوینی بابلی گرت و رۆژگارێکی درێژ لەو شارە لە(میهرجانقەزەق) مایەوە و لەئێران خراپەکاری و ستەمکاری کردە پیشە. ئەوەی ئاوەدان بوو کردیە وێرانە و روبار و کارێزەکانی بەخاك و خۆڵ پڕ کردەوە. خەڵك لەپێنجەمین ساڵی پاشایەتی ئەو تائەو کاتەی لەئێران رۆشت، گیرۆدەی وشکەساڵی و قات و قڕی بوون. خەڵك بەردەوام لەدەست ئەو لەرەنجێکی گراندا بوون تا(زوو) کوری تەهماسب پاشایەتی گرتەدەست. پێش ئەمە مەنوچێهر، لەکوڕەکەی تەهماسب توورە و ئەوی لەوڵاتەکەی دوور خستبوویەوە. تەهماسب لەسەرزەمینی تورکان لای پاشایەك کەپێیان دەوت(وامن) مایەوە و کچەکەی ئەوی بەژنی هەڵبژارد کەزووی بۆ هێنایە دونیا. ئەستێرەناسەکان بەباوکی کچەکەیان وتبوو: کچەکەت کورێکی دەبێت کەتۆ دەکوژێت. ئەو کچەکەی خۆی خستە زیندانەوە. کاتێك تەهماسب ئەوی بەژنی هەڵبژارد کورێکی بۆ هێنایە دونیا، کار و بەسەرهات و چارەنوسی منالەکەی خۆیان داشارد. دواتر مەنوچێهر لەتەهماسب خۆش بوو و ئەوی بۆ لای خۆی بانگ کردەوە. تەهماسب رێگە چارەی دۆزییەوە و ژن و منالەکەی لەزیندان رزگار کرد. ژنەکەی پەیوەستی بوو. بەوشێوەی دەڵێن زوو باوەگەورێی خۆی کوشت و لەیەکێك لەشەڕەکان ئەمانی بەتورکان بەخشی و ئەفراسیابی تورك نەژادی لەئێران دەرپەراند تا ئەوەی دوای چەندین شەر ناچاری کرد بگەرێتەوە بۆ سەرزەمینی تورکەکان (توران). زاڵبوونی ئەفراسیاب لەسەر پانتاییەکانی بابل و وڵاتی ئێران دوانزە ساڵ لەمردنی مەنوچێهر تا دەرکرانی ئەو لەسەر دەستی زوو درێژەی کێشا دەرپەراندنی ئەو لەرۆژی ئابان لەمانگی ئابان بوو. ئەو ئەم رۆژەی بۆئێرانییەکان کردە جەژن و دوای نەورۆز و میهرەگان، کردیە سێیەم جەژنی ئێران و بە(ئابانگانی) ناوبرد.

زوو پیاوێکی چاك و لەگەڵ خەڵگ بەباشی هەڵسوکەوتی دەکرد. فەرمانیدا ئەوەی ئەفراسیاب لەوڵاتەکەی وێرانی کردبوو، ئاوەدان بکەنەوە و قەڵاکان سەرلەنوێ

دروست بکەنەوە و ئەو ناوانەی پڕکرابوونەوە، دووبارە هەڵیانبکەنەوە. وڵات بۆ شێوەی جوانتر لەپێشوی خۆی گەڕایەوە و بۆ ماوەی حەوت ساڵ باجی لەسەر خەڵك هەلگرت. ئێران زەمین لەرۆژگاری ئەو ئاوەدان بوویەوە و رۆژییەکان فراوان بوون. ئەو لەسوادی عێراق روبارێکی هەڵکەند و ناوی نا زاب و لەقەراغ ئەودا شارێکی دروست کرد کەپێی دەڵێن عەتیقە. یەکەم کەس بوو خواردن و خۆرشتە(شلە) جۆراوجۆرەکانی هێنایە ئاراوە و ئەوەی لەتورکان و کەسانیتر وەك تاڵانی دەستی کەوتبوو، لەناو سوپاکەیدا دابەشی کرد.

هەموو پاشایەتی ئەو سێ ساڵ درێژەی کێشا. گرشاسب کوڕی ئەنوت وەزیر و یاری ئەو لەجیهانداری بوو. دەستەیەك دەڵێن: شەریکی ئەو لەپاشایەتیدا بوو، بەڵام وتاری یەکەم راسترە. ئەو لەناو ئێرانییەکان پێگەیەکی بەرزی هەبوو بەڵام لەسەر تەختی پاشایەتی دانەنیشت.

پاشایەتی کەیغوباد

دوای زوو کەیغوباد کوڕی راع کوڕی میسرە کوڕی نەوزەر کوڕی مەنوچێهێر پاشایەتی گرتەدەست و ئاوی روبار و کانی و کارێزەکانی ئەندازە بەخشی و سەروسامانی پێدا. شارەکانی ناونا و سنورەی شارەکانی دیاری کرد. لەدانەوێڵە بۆ خوراردنی سوپاییەکان دە یەکی وەرگرت و بەوشێوەی دەڵێن، خوازیاری ئاوەدان کردنەوەی وڵات بوو. پارێزگاری ئێران زەمینی لەبەرامبەر دوژمنانی کرد و گەنجی فراوانی بۆ خۆی کۆکردەوە. دەڵێن: پاشاکانی کیانی لەنەژادی ئەو بوون. لەنێوان ئەو و تورکەکان چەندین شەڕ روویدا. لەنزیکی روباری بەلخ — کە هەمان جەیحونە — مایەوە تا رێگەی دەستدرێژی کردنی تورکەکان بۆ سەر وڵاتەکەی بگرێت. رۆژگاری پاشایەتی ئەو سەد ساڵی خایاند.

چارەنوسی ئیسرائیلیەکان لەرۆژگاری پاشایەتی کەیغوباد و زوو و پێغەمبەری حەزقیل

کاتێك یوشەع کوڕی نون مرد، دوای ئەو کالب کوڕی یوفەننا بۆ سەرپەرەستی کاروباری منالەکانی منالەکانی ئیسرائیل راسپێردرا. دواتر حەزقیل کوڕی نون ئەم کارەی گرتەدەست. ئەو، ئەو کەسەیە پێی دەلێن ((کوڕی العجوز)) منالی پیرێژن. لەبەر ئەمە بەم ناوە بانگیان دەکرد چوونکە دایکی لەسەردەمی پیری داوای منالی لەخوا کرد و خوا حەزقیلی پێبەخشی. ئەو کەسە بوو بانگی کۆمەلێك لەمردووەکانی کرد و خوا ئەوانی زیندوو کردەوە.

هۆکاری ئەم کارە ئەوە بوو: لەدێهاتێك کەپێیان دەوت راورواره (راوودان، واوودان، راوودان)تاعون بلاو بوویەوە و زۆربەی خەلك شارەکەیان بەجێهێشت و لەپانتاییەکی دیکە نیشتەجێ بوون. خەلکانی دێهات زۆربەیان لەناوچوون و ئەوانیتر رزگاریان بوو. کاتێك تاعون نەما، گەڕانەوە. ئەوانەی لەدێ دا مابوونەوە وتیان: هاورێکانی ئێمە دوورئەندێشتر لەئێمە بوون و ئەگەر ئێمەیش هاوشێوەی ئەوانمان دەکرد، گرفتاری ئەم مەرگ و میرە نەدەبووین. دوای ئەوە تاعون کەوتە قابل (بابل) و زۆرینە یا هەمووی خەلکی —سی و چەند هەزار یا سێ هەزار کەس بوون (وتراوە چوار هەزار کەس بوون و شتی تر و ئاماری تریش ئاماژەی پێدراوە)- لەوێ رایان کرد و لەهەمان پانتایی نیشتەجێ بوون. لەم کاتەدا فریشتەی مەرگ بانگی کردن. هەموویان مردن و ئێسقانەکانیان ڕزا و بلاو بوونەوە. حەزقیل لایان تێپەری و کاتێك ئەوانی بینی، بەبیرکردنەوە لەبارەی چۆنییەتی هەستانەومیان سەرقال بوو. خوا وەحی پێکرد: ئایا دەخوازیت نیشانتی بدەم چۆن زیندوویان دەکەمەوە؟ وتی: بەلێ. پێی وترا: بانگیان بکە. حەزقیل بانگی کردن: ئەی ئێسقانە رزیو و بلاوەکان، خوا فەرمانتان پێدەدات کۆببنەوە. ئێسقانەکان رۆشتنە لای یەك تا بوونەوە بەئێسکە پەیکەر. دواتر بانگی کرد: ئەی ئێسقانەکان خوا فەرمانتان پێدەدات داپۆشرێن و ئێسقانەکان بەگۆشت و خوێن داپۆشران و ئەو جلانەی تیایدا مردبوون، لەبەریان کرایەوە. ئەوکات بانگی کرد: ئەی گیانەکان خوا فەرمانی گەڕانەوەتان

پێدەدات. گیانەکان هاتنەوە و پەیکەرەکان زیندوو بوونەوە و لەشوێنەکەیان هەستان. کاتێك زیندو بوونەوە وتیان: تۆ پاکی خواوەندا و ئێمە تۆ دەپەرەستین و جگە لەتۆ کەس بەخوا نازانین. ئەوان زیندوو گەڕانەوە لای خەڵکەکەی خۆیان. خەڵکەکەیان دەیانزانی ئەوان پێشتر مردبوون. سێبەری مەرگ لەسەر روخساریان بوو و جلیان لەبەر نەدەکرد مەگەر ئەوەی دەبووە کفنێکی ڕزاو و کۆن و چڵکن و دواتر هەموویان مردن و ئەوسا پێغەمبەری خوا، حەزقیل مرد. رۆژگاری مانەوەی ئەویان لەناو منداڵەکانی ئیسرائیل نەنوسیوە. دەستەیەك دەڵێن: ئەوان خەڵکەکەی حەزقیل بوون و کاتێك مردن حەزقیل گریا و وتی: خوایە من لەناو خەڵکانێك بووم بیری تۆیان دەکردەوە و تۆیان دەپەرەستی و ئێستا بەتەنیا ماومەتەوە. خوا فەرمووی: ئایا دەتەوێت زیندوویان بکەمەوە؟ حەزقیل وتی: بەڵێ. خوا فەرمووی: ژیانی ئەوانم بەتۆ سپارد. حەزقیل وتی: زیندوو ببنەوە بەفەرمانی خوای گەورە و زیندوو بوونەوە.

بەسەرهاتی ئەلیاس

کاتێك حەزقیل مرد، ئاڵۆزی و پەرێشانی لەنێوان منداڵەکانی منداڵەکانی ئیسرائیل زیادی کرد و پەیمانی خوایان شکاند و رویان کردە بتپەرەستین. خواوەند ئەلیاس کوڕی یاسین کوڕی فنخاس کوڕی ئەل عزار کوڕی هارون کوڕی عیمرانی وەك پێغەمبەر ڕەوانە کرد. پێغەمبەرەکانی منداڵەکانی ئیسرائیل دوای موسا کوڕی عیمران بۆ تازە کردنەوەی ئەوەی لەتەورات لەبیرکرابوو، هاندران. ئەلیاس هاورۆژگاری پاشایەك لەوان بوو کەپێیان دەوت ئەخاب (ئەجاب). ئەم پاشایە گوێی لەقسەی ئەو دەگرت و وتەکانی بەراست دەژمارد. ئەلیاس کاروبارەکانی بۆ رادەپەڕاند. منداڵەکانی، منداڵەکانی ئیسرائیل بتێکی بەناوی بەعلیان دەپەرەستی و ئەلیاس ئەوانی بۆ خواپەرەستی بانگێشت دەکرد بەڵام ئەوان جگە لەو پاشایە قسەی کەسیان نەدەبیست. پاشاکانی منداڵەکانی ئیسرائیل بەربڵاو بوون: هەر پاشایەك بەسەر پانتاییەك زاڵ ببوو، تاڵانی دەکرد و دەیخوارد. جارێك ئەو پاشایەی لەگەڵ ئەلیاس

بوو، پێی وت: بەخوا ئەوەی باسی دەکەیت جگە لەهەڵیت وپڵیت نییە چوونکە فلان کەس و بەهمانە کەس (بەناوبردنی چەند کەس لەپاشاکانی منداڵەکانی ئیسرائیل) دەناسم کەبتەکانیان دەپەرستی و ئەم کارە هیچ زیانێکی پێنەگەیاندن و ئێستا دەخۆن و دەخۆنەوە و خۆش رادەبووێرن و بت پەرستی و خۆشگوزەرانی، زیان لەژیانی ئەم دنیایان نادات و ئێمە بەهیچ شێوەیەك باشتر لەوان نین.

ئەلیاس بەدەم وتنی (انا لله و انا الیه راجعون) بەجێیهێشت. پاشا رووی لەبتپەرستی کرد. پاشا دراوسێیەکی خواپەرستی بوو کەباوەڕی خۆی دەشاردەوە. ئەو لەپاڵ دەرباری پاشا بێستانێکی بوو و پاشایش رێزی دراوسێیەتی ئەوی دەگرت. پاشا ژنێکی نیهاد پیس و بەد سرشتی بوو کەباوەڕی بەخوا نەبوو. ژن بەمێردەکەی خۆی وت: بێستانی ئەو پیاوە داگیر بکە. پاشا ئەم کارەی نەکرد. ئەو ژنە لەکاتی دوور کەوتنەوەی هاوسەرەکەی دەبووە جێگری و لەبەر چاوی خەڵك دەردەکەوت. جارێك پاشا رۆشتە دەر و ژنەکەی بوو بەجێگری و کەسێکی لای خاوەنی بێستان دانا تا شایەتی بدات کەجنێو بەپاشا دەدات. ژن ئەوی کوشت و بێستانەکەی زەوت کرد. کاتێك پاشا گەرایەوە، لەکاری ژنەکەی تووڕە و بەناڕەوای زانی. ژن وتی: کار لە کار ترازا. خوا وەحی بەئەلیاس کرد بە پاشا و ژنەکەی بڵێت بێستانەکە بگەڕێننەوە بۆ میرات هەڵگرانی ئەو پیاوە و ئەگەر ئەم کارە نەکەن خوا لێیان تورە دەبێت و هەردووکیان لەناو بێستانەکە لەناو دەبات و تەنیا کەمێك لەبەرهەمی ئەو بێستانە دەخۆن.

ئەلیاس پەیامەکەی خوای گەیاند بەلام ئەو دووانە بۆ لای راستی نەگەڕانەوە. کاتێك ئەلیاس بینی منداڵەکانی ئیسرائیل لەسەر ستەم و لەبەرچاو نەگرتنی خوا پێدادەگرن، لە وا بۆ لەناوچوونی ئەوان پارایەوە و خوا سێ ساڵ بارانی لەوان گرتەوە. ئاژەڵەکان، باڵندەکان و چوارپێکان و خزۆکە بێ زیانەکانی ئەوان زۆربەیان مردن و ڕوەکەکانیان سیس بوون و ژاکان. ئەلیاس لەترسی منداڵەکانی ئیسرائیل خۆی داشارد بەلام رۆژی ئەو لەلایەن خواوە دەگەشت. شەوێك رۆشتە ماڵی ژنێك لەئیسرائیلیەکان، ژنەکە کورێکی بەناوی ئەیسەعی بوو، نەخۆشییەکی کوشندە بەرۆکی گرتبوو. ئەلیاس لەم زەمانەدا پیر ببوو. خوا وەحی پێکرد: تۆ زۆربەی خەڵکان و خشۆك و خزۆکەکان و

چوارپێ و باڵندەکانی ئەوانت لەناو برد لەکاتێکدا تەنیا منداڵەکانی ئیسرائیل گوناحیان کردبوو. ئەلیاس وتی: خوایە، رێگە بدە ئەوە من بم ئەوان بۆ پەرستینی تۆ هان بدەم و تۆوی شادمانی لەدڵیاندا بچێنم بەڵکو بۆ رێگەی راست بگەڕێنەوە. (خوا دەستووریدا) ئەلیاس هاتە لای ئەوان و وتی: ئێوە لەناوچوون و گیانلەبەرەکان بەتاوانی ئێوە لەناوچوون. ئەگەر دەخوازن بزانن و ئاگادار بن کەخوا لەئێوە توڕەیە و لەکاری ئێوە نارازی و ئەوەی من بەئێوەی دەڵێم راستە. بتەکانی خۆتان بێنەدەر و بانگیان بکەن ئەگەر وڵامیان دانەوە ئەوە شیاوی پەرستنن بەڵام ئەگەر بتەکان وڵامیان نەدایەوە، بزانن لەسەر رێگەی چەوتی و گومرایین. لەبتپەرەستی دەست هەڵگرن و داوا لەخوادەکەم فراوانی بۆ ئێوە بخولقێنێت و بەلا لەئێوە دوور بکاتەوە. وتیان: ویژدانییە ئەم کارەی تۆ. بتەکانی خۆیان هێنایەدەر و بانگیان کردن بەڵام وڵامیان نەبیست و کرانەوەیەك لەکارەکەیان دورست نەبوو. بەئەلیاسیان وت: ئێمە لەناوچوین. لەخوا بۆ ئێمە بپاڕێرەوە. ئەلیاس لەخوا پاڕایەوە تا فراوانی رۆژییان پێببەخشێت و بارانیان بۆ ببارێنێت. لەم کاتەدا هەورێك هاوشێوەی قەڵغانێك لەئاسمان دەرکەوت و ئەوان سەیریان دەکرد. خوا لەو هەورە بارانی دابارند و شارەکانیان ئاوەدان بوویەوە. خواوەند ئەو بەڵایەی بەسەریدا سەپاندبوون، لەسەری هەڵگرتن. دەستیان لەبتپەرەستی هەڵنەگرت و بۆلای راستی و پاکی نەگەڕانەوە. کاتێك ئەلیاس ئەمەی بینی، داوای لەخوا کرد گیانی بستێنێت و لەزیانی ئەوان دووری بخاتەوە. خواوەند ئەوی بەپەڕ داپۆشی و لەروناکییەوە پێچا و خۆشی خواردن و خواردنەوەی لێسەندەوە. ئەو بوو بەفریشتەیەکی خەڵکی و پیاوێکی ئاسمانی زەمینی. خوا دوژمنێکی بەسەر ئەو پاشا و خەڵکەدا زاڵ کرد کەبەسەریاندا زاڵ و پاشا و ژنەکەی کوشت و لەهەمان بێستان فڕیدان تا گۆشتەکەیان برزێت و بۆگەن بکات.

پێغەمبەر (د.خ)ی ئەلیەسع و وەرگێرانەوەی تابووت لەمناڵەکانی ئیسرائیل

کاتێك ئەلیاس لەناو مناڵەکانی ئیسرائیل نەما، خواوەند ئەلیەسعی بۆ پێغەمبەری دیاری کرد وئەو، رۆژگارێکی درێژ لەناویاندا مایەوە. دواتر خوا گیانی ئەوی گرت و ئالۆزی و پەرێشانی لەناو مناڵەکانی، مناڵەکانی ئیسرائیل زیادی کرد. تابووت لەناو ئەواندا بوو، لەیەکتر بەمیرات بۆیان دەمایەوە و تیایدا نارامشێك بوو و پاشماوەیەك بوو لەوەی بنەماڵەی موسا و بنەماڵەی هارون بەجێیان هێشتبوو. فریشتەکان بۆ ئەم لاو لایان دەبرد. رۆژگاری ئەوان بەمشێوەبوو: لەگەڵ هەر دوژمنێك شەڕیان دەکرد. ئەگەر تابووت لەناو ئەواندا بووایە بەسەر دوژمندا زاڵ دەبوون و خوا ئەو دوژمنەی تێکدەشکاند. (نارامش)وەك سەری پشیلەیەك بوو، کاتێك لەناو تابووتەکەوە وەك پشیلە دەیمیاواند، لەسەرکەوتن دڵنیا دەبوون و سەرکەوتنیان بەدەست دەهێنا. دواتر لەناو ئەوان پیاوێك پاشایەتی گرتەدەست کەپێیان دەوت ئیلاف. خوا ئەوانی دەپاراست و پارێزگاری لێدەکردن. کاتێك ئالۆزییەکان لەناو ئەواندا زیادی کرد، دوژمنێك هێرشی کردە سەریان. بەمەبەستی رووبەروو بوونەوەی دوژمن بەرێکەوتن و تابووتەکەیان لەگەڵ خۆیان برد. شەر دەستی پێکرد و دوژمن بەسەریاندا زاڵ بوو وتابووتەکەی لێسەندن و مناڵەکانی ئیسرائیل شکستیان خوارد. کاتێك پاشا زانی تابووتەکەیان رفاندووە، لەئازار و خەمدا مرد. دوژمن هاتە ناو سەرزەمینەکەی، تالآنی کرد و کەسانی زۆری بەدیلی گرت و گەرایەوە. ئەوان بەو پەرێشانی و ئالۆزییە رۆژگاریان بەسەردەبرد و لەسەر گومرایی خۆیان سوور بوون. خوا کەسێکی بۆ دەناردن تا رۆژگاریان رەش بکات. کاتێك بۆ لای خوا دەگەڕانەوە، خوا زیانی دوژمنی لەسەر هەڵدەگرتن. لەرۆژگاری مردنی یوشەع کوڕی نون ژیانیان بەم شێوە بوو تا ئەوەی خواوەند ئەشمویلی وەك پێغەمبەر هەڵبژارد و تالوتی کردە پاشای ئەوان و ئەو تابوتی بۆ گەڕاندنەوە.

ئەم رۆژگارە ٤٦٠ ساڵی خایاند و ئەمە لەمردنی یوشەع کوڕی نون دەستی پێکرد. لەو کاتەوە هەندێ کات داوەران فەرمانڕەوایی مناڵەکانی ئیسرائیلیان لەدەستدا بوو و هەندێ کات پاشاکان فەرمانڕەوایەتیان دەکرد و هەندێ کات دوژمنان تا ئەوەی

پاشایەتی لەناو ئەواندا بەهێز و پێغەمبەرایەتی ئەشمویل دەستی پێکرد.

یەکەم کەس بەسەر ئەواندا زاڵ بوو، پیاوێك لەرەگەزی لوت بوو کەپێیان دەوت، کوشان. کوشان ئەوانی سەرکوت کرد و بۆ ماوەی هەشت ساڵ ریسوایی کردن. برای کالبی گەورە کەپێیان دەوت عەتنیل، ئەوانی رزگار کرد و بۆ ماوەی چل ساڵ فەرمانرەوایەتی کردن.

دواتر پیاوێك بە ناوی عەجلون بەسەر ئەواندا زاڵ بوو و هەژدە ساڵ فەرمانرەوایەتی کرد. ئەوسا پیاوێك لەتیرەی بنیامین ئەوانی رزگار کرد کەپێیان دەوت ئەهوز و بۆ ماوەی هەشتا ساڵ پاشایەتی لەدەستا بوو.

دوای ئەوە پیاوێك لەکەنعانییەکان کەپێیان دەوت یابین، بەسەریاندا زاڵ بوو و بیست ساڵ فەرمانرەوایەتی کرد بەڵام ژنێك لەپێغەمبەر زادەکان بەناوی دەبورا ئەوانی رزگار کرد و پیاوێك بەناوی بارق بۆ چوار ساڵ لەلایەن ئەو ژنەوە فەرمانرەوایەتی کرد.
ئەوسا خەڵکانێك لەبنەماڵەی لوت بەسەریاندا زاڵ بوون و حەوت ساڵ فەرمانرەوایەتیان کرد. لەکۆتاییدا پیاوێك بەناوی جەدعون کوڕی یواش لەمناڵەکانی نفتالی کوڕی یەعقوب ئەوانی رزگار کرد و بۆ ماوەی چل ساڵ فەرمانرەوایەتی کرد. دوای ئەو کورەکەی بەناوی سەدمالخ سێ ساڵ سەرقاڵی رێکخستنی کاروباری ئەوان بوو. دوای ئەو فولەع کوڕی فوا کورە خاڵی سەدمالخ (یا کورە مامی) بیست و سێ ساڵ و ئەوسا پیاوێك بەناوی یائیر بۆ بیست و دوو ساڵ فەرمانرەوایەتی ئەوانی کرد.

ئەوسا خەڵکانێك لەکوڕی عمون لەفەلستینییەکان بۆ هەژدە ساڵ بەسەریاندا زاڵ بوون و دواتر پیاوێك بەناوی یفتەح بۆ شەش ساڵ، دوای ئەو یەبحسون حەوت ساڵ، ئالون دە ساڵ و دواتر لترون (و بە وتەی هەندێ کەس عکرون) هەشت ساڵ بەهەڵسوڕاندنی کاروباری ئەوان سەرقاڵ بوو. دواتر فەلەستینییەکان بەسەریاندا زاڵ

بوون و چل ساڵ فەرمانرەوایەتیان کرد. دوای ئەوە شەمسون بۆ ماوەی بیست ساڵ هاتە سەر تەخت و دوای ئەمانە بۆ ماوەی دە ساڵ یا بیست ساڵ بێ سەرپەرەست مانەوە و دواتر کاهینێك بەناوی عالی گەشتە فەرمانرەوایەتی. لەرۆژگاری ئەودا بەوتەی هەندێ کەس، خەڵکی فەلەستین دەستیان بەسەر تابووتەکەدا گرت. کاتێك لەرۆژگاری پاشایەتی ئەو چل ساڵ گوزەرا، ئەشمویل بۆ پێغەمبەرایەتی هەڵبژێردرا و بۆ ماوەی بیست ساڵ کاروباری ئەوانی رێکخست و ئەوسا منداڵەکانی، منداڵەکانی ئیسرائیل داوایان لێکرد بۆ ئەوان پاشایەك دیاری بکات تا بەرێبەرایەتی ئەو لەگەڵ دوژمنەکاندا بجەنگن.

داستانی ئەشمویل و تالوت

بەسەرهاتی ئەشمویل کوڕی بالی بەمشێوەیە: کاتێك گرفتاری منداڵەکانی، منداڵەکانی ئیسرائیل درێژەی کێشا و دوژمنان چاوی تەماحیان لەوڵاتەکەیان بڕیبوو و کاریان گەشتە ئەوەی جالوت پاشای کەنعانییەکان مەبەستی داگیر کردنی وڵاتەکەیانی کرد (ئەو لەمیسر تا فەلەستینی لەژێردەستدا بوو). بەسەر ئەواندا زاڵ بوو و باجی لەسەردانان و تەوراتی لەچنگ دەرهێنان، داویان لەخوا کرد پاشایەکیان بۆ هەڵبژێرێت تا بەهاوکاری ئەو لەگەڵ دوژمناندا شەڕ بکەن. منداڵ زادەکانی پێغەمبەرەکان لەناو چبوون و کەس جگە لەژنێکی دووگیان لەناویاندا نەمابوو. ئەویان لەماڵێکدا زیندانی کرد نەکا کچی ببێت و لەگەڵ کوڕێکدا ئاڵوگۆڕی بکات چوونکە ژنەکە دەیزانی منداڵەکانی ئیسرائیل خوازیاری منداڵەکەی ئەون. ئەو کوڕێکی هێنایە دنیا و ناویان نا ئەشمویل. ماناکەی بەعیبری ئەمەیە (خوا دۆعاکەی منی بیست).

هۆکاری ئەم ناولێنانە ئەمە بوو: ئەو ژنێکی نەزۆك بوو و مێردەکەی ژنێکیتری کردە هاوسەر کە دە منداڵی هێنایە دنیا. ئەو ژنە شانازی بەمنداڵە زۆرەکانی خۆی دەکرد و ئەوی ئازاردەدا. پیرێژن دڵیشکا و لەخواپارایەوە کوڕێکی پێببەخشێت. خوا بەزەیی پیایدا هاتەوە. ئەو لەهەمان کات گرفتاری خوێنبەربوونی مانگانەبوو (کاتێك پاك بوویەوە) مێردەکەی لەگەڵی خەوت و دووگیانی کرد. کاتێك ڕۆژگاری دووگیانی ئەو کۆتایی پێدەهات، کوڕەکە چاوی بەدنیا هەڵهێناو ناویان نا ئەشمویل. کاتێك گەورە بوو ڕەوانەی بیت المقدسی کرد. تەورات فێربوو و پیرەپیاوێك لەزاناکانی ئەوان، بەکوری خۆی بانگی دەکرد و سەرپەرەستی گرتە ئەستۆ.

کاتێك ڕۆژگاری ئەوە هات خوا بۆ پێغەمبەری هەڵیبژێرێت، جبرەئیل هاتە لای (ئەو لەنوێژدابوو). ئەوی بەدەنگێك هاوشێوەی دەنگی پیرەپیاوی زانا بانگ کرد. ئەشمویل ڕۆشتە لای پیرەپیاو و وتی: چیت دەوێت؟ پیرەپیاو نەیویست بڵێت بانگی تۆم نەکردووە چوونکە دەترسا ئەو لەو دەنگە بترسێت. لەبەر ئەمە وتی: بگەڕێرەوە و بخەوە. گەڕایەوە و جبرەئیل جارێکیتر هات و بانگی کرد. هاتە لای پیرەپیاوی زانا و

پیرەپیاو وتی: کورِم بگەڕێوە و ئەگەر بانگی تۆم کرد وەڵام مەدەرەوە. جاری سێیەم، جبرەئیل خۆی ئاشکرا کرد و فەرمانی پێدا موژدەدەر و ئاگادار کەرەوەی ئەتەوەکەی خۆی بێت. جبرەئیل پێی وت خوا بۆ پێغەمبەرایەتی هەڵیبژاردووە. ئەو خەڵکی بۆ خواپەرەستی هاندەدا بەڵام بەدرۆزن لەقەڵەمیاندا و دواتر فەرمانبرداری بوون و بۆ ماوەی بیست ساڵ (و بەوەتەی هەندێ کەس چل ساڵ) سەرقاڵی رێکخستنی کاروباری ئەوان بوو.

عیملاقان بەسەرکردایەتی پاشاکەیان جالوت، بەتەواوی منالەکانی ئیسرائیلیان سەرکوت کرد و ئازاریاندان بەشێوەیەك مەبەستی ئەوەیان کرد بەتەواوی لەناویان ببەن. کاتێك منالەکانی ئیسرائیل ئەمەیان بینی، بەپێغەمبەرێك لەپێغەمبەرەکانی خۆیان وت: بۆ ئێمە پاشایەك دیاری بکە تا بەهاوکاری ئەو لەرێگای خوادا شەر بکەین. پێغەمبەر وتی: ئایا دەتوانرێت ئەگەر شەڕتان لەسەر بنووسن و فەرمانی شەڕ بەئێوە بدەم، خۆی لێ دوور بخەنەوە و شەڕنەکەن؟ وتیان: بۆ شەڕنەکەین لەکاتێکدا ئێمەیان لەماڵەکانمان دەرپەڕاندووە و لەکوڕەکانمان جیایان کردووینەتەوە. بەڵام کاتێك شەڕ دەستی پێکرد جگە لەژمارەیەکی کەمیان زۆرینەیان لەشەڕ کردن خۆیان بەدوور گرت و خوا لەکاری ستەمکاران ئاگادارە (بقرە/٢/٢٤٦).

ئەو لەخوا پاڕایەوە و خوا داردەست و شاخێکی نارد کەرۆنی تیا بوو. بەپێغەمبەر وترا: پاشایەك کەخوا دیاری دەکات دەبێت کەسێك بێت بەرزی بالاَی بەقەدەر ئەم داردەستە بێت. وئەگەر کەسێك هاتە لای تۆ و رۆنێك کەلەم شاخەدایە بکوڵێت یا بێتەدەر، ئەو کەسە پاشای منالەکانی ئیسرائیلە. سەری بەم رۆنە چەور بکە و وەك پاشا دیاری بکە. منالەکانی، منالەکانی ئیسرائیل خۆیان بەداردەستەکە پێوا بەڵام ئەندازەی هیچ کامیان نەبوو. تالوت پیاوێکی پێستەچی بوو. دەستەیەك دەڵێن سەقاو بوو، ئاوی دەردەهێنا و دەیفرۆشت. لەوکاتەدا کەرەکەی تالوت ون بوو، ئەو بەدوایدا دەگەڕا. کاتێك لەو شوێنەی تێپەری ئەشمویلی لێبوو، هاتە لای تا داوای لێبکات لەخوا بپارێتەوە بۆ ئەوەی کەرەکەی بدۆزێتەوە. کە هاتە لای رۆنەکە کوڵا یا هاتەدەر و کاتێك ئەویان بەداردەستەکە پێوانە کرد، ئەندازەی خۆی بوو. پێغەمبەر وتی: خوا تالوتی بۆ پاشایەتی هەڵبژاردووە (بقرە/٢/٢٤٧). ناوی ئەو بەسریانی شاول

کوڕی قەیس کوڕی ئەنمار کوڕی زەرار کوڕی یەحرەف کوڕی یەفتەح کوڕی ئەیش کوڕی بنیامین کوڕی یەعقوب کوڕی ئیسحاق کوڕی ئیبراهیم بوو. مناڵەکانی ئیسرائیل بەپێغەمبەرەکەی خۆیان وت: هیچکات بەم ئەندازەیە درۆزن نەبوویت. ئێمە لەبنەماڵەی پاشاکانین و تالوت سامان و هێزی نییە تا شوێنکەوتە و ملکەچی فەرمانەکانی بین.

ئەشمویل وتی: خوا ئەوی بۆ ئێوە دیاری کردووە و زانستی پێ بەخشیوە (و هەم زانایە و هەم بەهێز) خوا پاشایەتی خۆی بەو کەسە دەدات خۆی بخوازێت و خوا دەست کراوە و زانایە(بقرە/٢/٢٤٧). منالەکانی ئسرائیل وتیان: ئەگەر راست دەکەیت، نیشانەیەك لەخواوە بهێنە. پێغەمبەر وتی: نیشانەی پاشایەتی ئەو ئەمەیە: تابوتێك بەسەرتانا دادەبارێت کەتیایدا ئارامشێك لەخواکەتانە و پاشماوەیەك لەوەی بنەماڵەی موسا و بنەماڵەی هارون بەجێیان هێشت و فریشتەکان هەڵیدەگرن و دەیهێنن و ئەمە خۆی نیشانەیەکی ڕوونە ئەگەر لەباوەڕدارانن (بقرە/٢/٢٤٨). ئارامی سەری پشیلەیەك بوو و هەندێ دەڵێن تەشتێکی زێرین کەدڵی پێغەمبەرانیان تیا دەشۆرد. شتی جیاواز لەمەیش وتراوە. لەتابووتەکە تەختەی تیا بوو لەیاقوت و گەوهەر و زێر.

پاشماوەکە، داردەستەکەی موسا و دەستەیەك لەتەختەکەکانی (لەوحەکانی) ئەو بوو. فریشتەکان تابووتەکەیان هێنا و لەرۆژی روناك لەنێوان زەمین و ئاسمان دایان بەتالوت و خەڵك سەیریان دەکرد. تالوت تابووتەکەی بۆ هێنان. ئەوان بەتوڕەییەوە بەپاشایەتیەکەی رازی بوون و نەخوازراو لەگەڵ ئەودا بۆ شەڕ رۆشتن. ئیسرائیلیەکان هەشتا هەزار کەس بوون. کاتێك تالوت لەگەڵ سوپاکەی بەرێکەوت و گەشتنە هامون، تالوت پێی وتن: خوا ئێوە بەجۆگەلەیەك تاقی دەکاتەوە. هەر کەس لێی بخوات لەمن نییە و هەر کەس لێی نەخوات لەمنە مەگەر ئەوەی بەدەستی خۆی یەك مشت ئاو هەڵبگرێت (بقرە/٢/٢٤٩). ئەمە هەمان روباری فەلەستین یا روباری ئەردەنە کەهەموویان لێیان خواردەوە مەگەر کەمێك لەوان کەژمارەیان چوار هەزار کەس بوو. هەر کەس خواردی تینویەتی یەخەی گرت و هەر کەس یەك مشت زیاتری نەخوارد تێراو بوو. کاتێك تالوت و شوێن کەوتوانی لەو روبارە تێپەرین،

چاویان بەجالوت کەوت. ئەو زۆر بەهێز بوو. کاتێك منداڵەکانی ئیسرائیل بینیان زۆربەیان گەڕانەوە و وتیان: ئێمە ئەمرۆ توانای شەڕ کردن لەگەڵ جالوت و سوپاکەی ئەومان نییە. ئەو لەگەڵ ٣١٢ کەس مانەوە و ئەوان بەژمارەی هاوڕێیانی پێغەمبەری ئیسلام لەشەڕی بەدر بوون. کاتێك سست باوەڕان گەڕانەوە، ئەوانەی بێ گومان دەیانزانی چاویان بەخوا دەکەوێت، وتیان: چەندە زۆربوون سوپای کەم کەتوانیویانە بەسەر سوپای زۆردا سەرکەون و خوا لەگەڵ خۆڕاگرانە(بقره/٢/٢٤١).

لەناو ئەواندا ئەیشی باوکی داوود و سیانزە کورەکەی بوون. داوود کورە بچوکی بوو. ئەو بەدوای باوکیدا دەرۆشت و مەڕی بۆ دەلەوەڕاند و خواردنی دەهێنا. رۆژێك بەباوکی وتبوو: ئەی باوکە، بەم قۆچەقانییەی خۆم هیچم نیشانە نەگرتووە مەگەر ئەوەی لەپێی بخەم. دواتر وتبووی: رۆژێك لەکوێستان بووم و شێرێکی خەوتووم بینی، سواری بووم و دو گوێچکەیم گرت و لێی نەترسام. رۆژێکیتر هاتە لای و وتی: لەکوێستاندا دەرۆم و سپاسی خوا دەکەم و هیچ کێوێك نامێنێتەوە مەگەر ئەوەی لەگەڵ من سپاسی خوا بکات. باوك وتی: پیرۆزت بێت ئەمە موژدەیەکە خوا بەتۆی بەخشیوە.

خوا بۆ ئەو پێغەمبەرەی لەگەڵ تالوت بوو، شاخێك کەرۆنی تیا بوو، هاورێ لەگەڵ تەنورێکی ئاسنینی نارد و پێغەمبەر بۆ تالوتی نارد و وتی: شەڕکەرێك لەنێوە کەجالوت دەکوژێت، ئەم رۆنە دەخاتە سەر و رۆنەکە دەکوڵێت تا لەشاخەکەوە دێتەدەر بەڵام لەسەری بەرەو روخساری نایەت و ئەم شاخە وەك تاجێك لەسەریدا دەمێنێتەوە. ئەم شەڕکەرە دەڕواتە ناو ئەم تەنورە و پڕی دەکات. تالوت ئیسرائیلیەکانی یەك یەك بانگ کرد بەڵام ئەم نیشانانە لەگەڵ هیچ کامدا یەکی نەدەگرتەوە. ئەوسا داوودی لەشوانییەوە بانگ کرد. داوود لەسەر رێگای خۆی سێ بەردی هەڵگرت، قسەیان لەگەڵدا کرد و وتیان: ئەی داوود ئێمە هەڵگرە چوونکە جالوت بەئێمە دەکوژیت. داوود ئەوانی هەڵگرت و خستییە ناو تورەکەکەی. تالوت وتبووی: هەر کەس جالوت بکوژێت کچەکەم دەکەمە هاوسەری و مۆر و فەرمانی ئەو لەوڵاتدا بڵاو دەکەمەوە.

کاتێك داوود گەشت، شاخەکەیان خستە سەرسەری و رۆن کوڵا وسەری چەور بوو.

ڕۆشتە ناو تەنورەکە و پڕی کرد. داوود لاوێکی لاغر، چاوسەوز و زەرد ڕەنگ بوو. کاتێك ڕۆشتە ناو تەنورەکە تیایدا گیری کرد، ئەندازەی بوو. ئەشمویل و تالوت و منالەکانی ئیسرائیل پێی شادمان بوون و ڕوویان کردە جالوت و بۆ شەڕ ڕیزیان بەست.

داوود بۆ شەر لەگەڵ جالوت لەناو سوپا هاتەدەر. بەردەکانی هەلگرت و یەك یەك دەیخستە ناو قۆچەقانییەکەی. یەکێك لەوانی بۆ جالوت هاویشت، سەری شکا و کوژرا. ئەو بەردانە بەرهەر کەس دەکەوت دەیکوشت و لەو تێپەر دەبوو و دەگەشتە کەسانیتر و ئەوانیشی لەپێ دەخست. دواتر جالوت بەیارمەتی خوا تێکشکا و تالوت گەڕایەوە و کچەکەی کردە هاوسەری و مۆر و فەرمانەکانی لەوڵاتدا بلاو کردەوە. خەڵك دڵیان پێبەست و شوێنی کەوتن.

لەم کاتەدا ئاگری ڕژدی تالوت بۆ سەر داوود کوڵهات و ویستی بەشێوەیەکی لەناکاو بیکوژێت. داوود بەمەی زانی و لێی جیابوویەوە. مەشکەیەکی پڕ مەی لەجێگاکەی خۆیدا دانا و دایپۆشی. تالوت هاتە شوێن خەوەکەی (داوود ڕایکردبوو) بەشمشێر لەمەشکەکەیدا، دراندنی و چەند دڵۆپێك مەی کەوتە ناودەمی. تالوت وتی: خوا لەداوود خۆش بێت چ مەیخۆرێکی زۆرخۆر بوو! کاتێك بەیانی هات، تالوت زانی هیچی نەکردووە و ترسا داوود بکوژێت و لەبەر ئەمە پاسەوان و دەرگاوانەکانی خۆی زیاد کرد.

داوود هاتە ماڵی تالوت و بینی خەوتووە. دو تیری لای سەر و قاچەکانی دانا و ڕۆشت. کاتێك تالوت بەئاگا هاتەوە و تیرەکانی بینی، وتی: خوا لەداوود خۆشبێت! ئەو لەمن باشترە، من ڕۆشتمە سەر سەری ویستم بیکوژم بەلام ئەو هاتە سەر سەری من و هیچی نەکرد. ئەو کەس و سیخوری بۆ دۆزینەوەی داوود دانا بەلام نەیاندۆزییەوە.

ڕۆژێك تالوت سوار بوو، داوودی بینی و شوێنی کەوت بەلام داوود ڕایکرد و لەئەشکەوتێك لەکوێستان خۆی داشارد و خوا شوێنپێکانی لەبەرچاوی تالوت پاك کردەوە. تالوت هەموو زاناکانی کوشت بەشێوەیەك جگە لەژنێك کەس نەمایەوە. ئەم ژنە گەورەترین ناوی خوای دەزانی. تالوت فەرمانی بەپیاوێك کرد بیکوژێت بەلام ئەو پیاوە بەزەیی پیایدا هاتەوە و بەرەلای کرد و بە نهێنی ڕوداوەکەی هێشتەوە.

تالوت لەوەی کردبووی پەشیمان بوویەوە و بڕیاری دا بۆ لای خوا بگەڕێتەوە. دەستی بەگریان کرد بەرادەیەك دڵی خەڵك بۆی سوتا. شەوانە لەماڵ دەهاتە دەر و دەڕۆشتە گۆڕستان و دەگریا و دەیوت: هەر بەندەیەك ڕێگای گەڕانەوەی من بۆ لای خوا بزانێت، سوێند دەدەم منی لێ ئاگادار بکات. کاتێك ئەم کارەی زۆر دوبارە کردەوە، ئاوازدەرێك لەگۆڕستان بانگی کرد و وتی: ئەی تالوت بەوە شادمان نەبوویت ئێمەت کوشت و ئێستا لەگۆڕی مردندا ئازارمان دەدەیت! لەبەر ئەمە خەم و گریانی ئەو زیادی کرد. ئەو پیاوە فەرمانی کوشتنی ژنەکەی پێ سپێردرا بوو، دڵی بۆی سوتا و وتی: ئەگەر تۆ بۆ لای زانایەك ڕێنوێنی بکەم، دەیکوژیت؟ وتی: نە. پیاوەکە لەتالوت سوێند و پەیمانی وەرگرت و دواتر ئەوی لەڕوداوی ژنەکە ئاگادار کردەوە. تالوت وتی: لەو ژنە بپرسە ئایا ڕێگایەك بۆ گەڕانەوەی من بۆ لای خوا هەیە. پیاوەکە هاتەلای ژنەکە وتی: ئایا تالوت ڕێگای گەڕانەوەی بۆ لای خوا هەیە یانە؟ ژن وتی: بۆ ئەو ڕێگایەك نابینم. بەڵام ئایا ئارامگای پێغەمبەرێك دەناسن؟ وتیان: بەڵێ، ئارامگای کوڕی یوشەع. ژن بەرێکەوت و خەڵك لەگەڵی بەرێکەوتن. ژن بانگی کرد و یوشەع کوڕی نون هاتەدەر و کاتێك ئەوانی بینی، پرسی: چیتان دەوێت؟ وتیان: هاتووین بپرسین ئایا ڕێگایەك بۆ گەڕانەوەی تالوت بۆ لای خوا هەیە. وتی: ڕێگایەك نابینم مەگەر ئەوەی لەتەختی پاشایەتی بێتە خوار و خۆی و کوڕەکانی بۆ شەڕ لەڕێگای خوا بڕۆنەدەر و سەرەتا مناڵەکانی شەڕ بکەن تا بکوژرێن و دواتر خۆی شەڕ بکات تا لەناو خوێن و خۆڵدا بتلێت. ئەگەری هەیە لێرەوە ڕێگای گەڕانەوەی ئەو بۆ لای خوا بکرێتەوە. یوشەع ئەم قسانەی کرد و کەوتە سەر زەوی و مرد. تالوت خەمبارتر لەوەی بوو گەڕایەوە چوونکە دەترسا مناڵەکانی فەرمانی جێبەجێ نەکەن. ئەوەندە گریابوو پێلوەکانی ڕزان و جەستەی لاواز و بێهێز بوو. کوڕەکانی لەحاڵیان پرسی و ئەو بەسەرهاتەکەی گێڕایەوە. ئەوان ئامادەی شەڕکردن لەڕێگای خوادا بوون و لەبەرچاوی ئەو شەڕیان کرد تا کوژران. دواتر خۆی شەڕی کرد تا کوژرا.

دەستەیەك دەڵێن ئەو پێغەمبەرەی بۆ تالوت نێردرا و ڕێگەی گەڕانەوەی بۆ لای خوای نیشاندا، ئەلیەسع بوو. دەستەیەك دەڵێن: ئەشمویل بوو. و خوا زاناترە.

ڕۆژگاری پاشایەتی تالوت تا ئەو کاتەی لەڕێگای خوادا کوژرا، چل ساڵ درێژەی کێشا.

داستانی پاشایه‌تی داوود

نه‌ژادنامه‌ی ئه‌و به‌م شێوه‌یه: داوود کوڕی ئه‌یش کوڕی عوبید کوڕی باعز کوڕی سه‌لون کوڕی نه‌حشون کوڕی عه‌می کوڕی نوزه‌ی کوڕی رام کوڕی حه‌سرون کوڕی فارز کوڕی یه‌خوزا کوڕی یه‌عقوب کوڕی ئیسحاق کوڕی ئیبراهیم. پیاوێکی کورته‌بالاَ و چاو سه‌وز و که‌م مو بوو. کاتێك تالوت کوژرا، منداڵه‌کانی ئیسرائیل هاتنه لای داوود و هه‌موو گه‌نجینه‌کانی تالوتیان پێدا و ئه‌ویان کرده پاشای خۆیان. ده‌سته‌یه‌ك ده‌ڵێن: داوود پێش کوژرانی جالوت گه‌شته پاشایه‌تی و هۆکاری پاشایه‌تییه‌که‌ی له‌م کاته‌دا ئه‌وه بوو خوا فه‌رمانی به‌ئه‌شمویلدا فه‌رمانی هێرش کردنه سه‌رشاری مه‌دیه‌ن و کوشتنی خه‌ڵکه‌که‌ی بدات. ئه‌و رۆشت و هه‌موو خه‌ڵکی ئه‌وشاره‌ی جگه له‌پاشاکه‌یان کوشت و ئه‌وی به‌دیلی گرت. خوا وه‌حی بۆ ئه‌شمویل نارد: به‌تالوت بڵێ: تۆم به‌کارێك فه‌رماندا به‌کۆتاییت نه‌گه‌یاند (بۆ ته‌نیا ئه‌م یه‌ك که‌سه‌ت نه‌کوشت؟). بێ گومان پاشایه‌تی له‌تۆ و منداڵه‌کانت ده‌ستێنمه‌وه و تا رۆژی کۆتایی ده‌ستان ناکه‌وێته‌وه. خوا فه‌رمانی به‌ئه‌شمویل دا داوود بکاته پاشا. ئه‌و داوودی کرده پاشا و داوود بۆ شه‌ڕ له‌گه‌ڵ جالوت به‌ڕێکه‌وت و ئه‌وی کوشت. و خوا زاناتره.

کاتێك پاشایه‌تی گرته‌ده‌ست، خوا هه‌م کردییه پاشا و هه‌م پێغه‌مبه‌ر. زه‌بووری بۆ نارد و دروست کردنی زرێی فێر کرد. یه‌که‌م که‌س بوو زرێی دروست کرد. خوا باڵنده وکێوه‌کانی فه‌رموو کاتێك سپاسی خوادەکه‌ن له‌گه‌ڵ ئه‌ودا ئه‌م کاره بکه‌ن. خوا به‌که‌سێك ئاوازێکی خۆشتر و دڵگیرتر له‌داوودی نه‌به‌خشیوه. کاتێك زه‌بووری ده‌خوێند، ئاژه‌ڵه کێوی و ده‌شتییه‌کان لێی نزیك ده‌بوونه‌وه و گوێیان لێده‌گرت به‌شێوه‌یه‌ك ملی ئه‌وانی ده‌گرت.

پیاوێکی تێکۆشه‌ر بوو و زۆر په‌ره‌ستشی خوای ده‌کرد و زۆر ده‌گریا. شه‌و بۆ نوێژ کردن ده‌وه‌ستا و نیوه‌ی ساڵ به‌رۆژو بوو. چوار هه‌زار که‌س به‌شێوه‌ی شه‌وانه رۆژی پاسه‌وانیان ده‌کرد. له‌ده‌سترەنجی خۆی ده‌خوارد (و مانگانه‌ی ئه‌و چوار هه‌زار که‌سه‌یش له‌خواردن و جل و به‌رگ و که‌ره‌سته‌ی نیزامی و کرێ خانوی ئه‌و سوپا گه‌وره‌یه له‌کار و ره‌نجی خۆی ده‌دا).

لەرۆژگاری ئەودا دانیشتوانی شاری ئەیلە لەروخساری مرۆڤ دەرچوون و بوونە هاوشێوەی مەیمون. هۆکاری ئەم کارە ئەوەبوو: رۆژانی شەممە ماسی زۆریان بەدەست دەگەشت و کاتێك رۆژەکانیتر دەبوو هیچیان دەست نەدەکەوت. ئەوان لەنزیك دەریا ناوگیری گەورەیان دروست کرد و ئاویان تێکرد. کاتێك کۆتایی رۆژی هەینی دەگەشت، ئاویان بۆ ناو ناوگیرەکان دەکردەوە و ماسییەکان دەرۆشتنە ناوی. ئەوان رۆژانی یەکشەممە ماسیان دەگرت. دەستەیەك لەدانیشتوانی شار رێگەی ئەم کارەیان لێگرتن بەلاّم دەستیان لەم کارە هەڵنەدەگرت و لەبەر ئەمە خوا ئەوانی کردە مەیمون. ئەوان سێ رۆژ مانەوە و دواتر مردن.

داستانی دڵدانی داوود بۆ ژنەکەی ئەوریا

خواوەند داوودی گرفتاری ژنەکەی ئەوریا کرد.

هۆکاری ئەم کارە ئەمە بوو: داوود زەمانی خۆی بۆ سێ بەش دابەش کرد: رۆژێك بۆ داوەری لەنێوان خەڵك دادەنیشت، رۆژێك کاری پەرستنی خوای ئەنجام دەدا و رۆژێکی لەگەڵ ژنەکانی بەخۆشی دەبردە سەر. ئەوەد و نۆ ژنی بوو. رۆژێك رویکردە خوا و وتی: خواوەندا دەبینم هەموو باشییەکان باوکەکانم لەگەڵ خۆیاندا بردوویانە. بەمنیش چاکە و باشەی هاوشێوەی ئەوان ببەخشە. خوا وەحی پێکرد: باو و باپیرانی تۆ گۆفتاری تاقی کردنەوە بوون و خۆراگریان کرد. ئیبراهیم فەرمانی سەرِبرینی کورەکەی پێدرا، ئیسحاق کوێربوو و یەعقوب بەتاقی کردنەوەی دووری و جیایی لەکورەکەی گرفتار بوو. داوود وتی: خوایە منیش وەك ئەوان تاقی بکەرەوە و لەوەی بەوانت بەخشی بەمنیشی ببەخشە. خوا وەحی پێکرد: تاقیت دەکەینەوە، ئاگادار بە.

دەستەیەك دەڵێن: هۆکاری تاقی کردنەوەی ئەوەبوو لەگەڵ خۆیدا پەیمانی بەست رۆژێك بێ ئەنجامدانی کاری خراپە بەسەرببات. کاتێك ئەو رۆژەهات کەتەنیا کاری پەرستنی ئەنجام دەدا، ویستی پەیمانەکەیشی جێبەجێ بکات. لەبەر ئەمە دەرگای داخست و دەستی بەپەرستنی خوا کرد. لەناکاو کۆترێکی زێرین لای نیشتەوە

کەهەموو رەنگە جوانەکانی لەگەڵدا بوو. مەبەستی گرتنی کۆترەکەی کرد. کۆترەکە کەمێك دوور کەوتەوە بێ ئەوەی ئەو لەگرتنی خۆی بێ هیوا بکات. ئەو دەرۆشت و ئەمیش شوێنی دەکەوت. لەم کاتەدا داوود چاوی بەژنێك کەوت. جەستەی سپی و پەیکەری سیمینی خۆی دەشۆرد. کاتێك ئەو ژنە سێبەری داوودی بینی، قژە درێژەکانی بڵاو کردەوە و خۆی پێ داپۆشی. ئەم کارە زیاتر بووە هۆی عاشق بوونی داوود. ویستی ئەو ژنە بناسێت. ئاگاداریان کردەوە کەهاوسەرەکەی لەفلاّن سنور پاسەوانی وڵاتەکەی تۆ دەکات. داوود بۆ فەرماندەی پاسەوانانی سنوور پەیامی نارد: ئەوریا – هاوسەری ئەو ژنە – بۆ شەڕ لەبەرامبەر تابووت بنێرێت. ئایین بەمشێوە بوو هەر کەس لەبەرابەر تابووت شەری دەکرد، شکەستی نەدەخوارد، یا سەردەکەوت، یا دەکوژرا. فەرماندە ئەم کارەی کرد و ئەو کوژرا.

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك داوود لەو ژنەی ڕوانی و شەیدای بوو، لەهاوسەرەکەی پرسی کەوتیان: لەفلاّن سوپادایە. داوود بۆ فەرماندەی ئەو سوپایە پەیامی نارد: هاوسەری ئەو ژنە ڕەوانەی فلاّن شەڕ بکات. هاوسەر رۆشت و تەندروست گەرایەوە و خوا سەرکەوتنی بەو بەخشی. دووبارە داوود فەرمانیدا بۆ شەڕی فلاّن دوژمنێتر کەبەهێزتر بوو، بنێردرێت. ئەو رۆشت و سەرکەوتوو گەرایەوە. داوود فەرمانیدا و ئەویان روبەروی سێیەم دوژمن کردەوە.ئەوریا رۆشت و کوژرا و داوود ژنەکەی کردە هاوسەری خۆی و ئەم ژنە بەوتەی قتادە ژنی سلێمان بوو.

دەستەیەکیتر دەڵێن: گوناحەکەی داوود بەم شێوەبوو: کاتێك ناوبانگی جوانی ژنی ئەوریای بیست، ئارەزوی کرد رۆژێك ئەو رۆژییە ببێتە حەڵاڵی. وای لێهات ئەوریا رۆشتە شەڕ لەپێناو خوا کوژرا و داوود ئەوەندەی بۆ بەداخ بوو کەبۆ هیچ کەسیتر نەبوو. رۆژێك کەداوود لەمیحرابی نوێژدا بوو (ئەمە رۆژی پەرستنی ئەو بوو و دەرگای دادەخست)، دوو فریشتە هاتن. خوا ئەوانی ناردبوو. ئەوان لەدرگای داخراو هاتنەناو و داوود ترسا.

خوا ئەم داستانەی بەمشێوە لە قورئاندا باس کردووە: ئەی پێغەمبەر(د.خ) ئایا داستانی دوو دوژمنت بیستووە؟ ئەوسا کە لەدیواری کۆشك هاتنەسەر و رۆشتنە ژوور. هاتنە لای داوود و داوود لەوان ترسا. وتیان: مەترسە، دوو دوژمنین، یەکمان

ستەمی لەویتیرمان کردووە. لەنێوان ئێمە بەراستی داوەری بکە و لەرادە تێمەپەڕە و ئێمە بۆ ڕێگای ڕاست ڕێنوێنی بکە. ئەمە برای منە، نەوەد و نۆ گامێشی هەیە بەڵام من تەنیا یەك گامێشم هەیە. دەڵێت: ئەو یەك دانەیش بدە بەمن. ئەو منی لەگفتوگۆدا بەزمان چەوری هەڵخەڵەتاند. داوود وتی: ستەمی لە تۆکرد کەئەو یەك گامێشەی داوا کرد و زۆربەی شەریکەکان و هاوکاران لەیەکتر زیاتر دەخوازن مەگەر ئەوانەی باوەڕیان هێنا و چاکەیان کرد و ئەمانە زۆر کەمن. داوود بەراستی زانی تاقیمان کردەوە. کەوتە سەر زەوی و نوێژی خوێند و داوای لێبووردنی کرد و بە دڵ و گیان بۆ لای ئێمە گەرایەوە.

ئەوەی وتی: منی بەزمان چەوری هەڵخەڵەتاند یانی سەرکەوتی کردم و گامێشەکەی لێ سەندم. داوود لەوەی تری پرسی: چی دەڵێت؟ وتی: براکەم ڕاست دەکات، ویستم ژمارەی گامێشەکانم بگەینمە سەد و تەواو بن ولەبەر ئەمە گامێشەکەیم لێسەند. داوود وتی: ڕێگە نادەین ئەم کارە بکەیت. فریشتە وتی: تۆ هێزی ئەوەت نییە. داوود وتی: ئەگەر گامێشەکەی بۆ نەگەڕێنیتەوە ئەمە و ئەمە لەتۆ دەقرتێنین(و لوت و ناوچاوانی خۆی نیشاندا). فریشتە وتی: ئەی داوود ، تۆ شیاوتری لوت و ناوچاوانت لەزەوی بدەن چوونکە تۆ نەوەد و نۆ ژنت هەیە و ئەوریا تەنیا یەك ژنی بوو. تۆ بەردەوام بە فێڵ و فریو هەڵتخەڵەتاند وئەوت بەکوشتدا و ژنەکەی ئەوت کردە هاوسەری خۆت. فریشتە ئەمەی وت و لەبەرچاو ونبوو.

داوود زانی چۆن گرفتاری تاقی کردنەوە بووە. کەوتە سەر زەوی و سەری خستە سەر خاك و ناوچاوی لەزەویدا و جگە بۆ کارێکی پێویست هەڵینەگرت. بەردەوام دەگریا تا لەفرمێسکی ئەو گیایەك ڕوا و سەری داپۆشی. دواتر هاواری کرد: خواوەندا، ناوچاوم بریندار بوو، چاو وشکی کرد بەڵام داوود بۆ گوناحەکەی خۆی وڵامی نەبیست. پێیان وت: ئایا برسیتە تا تێر بکرێیت یا نەخۆشی تاچاك بکرێیتەوە یا ستەمت لێکراوە کە خوازیاری ماف سەندنەوە و دادپەروەریت؟ دەڵێت: داوود بەشێوەیەکی ئەوتۆ گریا ئەوەی ڕوا بوو، ئاگری گرت. لەمکاتەدا خوا گەڕانەوەی ئەوەی لەگوناح وەرگرت و وەحی پێکرد: سەرت بەرز بکەرەوە لەتۆ خۆش بووین. داوود وتی: خواوەندا، چۆن بزانم لەمن خۆش بوویت؟ تۆ داوەرێکی دادپەروەریت کە

لەفەرماندان و داوەری کردن ستەم ناکەیت. ئەگەری هەیە رۆژی کۆتایی ئەوریا بێت و سەری بگرێتە دەستی راست ولەدەمارەکانی ملی خوێن ببارێت و ئەوسا لەبەردەم عەرشی تۆدا بێستێت و بڵێت: خوایە لەم پیاوە بپرسە منی بەتاوانی کام گوناحە کوشت. خوا وەحی پێکرد: ئەگەر ئەوریا ئەم کارە بکات، بانگی دەکەم و داوای لێخۆشبوونی تۆی لێدەکەم ومن بەهەشت بەو دەبەخشم. داوود وتی: خواوەندا ئێستا زانیم منت بەخشیوە.

دەڵێت: دوای ئەوە داوود نەیتوانی چاو لەئاسمان تێر بکات (ماوەیەکی درێژ لەئاسمان بروانێت) ئەمە بۆ شەرم کردن لەخوا بوو. بەم شێوە بوو تا مرد. ئەو گوناحە لەسەر دەستی ئەو نەخشی بەستبوو، کاتێك داوود دەیبینی، دەستی دەلەرزی. بۆ ئەو ئاوییان لەدەفرێك هێنا تا بیخواتەوە. ئەو نیوە یا دوو لەسەر سێی دەخواردەوە و ئەوسا دەکەوتە بیری گوناحەکەی خۆی و لەم کاتەدا بەشێوەیەکی وا دەگریا وەك بڵێی جومگەکانی یەك لەدوای یەك لەیەکدەپچرێن. دەفرەکەی پڕدەکرد لەفرمێسك. لەو زەمانەدا دەوترا فرمێسکەکانی داوود لەگەڵ فرمێسکی هەموو خەڵك بەرابەری دەکات. ئەو لەرۆژی کۆتایی دێت و گوناحەکەی لەدەستیدا نوسراوە. دەڵێت: خوایە، گوناحکارم، گوناحکارم، لەپێش کەسانیتر لەکارەکانی من بکۆڵەرەوە. ئەو دەهێننە پێش بەڵام ئارام نابێت و دەڵێت: خوایە من بخەرە دواوە بەڵام بەو شێوەیش ئارام ناگرێت.

گوناحکاری داوود، فەرمانبردنی منداڵەکانی ئیسرائیلی لێسەندەوە و ئەوان بەچاوی سوك سەیریان کرد و یەکێك لەکورەکانی بەناوی ئەیشی کەدایکی کچی تالوت بوو، لێی راپەری و خەڵکی بۆ فەرمانبردن لەخۆی هاندا و شوێنکەوتوانی ئەو لەگومڕاکانی منداڵەکانی ئیسرائیل زیادیان کرد. کاتێك خوا لەداوود خۆشبوو، دەستەیەك لەخەڵك لەدەوری کۆبوونەوە و ئەو لەگەڵ کورەکەی شەڕی کرد و شکستیدا. یەکێك لەفەرماندەکانی خۆی بۆ شەڕ کردن لەگەڵ کوڕەکەی نارد و فەرمانی پێدا لەگەڵ کورەکەی بەنەرمی و لەسەر خۆ هەڵس و کەوت بکات، ئەگەری هەیە گرفتاری بکات و نەیکوژێت. فەرماندە، شوێن کوڕەکەی کەوت. بەرەو دارێك پاشەکشەی پێکرد و کوشتی. داوود لەم کارە خەمبار بوو و لەو فەرماندەیە رەنجا و کینەی ئەوی لەدڵ

گرت.

داستانی دروست کردنی بیت المقدس و مردنی داوود

دەڵێن: لەسەردەمی داوود تاعونێکی سەخت لەناو خەڵکدا بڵاو بوویەوە و داوود ئەوانی بۆ شوێنی بیت المقدس برد چوونکە لەوێ فریشتەکانی دەبینی کەبۆ ئاسمان دەڕۆن. لەبەر ئەمە نیازی ڕۆشتن بۆ ئەو سەرزەمینەی کرد تا لەوێ لەخوا بپارێتەوە. کاتێك لەشوێنی تاشەبەرد وەستا، لەخوا پارایەوە ڕەنجی تاعون لەسەر خەڵك هەڵبگرێت. خوا وەڵامی دایەوە و تاعونی لەسەر خەڵك هەڵگرت. ئەوان ئەوێیان کردە نوێژگەی خۆیان و مزگەوتێکیان تیا دروست کرد. دەسپێکردنی کاری دروست کردنی لەیانزەهەمین ساڵی پاشایەتی ئەودا بوو. ئەو پێش کۆتایی هاتنی کارەکە مرد و فەرمانی بەسلێماندا ئەو بینا تەواو بکات و ئەو فەرماندەی براکەی ئەیشی کوڕی داوودی کوشتبوو، بکوژێت.

کاتێك داوود مرد و سلێمان ئەوی بەخاك سپارد، ڕوی کردە ئەنجامدانی پێشنیار و داواکارییەکانی باوکی. ئەو فەرماندەی کوشت، بینای مزگەوتەکەی تەواو کرد. بەزێر ڕازاندییەوە و گەهەری فراوانی تیابەکار برد. هەموو ئەم کارانەی بەهێزی پەری و دێوەکان کرد. کاتێك لەو کارە تەواو بوو، ئەو ڕۆژەی کردە جەژنێکی گەورە و چەندین قوربانی کرد و خوا لێی وەرگرت. دەسپێکردنی کاری ئەو بەدروست کردنی شاربوو، کاتێك کارەکەی بەئەنجام گەیاند، بەدروست کردنی مزگەوتەکە سەرقاڵ بوو. خەڵك بۆ وەسف کردنی بیناکەی شتی زۆریان وتووە کە لەراستییەوە دوورە وپێویست بەباس کردنیان ناکات.

دەستەیەك دەڵێن: ئەمە سلێمان بوو دەستی بەدروست کردنی مزگەوتەکە کرد. داوود ویستی دروست کردنی دەسپێبکات بەڵام خوا وەحی پێکرد و فەرمووی: ئەم ماڵە پیرۆزە و تۆ دەستی خۆت بەخوێنی خەڵك پیس کردووە و شیاونیت بۆ دروست کردنی ئەم بینایە. کورەکەی تۆ سلێمان دروستی دەکات چوونکە دەستی بەخوێنی کەس پیس نەبووە. کاتێك سلێمان پاشایەتی گرتەدەست، دروستی کرد.

داوود مرد. کەنیزێکی بوو شەوانە دەرگاکانی دادەخست و کلیلەکانی دەهێنایە لای و داوود دەستی بە پەرستنی خوا دەکرد. شەوێك دەرگاکانی داخست و پیاوێکی لەناو ماڵەکەدا بینی و لێی پرسی: کێ تۆی هێناوەتە ناو ماڵەکە؟ پیاوەکە وتی: ئەو کەسەم بێ فەرمان دەرۆمە لای پاشاکان. داوود قسەکەی بیست و وتی: ئایا تۆ فریشتەی مەرگیت؟ وتی: بەڵێ. داوود وتی: بۆ کەست بۆ لای من نەنارد تا خۆم ئامادەی مردن بکەم؟ فریشتە وتی: کەسانی زۆرم بۆ لای تۆ نارد. داوود وتی: نێردراوانی تۆ کێ بوون؟ فریشتە وتی: باوك و برا و هاوسێکەت و هاورێکانت بۆ کوێ رۆشتن؟ داوود وتی: هەموویان مردن. فریشتە وتی: ئەوان نێردراوانی من بۆ لای تۆ بوون چوونکە تۆ دەمریت بەو شێوەی ئەوان مردن. فریشتە گیانی گرت. ئەو مرد، سلێمان پاشایەتی و پێغەمبەری و زانستی لەو بەمیرات بۆ مایەوە.

نۆزدە منالی بوو. لەناو ئەوان تەنیا سلێمان جێگەی گرتەوە. تەمەنی داوود لەکاتی مردنی سەد ساڵ بوو. ئەمە بە گێرانەوەیەکی راست لە پێغەمبەر(د.خ) پشت راست کراوەتەوە. سەردەمی پاشایەتی ئەو چل ساڵ درێژەی کێشا.

پاشایەتی سلێمان کوڕی داوود

کاتێك داوود مرد، دوای ئەو سلێمان بۆ پاشایەتی منداڵەکانی ئیسرائیل دیاری کرا. لەم کاتەدا سیانزەساڵی بوو. خوا پاشایەتی و پێغەمبەری پێبەخشی. داوای لەخوا کرد پاشایەتییەکی وا مەزنی پێببەخشێت دوای ئەو هیچ کەس نەگاتە ئەو پێگەیە. خوا وەڵامی دایەوە و خەڵکان و پەرییەکان و دێوەکان و باڵندەکان و بای کردە فەرمانبرداری ئەو. کاتێك لەماڵ دەهاتەدەر و دەرۆشتە شوێنی دانیشتنی خۆی، باڵندەکان لەسەر سەری سێبەریان دەکرد و خەڵکان وپەرییان لەبەری هەڵدەستان و تا ئەو دانەدەنیشت، هەمووان بەپێوە دەوەستان.

دەستەیەك دەڵێن: دوای ئەوەی پاشایەتی لەدەستی رۆشتەدەر و خوا دووبارە بۆی گەڕاندەوە – بە هەمان شێوە کە ئاماژەی پێدەدەین – با و پەرییەکان و دێو و باڵندەکانی کردە فەرمانبرداری ئەو.

پیاوێکی ئەندام سپی و قەڵەو و توکن بوو، جل وبەرگی سپی دەپۆشی. باوکی لەسەردەمی ژیانی راوێژی لەگەڵ دەکرد و دەگەڕایەوە بۆ لای خەڵکەکەی. یەکێك لەوان ئەوەیە کەخوا داستانەکەی لەکتێبەکەیدا باس کردووە و فەرموویەتی: بیربێنەرەوە داستانی سلێمان کوڕی داوود لەوکاتەی لەبارەی ئەو مەزرایە داوەریان دەکرد کەمەڕی خەڵك تیایدا دەلەوەڕان و ئێمە شایەتی داوەری ئەوان بووین (انبیا/٢١/٧٨). داستانەکە بەم شێوە بوو: مەڕی خەڵکانێتر رۆشتنە ناو رەزێك و بۆڵە ترێکانیان خوارد و شێلایان و لەناویان برد. سلێمان یا ئەویتر وتی: ڕەزەکە بسپێرن بەخاوەنی مەڕەکان تا بەچاك کردنەوەی هەستێت و بۆ شێوەی یەکەمی بگەڕێنێتەوە و مەڕەکان بدەنە بەخاوەنی ڕەزەکە تا کەڵکیان لێوەربگرێت تا ئەوساتەی ڕەزەکەی چاك دەبێتەوە و ئەوسا ڕەزەکەی وەربگرێتەوە و مەڕەکان بۆ خاوەنەکەی بگەڕێنێتەوە. داوود داوەریسەکەی ئەوی بەهێز کرد. خوای گەورە فەرموویەتی: تێگەشت داوەریمان بەسلێمان دا و بەهەردووکیان زانایی و فرمزانیمان بەخشی و کێوەکانمان بۆ داوود نەرم کرد بەوشێوەی باڵندە و کێوەکان لەگەڵ ئەودا وەسفی

خوایان دەكرد و ئێمە ئەو كارە دەكەین خۆمان دەمانەوێت (انبیا/٢١/٧٩).

دەستەیەك لەزاناكان دەڵێن: ئەم ئایە نیشانەی ئەوەیە هەر(موجتهید)ێك كە لەحوكمە لاوەكیەكاندا حوكم دەدات، راست كردار بێت چوونكە داوود بەحوكمی راست(كە لەزانستی خوا راست بێت) نەگەشت بەلام سلێمان بەدەستی هێنا و لەگەڵ ئەمەیشدا خوا فەرمووی: بە هەردووكیان زانست و فرمزانیمان بەخشی.

سلێمان لەدەسترەنجی خۆی رۆژی دەخوارد و شەڕی زۆری دەكرد. كاتێك دەیویست بڕواتە شەر، دەیفەرموو تەختێكی دارین بەئەندازەی هەموو سوپاكەی دورست بكەن تا ئەوان لەگەڵ چوارپێكانی خۆیان سواری بن و ئەوەی پێویستیانە، لەگەڵ خۆیاندا هەڵیبگرن. ئەوسا فەرمانی بەبا دەدا هەڵیانگرێت و لەگەڵ خۆیاندا بیبات. بەرەبەیان رۆشتنی ئەو بایە، یەك مانگ رێگە بوو و شەوانە رۆشتنی یەك مانگ رێگا (سبا/٣٤/١٢). ئەو سێسەد ژن و حەوتسەد كەنیزی بوو (ئەو خواردن و جل و بەرگی و زێر و زیو و ئارایشتی ئەوانی لەدەسترەنجی خۆی دەدا). خوا ئەم پاداشتەی پێدا هەر كەس باسی ئەوی دەكرد، با بەگوێی دەگەیاند و لێی ئاگادار دەبوویەوە.

داستانی سلێمان و بلقیس

سەرەتا ئەوەی لەبارەی پاشایەتی و نەژادی ئەو ژنە هاتووە، باس دەکەین. زاناکان لەبارەی ناوی باوکی ئەو بەجیاوازی قسەیان کردووە: ئەو بەلقمە کچی لیشرەح (یا ئەنیشرەح) کوڕی حارس کوڕی سەیفی کوڕی سەبا کوڕی یەشجب کوڕی یەعرەب کوڕی قەحتان بوو. دەستەیەك دەڵێن: بەلقمە کچی هادد (یا هودهاد) بوو و ناوی ئەمە لیشرەح کوڕی تەبع زی الازعار کوڕی تەبع زی المنار کوڕی تەبع رایش بوو. لەبارەی نەژادی ئەو شتی تریشیان وتووە کەپێویست بەناماژەدان ناکات.

خەڵك لەبارەی توبعان (تەبنەبیعە، کۆی توبەع) و لەپێش بوونی دەستەیەك لەوان لەسەر ئەوانیتر و زیاد بوون یا کەم بوونی ژمارەیان بەجیاوازی قسەیان کردووە کەبیسەر سوودێکی لێ بەدەست ناهێنێت. هەروەها لەبارەی نەژادیشیان جیاوازی زۆریان لەبارەوە دروست بووە. زۆربەی ئەوانەی گێراویانەتەوە دەڵێن: دایکی ئەو پەریزادی کچی پاشای پەرییەکان و ناوی ڕواحە کچی سکر بوو. دەستەیەك دەڵێن: ناوی دایکی بەلقمە کچی عەمرۆ کوڕی عەمیری پەریزاد بوو. لەبەر ئەمە باوکی لەگەڵ پەرییەکان پەیوەندی ژن و مێردایەتی بەست چوونکە بەردەوام دەیوت: لەناو خەڵکدا هاوسەرێکم بۆ من بوونی نییە. ئەو خوازبێنی لەپەرییەکان کرد و ئەوان کچێکیان پێدا.

لەبارەی هۆکاری گەشتنی بەپەرییەکان و خوازبێنی ئەو لەوان بەجیاوازی قسەیان کردووە. دەستەیەك دەڵێن: ئەو شێتی ڕاو بوو. لەبەر ئەمە هەندێکات پەرییەکانی لەروخساری ئاسکدا دەبینی و ڕاوی دەکردن و دواتر(کاتێك دەیبینین پەرین)، ئازادی دەکردن. پاشای پەرییەکان هاتە لای و سپاسی کرد و ئەوی بەهاورێیەتی هەڵبژارد. ئەو خوازبێنی کچی پاشای پەرییەکانی کرد و ئەو کچەکەی خۆی بەو پیاوەدا لەسەر ئەوەی ئەم فەرمانڕەوا عەرەبە، پاشایەتی قەراغ دەریا نزیك نێوان بەحرەین یا (شحر) تا عەدەن بەو ببەخشێت. دەستەیەکیتر دەڵێن: ڕۆژێك بۆ ڕاو ڕۆشتەدەر و دوو ماری ڕەش و سپی بینی کەلێك ئالأون و هەر کام هەوڵی دەدا ئەویتر بکوژێت. ڕەشەکە بەسەر سپیەکەدا زاڵ بوو. فەرمانیدا ڕەش مارەکەیان کوشت و سپی

مارەکەی لەگەڵ خۆی هێنایەوە بۆ ماڵ و ناویان پیاپرژاند. کاتێك مار هاتە هۆش و ئازادی کرد و گەڕایەوە بۆ ماڵ و تەنیا دانیشت، لەناکاو بینی لاوێکی جوان لەبەرامبەریدا دانیشتووە. لێی ترسا بەلام لاوەکە پێی وت: مەترسە، من ئەو ماردم رزگارت کردم و ڕەش مارەکەت کوشت، کۆیلەیەك لەئێمە بوو کە یاخی بوو و ژمارەیەك لەئەندامانی بنەماڵەکەمانی کوشت. پەری جوامێر زانستی پزیشکی و سامانی خستە بەردەمی و وتی: سامانم پێویست نییە و بەلام پزیشکی بۆ پاشاکان ناشیرینە بەلام ئەگەر کچێکت هەیە بیکەرە هاوسەری من. ئەو کچێکی پێدا بەو مەرجەی کچەکەی هەر کارێك بکات لێی بەئیراد نەگرێت و هەرکاتێك ئیراد بگرێت ژن لێی جیادەبێتەوە و لەبەرچاو ون دەبێت. پاشا بەو مەرجە رازی بوو. ژن دووگیان و کوڕێکی هێنایە دنیا. دایك خستیە ناو ئاگرەوە. ئەو ئارامی لێبرا بەلام لەسەر مەرجەکەی خۆی مایەوە. دواتر دووگیان و کچێکی هێنایە دنیا، دایك خستیە بەردەم سەگێکی مێ کەهەڵیگرت و رایکرد. ئەم کارەیشی لا گران بوو بەلام لەسەر مەرجەکەی خۆی مایەوە. دوای ئەوە یەکێك لەهاورێکانی یاخی بوو. ئەو لەگەڵ سوپاکەی خۆی بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوت و هاوسەرد پەریزادەکەی لەگەڵ خۆی برد. لەرێگادا لەبیابانێکەوە تێپەری و کاتێك گەشتە ناوەراستی بیابان ،بینی هەموو توێشوی خۆی و سوپاکەی پڕبووە لەخاك و خۆڵ و ئاو لەئاودان و مەشکەکان دەرژێتە خوار. هەموویان خوازیاری مەرگی بوون و زانیان ئەمە کاری پەریزادەی هاوسەریەتی. توانای خۆراگری لەبەردەم ئەم کارەی نەبوو، هاتە لای ژنەکە و دانیشت، ئیشارەی بۆ زەمین کرد و وتی: ئەی زەوی، کورەکەمت سوتاند و کچەکەمت دا بەدەڵەسەگێك و خۆراگریم کرد بەلام ئێستا ئەم بەلایەت بەسەرداهێناوین و ئاو و توێشوی ئێمەت لەناو برد و بەرەو لەناوچوون دەرۆین.

ژن وتی: ئەگەر خۆراگریت دەکرد، بۆ تۆ باشتر بوو بەلام ئێستا تۆ لەنهێنییەکانی کارەکانی خۆم ئاگادار دەکەمەوە: دوژمنەکەی تۆ وەزیرەکەتی فریودا و ئەو ئاو و خواردنی تۆی ژەهراوی کرد تا تۆ و هاوەلانت بکوژێت. فەرمان بەوەزیرەکەت بدە لەئاو و توێشوەی ماوەتەوە بخوات. پاشا ئەم کارەی کرد بەلام وەزیر نەیخوارد. پاشا ئەوی کوشت. ژنی پەریزاد شوێنێکی نزیکی نیشاندا کە ئاو و توێشوی لێبوو. ژن

وتی: کورەکەتم بەدایە سپارد تا بەخێوی بکات بەڵام مرد. ئێستا تەنیا کچەکەت زیندووە. لەمکاتەدا کچێك لەزەوی هاتە دەر. بلقیس بوو. ژن لێی جیابوویەوە و پاشا رۆشتە شەری دوژمن و بەسەریدا سەرکەوت.

لەبارەی هاوسەر گرتنی ئەو لەپەرییەکان ئەفسانەیتریشیان باس کردووە کەهەموویان گومانی بێ بنەمایە و لەراستییەوە دوورە.

داستانی پاشایەتی ئەویان بەسەر یەمەن بەم شێوە باسیان کردووە: باوکی ئەوی کردە جێگری خۆی و دوای ئەو بوو بەفەرمانرەوا. دەستەیەك دەڵێن: باوکی بێ پێشنیار(وەسیەت)مرد و کەسی بۆ جێگری خۆی هەڵنەبژارد. خەڵك برازاکەی ئەویان بۆ پاشایەتی هەڵبژارد و ئەو پیاوێکی قێزەون و خراپەکاربوو کە لەبارەی هەر کچێك لەگەورەکان یا هەر شاکچێك، قسەیان بۆدەکرد، بانگی دەکرد و ریسوای دەکرد. نۆرەی ئەم کارە بەبلقیس گەشت کەکچە مامی بوو. داوای پێکەوە خەوتنی لەبلقیس کرد و بلقیس موژدەی پێدا لەکۆشکەکەی ئەچێتە لای. بلقیس بۆ ئەو دوو پیاوی لەنزیکەکانی خۆی ئامادە کرد و فەرمانی پێدان: کاتێك پاشا هاتە لای من و لەگەڵ من بە تەنیا مایەوە بیکوژن. کاتێك پاشا هاتە لای ئەو کچە، ئەو دوو پیاوە هێرشیان کردە سەری و خوێنیان رژاند. کاتێك پاشا کوژرا، ئەو وەزیرەکانی پاشای بانگ کرد و سەرکۆنەی کردن و وتی: ئایا لەناو ئێوەدا پیاوێك نەبوو غیرەتی بۆ کچەکانی خۆی و کچەکانی خەڵك بجووڵێت؟ لاشەی پاشای نیشاندان و وتی: پیاوێك هەڵبژێرن و بیکەنە پاشای خۆتان. وتیان: جگە لەتۆمان ناوێت. ئەویان کردە پاشای خۆیان.

دەستەیەك دەڵێن: باوکی پاشا نەبوو بەڵکو وەزیری پاشا بوو. پاشا پیاوێکی خراپەکار بوو کەکچی گەورەکان و راوێژکاران و وەزیرەکانی دەگرت و ریسوایی دەکردن. ئەو ژنە پاشای کوشت و خەڵك ئەویان بەپاشایەتی هەڵبژارد.

بەمشێوەیە، پاشایەتی و فراوانی سوپاکەی ئەویان گەورە کردۆتەوە. دەڵێن: چوارسەد پاشا لەژێر فەرمانی ئەودا بوو. هەرکام فەرمانرەوایەتی شارێکی دەکرد و هەرکام چوار هەزار پیاوی شەرکەری بوو. ئەو سێسەد وەزیری بوو کەسەرقاڵی رێکخستنی کاروباری ولاتەکەی بوون. دوانزە فەرماندەی بوو کەهەرکام فەرماندەیی دوانزە

هەزار پیاوی شەڕکەری لەئەستۆدا بوو.

کەسانیتر بابەتەکەیان گەیاندۆتە شوێنێك کەباس لەنەزانی و گێژی ئەوان دەکات. دەڵێن: دوانزە هەزار لەگەورەکان (یا فەرماندەکان) لەژێر فەرمانی ئەودا بوون کەهەر کام لەوان سەد هەزار پیاوی شەڕکەری بووە و هەر پیاوێکی شەڕکەر حەفتا هەزار لەشکری بووە کە لەهەر لەشکرێك حەفتا هەزار کەس بوون و ئەمانە هەمووی لەلاوی بیست و پێنج ساڵە پێکدەهاتن. تا ئێستا باوەڕم نەکردووە باسکەری ئەم درۆ گەورەیە ژمێریاری زانیبێت تا ئەندازەی نەزانی خۆی هەڵسەنگێنێت. ئەگەر ژماردنی دەزانی لەوتنی ئەم درۆیە خۆی بەدوور دەگرت چوونکە هەموو خەڵکانی سەر زەوی بە پیر و لاو و ژن و پیاوە ناگەنە ئەم ژمارەیە. ئێستا چۆن لاوانی تەمەن بیست و پێنج ساڵ دەتوانن ئەم ژمارە (ئاسمانییە) پێکبهێنن؟ خۆزگە دەمزانی خەڵکانی زیاتر یا کەمتر لەبیست وپێنج ساڵ چەندە بوون و مسکێنەکانی ناوا ولاتێك لەگەڵ پیشەوەران و جوتیاران و کەسانیتر دەگەشتنە چ ژمارەیەك؟ چوونکە سوپاییەکان کەمێکی کەم لەولاتن. ئەگەر بەرهەمەکانی ولاتی یەمەن لەسەردەمی ئێمەدا کەمی کردووە، پانتایی زەوییەکەی کەمی نەکردووە و لەبەر ئەمە پانتایی ئەم ولاتە توانای ئەوەی نییە ئەم هەموو کەس بەوەستان لای یەکتر تیایدا بجولێنەوە.

دواتر دەڵێن: ئەو بۆ دەلاقەی ماڵەکەی کەتیشکی هەتاو لێی دەهاتە ناو و ئەو پەرەستشی دەکرد، هەزار وەقیە (هەر وەقیەیەك ٧ مسقال و نیو) زێری خەرج کرد. جیاواز لەمانە شتیتریشیان وتووە. لەبارەی تەختەکەیشی دەڵێن کەشیاوە بۆ سوپاکەی ئەو و ئێمە بەئاماژەدان پێی درێژدادڕی ناکەین. ئەوان لەسەر درۆکردن و گەمە کردن بەئەندێشەی نەزانەکان هاودەست بوون و نەیانزانی چ بەدبەختییەکیان لەمێژوودا بەسەردێت کەزاناکان ئەوان سوك و ریسوا دەکەن. ئێمە ئاماژەمان بەم قسانەدا تا هەندێ لەوانەی باوەڕ بەم قسانە دەکەن لەچەندایەتی و چۆنایەتییەکەی ئاگادار ببنەوە و بەراستی و دروستی هەڵیسەنگێنن.

هۆکاری هاتنی بۆ لای سلێمان و خواپەرەست بوونی ئەوە بوو سلێمان لەنێوان

باڵندەکان بەدوای شانەبەسەردا گەرا بەڵام نەیدۆزییەوە. بۆیە بەدوایدا گەرا چوونکە شانەبەرسەر ئاو لەژێر زەویدا دەبینێت و دەزانێت لەو زەوییە ئاو هەیە یانە، نزیکە یا دوور. سلێمان لەیەکێك لەشەڕەکانی پێویستی بەئاو بوو بەڵام هیچ کام لەو کەسانەی لەگەڵیدا بوون، ئەندازەی دووری ئاویان نەدەزانی. بەدوای شانەبەرسەردا گەرا تا چۆنییەتیەکەی لێبپرسێت، بەڵام نەیدۆزییەوە.

دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نەبوو، بەڵکو خۆر هاتە سەر سلێمان و سەیری کرد تا بزانێت لە کوێدا دابەزیوە چوونکە باڵندەکان سێبەریان بۆ دروست کردبوو. سەیری کرد و شوێنی شانەبەسەری بەچۆڵ بینی. وتی: بێ گومان سەری دەبڕم یا بەسەختی ئەشکەنجەی دەکەم یا بیانوێکی رون و ئاشکرام بۆ دەهێنێتەوە (نمل/٢٧/٢١).

شانەبەسەر لەم کاتەدا لەسەرکۆشکەی بلقیس تێپەڕیبوو، لەپشتیەوە بێستانێکی بینیبوو. روی کردە سەوزەلانی و لەوێ شانەبەسەرێکی بینی وپێی وت: تۆ لەکوێیت و سلێمان لەکوێ؟ لێرەدا چی دەکەیت؟ شانەبەسەری بلقیس وتی: سلێمان کێ بێت؟ ئەمەیتریان داستانی سلێمان و دەستەمۆبوونی باڵندەکان و شتەکانیتری بۆ باس کرد و شانەبەسەری بلقیس سەریسورما. شانەبەسەری سلێمان پێی وت: سەرسورهێنەرتر لەوە، ئەو خەڵکەن کەژنێك فەرمانڕەوایەتیان دەکات. ئەم ژنە هەموو شتێکیان پێبەخشیوە و ئەو تەختێکی زۆر گەورەی هەیە (نمل/٢٧/٢٣).ئەوان بەمشێوە سپاسگوزاری خوا دەکەن کەجیاواز لەخوا نوێژ بۆ خۆر دەبەن. تەختەکەی ئەو زێرین و رازاوە بەگەوهەرە گرانبایەکان و یاقوت و مروارید بوو.

دواتر شانەبەسەر گەڕایەوە بۆ لای سلێمان و داوای لێبووردنی کرد بۆ دیار نەمانی. سلێمان پێی وت: ئەم نامەی من بۆ ئەو ژنە ببە و بۆی بهاوێژە. شانەبەسەر کاتێك ژنەکە لەناو کۆشکەیدا بوو پێی گەشت و نامەکەی خستە داوێنییەوە. ژن نامەکەی سلێمانی هەڵگرتەوە و خوێندی و خەڵکەکەی خۆی کۆدکردەوە، وتی: ئەی خەڵکینە نامەیەکیان بۆ منیان هێناوە. نامەکە لەسلێمانە و تیایدا نوسیویەتی: بەناوی خوا بەخشەندە و میهرەبان. ئاگادار بن لەبەرابەر من یاخیگەری مەکەن، وەرن بۆ لای من هاوشێوەی ملکەچان. دوبارە وتی: ئەی خەڵکینە، لەم کاردەا هاریکارم بن چوونکە هیچ کارێم ئەنجام نادەم مەگەر ئەوەی ئێوە ئاگادار بن و شایەتی بدەن. خەڵکەکەی

وتیان: ئێمە هێزێکی زۆرین و ساز و بەرگی شەڕی فراوانمان هەیە و کار لەدەست تۆدایە، فەرموو تا بزانین چی دەفەرموویت. ژن وتی: کاتێك پاشاكان و فەرمانڕەواكان دەڕۆنە ناو شار و ولاتێك، لەناوی دەبەن و خەڵکە بەرێزەکەی سوك و ریسوا دەکەن. دیاریەکیان بۆ دەنێرم تا بزانم نێردراوان چ ولامێك دەهێننەوە (نمل/٢٧/٢٩—–٣٥). ئەگەر دیارییەکە وەربگرێت لەپاشاکانی ئەم دنیایە و ئێمە لەو بەهێزتر و لەپێشترین، ئەگەر رازی نەبێت ئەو یەکێك لەپێغەمبەرانی خودایە.

کاتێك دیارییەکە هاتە لای سلێمان ، سلێمان بەنێردراوانی وت: ئایا بەسامانی ئەم دنیایە یارمەتی من دەدەن؟ ئەوەی خوا بەمنی بەخشیبوە باشترە لەوەی نێوە هەتانە بەلام نێوە لەدیارییەکەی خۆتان شادمانن. بۆ لای ئەوان (خەڵکی ولاتی بلقیس) بگەرێنەوە و بزانە بێ گومان بەسوپایەك هێرشیان دەکەینە سەر نەتوانن خۆڕاگری بکەن و بێ گومان ئەوان لەماڵەکانیان دەردەپەرێنین هاوشێوەی ریسوا و سەرشۆرەکان (نمل/٢٧/٣٦—–٣٧). کاتێك نێردراوان بۆ لای ئەو ژنە گەرانەوە، بۆ لای سلێمان بەرێکەوت و گەورەپیاوانی ولاتەکەی لەگەڵ خۆیدا برد و ئەمانە فەرماندەی سوپاکەی بوون. هاتە لای سلێمان، نزیکەی فەرسەنگێك لێی دووربوو. سلێمان بەهاوەلانی خۆی وت: کام یەك لەنێوە تەختی ئەو ژنە دێنێتە لای من پێش ئەوەی خەڵکەکەی بێنە لای من ئەی باوەرداران؟ گاڵتجارێك وتی: من ئەو تەختە پێش ئەوەی لەشوێنەکەی خۆت هەستی دێنمە لای تۆ، من بەتوانا و پارێزەرێکی بەهێزم (نمل/٢٧/٣٩). یانی پێش ئەوەی لەشوێنەکەی خۆت هەستیت بەمەبەستی رۆشتن بۆ ماڵ بۆ خواردنی نانی نیوەرۆ، دەیهێنمە لای تۆ. سلێمان وتی: لەمە زووتر. لەم کاتەدا، پیاوێك کەزانستێکی خوایی پێبڕا بوو وتی: ئەو تەختە پێش ئەوەی بینینی چاوت بۆ تۆ بگەرێتەوە دەیهێنمە لای تۆ- ئەم پیاوە ئاسف کوری بەرخیا بوو و گەورەترین ناوی خوای دەزانی- (نمل/٢٧/٤٠). زانا پێی وت: سەیری ئاسمان بکە و بە دوای روانینەکەت برۆ و روانینی چاوت بۆ تۆ ناگەرێتەوە مەگەر ئەوەی ئەو تەختە بێنمە بەردەم تۆ(لەچاو تروکانێکدا دەیهێنمە لای تۆ). زانا سەری خستە سەر زەوی و لەخوا پاڕایەوە. سلێمان بینی تەختی ئەو ژنە لەژێر تەختەکەی هاتە دەر. دواتر وتی: ئەمە لەبەخشینەکانی خوایە تا تاقیم بکاتەوە کە ئایا — سپاسگوزار بم یا

ناسپاس دەکەم (نمل/٢٧/٤٠) چوونکە کەسێکی کردە ژێردەستەی من کە بەتواناتر لەمن بۆ هێنانی ئەم تەختەیە.

کاتێك ژنەکە هات پێیان وت: ئایا تەختەکەی تۆ بەم شێوەیە؟ ژن وتی: دەڵێی ئەوەیە (نمل/٢٧/٤٢). لەناو قەڵاکان دامناوە و چەندین پاسەوانم بۆ دیاریکردووە. بەڵام تەختەکە چۆن گەشتۆتە ئێرە؟

سلێمان بەدێوەکانی وت: بۆمن کۆشکێك دروست بکەن تا بلقیس لەوێ دابەزێت و لەوێ چاوی بەمن بکەوێت. دەستەیەك لەدێوەکان وتیان: ئەم هەمووە لەکەسەکان و شتەکان گرفتار و بەندی سلێمانن و ئێستا ژنێك بەناوی بلقیس، پاشای سەرزەمینی سەبا هاتۆتە لای. سلێمان وەك هاوسەر هەڵیدەبژێرێت و ئەو کورێکی بۆ دێنێتە دنیا و ئێمە هەمیشە لەکۆیلایەتیدا ژیان بەسەر دەبەین. بلقیس قاچەکانی توکن بوو. ئەو دێوەی ئەمەی وت زیادی کرد: بۆ سلێمان کۆشکێك دروست بکەن تا قاچە تووکنەکانی بلقیس ببینێت و ئەو وەك هاوسەری خۆی هەڵنەبژێت. دێوەکان بۆ سلێمان کۆشکێکیان لەشووشەی سەوز دروست کرد و خشتی شوشەییان تیا بەکار برد. ئەو کۆشکە هاوشێوەی ئاو دەهاتە بەرچاو. لەژێر ئەو شوشانە روخساری ئاوزییەکان و ماسیەکانیان و شتیتریان کێشا (یاماسی و گیانەوەرە ئاوزییەکانی تریان لەناو ئەو ئاوگیرەدا بەرەڵا کرد چوونکە پڕیان کردبوو لەئاو). سلێمان لەسەر تەخت دانیشت و فەرمووی بلقیسیان هێنایە لای. کاتێك بلقیس وێستی بڕواتە ناو کۆشکەکە، گومانی کرد ئاوەکە قووڵە، دەیزانی ئاو لەژێر بیناکەدایە. داوێنی لەپێی خۆی بەرز کردەوە تا بڕواتەناو. کاتێك سلێمان ئەمەی بینی، پشتی تێکرد (تا چاوی بەناڕەوایی بەژنێك نەکەوێت). سلێمان وتی: ئەم کۆشکە لە ووشەی بلوور دروست کراوە. بلقیس وتی: خوایە ستەمم لەخۆم کرد بەهەتاو پەرستی و ئێستا لەگەڵ سلێمان رودەکەمە خوا پەرەستی کەخواەندی جیهانیانە(نمل/٢٧/٤٢-٤٤).

سلێمان لەگەڵ کەسەکانی خۆی راوێژی کرد تا شتێك بدۆزێتەوە موو هەڵبگرێت و زیان بەپێستی جوانی ژن نەگەیەنێت. دێوەکان نورەیان بۆ دروست کرد و بلقیس یەکەم کەس بوو بەکاریهێنا. سلێمان ئەوی کردە هاوسەری خۆی و عاشقی بوو. ئەوی بۆ پاشایەتی لەیەمن گەڕاندەوە. سلێمان مانگی سێ ڕۆژ دەڕۆشتە سەردانی و بۆ

ماوەی سێ ڕۆژ لای دەمایەوە.

دەستەیەك دەڵێن: سلێمان پێی وتپیاوێك لەخەڵكەكەی خۆی وەك هاوسەری دیاری بكات بەڵام بلقیس ئەم كارەی پەسەند نەكرد و رازی نەبوو. سلێمان وتی: لەئایینی ئیسلام جگە لەمە ڕەوا نییە. بلقیس وتی: ئەگەر بەناچار دەبێت ئەم كارە بكرێت، من بدە بە زوتەبع پاشای هەمەدان. سلێمان كردییە هاوسەری ئەو پاشایە و بۆ یەمەنی نارد و زوتەبعی هاوسەری ئەوی كردە پاشا و فەرمانی بەپەرییەكانی یەمەندا گوێرایەڵی فەرمانەكانی بن. زوتەبع پەرییەكانی بەكار برد و ئەوان چەندین قەڵایان بۆ دروست كرد كە لەناویاندا: سلحین (سلخین)، مراوح، فلیۆن، هیندە و ... كاتێك مرد، پەرییەكان فەرمانیان لەزوتەبع نەبرد و پاشایەتی ئەو لەناوچوو و بلقیس هاورێ لەگەڵ سلێمان بەپاشایەتی دانیشت.

دەستەیەك دەڵێن: بلقیس پێش سلێمان لەشام مرد و سلێمان ئەوی لەتەدمور بەخاك سپارد و ئارامگاكەی شاردەوە.

داستانی شەرکردنی سلێمان لەگەڵ باوکی ژنەکەی خۆی جەرادە و پەیوەندی ژن و مێردایەتی ئەو لەگەڵ ئەو کچە لەماڵەکەی و لێسەندنی ئەنگوستیلەکەی و گەڕاندنەوە بۆی

دەڵێن: سلێمان ناوبانگی پاشایەکی بیست کە لەیەکێك لەدوورگەکانی زەریا پاشایەتی دەکات و کارێکی مەزن و فەرمانێکی بەهێزی هەیە و خەڵك ناتوانن بڕۆنە لای. سلێمان بەرەو ئەو دوورگە ڕۆشت و با ئەوی لەگەڵ سوپاکەی بردە ئەوێ. لەگەڵ لەشکرەکەی لەوێ دابەزی و پاشاکەی کوشت و سامانەکانی تالأن کرد ویەکێك لەکچەکانی ئەو پاشایەی دەست کەوت کەکەس کچی بەو جوانییەی نەبینیبوو. سلێمان وەك هاوسەری خۆی هەڵیبژارد و پێشنیاری خواپەرستی پێکرد و ئەویندار بوو. بەلأم کچەکە بەردەوام خەمبار و هەمیشە بە نازارەوە دەگریا. سلێمان پێی وت: هاوار لەتۆ! ئەمە چ خەمێکە و کام گانی فرمێسکە وشك نابێت؟ کچ وتی: باوکم و پاشایەتیەکەی بیردێنمەوە و دەبینم چی بەسەردا هاتووە و ئەمە خەمبارم دەکات. سلێمان وتی: خوا پاشایەتی بەشکۆتری بەتۆ بەخشیوە و تۆی بۆ ڕێگەی ڕاست و گەڕانەوە بۆ لای خوا ڕێنوێنی کردووە. کچ وتی: وایە بەلأم کاتێك بیری باوکم دەکەمەوە، هەر ئەوەندەی دەبینی خەم دامدەگرێت. ئەگەر دەتەوێت فەرمان بەدێوەکان بدە پەیکەرەکەی لەماڵەکەمدا دروست بکەن بۆ ئەوەی بەیانیان و شەوان بیبینم و خەمەکانم کەم ببێتەوە.

سلێمان فەرمانی بەدێوەکان دا پەیکەرێکی هاوشێوەی باوکی ئەویان دروست کرد بێ هیچ کەم وکوڕییەك. جلێکی هاوشێوەی جلی باوکی کچەکەیان کردە بەر پەیکەرەکە. کاتێك سلێمان دەرۆشتە دەر ئەو کچە لەگەڵ کەنیزەکانی خۆی دەرۆشتە لای ئەو پەیکەرە و نوێژی بۆ دەبرد و دەیپەرستی. ئەم کارە چل ڕۆژی خایاند و سلێمان ئاگادار نەبوو.

ئەمە گەشتە گوێی ئاسف کوڕی بەرخیا. پیاوێکی ڕاستبێژ و ڕاست کردار بوو. هەر کات دەیویست دەرۆشتە ناو ماڵەکانی سلێمان جا چ سلێمان لەماڵ بووایە چ لەماڵ

نەبووایە. جارێك هاتە لای سلێمان وتی: ئەی پێغەمبەری خوا، ڕۆژگاری من درێژ بۆتەوە و ئێسقانەکانم سووك و سست بوون و کاتی مەرگم هاتووە. دەمەوێت برۆمە شوێنێك و پێغەمبەرەکانی خوا ببینم و ڕێزیان لێبگرم و بۆ زانستی خۆم سپاسی ئەوان بکەم و بەشێك لەو زانیارییانە فێری خەڵکان بکەم کەنایزانن. سلێمان وتی: ئەم کارە بکە. ڕازی بوو و سلێمان خەڵکی بۆ کۆکردەوە و ئاسف دەستی بەوتار خوێندنەوە کرد و بیری پێغەمبەرەکانی کردەوە و وەسفی کردن تا گەشتە سلێمان و لەبارەی ئەو وتی: چ گەورەپیاوێك و فرمزانێك بوویت لەمناڵیدا! چۆن بوو لەهەر خراپەیەك دووریت دەکرد. لەمناڵیدا؟ ئەمەی وت و بەرێگای خۆیدا ڕۆشت.

سلێمان تووڕە بوو، بانگی کرد و وتی: ئەی ئاسف، کاتێك باسی منت کرد ڕێزت لەبچوکی و کەم تەمەنی من گرت و بۆ زیاتر لەوە بێدەنگ بوویت. مەگەر لەکۆتاییدا چیم کردووە؟ ئاسف وتی: چل ڕۆژە لەماڵەکەی تۆدا جگە لەخوا دەپەرستن و ئەمە دوواهاتی دۆرانی تۆ لەبەرابەر ژنێکی جوانە. سلێمان وتی: ئێمە لەخواین و هەمووومان بۆ ئەو دەگەرێنەوە (انا لله و انا الیه راجعون) (بقره/٢/١٥٦). دەمزانی لەخۆوە قسە ناکەیت. سلێمان هاتە ماڵەکەی خۆی و بتەکەی شکاند و ژن و کەنیزەکانی سەرکۆنە کرد. ئەوسا فەرمانیدا جلی (پاکیزەیی) بێنن. جلێك بوو ئەو کچانەی خوێنی مانگانەیان نەبینیوە دەیرێسن و دەیچنن و ژنێك کەخوێنی بینیبیت دەستی لێنادات. سلێمان ئەم جلەی لەبەر کرد و ڕوی کردە بیابان و خۆڵەمێشی بلاو کردەوە و دواتر گەرایەوە بۆ لای خوا و بەو جلە پاکە لەسەرخۆڵەمێش تلی خوارد تا لەخوبووردویی خۆی لەبەرابەر خوا نیشان بدات. چل ڕۆژ گریا و داوی لێخۆشبوونی کرد و دواتر گەرایەوە بۆ ماڵی خۆی.

سلێمان کەنیزێکی هەبوو کە مناڵێکی لەو کەنیزە بۆ هاتبووە دنیا جگە لەو باوەری بەکەس نەدەکرد و بەردەوام ئەنگوستیلەکەی خۆی بەو دەسپارد. تەنیا کاتێك دەرۆشتە ئاودەست یا دەیویست لەگەڵ ژنێکدا بخەوێت، ئەنگوستیلەکەی دەردەهێنا و دەیدا بەو ژنە و کاتێك خۆی لەئاودا دەشۆرد و خۆی پاك دەکردەوە، ئەنگوستیلەکەی دەکردەوە پەنجە. نهێنی پاشایەتی و بەهێزی لەو ئەنگوستیلەدا شاراوە بوو. لەیەکێك لەو ڕۆژانە (دوای داستانی بت پەرستینی ئەو ژنە جوانە لەماڵەکەیدا) ڕۆشتە

ناودەست و ئەنگوستیلەکەی خۆی بەو ژنە سپارد. لەم کاتەدا دێوێك بەناوی (صخر) لەروخساری سلێمان دەرکەوت و ئەنگوستیلەکەی لەو ژنە وەرگرت و رۆشت لەسەر تەختی پاشایەتی سلێمان دانیشت. روخساری هاوشێوەی سلێمان بوو. ئەو لەسەر تەخت دانیشت و هەموو خەڵکان وپەرییەکان و دێوەکان فەرمانبرداری بوون. سلێمان لەناودەست هاتەدەر و داوای ئەنگوستیلەکەی لەژن کرد. وتی: ئەنگوستیلەکەم! ژن وتی: تۆ کێ بیت؟ وتی: سلێمانم. ژن وتی: درۆ دەکەیت. سلێمان هات و ئەنگوستیلەکەی لەمن وەرگرت و ئێستا لەسەر تەختەکەی خۆی دانیشتووە. سلێمان گوناج و تاوانەکەی خۆی زانی. هاتە دەر و بەمناڵەکانی مناڵەکانی ئیسرائیل دەوت: من سلێمانم. ئەوان خۆڵیان دەکرد بەسەر وچاویدا. کاتێك بەم شێوەی بینی رویکردە دەریا و لەوێ دەستی بەکار کردن کرد. کۆڵکێشی دەکرد و ماسی ماسیگرەکانی دەبردەوە و ئەوان یەك دوو ماسیان پێدەدا، یەکیانی دەفرۆشت و نانی دەکری و ئەویتریانی دەخوارد. چل رۆژی بەم شێوەیە ژیانی بەسەر برد.

دواتر ئاسف کوڕی بەرخیا و دەستەیەك لەگەورەکانی مناڵەکانی ئیسرائیل، هەڵس و کەوتی ئەو دێوە سلێمان ناسایەیان بەقێزەون و ناشیرین بینی. ئاسف وتی: ئەی مناڵەکانی ئیسرائیل، ئایا دوو لایەنی هەڵس و کەوتی سلێمان و ئەگونجاوی کارەکانی ئەو دەبینن؟ وتیان: بەڵێ: وتی: مۆڵەتم بدەن، دەرۆمە لای ژنەکانی سلێمان و لەوان دەپرسم ئایا وەك ئێمە هەڵس و کەوتی سلێمان سەرسوڕماوی کردوون یا نە. هاتە لای ژنەکان و پرسی و ژنان شتی خراپتر لەویان دەزانی، و گێرایانەوە. ئاسف کوڕی بەرخیا وتی: ئێمە لای خواوە هاتوین و بۆ لای ئەو دەگەڕێنەوە. ئەمە گەورەترین تاقی کردنەوەی خواییە (بقرە/٢/١٥٦، صافات/٣٧/١٠٦).

ئاسف هات و بەسەرهاتەکەی بۆ مناڵەکانی ئیسرائیل گێڕایەوە. کاتێك دێو زانی ئەوان لەنهێنی کارەکەی ئاگادار بوون، لەوێ هەڵفڕی و بەسەردەریادا تێپەری کرد و ئەنگوستیلەکەی خستە ناو دەریا. یەکێك لەماسیەکان ئەنگوستیلەکەی قووتدا و ماسیگرێك ڕاوی کرد و سلێمان لەو رۆژەدا بۆ ئەم ماسیگرە کاری دەکرد. ئەو دوو ماسی پێدا کەیەکیان ئەو ماسییە بوو ئەنگوستیلەکەی قوتدابوو. سلێمان ئەو ماسیەی گرت و لەتی کرد تاپاکی کات و بیخوات. ئەو ئەنگوستیلەکەی خۆی لەناو

سکیدا بینی و هەڵیگرتەوە و کردیە پەنجەی. کەوتە سەر زەوی و نوێژی بۆ خوابرد و خەڵکان و پەرییەکان و دێوەکان لەدەوری کۆبوونەوە. گەڕایەوە سەر تەختی پاشایەتی و خەڵکان فەرمانبرداری بوونەوە. گەڕایەوە بۆ فەرمانڕەوایی و پەشیمانی لەگوناحەکەی خۆی ئاشکرا کرد و دێوەکانی بۆ دۆزینەوەی سخر نارد کەئەنگوستیلەکەی دزیبوو. ئەوەیان هێنا و سلێمان تاشەبەردێکی هێنا و کونی کرد. دێوەکەی کردە ناوی و بەئاسن و مسی کوڵاو داپۆشی و خستیە ناو دەریا.

مانەوەی ئەو دێوە لەسەر تەختی پاشایەتی چل ڕۆژ بەئەندازەی پەرستینی بت لەماڵەکەی سلێمان درێژەی کێشا.

دەستەیەك دەڵێن: هۆکاری لەدەست چوونی پاشایەتیەکەی ئەمەیە: هاوسەرێکی بوو بوو بەناوی جەرادە کە لەباشترین و کردار شیرینترین ژنەکانی بوو. سلێمان لێی رازی بوو، جگە لەو باوەری بەکەس نەدەکرد و ئەنگوستیلەکی جگە لەو بەکەسیتر نەدەدا. ژن پێی وت: براکەم لەگەڵ فلان کەس کێشەی هەیە و ئارەزومە لەبەرژەوەندی ئەودا داوەری بکەیت. سلێمان وتی: ئەم کارە دەکەم. بەڵام نەیکرد وگرفتاری تاقی کردنەوە بوو. ئەو ئەنگوستیلەیکەی دا بەو ژنە و ڕۆشتە ئاودەست. دێو لەروخساری ئەو دەرکەوت و ئەنگوستیلەکەی گرت. سلێمان هاتەدەر و داوای ئەنگوستیلەکەی کرد. ژن وتی: ئایا وەرت نەگرت؟ سلێمان وتی: نە. ئەوکات سەرگەردان لەشوێنەکەی هاتەدەر و دێو چل ڕۆژ مایەوە و فەرمانڕەوایی بەسەر خەڵکدا دەکرد. خەڵك لەنهێنی کارەکەی تێگەشتن و دەوریان گرت و تەوراتیان هێنا و خوێندیان و دێو لەناویاندا رایکرد و ئەنگوستیلەکەی فرێدایە ناو دەریا. ماسیەك گرتی و قوتیدا. لەم کاتەدا سلێمان رویکردە ماسیگرێك (ئەو برسی بوو) و داوای خواردنی لێکرد و وتی: من سلێمانم. ئەو ماسیگرە بەدرۆزنی زانی و لێیدا و سەری شکاند. سلێمان خوێنەکەی پاك کردەوە و ماسیگرەکان هاوکارەکەی خۆیان سەرکۆنە کرد و دوو ماسیان بەسلێمان دا کە یەکیان ئەو ماسییە یانی هەڵگری ئەنگوستیلەکە بوو. سلێمان ورگی هەڵدری و ئەنگوستیلەکەی هەڵگرتەوە و خوا پاشایەتی بۆ گەڕاندەوە و خەڵك داوای لێبووردنیان لێکرد. سلێمان وتی: نە لەداوای لێبووردنتان سپاسگوزارم و نەلەوەی کردتان گلەییم هەیە.

خوا دێو و پەری و خەڵك و بای دەستەمۆ و كردە فەمانبرداری سلێمان و ئەم كارەی بۆ كەسێك پێش ئەو نەكردبوو. ئەم گێرانەوەیە لەئایەی قورئانی نزیكترە و ئەویش ئەوەیە كەخوای گەورە دەفەرمێت: سلێمان وتی: خواوەندا، لەمن خۆشبە و پاشایەتییەكی شكۆمەندم پێ ببەخشە كەدوای من شیاو نەبێت بۆ كەس كەبێ گومان تۆ خواوەندێكی بەخشینەكانت فراوان. ئێمە با مان بۆ ئەو رام و دەستەمۆ كرد. مەبەستی هەر شوێنێكی دەكرد، نەرم و ئارام و بە ئەندازە دەڕۆشتە ئەوێ. لەدێوەكان هەموو داوەران و گەوهەرخوازەكانمان كردە فەرمانبرداری ئەو. دەستەیەكیان بەهێز لە ناو بەندەكاندا بەسترابوونەوە(ص/٣٨/٣٥—٣٨).

كەسانیتر ئاماژەیان بەهۆكاریتر بۆ لەناو چوونی پاشایەتییەكەی داوە.

مردنی سلێمان

کاتێك خوا پاشایەتی بۆ سلێمان گەڕاندەوە، کامەران و فەرمانڕەوا مایەوە و پەرییەکان کاریان بۆ دەکرد و هەرچی دەویست لەنوێژگە و پەیکەر بۆیان دروست دەکرد و کاسەکان بەئەندازەی ناوگرەکان و دیگە بەهێزەکان لەسەر جێ (سەبا/١٣/٣٤). جگە لەمەیش دروستیان دەکرد و ئەو هەر کام لەدێوەکانی بوویستایە ئەشکەنجەی دەکرد و پێویستی بەهەرکامیان بووایە بانگی دەکرد. بەم شێوەبوو تا رۆژگاری ئەو کۆتایی پێهات. عادەتی بەمە گرتبوو کەهەر رۆژێك نوێژی دەخوێند، دارێکی ڕواوی لەبەر دەم خۆیدا دەبینی . دەیوت: ناوت چییە؟ دەیوت: ئەمە و ئەوە. سلێمان دەیوت: بۆچ کارێك دەبیت؟ ئەگەر بۆ چاندن بوو، دەچێندرا و ئەگەر بۆ دەرمان، نوسراو دەهات. رۆژێك کەنوێژی دەخوێند، دارێکی ڕواوی لەبەردەم خۆیدا بینی. لێی پرسی : ناوی تۆ چییە؟ وتی: خەرنوب. سلێمان پرسی: بۆ چی ڕواویت؟ دار وتی: بۆ وێرانی ئەم ماڵە یانی بیت المقدس. سلێمان وتی: تا من زیندوو بم، خوا وێرانی ناکات. تۆ ئەوەیت لەروخساری تۆ لەناوچوونی من و وێرانی ئەم ماڵەی نوسراوە! سلێمان ئەو دارەی لەشوێنەکەی هەڵکەند و وتی: خوایە: خوایە نهێنی من لەپەرییەکان دابشارە تا خەڵکان بزانن پەرییەکان نهێنییە کۆتاییەکان نازانن.

سلێمان هەندێ کات یەك ساڵ یا دو ساڵ یا یەك مانگ یا دو مانگ یا زیاتر یا کەمتر لەوە لەبیت المقدس بەتەنیا دادەنیشت و خواردن و جل و بەرگی لەگەڵ خۆی دەبرد و خوای دەپەرەستی. کاتێك وادەی مەرگی هاتە پێش، ئەوانی لەگەڵ خۆیدا بردە ئەوێ و رۆژێك کەپاڵی بەداردەستەکەی خۆی دابوو و نوێژی دەخوێند، کاتی کۆتایی هات و مرد. دێو و پەرییەکان نەیانزانی. ئەوان لەبەندی فەرمانی ئەودا گرفتار بوون و لەترسی ئەو دەستیان لەکار نەدەکێشایەوە. دوای ماوەیەك مۆریانەکان داردەستەکەی ئەویان خوارد، داردەستەکە شکا و سلێمان کەوت. خەڵك زانیان پەرییەکان نهێنییە کۆتاییەکان نازانن و ئەگەر دەیانزانی، لەو رەنجە ریسواکەر و ئەنجامی ئەو کارە دژوارانە گرفتار نەدەمانەوە (سبا/١٤/٣٤).

کاتێك سلێمان کەوت، منداڵەکانی ئیسرائیل ویستیان بزانن چ کاتێك مردووە. لەبەر ئەمە مۆریانەیان لەسەر داردەستەکە دانا تا شەوە و رۆژێك لێی بخوات و بەوپێیە،

ئەو ئەندازەی لەساڵدا خواردبووی، ژماردیان و هەڵیانسەنگاند. دێوەکان بەمۆریانەیان وت: ئەگەر خواردنت بوویت، باشترینەکەیت بۆ دەهێنین و ئەگەر پۆشاکت ویست خاوێنترینیان. بەلام ئێمە بۆ تۆ ئاو و گوڵ دەنێرین. دێوەکانن بۆ مۆریانەکان — لەهەر کوێدا بن) شتیان بۆ دەبەن. نابینی گوڵ لەناو داردابێت؟ ئەمە ئەوەیە دێوەکان بۆ مۆریانەی دەهێنن.

دەستەیەك دەڵێن: پەرییەکان و دێوەکان لەدژواری ئەو رەنجەی دەیانبرد، گازندەیان لای لێهاتو و شارەزاکانی خۆیان کرد. دەستەیەك دەڵێن: ئیبلیس بەوانی وت: مەگەر نەئەوەیە بارقورس دەرۆن و سوکە بار دەگەڕێنەوە؟ وتیان: بەڵێ. ئیبلیس وتی: ئەمە بۆ ئێوە ئارامشێك بێت. با ئەم گفتوگۆیەی هەڵگرت و بەگوێی سلێمانی گەیاند. سلێمان فەرمانیدا کاتێك باری قورس و کەرەستەی بیناسازی بۆ شوێنی دورست کردن و ئاوەدان کردنەوە دەهێنن، ئەو کەسانەی لەوێن، لەکاتی گەڕانەوە، لەپڕژ و بڵاوەکانی شوێنی دروست کردن و ئاوەدان کردنەوە، باریان قورس بکەن تا کاریان دژوارتر ببێت و خێراتر بڕۆنە پێش. ئەوان بەو بارە قورسانە لای ئەو کەس تێپەڕین کەگازندەیان لای کردبوو. ئەویان لەرۆژگاری رەشی خۆیان ئاگادار کردەوە. وتی: چاوەروانی فراوانی بکەن کاتێك کارەکان کۆتایی پێبێت ئاڵو گۆڕ دەبێت و ئەم رەنجە زۆر ناخایەنێت. رۆژگاری سلێمان دوای ئەوە درێژەی نەکێشا و بەزووی مرد. ماوەی تەمەنی ئەو پەنجا و سێ ساڵ و دەورانی پاشایەتییەکەی چل ساڵ درێژەی کێشا.

پاشاکانی ئێران دوای کەیغوباد

کاتێك کەیغوباد مرد، کورەکەی کەیکاوس کوڕی کینییە کوڕی کەیغوباد گەشتە پاشاشەتی گرتەدەست. دوای ئەوەی لەسەر تەختی پاشایەتی دانیشت، ولأتەکەی خۆی بەهێزکرد و دەستەیەك لەگەورەکانی ولأتانی دراوسێی خۆی کوشت. ئەو لەبەلخ و دەوروبەری دەژیا و لەوێ کوڕێکی بۆ هاتە دنیا و ناوی نا سیاوەخش و ئەوی ناردە لای پاڵەوانی گەورە ڕۆستەم کوڕی داستان کوڕی نەریمان کوڕی جوزنەك کوڕی گرشاسپ. ڕۆستەم سپاسالاری سیستان و دەوروبەری بوو. پاشا کورەکی خۆی بەڕۆستەم سپارد تا پەروەردەی بکات. ڕۆستەم زۆر باش پەروەردەی کرد و زانستی جۆراوجۆر و سوارکاری و هونەری شەڕکردن و زۆرانبازی و تیرهاویشتن و پیاوەتی و جوامێری فێرکرد و فەرهەنگ و هەر شتێك پاشاکان پێویستیان پێی بێت. کاتێك گەورە بوو و گەشەی کرد، بردیە لای باوکی کە لەبینینی روخساری ناوەکی و دەرەکی پەیکەر و فەرهەنگی ئەو شادمان بوو.

باوکی کەیکاووس، کچی ئەفراسیاب شای تورکانی (توران) وەك هاوسەر بۆ هەڵبژاردبوو. دەستەیەك دەڵێن: ئەم ژنە کچی پاشای یەمەن بوو. ژنی کەیکاووس شەیدای سیاوەخش بوو و ئەوی بۆ نزیك بوونەوە لەخۆی بانگێشت کرد بەلأم سیاوەخش رازی نەبوو. ئەو ژنە خراپەی کوڕەکەی لای باوکی هێنایە سەر زمان تا دڵی باوکی لێ پیس بکات. سیاوەخش داوای لەڕۆستەمی داستان کرد نێوەنجیگەری بکات بۆ ئەوەی بینێرێتە شەڕی ئەفراسیاب، و بەمشێوەیە خۆی لەم گێژاوە دوور بخاتەوە.

سیاوەخش دەیویست بەم کارە لەباوکی دوور بکەوێتەوە تا لەفێڵی ژنی باوك بەدوور بێت. ڕۆستەم نێوەنجیگەری کرد و باوکی ئەوی رەوانە کرد و لەشکرێکی گەورەی کردە هاورێی. سیاوەخش بەرەو سەرزەمینی تورکەکان بەرێکەوت تا لەگەڵ ئەفراسیابدا شەر بکات. کاتێك گەشتە ئەوێ، ئاشتی لەنێوانیان سەقامگیر بوو. سیاوەخش بۆ باوکی نامەی نوسی و ئاگاداری کردەوە کەئەفراسیاب خوازیاری ئاشتییە. باوکی سیاوەخش نامەی بۆ نارد توندی بەرامبەر بنوێنێت و هێرشی بکاتە

سەر گرنگی بەپەیمان نامەی ناشتی نەدات. سیاوەخش پەیمان شکاندنی پەسەند نەکرد و خۆی لێ دوور خستەوە. فەرمانی باوکی جێبەجێ نەکرد و زانی ئەمە هەموو فیتنەی ژنی باوکیەتی کەدەیەوێت کردەوەی ئەو لای باوکی ڤێزمون بکات. لەبەر ئەمە نامەی بۆ ئەفراسیاب نوسی و داوای ئەمانی لێ کرد تا بڕواتە لای. ئەفراسیاب وەلآمی دایەوە. نێردراوێك کە لەنێوان ئەم دووانەدا هاتوچۆی دەکرد ڤیران ویسعان(پیرانی وەیسە) بوو. سیاوەخش رۆشتە سەرزەمینی تورکان و ئەفراسیاب رێزی لێگرت و ماڵێکی پێبەخشی و مانگانەی بۆ دیاری کرد و کچەکەی خۆی وەسفافەرید (فەرەنگیس) دایکی کەیخوسەرەوی کردە هاوسەری. ئەفراسیاب لەفەرهەنگ و ئازایەتی و جوامێری سیاوەخش شتی زۆری بینی کەلەو بۆ پاشایەتی خۆی ترسا. دوژمنی نێوان ئەفراسیاب و سیاوەخش بەبووختان و قسە پشت سەر کردنی دو کورەکەی ئەفراسیاب و براکەی کیدەر(کە رژدیان بە سیاوەخش دەبرد) زیادی کرد. ئەفراسیاب فەرمانی پێدان سیاوەخش بکوژن و خوێنی برێژن و لەت لەتی بکەن. ژنەکەی، کچی ئەفراسیاب، بەکەیخوسرەو دووگیان بوو. تورکان کەوتنە رێگا چارە تا مناڵەکەی لەناو ببات بەلآم لەناو نەچوو. ڤیران (پیران) کەئەمانی سیاوەخش لەدەستی ئەودا بوو، کوژرانی بەکارێکی ڤێزمون لەقەڵەمدا و لەبارەی ئەنجامی ئەم کارە و تۆڵە سەندنەوەی ئێرانییەکان ئاگاداری کردنەوە کەرۆستەم (گەورەی پاڵەوانەکانی ئێران) و کەیکاووسی باوکی لەمە بێدەنگ نابن و ئارام ناگرن. ئەو هاوسەرەکەی سیاوەخشی بردە لای خۆی تا مناڵەکەی ببێت و مناڵەکە بکوژێت. کاتێك کوڕەکە لەدایك بوو پیرانی خۆشیویست و لەکوشتنی چاوپۆشی کرد. ئەم بابەتەی بەنهێنی هێشتەوە تا کوڕەکە گەورە و گەشەی کرد. کەیکاووس کەسانی بۆ سەرزەمینی تورکان نارد تا لەکاری کەیخوسرەو ئاگادار ببنەوە و ئەویان بەنهێنی بۆ ئێران برد.

کاتێك داستانی کوژرانی سیاوەخش بەئێران گەشت، شادوس کوڕی جودەرز(گودەرز) لەخەمدا جلی رەشی پۆشی و یەکەم کەس بوو رەشی پۆشی. هاتە لای کەیکاوس و پاشا لێی پرسی: ئەم جلە رەشە چییە لەبەرت کردووە؟ شادوس وتی: ئەمرۆ رۆژی تاریکی و رەشاییە.

ئەوسا كاتێك كەیكاووس لەكوژرانی كوڕەكەی ئاگادار بویەوە، پاڵەوان ڕۆستەم و توس سپاسالاری ئیسفەهانی بەسوپایەكی گەورە ڕەوانەی شەری ئەفراسیاب كرد. ئەو دووانە ڕۆشتنە سەرزەمینی توركان و كوشتاری زۆریان كرد و زۆریان بە دیلی گرت. لە نێوان ئەوان و ئەفراسیاب شەڕی زۆر ڕویدا كە دو كوڕەكەی و براكەی كەبۆ كوشتنی سیاوەخش هانیاندابوو، لەو شەرانەدا كوژران.

ئێرانییەكان گومان دەكەن دێوەكان دەستەمۆی كەیكاوس بوون وئەوان شارێكیان بۆ دروست كرد كەدرێژییەكەی – بەگومانی ئەوان- سێسەد فەرسەنگ بوو. ئەوان بەدەوری ئەو شارەدا دیوارێكیان لەمس و دیوارێكیان لەمسی زەرد و دێوارێكیان لەسیم دروست كرد. دێوەكان لەنێوان ئاسمان و زەمین بەرێگایان دەبرد. كەیكاوس نەدەیخوارد، نەدەیخواردەوە و نەمیزی دەكرد و نەپیسایی. دواتر خواوەند فەرمانی بەكەسانێكدا ئەو شارە وێران بكەن و دێوەكان نەیانتوانی بیپارێزن. كەیكاوس دەستەیەك لەگەورەكانی ئەوانی كوشت.

دەستەیەك لەزاناكانی ئاگادار لەمێژووی پێشینان دەڵێن: بەفەرمانی سلێمان كوڕی داوود بوو دێوەكان دەستەمۆی كەیكاوس بوون و ئەو پاشایەكی بەختەوەر بوو كە لەگەڵ هیچ پاشایەك نەدەجەنگا مەگەر ئەوەی سەركەوتنی بەدەست دەهێنا. بەردەوام بەم شێوە بوو تا بیری لەوە كردەوە بۆ ئاسمان بفڕێت. لەسەر ئەم بنەمایە لەخوراسان تا بابل ڕۆشت. خوا هێزی پێبەخشی. خۆی و هاوەڵەكانی بەیارمەتی زۆر بەرز بوونەوە و گەشتنە هەورەكان. دواتر خوا هێزەی لێسەندنەوە و هەموویان كەوتن ومردن و كەیكاوس گیانی بەدەر برد. لەم ڕۆژەدا ئەو بۆ یەكەمجار خۆی پیس كرد.

هەمووی ئەمانە لەدرۆكانی ئێرانییەكانە.

دوای ئەم ڕوداوانە پاشایەتی كەیكاوس ڕوی لەناوچوون كرد و شۆڕشییەكان فراوان و لە هەرلاوە شەڕیان لەگەڵدا دەكرد. هەندێكات ئەو سەردەكەوت و هەندێ كات دوژمنەكانی. دواتر ڕۆشتە شەڕی سەرزەمینەكانی یەمەن و پاشاكەی لەو سەردەمەدا زوالازعار كوڕی ئەبرەهە زوالمنار كوڕی رایش بوو. كاتێك كەیكاوس گەشتە یەمەن،

زوالازعار گیرۆدەی ئیفلیجی ببوو، بەرەو لای هات. ئەو بۆ شەر نەدەرۆشت بەلام چوونکە کەیکاوس هاتبوو ناو خاکەکەی، خۆی لەگەڵ سوپاکەی هاتەدەر و شەری کرد و بەسر کەیکاوسدا زاڵ بوو و ئەوی دیل کرد و شمشێری خستە ناو سوپاکەی و خوێنی زۆری رشت. کەیکاوسی لەچاڵێکدا زیندانی کرد و سەرەکەی بەقایمی بەست. رۆستەم لەسیستانەوە بەرەو یەمەن بەڕێکەوت و کەیکاوسی رزگار کرد و لەگەڵ خۆیدا هەڵیگرت.

زوالازعار ویستی ڕێگەی لێبگرێت. لەبەر ئەمە سوپای بەمەبەستی شەڕ کۆکردەوە و دواتر لەشکەست ترسا و هەر دولا لەسەر ئەمە ڕێکەوتن رۆستەم کەیکاوس لەگەڵ خۆی ببات و بگەڕێتەوە بۆ ئێران. ئەو کەیکاوسی هەلگرت و گەڕایەوە بۆ ئێران. کەیکاوس لەپاداشتیدا سیستان و زابولستان لەپارێزگاکانی فارسی، بەو بەخشی و ناوی کۆیلایەتی لەسەر هەلگرت. دواتر کەیکاوس مرد. ماوەی پاشایەتی ئەو سەد و پەنجا ساڵ درێژەی کێشا.

پاشایەتی کەیخوسرەو کوڕی سیاوەخش کوڕی کەیکاوس

کاتێك کەیکاوس مرد، کوڕەکەی کەیخوسرەو کوڕی سیاوەخش کوڕی کەیکاووس کەدایکی وەسفافەرید (فەرەنگیس)کچی ئەفراسیاب پاشای تورکان بوو، هاتە سەر تەختی پاشایەتی ئێران زەمین. کاتێك فەرمانرەوایی گرتە دەست، نامەی بۆ هەموو سوپاسالاران نوسی سوپاکەی خۆیان بێنە دەرگای بارگای ئەو. کاتێك کۆبوونەوە، کەرەستە و ساز وبەرگی بەسەر سی هەزار کەسدا بەخشی و بەکەرەستەکانی شەڕ تەیاری کردن و بۆ ولاتی تورکانی ناردن و فەرماندەیی ئەوانی بەتوس سپارد. فەرمانی پێدا لەسەر زەمینی تورکان لەهیچ دێ و شارێك تێپەر نەبێت مەگەر ئەوەی هەموویان لەتیغی شمشێر بوگزەرێنێت جگە لەیەکێك لەشارەکانی کەیەکێك لەبراکانی بەناوی فیروزد (فرورد)کوڕی سیاوەخش تیایدا نیشتەجێ بوو و باوکی لەیەکێك لەشارەکانی تورکان دایکی بەهاوسەری هەڵبژاردبوو. توس بەو سوپایە لەسنوری توران تێپەری کرد و لەنێوان ئەو و فیروزد شەڕێکی قورس رویدا و فیروزد

لەو شەڕەدا کوژرا. کاتێك کەیخوسرەو لەئەنجامی ئەم جەنگە ئاگادار بوویەوە نامەی بۆ مامی خۆی نوسی و فەرمانی پێدا توس بگرێت و بەندی بکات و بەهەمان شێوە بۆ دەرباری بنێرێت و فەرماندەیی سوپا بگرێتە دەست. ئەو ئەم کارەی کرد و لەگەڵ سوپاکەی بۆ شەڕی ئەفراسیاب بەرێکەوت. ئەفراسیابیش لەشکرێکی زۆری کۆکردەوە و بەرەو گۆڕەپانی شەڕ ڕەوانەی کرد. شەڕێکی قورس رویدا و کەسانێکی زۆر کوژران و ئێرانییەکان رویان کردە بەرزاییەکانی کوێستان و بۆ لای کەیخوسرەو گەڕانەوە. ئەو مامی خۆی سەرکۆنە و لۆمە کرد و بۆ شەڕی تورکان قۆلی هەڵکرد. فەرمانیدا هەموو سوپاییەکان کۆبکەنەوە و کەس دانەنیشێت. کاتێك هەموویان کۆبوونەوە، ئەوانی ئاگادار کردەوە دەیەوێت لەچوار لاوە هێرش بکاتە سەرزەمینی تورکان. گودەرزی لەگەڵ گەورەترین سوپا نارد و فەرمانی پێدا لەسنووری بەلخەوە هێرش بکاتە سەر توران زەمین. ئالای کاویانی بەکەیخوسرەو دا کەرێزدارترین ئالای ئێرانە. ئێرانییەکان ئەم ئالایەیان جگە بەدەستی دەستەیەك لەشازادەکان- ئەویش بۆ کاری زۆر گەورە- نەدەدا. سوپایەکیتری لەپانتاییەکانی چینەوە نارد و سوپایەکیتری لەسنووری خەزەر و چوارەم سوپای لەنێوان سنووری ئەم دووانەوە ڕەوانە کرد. سوپایەکان لەهەر لایکەوە هێرشیان کردە سەر توران زەمین و وێرانیان کرد. بەتایبەت گودەرز کەزۆری کوشت و زۆری بەدیل گرت. کەیخوسرەو خۆی بەدوای گودەرزدا بەرێکەوت و پێی گەشت و بینی ژمارەیەکی زۆری لەپیاوەکانی ئەفراسیاب کوشتووە و لەکوشتنی ئەوان لەئەندازە تێپەری کردووە. بینی پێنسەد وشەست و چەند هەزار کەسی کوشتووە، سی هەزاری بەدیلی گرتووە ودارایی و زێر و گەوهەر و هەموو جۆرە ساز و بەرگێکی ژیان، زیاد لەرادە و ژمارە تالآنی کردووە. گودەرز کوژراوەکانی سوپای ئەفراسیاب و تەرخانانی نیشانی کەیخوسرەو دا و بەمەیش لەبەر چاوی پاشا زۆر گەورەبوو. پاشا سپاسی کرد و ئیسفەهان و جرجانی پێبەخشی. نامەکان لەلەشکرەکەیەوە لەهەموو شوێنەکان دەگەشت و ئاگاداریان دەکردەوە تا قولایی ولاتی تورکەکان رۆشتوونە پێش، و لەکوشتار و وێرانی و تالآنییەکان ئاگاداریان کردەوە. نووسیبوویان: لەشکرەکانی ئەفراسیابیان یەك لەدوای یەك تێکشکاندووە. وەلآمی دانەوە: لەسەر شەڕ بەردەام بن و دواتر لەشوێنێك کەئاماژەی

پێدا، پەیوەستی بن.

کاتێك ئەفراسیاب ئاگادار بوویەوە زۆر لەکەسان و تەرخانان و سوپاکەی کوژاروە، ئەم کارەی زۆر لا گران و پەرێشان بوو. لەکورەکانی جگە لەشیدە کەس نەمابوویەوە. ئەوی بەسوپایەکەوە ردوانەی شەڕی کەیخوسرەو کرد. شیدە بۆ شەڕ بەرێکەوت و لەنێوان دوو سوپاکە شەڕێکی قورس رویدا وچوار رۆژی خایاند. تورکەکان شکستیان خوارد و ئێرانییەکان دوایان کەوتن و زۆریان کوشت و زۆریان بەدیلی گرت.ئەفراسیاب لەم کارە ئاگادار بوویەوە و هەواڵی کوژرانی کورەکەی بیست. بەو سوپایەی لەگەڵیدا بوو، بەرێکەوت و لەگەڵ کەیخوسرەو بەیەك گەشتن و شەڕێکی قورس رویدا کە هاوشێوەی نەبیستراوە و نەبینراوە. شەڕ دژوار و ئەفراسیاب شکستی خوارد. کوژراوی تورکەکان زیادی کرد بەشێوەیەك سەدهەزار کەس لەوان لەخوێنی خۆیان دەتلان. کەیخوسرەو بۆ گرتنی ئەفراسیاب هەوڵی دەدا و ئەو شار بەشار رایدەکرد تا گەشتە ئازەربایجان و لەوێ خۆی شاردەوە. دۆزییانەوە و هێنایانە لای کەیخوسرەو. کاتێك گەشتە لای کەیخوسرەو، لەبیانوی کوشتنی ناجوامێرانەی باوکی پرسی، بەڵام ئەفراسیاب پاساوی نەهێنایەوە و داوای لێبووردنی نەکرد. کەیخوسرەو فەرمانی کوشتنی دەرکرد. بەوشێوەی سیاوەخش سەری بڕابوو، سەریانبڕی. کەیخوسرەو سەرکەوتوو و شادمان لەئازەربایجان گەرایەوە.

کاتێك ئەفراسیاب کوژرد تورکەکان دوای ئەو براکەی کی سواسفیان بەپاشایەتی هەڵبژارد و کاتێك ئەو مرد کورەکەی گرزاسف هاتە سەرتەخت. پیاوێکی ستەمکار و گەردنکێش بوو.

کاتێك کەیخوسرەو تۆڵەی باوکی سەندەوە و لەسەر تەختی پاشایەتی دانیشت، دڵی لەدنیا هەڵکەند و پاشایەتی بەجێهێشت و رویکردە خۆپارێزی. کەسان و هاورێکانی زۆر هەوڵیاندا، جارێکیتر بیگەرێننەوە بۆ سەر تەختی پاشایەتی بەڵام رازی نەبوو. پێیان وت: کەسێك دوای خۆت بکەرە پاشا. ئەو لهراسبی کردە جێگری خۆی. دوای ئەوە کەیخوسرەو لێیان جیابوویەوە و خۆی داشارد و کەس نەیزانی چی بەسەرهات و کەی مرد، دەستەیەك ئەم داستانەیان بەشێوەیەکیتر گێراوەتەوە.

رۆژگاری پاشایەتی ئەو شەست ساڵ بوو و دوای ئەو لهراسب پاشایەتی گرتەدەست.

چارەنوسی منداڵەکانی ئیسرائیل دوای سلێمان

دەڵێن: دوای سلێمان کورەکەی رەحبعەم (رەحبعام) کوڕی سلێمان بوو بەپاشای منداڵەکانی ئیسرائیل. ماوەی پاشایەتی ئەو حەفدە ساڵ بوو. دوای ئەو پاشایەتی و فەرمانڕەوایی لەناو منداڵەکانی ئیسرائیل بڵاوبوویەوە چوونکە لەم کاتەدا سەدا کوڕی رەحبعەم لەتیرەی بنیامین و یەهودا بوو بەپاشا و هۆزەکانیتر یور بەعم کوڕی بایعا کۆیلەی سلێمانیان کردە پاشای خۆیان. ئەم کارە بەهۆی ئەو قوربانییەوە بوو جەرادە هاوسەری سلێمان – بە گومانی ئەوان– لەماڵەکەیدا پێشکەشی بتی کردبوو. لەبەر ئەمە، خوا ئاگاداری کردەوە کەپاشایەتی لەدەستەیەك لەمنداڵەکانی دەگرێتەوە. سەدا کوڕی رەحبعەم سێ ساڵ فەرمانڕەوایەتی کرد. دواتر ئەسا کوڕی سەدا فەرمانی بەسەر ئەو دوو هۆزەدا کرد کەباوکی فەرمانڕەوایی بەسەردا دەکردن. ئەو چل و یەك ساڵ پاشایەتی کرد. پیاوێکی چاکەکار و شەل بوو.

شەڕی ئەسا کوڕی سەدا لەگەڵ رزح فەرمانڕەوای هیند

دەڵێن: ئەسا کوڕی سەدا پیاوێکی چاکەکاربوو. باوکی بتی دەپەرەسی و خەڵکی بۆ بت پەرەستی هان دەدا. کاتێك کورەکەی ئەسا بوو بەپاشا، فەرمانی بەجارچییەك جار بدات: کوفر و لایەنگرانی لەناوچوون و ئیمان و باوەڕداران زیندوو مانەوە. هیچ کافرێك لەنێوان منداڵەکانی ئیسرائیل سەر هەڵناگرێت مەگەر ئەوەی بیکوژین. ئەگەر تۆفان سەراسەری دنیایی گرتەوە و خەڵکەکەی بەناو خنکان، ئەگەر زەوی دێهاتەکانی قوتتدا و ئەگەر بەرد و ئاگر لەئاسمانەوە بارین، هەموویان تەنیا نیشانەی پشت گوێ خستنی فەرمانی خواوەند و رووکردنە نافەرمانی بوو. ئەو لەم کارەدا سەختگیری دەکرد.

لەم کاتەدا دەستەیەك لەبتپەرەستەکان و گوناحکاران هاتنە لای دایکی پاشا. ئەم ژنە بتی دەپەرەستی. ئەوان شکایەتیان بردە لای ئەو و گازندەیان کرد. دایك هاتە لای کورەکەی خۆی و سەرکۆنە کرد و داوای لێکرد دەست لەو کارانە هەڵگرێت. ئەو گوێی لەقسەی دایکی نەگرت، بەڵکو لەبتپەرەستی ئاگاداری کردەوە و بێزاری خۆی لێدەربری. لەمکاتەدا خەڵکان لێی بێهیوابوون و کەسانێك کە لەو دەترسان، لێی جیابوونەوە و رویان کردە هیندستان.

لەهیند پاشایەك پاشایەتی دەکرد رزح (روح) یان پێدەوت. پیاوێکی ستەمکار و زاڵم و فەرمانڕەوا و زۆرینەی ئەو پانتاییە فەرمانیان لەو دەبرد. خەڵکی بۆ پەرەستیی خۆی هان دەدا. ئەو دەستە لەمناڵەکانی ئیسرائیل کە رۆشتنە لای ئەو، لەپاشاکەی خۆیان سکاڵا و وەسفی سەرزەمینەکەی خۆیان بۆ کرد کەزۆر فراوانە و خەڵکی زۆر و لەشکری کەمی هەیە و فەرمانڕەواکەی سست و ناتەوانە، بۆ گرتنی شام تەماحیان خستە بەردەم.

ئەو سیخورەکانی ڕەوانە کرد تا راپۆرتەکانی ئەو سەرزەمینەی بۆ بێنن. کاتێك لەهەواڵەکان دڵنیابوو، سوپای کۆکردەوە و لەرێگای دەریاوە بەرێکەوت. مناڵەکانی ئیسرائیل پێیان وت: ئەسا هاورێیەکی هەیە هاوکاری دەکات. رزح وتی: ئەسا و هاورێکەی لەکوێ توانای بەرگە گرتنی سوپا و لەشکرەکەی ئێمەیان هەیە!.

ئەم هەواڵە بەئەسا گەشت. ئەو رویکردە دەرگای خوای گەورە و پاڕایەوە و سستی و لاوازی خۆی لەبەرابەر هیندیەکان ئاشکرا کرد و داوای هاوکاری کرد. خوا وەڵامی داواکارییەکەی دایەوە و لەخەودا بەم شێوەی پێفەرموو: هێز و توانایەکی ئەوتۆ لەهێزی خۆم لەبەرابەر سوپاکەی رزح لەخۆم نیشان دەدەم کەزیانی ئەوان لەتۆ دوور بکەمەوە و سامانەکانی ئەوان وەك تالآنی بە تۆ دەبەخشم تا دوژمنەکانیشت بزانن هاورێکەی تۆ سەرکوت ناکرێت و سوپاکەی هیچ کات گیرۆدەی شکەست نابن.

رزح بەرێکەوت و لەدەریا لەنگەری گرت وبەرەو بیت المقدس رۆشت. کاتێك گەشت، سوپاکەی لەهەر لایکەوەنارد. ئەو سەرزەمینە بەتەواوی کەوتە ژێر قاچی سوپاکەی و دڵی منالّەکانی ئیسرائیلیەکان لێوانلێو بوو لەترس. ئەسا سیخورەکانی نارد. گەڕانەوە و هەواڵیان بۆ هێنا کەلەشکرییەکانی زەرح ئەوەندە فراوانن تا ئێستا کەس هاوشێوەی نەبیستووە. منالّەکانی ئیسرائیل ئەم هەواڵانەیان بیست و دەستیان بە شین و ڕۆڕۆ کرد و گریان و ماڵئاواییان لەیەك کرد. ویستیان برۆنە لای زەرح و خۆیان تەسلیم بکەن و گوێرایەڵی فەرمانەکانی بن. پاشا بەوانی وت: خوا موژدەی سەرکەوتنی بەمن داوە و موژدەی ئەو هیچ کات ناراست نییە. بگەڕێنەوە و لەدرگای خوا بپارێنەوە. هەموویان گەڕانەوە ولەخوا پاڕانەوە. گومانیان برد خوا بەمشێوە وحی بەو پاشایە کردووە: ئەی ئەسا هاورێ هیچ کات هاورێکەی خۆی بە تەنیا جێناهێڵێت و من زیانی دوژمنەکانت لەتۆ دوور دەکەمەوە چوونکە هەر کەس کارەکانی خۆی بەمن بسپێرێت سوك و ریسوا نابێت و کەسێك هێز لەمن وەربگرێت، سست نابێت. تۆ لەکاتی فراوانیدا لەبیری مندا بوویت و ئێستا لەتەنگانەدا جێت ناهێڵم. هەنووکە فریشتە ئەشکەنجەگەرەکانی خۆم دەنێرم تا دوژمنەکانم لەناو ببەن. پاشا لەم وەحییە شادمان و منالّەکانی ئیسرائیلی ئاگادار کردەوە. باوەڕداران شادمان بوون و دوو ڕووەکان بەدرۆزنیان زانی.

حوا فەرمووی بەسوپاکەی خۆی بڕواتە شەری زەرح و سوپاکەی. ئەو بەژمارەیەکی کەمەوە رۆشتەدەر و ئەوان رۆشتنە سەر بەرزاییەکان و لەشکرە فراوانەکەی زەرح یان بینی. کاتێك زەرح ئەوانی بینی، بەهیچ و کەمی زانین و وتی: لەم وڵاتەکەم هاتمەدەر و سوپاکەم کۆکردەوە و دارایيەکانم هەزینە کرد تا چاوم بەژمارە کەمە

بکەوێت! ئەو، ئەو دەستە لەمناڵەکانی ئیسرائیل کە رۆشتبوونە لای، لەگەڵ ئەو سیخوڕانەی ناردبوونی تا ئاگاداری بارودۆخی بکەنەوە، بانگ کرد و وتی: درۆتان کرد و بەمنتان وت ژمارەی مناڵەکانی ئیسرائیل زۆرە. دواتر فەرمانیدا ئەوان بکوژن. بۆ ئەسا پەیامی نارد: هاورێکەی تۆ لەکوێیە تا هاوکاریت بکات ولەزیانی من دوورت بکاتەوە؟ ئەسا وەڵامی دایەوە: ئەی بەدبەخت، تۆ نازانیت چی دەڵێیت. ئایا دەتەوێت بەهێزی خۆت بەسەر خوادا سەرکەویت یا بەژمارەی کەمی سوپاکەت لەبەرابەر سوپای بێ ئەژماری فریشتەکان سەرکەوتن بەدەست بێنیت؟ ئەو لێرە لەگەڵ منە. کەسێك خوای لەگەڵدا بێت شکەست ناخوات و تۆ بەزوویی دەبینی چیت بەسەر دێت.

زەرح لەوتەکەی تووڕە بوو، سوپاکەی خۆی ئامادە کرد و رویکردە شەڕی ئەسا. فەرمانی بەتیرهاوێژەکاندا لەشکرەکەی ئەسا تیرباران بکەن. خوا فریشتەکانی بۆ هاوکاری مناڵەکانی ئیسرائیل نارد کەیەك یەك تیرەکانیان هەڵگرت و بۆ هیندیەکانیان هاویشت. هەر تیرێك بیاوێکی کوشت و تیرهاوێژەکان هەموویان کەوتنە سەر خاك. مناڵەکانی ئیسرائیل هاواری شادییان بەرز کردەوە و سپاسی خوایان کرد. دواتر فریشتەکان لەبەرابەر هیندیەکان دەرکەوتن و کاتێك زەرح ئەوانی بینی، خوا ترسی خستە دڵەوە. ئەو سەرلێشێواو فەرمانی هێرش کردنی بەسوپاکەیدا. ئەوان هێرشیان برد بەڵام فریشتەکان یەك یەك ئەوانیان گرت و کوشتیانن و جگە لەزەرح و ژنەکان و کەنیزەکانی کەس نەمایەوە. کاتێك ئەمەی بینی مەبەستی هەڵاتنی کرد و وتی: هاورێکەی ئەسا ئێمەی لەناو برد.

کاتێك ئەسا بینی ڕادەکات، وتی: خوایە، ئەگەر تۆ لەناوی نەبەیت، جێگرەکەی بۆ شەڕی ئێمە دەنێرێت. زەرح و هاورێکانی گەشتنە دەریا و سوار کەشتی بوون. کاتێك کەشتی بەرێکەوت، خوا بایەکی هەڵکرد و هەموویانی لەناو برد.

دوای ئەسا کوڕەکەی سافات بۆ بیست و پێنج ساڵ پاشایەتی کرد و دواتر لەناوچوو. دوای ئەو عەزلیا کچی عەمردم برای ئەخزیا بەپاشایی گەشت. ئەو هەموو شازادەکانی مناڵەکانی ئیسرائیلی کوشت جگە یواش کوڕی ئەخزیا کوڕی کوڕەکەی

خۆی چوونکە ئەمەیان لێ شاردەوە. دواتر یوشا و هاورێکانی ئەویان کوشت. ئەو حەوت ساڵ پاشایەتی کرد. دوای ئەو یواش بۆ ماوەی چل ساڵ لەسەر تەختی پاشایەتی دانیشت و لەکۆتاییدا بەدەست هاورێکانی کوژرا. ئەو بوو دایەگەورێی خۆی کوشتبوو. دوای ئەو عوزیا کوڕی ئەمسیا کوڕی یواش بوو بەپاشا و ئەمە ئەو کەسەیە غوزیای پێدەڵێن. ئەو تا کاتی مردنی پاشایەتی کرد و رۆژگاری پاشایەتی ئەو پەنجاو و دوو ساڵی خایاند. دوای ئەو یوسام کوڕی عوزیا تاسەردەمی مەرگ بۆ ماوەی شانزە ساڵ فەرمانرەوایەتی کرد. ئەوسا حزقیا کوڕی ئەحاز تا مردن پاشایەتی کرد. دەڵێن: ئەو هاو رۆژگاری شوعیا بوو کە لەکۆتایی ژیانی خۆی ئاگاداریان کردەوە و لەخوا پاڕایەوە و خوا تەمەنی درێژ کرد و شوعیا فەرمانی پێدرا ئاگاداری بکاتەوە. دەستەیەکیتر دەڵێن: هاورۆژگاری شوعیا لەم داستانەدا، بەسدقیا ناودەبرا. دواتر ئاماژەی پێدەدەین.

داستانی شوعیایی پێغەمبەر (د.خ) و پاشاکانی رۆژگاری ئەو لەمناڵەکانی ئیسرائیل و رەوانە کردنی سەنحاریب بۆ لای ئیسرائیلیەکان

دەڵێن: خوای گەورە، بابەتێکی بۆ موسا رەوانە کرد و لەقورئاندا ئاماژەی پێدراوە. خوا فەرمووی: لەنامەکەی خۆم پەیامەکەم بەمناڵەکانی ئیسرائیل دا کە بێ گومان دووجار لەسەر زەوی خراپەکاری دەکەن و دواتر رزگارتان دەبێت، رزگاربوونیکی تایبەت. کاتێك کاتی یەکەم هات لەو دووانە، بۆ ئێوە بەندەکان لەخۆمان دەنێرین بەهێز کە لەناو ماڵەکاندا دەگەرێن و بەدواتانا دێن و ئەمە خۆی موژدەیەکە. ئەوسا شوێن بەزیانی ئێوە دەسپێرین و ئێوە منال و سامانی فراوانتان پێدەبەخشین و سوپاکەتان لەوەی زیاتر بوو زیاتر دەکەین. ئەگەر چاکە بکەن، لەسودی خۆتان دەیکەن و ئەگەر خراپە بکەن لەزیانی خۆتان. کاتێك کاتی سزادانی خراپەکاری یەکەم هات، لەروخساری ئێوە خەم دروست دەکەن و دەرۆنە مزگەوت تا ئەو شوێنەی دەتوانن وێرانی دەکەن. خوا دەیەوێت بەئێوەی ببەخشێت و ئەگەر بگەرێنەوە، دەگەرێینەوە. و دۆزەخمان بۆ ناسپاسان کردە زیندانێکی جاویدان(مناڵەکانی ئیسرائیل /١٧/٤-٧).

دەڵێن: گوناح و روداوە ناخۆشەکان لەمناڵەکانی ئیسرائیل روی لەزیاد بوون کرد و خوا لەو خۆشەویستیەیی بەرابەر بەوانی بوو، خۆش دەبوو، یەکەم سزا خوا بەسەریاندا دایباراند، لەرۆژگاری پاشایەك لەوان بە ناوی سدقیە بوو. کاتێك یەکێك لەوان بەپاشایەتی دەگەشت، خوا پێغەمبەرێکی بۆ دەنارد کەرێنویی دەکرد و ئەوەی دەیوەیست وەحی پێدەکرد. ئەوان ئایینێکیان جگە لەتەورات نەبوو. کاتێك سدقیە بوو بەپاشا، خوای گەورە شوعیای بۆ نارد. ئەو کەسە بوو مژدەی هاتنی عیسی و محمدی هێنا. کاتێك ویستی پاشایەتییەکەی کۆتایی بێت، روداوە ناخۆشەکان لەناو مناڵەکانی ئیسرائیل زیادی کرد و خوا سەنحاریب پاشای بابلی بەسوپایەکی زۆر نارده

سەر منداڵەکانی ئیسرائیل کە زەوی و ئاسمانیان پڕدەکرد. ئەوهات و لەبیت المقدس خێوەتی هەڵدا و گەمارۆی خستە سەر. پاشای منداڵەکانی ئیسرائیل نەخۆش و برینێك لە قاچیدا دروست ببوو. شوعیای پێغەمبەر(د.خ) هات و پێی وت: وەسیەتی خۆت بکە چوونکە بەزوویی دەمریت. پاشا دەستی بەپاڕانەوە و پەرستین کرد. خوا داواکارییەکەی وەڵام دایەوە و وەحی بەشوعیا کرد کەتەمەنی پاشامان پانزە ساڵ درێژ کردەوە و ئەومان لەدەستی دوژمنەکەی سەنحاریب رزگار کرد. کاتێك شوعیا پەیامی دانا، ئازاری پاشا کۆتایی پێهات و باش بوویەوە.

خوا فریشتەیەکی نارده سەر سوپاکەی سەنحاریب. بەسەر ئەواندا قیژاندی و لەزیانەکەی هەموویان مردن جگە لەشەش کەس کەیەکیان سەنحاریب خۆی بوو و ئەوانیتر لەراوێژکارەکانی بوون. دەستەیەك دەڵێن: یەکێك لەوان بخت النسر بوو. سدقیە لەگەڵ منداڵەکانی ئیسرائیل رۆشتنە ئوردوگاکەی ئەوان و هەموو سامان و داراییەکەی ئەوانیان تاڵان کرد و بۆ دۆزینەوەی سەنحاریب بەرێکەوتن و ئەو و هاورێکانیان دۆزییەوە. ئەویان گرت و بەندیان کرد و هێنایانە لای پاشا. ئەو بەسەنحاریبی وت: هەڵس وکەوتی خوات لەگەڵ ئێمەدا چۆن بینی؟ وتی: هەواڵی کاری خواوەندەکەتانیان بۆ من هێنا و هاوکاری ئەویان بەمن وت بەڵام گوێم لێنەگرت. ئەوانی لە بیت المقدس دا سووڕاندەوە و دواتر زیندانی کردن.

خوا وەحی بۆ شوعیا ڕەوانە کرد تا پاشا فەرمانی ئازاد کردنی سەنحاریب و هاورێکانی بدات. ئەو ئەوانی ئازاد کرد و بۆ بابل گەڕانەوە و بۆ خەڵکەکەی خۆیان گێرایەوە کە خوا چ بەڵایەکی بەسەر خۆیان و سوپاکەیاندا هێناوە. سەنحاریب حەوت ساڵ دوای ئەو رووداوە مایەوە و دواتر مرد.

دەستەیەك لەزاناکانی ئەهلی کتێب گومان دەکەن پێش سەنحاریب، یەکێك لەپاشاکانی بابل هێرشی کردە سەر منداڵەکانی ئیسرائیل کەپێیان دەوت کفرۆ(کیفۆ). بخت النسر کورە مام و راوێژکاری ئەو بوو. خوا بایەکی بۆ ناردن و هەموویانی لەناو برد و ئەو و راوێژکارەکەی رزگاریان بوو. ئەم بابلیە بەدەستی یەکێك لەکوڕەکانی کوژرا. بخت النصر لەم کوشتنی پاشا توڕە و بکوژەکەی کوشت. سەنحاریب دوای ئەو

بەرێکەوت و پایتەختەکەی نەینەوا بوو. ئەو رۆشت و هاورێ لەگەڵ پاشاکەی ئەو رۆژەی ئازدربایجان هێرشی کردە سەر منداڵەکانی ئیسرائیل و ژمارەیەکی زۆری لەوان کوشت. دواتر لەنێوانی سەنحاریب و پاشای ئازەربایجان شەڕ و شوڕ کەوتەوە بەشێوەیەك لەشکرەکانیان لەناوچوون. منداڵەکانی ئیسرائیل رۆشتنە دەر و سامانی هەردوو سوپاکەیان تالآن کرد.

دەستەیەك دەڵێن: رۆژگاری پاشایەتی تا مردنی سەنحاریب بیست و نۆ ساڵ بوو. ئەو پاشایەی سەنحاریب گەمارۆی دا بەحەزقیا ناو دەبرا. کاتێك حەزقیا مرد کوردەکەی بۆ ماوەی پەنجا و پێنج ساڵ پاشایەتی کرد. دوای ئەو ئامون هاتەسەر کار تا هاورێکانی کوشتیان و دوانزە ساڵ فەرمانرەوایەتی کرد. بە دوای ئەودا کورەکەی یوشا بوو بەپاشا کەفیرعەونی اجدعە(لوت براو)،خوێنی رشت و سی و یەك ساڵ پاشایەتی کرد. دواتر کورەکەی یاهواحاز کوڕی یوشا هاتە سەر تەخت کە فیرعەونی لوت براو لەسەر کار لایبرد و یویاقیم کوڕی یاهواحازی لەجێگەی دانیشاند و باجێکی لەسەر دانا تا بەردەام بۆی بنێرێت. ماوەی پاشایەتی ئەو دوانزە ساڵ بوو. دوای ئەو کورەکەی یویاحین بوو بەپاشا کە بخت النسر شەڕی لەگەڵدا کرد و سێ مانگ دوای بوون بەپاشا ئەوی بۆ بابل نارد. لەدوای ئەو کورە مامەکەی یقونیای بەپاشایەتی هەڵبژارد و ناوی نا سدقیە. سدقیە لەگەڵیدا ناسازگار بوو. بخت النسر شەڕی لەگەڵدا کرد و بەسەریدا سەرکەوت و بردییە بابل و دو کوڕەکەی لەبەر چاویا سەربڕی و شیشی لەچاوەکانی کرد و بیت المقدس و پەیکەرەکەی لەناو برد. ئەو منداڵەکانی ئیسرائیلی بەدیلی بردە بابل. ئەوان مانەوە تا کاتی گەڕانەوەیان بۆ ئەو سەرزەمینە و بەخواستی خوا ئاماژەی پێدەدەین. هەمووڕۆژگاری پاشایەتی سدقیە پانزە ساڵ بوو.

دەستەیەك دەڵێن: خوا وەحی بەشوعیا کرد برواتە ناو منداڵەکانی ئیسرائیل و بۆ خواپەرستی هانیان بدات(یا خویان بیر بخاتەوە) و ئەوی دەیخاتە سەر زمانی ئەو، ئەوانی لێ ئاگادار بکاتەوە چوونکە گوناح و کارەناشیرین و فێزەونەکان لەناو منداڵەکانی ئیسرائیل زیادی کردبوو. ئەو ئەم کارەی کرد بەڵام مەبەستی کوشتنیان کرد. رایکرد و پەنای بردە بەردارێك. دارەکە کرایەوە و رۆشتە ناو دارەکە بەڵام دێو

داوێنی کراسەکەی گرت و نیشانی ئسرائیلیەکانی دا. ئەوان مشاریان خستە سەر دارەکە و بەپێغەمبەرەوە لە سەرەوە بۆ خوارەوە کردییانە دوولەت.

لەبارەی پاشاکانی ئەوان شتیتریشیان ئاماژە پێداوە کەئێمە پشت گوێمان خست تادرێژدادڕی نەکەین و لە لایەکیتر لەگێرانەوەکان دڵنیا نەبووین.

پاشایەتی لهراسب و کورەکەی بشتاسب و دەرکەوتنی زەردەشت

پێشتر وتمان کاتێك سەردەمی مردنی کەیخوسرەو هات، دوای خۆی کورە مامەکەی لهراسب کوڕی کیوخی کوڕی کەیکاوسی بۆ پاشایەتی هەڵبژارد. لهراسب کوڕی کوڕی کەیکاووسە. کاتێك پاشایەتی گرتەدەست تەختێکی زێرینی دروست کرد و بەجۆرەها گەوهەری گرانبایی رازاندییەوە. لەسەرزەمینی خوراسان شاری بەلخیان بۆ دروست کرد و ناوی نا (زیبا شار). ئەو دەبیرخانەی جیاوازی دروست کرد و بۆ سەرپەرەستی کردنی هەرکام دەبیرێکی دانا. پاشایەتی ئەو بەهەڵبژاردنی سەربازەکان بەهێزبوو. زەوی ئاوەدان کردەوە و بۆ رۆژی سوپاکەی باجی خستەسەر خەڵك.

شکۆمەندی تورکەکان لەرۆژگاری ئەودابوو. ئەو لەگەڵ سوپاکەی خۆی هاتە شاری بەلخ تاشەڕیان لەگەڵدا بکات و.زاری شەڕ بدۆرێنێت.
ئەو لەناو هاولاتیانی خۆی پیاوێکی چاکەکار و دڵپەسەند بوو. دراوسێ دوژمنەکانی خۆی بەسەختی سەرکوتی دەکرد و هاورێکانی خۆی باش هەڵدەسەنگاند، ورەیەکی بەرز و پەیکەرێکی ئەستوری بوو. چەندین روباری دروست کرد و چەندین شاری ئاوەدان کرد و پاشاکانی هیند و رۆم رۆژئاوا باجیان بۆ دەرباری ئەو دەنارد و لە ترسی ئەو نامەیان بۆ نوسی و بەشای شاکان ناویان برد.
دواتر پاشایەتی بەجێهێشت و بوو بە خۆپارێزێکی لەخواترس و کوڕەکەی بشتاسبی بۆ پاشایەتی کردە جێگری خۆی. رۆژگاری پاشایەتی ئەو سەد و بیست ساڵ درێژەی کێشا.

دوای ئەو کورەکەی بشتاسب هاتەسەر کار و لەرۆژگاری ئەو زەردەشتی کوڕی سەڤیمان (زەردەشت کوری سپیتمان) دەرکەوت و بانگەشەی پێغەمبەری کرد و ئاگرپەرەستەکان شوێنی کەوتن. بەگومانی خاوەن کتێبەکان زەردەشت خەڵکی فەلەستین و خزمەتی یەکێك لەقوتابیەکانی ئەرمیای پێغەمبەری دەکرد و هاورێی تایبەتی ئەو بوو. دواتر خیانەتی لێکرد و درۆی بۆ هەڵبەست. ئەو شاگردە گلەیی

بردە لای خوا و ئەو گرفتاری پیسی بوو و رویکردە سەرزەمینی ئازەربایجان و لەوێ بناغەی ئایینی زەردەشتی دانا.

دەستەیەك دەڵێن: ئەو ئێرانی بوو و كتێبێكی نوسی و لەگەڵ ئەو كتێبە سەراسەری زەوی گەڕا و كەس لەماناكەی نەگەشت. گومانی دەبرد نوسراوەكەی بەزمانی ئاسمانییە كەخوای پاك قسەی لەگەڵدا كردووە. ئەو كتێبەكەی خۆی ناونا ئەشتا (ئاڤیستا) و لەئازەربایجانەوە بەرەو ئێران بەرێكەوت بەڵام ئێرانییەكان لەماناكەی نەگەشتن وپێی رازی نەبوون. ئەو رۆشت بۆ هیندستان و كتێبەكەی بردە لای پاشاكانیان و دواتر رۆشتە چین و توركستان بەڵام كەس پێی رازی نەبوو و هەمووان ئەویان لەوڵاتەكەیان دەركرد. ئەوكات ویستی برواتە لای فیرعەونەكان و پاشاكەیان ویستی بیكوژێت و زەردەشت رویكردە بشتاسب كوڕی لهراسب كە ئەو خستیە زیندانەوە و ماوەیەك لەزینداندا بوو. زەردەشت كوڕی سپیتمان شیكردنەوەیەكی لەسەر كتێبەكەی خۆی بە ناوی زەند نوسی و ئەوسا بەكتێبێكیتر شی كردەوە و ناوی نا پاشكۆی زەند كە بەمانای شیكردنەوەی شیكردنەوەیە چوونكە زەند بەمانای شیكردنەوە دێت. لەم كتێبەدا زانستە جۆراوجۆرەكان وەك ریازی، ئەستێرەناسی، پزیشكی و زانستیتر هەیە. بەشێك لەنوسراوەكانی بەمشێوەیە: بەوەی ئێوەی پێ فەرمان دەدەم تێكەڵ بن تا پیاوێك لەسەر وشتری سوور لەسەر هەزار و شەشسەد ساڵ بێتە لای ئێوە. مەبەستەكەی لەم پیاوە پێغەمبەری ئێمە محمدە. لێرەوە لەنێوان ئێرانی و نائێرانییەكان دوژمنی دروست بوو. دواتر لەگێڕانەوەی بەسەرهاتی شاپوری شان قەڵشاو ئاماژەی پێدەدرێت كەیەكێك لەهۆكارەكانی شەڕ كردن لەگەڵ نائێرانییەكان ئەم قسە بووە. و خوا زاناترە.

دواتر بشتاسب فەرماندیا و زەردەشتیان هێنا و ئەو لەبەلخ بوو. كاتێك هاتە لای پاشا ئایینەكەی خۆی بۆ باس كرد و پاشا زۆر بە پیرۆزی زانی و شوێنی كەوت و خەڵكی بەزۆر ناچار كرد باوەڕی پێبێنن و ژمارەیەكی زۆری لەوان كوشت تاپێی رازی بوون و لەئەنجامدا سەری كورنوشیان دانەواند.

ئاگرپەرستەکان گومان دەکەن ئەژادی ئەو لەئازەربایجانە. ئەو لەبانی هەیوان هاتە لای پاشا و لەدەستیدا مشتێك ئاگربوو. گەمەی پێدەکرد بێ ئەوەی دەستی بسووتێت. هەرکەس لەدەستی، وەردەگرت هەستی بە سوتان نەدەکرد. پاشا شوێنی کەوت و بووە فەرمانبرداری ئایینەکەی و ئاتەشکەدەکانی لەسەراسەری وڵاتدا دروست کرد و لەو ئاگرە لەناو ئاتەشکەدەکان ئاگری دایساند. ئەوان گومان دەکەن، ئەو ئاگرانەی تا ئێستا لە ناو ئاگردانەکانیانە، لەو ئاگرەیە.

ئەمانە درۆ دەکەن چوونکە پێغەمبەر(د.خ) لەلایەن خواوە بۆ پێغەمبەری هەڵبژێردرا، هەموو ئاگرەکان – لەناو ئەوانیش ئاگری ئاگرپەرستەکانیش— کوژایەوە و ئەمە لەشوێنی خۆیدا ئاماژە پێدەدەین بەخواستی خوای گەورە.[1]

دەرکەوتنی زەردەشت کوڕی سپیتمان سی ساڵ دوای دەسپێکردنی پاشایەتی بشتاسب بوو. ئەو بۆ پاشا کتێبێکی هێنا کە گومانی دەکرد وەحی خوای گەورەیە. ئەم کتێبەیان لەپێستی دوانزە هەزار مانگادا نوسییەوە یا بەناوی زێر نوسیان. بشتاسب لەشوێنێکی شاری ئیستەخر شاردییەوە و فەرمووی رێگە نەدەن لەبەردەستی خەڵکاندا بێت.

بشتاسب و باوکانی شوێنکەوتەی ئایینی سائیبی بوون. بەسەرهاتەکانیتری لەشوێنی خۆیدا ئاماژە پێدەدەین.

---

[1] ((گێرانەوەی کوڕی اثیر لەم ڕووداوانە پڕە لەدەمارگیری و پەرێشانی. شیاو نییە بۆ کەسێکی وەك نوسەر لەبارەی نەیارانی خۆی بەم شێوە قسە بکات. زیان و ئامۆژگارییەکانی زەردەشت ڕونتر لەوەیە تەپ و تۆزی ئەم قسانەی لەسەر بنیشێت. قورئانیش بەنیشاردیەکی ئاسك، تارادەیەك ئایینی زەردەشتی بەیەکێك لەئایینە ئاسمانی و ڕاستەکان داناوە و لایەنگرانی بەمەرجی پێویست لەرزگاربووان هەژمار کردووە (حج/١٧/٢٢). وەرگێر))

داستانی ڕۆشتنی بخت النصر بۆ سەرزەمینی منداڵەکانی ئیسرائیل

زاناکان لەبارەی کاتێك بخت النصریان بۆ سەر ئیسرائیلیەکان نارد، بەجیاوازی قسەیان کردووە. دەستەیەك دەڵێن: ئەم ڕوداوە لەسەردەمی ئەرمیای پێغەمبەر و دانیاڵ و حەنانیا و عەزاریا و میشاییل (میلساییل) بووە. دەستەیەکیش دەڵێن: خوا لەبەر ئەوە ئەوی بۆسەر منداڵەکانی ئیسرائیل نارد چوونکە یەحیا کوڕی زەکەریاییان کوشتبوو. بێژەرانی وتاری یەکەم زیاترن.

دەسپێکی کاری بەمشێوەیە کەسەعید کوڕی جوبەیر ئاماژەی پێداوە و دەڵێت: پیاوێك لەمنداڵەکانی ئیسرائیل کتێبی دەخوێندەوە و کاتێك گەشتە ئەم وتەی خوای گەورە کەدەفەرمێت: بەندەکانی سەختگیر و دەمارگیری خۆم بۆ سەر ئێوە ئیسرائیلیەکان دەنێرم(منداڵەکانی ئیسرائیل /٤/١٧). وتی: خواوەندا، ئەم پیاوە نیشانی من بدە کە لەناوبردنی ئیسرائیل بە دەستی ئەو ئەنجام دەدەیت. لەخەودا، پیاوێکی هەژاریان نیشاندا کە لەبابل دەژیا و پێیان دەوت بخت النصر. ئەو لەڕێگای بازرگانییەوە بەرەو بابل کەوتە ڕێ و هەژارانی کۆدەکردەوە و لە بخت النسری دەپرسی. سەرئەنجام ئەویان بردە لای بخت النسر. ئەو بەدوای بخت النسری نارد. هێنایان و بینی سواڵکەرێکی نەخۆشە. ئەو لای بخت النسر مایەوە و دەرمانی کرد تا چاك بوویەوە. کاتێك لەنەخۆشی هەستایەوە و ویستی سەفەر بکات، بخت النسر بەگریانەوە پێی وت: تۆ باشەی زۆرت لەگەڵ مندا کرد و من توانای پاداشت دانەوەی تۆم نییە! ئەو پیاوە ئیسرائیلیە وتی: دەتوانیت پاداشت بدەیتەوە. نامەیەك بنووسە ئەگەر بەپاشایەتی گەشتیت، ئازادم کەیت و زیانم پێنەگەیەنیت. بخت النسر وتی: ئایا گاڵتەم پێدەکەیت؟ ئیسرائیلی وتی: ئەو ڕۆژە بەناچاری دێت.

پاشای ئێران ویستی لەبارودۆخی شام ئاگادر ببێتەوە. پیاوێك بڕواپێکراوی خۆی نارد تا هەواڵەکانی ئەو سەرزەمینەی بۆ بهێنێت و ئاگادار بێت لەوەی خەڵکی ئەوێ چۆن ڕۆژگار بەسەر دەبەن. پیاو ڕۆشت و بخت النیر کەسواڵکەرێکی هەژار بوو تەنیا بۆ خزمەت کردن دوای کەوت. کاتێك هاتە شام، سەرزەمینێکی بینی کەزیاتر لەهەموو شوێنەکان ئەسب و پیاوی شەڕکەر و کەرەستەی نیزامی جۆراوجۆری هەیە. ئەم

دیمەنە گێژ و پەرێشانی کرد و ئەو لەهیچی نەپرسی. بخت النسر دەرۆشتە ناو کۆری شامییەکان و دادەنیشت و بەوانی دەوت: ئێوە چی ڕێگریتان لێدەکات هێرش بکەنە سەر بابل؟ ئەگەر هێرشی بکەنە سەر، ماڵێك نابێت شتێکی لێ بەدەست نەهێنن. هەموویان وتیان: ئێمە شەرکردن بەباشی نازانین و بەدوای شەڕەوە نین. کاتێك گەڕانەوە، پێشڕەوانیان لەپیاوانی شەڕکەر و ئەسب و کەرەستە نیزامیەکان ئاگادار کردەوە. بخت النسر کەسی بۆ لای پاشا نارد و خوازیاری بینینی بوو تا بارودۆخەکەی بۆ ڕون بکاتەوە. پاشا بانگی کرد و بخت النسر هەموو هەواڵەکانی بۆ باس کرد. دواتر پاشا بڕیاریدا لەشکرێك کۆبکاتەوە لەچوار هەزار پیاوی شەڕکەری سوارکار و ڕەوانەی شامی بکات. ئەو لەگەڵ کەسەکانی خۆی گفتوگۆی کرد تا یەکێك بکاتە فەرماندەی ئەوان. یەکێك لەهاوڕێکانی ئەویان دیاری کرد. پاشا وتی: ئەو پەسەند ناکەم. ئەم کارە تەنیا بەبخت النسر دەکرێت. ئەوی کردە پاشای ئەوان و بەرێکەوتن. تالآنی زۆریان کۆکردەوە و هەندێ لەشارەکانیان وێران کرد و تەندروست گەڕانەوە.

دواتر لهراسب ئەوی وەك سوپاسالاری ناوچەکانی نێوان ئەهواز تا سەرزەوینی ڕۆم لەرۆژئاوای دیجلە دەستنیشان کرد. هۆکاری رۆشتن و هێرش کردنە سەر منالەکانی ئیسرائیل بۆ ئەو ئەمە بوو: کاتێك لهراسب ئەوی هەڵبژارد (ئاماژەمان پێدا) و رۆشتە شام، خەڵکی دیمەشق و بیت المقدس پەیمانی ئاشتیان لەگەڵدا بەست. ئەو بارمتەی زۆری لێگرتن و گەرایەوە. کاتێك لە قودس موە رۆشتە ناو تەبەرییە منالەکانی ئیسرائیل شۆرشیان کرد و یاخی بوون و دەستیان بەشەڕ لەگەڵ ئەو پاشایە کرد کەپەیمانی ئاشتی لەگەڵ بخت النسر مۆر کردبوو. ویستیان بیکوژن و وتیان: لەگەڵ خەڵکی بابل بەنەرمی هەڵس و کەوتت کرد و ئێمەت سوك و ریسوا کرد. کاتێك بخت النسر ئەمەی بیست، ئەو بارمتانەی لای بوون کوشتی و بۆ قودس گەرایەوە و وێرانی کرد.

دەستەیەك دەڵێن: ئەوەی بخت النسری خستە سەر کار، بەهمەن کوڕی بشتاسب کوڕی لهراسب بوو. بخت النسر خزمەتی باوك وباوەگەورێ و خودی ئەوی کردبوو و تەمەنی درێژی پێبڕابوو. بەهمەن کەسانێکی بۆ بیت المقدس بۆ لای پاشای منالەکانی

ئیسرائیل نارد و ئەو پیاوە ئیسرائیلیە ئەوانی کوشت. بەهەمەن لەم کارە تووڕە و بەبخت النسر فەرمانڕەوایی هەرێمەکانی بابلی بەخشی و ئەوی بەسوپایەکی زۆرەوە نارد و ئەو کارەی کرد کەئاماژەی پێدەدەین.

ئەمانە هۆکاری دەرەکیەکان بوون بەڵام هۆکاری سەرەکی و بنچینەیی کەئەم بزوێنەرانەی دروست کرد و بووە هۆی رق لەمناڵەکانی ئیسرائیل ، نافەرمانی و گوناح لەبەرابەر خوای گەورە و خۆ دوور خستنەوە لەفەرمانەکانی ئەو بوو.

چۆنییەتی هەڵس و کەوتی خوا لەگەڵ مناڵەکانی ئیسرائیل بەم شێوە بوو کاتێك یەکێکی دەکردە پاشای ئەوان، پێغەمبەرێکیشی بۆ دەنارد تا رێنوێنی بکات و فەرمانەکانی تەوراتی فێربکات. پێش هێرش کردنی بخت النسر بۆ سەر ئەوان، روداوە ناخۆش و گوناحەکان لەناو مناڵەکانی ئیسرائیل روو لەزیاد بوون بوو. پاشاکەیان یقونیا کوڕی یویاقیم بوو. خوا ئەرمیایی وەك پێغەمبەربۆ نارد کەدەستەیەك دەڵێن هەمان خزرە. ئەو لەناو ئەواندا مایەوە و بۆ کاری چاکە هانی دەدان و لەکارە قێزەون و ناشیرینەکان دووری دەخستنەوە و سەنحاریبی بیر دەهێنانەوە. ئەوان نەگەڕانەوە بۆ سەر رێگای راست. خوا فەرمانی پێدا ئەوان لەهەڕەشە و سزای خوایی ئاگاداربکاتەوە و بڵێت ئەگەر بۆ فەرمانی خوا نەگەڕێنەوە، کەسێکیان دەنێرێتە سەر کەکوشتاریان دەکات، دەیانکاتە کۆیلە وبەسوپاکەی هێرشیان دەکاتەسەرکەنرمی و خۆشەویستی لەدڵی پاك دەکاتەوە. ئەوان بۆ رێگای خوا نەگەڕانەوە و خوا پەیامی پێدا: بێ گومان ئاژاوەیەکیان بۆ دەنێمەوە کە زانا و فرەزان سەرگەردان بکات و باوەڕی باوەڕداران و فرمزانی زاناکان بسڕێتەوە. بێ گومان دڵرەقێك و ستەمکارێکیان بەسەریاندا زاڵ دەکەم و جلی ترساندی لەبەر دەکەم و خۆشەویستی لەدڵ دەسڕمەوە. لەگەڵ ئەودا سوپایەك هاوشێوەی شەو تاریك بن و لەشکرێك وەك هەوری چڕ، هاورێیەتی بکەن. ئەو مناڵەکانی ئیسرائیل لەناو بەرێت و رقیان لەدڵدا پەروەردە بکات و بیت المقدس وێران بکات.

کاتێك ئەرمیا ئەمەی بیست قیژاندی، گریا وجلی دڕاند و خۆڵەمیشی کرد بەسەردا و لەخوا پاڕایەوە تا ئەم رقەی خواییە لەرۆژگاری ئەو دوور بخاتەوە.

خوا وەحی پێکرد: سوێند بەگەورەیی خۆم بیت المقدس وێران ناکەم و مناڵەکانی

منداڵەکانی ئیسرائیل لەناو نابەم تا لەتۆوە بۆ ئەم کارە فەرمانێك بێت. ئەرمیا شادمان بوو و وتی: سوێند بەو کەسەی موسا و پێغەمبەرەکانیتری بەراستی هەڵبژارد، هەرگیز فەرمانی لەناوچوونی منداڵەکانی ئیسرائیل نادەم.

ئەرمیا هاتە لای پاشای منداڵەکانی ئیسرائیل و لەوەی وەحی پێکرابوو، ئاگاداری کردەوە. پاشا شادمان بوو. ئەوان دوای ئەمە سێ ساڵ مانەوە و جگە لەتاوان و خراپەکاری هیچیتریان نەکرد لەکاتێکدا سەردەمی مەرگ و لەناوچوونیان نزیك ببوویەوە. چیتر وەحی نەدەهاتە خوار چوونکە وانەیان وەرنەدەگرت. پاشاکەیان پێیانی وت: ئەی منداڵەکانی ئیسرائیل دوای ئەوەی ئەشکەنجەی خواییتان بەسەرداباری، لەوەی هەن و دەیکەن، دەگەڕێنەوە و خۆپارێزی دەکەن. ئەوان وانەیان وەرنەگرت. خوا خستیە دڵی بخت النسر تا بەرەو منداڵەکانی ئیسرائیل لەبیت المقدس بڕوات و ئەو بە سوپایەکی زۆر کە هەوایان پڕدەکرد، بەرێکەوت.

پاشای منداڵەکانی ئیسرائیل ئەمە هەواڵەی بیست و ئەرمیای پێغەمبەری بانگ کرد، وتی: کوا ئەو موژدەی خواکەت کە گومانت دەبرد تا تۆ فەرمان نەدەیت، بیت المقدس وێران نابێت؟ ئەرمیا وتی: خواکەی من بەڵێنی خۆی دەباتەسەر ، من پێی باوەڕدارم.

کاتێك کۆتایی نزیك بوویەوە و کاتی ئەمانی سیلسیلەی پاشایەتی ئەوان گەشت، خوا فریشتەیەکی لەروخساری مرۆڤ بۆ لای ئەرمیا نارد و فەرمووی: داوای دادپەروەری لێبکە. فریشتە هاتە لای ئەرمیا و وتی: ئەی ئەرمیا، من پیاوێك لەمنداڵەکانی ئیسرائیلم، لەتۆ لەبارەی کەس و کارم داوەریم دەوێت. من بەفەرمانی خوا ئەرکی خزمایەتی و کەس و کاری خۆم لەگەڵ ئەواندا بەهێز دەکەم و دەیپارێزم بەڵام هەرچەندە چاکە و گەورەییان لەگەڵدا دەنوێنم، لەگەڵ من دوژمنتر و خراپکارتر دەبن. ئەرمیا وتی: پەیوەندی خۆت لەگەڵ خوادا بەباشی ڕابگرە، ئەوەی خوا فەرموویەتی بەردەوام بێت، بەردەوام بیپارێزە. فریشتە ڕۆشت و دوای چەند ڕۆژ بەهەمان روخسار گەڕایەوە. ئەرمیا لێی پرسی: ئایا هەڵس و کەوتیان ڕوی لەپاکی و چاکی نەکرد؟ ئایا ئەوەی دەتویست لەوانت نەبینی؟ فریشتە وتی: سوێند بەوەی تۆی بەراستی و پاکی هەڵبژارد، هیچ چاکەیەك کەهەرکەس لەگەڵ خزمان کەس و کاری خۆی دەیکات نەبووە مەگەر ئەنجامم دابێت و باشتر لەوەم کردبێت بەڵام ئەوان

بەردەوام لەسەر خراپەکاری خۆیان پێدادەگرن. ئەرمیا وتی: بگەڕێرەوە لایان و زیاتر چاکەیان لەگەڵدا بکە. فریشتە هەستا و چەند رۆژێك مایەوە و لەم کاتەدا بخت النسر بەسوپایەك هاوشێوەی کولە و مێرو لەبیت المقدس دابەزی. منداڵەکانی ئیسرائیل لێیان ترسان. پاشەکەیان بەئەرمیایی وت: کوا ئەوەی خواوەند مژدەکەی پێدای؟ ئەرمیا وتی: باوەڕم بەخوای خۆم هەیە.

دواتر فریشتەیەك کەخوا ئەوەی بۆ داوەری کردن بۆ لای ئەرمیا دەنارد، گەڕایەوە (و ئەو لەسەر دیواری بیت المقدس دانیشتبوو). وەك جاری یەکەم قسەی خۆی کرد و لەکەس و کارەکەی و خراپەکاری ئەوان شکایەتی کرد و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا تا ئەمڕۆ لەسەر هەموو شتێك خۆراگریم کردووە چوونکە هۆکاری تورەبوونی خۆم بووم بەڵام کردەوەیەکی زۆر ناشیرینم لێ بینین کەبووە هۆی تووڕەیی خوای گەورە. ئەگەر ئەمڕۆ هەڵس و کەوتی جارانیان بووایە، تووڕەیی من زیادی نەدەکرد بەڵام ئەمڕۆ بۆ خوا تووڕەم و هاتووم لەکارەکانی ئەوان ئاگادارت بکەمەوە. سوێندت دەدەم بەو خوایەی بەراستی و پاکی تۆی نارد داوای لەناوچوونیان لەخوا بکەیت و نفرینیان بکەیت. ئەرمیا وتی: ئەی خوای ئاسمان و زەمینەکان ئەگەر ئەوان لەسەر راستی و پاکین بیانپارێزە وئەگەر هۆکاری تووڕەیی تۆن و کارێك دەکەن لای تۆ جێگی رازی بوون نییە، لەناویان بەرە. کاتێك ئەم قسە لەدەمی ئەرمیا هاتەدەر، خوا هەورەتریشقەیەکی لەئاسمانی بیت المقدسەوە نارد، شوێنی قوربانی کردن ئاگری گرت و حەوت درگا لەدرگاکانی کەوت.

کاتێك ئەرمیا ئەمەی بینی، قیژاندی و جلی دراند و خۆڵەمیشی بەسەردا کرد و وتی: ئەی پاشای ئاسمان و زەمینەکان، ئەی باشترینی باشەکان، کوا ئەو مژدەی بەمنت دابوو؟ خوا وەحی پێکرد: ئەوەی ئەوان بینیان جگە لەفەرمانی تۆ نەبوو چوونکە تۆ خۆت بەنێردراوەکەی ئێمە وت. ئەرمیا دڵنیا بوو ئەم ئەشکەنجەیە لەسەر داوای خۆی بەسەر منداڵەکانی ئیسرائیلدا باریوە و پرسیارکەر لای خواوە هاتبوو. ئەرمیا لەشار رۆشتەدەر و رۆشت و تێکەڵ بەئاژەڵە کێوی و دەشتیەکان بوو. بخت النسر و سوپاکەی هاتنە بیت المقدس. سەراسەری شامی بڕی و ئەوەندەی لەمنداڵەکانی ئیسرائیل کوشت کەئەوانی لەسەر زەوی پاك کردەوە و بیت المقدسی

وێران کرد و فەرمانی بەسوپاکەی خۆیدا خۆڵیان هێنا و پڕیان کردەوە. ئەوسا بەرەو بابل کەوتە ڕێ و دیلەکانی منداڵەکانی ئیسرائیلی لەگەڵ خۆی برد. فەرمانیدا هەموو پاشماوەکانی بیت المقدس کۆبکەنەوە. هەموویان کۆبوونەوە و بخت النسر لەنێوان ئەوان سەد هەزار منداڵی هەڵبژارد و ئەوانی بەسەر شا و فەرماندەکان دابەش کرد. لەناو ئەو کوڕانە، دانیالی پێغەمبەر و حەنانیا و عەزاریا و میشاییل دەبینران. ئەو منداڵەکانی ئیسرائیل بۆ سێ دەستە دابەش کرد. یەك لەسەر سێی کوشت و یەك لەسەر سێی لەشام هێشتەوە و یەك لەسەر سێی بەدیلی گرت. خوا ژیانی درێژی بەئەرمیا بەخشی . ئەرمیا ئەو کەسەیە لەبیابانەکانی سەر زەوی و شارەکان بەردەوام دەبینرا.

بخت النسر بۆ بابل گەڕایەوە. تا ئەو کاتەی خوا دەیویست لەسەر تەختی پاشایەتی دانیشت. ئەو پاشا بوو تا خەوێکی بینی و لەناکاو شتێکی دی، هەموو شتێکی لەبیر بردەوە. دانیال و حەنانیا و عەزاریا و میشاییلی بانگ کرد و وتی: لەو خەوی بینیومە ئاگادارم چوونکە ئەگەر ئەو کارە نەکەن شانەکانتان هەڵدەکەنم. ئەوان هاتنەدەر و لەدەرگای خوا پاڕانەوە و داوایان لێکرد لەخەوەکە ئاگاداریان بکاتەوە. خوا ئەوی دەیانویست بەوانی دا و ئەوانی لەخەوەکە ئاگادار کردەوە. ئەوکات گەڕانەوە لای بخت النصر و وتیان: لەخەودا پەیکرێکت بینی. وتی: ڕاستە. وتیان: قاچ و قولاپەکانی لەگڵ بوو، ئەژنۆ و ڕانەکانی لەمس، سکی لەسیم، سینەی لەزێر و ملی لەئاسن. لەم کاتە کەتۆ لێت دەڕوانی و خۆشت دەویست خوا تاشە بەردێکی پیا کێشا و ورد هاڕی کرد و ئەمە ئەوە بوو تۆ لە بیرت کردبوو. وتی: ڕاست دەکەن بەڵام لێکدانەوکەی دەبێتە چی؟ وتیان: ئەوەی بەتۆیان نیشاندا پاشایەتی پاشاکان بوو کەدەستەیەکیان لەوانیتر نەرمتر و لەپاشایەتی چاکەکارترن. یەکەم گڵێك بوو لەهەموویان نەرمتر و سستتر. لەسەر ئەو مس بوو کە لەو باشتر و لەپێشترە. لەسەر مس، سیم بوو کە لەپێشتر و باشترە و دواتر لەسەر ئەو زێربوو کەباشتر و چاکتر لەسیمە. لەسەر ئەوان ئاسنە کەپاشایەتی تۆیە. پاشایەتی تۆ سەخت ترین و ڕێزدارترین شێوەکانی پاشایەتییە. بەڵام ئەو تاشە بەردەی بینیت پێغەمبەرێکە خوا دەینێرێت و کارەکان دەکەوێتە دەست ئەو.

کاتێك دانیال و هاوڕێکانی لێکدانەوەیان بۆ خەوەکەی بخت النسر کرد، ئەوانی نزیك کردەوە و لەکارەکاندا راوێژی پێدەکردن. لەم کاتەدا هاورێکانی بخت النس (لەگەڵ هاورێکانی ئەمان لەمناڵەکانی ئیسرائیل) رژدیان پێدەبردن و دەستیان بەدوزمانی کرد و هەندێ بابەتیان هێنایە سەرزمان کەبووە هۆی ترسی ئەو. ئەو فەرمانیدا چاڵێك هەڵبکەنن و بیانخەنە ناو چاڵەکە. لەگەڵ ئەواندا ئاژەڵی دڕندەی کردە خوار تا بیانخوات. دواتر هاورێکانی بخت النسر وتیان: برۆین بخۆین و بخۆینەوە. ئەوان رۆشتن و سەرقاڵی خواردن وخواردنەوە بوون. دواتر گەڕانەوە و ئەوانیان بینی دانیشتوون و ئاژەڵە درندەکانیان بینی دوو دەستی خۆی لەناو ئەواندا بلاّو کردۆتەوە و پەلاماری هیچ کامیانی نەداوە. لەگەڵ ئەواندا پیاوی حەوتەمیان بینی. ئەو یەکێك لەفریشتەکان بوو کەهاتەدەر و کوڵەمستێکی لەبخت النسر دا و ئەوی سڕییەوە و لەناو ئاژەڵە وەحشییەکان کردی بەشێر، بەلاّم لەگەڵ ئەوەیشدا هەستی مرۆڤانەی مابوو. دواتر خوا روخساری بۆ روخساری مرۆڤ و پاشایەتییەکەی بۆ گەڕاندەوە. کاتێك پاشایەتی بۆ گەرایەوە، دانیال و هاورێکانی بوونە بەرێزترین کەسەکەکان لای ئەو. پارسییەکان گەڕانەوە و لە دانیال و هاورێکانی لای بخت النصسر دووزمانی و ئاژاوەگێریان کرد و وتیان: کاتێك دانیال شەراب دەخوات لەتاو میز کردن ناتوانێت خۆی رابگرێت و ئەمە کارە لای ئەوان شەرم بوو. بخت النسر خواردنی بۆ دروست کردن و دانیالی بۆ لای خۆی بانگ کرد و بەدەرگاوانی وت: یەکەم کەس بۆ میز کردن دێتەدەر بیکوژە و ئەگەر وتی من بخت النسرم، بڵێ درۆ دەکەیت چوونکە بخت النسر منی بەکوشتنی تۆ فەرمانداوە.

لەم کاتەدا خوا میز کردنی لەسەر دانیال هەڵگرت و یەکەم کەس لەناو ئەم تاقمە هاتەدەر، بخت النسر بوو کە نیشانی دەدا من پاشام و ئەمە لەکاتی شەودا بوو. کاتێك دەرگاوان ئەوی بینی، هێرشی کردە سەر تا بیکوژێت. پێی وت: من بخت النسرم، دەرگاوان وتی: درۆ دەکەیت چوونکە بخت النسر فەرمانی پێدام تۆ بکوژم. دەرگاوان کوشتی.

لەبارەی هۆکاری کوژرانی داستانی تریش وتراوە بەمشێوە: خواوەند مێشێکی بۆ نارد

ورۆشتە ناو لوتی. ئەوەندە رۆشتە سەر تا گەشتە سەری. ئاسودەیی و ئارامی نەبوو مەگەر ئەوی لەسەریان بدایە (یا خۆی سەری بە دار و دیواردا دەکێشا) کاتێك سەردەمی مەرگی هات، بەکەسەکانی وت: سەرم بقڵشن و ببین چییە منی بێزار کردووە. کاتێك مرد وسەریان قڵشت، مێشەکەیان لەناو مێشکیدا بینی، تا خوا بەهێزی خۆی بەبەندەکانی نیشان بدات و سستی و ناتەوانی بخت النسر ئاشکرا بکات لەبەر ئەوەی کاتێك یاخیگەری کردە پیشە، خوا بەناتەوانترین نافرێنراوەکانی خۆی ئەوی لەناو برد، لەپێش و بەرزتر و پاکە خوایەك فەرمانی هەموو شتێك بەدەست ئەوە، هەرچی بیەوێت دەیکات و هەرچی بیەوێت دەیدات.
دانیال لەسەرزەمینی بابلدا مایەوە و دواتر رۆشتە شووش کەیەکێکە لەشارەکانی خوزستان. لەوێ مرد و بەخاك سپێردرا.

کاتێك خوای گەورە ویستی منالەکانی ئیسرائیل بۆ بیت اللقدس بگەرێنێتەوە، بخت النسر مردبوو چوونکە ئەو دوای وێران کردنی بینت المقدس بەوتەی هەندێ لەزاناکان چل ساڵ مایەوە و دوای ئەو یەکێك لەکورەکانی بەناوی ئوالمردج یا (والمردج) پاشایەتی گرتەدەست و بیست و سێ ساڵ لەو سەرزەمینە پاشایەتی کرد ومرد و دوای خۆی کورەکەی بەناوی بلتاسر یەك ساڵ پاشایەتی کرد. کاتێك ئەو لەسەر تەخت دانیشت، بارودۆخ ئاڵۆز و پاشای ئێران ئەوی لابرد. لەبارەی ئەو وەك ئاماژەمان پێدا بۆچوونەکان جیاوازە. دوای ئەو داریوشی بەسەر بابل و شام کردە فەرمانرەوا کە سێ ساڵ مایەوە. داوتر ئەوی لابرد و لەجیاتی ئەو ئەخشویرشی دانا کە سیانزە ساڵ مایەوە و دوای ئەوە کوڕەکەی کیرش علمی (کوڕشی گەورە) لەسیانزە ساڵی بوو بەپاشا. ئەو تەورات فێرببوو و باوەڕی بەئاییینی یەهودی هێنابوو. ئەو لەدانیال و هاورێکانی وەك حەنانیا و عەزاریا و کەسانیتر زانیاری زۆری وەرگرت. ئەوان داوایان لەکورشی گەورە کرد فەرمان بەجولەکەکان بدات بۆ بیت المقدس بگەرێنەوە. ئەو وتی: ئەگەر لەئێوە هەزار پێغەمبەر بەجێدەمان، دەستبەرداری ئێوە نەدەبووم. ئەو دانیالی بۆ پێگەی داوەری کردن بەرز کردەوە و هەموو کارەکانی خۆی بەو سپارد و فەرمانی پێدا ئەوەی بخت النسر لەمناڵەکانی ئیسرائیلی بەتاڵان بردووە، لەناو ئەواندا دابەشی بکات. هەروەها فەرمانی پێدا بیت المقدس ئاوەدان بکاتەوە. ئەم

شارە لەرۆژگاری ئەو ئاوەدان بوویەوە و منالەکانی ئیسرائیل گەڕانەوە.
ئەم ماوە لەفەرمانڕەوایی ئەم پاشایانە، لەوێرانی بیت المقدسەوە مێژوەکەی دەنوسرێتەوە کە لەسەر دەستی بخت النسر ئەنجامدرا. رۆژگاری پاشایەتی کورش بیست و دوساڵ بوو.

دەستەیەك دەڵێن: ئەوەی فەرمانی گەڕانەوەی منالەکانی ئیسرائیل بۆ شام دا، بشتاسب کوڕی لهراسب بوو. هەواڵی وێرانی شامیان پێدا و پێیان وتبوو: کەس لەمنالەکانی ئیسرائیل لەوێ نەماوەتەوە. ئەو لەسەرزەمینی بابل جاریدا: هەرکەس لەمنالەکانی ئیسرائیل دەیەوێت بۆ شام بگەرێتەوە، دەبێت بگەرێتەوە. پیاوێکی لەبنەماڵەی داوود کردە پاشای ئەوان و فەرمانی پێدا سەرلەنوێ بیت المقدس ئاوەدان بکاتەوە. منالەکانی ئیسرائیل گەڕانەوە و ئەو شارەیان دروست کردەوە.

ئەرمیا کوڕی خلقیا (حزقیا) لەتیرەی هارون کوڕی عیمران بوو. کاتێك بخت النسر هێرشی کردە سەر شام و بیت المقدسی وێران کرد و منالەکانی ئیسرائیل کوشت وبەدیلی گرتن، لەشارەکان خۆی دوور خستەوە و تێکەڵ بەئاژەڵە کێوی و دەشتیەکان بوو. کاتێك بخت النسر بۆ بابل گەرایەوە، ئەرمیا سوار لەسەر کەرێك بەگوشراوی ترێ و سەوەتەیەك هەنجیر گەشت و بیت المقدسی بەوێرانی بینی و وتی: کەی خوا ئەمانە دوای مردن زیندوو دەکاتەوە. خوا ئەوی بۆ سەد ساڵ مراند (بقرە/٢/٢٥٩). دواتر کەرەکەی ئەوی مراند و چاوەکانی لەوان دوور خستەوە و کاتێك بیت المقدس ئاوەدان بوویەوە، خوا ئەرمیایی زیندوو کردەوە. سەرەتا ژیانی بۆچاوی گەڕاندەوە و دواتر جەستەی زیندوو کردەوە و ئەو دەیروانی. پێی وترا: چەندە خەوتبوویت؟ وتی: رۆژێك یا بەشێك لەرۆژ. پێی وترا: سەد ساڵ خەوتبوویت. ئێستا لەخواردن و خواردنەوەی خۆت بروانە کەهیچیان بەسەر نەهاتووە – ئاڵ و گۆریان بەسەردا نەهاتوە و لە کەرەکەت بروانە(بقرە/٢/٢٥٩). سەیری کەرەکەی خۆی کرد کەبەشەکانی یەك یەك پەیوەستی یەکتر دەبوونەوە و دواتر بەگۆشت داپۆشران و دواتر خوا فەرمانی زیندوو بوونەوەی پێدا و لەشوێنەکەی هەستا و سەیری شاری

کرد کەناوەدان دەکرێتەوە و منداڵەکانی ئیسرائیل تیایدا زۆربوونەتەوە و لەشارەکانەوە روی تێدەکەن.

ئەو وێرانی و کوژرانی و دیل کرانی خەڵکەکەی لەبیر بوو. کاتێك بەناوەدانی بینی، وتی: ئێستا زانیم خوا بۆ هەر کارێك بەتوانایە (بقرە/٢/٢٥٩).

دەستەیەك دەڵێن: ئەو کەسەی خوا بۆ سەدساڵ مراندی و دواتر زیندووی کردەوە، عوزەیر بوو. کاتێك زیندوو بوویەوە، ویستی بڕواتە ماڵەکەی خۆی لەبیت المقدس و لەوێ پیرێژنێکی کوێری بینی کەپێشتر کەنیزی بوو و ئێستا تەمەنی سەد و بیست ساڵ بوو. لێی پرسی: ئایا ئێرە ماڵی عوزەیرە؟ پیرێژن گریا و وتی: بەڵێ، دەبینم جگە لەتۆ کەس عوزەیر بیر ناهێنێتەوە. وتی: من عوزەیرم. پیرێژن وتی: عوزەیر داوای هەرچی لەخوا بکردایە پێی دەدا. داوا لەخوا بکە من باش بکاتەوە. ئەو داوای لەخوا کرد و پاڕایەوە، سۆمای چاو بۆ پیرێژنەکە گەڕایەوە و هەستا و بەرێگادا رۆشت و کاتێك ئەوی بینی، ناسییەوە. لەم کاتەدا عوزەیر کوڕێکی بوو سەد و سیانزە ساڵ و منداڵەکانی کە گەورە ببوون. کەنیزەکە رۆشت و هەمووانی ئاگادار کردەوە. ئەوان هاتن و کاتێك بینیان، کوڕەکەی ئەوی لەروی نیشانەیەك(خاڵێك) کە لەپشتیدا بوو، ناسییەوە.

دەستەیەك دەڵێن: عوزەیر لەگەڵ منداڵەکانی ئیسرائیل لەعێراق بوو و دواتر هاتە بیت المقدس و تەوراتی بۆ منداڵەکانی ئیسرائیل تازە کردەوە چوونکە کاتێك ئەوان بۆ بیت المقدس گەڕانەوە، تەوراتیان پێنەبوو لەبەر ئەوەی لێیان سەندبوون و لەگەڵ شتەکانیتر سوتاندبوویان و لەناویان بردبوو. عوزەیر لەگەڵ دیلەکاندا گیرابوو. کاتێك گەڕایەوە بۆ بیت المقدس، شەو و رۆژ دەگریا و خۆی لەخەڵك بەدوور دەگرت. لەو کاتەی لەم حاڵەدا بوو و خەمبار دەگریا، پیاوێك هاتە لای (و ئەو دانیشتبوو) و وتی: ئەی عوزەیر بۆ دەگریت؟ وتی: لەبەر ئەوەی نوسراوی خوا لەناو ئێمەدا بوو و ئێستا لەناوچووە. وتی: ئایا دەتەوێت خوا بۆ ئێوەی بگەڕێنێتەوە؟ وتی: بەڵێ. وتی: بگەڕێرەوە و رۆژو بگرە و خۆت پاك و خاوێن بکە و ژوانی ئێمە بەیانی ئێرە بێت کەلێرەدا یەکتر دەبینین. عوزەیر ئەم کارەی کرد و هاتە ئەوێ و چاوەڕوانی هاتنی

ئەوی دەکرد. ئەو پیاوە دەفرێك ناوی هێنا (ئەو فریشتەیەك بوو خوا لەروخساری مرۆڤدا ناردبووی) لەو ئاوەی دەرخوارد دا و لەناکاو تەورات لەدڵیدا نەخشی بەست. ئەو گەرایەوە بۆ لای منالەکانی ئیسرائیل و تەوراتی بەوان سپارد و ئەوان بەهەموو حەلاڵ و حەرام و سنورەکانی، ناسیانەوە و زۆریان خۆشدەوێست بەشێوەیەك کەسیان پێشتر ئەوەندە خۆش نەویستبوو. کارەکانی ئەوانی رێکخست و لەناو ئەواندا مایەوە تا خوا گیانی گرت و بردییەوە بۆ لای خۆی. دووبارە لەناو منالەکانی ئیسرائیل کاری ناشیرین و قێزەون دەرکەوتەوە کەدەستەیەك لەوان وتیان: عوزەیر کوری خوایە. منالەکانی ئیسرائیل لەبیت المقدس بوون و لەشوێنەکانیتر دەهاتنە ئەوێ و ژمارەیان زیادی کرد تا رۆمیەکان هاتن و لەسەردەمی (پاشاکانی تیرەکان) بەسەریاندا زاڵ بوون و دوای ئەوە چیتر لەدەوری یەك کۆنەبوونەوە.

زاناکان لەبارەی داستانی بخت النسر و ئاوەدان کردنەوەی بیت المقدس جیاوازی قووڵیان هەیە کە ئێمە بۆ رێز گرتن لەکەمبێژی، زۆریمان پشت گوێ خست.

داستانی شەر کردنی بخت النصر لەگەڵ عەرەب

دەڵێن: خوا بەبەرخیا کوڕی حنیا (ئەحنیا)وەحی کرد و پێی فەرموو بەبخت النصر بڵێت بۆ ناسپاسی کردنی عەرەبەکان هێرشیان بکاتە سەر و شەڕکەرەکانیان بکوژێت و ژن و منداڵەکانیان بەدیلی بگرێت و سامانەکانیان بەفیرۆ بدات. بەرخیا پەیامەکەی خوای گەیاند. بخت النصر لەعەرەبە بازرگانەکان لەوڵاتەکەی خۆی دەستی پێکرد و ئەوانی گرت. لەنەجەف بێستانێکی بۆ دروست کردن و ئەوانی تیا زیندانی کرد و پاسەوانی بۆ دانان. ئەم هەواڵە لەناو عەرەبەکان بڵاو بوویەوە و دەستەیەکیان بۆ خۆپاراستن هاتنە لای بخت النسر و داوای ئەمانیان کرد. لێیان خۆشبوو و ئەوانی لەسواد جێگە کردەوە. ئەوان شاری ئەنباریان دورست کرد و بخت النسر خەڵکی حیرەی رزگار کرد و ئەوان لەسەراسەری ژیانی ئەو لەوێ نیشتەجێ بوون.

کاتێك مرد پەیوەستی دانیشتوانی ئەنبار بوون و ئەمە یەکەم مانەوەی عەرەبەکان لەسودا و ئەنبار و حیرە بوو. لەوە بەدوا عەرەبەکان بەرەو نجد و حیجاز بەرێکەوتن و خوا وەحی بەبەرخیا و ئەرمیا کرد و فەرمانی بەوان دا برۆنە لای مەعد کوڕی عەدنان و بیگرن و بیهێنن بۆ حەران. خوا ئەم دووانەی ئاگادار کردەوە کەمحمد دوایین پێغەمبەر(د.خ) لە نەژادی ئەو دەبێت. ئەم دووانە بەرێکەوتن تا و پێش بخت النسر گەشتنە مەعد و هەمان کات ئەویان بۆ حەران هێنا. ئەو لەمکاتەدا دوانزە ساڵی بوو. لەملا بخت النسر بەرێکەوت و چاوی بەعەرەبەکان کەوت و دەستی بەشەڕ کردن کرد و تێکیشکاندن و زۆری کوشت و رەوانەی حیجاز بوو. عەدنان عەرەبەکانی کۆکردەوە و لە(زاتی عیرەق) شەڕی لەگەڵ بخت النسردا کرد. شەڕێکی قورس رویدا و عەدنان تێکشکا و بخت النسر تا قەڵاکانی ئەوێ شوێنی کەوت. عەرەبەکان دەوری عەدنانیان گرت و هەرکام لە دوو لاوە بۆ خۆی و کەسەکانی خەندەکی دروست کرد. بخت النصر سەنگەری دروست کرد. یەکەم کەس بوو سەنگەری دروست کرد. شمشێرەکانی ئەوانیان گرت و ئەوان هاواری داخ وپەشیمان بوونەوەیان بەرز بوویەوە و عەدنان دەستی لە بخت النسر هەڵگرت و بخت النسر دەستی لەعەدنان. دوو دەستەکە لەیەك جیابوونەوە. کاتێك بخت النسر رۆشت، مەعد کوڕی عەدنان لەگەڵ پێغەمبەرەکان هاتەدەر و رۆشت تا گەشتە مەککە و سەرلەنوێ دروستی کردەوە و

ناڵاکانی بەرز کردەوە و حەجی کرد و پێغەمبەرەکان لەگەڵیدا حەجیان کرد. مەعد هاتە دەر و ڕۆشت تاگەشت ئیسوت (ئیشوب،ریسوب) و لەپاشماوەکانی بنەماڵەی حرس کوڕی مفاز جەرهەمی پرسی. پێیان وت: جەوشەم کوڕی جەلهەمە ماوەتەوە. مەعد کچەکەی ئەوی کردە هاوسەری خۆی و ئەو ژنە نزار کوڕی مەعدی بۆ هێنایە دنیا.

داستانی بشتاسب و روداوەکانی رۆژگاری پاشایەتی ئەو وکوژرانی باوکی لهراسب

کاتێك بشتاسب کوڕی لهراسب لەسەر تەختی پاشایەتی دانیشت، بە بەهێزی پاراستی و ئایینەکانی سەرلەنوێ زیندوو کردەوە و لەفارس بناغەی شاری (فسا)ی دارشت و حەوت کەس لەگەورە پیاوانی ولاتەکەی یەکیەك لەپێگە شایانەکانی ئەوێ دانا و بەهەرکام ولاتێك بەئەندازەی پێگەکەی بەخشی. دواتر ئەو نامەبەر وپەیامی رەوانەی دەرباری شای تورکەکان کرد کەناوی خزراسف بوو براکەی ئەفراسیاب. ئەو سەرەتا ویستی ئاشتیان لەگەڵ بکات و ئاشتی بشتاسب لەسەر ئەمە ئارامی گرت کەبشتاسب لەدەرباری خزراسف ئەسبێکی ئامادەی غاردان و سوارکارێکی شارەزای هەبێت تا لەهەر کاتێکدا هەواڵەکان بەو بگەیەنێت. ئەم شێوەیەك بوو لەدەرباری پاشاکان رێزی لێدەگیرا و دەپارێزرا و پاشا کەم دەسەلاتەکان ئەو مافەیان پێدەدان. کاتێك زەردەشت هاتە لای بشتاسب و — بەو شێوەی ئاماژەمان پێدا— کردیە شوێنکەوتوی خۆی، داوای لێکرد پەیمانی ئاشتی لەگەڵ تورکەکان بشکێنێت. زەردەشت پێی وت: من بۆ تۆ ئەستێرەیەك ئەندازە دەگرم و کاتێك نیشان دەدەم تا برۆیتە شەڕ و سەرکەوتن بەدەست بێنیت. ئەمە یەکەمجار بوو بۆ پاشاکان کاتی دەسپێکردنی کارەکانیان بەروانین لەئەستێرەکان دەستنیشان دەکرد. زەردەشت ئەستێرەناسێکی ئاگا و زانا بوو. بشتاسب فەرمانی پێدا ئەم کارە بکات. کەسێکی بۆ دەرباری پاشای تورکان نارد تا ئەو ئەسب و سوارکارە بگەرێنێتەوە. پاشای تورك تورە و پەیك وپەیامی نارد وئاگاداری کردەوە و بۆ ئەو کارە سەرکۆنەی کرد و فەرمانیدا زەردەشت بۆ دەرباری ئەو بنێرێت و ئەگەر نەینێرێت خۆی بۆ شەڕ ئامادە دەکات و خۆی و بنەماڵەکەی کوشتار دەکات.

بشتاسب نامەیەکی توندی بۆنارد و ئەوی لەشەر ئاگادار کردەوە. هەرکام سوپای خۆی رەوانە کرد و لەنێوانیان شەرێکی قورس رویدا و تورکەکان شکان و بەسەختی کوشتار

کران و هەلاتن. بشتاسب گەرایەوە بەلخ و زەردەشت لای ئێرانییەکان پێگەی بەرزتربوویەوە چوونکە ئەم سەرکەوتنە بەفەرمودەی ئەو بەدەست هاتبوو.
ئەوەی زیاتر لەهەمووان لەم شەڕە پلەو پایەی بەرز بوویەوە، ئیسفەندیار کوڕی بشتاسب بوو. کاتێك شەڕ کۆتایی هات، خەڵکان لەنێوان ئیسفەندیار و بشتاسب دووزمانیان کرد و وتیان: ئەو پاشایەتی بۆ خۆی دەوێت. پاشا بەردەوام ئەوی بۆ شەر دەنارد. دواتر گرتی و بەندی کرد و ناردییە زیندان.

دواتر بشتاسب بۆ شەڕ روی کردە کرمان و سیستان و رۆشتە کێوێك کەپێیان دەوت **طمیدر** (**طمیدر**) و دەستی بەخۆپارێزی وپەرەستنی خوا کرد. ئەو باوکی خۆی لهراسب کە لەم کاتەدا پیر وپەککەوتە بوو. لەبەلخ وەك جێگری خۆی ناساند و ژن و منالّ و سامانەکانی خۆی لەوێ دانا. هەواڵەکان بەپاشای تورکەکان خزراسف گەشت و کاتێك ئەو راستی هەواڵەکانی زانی، لەشکرەکەی خۆی کۆکردەوە وبەرەو بەلخ بەرێکەوت و دەرفەتی نەبوونی بشتاسبی بەهەلّ زانی. کاتێك گەشتە بەلخ، ئەو شارەی گرت ولهراسب و دوو کوڕەکەی بشتاسب و هیربدانی کوشت و ئاتەشکەدەکانی وێران کرد و زۆر لەئێرانییەکانی بەدیلی گرت و بۆ ولاتەکەی خۆی ڕەوانەی کردن. تورکان زۆریان کوشت و زۆریان بەدیلی گرت و وێرانی زۆریان لەدوای خۆیان بەجێهێشت. خزراسف دوو کچی بشتاسبی بەدیلی گرت کەیەك لەوان خەمانا بوو. ئەو گەورەترین ئالای ئێرانی یانی ئالای کاویانی هەلگرت و شوێن بشتاسب کەوت. بشتاسب رایکرد و لەو کوێستانەکان لەفارسی خۆی حەشاردا. ئەو لەم پێشهاتە سەری لێشێوابوو.
کاتێك رۆژگاری دژوار بوو، زانای ئێرانی جاماسبی ناردە لای کورەکەی ئیسفەندیار و داوای لێبووردنی لێکرد و بەڵێنی پاشایەتی دوای خۆی پێدا. کاتێك ئیسفەندیار هەواڵەکەی پێگەشت، زەوی ماچ کرد وهات و سوپاکەی خۆی کۆکردەوە و شەوی بەسامانداتی سوپا بەسەر برد و بەیانی بۆ شەری تورکەکان بەرێکەوت. دوو سوپا ریزیان بەست و شەڕێکی قورس رویدا و ئاگری شەڕ بلێسەی سەند. ئیسفەندیار لەلایەك هێرشی کردە سەر لەشکری تورك و کەلێنی تیا دروست کرد و بەتەواوی

لاوازی کردن. لەناو تورکەکاندا بلاّو بوویەوە ئەمجارە ئیسفەندیار بۆ شەڕ هاتووە. ئەوان رایانکرد و ئاوڕیان نەدایەوە وئیسفەندیار گەرایەوە و ئالآی کاویانی لەگەڵ خۆیدا هێنابوو.

کاتێك ئیسفەندیار هاتە لای باوکی، مژدەی پێدا و ئەوی بۆ بەدواداچوونی تورکەکان فەرماندا و فەرمانی پێدا پاشای تورکەکان و هەموو کەس و کاری بکوژێت وهەرچەندە دەتوانێت زیاتر لەتورکەکان کوشتار بکات و ئەو دیل و تالآنییانەی لەولآتەکەی برابوو ، بگەرێنێتەوە. ئیسفەندیار بەرێکەوت و رۆشتە ناو قولآی ولآتی تورکەکان.و زۆری کوشت و زۆری بەدیلی گرت و وێرانی زۆری نایەوە و گەشت بەردەم تەختەکەی ئەوان و پاشا و برا و پیاوە شەرکەرەکانی کوشتار کرد و ژنەکانی ئەسیر و دوو خوشکەکەی خۆی رزگار کرد. ئەو سەراسەری ئەو سەرزەمینە گەرا و گەشتە کۆتایی سنوری تورکەکان و دەستی بەسەر تیبتدا گرت. بەشە جۆراوجۆرەکانی بەخشی بە گەورە و گەورەکانی تورکەکان و ئەمە دوای ئەوە بوو کەئەمانی پێدان. هەروەها باجی خستە سەر تورکەکان تا بۆ دەرباری پاشا بشتاسبی بنێرن.

لەمکاتەدا باوك رژدی بەکور برد چوونکە ئەو لەداگیرکاری و سەرکوت کردنی تورکەکان نازایەتی لەخۆی نیشاندابوو. ئەم رقەی لەدڵی خۆیدا شاردەوە و فەرمانی بەکورەکەی دا سوپا ئامادە بکات و بۆ شەری پالەوانی جیهان رۆستەمی دەستان لەسیستان بروات. پێی وت: ئەم پالەوانە لەناو قولآیی ولآتەکەی ئێمەدایە و فەرمان لەئێمە نابات چوونکە کەیکاوس ئەوی ئازاد کردووە و سیستانی پێبەخشیوە. ئەم بابەتەمان لەداستانی پاشایەتی کەیکاووس ئامازە پێدا. بشتاسب لەدڵدا چاوەروان بوو رۆستەم ئەم بکوژێت یا ئەم رۆستەم. ئەو رۆستەمیشی بە دوژمن دەزانی.، ئیسفەندیار سوپای ئامادە کرد و رەوانەی شەری رۆستەم بوو تا سیستانی لێ وەربگرێت. رۆستەم روبەروی بوویەوە و شەری لەگەڵدا کرد وئەوی کوشت. لەمکاتەدا بشتاسب مرد و رۆژگاری پاشایەتی ئەو ١١٢ ساڵ یا ١١٥ ساڵ یا ١٥٠ ساڵ بوو.

دەستەیەك دەڵێن: پیاوێك لەمناڵەکانی ئیسرائیل هاتە لای کەگومانی دەکرد

پێغەمبەرە و بۆ ئەو نێردراوە. ئەو لەبەلخ چاوی پێکەوت. ئیسرائیلی بەعیبری قسەی دەکردو زەردەشت پێغەمبەری ئێرانی قسەکانی ئەوی وەردەگێرایەوە و جاماسب زانای ئێرانیش ئامادە بوو و قسەی ئیسرائیلی ئەویش وەریدەگێرایەوە. بشتاسب و باوباپیران و ئێرانییەکان، پێش هاتنی زەردەشت لەسەر ئایینی سائبی بوون و دوای هاتنی ئەو بوونە خواپەرست.

هەواڵی کاری پاشاکانی یەمەن لە رۆژگاری کەیکاووس تا سەردەمی بەهەمەن کوڕی ئیسفەندیار

لەرابردوودا ئاماژەمان بەوەدا دەستەیەک گومان دەکەن کەیکاووس هاورۆژگاری سلێمان کوڕی داوود بووە. ئێمە پاشاکانی هاورۆژگاری سلێمان مان باس کرد و داستانی بلقیس کچی ئیلشەرحمان ئاماژە پێدا. دوای بلقیس پاشایەتی بەیاسر کوڕی عەمرۆ کوڕی یەعفەر گەشت کەپێیان دەوت (انعم تلانعامە). خەڵکی یەمەن دەڵێن: ئەو بۆ شەڕ بەرەو رۆژئاوا رۆشت تاگەشت شوێنێك بەناوی وادی الرمل(زیخەلان). پێش ئەو کەس نەگەشتبووە ئەوێ. کاتێك گەشت، رێگەی بەرەو پێش چوونی بەداخراو بینی چوونکە بەرد وزیخ زیاتر لەچاوەڕوانییەکانی ئەو بوو. لەو کاتەی لەوێ بوو، زیخ ئەما فەرمانی بەپیاوێك بەناوی عەمرۆدا پێشڕەوی بکات. ئەوان رۆشتنە پێش و ئەگەڕانەوە. کاتێك ئەمەی بینی، فەرمانیدا و بتێکی مسینیان دروست کرد و لەوێ داینیشاند. بت دروست کرا و لەسەر تاشەبەردێك لای دۆڵەکە دانرا. بەخەتی مەسنەد لەسەریان نوسی: ئەم بتە هی یاسری ئەنعەمی حێمیریە. لێرەوە رێگا بۆ هیچ شوێنێك نییە. کەس رەنجی ئەم کارە ئەخاتەسەر شانی خۆی چوونکە بەهیچ کوێ ناگات.

دەستەیەکیتر دەڵێن: لەو سەری زیخەلانەکە خەڵکانێك لەنەتەوەی موسا دەژین وئەوان ئەو کەسانەن خوا لەم ئایەدا ئاماژەی پێداوە: لەنەتەوەی موسا خەڵکانێك هەن لەراستی ودروستی رێگا دەکۆڵنەوە و پیایدا دەڕۆن(اعراف/٧/١٥٩).

دوای ئەو تەبع گەشتە پاشایەتی و ئەو تبان و ئەو ئەسعەد و ئەو باوکی کرب کوڕی ملکیکرب تەبع کوڕی زەید کوڕی عەمرۆ کوڕی تەبع و ئەو زوالازعار کوڕی ئەبرەهە تەبع زوالمنار کوڕی رایش کوڕی قەیس کوڕی سەیفی کوڕی سەبا بوو و پێیان دەوت زاید. ئەم تەبعە هاورۆژگاری بشتاسب و ئەردەشیری بەهمەن کوڕی ئیسفەندیار کوڕی بشتاسب بوو. ئەو لە ماڵ هاتەدەر و روی کردە یەمەن و ئەو رێگای گرتەبەر کەرایش پێشتر پیایدا رۆشتبوو. رۆشت تا گەشتە دوو کێوی تەی. دواتر ویستی بڕواتە ئەنبار.

کاتێك گەشتە شوێنی حیرە، حەیران بوو. شەو داهات، لەوێ مایەوە و لەبەر ئەمە بەو شوێنەیان وت حیرە. لەوێ خەڵکانێك لە ئەزد، لەخم، جوزام، عاملە و قوزاعەی بەجێهێشت کەماڵیان دروست کرد ولەوێ مانەوە.

دواتر خەڵکانێکیتر لەتەی، کەلب، سکون، بلحرس کوڕی کەعب وئەیاد پەیوەستیان بوون. ئەوسا روی کردە موسڵ و رۆشتە ئازەربایەجان و روبەروی تورکەکان بوویەوە و ئەوانی تێکشکاند و پیاوە شەڕکەرەکانی کوشت و ژن و منداڵەکانی بەدیلی گرت و گەڕایەوە بۆ یەمەن و لێرەوە پاشاکان ترسی ئەویان کەوتە دڵەوە و دیاریان بۆنارد. دیاری پاشاکانی هیندیان بۆهێنا کە لەناویاندا پێشکەشی فراوان وەك هەوریشم و عوود و تازە دروست کراوەکانی هیند دەبینرا. هاوشێوەی ئەو دیارییانەی نەبینیبوو و لەبەر ئەمە بەنێردراوی وت: هەمووی ئەمانە بەرهەمی ولاتەکەی خۆتانە؟ وتی: زیاترەکەی لەچینەوەیە. ئەو وسفی چینی بۆکرد. سوێندی خوارد بێگومان هێرشی دەکاتەسەر. ئەو سوار لەسەر کەر بەرێکەوت تا گەشتە خەڵکانێکی ئەزان کەهەموویان کلاوی رەشی درێژیان لەسەردابوو. ئەو پیاوێك لەهاوەڵەکانی خۆی بەناوی سابت بۆ چین نارد. سابت تێکشکا. تەبع بەرێکەوت و رۆشتە ناو قولایی چین و پیاوە شەڕکەرەکانی کوشت و هەرچی دەسکەوت تالانی کرد. رۆشتن و مانەوە و گەڕانەوەی ئەو حەوت ساڵی خایاند.

ئەو لەتیبت دوانزە هەزار سواری کەری بەجێهێشت و ئەمانە هەر ئەو خەڵکەی تیبتن و گومان دەکەن عەرەبن. رەنگیان رەنگی عەرەب و عادەت و هەڵس و کەوتیشیان.

بەمشێوە داستانەکەیان گێراوەتەوە: زۆربەی مێژوو نوسەکان لەگەڵیدا بەلارێدا رۆشتوون و هەرکام قسەیەکی نارەوای لەگەڵ ئەویتردا وتووە. دەستەیەك ئەوانەی کەسانیتر لەسەرەتادا باسیان کردووە پشت گوێیان خستووە کەسوودی لێبەدەست نایەت و ئێمە ئەوەی دەستمان دەکەوێت بەگێڕانەوەی کورت و چڕ دەیگێڕینەوە.

سەربووردەی ئەردەشیری بەهەمەن و کچەکەی خەمانا

دوای بشتاسب کوردەکەی ئەردەشیری بەهەمەن کوڕی ئیسفەندیار لەسەر تەخت دانیشت. لەشەڕەکانی خۆی پیاوێکی کامەران بوو و دوای باوکی فەرمانڕەوایەتی کرد. دەڵێن: لەسواد شارێکی دروست کرد و ناوی نا ئەیاوانی ئەردەشیر کە هەمان دێهاتی ناوداری هومەینیا (بەهمەن شا)یە کە لە زابی سەرووە.
ئەو لەشارستانی فەراغ دیجە شاری ئوبلەی دروست کرد و دواتر ڕۆشتە سیستان بۆ سەندنەوەی تۆڵەی باوکی و ڕۆستەم و کوڕەکەی فەرامەرزی کوشت.
بەهمەن باوکی دارای گەورە و باوکی ساسانە کەباوکی پاشا ناودارەکانی ئێران- ئەردشیر کوڕی بابەك و منالەکانی -ئەوە. دایکی دارا خەمانا کچی بەهمەنە کەخوشك و دایکی ئەوە.

بەهمەن بەیەك هەزار هەزار (یەك ملیۆن)پیاوی شەڕکەر ڕەوانەی شەڕی ناوخۆیی (ڕۆمی ڕۆژهەلات) بوو. پاشاکانی جیهان باجیان بۆ دەنارد و دیارترین و وشیارترین پاشای ئێران بوو.
دایکی بەهمەن لەنەژادی بنیامین کوڕی یەعقوبە و دایکی کوڕەکەی ساسان لەنەژادی سلێمان کوڕی داوود. زەمانی پاشایەتی ئەو سەد و بیست ساڵ یا سەد و هەشتا ساڵ درێژەی کێشا. پیاوێکی نەرم و نیان و پەسەندی ئێرانییەکان بوو. لەسەرەتای نامەکانی خۆی بەم شێوەی دەنوسی:(لەبەندەیەك کەخوا دەپەرەستێت و ڕیشتەی کارەکانی ئێوەی لەدەستدایە).
دوای ئەو کچەکەی خەمانا بەپاشایەتی گەشت و خەڵك بۆ ڕێزگرتن لەباوك و بەرز نرخاندنی یادی فرەزانی ئەو، ئەوویان هێنایە سەرتەخت. ئەو ناوی خۆی نا شەهرزاد. دەستەیەك دەڵێن: لەبەر ئەوە بوو بەپاشا چوونکە کاتێك بەدارای گەورە لەبەهمەن سکپڕبوو، داوای لەمێردەکەی کرد بۆ ڕێزگرتن لەو کوڕەی لەسکیدایە، تاجەکە بخاتەسەر سکی ئەو و پاشایەتی تایبەت بەو بکات. بەهمەن ئەم کارەی کرد و

لەکاتێك ئەو لەسکی دایکدابوو، تاجی خستەسەر سکی شەهەرزادی دایك.

ساسان کوڕی بەهمەن پیاوێك بوو هەڵس وکەوت و کردەوەی شایانەی لەخۆی نیشان دەدا بەلأم بۆ پاشایەتی شیاو نەبوو. کاتێك گاری باوکی بینی، بەرەو ئیستەخر بەرێکەوت و پارسایی کردە پیشە و رۆشتە سەر بەرزایی کوێستانەکان ڕانەمەڕێکی دەلەوەراند کەزۆرینەی خەڵك ئەم کارەی ئەویان پەسەند نەدەکرد.
بەهمەن لەکاتێکدا مرد کەدارا لەسکی دایکی دابوو. لەبەر ئەمە خەڵك وەك پاشا هەڵیانبژارد. ئەم ژنە دوای چەند مانگ لەپاشایەتی خۆی دارای هێنایە دنیا بەلأم پێی خۆش نەبوو ئاشکرای بکات. لەبەر ئەمە ئەوی خستە ناو تابوتێك و زێر و گەوهەری کردە ناو تابووتەکە و لەشوێنێکی شاری ئیستەخر کردییە ناو روباری (کۆر). دەستەیەك دەڵێن: خستییە روباری بەلخەوە. تابووت دەست ئاشەوانێك لەخەڵکی بەلخ کەوت کە بەبینینی زێر و گەوهەرەکەی شادمان بوو. ژنەکەی سەرپەرەستی منالەکەی گرتە ئەستۆ و بەخێوی کرد. کاتێك منالەکە گەشەی کرد، نهێنییەکەی ئاشکرابوو و خەمان بێزار بوو لەوەی خراپەی لەگەڵدا کردووە (و ئەو کوری بەهمەنە). کاتێك گەورە بوو، ئەویان تاقی کردەوە، لەرازاوەیی لەرێگا رۆشتن و هەڵس و کەوتی هاوشێوەی شازادەکان باشترین بوو. دایکی تاج و تەختی پێسپارد. شەهرزاد بەرەو فارس بەرێکەوت و بناغەی شاری ئیستەخەری داڕشت و دروستی کرد. ئەو لەشەردا کامەران و بەختەوەر بوو و چەند جارێك لەگەڵ رۆمەکان شەڕی کرد. بەلأی دوژمنانیان لەولأت دوور خستەوە و باجی لەسەر خەڵك سوك کرد و رۆژگاری پاشایەتی ئەو لەسی ساڵدا کۆتایی پێهات.
دەستەیەك دەڵێن: ‌ـخەمانا خۆی دارای پەروەردە کرد تا گەورە بوو و ئەوسا تاج و تەختی پێسپارد و خۆی لەسەر کار لابرد. دارا بوێرانە و وشیارانە پاشایەتی کرد.

ئێستا دەگەرێینەوە بۆ داستانی منالەکانی ئیسرائیل و مێژووی رۆژگاری فەرمانرەوایی ئەوان تا سەردەمی بەسەر چوونی لەگەڵ پاشاکانی ئێران هەڵدەسەنگێنین و ئاماژەیان پێدەدەین کەلەم رۆژگارەدا چ کەسانێك لەپاشاکانی ئێران فەرمانڕەوایەتیان

کردووە.

لەرابردوودا ئاماژەمان پێدا بۆ کەسانێك لەمناڵەکانی ئیسرائیل کەبخت النسر ئەوانی گرفتار کردبوو، گەڕانەوە بۆ بیت المقدس و ئەمە لەرۆژگاری کورش کوڕی ئەخشویرش و پاشایەتی ئەو لەلایەن بەهمەن لەبابل و چوار ساڵ لەمردنی ئەو لەرۆژگاری کچی بەهمەن خەمانا بوو. سەراسەری زەمانی وێرانی بیت المقدس لەو کاتەوەی بخت النسر وێرانی کرد، سەد ساڵی خایاند کە لەرۆژگاری بەهمەن وکچەکەی خەمانادابوو. هەواڵی تریشیان لەمبارەوە نوسیوە و جیاوازییەکان ئاماژەیان پێدرا. دەستەیەکیتر ئەم قسەیان بە ناراست زانیوە. کورش هیچ کات بەتەنیایی فەرمانڕەوایی نەکرد.

کاتێك بیت المقدس سەرلەنوێ ئاوەدان کرایەوە و خەڵکەکەی گەڕانەوە، عوزەیر لەناو ئەواندابوو. پاشای ئەوان لەلایەن ئێرانەوە فەرمانڕەوایەتی دەکرد. ماوەیەك پیاوێکی ئێرانی و ماوەیەك پیاوێك لەمناڵەکانی ئیسرائیل فەرمانڕەوایەتی دەکرد. بەمشێوە بوو تا فەرمانڕەوایی ئەو سەرزەمینە کەوتە دەست یۆنانییەکان و رۆمەکان وئەمە دوای دەرکەوتنی ئەسکەندەر و زاڵ بوونی بەسەر ئەو ناوچانەدابوو کەدارا کوڕی دارای کوشت. هەموو ئەم ماوەیە، بەوشێوەی هەندێك کەس ئاماژەیان پێداوە، هەشتاو هەشت ساڵ بوو.

سەربووردەی کارەکانی دارای گەورە و کورەکەی دارای بچوك و چۆنییەتی لەناوچوونی ئەو

یەکێك لەپاشاکانی ئێران، دارا کوری بەهمەن کوڕی ئیسفەندیارە کەئەویان بەچهر ئازاد(چهر ئازاد، گەوهەر ئازاد) بەمانای چاك سرشت ناودەبرد.
ئەو لەبابل مایەوە. پاشایەك بوو بەهێزکەری وڵاتەکەی خۆی و سەرکوتکەری پاشاکانی دەوروبەری خۆی. پاشاکان باجیان بەو دەدا. ئەو لەفارس شارێکی دروست کرد کەناوی نا دارابگەرد. ئەوچوارپێ ماڵییەکانی رازاندەوە. کورەکەی دارای زۆر خۆش دەویست ولەخۆشەویستی زۆر ناوی خۆی لەسەرنا وئەوی بۆ پاشایەتی دوای خۆی دیاری کرد.
رۆژگاری پاشایەتی ئەو بیست و دوو ساڵی خایاند.

دوای ئەو کوردەکەی دارا هاتە سەر تەخت و لەسەر زەمینی جزیرە لەنزیکی نەسیبین شاری دارای دروست کرد کەئێستا بەناوبانگە. پیاوێکی بۆ وەزیری خۆی دیاری کرد کەشیاو نەبوو و لەبەر ئەمە دڵی ئەوی لەهاورێکانی پیس کرد. پاشا سەردارانی سوپاکەی خۆی کوشت و گەورەکانی وڵات و جەماوەری خەڵك لێی ترسان. ئەو لاوێکی لەخۆرازی، رِقاوی، یاخی، ستەمکار و ئەخلاق ناشیرین لەگەڵ خەڵکەکەی بوو.
سەردەمی پاشایەتی ئەو دوانزە ساڵی خایاند.

داستانی ئەسکەندەری دووشاخ

فیلفوس (فیلقوس) باوکی ئەسکەندەری یۆنانی لەخەڵکانی شارێك بوو کەپێیان دەوت مەکدۆنییە. ئەو فەرمانڕەوایەتی ئەم شارە و شارەکانیتری دەکرد. ئەو لەگەڵ دارا لەسەر ئەم بنەمایە پەیمانی ئاشتی بەست کەساڵانە باج بۆ دەرباری دارا بنێرێت. کاتێك فیلفوس لەناوچوو، دوای ئەو ئەسکەندەر هاتەسەر تەختی پاشایەتی و بەسەر هەموو شارەکانی رۆم زاڵ بوو. هێزی ئەو لەدارا زیادی کرد و ئەو باجی بۆ دەرباری دارا نەنارد. دارا لێی تووڕە بوو و نامەی بۆ نوسی و سەرکۆنەی کرد کەرێگەی خراپەکاری گرتۆتەبەر و لەناردنی باجی ساڵانە خۆی دوورگرتووە. دارا سێ دیاری لەگەڵ نامەکەی نارد کەبریتی بوون لە(چۆگان، تۆپ و کویزی) و مەبەستی لەم سێ دیارییە ئەمەیە: ئەسکەندەر منداڵێك زیاترنییە و شیاوە بۆ ئەو ئێستا بەتۆپ و چۆگان گەمە بکات و واز لەپاشایەتی بێنێت وئەگەر نەیکات و نافەرمانی بکات، کەسێك دەنێرێت تا بەندی بکات.

ئەسکەندەر نامەی بۆ نوسی: لەمەبەستەکەی گەشتووە وئەوی لەنامەکەیدا بەجوانی سەیری کردووە و دەزانێت ماناکەی چییە. ئەو ئەمەی بەچاکە لێکداوەتەوە چوونکە کەسێك گەمە بەچۆگان دەکات هەڵیدەگرێت وئەو کەسەی وەرگرە، خۆی لێدوور دەخاتەوە و دەیگەڕێنێتەوە بۆ ئەو کەسەی هاویشتوویەتی. ئەسکەندەر زەوی وەك تۆپ هەژمار دەکات و وڵاتەکەی دارا بەپاشکۆی وڵاتەکەی خۆی دەزانێت. ئەسکەندەر کیسەیەك خەردەلی بۆنارد و ئاگاداری کردەوە ئەوەی بۆی ناردووە، کەمە بەڵام توند و سوتێنەرە و لەشکرەکەی ئەسکەندەریش توند و سوتێنەرن. کاتێك دارا نامەکەی بەددست گەشت خۆی بۆشەڕ ئامادە کرد.

هەندێ لەئاگادارن لەبەسەرهاتی پێشینیان گومانیان بردووە ئەسکەندەرێك کە لەگەڵ دارا کوڕی دارا شەڕی کرد، برای دارای بچوکە کە لەگەڵ ئەودا شەڕی کرد و باوکی

دارای گەورە دایکی ئەسکەندەری وەك هاوسەر هەڵبژاردبوو. ئەو کچی پاشای رۆم بوو. کاتێك ژنەکەیان هێنایە لای ئەو لەبۆنی پیسی جەستەیی و ئارەقەی لەشی بێزار و فەرمانیدا چارەیەکی بۆ بدۆزنەوە. باوەڕی کارزانەکان ئەوە بوو بەدارێك دەرمانی بکەن کە بەپارسی پێی دەڵێن سندەر. ژنیان بەناوی ئەو دارە شۆرد و زۆربەی بۆنی ناخۆشی جەستەی رۆشت. دواتر ئەوی بۆ لای بنەماڵەکەی گەڕاندەوە و ژنەکە لەمکاتەدا دووگیان بوو. ژن لەناو بنەماڵەکەی خۆی کوڕێکی هێنایە دنیا وئەوی بەناوی ئەو دارەی خۆی پێشۆردبوو، هاوڕێ لەگەڵ ناوەکەی خۆی ناونا. باوکی ئەو ژنە مرد و ئەسکەندەر دوای ئەو بەپاشایەتی گەشت ولەناردنی باجێك باوەگەورێی بۆ دەرباری دارای دەنارد خۆی دزییەوە. دارا کەسی نارد و داوای باجی کرد – و باج هێلکەی زێرین بوو- و ئەسکەندەر وەڵامی دایەوە: ئەو مریشکەی هێلکەی زێرینی دەکرد، سەرم بڕی و گۆشتەکەیم خوارد. ئەگەر دەتەوێت رێگەی ئاشتیت لەگەڵدا دەگرمەبەر و ئەگەر نەتەوێت لەرێگەی شەڕ روبەروی یەك دەبینەوە.

دواتر ئەسکەندەر لەشەڕ ترسا و خوازیاری ئاشتی بوو. دارا لەگەڵ هاوڕێکانی خۆی راوێژی کرد وئەوان بۆ شەڕ هانیاندا چوونکە دڵیان لەو رەش ببوو. لەمکاتەدا دارا بۆ شەڕ لەگەڵ ئەسکەندەر خۆی ئامادە کرد. ئەسکەندەر نامەی بۆ دووان لەدەرگاوانەکانی دارای نوسی و داوی لێکردن دارا بکوژن. ئەو دووانە دوو شتیان ویست بەڵام ئاماژەیان بەدوورخستنەوەی خۆیان لەمەترسی نەکرد. کاتێك شەڕدەستی پێکرد، ئەو دوو دەرگاوانە دارایان کوشت. شەڕی نێوان ئەو دووانە یەك ساڵی خایاند. سوپای دارا تێکشکان و بڵاوەیان لێکرد و ئەسکەندەر لەدوایین ساتەکان هاتەسەر سەری.

دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نییە بەڵکو دووان لەپاسەوانەکانی لەخەڵکی هەمەدان بۆ رزگاربوون لەستەمکاری ئەو، ناکاوگیریان کرد و کوشتیان. هێرش کردنی بەنهێنی و لەناکاوی ئەو دووانە بۆسەر دارا کاتێك بوو سوپاکەی تێکشکابوو. ئەمە بەفەرمانی ئەسکەندەر نەبوو چوونکە ئەسکەندەر فەرمانی بەجارچییەکدا لەکاتی تێکشکانی

سوپاکەی دارا جار بدات کەدارا بەدیلی بگیرێت و نەکوژرێت. بەڵام ئەویان لەکوژرانی ئاگادار کردەوە. ئەسکەندەر هاتەسەر سەری و سەری خستە سەر رانی و وتی: هاورێکانی تۆ تۆیان کوشت ومن هەرگیز فەرمانی کوشتنی تۆم نەدا. هەرگیز نەمویست بەم شێوە بتبینم ئەی گەورەی گەورەکان، ئەی شای شاکان وئەی ئازادەی ئازادەکان. ئێستا چیت دەوێت داوا بکە. دارا داوای کرد کچەکەی رەوشەنەك بکاتە ژنی خۆی و رێزی لێبگرێت و پێگەی بەرز بنرخێنێت و ئازادەکانی ئێران زیندوو رابگرێت و تۆڵەی ئەو لەبکوژەکانی وەربگرێت.

ئەسکەندەر هەموو ئەو داواکارییانەی جێبەجێ کرد. دوو دەرگاوانەکەی دارای کوشت و پێش کوشتن بەو دووانەی وت: ئێوە کاتێك پەیمانتان بەست داوای گیانی خۆتان لەمن نەکرد. ئەسکەندەر پاداشتی ئەو دووانەی دا و دواتر هەردووکیانی کوشت. ئەسکەندەر وتی: بکوژانی پاشاکان ناتوانین بکوژین مەگەر بەپەیمانێك کەنەتوانین بیشکێنین. دیدار و شەڕی ئەو دووانە لەپانتاییەکانی خوراسان و لای خەزەر بوو. دەستەیەك دەڵێن لەسەرزەمینی جەزیرە لەوڵاتی دارا بوو.

پاشایەتی رۆم (یۆنان)پێش ئەسکەندەر بەربڵاو بوو. لەسەر دەستی ئەسکەندەر کۆکرایەوە و پاشایەتی ئێران یەکپارچە و بەهاتنی ئەو بڵاو بوویەوە. نوسراوەکان و زانستەکانی ئێرانی لەئەستێرەناسی و حیکمەتیان نیشانی ئەسکەندەردا و هەموویانی بۆ زمانی رۆمی وەرگێرایەوە.

ئێمە ئاماژەمان بەوان دا چوونکە وتیان ئەسکەندەر زڕبرای باوکی دارا بوو بەڵام رۆمیەکان و زۆربەی نەژاد ناسان گومان دەکەن ئەسکەندەر کوری فیلفوس و بەوتەی دەستەیەك فیلبووس کوڕی مەتریوس بوو. وتراوە کوری مسریم کوڕی هرمس کوڕی هردس کوڕی منتون کوری رۆمی کوڕی لیتی کوری یوناق کوڕی یافس کوڕی سۆبە کوڕی سرجون کوڕی رۆمیت کوڕی زنت کوڕی تۆقیل کوڕی رۆمی کوڕی ئەسفەر کوڕی ئەلیفزن کوڕی عەیس کوڕی ئیسحاق کوڕی ئیبراهیم بوو.

ئەو دوای کوشتنی دارا ولآتەکەی گرت و بەسەر عێراق و شام و رۆم و میسر و جزیرەدا زالّ بوو. سوپاکەی خۆی بینی و ئەوانی هەزار هەزار و چوارسەد هەزار (یەك ملیۆن و چوارسەد هەزار) هەژمار کرد. لەنێوان ئەوان لە لەشکرییەکانی خۆی شەشسەد هەزار و لەسوپاکەی دارا شەشسەد هەزار. دوای هێرش کردنە سەر ئێران و داگیر کردنی قەلآکانی، ئاتەشکەدەکانی وێران کرد و هیربدانی کوشت و کتێبەکانی سوتاند و پیاودکانی خۆی بۆ فەرمانرەوایی کردنی ئێران دانا. دووبارە دەستی بەپێشرەوی کرد و رۆشتە سەرزەمینی هیند و پاشاکەی کوشت و شارەکانی داگیر کرد و بتخانەکانی وێران کرد و کتێب و زانستەکانی سوتاند.

دواتر لەوێوە بەرەو چین رۆشت و کاتێك گەشتە ئەو ولآتە، دەرگاوانەکەی شەوانە هاتەسەری و وتی: پەیکی پاشای چین هاتووە. ئەسەندەر بانگی کرد و فەرمانیدا ئەو لەگەلّ ئەودا بەتەنیا جێبێلّن. ئەو پەیکە گەڕان و هیچیان لێنەدۆزییەوە. ئەو کەسانەی لای ئەسکەندەر بوون رۆشتنە دەر و ئەو پیاوە وتی: من پاشای چینم و هاتووم لێت بپرسم چیت دەوێت و دەتەوێت چی بکەیت تا ئەگەر بتوانین خواستەکەی تۆ بەجێبێنین و رێگری لەشەڕ بکەین. ئەسکەندەر وتی: چۆنت زانی زیان بەتۆ ناگەینم؟ پاشای چین وتی: زانیم تۆ بیرمەند و فرمزانیت و لەنێوان من و تۆ دوژمنی نییە. تۆیش دەزانی ئەگەر من بکوژیت کوژرانی من نابێتە هۆی ئەوەی چینییەکان ولآتەکەیان بەتۆ بسپێرن. ئەوسا ئەگەر من بکوژی تۆ بەناجوامێر بانگ دەکەن.

ئەسکەندەر زانی پیاوێکی بیرمەندە و لەبەر ئەمە پێی وت: لەتۆ داهاتی سێ سالّی ولآتەکەتم دەوێت هەر ئێستاکە و نیوەی داهاتەکەت هەموو سالّێك. پاشای چین وتی: رازیم بەلآم لەمن بپرسە چۆنیت؟ ئەسکەندەر وتی: چۆنیت؟ پاشای چین وتی: یەکەم کوژراو بۆ شەڕ و یەکەم. خواردن بۆ دڕندەکان. ئەسکەندەر وتی: ئەگەر بەداهاتی دو سالّ بەسەندە بکەم؟ پاشای چین وتی: رۆژگارم کەمێك باشتر دەبێت. ئەسکەندەر وتی: ئەگەر بەداهاتی سالّێکت بەسەندە بکەم؟ پاشای چین وتی: ولآتەکەم دەڕوات و خۆشیەکانیشم لەدەست دەچێت. ئەسکەندەر وتی: من ئەوەی وتم، بەتۆ دەسپێرم و یەك لەسەر سێی داهاتی هەر سالّێکت لێ دەستێنم. ئێستا

چۆنیت؟ پاشای چین وتی: یەك لەسەر شەش بۆ هەژاران و نەداران و هەزینەکانی ولات، یەك لەسەر شەش بۆ من، یەك لەسەر سێ بۆ سوپا ویەك لەسەر سێ بۆ تۆ. ئەسکەندەر وتی: لەمە بەتۆ شادمانم. ئەوسا سپاسی کرد و لای ئەسکەندەر گەرایەوە. سوپاییەکان ئەمەیان بیست و لەئاشتی شادمان بوون.

کاتێك بەیانی هەتاو هەڵهات پاشای چین بە پەلە داوان هات

ئەو بەسوپایەکی قورسەوە هات و سوپاکەی ئەسکەندەری گەمارۆدا. ئەسکەندەر سوار بوو و خەڵك سوار بوون. پاشای چین سوار لەسەر فیل بەتاجێك کە لەسەریدا بوو دەرکەوت. ئەسکەندەر پێی وت: فریوت دام؟ پاشای چین وتی: نا بەلام ویستم بزانیت لەناتەوانییەوە فەرمانبرداری تۆم نەکرد. بینیم ئەم دنیا گەورەیە روی لەتۆیە و منیش ویستم بە فەرمانبردنی تۆ روو لەدنیا بکەم. لەتۆ نزیك بوومەوە تا لەجیهانی لەپێش نزیك ببمەوە. ئەسکەندەر وتی: لەسەر پیاوێکی وەك تۆ باج دانانێن. من لەنێوان تۆ و خۆم لەپێشیم نەبینی و هاوشێوەی بیرمەندەکان تۆم بینی. هەموو ئەو شتانەی لەتۆ داوام کردبوو بەخشیم و ئێستا لەولاتەکەی تۆ دەگەرێمەوە. پاشای چین وتی: زەرەرت نەکرد. ئەو بۆ ئەسکەندەر دوو بەرابەری ئەوی پەیمانیان بەستبوو، رەوانەی کرد. ئەسکەندەر هەر ئەو کات لەوێ دوور کەوتەوە و بەم شێوەیە هەموو خەڵکانی سەر زەوی لەرۆژ ئاوا تا رۆژهەلات ملکەچی بوون و پاشاکانی تبت و پاشاکانیتر ملیان بەفەرمانی ئەودا.

کاتێك لەرۆژئاوا و رۆژهەلات تەواو بوو وسەرزەوینەکانی نێوانیانی داگیر کرد، ویستی بەرەو باکور بروات و هەموو خەڵکانی ئەوێ سەریان بۆ فەرمانەکانی دانەواند تا ئەوەی گەشتە ولاتی یاجوج و ماجوج. گفتوگۆ لەمبارەوە زۆرە و جیاوازییەکان فراوان. وتەی راست ئەوەیە کەئەوان لەنەژادی تورکەکانن، شکۆ و هێزیان هەیە و خراپەکاری لەگەڵیا. ژمارەیان زۆرە. ئەوان لەسەرزەمینەکانی دراوسێ خراپەکاریان دەکرد و هەرشوێنێك دەیانتوانی وێرانیان دەکرد و نزیکەکانی خۆیان ئازار دەدا. خوا

داستانی ئەوانی بەم شێوەیە گێراوەتەوە(ئێمە هەموو بەسەرهاتەکانی قورئان لەبارەی دوشاخ باس دەکەین چوونکە هەمووی داستانەکان لەسەر بنەمای ئەمە وتراون و هەموویان لەمەوە سەرچاوە دەگرن: خەڵك لەبارەی دوو شاخ پرسیارت لێدەکەن. بڵێ ئێستا یادێکی بۆ ئێوە دەخوێنمەوە. ئێمە لەسەر زەوی توانایی و هێزمان پێبەخشی و لەهەر شتێك زانست و زانیارییەك. ئەو بەدوای ئەو زانستانە وەك ڕێبواران بەڕێکەوت. کاتێك گەشتە ئاوابوونی خۆر، هەتاوی بینی لەکانیاوێکی گەرمدا ڕۆدەچێت. لەوێ خەڵکانێکی بینی. وتمان: ئەی دووشاخ، هەم دەتوانیت ئەشکەنجەیان بکەیت و هەم دتوانیت بەباشی هەڵس و کەوتیان لەگەڵ بکەیت. وتی: ئێمە ئەو کەسەی ستەمکار بێت ئەشکەنجەی دەکەین و ئەو دواتر دەگەڕێتەوە بۆ لای خوا و ئەو ئەشکەنجەکانی دژوارە. بەڵام ئەو کەسەی باوەڕ بەخوا بێنێت و چاکە بکات، شیاوە بۆ پاداشتێکی چاك و ئێمە لەکاری خۆمان چاکەی دەخەینە بەردەم. ئەوکات بۆ چارە دۆزینەوە وەستا. کاتێك گەشتە شوێنی هەڵاتنی خۆر، هەتاوی بینی لەخەڵکانێك دێتەدەر کەئێمە جگە لەڕووناکی خۆر پۆششێکمان بۆ دروست نەکردوون. بەمشێوەیە و ئێمە لەهەموو زانستەکانی ئەو ئاگادار بووین و دەمانزانی. ئەوسا بۆ چارە دۆزینەوە وەستا. کاتێك گەشتە نێوان دو هەوراز، خەڵکانێکی بینی بەدژواری دەیانتوانی لەقسەی کەسانیتر بگەن. ئەوان وتیان: ئەی دووشاخ، یاجووج و ماجووج لەسەر زەوی خراپەکارانن. ئایا دەتەوێت هەزینەکەیت بۆ کۆبکەنەوە تا لەنێوان ئێمە و ئەوان دیوارێکی بەرز دروست بکەیت؟ وتی: ئەو هێز و توانایيەی خوا بەمنی بەخشیوە باشترە. ئێوە من بەپیاوان هاوکاری بکەن تا لەنێون ئێوە و ئەوان دیوارێك دروست بکەم زۆر بەرز و بەهێز. پۆڵا و ئاسن بدەن بەمن. کاتێك لەسەر زەوی تا سەر کێوی تەخت کرد، وتی: فوی تێبکەن، تا ئەو کاتەی ئاگرێکی خۆش کرد و ئاسنی سوور کردەوە و وتی: مسی تواوەم پێبدەن تا بیکەمە سەر ئەمە. لەو بەدوا ئەوان نەیانتوانی بێنەسەر دیوار و نەیانتوانی کونی بکەن(کهف/١٨/٨٣—٩٧).

ئەوسا وتی(توانای خوا زیاتر و باشترە)، لەم ڕێگاوە بوو کە: بەخشینەکانی خوا باشترە لەهەزینەکانی ئێوە بۆمن بەڵام من بەپیاوان و ساز وبەرگ و کەرەستەکانی

دروست کردن هاوکاری بکەن. ئەوسا وتی: بۆمن خاوەکانی ئاسن بێنن. یانی پارچەی ئاسن بێنن. بۆیان هێنا. ئەو پایەکانی هەڵکەند تا گەشتە ئاو و دواتر ئاسن و داری چین لەسەر چین لەسەر یەك دانا تا نێوان دوو هەورازەکەی تەخت کرد. ئەو ئاگری خستە ناو دارەکە و ئاسن سوربوویەوە و ئەمە مسی سورکراوە بوو. جێگەی داری پڕکردەوە و ئەو دیوارە سەخت و ئەستوور، وای لێهات دەتوت چنراوێکی رەنگاو رەنگە کە تیایدا سوری مسە و رەشایی ئاسن. ئەو لەسەرەوە شوێنی ئاسنینی دروست کرد و یاجوج و ماجوج لەرۆشتن بۆ وڵاتانی دراوسێ مانەوە بەوشێوەی کەخوا دەفەرمێت: نەتوانیان بڕۆنە سەری و نەتوانیان کونی بکەن.

کاتێك لەکاری دروست کردنی ئەو دیوارە تەواو بوو، رۆشتە ناو تاریکییەکان کە لەولای جەمسەری باکوڕە و خۆر لەباشوریەتی و لەبەر ئەمەیە، سەرتاسەری تاریك بوو. کاتێك رۆشتە ناو تاریکییەکان، چوارسەد لەپیاوانی خۆی هەڵگرت و بە دوای کانی ژیانی جاویدان گەرا. هەژدە رۆژ لەناو تاریکییەکان بەرێگادا رۆشت بەڵام ئەو کانییەی نەدۆزییەوە و لێی هاتەدەر. خزر فەرماندەی پێشڕەوەکانی بوو، کانییەکەی دۆزییەوە و مەلەی تیا کرد و لێی خواردەوە. و خوا زاناترە.

ئەو بۆ عێراق گەڕایەوە و لەشارەزور بەنەخۆشی قۆرگ ئێشە، مرد. رۆژگاری ژیانی ئەو سی و شەش ساڵ بوو و ئەمە بەوتەی دەستەیەك لەکەسەکانە. ئەویان کردە ناو تابوتیکی زێرین و رازاوە بەگەوهەرەکان. تابووتەکەیان بە سەبر سوو (تا لەناو نەچێت) و بردیانەوە بۆ دایکی.

ئەو چواردە ساڵ پاشایەتی کرد. دارا لەسێیەم ساڵی پاشایەتی ئەودا کوژرا. ئەو دوانزە شاری دروست کرد لەوانە: ئیسفەهان کەپێیان دەوت جی، هەرات، مەرو، سەمەرقەند، شارێك لەسواد بۆ رەوشەنەك کچی دارا، شارێك لەیۆنان و ئەسکەندەریە لەمیسر.

کاتێك ئەسکەندەر مرد، هاوەڵەکانی لەفرەزانەکانی ئێرانی و یۆنانی و هیندی دەوریان گرت. ئەوانی کۆدەکردەوە و لەوتاری ئەوان ئارامی پێدەبڕا. ئەوسا لەدەوری پەیکەرەکەی ئەو کۆبوونەوە. گەورەکەیان وتی: هەر کام قسەیەك بکەن تا بۆ کەسە تایبەتییەکان ببێتە هۆی دڵدانەوە و بۆ هەمووان هۆکارێك بۆ وشیاری. ئەو دستی خستە سەر تابووت وتی: دیلکەری دیلەکان دیل کرا. یەکێتر وتی: ئەم پاشایە زێری کۆدەکردەوە و ئێستا زۆر ئەوی کۆکردەوە. یەکێتر وتی: خەڵك لەم پەیکەرد رادەکەن و بەرەو زێرەکانی تابووت دەڕۆن. یەکێتر وتی: سەرسورهێنەرترین سەرسورهێنەر ئەوەیە بەهێز سەرکوت کراوە و ناتەوانەکان سەرقاڵی گەمە کردنن. یەکێتر وتی: ئەمە ئەو کەسەیە رۆژی کۆتایی خۆی شاردەوە و ئارەزووەکانی ئاشکرا کرد. بۆ رۆژی کۆتایی خۆت دوانەخست تاکەمێك لەئارەزووەکانت بگەشتیتایە؟ بەڵکو دەبێت بووترێت: بۆ ئارەزووەکان خۆت سوك نەکرد تا پەیمانەکەت بەم زوانە پڕنەبێت؟ یەکێتر وتی: ئەی تێکۆشەر، شتێکت کۆکردەوە لەکاتی پێویست فریات نەکەوت. بارە قورسەکان لەسەر شانی تۆ مایەوە و تۆ دەستت لەگوناحەکانیدا. بۆ یەکێترت کۆکردەوە و گوناحەکەیت لەسەر خۆت نوسی. یەکێتر وتی: تۆ ئامۆژگارییکەری ئێمە بوویت و ئێستا ئامۆژگارێك باشتر لەمەرگی تۆ نییە. ئێستا هەر کەسی خاوەن ئاوەز دەبێت وانە وەربگرێت و هەر کەس وانەوەرگر بێت، دەبێت رازی بێت. یەکێتر وتی: زۆر بوون ئەوکەسانەی لەپشت سەرت بوون و لێت دەترسان و ئێستا لەبەردەم تۆیە و ترسی نییە. یەکێتر وتی: زۆر کەس ئارەزوومەندی بێدەنگ بوونی تۆ لەکاتی قسەکردندا بوو و ئەمرۆ کەبێدەنگی، ئارەزوومەندی قسە کردنتە. یەکێتر وتی: ئەم پیاوە کەسی زۆری مراند تا نەمرێت و ئێستا مەرگ هەمووشتێکی لێ سەندوە. یەکێتر وتی: بەردەوام داوات لەمن دەکرد لێت دوور نەکەومەوە و ئێستا منم نامەوێت لێت نزیك ببمەوە. یەکێتر وتی: ئەمرۆ رۆژێکی گەورەیە کەخراپە هەڵاتووەکانی رویان تێکرد و چاکە بەپەلەکانی لێی هەڵاتن. هەر کەس بیەوێت لەسەر ونکەری پاشایەتی خۆی بگریت دەبێت قاقا بگریت. یەکێتر وتی: ئەی هەڵگری پاشایەتی بەهێز. پاشایەتییەکەت رۆشت بەو شێوەی هەور دەڕوات و نامێنێت و شوێن پێکانت داپۆشرا وەك شوێن پێکانی مێشێك. یەکێتر وتی: ئەوی ئەو کەسەی

درێژی و پانی زەویت لا تەنگ بوو، خۆزگە دەمزانی ئێستا لەم شوێنە تەنگەدا چۆنیت! یەکێتر دەیوت: سەرسوڕماوم لەو کەسەی کۆتای ڕێگەکەی ئەمە بوو، چۆن خۆی بۆ کۆکردنەوەی خواستە فیرۆکان و کەڵەکە کردنی ئەو شتانەی وەك کا گیرۆدەی بای لەناوچوون دەبن، خستە رەنجەوە و خۆی کردە وێردی زمانی ئەم و ئەو. یەکێتر دەیوت: ئەی کەسانی کۆری مەزن، دڵ بەشتێك مەبەستن کەشادمانییەکەی هەمیشەیی نییە و لەیەك ساتدا کۆتایی دێت. ئێستا بۆ ئێوە راستی و دروستی لەنەزانی و گومرایی جیابوویەوە و دەرکەوت. یەکێتر دەیوت: ئەم پاشای رابردووەتان بینی، ئێستا شیاوە پاشای داهاتوو وانەی لێوەربگرێت. یەکێتر دەیوت: ئەی ئەو کەسەی تووڕە بوونت هۆکاری مەرگ بوو، بۆ لەمەرگ تووڕە نەبوویت؟ یەکێتر دەیوت: ئەو گوێچکەکانەی قسەکانیان دەبیست، بێدەنگ بووە تا قسەی کەسانیتر ببیستێت. یەکێتر دەیوت: بەم زووانە دێتە لای تۆ ئەو کەسەی مەرگی تۆ شادمانی کرد بەهەمان شێوە کەتۆ رۆشتیتە لای ئەوانەی مەرگیان تۆی شادمان کرد. یەکێتر دەیوت: ئەی هەڵسوڕێنەری سەر زەوی، بۆ هیچ ئەندامێك هەڵناسورێنیت؟ بەڵکو دەبێت بڵێین: بۆ گلەیی لەتەنگانەکان ناکەیت کەهەمیشە لەفراوانی گلەییت بوو. یەکێتر دەیوت: ئەو دنیاییە کۆتاییەکەی ئەمە بێت، باشتر وایە لەسەرەتاوە پشتی تێبکەن.

خوان سالاری ئەو وتی: جێگەکانم راخست و سفرەکانم چنی، بەلام ئێستا کەس نابینم. خەزێنەدارەکەی وتی: منت بۆ پاشەکەوت کردن فەرمان دەدا، ئێستا پاشەکەوتەکانت بەکێ بسپێرم؟

یەکێتر دەیوت: ئەم دنیا پان و بەرینە جگە لەحەوت بستی بۆ تۆ بەجێنەهێشت، بێ گومان ئەگەر ئەمەت دەزانی، لەگەڕانی زۆر کەمت دەکردەوە.

رەوشەنەك هاوسەرەکەی وتی: گومانم نەدەکرد سەرکوتکەری دارا سەرکوت بکرێت، ئەو قسەی لەئێوە بیستم، سەرکۆنە بوو. ئەو دەفرێك کەتیایدا دەیخواردەوە، بەجێیهێشت، ئێستا دەبێت ئەو دەستە لێی بخۆنەوە. کاتێك دایکی لەمەرگی ئاگادار بوویەوە، وتی: ئەگەر فەرمانی کوڕەکەم ئەنجام نەدا، بیریم لەدڵ دوور نەکرد.

ئەمە قسەی فرەزانەکان لەبارەی ئەو بوو. ئامۆژگاری و وانەی تیایە و لەبەر ئەمە ئاماژەمان پێدا.

لەفێڵەکانی ئەسکەندەر لەشەڕەکانی یەك ئەوەبوو، کاتێك روبەرووی دارا بوویەوە، هاتە ناو دوو لەشکرەکە و جارچییەکی فەرمووو جاربدات: ئەی ئێرانییەکان، خۆتان دەزانن چیتان بۆ من نوسیوە و ئێمە چۆن ئەمانمان بۆئێوە نارد. هەرکەس لەسەر بەڵێنەکەی ماوە، خۆی لەشەڕ دوور بخاتەوە تا بەڵێنداری لەئێمەیش ببینن. ئێرانییەکان گومانیان لەیەکتر کرد و پەرێشان بوون.

لەفێڵەکانیتری ئەوە بوو کەپاشای هیندستان بەفیلە شەرکەرەکان روبەرووی بوویەوە و ئەسبەکانی ئەسکەندەر ڕەمیان کرد. ئەو دەستی لەو شەڕە هەڵگرت و فەرمانیدا چەندین فیل لەمس دروست بکەن و بەساز وبەرگ پۆشتەیان بکەن و ئەوانیان لای ئەسبەکان راگرت تا ئەسبەکان ئاشنایان بوون.

دواتر بۆ هیند گەرایەوە. پاشای هیند روبەرووی بوویەوە. ئەسکەندەر فەرمانیدا ناوی ئەو فیلانە لەشقاتە ونەوت پڕبکەن و سوار لەسەر عەرەبانەکان هێنایانە ناو گۆرەپانی شەڕ و پیاوە شەرکەرەکانیان لەگەڵ نارد. کاتێك شەڕ دەستی پێکرد فەرمانیدا فیلەکان ئاگرتێبەربدەن و کاتێك توانەوە پیاوە شەرکەرەکان و فیلدارەکان بلاوەیان لێکرد. فیلە هیندییەکان گەمارۆیان دا و بەلوتی خۆیان لێیان دەدا و هەموویان سوتان و بەردو هیند رایان کرد و خەڵکیش لەبەردەمیانا بەهەڵە داوان رایان دەکرد.

یەکیتر لەفێڵەکانی شەڕی ئەو ئەمەیە: گەمارۆی شارێکی بەهێزی دا کەخواردن و کانی ئاوی فراوانی بوو (و ئەو نەیتوانی دیوارەکانی شار داگیر بکات). گەرایەوە و ژمارەیەکی وەك بازرگان نارد کەکاڵایان پێ بوو و دەیانفرۆشت. فەرمانی پێدان هەرچەندە دەتوانن خواردن بکرن و پارەی زۆر بدەن وکاتێك خواردنییەکانیان کۆکردەوە، بیسوتێنن و هەڵبێن. ئەم کارەیان کرد و هەڵاتن. ئەو دەستە شەڕکەرەکانی بۆ دەرەوەی شار نارد کە بەردەوام هێرشیان دەکرد و تالآنیان دەکرد. خەڵکی شار رایان کرد و هاتنە ناو شار تا پەنا بگرن. ئەسکەندەر هێرشی کردە

سەریان و ڕێگەی ڕۆشتنە ناو شار گراوە بوو.

ئەو بۆ **ارسطاطالیس** (**ارسطو**)ی نوسی کە لەناو گەورەکانی ڕۆم، دەستەیەك هەن کەئەوان ئارمانی گەورە و گیانی گەورە و دڵی نائاشنا بەترسیان هەیە. ئەو لەوان لەگیانی خۆی دەترسێت بەلاّم نایەوێت ئەوان لەسەر گومانی خۆی لەناو بەرێت. **ارسطاطالیس** لەولاّمدا بۆی نوسی: نامەکەی تۆم خوێندەوە و تێگەشتم. ئەوەی سەبارەت بەخەیاڵپەردازی ئارمانەکانی ئەوان باست کرد(ڕاستە بەلاّم دەبێت بزانیت کە) ئەمەکداری بەرهەمی ئارمان و گەورە بوونی گیانە و فێل لەتایبەتمەندیەکانی پەستی و ریسواییە. بەلاّم لەبارەی ئازایەتی و ئەزانی ئەوان، هەرکەس عادەتی بەمشێوە بێت، ژیانیان بۆ فراوان بکە و ژنە جوانەکان بکەرە هاوئامێزیان، چوونکە فراوانی و ئاسودەیی ژیان ئازایەتی لەناو دەبات و خوازیاری بوونی تەندروستی لێدەکەوێتەوە. ئاگاداربە دەستت بەمرۆڤ کوشتن پیس نەکەیت چوونکە ئەمە هەڵەیەکە چارەی نییە و تاوانێکە نابەخشرێت. سزا بدە بێ کوشتن تا لەسەر بەخشین بەتوانا بیت چوونکە بەخشین لای بەتواناکان زۆر جوانە. دەبێت کردەوەی تۆ چاك بێت تا خواستەکان یەکسەرە ببنە هاورێی تایبەتی تۆ. بەهۆی توانایتەوە خۆت بەگەورەتر لەهاورێکانت مەزانە چوونکە هەر کەس نابەرابەری بکاتە پیشە و شتەکان تایبەت بکات بەخۆی، هاورێکانی لێ بێ بەش دەکات و هەرکەس یەکسانی و لەخۆبووردوی بکاتە پیشە، ریشە دوژمنی دەردەکێشێت.

دووبارە کاتێك سەرزەمینی ئێرانی گرتەوە، بۆ **ارسطاطالیس** ی نوسی: من لەئێران خەڵکانێکم بینی خاوەن بیرورا، سەرسەخت و زۆر بوێر و جوانی ونەژادی بەرز و شاهانە. من لەرێگەی دادپەروەریەوە بەسەر ئەواندا زاڵ بووم بەلاّم دەترسم کاتێك لێیان دووربکەومەوە و ولاّتیان پێبسپێرم، شۆرش بکەن و فەرمانەکانی من پشت گوێ بخەن ولەبەر ئەمە تەنیا بە لەناوبردنیان دەتوانم زیانی ئەوان لەناو ببەم. ئەو بۆی نوسی: نامەی تۆم لەبارەی خەڵکی ئێران خوێندەوە و تێی گەشتم. بەلاّم کوشتنی ئەوان کارێکە لەسەر بنەمای ستەمکاری و دەبێتە هۆی لەناوچوون کە لەئەنجامە

خراپەکانی ناتوانین خۆمان بەدوور بگرین. ئەگەر ئەوان کوشتار بکەیت، خەڵکانی نێران کەسانی وەك ئەوان دێننە سەر کار و بەناچار هەموو خەڵکی وڵات دەبنە دوژمنی تۆ و کینەی منداڵەکانی تۆ لەدڵ دەگرن و تۆ لەهەمان کات لەدەرەوەی شەڕ، ئەوانت بە کوشت داوە. بەڵام دەرکردنی ئەوان لەسوپاکەت، دەبێتە هۆی زیان گەشتن بەخۆت و سوپاکەت. من ڕێگایەکت نیشان دەدەم کەباشتر لەکوشتنە. شازادەکان و ئەو کەسانەی شیاو نین بۆ پاشایەتی، بانگ بکە و شارەکان بەوان بسپێرە و هەرکام بکەرە پاشایەکی جیاواز تا بەم شێوەیە وتاریان یەك نەبێت و زیانیان بەرخۆیان کەوێت و لەسەر فەرمانبردن و هاورێیەتی هاودەست بن وخۆیان بەپەروەردە کراوی تۆ هەژمار بکەن. ئەسکەندەر ئەم کارەی کرد و پاشایەتی تیرە و تایەفەکان لێرەوە دروست بوو. لەبارەی هۆکاری دروست بوونی پاشای تیر و تایەفەکان شتیتریش ئاماژەی پێدراوە کە بەخواستی خوا ئاماژدیان پێدەدەین.

پاشاکان دوای ئەسکەندەر

کاتێك ئەسکەندەر مرد، پاشایەتیان دا بەکورەکەی ئەسکەندەرون، بەڵام ئەو پێی رازی نەبوو. لەبەر ئەمە پاشایەتی یۆنان بەو شێوە هەندێ کەس ناماژەیان پێداوە، بەبتلیموس کوڕی لاغوس گەشت و رۆژگاری پاشایەتی ئەو سی و هەشت ساڵ بوو. ئەوسا پاشایەتی سەرزەمینی یۆنان بەمشێوە درێژەی پێدرا: بتلیموس فیلوزفوس بیست و یەك ساڵ، بتلیموس ئەوراغاتس بیست و چوار ساڵ، بتلیموس فیلافتر بیست و یەك ساڵ، بتلیموس ئەفیفانس بیست و دوو ساڵ. بتلیموس ئەوراغاتس بیست و نۆ ساڵ، بتلیموس ساتر حەفدە ساڵ، بتلیموس ئەخشەندەر بیست و یەك ساڵ. بتلیموسێك کە لەسەر تەختی پاشایەتی خۆی دوور خستەوە و دیار نەما هەشت ساڵ و خاتونێك بەناوی ڤالو بترى حەفدە ساڵ. ئەم ژنە لەفەرمزانەکان بوو و ئەمانە هەمووی خەڵکانێك لەیۆنان بوون. هەموو ئەو کەسانەی دوای ئەسکەندەر بەپاشایەتی گەشتن، بەبتلیموس ناودەبرێن بەو شێوەی کەپاشاکانی ئێرانیان بەخوسرەو ناودەبرد و پاشاکانی رۆم بە قەیسەر.

دوای ئەوە ڤالبترى پاشای رۆم وەك پاشای رۆم هەڵبژێردرا و یەکەم کەس لەم بنەماڵەیە هاتە سەرتەخت، جایوس یولوس بوو کەپێنج ساڵ فەرمانرەوایی کرد. دوای ئەو ئەغستوس کەپەنجا و شەش ساڵ پاشایەتی کرد و کاتێك چل و دو ساڵ لەفەرمانرەوایەتی تێپەری کرد، عیسی کوڕی مریەم لەدایك بوو. دەڵێن لەنێوان لەدایك بوونی عیسی و هاتنە سەر کاری ئەسکەندەر سێسەد و سێ ساڵ بوو(٣٣٦) بوو.

بەسەرهاتی کاری پاشاکانی ئێران دوای ئەسکەندەر
پاشاکانی تیرە و تایەفەکان

کاتێك ئەسکەندەر مرد، دوای ئەو پاشاکانی تیرەکان بوونە پاشا و ئاماژە پێدا. دەستەیەك دەڵێن: هۆکار ئەوە بوو کاتێك ئەسکەندەر بەسەر ئێراندا زاڵ بوو و ئەوەی دەیویست بە دەستی هێنا، نامەی بۆ **ارسطاطالیس** نوسی: من هەموو پاشماوەکانی رۆژهەڵات زەمینەم ترساند و ئازارم دان و ئێستا ترسی ئەوەم هەیە دوای من یەك دەست بن و یەکبگرن و بیانەوێت هێرش بکەنە سەر وڵاتەکەی ئێمە و خەڵکانی ئێمە ئازار بدەن. بریارم دا منداڵانی باوك کوژراو لەشازادەکان بکوژم و بیانێرم بۆ لای باوکیان. تۆ لەم کارەدا چی دەبینیت؟

ئەو وەڵامی دایەوە: ئەگەر شازادەکان بکوژیت کار دەکەوێتە دەست نەزان و ژێردەستەکان وئەمانە کاتێك ببنە پاشا و هێز پەیدا بکەن، یاخی دەبن و ستەم دەکەن. زیانێك لەوان دەگات زیاتر دەبێت. باوەڕی راست ئەوەیە شازادەکان کۆبکەیتەوە و هەر کام بۆ پاشایەتی شار و بەشێك دیاری بکەیت و کاتێك ئەمە بکرێت هەرکام روبەروی ئەویتر دەبێتەوە تا ئەو لەگەشتن بەخواستەکەی دوور بکاتەوە و بەمشێوە لەناو ئەوان دوژمنی دروست دەبێت و سەرقاڵی یەك دەبن و کاتی ئەوەیان نابێت لەگەڵ دووردەستەکان دوژمنی بکەن.

لەمکاتەدا بوو ئەسکەندەر وڵاتەکانی رۆژهەڵاتی بەسەر پاشای تیرە و تایەفەکان دابەش کرد و ئەستێرەناسی و زانایی لەوڵاتی ئەوانەوە بۆ شوێنێکیتر برد و ئەوە رویدا کە **ارسطاطالیس** پێشبینی کردبوو. پاشاکانی رۆژهەڵات سەرقاڵی یەکتر بوون و شەڕیان لەگەڵ یۆنانییەکان نەکرد.

ارسطاطالیس بەرزترین و فرەزانترینی زاناکان بوو. ئەسکەندەر لەگەڵ ئەو راوێژی دەکرد و وتەکانی بەکار دەبرد. **ارسطاطالیس** (٣٨٤—٣٢٢ پ.ز) زانستی

لەئەفلاتون(٤٢٧—٣٤٧پ.ز) قوتابی سوقرات (٤٦٩—٣٩٩ پ.ز) خوێند و سوقرات تەنیا لە**طبيعيات** قوتابی ئوسیلاوس بوو. ئوسیلاوس قوتابی ئەنکساغورس (ئانا کساگوراس، دەوروبەری ٤٢٨ پ.ز) بوو. **ارسطاطاليس** لەچەند پرسێکدا رێگای ناسازگاری لەگەڵ مامۆستاکەی گرتەبەر و کاتێك لەمبارەوە لێیان پرسی، وتی: ئەفلاتونم خۆش دەوێت و هەروەها راستی و دروستیش، بەڵام راستی و دروستیم زیاتر خۆشدەوێت.

زاناکان لەبارەی پاشایەك کە دوای ئەسکەندەر لە سوادی عێراق بوو و لەبارەی ژماری پاشای تیرەکان کە فەرمانرەوایی هەرێمی بابلیان کرد، بیروراکانیان جیاوازە. هشان کوڕی کەلبی و کەسانی هاوبیرورای ئوسیویانە: دوای ئەسکەندەر بلاقس سلبقس و دواتر ئەنتیخس (ئانتیوخس) دامەزرێنەری شاری ئەنتاکیە (ئانتیوخ) فەرمانرەوایەتیان کرد و سوادی کوفە بۆ پەنجا و چوار ساڵ لەدەست ئەواندا بوو و ئەوان لە پانایییەکانی فارس و ئەهواز و کوێستانەکان هاتوچۆیان دەکرد و بوویان.

پاشایەتی ئەشك كوڕی ئەشكان

دواتر پیاوێك بەناوی ئەشك (یا ئەرشەكی یەكەم ٢٥٠—٢٤٨ پ.ز) قوتبوویەوە. ئەو كوری دارای گەورە بوو و زادگا و شوێنی گەورە بوونی شاری رەی بوو. دەستەیەكی زۆر كۆكردەوە و رەوانەی شەڕ لەگەڵ ئەنتیخس بوو و ئەنتیخس روبەروی وەستایەوە و ئەم دووانە لەسەرزەمینی موص بەیەك گەشتن. ئەنتیخس كوژرا و ئەشك بەسەر سواد زاڵ بوو و لە موسڵ تا رەی و ئیسفەهانی گرت و پاشاكانیتر بۆ رێز گرتن و گەورەیی بەگەورەیان هەژمار كرد و نامەكانی خۆیان بە ناوی ئەو دەسپێدەكرد و بەشای شاكان ناویان دەبرد بێ ئەوەی بتوانێت هیچ كام لەوان لەسەر كار لابرێت. دوای ئەو كورەكەی شاپور كوڕی ئەشك هاتە سەر تەختی پاشایەتی.

پاشایەتی گودەرز

دوای ئەو گودەرز کوڕی ئەشکان لەسەر تەختی پاشایەتی دانیشت و ئەو کەسەیە بۆ جاری دووەم لەگەڵ منالەکانی ئیسرائیل شەڕی کرد.
هۆکاری زاڵ بوونی گودەرز بەسەر منالەکانی ئیسرائیل کوشتنی یەحیا کوڕی زەکەریا بوو. گودەرز زۆر لەوانی کوشت و دوای ئەو نەیانتوانی وەك رابردوویان لێبێتەوە و خوا پێغەمبەرایەتی لەناو ئەوان هەڵگرت و ریسوای کردن. دەستەیەك دەڵێن: ئەوەی لەگەڵ منالەکانی ئیسرائیل دا شەڕی کرد تیتوس کوڕی ئسفیانوس پاشای رۆم بوو. ئەوانی کوشتار کرد و بە دیلی گرتن و بیت المقدسی وێران کرد.
رۆمیەکان بۆ تۆڵە سەندنەوەی ئانتیوخوس هێرشیان کردبووە سەر وڵاتی ئێران و پاشای بابل لەم کاتەدا بلاش باوگی ئەردەوان بوو کە بەدەستی ئەردەشیر کوڕی بابەك کوژرا. بلاش بۆ پاشای تیرەکان نامەی نوسی و ئاگاداری کردنەوە کە رۆمیەکان بۆ هێرش کردنە سەر وڵاتەکەیان یەکیان گرتووە و سوپایەکی گەورەیان رێکخستووە و ئەگەر ئەو لەبەرابەر ئەوان بکەوێتە سەر چۆك، بەسەرهەموویاندا زاڵ دەبێت.
هەرکام لەپاشای تیرەکان بەئەندازەی توانایی خۆی پیاوی شەڕکەر و کەرستەی نیزامی نارد و لای ئەو نزیکەی چوارسەد هەزار پیاوی شەڕکەر کۆبوونەوە. ئەو فەرمانرەوای (حزر)(شارێك بەرابەر تکریتی ئێستا لەعێراق لەنێوان موسل و فورات) وەك فەرماندەیی ئەوان دیاری کرد. ئەو نێوان سواد و جزیرەی لەدەستدا بوو. ئەم فەرماندەیە روبەروی رۆمیەکان بوویەوە و پاشای ئەوانی کوشت و سوپاکەیانی کوشتار کرد. ئەم کارە بووە هۆی ئەوەی رۆمیەکان شاری قوستەنتینە (کونستانتین) دروست بکەن. ئەو یەکەم کەس لەپاشاکانی رۆم بوو باوەری بەئایینی مەسیحی هێنا.
ئەو پاشماوەکانی منالەکانی ئیسرائیلی لەفەلەستین و شام دەرکرد چوونکە گومانی وابوو یەهودییەکان عیسا کوڕی مریەمیان کوشتووە. بەگومانی ئەوان ئەو دارەی عیسایی پێ لەخاچ درا، یەهودییەکان هێنایانە شوێنی لەخاچ دانەکە. رۆمیەکان زۆر رێز لەو دارە دەگرن و بردیانە ناو گەنجخانەکانی خۆیان و ئێستایش لای ئەوانە.

پاشایەتی ئێران بەردەوام بەربڵاو بوون تا ئەردەشیر کوڕی بابەك (ئەردەشیری بابەکان، فەرمانڕەوا لە ٢٢٦ تا ٢٤١ ز) بەپاشایەتی گەشت. هوشام ڕۆژگاری پاشایەتی ئەوی رون نەکردۆتەوە.

زانا ئاگادارەکانیتر لەمێژووی ئێران دەڵێن: دوای ئەسکەندەر پاشاکان لەئێران فەرمانڕەوایی ئەم سەرزەمینەیان کرد و ئەوان فەرمانبەری پاشاکانی کوێستان بوون. ئەوان پاشاکانی تیرەکان بوون وبەئەشکانییەکان ناودەبران و ڕۆژگاری پاشایەتیان دوسەد ساڵ و بەوتەی هەندێ کەس سێسەد و چل ساڵ بوو. لەناو ئەواندا ئەشك کوڕی ئەشکان بیست ساڵ فەرمانڕەوایەتی کرد. دوای ئەو کورەکەی شاپور بۆ ماوەی شەست ساڵ فەرمانڕەوایەتی کرد و لەچل و یەکەمین ساڵی پاشایەتی ئەو عیسا لەدایك بوو. تیتوس کوڕی ئەسفیانوس پاشای ڕۆمەکان، چل ساڵ دوای بەرزبوونەوەی عیسا مەسیح بۆ ئاسمان، هێرشی کردە سەر بیت المقدس و کوشتاری کرد و دیلی گرت و شاری کردە وێرانە. پاشاکانیتری ئەشکانی بریتی بوون لە: گودەرز کوڕی ئەشکانانی گەورە بیست ساڵ، بیژن ئەشکانی بیست ویەك ساڵ، گودەرز ئەشکانی، هەشتا و نۆ ساڵ، نێرسی ئەشکانی چل ساڵ، هورمز ئەشکانی حەفدە ساڵ، ئەردوان ئەشکانی، بیست و دوو ساڵ، خوسرەو ئەشکانی چل ساڵ، بلاش ئەشکانی بیست و چوار ساڵ، ئەردوانی بچوك سیانزە ساڵ و ئەردەشیر کوڕی بابەك.

دەستەیەك دەڵێن: دوای ئەسکەندەر پاشاکانی تیرەکان کەئەو وڵاتی ئێرانی لەناودا دابەش کردن، فەرمانڕەوایەتی ئێرانیان کرد. هەرکام لەوان بەجیا فەرمانڕەوایی ناوچەکانی ژێر دەستی خۆی دەکرد و ئەمە جگە لە بەشی سواد بوو کەدوای ئەسکەندەر بۆ پەنجا و چوار ساڵ لەدەست ڕۆمیەکاندا مایەوە. لەناو پاشای تیرەکان پیاوێك لەرەچەڵەکی پاشاکان بەسەر کوێستان و ئیسفەهاندا زاڵ بوو و دوای ئەو کورەکانی سوادیان داگیر کرد و لەسەر ئەم سەرزەمینە هاوشێوەی کانیاوەکان و کوێستان و ئیسفەهان فەرمانڕەوایەتیان کرد چوونکە وا بڵاو ببوویەوە ئەو و منداڵەکانی بەگەورەی خۆیان بزانن. لەبەر ئەمەیە ناوی ئەوان لەمێژووی پاشاکاندا

هاتووە. ئێمەیش لەسەر ئەم بنەمایە، تەنیا بەئاماژەدان بەوان بەسەندەمان کرد و ئەوانیترمان پشت گوێ خست. رۆژگاری پاشایەتی تیرەکان دووسەد و شەست ساڵ و بەوتەی هەندێ کەس سێسەد و چل و چوار ساڵ و بەوتەی هەندێ کەس پێنسەد و بیست و سێ ساڵ بوو. و خوا زاناترە.

لەناو ئەو پاشایانەی فەرمانڕەوایەتی کوێستانیان دەکرد و دوای کورەکانیان زاڵ بوون بەسەر سواد، ئەشك کوڕی جزە بوو. بەوتەی هەندێ کەس، لەرەچەڵەکی ئیسفەندیار کوڕی گشتاسبە. دەستەیەك لەئێرانییەکان گومان دەکەن ئەشك کوری دارایە. دەستەیەك دەڵێن: ئەشك بەنەشکانی گەورە لەمناڵەکانی کەیکاوسە کەبیست ساڵ پاشایەتی کرد. دوای ئەو کەسەکان بەم شێوە فەرمانرەوایەتیان کرد: کورەکەی ئەشك بیست و یەك ساڵ، شاپور کوڕی ئەشك سی ساڵ، گودەرز کوڕی شاپور دە ساڵ، کورەکەی بیژن بیست و یەك ساڵ، کورەکەی گودەرزی بچوك بیست ویەك ساڵ، نێرسی کوڕی گودەرز چل ساڵ، هورموز کوری بلاش کوڕی ئەشکان حەفدە ساڵ، ئەردوانی بچوك کوری بلاش(کە ئەو گەورەترین و بەتواناترین و رێزدارترین پاشاکانی ئەشکانی و زاڵترینی ئەوان بەسەر پاشاکان بوو) سیانزە ساڵ. دوای ئەو ئەردەشیر کوڕی بابەك هاتەسەر کار کەئێرانی یەك خستەوە و بەخواستی خوا ئاماژەی پێدەدەین.

دەستەیەکیتر، کەسانیتریان لەناو پاشاکان(جیاواز لەوانەی ئێمە ناومان بردن) دەگونجێنن کەپێویست بەدرێژدادری یا ئاماژەدان بەوان نییە. ئێمە هەندێك لەوەی وتراوە، لەکاتی وتوویژ لەپاشایەتی ئەردەشیر کوڕی بابەك باس دەکەین.

رووداوەکانی ڕۆژگاری پاشاکانی تیرەکان و لەناو ئەوان عیسا کوڕی مریەم و یەحیا کوڕی زەکەریا

ئێمە لەبەر ئەوە ئەم دو ڕوداوە گەورەمان لەم باسەدا کۆکردۆتەوە چوونکە پەیوەستی یەکترن. دەڵێین: عیمران کوڕی ماسان لەمناڵەکانی سلێمان کوڕی داوود بوو و بنەماڵەی ماسان لەگەورەکان و کاهینەکانی مناڵەکانی ئیسرائیل بوون. ئەو حەنە کچی فاقوری (فاقوز)ی هاوسەر بوو و زەکەریا کوڕی بەرخیا خوشکەکەی ئیشاع. ئیشاع خوشکی مریەم کچی عیمران بوو. حەنە گەوری و پیر و ناتەوان ببوو بێ ئەوەی مناڵی هەبێت. جارێك کاتێك لەژێر سێبەری دارێکدا بوو، باڵندەیەکی بینی جوجکەکەی خۆی دان دەدات. لەبەر ئەم ئارەزووی مناڵی کرد و لەخوا پاڕایەوە مناڵێکی پێببەخشێت. ئەو پەیمانی لەگەڵ خوا بەست ئەگەر مناڵێکی پێببەخشێت دەیکاتە دەرگاوان و خزمەتکاری بیت المقدس. ئەو مناڵەکەی ناو سکی ئازاد کرد بەلاًم نەیدەزانی کورە یا کچە. پەیمانی ئازاد بەستن لەگەڵ خوا لای ئەوان بەم شێوە بوو کەمناڵەکەیان بەکەنیسە دەبەخشی تا کاری تیا بکات و تا قۆناغی گەورەبوون لەوێ نەیێتەدەر. کاتێك گەورە دەبوو ئازادی بکەن ئەگەر دەیەوێت بمێنێتەوە و ئەگەر نایەوێت بۆ هەر شوێنێك دەخوازێت بڕوات. پەیمانی ئازاد تەنیا کوڕەکانی دەگرتەوە چوونکە ژنان — کە نەخۆشی و خوێنبەربوونی مانگانە دەبینن- شیاوی ئەم کارە نەبوون.

دواتر عیمران مرد ولەمکاتەدا حەنە بەمریەم دووگیان بوو. کاتێك ئەوی هێنایە دنیا، بینی کچە و لەم کاتەدا بەخوای وت: خوایە، کچێك بۆ من هاتە دنیا — و خوا لەوەی ئەو بووی ئاگادارتر بوو— و نێر وەك مێ نییە. چوونکە ئەو دەتوانێت خزمەتی کەنیسە بکات و ئەمەیان ناتوانێت و من ناوم نا مریەم (ال عمران/٢/٣٦).

مریەم لەزمانی ئەوان یانی پەرەستین. دواتر ئەو ژنە مناڵە کچەکەی لەپەڕۆیێکەوە پێچا و ئەوی بردە مزگەوتی لەپێشترین (المسجد الاقصی) و لەبەرابەر کاهینەکان کە لەرەچەڵەکی هارون بوون، لەسەر زەوی داینا. ئەوان سەرپەرەستی ئەو کارمیان دەکرد کەمناڵەکانی شەیبە لەکەعبە دەیانکرد. ژن وتی: ئەم کچە پەیمان بەستووە بۆ خوا

وەربگرن. ئەوان لەسەر وەرگرتنی کەوتنە گفتوگۆ چوونکە ئەو کچی ڕێبەرو خواوەندی شوێنی قوربانی کردنی ئەوان بوو. زەکەریا وتی: من بەو شیاوترم چوونکە پوری ئەو لەماڵی مندایە. وتیان: بەڵام ئێمە بۆ ئەمکارە تیروپشك دەکەین. بۆ ئەم مەبەستە پێنوسەکانی خۆیان خستە رووبار – کە هەمان روباری ئەردەن بوو- .. ئەو پێنوسانەی تەوراتیان پێدەنوسی. پێنوسەکەی زەکەریا هاتەسەر ئاو و پێنوسی ئەوان رۆشتە ژێر ئاو. زەکەریا کچەکەی هەڵگرت و بو بەسەرپەرەستی و ئەوی بردە لای پوری دایکی یەحیا و ژنێکی شیردەری بۆ گرت تا گەورە بوو. ئەوکات هەورەبانێکی لەمزگەوتدا بۆ دروست کرد کە تەنیا بەپەیژە دەتوانی بڕۆیتە ئەوێ و کەس جگە لەو بۆی نەبوو بچێتە ئەوێ. ئەو میوەی زستانی لەهاویندا لای ئەو دەبینی و میوەی هاوینی لەزستاندا. پێی دەوت: ئەمانەت لەکوێوە هێناوە؟ دەیوت: لەلای خوا. کاتێك زەکەریا ئەمەی لەو بینی، لەخوا پاڕایەوە و خوازیاری منداڵ بوو چوونکە میوەی زستانی لەهاویندا دەبینی و هاوینی لەزستاندا. ئەو وتی: ئەوەی ئەمەی بەمریەم بەخشی، دەتوانێت ژنەکەی من چاکبکاتەوە تا منالی ببێت. ئەو وتی: خوایە کوڕێکی پاکم پێببەخشە کە تۆ بیسەرێکی وەڵامدەرەوەیت (ال عیمران/٣/٣٨).

جارێك کە ئەو لەشوێنی قوربانی کردن بۆ نوێژ وەستابوو، پیاوێکی گەنجی بینی،(جبرەئیل). لێی ترسا. جبرەئیل پێی وت: خوا موژدەی یەحیات پێدەدات کەقسەکانی خوا بەراست دەزانێت (ال عیمران/٣/٣٩). دەڵێت: ئەم یەحیایە (عیسا کوڕی مریەم بەراست و راستگۆ دەزانێت چوونکە یەحیا یەکەم کەس بوو باوەڕی پێیکرد و بەراستگۆی زانی. داستانەکە بەمشێوەبوو: دایکی ئەوی لە سکدا بوو و مریەمی بینی بەعیسا سکپڕە وپێی وت: ئەی مریەم، ئایا تۆ سکت هەیە؟ مریەم وتی: لەبەرچی ئەمە دەپرسیت؟ دایکی یەحیا وتی: دەبینم ئەوی لەسکی مندایە نوێژ بۆ ئەوی سکی تۆ دەبات.

دەستەیەك دەڵێن: ئەو لەسێ ساڵیدا، عیسای بەراستگۆ دانا و خوای گەورە ناوی نا یەحیا و پێش ئەوە کەسیان بەوناوە بانگ نەکردبوو. خوای گەورە دەفەرمێت: پێش

ئەو بۆ ئەو هاوناوێکمان دروست نەکرد (مریم/١٩/٧). دووبارە خوای گەورە دەفەرمێت: سلاو لەو، رۆژێك کە لەدایك دەبێت و رۆژێك کەدەمرێت و رۆژێك کەدووبارە زیندوو دەبێتەوە و هەڵدەستێتەوە (مریم/١٩/١٥). دەڵێن: ترسناکترین رۆژی مرۆڤەکان لەم سێ رۆژەدا دەبێت کەخوا یەحیایی لەترسی ئەم سێ رۆژە پاراست. یەحیا سێ ساڵ یا شەش مانگ پێش مەسیح لەدایك بوو. ئەو تێکەڵاو بەژنان نەدەبوو و لەگەمە کردن لەگەڵ منالآن رایدەکرد.

زەکەریا وتی: خوایە، من لەکوێ منالّم دەبێت. من پیربووم و ژنەکەم نەزۆکە (ال عیمران/٣/٤٠). لەمکاتەدا نەوەد و دوو یا سەد و بیست ساڵ لە ژیانی تێپەریبوو و ژنەکەی نەوەد و هەشت ساڵ. پێی وترا: بەمشێوەیە، خوا هەرچی بوویت دەیکات (ال عیمران/٣/٤٠). زەکەریا ئەم وتەی بۆ بەدەست هێنانی ئاگاداری کرد کەئایا لەم ژنە نەزۆکەی منالّی دەبێت یا لەیەکیتر. ئەمەی بۆ ئەوە نەوت لەتوانایی خوا گومانی بێت. زەکەریا وتی: خوایە، نیشانەیەکم پێببەخشە. خوا وتی: نیشانەکەی تۆ ئەوەیە کەسێ رۆژ جگە لە(نمون) ئیشارە لەگەڵ خەڵکدا قسە ناکەیت (ال عیمران/٣/٤١). دەڵێت: خوا لەسزای ئەوەی داوای نیشانەی کرد، زمانی لێسەندەوە. نمون بەمانای نیشاندان و ئیشارەیە.

کاتێك چاوی بەدنیا هەڵهێنا، باوکی بەجوان روخسار، کەم مو، پەنجەی کورت، برۆی پەیوەست، دەنگی نەرم، بەهێز لەفەرمانبرداری خواوەند و پارێزەکار لەسەردەمی منالّیەوە بینی. خوای گەورە فەرمووی: لەمنالّی پەیغامان پێبەخشی (مریم/١٩/١٢). دەڵێن رۆژێك منالّەکانی هاوتەمەنی پێیان وت: ئەی یەحیا، با پێکەوە یاری بکەین. وتی: بۆ یاری کردن نەئافرێنراوم. ئەو گیا و گەڵای داری دەخوارد. دەستەیەك دەڵێن: رۆژێك ئیبلیس لای تێپەری و ئەو نانی جۆی دەخوارد و پێی وت: ئایا گومان دەکەیت پارێزکاریت؟ ئەی بۆ نانی جۆت کەڵەکە کردووە؟ یەحیا وتی: نفرینی خوات لێبێت، ئەمە بۆ خواردنە. ئیبلیس وتی: کەمترین خواردن بەسە بۆ ئەوەی مرۆڤ نەمرێت. خوا وەحی بەیەحیا کرد و وتی: لەوەی ئیبلیس پێت دەڵێت، تێبگە.

ئەو لەمناڵی بوو بەپێغەمبەر و لەبەر ئەمە، لەوکاتەوە خەڵکی بۆ خواپەرستی هاندەدا. ئەو جلی دروست کراو لەموی لەبەر دەکرد. ئەو درەم و دینارێکی وماڵی نەبوو رووی تێ بکات. هەر کوێ شەو دادەهات، ماڵی ئەو بوو. ئەگۆیلەی بوو نەکەنیز. بۆ پەرەستینی خوا بەسەختی هەوڵی دەدا. رۆژێك سەیری جەستەی خۆی کرد وبە لاغری بینی و گریا. خوا وەحی پێکرد: ئەی یەحیا، ئایا بۆ لاغری جەستەت دەگریت. سوێند بە بەهێزی و گەورەییم ئەگەر لەئاگری دۆزەخ ئاگادار بیتەوە، لەجیاتی ئەو جل و بەرگەی ئێستات جل و بەگری ئاسنین لەبەر دەکەیت! ئەو دووبارە گریا تا فرمێسك گۆشتی روخساریان خوارد و ددانی بۆ بینەران دەرکەوت. ئەم هەواڵە بەدایکی گەشت. دایك هاتە لای و زەکەریا لەگەڵ کاهینەکان هات و وتی: کورم، چ هۆکارێك بۆ ئەم کارە دەتبزوێنێت؟ یەحیا وتی: لەنێوام بەهەشت و دۆزەخ بەرزاییەکی نارێکە کە جگە لەو کەسانەی دەگرین کەس ناتوانێت لێی تێپەر بکات. زەکەریا وتی: کەواتە بگری و هەوڵ بدە. دایکی دوو تیکە ئەمەدی بۆ دوری کە لەروخساری دەبەست و ددانەکانی پێ دادەشارد. ئەوەندە دەگریا ئەو دوو تیکە ئەمەدە تەڕ دەبوون. کاتێ زەکەریا دەیویست ئامۆژگاری خەڵك بکات، دەیڕوانی ئەگەر یەحیا ئامادە بووایە، باسی بەهەشت و دۆزەخی نەدەکرد.

خوا عیسای بۆ پێغەمبەری هەڵبژارد و هەندێك لەفەرمانەکانی تەوەراتی پاك کردەوە و نەیهێشت. یەکێك لەو فەرمانانە ئەوە بوو بەهاوسەر گرتنی کچی برای کردە ناڕەوا. پاشاکانی ئەوان- بەناوی هیرۆدۆس- کچی برایەکی بوو کە زۆری خۆش دەویست و دەیوست بیکاتە هاوسەری خۆی. یەحیا رێگەی ئەم کارەی لێدەگرت. کچەکە هەر رۆژە نیازێکی دەبردە لای پاشا کەبەراوەردەی دەکرد. کاتێك ئەم هەواڵە بەدایکی کچە گەشت، بەکچەکەی خۆی وت ئەگەر پاشا لێی پرسی چیت دەوێت، بڵێ یەحیا کوڕی زەکەریا سەر ببرە. کاتێك کچەکە هاتە لای پاشا، لێی پرسی: چیت دەوێت؟ کچەکە وتی: دەمەوێت یەحیا کوڕی زەکەریا سەرببڕیت. پاشا وتی: جگە لەمە داوای شتیتر بکە. کچ وتی: جگە لەمە هیچم ناوێت. کاتێك کچەکە پێداگری کرد، پاشا یەحیای بانگ کرد و تەشتێکی داوا کرد و سەری بڕی. کاتێك کچ سەری

براوی یەحیای بینی وتی: ئێستا چاوم رون بوویەوە. لەمکاتەدا کچەکە رۆشتە سەر بانی کۆشکەکە بەلاَم کەوتەخوار. پاشا چەندین سەگی درِندەی لەخوارەوەی کۆشکەکەی رادەگرت. سەگەکان هێرشیان کردەسەر، خواردیان و پاشا سەیری دەکرد. دوایین ئەندام کەخواردیان، چاوەکانی بوو تا وانە وەربگرێت. کاتێك یەحیا کوژرا دلۆپێك خوێنی پرژایە سەر زەوی. ئەم دلۆپە خوێنە هەڵدەقولاَ تائەو کاتەی خوا بخت النسری بۆناردن و ژنێك هاتە لای و ئەوی بۆ سەر ئەو دلۆپە خوێنە رێنوینی کرد. خوا وای خستە دڵی بخت النسر تا ئەوەندەیان لێبکوژێت تا ئەو دلۆپە خوێنە دامرکێت. ئەو حەفتا هەزار کەسی لەوان کوشت تا ئەو دلۆپە خوێنە دامرکایەوە.

سەدی شوعیا بابەتێکی هاوشێوەی ئەمەی ئاماژە پێداوە جگە لەوەی وتویەتی: پاشا ویستی کچی ژنەکەی خۆی بکاتە هاوسەری خۆی. یەحیا رێگەی ئەم کارەی لێگرت. ژن داوای لەپاشا کرد یەحیا بکوژێت. پاشا کەسی نارد تایەحیا بکوژێت و سەریان لەناو تەشتێکدا هێنا و ئەو سەربراوە بەردەوام دەیوت: ئەم کچە بۆ تۆ رەوا نییە. خوێنەکەی فۆڵپی دەدا. خۆڵیان دەکردە سەر و خوێن هەڵدەقولاَ تا ئەوەی گەشتە سەردیواری شار و ئارامی نەگرت. خوا بخت النسری هەڵبژارد تا بەسوپایەکی فراوانەوە بێت. بخت النسر ئەوانی گەمارۆ دا بەلاَم نەیتوانی بەسەریاندا سەرکەوێت. ویستی بگەرێتەوە بەلاَم ژنێك لەمناڵەکانی ئیسرائیل هاتە لای و پێی وت: بیستومە دەتەوێت بگەرێیتەوە. وتی: بەڵێ، مانەوەم زۆری خایاند و خەڵك برسیەتیان کێشا و خواردەمەنی و ئازووغە روو لەکەمییە و زەوی بۆ ئەوان تەنگ و تاربووە. ژن وتی: ئەگەر بۆ شار رێنوێیت بکەم و بۆتی بکەمەوە، ئەوانەی دەیڵێم دەیکوژی و کاتێك وتم دەست هەڵدەگری؟ بخت النسر وتی: بەڵێ. ژن وتی: سوپاکەت بۆ چوار دەستە دابەش بکە و لەچوار سوچی شاردا بلاَویان بکەرەوە. دواتر هەمووتان دەست بۆ ئاسمان بەرز بکەنەوە و بڵێن خوایە ئێمە گرتنی ئەم شارەمان لەتۆ دەوێت و تۆ بەخوێنی یەحیا سوێند دەدەین. ئەم کارەیان کرد و دیواری شار دارِما و سوپاکەی رۆشتنە ناوشار. پیرێژن فەرمانیدا ئەوەندە خوێن بەسەر خوێنی یەحیادا برێژن تا خوێنی یەحیا ئارام بگرێت. ئەو دەیکوشت تا ئەوەی حەفتا هەزار کەسی سەربری و خوێن ئارامی گرت و پیرێژن فەرمانیدا دەست لەکوشتن هەڵبگرن و بخت النسر

دەستی لەکوشتار هەڵگرت.

ئەو بيت المقدسی وێران کرد و لاشەی کوژراوەکانی لەناو شارەکەدا فرێدا. دواتر گەڕایەوە و لەگەڵ ئەو دانیالی پێغەمبەرو سەرانی منداڵەکانی ئیسرائیل، لەناو ئەوانیش، عەزریا، میشاییل و ئەوانیتر گەڕانەوە و سەری جالوتیان پێبوو. دانیال ڕێزداترین کەس لای بخت النسر بوو و لەبەر ئەمە ناگرپەرستەکان ڕژدیان پێدەبرد و لای بخت النسر خراپەی ئەویان هێنایە سەرزمان، بێژەر وتەکەی بەوشێوەی ئاماژەی پێدرا، درێژە پێدەدات: هاویشتنی ئەوان بۆ ناو دڕندەکان و هاتنە خوارەوەی پاشا (یا فریشتە) و گۆڕینی ڕۆخساری بخت النسر بۆ روخساری ئاژەڵ و مانەوەی ئەو لەناو دڕندەکان بۆ حەوت ساڵی دژوار.

ئەم وتارە و وتارەکانیتر لەبارەی بخت النسر (وەك دەڵێن وێرانکەری بيت المقدس بخت النسر بوو و ئەو بوو دوای کوشتنی یەحیا کوشتاری منداڵەکانی ئیسرائیلی کرد) لای زانەرانی بەسەرهاتەکان و مێژووەکان و ئاگاداران لەکارەکانی رابردوو، هەڵیت و پڵیتە چوونکە ئەوان لەسەر ئەو باوەڕە کۆکن کەبخت النسر دوای کوژرانی شوعیای پێغەمبەر لەسەر دەستی منداڵەکانی ئیسرائیل لەرۆژگاری ئەرمیا کوڕی حزقیا، شەڕی لەگەڵ منداڵەکانی ئیسرائیل کرد و لەنێوان رۆژگاری ئەرمیا تا کوژرانی یەحیا ٤٦١ ساڵە و ئەم بابەتە لەلای یەهودی و مەسیحییەکان پشت راستی دەکرێتەوە و دەڵێن بەمشێوەیە. لەئەسفار و کتێبەکانی ئەوان بەڕوونی نوسراوە. هاوڕا بوونیان لەگەڵ ئاگرپەرەستەکان سەبارەت بەدرێژی رۆژگاری شەڕ و شوری بخت النسر لەگەڵ ئیسرائیلیەکان تامردنی ئەسکەندەر و تا لەدایك بوونی یەحیایە. ئەوان گومان دەکەن درێژییەکەی پەنجا و یەك ساڵ بووە.

بەڵام کوڕی ئیسحاق دەڵێت: راستییەکەی ئەوەیە منداڵەکانی ئیسرائیل دوای گەڕانەوە لەبابل، بين المقدسيان دووبارە ئاوەدان کردەوە و ژمارەیان روی لەزیاد بوون کرد و ئەوسا ئەوان پشتیان کردە خوا و گەڕانەوە سەر گوناحکاری خۆیان و خوا گەڕایەوە بۆلایان و پێغەمبەرەکانی بۆ رەوانە کردن کەدەستەیەکیان بەدرۆزن زانی و دەستەیەکیان کوشت تا ئەوەی خوای گەورە دوایین پێغەمبەرەکانی بۆ ڕەوانە کردن: لەوانە: زەکەریا، کورەکەی یەحیا و عیسا کوڕی مریەم. منداڵەکانی ئیسرائیل یەحیا و

زەکەریایان کوشت و خوا یەکێك لەپاشاکانی بابلی کردە سەریان کەپێیان دەوت گودەرس(حردوش،حردوس،حاورس، خردوس، جردوس). سوپایەکی کردە سەریان و لەشام رووبەروویان بوویەوە. کاتێك لەبیت المقدس هێرشی کردە سەریان، بەیەکێك لەفەرماندە بەناو بانگەکانی خۆی بەناوی نەبووزانی وت: سوێندم خواردووە ئەگەر بەسەر منالەکانی ئیسرائیل دا زاڵ ببم ئەوەندەیان لێبکوژم تا جۆگەلەی خوێنی ئەوان بێتە ناو سوپاییەکانم و ئیتر کەس بۆ کوشتن نەدۆزمەوە. ئەو فەرمانی بەو فەرماندەدا برواتە ناو شار و ئەوەندەیان لێبکوژێت تا بەوشێوەی وترا خوێنی منالەکانی ئیسرائیل بێتە ناو سوپاییەکانی. نەبووزان هاتە ناوشار و رۆشتە ناو شارێك و لەوێ مایەوە کەقوربانییەکانی خۆیان دەهێنایە ئەوێ. لەوێ خوێنێکی بینی هەڵدەقوڵێت و پرسی: ئەی منالەکانی ئیسرائیل، داستانی ئەم خوێنە چییە. وتیان خوێنی یەکێك لەقوربانییەکانی ئێمەیە کەوەرنەگیراوە و لەبەر ئەمە بەردەوام هەڵدەقوڵێت. فەرماندە وتی راستیتان بەمن نەوت. منالەکانی ئیسرائیل وتیان: پاشایەتی و پێغەمبەرایەتی لەناومان هەلگیراوە ولەبەر ئەمە ئەم قوربانییە وەرنەگیراوە و ئەو خوێنە بەردەوام هەڵدەقوڵێت. نەبوزان ٧٧٠ کەس لەگەورەکانی ئەوانی لەسەر ئەو خوێنە سەربڕی و ئارامی نەگرت. فەرمانیدا ٧٠٠ کەس لەزاناکانیان لەسەر ئەو خوێنە کوشت بەڵام ئارامی نەگرت. کاتێك بینی ئەو خوێنە سارد نابێتەوە وتی: ئەی منالەکانی ئیسرائیل راستیم پێبڵێن و لەسەر فەرمانی خواوەندی خۆتان خۆراگر بن چوونکە رۆژگارێکی درێژە لەسەر زەوی فەرمانڕەوان و هەرچیتان بووێت، دەیکەن. ئەگەر راستی بەمن نەڵێن ئەوەندەتان لێدەکوژم کە لەژن و پیاو یەك زیندوو نەهێڵمەوە.

کاتێك کۆشش و کوشتاری بێ ئەمانی ئەویان بینی، راستیەکیان پێوت. وتیان: ئەمە، خوێنی یەکێك لەپێغەمبەرەکانی ئێمەیە. ئێمەی لەزۆر لەو کارانەی دەبوون هۆی تووڕەی خوا، دەگەڕاندەوە و هاتنی ئێوەی پێشبینی کرد و بەئێمەی وت. نەبووزان پرسی: ناوی چی بوو؟ وتیان: یەحیا کوڕی زەکەریا. وتی: ئێستا راستیتان وت، لەبەر ئەمەیە خواوەندەکەتان رقی لێهەلگرتون. ئەو کەوتە سەر زەوی و نوێژی بۆ خوا برد و بەهاورێکانی خۆی وت: دەرگاکان ببەستن و سوپاییەکانی گودەرس بنێرنەدەر. ئەم

کارەیان کرد و ئەو لەناو منداڵەکانی ئیسرائیل بەتەنیا مایەوە و دواتر بەخوێنەکەی وت: ئەی یەحیا، خوای من و تۆ دەزانێت لەبەر تۆ چی بەسەر خەڵکەکەتدا هات و چەندە لەوان کوژران. بەڵێ پێش ئەوەی هەموو خەڵکەکەی تۆ بەشمشێر بکوژرێن، بەفەرمانی خوا ئارام بگرە. لەم کاتەدا خوێن ئارامی گرت و نەبووزان دەستی لەکوشتن هەڵگرت و وتی: باوەڕم بەخوای منداڵەکانی ئیسرائیل هێنا و بەراستی دەزانم و بێ گومان دەزانم جگە لەو خوایەك نییە. دواتر بەئیسرائیلیەکانی وت: گودەرس فەرمانی بەمن داوە ئەوەندەتان لێبکوژم تا جۆگەلەی خوێنتان بڕواتە ناو سوپاکەی و من توانایی نافەرمانی ئەوم نییە. وتیان: ئەم کارە بکە. فەرمانیدا و چاڵێکیان هەڵکەند و هەرچی وشتر و ئەسپ و مەڕومالأت بوو، هێنایان و سەریان بڕی. ئەمەیان کرد و ئەوەندەیان سەربڕی تاخوێنێکی زۆر کۆبوویەوە. دواتر ئاوی تێکرد و خوێن گەشتە ناو سوپای گودەرس. دواتر نەبووزان فەرمانیدا ئەو کوژراوانە بێنن و خستیانە سەر چوارپێکان و کاتێك گودەرس لەخوێنەکەی ڕوانی، کەسێکی بۆ لای نەبووزان نارد و وتی: لەکوشتن دەست هەڵگرە چوونکە ڕقم و کینەی خۆم لەوان سەندەوە.

ئەمە دووەمین سزایەکە خوا بەسەر منداڵەکانی ئیسرائیلدا باراندی. خوای گەورە بەپێغەمبەرەکەی محمد دەفەرمێت: بەمنداڵەکانی منداڵەکانی ئیسرائیل لەپەیام و نامەکەی خۆمان پەیامان دا و ئامۆژگاریمان کردن کەبەناچاری دووجار لەسەر زەوی نافەرمانی و ستەمکاری دەکەن، یاخێبوونێکی سەرەڕۆیانە. کاتێك سەرەی یەکەمجار هات، بەندە سەرسەخت و سەختگیرەکانی خۆمانتان بۆ دەنێرین کەماڵ بەماڵ بەدواتانا دەگەڕێن و ئەمە مژدەیەکە دێتەدی. ئەوسا سوڕانی کاروبارەکان لەزیانی ئەوان و بەرژەوەندی ئێوە دەسورێنین و ئێوە بەمنداڵەکان و سامانەکان هاوکاری دەکەین و لەوەی بوون، زیاترتان دەکەین. ئەگەر چاکە بکەن، بەخۆتانی دەکەن و ئەگەر خراپە بکەن بەخۆتان. کاتێك کاتی سزادانی دووەم هات، لەروخساری ئێوە خەم دەردەکەوێت و دەڕۆنە مزگەوتی گەورە وەك چۆن جاری یەکەم ڕۆشتن وتا لەناو بەرن ئەوەی دەتوانن و بەدەستی بێنن و سەرکەوتن بەدەست بێنن. خوای ئێوە ئەوەندەی دەیەوێت پێتانی دەبەخشێت و ئەگەر بگەڕێنەوە، دەگەڕێینەوە. و

دۆزەخمان کردە شوێنی ئاسپاسان و جێگەی ئەوان (منداڵەکانی ئیسرائیل (٤/١٧).

روداوی یەکەم. ناردنی سوپای بخت النسر و لەشکرەکەی بوو. دواتر خوا بارودۆخی لەبەرژەوەندی ئەوان سوراند. ئەوسا روداوی دووەم هات کەهاتنی گودەرس و هاورێکانی بوو و ئەمە گەورەترین روداو هەژمار دەکرا کەتیایدا کوژرانی پیاوەکان، دیل بوونی ژنانیانی لێکەوتەوە. خوا دەفەرمێت: تا ئەو شوێنەی دەتوانن یاخی دەبن (منداڵەکانی ئیسرائیل /٤/١٧).

دەستەیەك لەزاناکان دەڵێن روداوی کوژرانی یەحیا لەرۆژگاری ئەردەشیر کوڕی بابەك بووە. هەروەها وتراوە روداوی کوژرانی ئەو یەك ساڵ و نیو دوای رۆشتنی عیسا بۆ ئاسمان بووە.

داستانی کوژرانی زەکەریا

کاتێك یەحیا کوژرا و باوکی لەم کارە ئاگادار بوویەوە، رایکرد و لەنزیك بیت المقدس لای بێستانێك پەنای گرت. پاشا ناردی بەدوایدا. و زەکەریا لای دارێك تێپەری کەبانگی کرد: ئەی پێغەمبەری خوا وەرە لای من. کاتێك نزیکی بوویەوە، دارەکە قەڵشا و رۆشتە ناوی و دارەکەی وەك خۆی لێهاتەوە وئەو لەناویدا مایەوە. دوژمنی خوا ئیبلیس هات و داوێنی کراسەکەی گرت و لەدارەکەی کێشایەدەر تا کاتێك بۆیان دەگێڕێتەوە، ئەو بەراستگۆ بزانن. ئەوسا رۆی بەدوای ئەو کەسانەی شوێن زەکەریا کەوتبوون و ئەوانی ئاگادار کردەوە و وتی: چیتان دەوێت؟ وتیان: بەدوای زەکەریادا دەگەڕێین. ئیبلیس وتی: ئەو ئەم دارەی جادوو کرد و رۆشتە ناوی. ئەوان وتیان: تۆ بەراستگۆ نازانین. ئیبلیس وتی: من نیشانەیەکم هەیە کەباوەڕ بەقسەکانی من دەکەن. داوێنی کراسەکەی زەکەریایی نیشاندا. ئەوان تەوریان هەڵگرت و دارەکەیان کردە دوو لەت و بە مشارە بڕیانەوە و زەکەری لەناویدا مرد. خوا پیسترین خەڵکانی سەرزەوی بەسەردا زاڵ کردن تا رقیان لێهەڵگرێت.

دەستەیەك دەڵێن: هۆکاری کوژرانی ئەو، ئەوە بوو: ئیبلیس رۆشتە ناو کۆڕەکانی منداڵەکانی ئیسرائیل و داوێنی مریەمی بە درۆ پیس و بە گوناحی زەکەریای لەقەڵەمدا و وتی: جگە لەزەکەریا کەس ئەوی سکپڕ نەکردووە و ئەوە دەچێتە لای مریەم. منداڵەکانی ئیسرائیل شوێن زەکەریا کەوتن و ئەو رۆشتە ناو دار و تا کۆتایی درێژەی پێدەدرێت.

داستانی لەدایك بوونی عیسا و پێغەمبەری ئەو تا کۆتایی کار

لەدایك بوونی عیسا لەسەردەمی پاشای تیرەکان بوو. ئاگرپەرستەکان دەڵێن: لەدایك بوونی عیسا پەنجا و پێنج ساڵ دوای زاڵبوونی ئەسکەندەر بەسەر بابل و یەنجا ویەك ساڵ دوای دامەزراندنی بنەماڵەی ئەشکانی بوو. مەسیحیەکان دەڵێن: لەدایك بوونی ئەو سێسەد و شەست و سێ ساڵ دوای زاڵبوونی ئەسکەندەر بەسەر بابلدا بوو. ئەوان گومان دەکەن یەحیا شەش مانگ پێش عیسا لەدایك بوو و مریەم لەسیانزە، پانزە یا بیست ساڵیدا بە عیسا دووگیان و عیسا تا بەرزبوونەوە بۆ ئاسمان سی و دوساڵ و چەند رۆژێك ژیا و مریەم دوای ئەو شەش ساڵ مایەوە. لەبەر ئەمە هەموو تەمەنی مریەم پەنجا و یەك ساڵ بوو.

یەحیا پێش بەرز بوونەوەی عیسا کوژرا و پێغەمبەری لەسی ساڵی عیسادا بۆ ئەوهاتە خوار.

ئێمە بەسەرهاتی ژیانی مریەم مان لەزەمانی کارکردن لەکەنیسە گێرایەوە. ئەو و کورە مامەکەی یوسف کوڕی یەعقوب کوڕی ماسانی دارتاش بۆ کەنیسە کاریان دەکرد و لەوێ دەژیان. یوسف کوڕی یەعقوب فرەزانێکی دارتاش بوو کە بەدەستی خۆی کاری دەکرد و داهاتەکەی لەرێگای خوادا دابەش دەکرد. مەسیحیەکان دەڵێن: یوسف مریەمی بەهاوسەری هەڵبژاردبوو بەلاّم تا ئەو کاتەی عیسا بۆ ئاسمان بەرز بوویەو ئەو نزیکی لەگەڵدا نەکرد. و خوا زاناترە.

کاتێك مریەم و کورەکەی مامی ئاویان کۆتایی پێدەهات، هەرکام گۆزەی خۆیان هەڵدەگرت و دەرۆشتنە ئەشکەوتێك، کە ئاوی تیابوو و ئاوی پاکیان هەڵدەگرت و دواتر هەردووك بۆ کەنیسە دەگەڕانەوە. کاتێك ئەو رۆژە هات کەجبرەئیل چاوی پێیکەوت، ئاوەکەی کۆتایی هاتبوو. ئەو بەیوسفی وت: با پێکەوە برۆین بۆ کانی. یوسف وتی: بەئەندازەی تا بەیانی ئاوم هەیە. مریەم بەتەنیا رۆشت و لەوێ جبرەئیلی بینی کەهاتۆتە لای (ئێمە سەرەتا داستانی مناڵبوونی ئەو بەشێوەیەکی چڕ کەلە قورئاندا ئاماژەی پێکراوە، دەگێرینەوە چوونکە داستانەکانیتر هەموویان لەدەوری ئەم ئایە چنراون و لەوەوە سەرچاوەیان گرتووە. دەفەرمێت: بیری مریەم

بکەرەوە کاتێك لەکەسەکانی خۆی دوور دەکەوێتەوە و روی کردە شوێنێك کە هەتاو لەوێوە سەر دەردێنێت. ئەو لای خۆی لەکەسەکانی خۆی شەرمی دەکرد و ئێمە نێردراوی خۆمان بۆ لای نارد کە ئەو وەك لاوێکی جوان روخسار بوو. مریەم وتی: ئەگەر پیاوێکی لەخوا ترس بێت، لەتۆ پەنا بەخوا دەبەم و ئەمانم دەوێت. جبرەئیل وتی: من نێردراوی خوای تۆم تا بەتۆ کورێکی پاك ببەخشم. مریەم وتی: من چۆن کورم دەبێت؟ هیچ کام لەپیاوەکان نەهاتۆتە لای من و ژنێکی خراپەکار نەبووم. نێردراوی ئێمە وتی: خوای تۆ فەرموویەتی ئەم کارە بۆ من ئاسانە. و ئێمە دەمانەوێت عیسا بۆ خەڵك بکەینە نیشانەیەك و ئەمە کارێکە دەکرێت و ئەنجام دەدرێت. مریەم بەعیسا دووگیان بوو و ئەوی لەسکی خۆیدا هەڵگرت و رۆشتە شوێنێکی دوور. ژانی زان، ئەوی بۆ لای دارێکی خورما برد. پاڵی پێوەدا و لەدڵتەنگی و شەرمدا وتی: خۆزگە پێش ئەمە دەمردم و لەبیر دەچومەوە. عیسا لەژێرەوە پێی وت: خەم مەخۆ و خەمبار مەبە. خوای تۆ لەژێر تۆ جۆگەلەیەکی رەوان کردووە. تۆ داری خورما بجوڵێنەرەوە تا خورمای تازەت بۆ بخاتە خوار. بخۆ و بخۆرەوە و چاو بەکورەکەت رون بێت و ئەگەر چاوت بەکەسێك کەوت، بڵێ: ئەمرۆ بەرۆژوم و لەبەر ئەمە لەگەڵ کەس ناتوانم قسە بکەم. مریەم عیسای هێنایە لای خەڵکەکەی و ئەوان وتیان: ئەی مریەم کارێکی ناشیرین و نەشیاوت کردووە. ئەی خوشکی هارون، ئەباوکت پیاوێکی خراپ بوو ئەدایکت روسپی. مریەم عیسای نیشاندا و ئەوان وتیان: چۆن لەگەڵ منداڵێکدا قسە بکەین کەهێشتا لەناو لانکەدایە؟ عیسا وتی: منم بەندەی خوا. نوسراوی دا بەمن و منی کردە پێغەمبەری خۆی و من لەهەر کوێبم بەختەوەرم دەکات و تا ئەو کاتەی زیندوو بم، بەنوێژ و بەخشینی سامانی خۆم لەرێگای خوا فەرمانی پێداوم و چاکەی لەگەڵ دایك کرد و نەبەخشراوێکی بەدبەخت نەکرد. سلاو لەمن لەو رۆژەی لێی لەدایك بووم، لەو رۆژەی دەمرم و لەو رۆژەی جارێکیتر زیندوو دەبمەوە و هەڵدەستمەوە (مریەم/١٩/١—٣٣).

کاتێك نێردراوی خوا ئەمەی وت: مریەم خۆی بەفەرمانی خوا سپارد و ئەو نێردراوە فوی کردە قۆڵی کراسەکەی و لێی دوورکەوتەوە و مریەم بە عیسا دووگیان بوو. ئەو گۆزەکەی خۆ پڕ کرد و گەرایەوە. لەرۆژگاری ئەو کەسیان لەو و کورە مامەکەی

یوسفی دارتاش بە پاك تر و خواپەرستتر نەدەناسی. یوسف لەگەڵ ئەو بوو. یەکەم کەس بوو لەسکپڕبوونی توڕە بوو. کاتێك یوسف ئەوەی بینی، بە دژواری زانی و نەیزانی ئەمە کارە لەسەر چ بنەمایەك بەهێزە. ئەگەر بیەوێت ئەو بەداوێن پیس بزانێت، لەخواترسی ئەوی بیردەکەوێتەوە کەبۆ یەك ساتیش لێی دوور نەکەوتۆتەوە. ئەگەر بیەوێت بەپاکی بزانێت، ئەو سکە بەرزبووە دەبینێت و نازانێت چی بکات. کاتێك بابەتەکەی بۆ ئاڵۆز بوو، لەگەڵ مریەمدا کەوتە قسە و یەکەم قسەکە کردی ئەوە بوو: لەتۆ شتێکم نەبینی بمەوێت دایشارم و بیمرێنم بەڵام ئەمە لەدەست من دەرچوو. مریەم وتی: قسەیەکی جوان بکە. یوسف وتی: ئایا هیچ روەکێك بێ تۆو دەتوانێت بروێت؟ مریەم وتی: بەڵێ. یوسف وتی: ئایا منالّ بێ پیاو (کەلەگەڵ ژندا جوت ببێت)، دەتوانێت ببێت؟ مریەم وتی: بەڵێ. ئایا نەتزانی کاتێك خوا لەرۆژی ئافراندن، ڕوەك و گیای ئافراند، لەتۆو کەڵکی وەرنەگرت؟ ئایا نەتزانی خوا داری بێ هاوکاری ویستن لەباران ئافراند؟ ئەو بەهێزی خۆی بارانی کردە هاوکاری دار و ئەمە دوای ئەوە بوو کەهەرکامی بەجیا ئافراند. ئایا دەتەوێت بڵێیت خوا ناتەوانێت بئافرێنێت تا لە تۆو و باران هاوکاری وەرنەگرێت؟ یوسف وتی: ئەمە ناڵێم بەڵام دەڵێم خوا بۆ هەموو کارێك بەتوانایە. ئەو بەهەر شتێك دەڵێت ((ببە)) و ئەو دەردەکەوێت. مریەم پێی وت: ئایا نازانی خوا ئادەم و حەوای بێ نێر و مێ دروست کرد؟ یوسف وتی: بەڵێ. کاتێك مریەم ئەمەی وت، یوسف ئەم ئەندێشەی کەوتە دڵەوە، ئەوەی مریەم هەیەتی لەخواوەیە و شیاو نییە بۆ ئەو پرسیاری لێبکات چوونکە دەبینێت مریەم دەیەوێت دایشارێت.

دەستەیەك دەڵێن: مریەم ڕۆشتە فەراغی ماڵێك چوونکە خوێنبەربوونی مانگانەی بوو. لەبەرابەر کەسەکانی خۆی پەردەیەکی لەدیوارەکان کێشا و کاتێك پاك بوویەوە ئەو پیاوەی بینی. درێژەی داستان بەوشێوەیە لەئایەکە ئاماژەی پێدرا. کاتێك دووگیان بوو، شەوێك پوری ژنەکەی زەکەریا هاتەسەردانی و کاتێك درگای بۆ کردەوە، پێوەی لکا. ژنی زەکەریا وتی: من سکپڕم. مریەم وتی: منیش. ژنی زەکەریا وتی: من بینیم منالّەکەی من بۆ منالّەکەی تۆ نوێژ دەبات.

ژنی زەکەریا یەحیای بوو. لەبارەی زەمانی سکپڕی مریەم جیاوازییەکان زۆرن. دەستەیەك دەڵێن: نۆ مانگ و ئەمە وتەی مەسیحیەکانە. دەستەیەك دەڵێن هەشت مانگ و ئەمە خۆی نیشانەیەکیترە چوونکە پێش ئەو هیچ منداڵێك بەهەشت مانگە لەدایك نەبوو. دەستەیەك دەڵێن: شەش مانگ و دەستەیەك سێ کاتژمێر و دەستەیەك یەك کاتژمێریان وتووە وئەمە لەقورئاندا ئاشکراترە کەخوا دەفەرمێت: بەو دووگیان بوو و دواتر ئەوی بردە شوێنێکی دوور. ئەوەی دەڵێت دواتر(وەرگێرانی ((فای عەرەبیە)) نیشانەی ئەوەیە بێدرنگ سکی پڕبووە.

کاتێك مریەم ژان گرتی، رویکردە نوێژگەی رۆژهەلات و رۆشتە قولایی. ژانی زان ئەوی بۆ لای دار خورماکە برد و ئەوە وتی: - و ئەو لە ژان لەخۆی دەنالا و لەخەڵك شەرمی دەکرد-: خۆزگە پێش لەمە مردبووم و بەتەواوی لەبیرکرابووم. یانی بیر و نیشانی من لەبیردەکرا و لەمن هیچ ناو و نیشانێك بەجێ نەدەما. مریەم وتی: کاتێك بەتەنیا بووم، عیسا قسەی لەگەڵ دەکردم و کاتێك کەسێکم لابوایە، وەسف کردنی ئەوم لەناو سکی خۆمەوە دەبیست. بانگی کرد جبرەئیل لەخوارەوە- یانی لەخوار کوێستان- خەمبار مەبە، خوا لەخوار تۆدا روبارێك عەقڵی ڕەوانە کردووە. کەسێ کەلەم داستانەدا ئایەی (من تحتها) بەژێری میم خوێندبێت، دەڵێت ئەوەی ئەم قسەی بەمریەم وت عیسا بوو کەخوا زمانی پێبەخشی. ئەو وتی: لقی دارخورماکە بۆ لای خۆت رابکێشە. لقێکی براوە بوو و لەناکاو بوو بەدارێك. دەستەیەك دەڵێن: لقێکی بڕاوە بوو کاتێك ژانی منالبوون ئارامی لێڕیبوو، لەنامێزی گرت و لقەکە سەوز و راست بوویەوە. بەمریەم وترا: لقی دارەکە بۆلای خۆت راوەشێنە. رایوەشاند و دارەکە خورمای تازەی بەرهەم هێنا. عیسا بەدایکی وت: بخۆ و بخۆرەوە و چاوت رونکەرەوە و ئەگەر کەسێك لەخەڵکانت بینی بڵێ: بۆ بێدەنگی بەرۆژوم و ئەمرۆ ناتوانم لەگەڵ کەس قسە بکەم. کەسێ کە لەو رۆژگارەدا بەرۆژو دەبوو تا شەو قسەی نەدەکرد.

کاتێك عیسای هێنایە دنیا، ئیبلیس هاتە لای منالەکانی ئیسرائیل و ئاگاداری کردنەوە کەمریەم منالی بووە و ئەوان بەخێرایی رویان تێکرد و بەتوندی وتیان. مریەم بەرێکەوت و عیسای بۆ لای خەڵکەکەی خۆی هێنا.

دەستەیەك دەڵێن: یوسفی دارتاش بۆ ماوەی چل ڕۆژ ئەوی لەئەشكەوتەكەدا هێشتەوە و دواتر ئەوی هێنا بۆناو كەس و كاری و ئەوان پێیان وت: ئەی مریەم كارێكی ناشیرین و نەشیاوت كرد. ئەباوكت پیاوێكی خراپ بوو و ئەدایكت ژنێكی ڕوسپی. تۆ چیت بەسەر هاتووە؟ مریەم لەرەچەڵەكی هارون برای، موسا بوو. وا دەڵێن و خوا زاناترە.

دەستەیەك دەڵێن ئەو لەئەژادی هارون برای موسا ئەبوو بەڵكو لەتیرەی یەهودا كوڕی یەعقوب لەئەژادی سلێمان كوڕی داوودە. ئەم بنەماڵەیان بە((شیاوەكان))ناودەبرد و هارون لەمناڵەكانی لاوی كوڕی یەعقوبە.

مریەم بەوان ئەوەی وت خوا پێی فەرمووبوو. كاتێك دوای ئەوە داوای قسە كردنیان لێكرد، ئیشارەتی بۆ عیسا كرد. ئەوان توڕە بوون و وتیان: ئەوەی كەئێستا گاڵتەمان پێدەكات، دژواتر لەزینا كردنی ئەوە. وتیان: چۆن لەگەڵ كەسێكدا قسە بكەین كەهێشتا لەناو لانكەدایە؟ عیسا كەوتە قسە و وتی: من بەندەی خوام. ئەو نوسراوی بە من دا و منی كردە پێغەمبەرو لەهەر شوێنێك بەختەوەری كردم و منی تا ئەو كاتەی زیندوو بم بە نوێژ كردن و بەخشین لەرێگای خوا فەرماندا. یەكەم قسە كەكردی، لەبەندەبوونی خۆی لەبەرابەر خوا قسەی كرد تا بۆ ئەوی گومان دەكات ئەو (عیسا) خوایە، نیشانەیەكی دیارتر و ئاشكراتر بێت. خەڵك بەردیان هەڵگرتبوو تا مریەم بەردباران بكەن بەڵام كاتێك كورەكەی قسەی كرد، ئازادیانكرد. دوای ئەوە ئیتر قسەی نەكرد تا گەشتە هاوتەمەنی مناڵەكانیتر.

مناڵەكانی ئیسرائیل وتیان جگە لەزەكەریا كەس سكی ئەوی پڕنەكرد چوونكە ئەو بوو سەردانی مریەمی دەكرد. مناڵەكانی ئیسرائیل شوێنی كەوتن تا بیكوژن بەڵام ئەو رایكرد و ئەوان درەنگتر ئەویان دۆزییەوە و كوشتیان.
لەبارەی هۆكاری كوژرانی ئەو قسەیتریش وتراوە.

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك کاتی لەدایك بوونی هات، خوا وەحی بەمریەم کرد: لەسەرزەمینی خەڵکەکەت برۆرە دەر چوونکە ئەگەر بەردەستیان کەویت سەرکۆنەت دەکەن و منداڵەکەت دەکوژن. یوسفی دارتاش هەڵیگرت و ئەوی بردە میسر. کاتێك گەشتنە سنورەکانی میسر، مریەم ژان گرتی، کاتێك منداڵەکەی هێنایە دنیا و خەمبار بوو، پێیان وت: خەمبار مەبە. خوا خورمای بۆ داباراند و ئەمە لەزستاندا بوو. بووتەکان سوجدەیان برد. دێوەکان ترسان و هاتنە لای ئیبلیس. کاتێك زۆری ئەوانی بینی، چۆنییەتی پرسی و ئەوان ئاگاداریان کردەوە. ئیبلیس وتی: لەزەوی روداوێکی سەیر رویداوە. فڕی و لەوان ونبوو. رۆشتە ئەو شوێنەی عیسا لێی لەدایك ببوو. فریشتەکانی بینی دەوریان گرتووە. زانی روداوی گەورە ئەمەیە. فریشتەکان رێگەیان پێنەدا لەعیسا نزیك ببێتەوە. ئیبلیس بۆ لای هاورێکانی خۆی گەرایەوە و وتی: هیچ ژنێك منداڵی نەبوو مەگەر ئەوەی لەوێ بووم هیوادارم. لەشوێنکەوتوانی ئەو زیاتر لەوە گومرا بکەم کەخۆی رێنویی دەکات.

مریەم ئەوی بردە سەرزەمینی میسر و دوانزە ساڵ مایەوە و عیسای لەخەڵك داشارد. ئەو دانەوێڵەی کۆدەکردەوە و لانکەی عیسایی لەکۆڵدابوو.

دەڵێم: وتاری یەکەم لەبارەی لەدایك بوونی لەسەرزەمینەکەی خۆی و خەڵکەکەی راستتر و لەوتەی قورئان نزیکترە چوونکە خوای گەورە دەفەرمێت: مریەم ئەوی بردە لای خەڵکەکەی خۆی و دەڵێت: ئەوان وتیان چۆن لەگەڵ منداڵێك قسە بکەین کەهێشتا لەلانکەدایە.

دەستەیەك دەڵێن: مردیەم دوای لەدایك بوونی مەسیح ئەوی بردە میسر و یوسفی دارتاشی لەگەڵدابوو. ئەمە هەمان (ربووە) یا بەرزایی لەسەر زەوییە کە خوای گەورە ئاماژەی پێداوە (مۆمنون/٢٣/٥٠). دەستەیەك دەڵێن: ئەو بەرزاییە دیمەشق یا بیت المقدسە و هەروەها بەشوێنیتریش وتراوە. هۆکارەکەی، ترس لەپاشای منداڵەکانی ئیسرائیل بووکە لەرۆمیەکان بەناوی هیرۆدۆس بوو. یەهودییەکان ئەویان بۆکوشتنی

عیسا هاندەدا و لەبەر ئەمە دایك و کوڕ روویان کردە میسر و دوانزە ساڵ لەوێ مانەوە تا ئەو پاشایە مرد و دواتر بۆ شام گەڕانەوە. دەستەیەك دەڵێن: هیرۆدۆس خوازیاری کوشتنی عیسا نەبوو و تەنیا دوای بەرز بوونەوەی بۆ ئاسمان بوو ناوی عیسای بیست. دایك و کچ لەیەهودییەکان دەترسان. و خوا زاناترە.

داستانی پێغەمبەر (د.خ)ی عیسا و هەندێك لەمۆجیزەكانی ئەو

كاتێك مریەم لەمیسر بوو، لای جوتیارێك تێپەری كەهەژار و نەدارەكان رویان تێدەكرد. شتێكی لێ دزرابوو. ئەو تۆمەتی لەهەژارەكان دا و مریەم خەمبار بوو. كاتێك عیسا خەمی دایكی بینی، وتی: ئایا دەتەوێت ئەو بۆ خواستەكەی رێنویی بكەم؟ وتی: بەڵێ. عیسا وتی: ئەو پیاوە كوێرە وئەو پەككەوتەیە دزیویانە و تیایدا بوونە شەریك. كوێر پەككەوتەكەی كۆڵ دەكرد و ئەو هەڵیگرت. بەكوێریانوت، پەككەوتەكە كۆڵ بكە. ئەو ناتەوانی نیشاندا. مەسیح پێی وت : دوێ شەو كەزێرەكانت دزی چۆن توانیت كۆڵی بكەیت. ئەو دووانە شەرم دایگرتن و زێرەكەیان گەڕاندەوە.

ئەو جوتیارە میوانی بۆ هات و خواردنەوە لەئارادا نەبوو. جوتیار خەمبار بوو. كاتێك عیسا خەمی ئەوی بینی، رۆشتە ماڵی جوتیار و شوێنێك كەدوو ریز گۆزەی لێبوو. عیسا دەستی خۆی خستە سەر گۆزەكان و لایانەوە تێپەری و ئەو گۆزانە پڕبوون لەشەرابی ناب.

ئەو لەقوتابخانە بەمناڵەكانی دەوت ئێستا كەس و كاریان چی دەخۆن و چی دكەن.

وهب دڵێت: رۆژێك عیسا لەگەڵ مناڵەكان یاری دەكرد، لەناكاو كورێك پەلاماری یەكێتری دا و بەشەق تێیهەڵدا و كوشتی و ئەوی خوێناوی خستە بەردەمی عیسا. ئەویان بۆ داوەری بردە لای داوەری شارەكە و وتیان ئەو كورەكەی ئێمەی كوشتووە. فەرمانرەوا لێی پرسی و ئەو وتی: من نەمكوشتووە. ویستیان لێی بدەن و عیسا وتی: كوژراوەكە بێنن تا لێی بپرسم كێ كوشتوویەتی. لەوتەكەی سەریان سورما و ئەویان بردە لای كوژراوەكە. لەخوا پاڕایەوە و خوا كوژراوەكەی زیندوو كردەوە و عیسا لێی پرسی: كێ تۆی كوشت. وتی: فلان(یانی ئەوەی بەراستی كوشتبووی). مناڵەكانی

ئیسرائیل بە کوژراوەکەیان وت: ئەمە کێیە؟ وتی: عیسا کوڕی مریەم و کوڕەکە دەستبەجێ مردەوە.

عەتا دەڵێت: مریەم عیسای بەرەنگرێژێك سپارد تا لای ئەو رەنگرێژی فێرببێت. لەمکاتەدا قوماشی فراوانیان بۆ لای رەنگەرێژ هێنا و کارێکی گرنگی بۆ هاتە پێش. ئەو بەمەسیحی وت: ئەمە قوماشن بەرەنگی جۆراوجۆر. من لەهەرکام پەتێك لەو رەنگەی دەبێت پێی رەنگ بکرێت، دامناوە. هەرکام بەو رەنگەی وتم، رەنگ بکە تا دەگەرێمەوە. عیسا ئەوانی هەڵگرت وهەموویانیکردە ناو یەك رەنگەوە. کاتێك رەنگرێژ گەرایەوە، لەبارەی قوماشەکان لێی پرسی. عیسا وتی: هەموویانم رەنگ کرد. وتی: لەکوێن؟ عیسا وتی: لێرەدان. رەنگرێژ وتی: هەموویان. عیسا وتی: بەڵێ. رەنگرێژ وتی: هەموویت بۆ خاوەنەکانیان لەناو برد. ئەو لەعیسا تورە بوو، عیسا وتی پەلەمەکە و لێیان بروانە. هەستا و هەموویانی دەرهێنا و هەرکام بەو رەنگە بوو کە خاوەنەکەی داوای کردبوو. رەنگرێژ سەری سورما و زانی ئەمە مۆجیزەیەك لای خوای گەورەیە.

کاتێك عیسا هاورێ لەگەڵ دایکی بۆ شام گەڕانەوە، لەدێهاتێك بەناوی ناسرە مانەوە و شوێنکەوتووانی ئەو (نصارا) لەم ناوەوە ناویان وەرگرتووە. ئەو لەوێ مایەوە تا گەشتە تەمەنی سی ساڵی. خوا وەحی پێکرد لەبەردەم خەڵك خۆی ئاشکرا بکات و ئەوان بۆ پەرەستنی خواوەند هان بدات و نەخۆش وپەك کەوتەکان وکوێرانی سکوما و گول و نەخۆشەکانیتر چاك بکاتەوە. ئەمکارەی کرد و خەڵك ئەویان زۆر خۆش دەویست و شوێنکەوتووانی زۆر بوون و ناو وناوبانگی بەدەست هێنا.

رۆژێك لەسەر سفرەی پاشایەك دابەزین کەخەڵکی بۆ بانگێشت کردبوو. ئەو لەسەر قاپێك دانیشتبوو و لێی دەخوارد و خواردن کەم نەدەبوویەوە. پاشا پرسی: تۆ کێیت؟ وتی: عیسا کوڕی مریەم. پاشا لەتەختەکەی هاتە خوار و لەگەڵ دەستەیەك لەهاورێکانی بوونە شوێنکەوتویی ئەو و ئەمانە بوون بەحەوارییەکان.

دەستەیەك دەڵێن: حەوارییەکان هەمان رەنگرێژ و هاورێکانی بوون. دەستەیەکیتر

دەڵێن: راوچییەکان بوون. دەستەیەك دەڵێن: جوتیاران بوون و خوا زاناترە. ژمارەی حەوارییەکان (هاوەڵە تایبەتەکانی عیسا)دوانزە پیاو بوو. کاتێك ئەوان برسی یا تینو دەبوون دەیانوت: برسین وتینوین. ئەودەستی خۆی لەزەوی دەدا و بۆ هەرکام دوو نانی دەهێنا، دەیانخوارد و ئەو ئەندازە لەئاو کە دەیانویست، دەیانخواردەوە. ئەوان وتیان: کێ لەئێمە لەپێشترە؟ هەرکات بمانەوێت دەخۆین و دەخۆینەوە. عیسا بەوانی وت: لەپێشتر لەئێوە کەسانێکن لەدسترەنجی خۆیان دەخۆن. دوای ئەوە ئەوان جل و بەرگیان دەشۆری و کرێیان وەردەگرت.

کاتێك خوا ئەوی وەك پێغەمبەر هەڵبژارد، پەیکەرێکی لەگڵ هاوشێوەی مریشك دروست کرد و فووی تێکرد وبە فەرمانی خوا بوو بەمریشك و ئەمە هەمان شەمشەمەکوێرەیە.

لەزەمانی ئەو زانستی پزیشکی باڵادەست بوو و ئەو توانایی نیشاندا کەبەهۆیەوە کوێری سکوما و گولی باش دەکردەوە و مردووەکانی زیندوو دەکردەوە و ئەوە بۆ ناتەوان کردنی ئەوان بوو(وشەی مۆجیزە بە مانانی ناتەوانکەرە). لەناو ئەو کەسانەی زیندووی کردنەوە، عازر لەهاورێکانی خۆی بوو. عازر نەخۆش کەوت و خوشکەکەی پەیامی بۆ عیسا نارد کەعازر دەمرێت. عیسا رۆشت بۆ لای و دووری نێوانیان سێ رۆژ بوو. ئەو گەشت و عازر سێ رۆژ بوو مردبوو. عیسا لەخوا پاڕایەوە و ئەو زیندوو بوویەوە و ئەوەندە ژیا و مایەوە تا منالی هێنایە دنیا. ئەو سام کوڕی نوحی زیندوو کردەوە. رۆژێك لەگەڵ حەوارییەکان بوو و بیری تۆفانەکەی نوحیان دەکردەوە کەوتیان: کەسێك زیندوو کەرەوە شایەتی ئەم روداوە بێت. ئەو هاتە سەر تەپۆڵکەیەك و وتی: ئێرە ئارامگای سام کوڕی نوحە. دواتر لەخوا پاڕایەوە، ئەو زیندوو بوویەوە و وتی: ئایا رۆژی هەستانەوەیە؟ مەسیح وتی: نە بەڵام من داوام لەخوا کرد و ئەو تۆی زیندوو کردەوە. حەوارییەکان داستانی تۆفانەکەی نوحیان لێپرسی وئەو گێرایەوە و دواتر مرد. ئەو عوزەیری پێغەمبەری زیندوو کردەوە چوونکە منالەکانی ئیسرائیل پێیان وت: ئەومان بۆ زیندوو کەرەوە وەگەرنە

دەتسوتێنین. ئەو لەخواپاڕایە و عوزەیر زیندوو بوویەوە. منداڵەکانی ئیسرائیل بەعوزەیریان وت: بۆ ئەم پیاوە چۆن شایەتی دەدەیت؟ عوزەیر وتی: شایەتی دەدەم ئەو پێغەمبەری خوا و بەندەی ئەوە. ئەو یەحیا کوڕی زەکەریای بۆ ژیان گەڕاندەوە. عیسا لەسەر ئاو بەرێگادا دەڕۆشت.

داستانی دابەزینی سفرە

یەکێك لەمۆجیزە گەورەکانی ئەو دابەزینی سفرە بوو.

هۆکاری ئەم کارە ئەوە بوو حەوارییەکان وتیان: ئەی عیسا، ئایا خواکەی تۆ دەتوانێت سفرەیەکمان لەئاسمانەوە بۆ بنێرێت؟ عیسا لەخوا پاڕایەوە و وتی: ئەی خوایە، ئەی ئافرێنەری ئێمە، بۆمان لەئاسمانەوە سفرەیەك بنێرە تا بۆ ئێمە جەژنێك بێت بۆ یەکەمینمان و بۆ دوایین کەسمان(مائدە/١١٢/٥—١١٤). خوا سفرەکەی نارد کەگۆشت و نانی تیا بوو، لێیان دەخوارد و سفرە کەمی نەدەکرد. عیسا بەوانی وت: ئەم سفرە بەردەوام دەمێنێتەوە مەگەر ئەوەی شتێکی لێ پاشەکەوت بکەن. هێشتا شەو دانەهاتبوو کەلێیان هەلگرت و پاشەکەوتیان کرد. دەڵێن: فریشتەکان هاتن و سفرەکەیان لەگەڵ خۆیان هێنا کەحەوت نان و حەوت ماسی لەسەر بوو و یەکەم کەسان تا دوایین کەسان لێیان خوارد. دەستەیەك دەڵێن ئەو سفرە پڕبوو لەمیوە بەهەشتییەکان. دەستەیەك دەڵێن: هەر خواردنێك جگە لەگۆشت دەهاتە سەر ئەو سفرە. دەستەیەك دەڵێن: ماسییەك بوو تامی هەموو خواردنەکانی بوو و کاتێك لێیان خوارد(ژمارەیان پێنج هەزار کەس بوو و خواردنەکەی زیادی دەکرد و گەشتە ئەژنۆی ئەوان) وتیان: شایەتی دەدەین تۆ نێردراوی خوایت. ئەوان بلاْوەیان لێکرد و لەو بابەتە دەدوان و کەسانێك لەویْ نەبوون، بەدرۆیان دەزانی و وتیان: ئەو چاوەکانی ئێوە جادوو کرد. دەستەیەك فریودران و ناباوەڕیان کردە پیشە، بوونە ورچ و لەناو ئەوان ژن و منالْ نەبوو. ئەوان سێ رۆژ لەو روخسارەدا مانەوە و دواتر لەناو چوون و منالْیان نەهێنایە دنیا.

دەستەیەك دەڵێن: ئەو سفرە پارچەیەکی سوور لەژێر هەورێکدا بوو و لەسەریشی هەورێکبوو. ئەوان سەیریان دەکرد کەدابەزی و لەبەرابەری ئەوان ڕاخرا. عیسا گریا وتی: خوایە من لەسپاسگوزاران دابنێ. شتێکیان بینی هاوتایان نەبینیبوو و بۆنێکیان کرد بەو خۆشییە بۆنیان نەکردبوو. شەمعون وتی: ئەی گیانی خوا، ئایا ئەم خواردنانە هی ئەم دنیایە یا لەخواردنەکانی بەهەشتە؟ مەسیح وتی: نە

لەخواردنەکانی ئەم دنیایە نە لەخواردنەکانی بەهەشتە، شتێکە خوابەهێزی خۆی دروستی کردووە. مەسیح بەوانی وت: لەوەی داواتان کردووە، بخۆن. ئەوان وتیان: تۆ لێی بخۆ ئەی گیانی خوا. مەسیح وتی: پەنا بەخوا ئەگەر لێی بخۆم. ئەو نەیخوارد و ئەوان نەیانخوارد و مەسیح پیر و پەککەوتە و نەخۆش و هەژارەکانی تێرکرد و لێیان خوارد و ژمارەیان هەزار و سێسەد کەس بوو. هەمووان تێربوون و ئەو سفرە بەردەوام پڕبوو بێ ئەوەی کەم بکات. نەخۆش و پەککەوتەکان چاکبوونەوە و هەژارەکان بێ نیاز بوون. دواتر سفرەکە بەرز کرایەوە و ئەوان سەیریان دەکرد تا لەچاو ونبوو. حەوارییەکان پەشیمان بوونەوە کەلێیان نەخوارد.

دەستەیەک دەڵێن: بۆ چل ڕۆژ دەهاتە خوار. ڕۆژێک دەهات و ڕۆژێک نەدەهات. خوا بەعیسای فەرموی، هەژارانی لێ تێربکات. ئەمکارەی کرد و لەسەر ساماندارەکان قورس تەواو بوو و ئەوان دابەزینی سفرەکەیان بەدرۆ دەزانی و گومانیان لێکرد و گومانیان لای خەڵکانی دیکەش دروست کرد. خوا وەحی بەعیسا کرد: پەیمانم داوە ئەوانەی بەدرۆی دادەنێن ئەشکەنجەیەکی وابکەم کەهیچ کام لەجیهانییەکانم ئەو ئەشکەنجەیە نەبینێت. خوا سێسەد و سی و سێ کەسی لەوان کردە ئاژەڵ و ئەوان بوون بەورچ. کاتێک خەڵک ئەمەیان بینی، لای عیسا گریان و پارانەوە و عیساییش بۆ ورچەکان گریا. کاتێک ورچەکان گریانی عیسایان بینی، گریان و بەدەوری ئەودا سوڕانەوە و ئەو یەکیەکیانی بەناو بانگ کرد و ئەوان سەریان بەرز دەکردەوە بەڵام نەیاندەتوانی قسە بکەن. سێ ڕۆژ لەو حاڵەدا مانەوە و دواتر لەناوچوون.

داستان بەرز بوونەوەی عیسا بۆ ئاسمان وگەڕانەوەی بۆ لای دایك و گەڕانەوەی بۆ ئاسمان

دەڵێن: رۆژێك دەستەیەك لەجولەکەکان چاویان بەعیسا کەوت و کاتێك ئەویان بینی، وتیان: جادوگەری لەجادوگەر بوو، حەرامزادەی لەحەرامزادەبوو، هات. ئەوان ئەو و دایکیان بەداوێنپیس ناوزەد کرد. ئەو ئەمەی بیست ولای خوا گلەیی لەوان کرد و خوا وەلامی دایەوە و ئەوانی کرد بەورچ. کاتێك گەورەی منالەکانی ئیسرائیل ئەمەی بینی، ترسا وجولەکەکان بۆ کوشتنی ئەو بەڵێنیان دا. لێی کۆبوونەوە و لێیان پرسی و ئەو وتی: ئەی خولکی یەهود، خوا ئێوە بەدوژمن دەزانێت. ئەوان لەوتەکانی ئەو توڕە بوون و هەستان بیکوژن. خوا جبرەئیلی نارد کە ئەوی لەدەرگایەکی بچوکەوە بردە ماڵێکیتر کەدەلاقەیەکی تیابوو. خوا لەو دەلاقەوە بۆئاسمان بەرزی کردەوە. گەورەی جولەکەکان بەپیاوێك لەهاوەلانی خۆی بەناوی فتیبانوس(فلتیانوس) فەرمانیدا بڕواتە ئەو ماڵە و بیکوژێت. ئەو رۆشتە ماڵەکە و کەسی نەبینی و خوا روخساری مەسیحی خستە سەر روخساری ئەو. ئەو هاتەدەر و ئەوان ئەویان بەمەسیح زانی و کوشتیان و لەداریاندا.

دەستەیەك دەڵێن: عیسا بەهاورێکانی خۆی وت: کام یەك لەئێوە دەیەوێت روخساری من بکەوێتە سەر روخساری ئەو و بکوژرێت؟ پیاوێك لەناویاندا وتی: من، ئەی گیانی خوا. روخساری مەسیح خرایە سەر روخساری ئەو و ئەویان کوشت و لەداریاندا (لەداریاندا و کوشتیان).

دەستەیەك دەڵێن: ئەوەی هاوشێوەی عیسا بوو و کوژرا، پیاوێکی ئیسرائیلی بەناوی یوشەع بوو.

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك خوا مەسیحی ئاگادار کردەوە بەناچاری دەبێت لەم دنیایە بڕوات، ئەو لەمردن ترسا و حەوارییەکانی بانگ کرد و خواردنێکی بۆ دروست کردن و وتی: ئەمشەو وەرنە لای من چوونکە نیازێکم بەئێوەیە. کاتێك هاتن، شێوی پێدان

و لەسەریان وەستا و میوانداری کردن. کاتێك شێویان تەواو کرد هەستا و بەدەستی خۆی دەستی ئەوانی شۆرد و بەجلی خۆی بۆی وشك کردنەوە. ئەوان ئەم کارەیان بەگەورە زانی و پێیان ناخۆش بوو. وتی: هەر کەس لەوەی ئەمشەو بۆی دەکەم بۆ منی بگێڕێتەوە، لەمن بەدوور بێت. ئەوان هیچیان نەکرد تا تەواو بوو. وتی: ئەوەی لەسەر سفرە میوانداری و پەرستاری ئێوەم کرد و دەستی ئێوەم بەدوو دەستی خۆم شۆرد، بۆ ئەوە بوو من بکەنە نمونەی خۆتان و وەك من هەڵس وکەوت بکەن و خۆتان بەگەورەتر لەیەك مەزانن. نیازێکم بەئێوەم هەیە و لەئێوە بۆ ئەنجامدانی هاوکاریم دەوێت، ئەوەیە لەخوا بۆمن بپاڕێنەوە و لەدۆعا کردن بۆ من هەوڵ بدەن تا مەرگی من دوا بخات. کاتێك خۆیان بۆ دۆعا کردن و پاڕانەوە ئامادە کرد، خەو ئەوانی گرتەوە و هیچ کام نەیانتوانی لەخوا بپاڕێنەوە. ئەوانی بەئاگا دەهێنایەوە و دەیوت: پەنا بەخوا! یەك شەو نەتانتوانی بۆمن خۆراگری بکەن؟ وتیان: سوێند بەخوا نازانین چیمان بەسەر هاتووە. ئێمە بەردەوام بەئاگا دەماینەوە و شەوان تا بەیانی دەپاڕاینەوە بەڵام ئەمشەو ناتوانین. هەرجار دەمانەوێت لەخوا داوا بکەین، ناتەوان دەبین. عیسا وتی: شوان دەڕوات و مەڕومالاتەکەی بەرەڵا دەکات. ئەو بەردەوام مەرگی خۆی بیری ئەوان دەخستەوە. دواتر وتی: پێش ئەوەی کەڵەشێر بخوێنێت، یەکێك لەئێوە بێ گومان بەمن کافر دەبێت و هەروەها یەکێك لەئێوە من بەچەند درەمێکی بێ بەها دەفرۆشێت و بەهاکەی من دەخوات.

ئەوان هاتنەدەر و بڵاوەیان لێکرد. جولەکەکان کەبەدوایدا دەگەڕان یەکێك لەحەوارییەکانیان – شەمعون- گرت و وتیان: ئەمە لەهاوڕێکانی ئەوە.

زاناکان لەبارەی مەرگی ئەو و بەرزبوونەوەی بۆ ئاسمان بیروڕای جیاوازیان هەیە. دەستەیەك دەڵێن بۆ ئاسمان ڕۆشت و نەمرد. کاتێك بۆ ئاسمان بەرز کرایەوە، خواپێی فەرموو: بڕۆرە ئاو. کاتێك لەگەڵ شەمعون لەبارەی عیسا قسەیان دەکرد، حاشای کرد و وتی: من لەهاوڕێکانی ئەو نیم. ئەوان ئەویان بەرەڵا کرد. سێ جار ئەم کارەیان دووبارە کردەوە و کاتێك خوێندنی کەڵەشێری بیست، خەمبار بوو و گریا. یەکێك لەحەوارییەکان هاتە لای جولەکەکان و شوێنەکەی مەسیحی نیشاندان و ئەوان سی درەمیان پێدا. ئەو لەگەڵ ئەوان ڕۆشتە ماڵی عیسا و ڕۆشتە ناو. خوا

مەسیحی بۆ ئاسمان بەرز کردەوە و روخساری ئەوی خستە سەر ئەو پیاوەی جولەکەکانی بۆ لای عیسا رێنوێنی کردبوو. ئەوان گرتیان و بەستیانەوە و رایانکێشا. بەردەوام دەیانوت: تۆ مردووەکانت زیندوو دەکردەوە و ئەم کارە و ئەو کارەت دەکرد. ئێستا بۆ خۆت رزگار ناکەیت؟ ئەو دەیوت: من ئەو کەسەم عیسام بەئێوە نیشاندا. ئەوان گوێیان لەقسەکەی نەگرت و ئەویان بەرەو داری ئیعدام برد و لەداریان دا.

دەستەیەک دەڵێن: کاتێك ئەو حەوارییە، عیسای بەجولەکەکان نیشاندا، بەدوای ئەودا بەرێکەوتن و ئەویان لەوماڵەی تیایبوو گرت تا لەداری بدەن. لەم کاتەدا زەوی تاریك بوو و خوا فریشتەکانی نارد و روخساری عیسایان خستە سەر ئەو کەسەی عیسای بەجولەکەکان نیشاندابوو. ئەویان گرت تا لەداری بدەن و ئەو دەیوت: من ئەو کەسەم عیسام بەئێوە نیشاندا. ئەوان سەیریان نەکرد و کوشتیان. خوا سێ کاتژمێر دوای گرتنی گیانی عیسا ئەوی بۆ ئاسمان بەرز کردەوە. دەستەیەك دەڵێن: حەوت کاتژمێربوو. دواتر خوا ئەوی زیندوو کردەوە و بۆ ئاسمانی بەرز کردەوە. خوا پێی فەرموو: برۆرە لای مریەم چوونکە هیچ کەس بەئەندازەی ئەو بۆتۆ خەمبار نییە و نەگریا. عیسا دوای حەوت رۆژ هاتەخوار. کاتێك دابەزی، کێو لەروناکی زۆر ئاگری گرت و مریەم بەهەمان شێوە لەبن داری ئیعدامدا بوو و دەگریا. لەگەڵ ئەودا ژنێك بوو کەعیسا لەشێتی رزگاری کردبوو. عیسا بەو دوو ژنەی وت: بۆ دەگرین؟ وتیان: بۆ تۆ. عیسا وتی: خوا منی بۆ ئاسمان بەرز کردەوە و جگە لەچاکی و باشی هیچیترم نەبینیوە. ئەم پیاوە دەیبینن ئەو کەسەیە بۆ ئەوان نامۆیە (و ئەو لەدار دراوە نەمن). عیسا بەمریەمی فەرموو حەوارییەکانی بۆ کۆبکاتەوە و عیسا ئەوانی بەناوی پێغەمبەرانی خوا لەسەر زەوی بڵاو کردەوە و فەرمانی دا ئەوەی خوا فەرمانی پێداوە لەلایەن ئەوەوە بە گوێی خەڵکی دنیا بگەیەنن. دواتر خوا ئەوی بۆ ئاسمان بەرز کردەوە و جلێکی لەپەڕی لەبەر کرد و خۆشی خواردن و خواردنەوەی لێ سەندەوە و سەرلەسەری جەستەی کردە روناکی و لەگەڵ فریشتەکان هەڵفڕی و ئێستا لەگەڵ ئەوانە. ئەو پیاوێکی فریشتەیی- خەڵکە و زەمینی و ئاسمانییە.

حەوارییەکان بڵاو بوونەوە. شەوێك کەخوا عیسای بۆ ئاسمان برد، ئەو شەوەیە

مەسیحیەکان دووکەڵی تیا بەرز دەکەنەوە.

جولەکەکان دەستی ستەم و زۆرداریان بۆ سەر حەواریەکانیتر بڵاو کردەوە و ئەوانیان ئەشکەنجە دەدا و جنێویان پێدەدان. پاشای رۆم کەناوی هیرۆدۆس بوو و جولەکەکان لەژێر دەستی ئەودابوون، ئەمەی بیست و پێیان وت: پیاوێك لەمناڵەکانی ئیسرائیل بوو کەنیشانەکانی خوایی دەهێنایەوە و مردووەکانی زیندو دەکردەوە و پەیکەری دروست کراو لەقوڕی گیان دەبەخشی و هەڵدەفڕاند. جولەکەکان هێرشیان کردە سەر و ئەویان کوشت. بەوانی دەوت کەپێغەمبەری خوایە. پاشا وتی: هاوار لەئێوە، بۆ ئەمەتان زووتر بەمن نەوت؟ سوێند بەخوا ئەگەر ئەمەم دەزانی، دەستی جولەکەکانم لەسەر ئەو کورت دەکردەوە. دواتر پەیامی بۆ حەوارییەکان نارد و لەبارەی ئایینی عیسا پرسیاری لێکردن و ئەوان پێیان وت. ئەو بووە شوێنکەتووی دینی ئەوان و پیاوی لەخاچ دراوی لەدار هێنایە خوار و شاردییەوە. ئەو دارەی عیسای پێ لەخاچ درابوو، هەڵیگرت و ڕێزی لێگرت و پاراستی و هێرشی کردە سەر مناڵەکانی ئسرائیل و زۆر لەوانی کوشت. لێرەوە بوو ئایینی مەسیحی لەرۆمەوە سەرچاوەی گرت وبناغەی بۆ دارێژرا و لێرەوە بوو ئایینی مەسیحی لەرۆمدا بڵاوبوویەوە.

دەستەیەك دەڵێن: ئەم پاشایە کەناوی هیرۆدۆس بوو، نوێنەری پاشای گەورەی رۆم قەیسەر و ناوی تیباریۆس بوو و ئەم پیاوەیش بەپاشا ناودەبرا. رۆژگاری پاشایەتی تیباریۆس بیست و سێ ساڵ درێژەی کێشا. هەژدە ساڵ و چەند رۆژێك تێپەری کەعیسا بۆ ئاسمان بەرز کرایەوە.

پاشاکانی ڕۆم دوای ڕۆشتنی عیسا بۆ ئاسمان
تا ڕۆژگاری پێغەمبەر (د.خ)ی ئێمە محەمەد

دەڵێن سەراسەری پاشایەتی ڕۆم دوای تیباریۆس بەکورەکەی گایۆس گەشت و ڕۆژگاری پاشایەتی ئەو چل ساڵی خایاند. دوای ئەو ئەم کەسانە بەمشێوە پاشایەتی ڕۆمیان کردەوە: کورەکەیتری بەناوی کلۆدیۆس ١٤ ساڵ، نێرۆن (کە پترۆس و پۆلسی سەرەوخوا لەداردا) ١٤ ساڵ، پوتلایس ٤ مانگ، ئەسفسیانوس (کە کورەکەی بۆ بیت المقدس نارد و وێرانی کرد و زۆر لەمناڵەکانی ئیسرائیلی لەتۆڵەی خوێنی عیسادا کوشت) کورەکەی تیتۆس، براکەی دومتیانوس ٦ ساڵ، نارواس، ٦ ساڵ، ترایانوس ١٩ ساڵ، هدریانوس ١١ ساڵ، ئانتۆنینوس کوڕی بتیانوس ١٢ ساڵ، مرکوس و کورەکانی ١٩ ساڵ، کۆمودوس ١٣ ساڵ، فرتیناگوس ٦ مانگ، سیواروش ١٤ ساڵ، ئانتینانوس ٧ ساڵ، مرکیانوس ٦ ساڵ، ئانتینانوس ٦ ساڵ کە لەرۆژگاری ئەو جالینوسی پزیشك مرد. ئالخەندەروس(ئالکساندروس، ئالخاندروس) ١٣ ساڵ، ماکسیمانوس ٣ ساڵ، گوردیانوس، ٦ ساڵ، فیلفەس، ٧ ساڵ، داکیوس(دسیوس) ٦ ساڵ، کالوس ٦ ساڵ، والریانوس و کالینوس ١٥ ساڵ، کلاودیوس ١ ساڵ، کریتالیوس ٢ مانگ، ئورلیانوس ٥ ساڵ، تیکتوس ٦ مانگ، فۆلۆرنوس ٢٥ڕۆژ، فروبووس ٦ ساڵ، دکاتیانوس ٦ ساڵ، مەکسیمیانوس ٢٠ ساڵ، کۆنستانتین ٣٠ ساڵ، یولیانوس (ژولیان) ٢ ساڵ، یویانوس یەك ساڵ، والنتیانوس و گرتیانوس ١٠ ساڵ، کرتیانوس و والنتیانوسی بچوك یەك ساڵ، تیسادیس گەورە ١٧ ساڵ، والنتیانوس ١٦ ساڵ، مرکیانوس ٧ ساڵ، لاوست ١٦ ساڵ، زانون ١٨ ساڵ، ئافستاس ٢٧ ساڵ، یوستنیانوس (ژوستینین) ٩ ساڵ، یوستنیانوسی چیر ٢٠ ساڵ، یوستینس ١٢ ساڵ، تیباریوس ٦ ساڵ، مریکیش و کورەکەی تاداسیس ٢٠ ساڵ، فوکا کەکوژرا ٧ ساڵ و شەش مانگ. هێرقل کە پێغەمبەری ئیسلام نامەی بۆ نوسی ٣ ساڵ.

بەپێی وتاری ئەوان، لەکاتی دروست کرانی بیت المقدس دوای وێران بوونی لەسەر دەستی بخت النسر، تا کۆچی پێغەمبەری ئیسلام هەزار و چەند ساڵ و لەپاشایەتی ئیسکەندەر تا کۆچ نۆسەد و بیست و چەند ساڵە.

لەم ناوەدا، لەکاتی دەرکەوتنی ئەو تا لەدایك بوونی عیسا ٣٠٣ ساڵ و لە لەدایك بوون

تا بەرز کرانەوە بۆ ئاسمان سی و دو ساڵ و لەرۆشتنی ئەو بۆ ئاسمان تا کۆچ پێنسەد و هەشتا و پێنج (٥٨٥) ساڵ و چەند مانگە.

ئەم ناوهێنانی پاشاکانی رۆم باوکی جەعفەر (محەمەد کوڕی جەریری تەبەری) ئاماژەی پێداوە بەلآم ناوبردنی ئەوانی لەروداوەکانی رۆژگاری خۆیان بێبەش کردووە. زاناکانیتر لەگەڵ مێژوودا نوسیویانە و زۆربەیان بیروراکانیان جیاواز و کەسانیتر کەهاوباوەڕی ئەون، لەناوەکاندا جیاوازیان هەیە و چەندین ناویان لەگەڵ چەندین روداو پێ زیاد کردووە.

من بەخواستی خوا بەشێوەیەکی چڕ و پڕ ئاماژەی پێدەدەم.

ئاماژەدان بە پاشاکانی رۆم کەسێ توێژن
توێژی یەکەم صائبان

زۆرینەی زاناکانی مێژوو نوسیویانە رۆمیەکان بەسەر یۆنانییەکاندا زاڵ بوون و ئەوان منداڵەکانی سۆفیر بوون. ئیسرائیلیەکان دەڵێن ئەمە هەمان سۆفیری بچوك کوری ئەفەر کوڕی عەیس کوڕی ئیسحاق کوڕی ئیبراهیمە. ئەوان دوای زاڵبوون بەسەر یۆنان لەرۆمیە دەژیان و پێش مەسیحی، ئایینی سائبیان هەبوو. ئەوان بتیان هەبوو بەشێوەی سائب دەیانپەرستی. یەکەم پاشاکان لەرۆمیە گالیلۆس بوو کەهەژدە ساڵ فەرمانرەوایەتی کرد. دەڵێن پاشایەتی ئەو پێش لەرۆملس و ئەرمانوس بوو. ئەم دووانە بناغەیان بۆ دانا و دروستیان کرد. ئەوێ بەم ناوە نابرا و رۆم پەیوەستی بوو. گالیوس یەکەم کەسە لەمێژوودا ناوی براوە چوونکە زۆر بەناوبانگ بووە. دوای ئەو یۆلیوس ٤ ساڵ و ٤ مانگ فەرمانرەوایەتی کرد ودوای ئەو ئەوغستس بوو بەپاشا و ئەو بوو بەقەیسەر ناوبرا. داستانی ئەم پاشایە بەمشێوەیە کە لەکاتی لەدایك بوونی دایکی مرد و سکیان هەڵدڕی و ئەویان هێنایە دەر. دواتر ئەم وشەیان بۆ پاشاکانی خۆیان ناودەبرد. رۆژگاری پاشایەتی ئەو ٥٦ ساڵ و ٥ مانگ بوو. زۆرینەی مێژوو نوسان بەناوی ئەو دەست پێدەکەن چوونکە یەکەم کەس بوو لەرۆمیە هاتەدەر و سوپای لەدەشت و دەریادا خستە رێ و شەڕی لەگەڵ یۆنانییەکاندا کرد و بەسەر ئەواندا زاڵ بوو. ئەو دوایین پاشاکەیان قلوبترە (کلیۆپاترا)ی کوشت و بەسەر ئەسکەندەرییە زاڵ و سامانەکانی بۆ رۆمیە برد و دەستی بەسەر شامدا گرت. دەوڵەتی یۆنانییەکان لەناوچوو و بوونە پاشکۆی دەوڵەتی رۆم. ئەو هیرۆدۆش کوری ئانتیکوسی کردە فەرمانرەوایی بیت المقدس. لەساڵی چل و دووەمی پاشایەتی ئەو مەسیح چاوی بەدنیا هەڵهێنا. ئەوکەسەیە بناغەی قەیسارییەی دارشت.

دوای ئەو تیباریۆس ٢٣ ساڵ فەرمانرەوایەتی کرد و بناغەی تەبەرییەی داڕشت و پەیوەستی فەرمانڕەوایەتی خۆی کرد خۆی و عەرەبەکان دواتر تەعریبیان کرد. لەسەردەمی پاشایەتی ئەو عیسا بۆ ئاسمان بەرز کرایەوە. ئەو دوای ئەمە سێ ساڵ

فەرمانڕەوایەتی کرد.

دوای ئەو کورەکەی گایوس ٤ ساڵ فەرمانڕەوایەتی کرد و ئەو کەسە بوو ئێستفنوس گەورەی شماسان لای مەسیحیەکان و یەعقوب برای یوحەننا کوڕی زوبدی(هەر دوک لەحەوارییەکان) و دەستەیەك لەمەسیحیەکانی کوشت. یەکەم پاشای بتپەرست بوو کوشتاری مەسیحییەکانی کرد.

دوای ئەو کلاودیوس کوڕی تیباریوس بۆ ماوەی ١٤ ساڵ فەرمانڕەوایەتی کرد و لەسەردەمی پاشایەتی ئەو شەمعون سەفا خرایە زیندانەوە و دواتر لەزیندان هاتەدەر و رۆشتە ئەنتاکیە و خەڵکی بۆ ئایینی مەسیحی بانگێشت دەکرد. دواتر رۆشتە رۆمیە و خەڵکی ئەوێشی بۆ لایەنگیری ئەم ئایینە هاندا و شاژنی وڵات وەڵامی دایەوە و بەرەو بیت المقدس رۆشت و ئەو دارەی مەسیحییەکان گومانیان دەکرد عیسایی پێ لەدار دراوە، دەرهێنا. ئەم دارە لەدەستی جولەکەکاندا بوو. شاژن وەریگرت و تەسلیمی مەسیحیەکانی کردەوە.

دواتر نێرۆن ١٣ ساڵ و ٣ مانگ فەرمانڕەوایەتی کرد و لەکۆتایی پاشایەتی ئەودا بوو پترۆس و پۆڵسی سەرەوخوار لەرۆمیە لەداردا. لەرۆژگاری ئەو جولەکەکان یەعقوب کوڕی یوسف یەکەم قەشەی مەسیحیەکانیان لەبیت المقدس گرت و کوشتیان و داری ئیعدامیان وەرگرت و لەژێر خاکدا شاردیانەوە. لەرۆژگاری ئەو مارینوس دەژیا کەنوسەری کتێبی (جوغرافیا) لەبارەی نوسینی شوێنەکانی سەرزەمین بوو.

دواتر فەرمانڕەوایەتی بەمشێوە بوو: گلیاس ٧ مانگ، نوسۆن ٣ مانگ، بیتالیس ١١ مانگ، ئێسپاسیانوس ٧ ساڵ و ٧ مانگ، لەرۆژگاری ئەو دانیشتوانی بیت المقدس دژی قەیسەر راپەرین و ئەو گەمارۆی شاریدا و بەزۆر دەستی بەسەردا گرت و زۆر لەجولەکە و مەسیحیەکانی کوشت.

دوای ئەو کورەکەی تیتوس ٢ ساڵ و ٣ مانگ فەرمانڕەوایەتی کرد و لەسەردەمی ئەو مرقیوس(مارسیۆن) وتاری خۆی لەبارەی دوو خوای چاکە و خراپە بلاو کردەوە و

مرۆڤی بەسێیەم دیاردەی نێوانیان ناو برد(کە نیوە یەزدانی و ئاهورایی و نیوەی شەیتانی و ئەهریمەنییە). مرقونییەکان بۆ ئەو دەگەڕێنەوە. ئەو خەڵکی حەران بوو.

دواتر زومتیانس کوڕی ئێسپاسیانوس ١٥ ساڵ و ١٠ مانگ پاشایەتی کرد و ئەو لەنۆیەمین ساڵی پاشایەتی خۆی یوحەننای حەواری بۆ دوورگەیەك لەدەریا دوور خستەوە و دواتر گەڕاندییەوە.

دواتر ترایانوس ١٩ ساڵ فەرمانڕەوایەتی کرد. لەشەشەمین ساڵی پاشایەتی ئەو یوحەننا نوسەری ئینجیل لەشاری ئەفسیس مرد.

دواتر ئیلیا ئەندریانوس بۆ ٢٠ ساڵ فەرمانڕەوایەتی کرد و بەهۆی ناسازگاری لەگەڵ جولەکە و مەسیحیەکان، ژمارەیەکی زۆری لەوان کوشت و بیت المقدسی وێران کرد ونەمە دوایین وێران کردن بوو. کاتێك هەشت ساڵ لەپاشایەتی ئەو تێپەری، سەرلەنوێ ئاوەدانی کردەوە و ناوی نا ئیلیا و ئەم ناوەی لەسەر مایەوە. پێشتر پێیان دەوت ئورشەلیم. ئەو ژمارەیەکی زۆری لەیۆنانییەکان و ڕۆمیەکان لەم شارەدا نیشتەجێ کرد و بینایەکی بەرز و گەورەی بۆ ناهید دروست کرد کەبڕێکی زۆری لەسەرەوە وێران بوو. ئەم بینایە تا ئەمرۆ ماوەتەوە (ئێستا ساڵی ٦٠٢ کۆچیە). من بینیومە و بینایەکی بەهێزە. نازانم بۆ، بۆ داوودی دەگەڕێننەوە کەرۆژگارێکی درێژ دوای ئەو دروست کراوە. من لەبیت المقدس لەژمارەیەکم بیست دەیانەوت داوود دروستی کردووە و تیایدا بەتەنیا خواپەرەستی دەکرد.
لەرۆژگاری ئەم پاشایە، ساقیدس فەیلەسوفی بێدەنگ دەرکەوت.

دواتر ئەنتنینس بیوس (ئانتۆنیۆس پیوس) بۆماوەی بیست ساڵ فەرمانڕەوایەتی کرد و لەسەردەمی ئەو بتلیموس نوسەر و جوغرافیزانی بەناو بانگ دەرکەوت. دەستەیەك دەڵێن ئەو لەمناڵەکانی کلۆدیۆسە و لەبەر ئەمە ئەویان بەناوی کلۆدی یا

قلۆدی بانگ دەکرد. ئەو شەشەمین پاشای رۆم بوو. بەڵگەی ئەوەی لەم رۆژگارەدا بووە و لەپاشاکانی یۆنان هەژمار نەکرا، ئەوەیە لەکتێبی مەجستی وتوویەتی خۆی کەخۆری لەساڵی هەشسەد و هەشتا (٨٨٠) لەپاشایەتی بخت النسر رەسەد کردووە. لەکوژرانی بخت النسر تا کوژرانی دارا چوارسەد و بیست و نۆ ساڵ (٤٢٩) ساڵ و سێسەد و شانزە رۆژ لەکوژرانی دارا تا لەناوچوونی پاشایەتی کلیۆپاترا دوایین پاشای یۆنانیەکان لەسەر دەستی نوغستس دوسەد و هەشتا و شەش ساڵ و لەزاڵبوونی نوغستس تا ئانتنینوس سەد و حەوت ساڵ بوو. لەبەر ئەمە، لەپاشایەتی بخت النسر تا ئادریانوس هەشسەد و هەشتاو سێ ساڵ دووری هەیە. ئەمە لەگەڵ وتەکەی بتلیموس یەك دەگرێتەوە.

دەڵێت: هەر کەس گومان بکات ئەو کوڕی کلیۆپاترا دوایین پاشای یۆنانییەکانە، بەهەڵەدا چووە. ئەمە دەستەیەك لەزاناکانی مێژوو باسیان کردووە و پاشاکانی یۆنانیان دیاری کردووە و پاشایەتی ئەوانیان لەسەر ئەم بنەمایە ئاماژە پێداوە. بەڵام باوکی جەعفەری تەبەرەی لەدرێژی رۆژگاری پاشایەتی ئەوان ئاماژەی بە دووسەد و بیست و حەوت ساڵ داوە وەك پێشتر ئاماژەمان پێدا.

دوای ئەو مرقس بوو بەپاشا. بەئورلیوس یش ناویان بردووە و ١٩ ساڵ فەرمانرەوایەتی کرد. لەرۆژگاری پاشایەتی ئەو کوڕی دیسان وتارەکەی خۆی بڵاو کردەوە. ئەو قەشەیەکە (رها) و بە دوو جەمسەری (دو سەرەتا بۆ چاکە و خراپە) باوەڕدار بوو. ئەو لەروبارێك لەسەر دەروازەی رها وەك بەرێوبەر دانرا کەئەویان لەوێ بە کوژراو بینی. لەسەر ئەم روبارە کەنیسەیەك دروستکرا.

دوای ئەو کۆمۆدوس بۆ ماوەی ١٢ ساڵ فەرمانرەوایەتی کرد. لەرۆژگاری ئەو بوو جالینوس، هەستی بەبتلیموسی کلۆدی کردبوو. ئایینی مەسیحی لەسەردەمی ئەو ئاشکرا ببوو. ئەو لەکتێبەکەی بەناوی (کۆمەڵگاکانی کتێبی ئەفلاتون لەبارەی وڵاتداری) ئاماژەی بەوان داوە.

دواتر برتینکش ٣ مانگ، یولیانوس ٢ مانگ و سیوارس ١٧ ساڵ فەرمانرەوایەتیان

کرد. لەسەردەمی ئەمەیان، مەسیحیەکان و جولەکەکان گیرۆدەی کوشت وبڕ و ئازار وئەشکەنجە و دەربەدەری بوونەوە. ئەو لەئەسکەندەریە نوێژگەیەکی زۆر گەورەی دروست کرد و بەنوێژگەی خواکان ناوی برد.

دواتر ئانتۆنیوس ٦ ساڵ، مکرۆنیوس یەك ساڵ و دوو مانگ، ئانتۆنیوسی دووەم ٤ ساڵ، ئالاکساندرۆس (بەنازناوی مامیاس) ١٣ ساڵ، مەکسیمیانوس ٣ ساڵ، مەکسموس ٣ مانگ، فەرمانرەوایەتیان کرد.

دواتر فیلوس بۆ ماوەی شەش ساڵ فەرمانرەوایەتی کرد. ئەو بووە شوێنکەوتوی ئایینی مەسیحی و لەدینی سائبی وازی هێنا و زۆربەی خەڵکی وڵاتەکەی لایەنگریان لێکرد. لەبەر ئەمە لەناو خەڵکەکەی ناسازگاری دروست بوو. یەکێك لەوان رێگەی ناسازگاری گرتەبەر، بەتریقێك بەناوی داکیوس بوو کەفیلوسی کوشت و دەستی بەسەر تاج و تەختدا گرت. دوای فیلوس، واکیوس دوو ساڵ فەرمانرەوایەتی کرد و شوێن مەسیحیەکان کەوت و لەبەر ئەمە هاورێیانی ئەشکەوت لەدەست ئەو رایان کرد و بۆ ئەشکەوتێك لەکوێستانێك لەرۆژهەڵاتی شاری ئەفسیس پەنایان برد. ئەم شارە دواتر وێران بوو. ئەوان سەد و پەنجا ساڵ لەو ئەشکەوتەدا مانەوە.

ئەم وتانە ناراستە چوونکە لەسەر ئەم بنەمایە لەکاتی بەرزبوونەوەی مەسیح تا ئەم زەمانە دەگاتە نزیکەی ٢١٥ ساڵ لەگەڵ ئەوەی بەوتەی ئاشکرای قورئان، هاورێیانی ئەشکەوت سێسەد و نۆ ساڵ لەئەشکەوتدا مانەوە (کهف/١٨/٢٥)و ئەمە دەبێتە ٥٢٤ ساڵ و بەمشێوە دەرکەوتنی ئەوان دەگاتە نزیکەی شەست ساڵ پێش ئیسلام. ئێمە ئاماژەمان بەوەدا لە دەرکەوتنی ئەوان تا کۆچی پێغەمبەر(د.خ) زیاتر لە دووسەد ساڵە وئەمە لەسەریەك زیاتر لەرۆژگاری نێوان مەسیح و پێغەمبەری ئیسلامە. بەڵام بێژەری ئەم قسانە دەڵێت شاراوە بوونی هاورێیانی ئەشکەوت وەك ئاماژەی پێدرا سەد و پەنجا ساڵە و ئەمە لەگەڵ وتەی قورئان بەئاشکرا یەك ناگرێتەوە. ئەگەر وتەی قورئان نەدەبوو، قسەکەی ئەو راست دەردەچوو.

پاشاکانیتر بریتی بوون لە: گالیوس ٢ ساڵ کە ئەو لەپاشایەتی هاوبەشی یولیانوس بوو و ١٥ ساڵ پاشایەتی کرد، کلۆدیوس، دواتر کورەکەی ئورلیانوس ٦ ساڵ، تافستوس و براکەی فورس ٩ مانگ، بروبس ٩ ساڵ، کاروس ٢ ساڵ و پێنج مانگ، دکلتیانوس ١٧ ساڵ و مەکسیمانوس لەگەڵ هاوبەشەکەی مەکسنتیوس کە لەسەر فەرمانرەوایەتی شەڕی یەکیان کرد و باوك فەرمانرەوایەتی شام و سەرزەمینی جزیرە و بەشێك لەرۆمی کرد و کوڕ فەرمانرەوایەتی رۆمیە و سەرزەمینە پەیوەستەکانی لەوڵاتی فەرەنگ کرد و ئەم دووانە ٩ ساڵ فەرمانرەوایەتیان کرد. لەگەڵ ئەوان قستنس باوکی کونستانتین بوو کەبەسەر سەرزەمینەکانی بوورنتیا (بووزنتیا: بیزانس) و پەیوەستەکانی، یانی شوێنی کونستانتین نوپێل کەهێشتا دروست نەکرابوو، فەرمانرەوایەتی کرد و دواتر مرد و دوای خۆی کورەکەی کونستانتین ناسراو بەناوی دایکی (هیلانە)هلێن فەرمانرەوایەتی کرد و ئەو بوو باوەڕی بەئایینی مەسیحی هێنا.

دەڵێن: لەسەرەتای کاری پاشاکانی رۆم تا ئەم زەمانە، فەرمانرەوایەتی ئەوان هاوشێوەی پاشایەتی تیرەکان بوو و لەبەر ئەمە ژمارەیان بەتەواوی و راستی نەنوسراوە و خەڵك لەبارەی ئەوان بەجیاوازییەوە قسەیان کردووە بەهەمان شێوە کە لەبارەی پاشاکانی تیرەکان بەجیاوازی قسەیان کردووە. ئەوی بتوانین پشتی پێببەستین، لەکونستانیتن تا هێرقلە کە محەمەد لەرۆژگاری ئەو بۆ پێغەمبەری هەڵبژێردرا. بێژەری ئەم قسە راستی کرد چوونکە لەم بووارەدا بەرادەیەك ناسازگاری و جۆراوجۆری هەیە کەهەندێکیمان لەکاتی ئاماژەدان بەدسیوس(دکیوس) و هاورێیانی ئەشکەوت باس کرد. لەبەر ئەمەیە تەبەری باسی ئەوەی نەکردووە هاورێیان ئەشکەوت لەسەردەمی کام پاشایەدا بوون. ئێمە بۆیە ئاماژەمان پێدا تا رووداوەکانی سەردەمی پاشایەتیمان باس کردبێت.

چینی دووەم
پاشا باوەرهێنەرەکان بەئایینی مەسیحی رۆم

دواتر کونستانتین لەسەر تەختی پاشایەتی دانیشت و ئەو کەسەیە لەرێگەی هیلانەی دایکیەوە لەهەموو سەرزەمینەکانی رۆم ناسراوە. لەنێوان ئەو و مەکسیمیانوس و کورەکەی شەڕی زۆر رویدا. کاتێك ئەم دووانە مردن ئەو لەسەر تەختی پاشایەتی دانیشت و بەتەنیایی فەرمانرەوایەتی کرد و رۆژگاری پاشایەتی گەشتە ٣٣ ساڵ و چەند مانگ. لەناو پاشاکانی رۆم، ئەو بوو باوەری بەئایینی مەسیحی هێنا و شەڕی کرد تا خەڵك باوەڕیان پێهێنا و دەستبەرداری ئایینە کۆنەکەیان بوون و تا ئەمرۆ ئەو ئایینەیان هەیە.

لەبارەی هۆکاری باوەڕهێنانی بەجیاوازی قسەیان کردووە. دەستەیەك دەڵێن: ئەو شێوەیەك پیسی بوو و دەیانویست لەناوی ببەن. یەکێك لەوەزیرەکانی کەباوەری بەمەسیحیەت هێنابوو و دایدەشارد، ئەوی بۆلای عیسا مەسیح رێنوێنی کرد تا چاکی بکاتەوە و پێشنیاری دانانی ئایینێکی پێکرد تا لەرێگەیدا شەڕ بکات. دواتر ئایینی مەسیحی لەبەرچاوی ئەودا شیرین کرد. ئەمکارەی کرد و مەسیحیەکانی رۆم لەکەسە نزیکە و تایبەتەکانی لایەنگریان لێکرد و ئەو هاوکاری لەوان وەگرت و بەیارمەتی ئەوان ئەیارانی خۆی لەناوبرد. دەستەیەك دەڵێن: ئەو بەناوی بتەکانی چەندین سوپایان نارد کەهەموویان شکەستیان خوارد. ئەوان حەوت بت بەناوی حەوت ئەستێرە یانی لەسەر شێوەی سائبیەکان بوو. لەمکاتەدا یەکێك لەوەزیرەکانی کەشوێنکەوتەی ئاینی مەسیحی بوو و دەیشاردەوە، لەمبارەوە قسەی لەگەڵدا کرد و بتەکانی بەسوك و بێ بەها لەقەڵەمدا و پێشنیاری ئایینی مەسیحی پێکرد کە وەڵامی دایەوە و لەشەڕدا سەرکەوتنی بەدەستهێنا و پاشایەتییەکەی درێژەی کێشا. لەمبارەوە ئاماژەیان بەگێرانەوەیتریش داوە.

ئەو بوو شاری کونستانتین نۆپڵی لەسێیەم ساڵی پاشایەتی لەو شوێنەی ئێستای دروست کرد. بۆیە ئەوێی هەڵبژارد چوونکە بەهێزە و دوژمن بەئاسانی ناتوانێت

دەستی بەسەردا بگرێت. ئەم شارە لەسەر کەنداوێکە کە لەدەریایی رەشەوە دەست پێدەکات و تا دەریایی رۆم(دەریایی سپی ناوەراست) درێژ دەبێتەوە. شار پەیوەست بەرۆمیە، سەرزەمینی فەرەنگیان و ئاندۆلسە. رۆمیەکان بەئەستانبوول ناوی دەبەن کە بەمانای شاری پاشایە.

لەساڵی بیستەمەی پاشایەتی ئەو سەنهودسی یەکم لەشاری نیقە لەشارەکانی رۆم بەرپابوو. مانای ئەو کۆبوونەوەیە کە دوو هەزار و چوارسەد و هەشتا قەشەی تیا کۆبوویەوە. ئەو لەناو ئەوان سێسەد و هەژدە قەشەی هەڵبژارد کەیەك دڵ و یەك زمان بوون و ناسازگاریان پێکەوە نەبوو. ئەوان ئایینی ناریۆس یان ئەسکەندەرانیان کەمەسیحیەکانی ناریۆسی پەیوەستی بوون، بەلقێکی باوەرپێنەکراو لەقەڵەمدا و بەناردوایان زانی. رێسا و یاسا کە لەناو ئایینی مەسیحی لەئارادا نەبوو، لێرەوە بناغە بۆدارێژرا.

لەساڵی حەوتەمی پاشایەتی ئەو دایکی هیلانە رەهاوی بەرەو بیت المقدس کەوتە رێ. باوکی ئەوی لەرەها بەدیلی گرتبوو و ئەم کورە لەو کچە هاتە دنیا. هیلانە(هلن)بەرەو بیت المقدس کەوتە رێ و ئەودارەی مەسیحیەکان گومان دەکەن عیسایی پێ لەخاچ دراوە، هێنایەدەر و ئەو رۆژەی کردە جەژن و ئەمە هەمان جەژنی (چلیپایە). ئەو کەنیسەیەکی ناوداری بەناوی (قهامە) کە بەقیامەت یا رۆژی کۆتایی ناودەبرێت، دروست کرد. ئەم کەنیسەیە تا سەردەمی ئێمە ماوەتەوە و مەسیحیەکانی دنیا بۆ سەردانی دەچن. دەستەیەك دەڵێن: رۆشتنی ئەو بۆ بیت المقدس دوای ئەوە بوو چوونکە بەوتەی هەندێ کەس، کورەکەی لەبیستەمین ساڵی پاشایەتی باوەری بەئایینی مەسیحی هێنا. ئەو لەبیست و یەکەمین ساڵی پاشایەتی خۆی هاورێ لەگەڵ دایکی هەموو ولآتانی ژێردەستی خۆی لەکەنیسە داپۆشی. لەوانە کەنیسەی حمس و کەنیسەی رەها کە لەسەرسورهێنەرەکانی بیناسازییە.

دوای ئەو کورەکەی کونستانتینی دووەم بۆ ماوەی ٢٤ ساڵ فەرمانرەوایەتی ئەنتاکیەی کرد و ئەم فەرمانرەوایەتیەی لەباوکیەوە پێبرا کە بۆی نوسی و کونستانتین ئوپلی بەو سپارد و ئەنتاکیە و شام و میسر و جزیرەی بەبراکەی کستنس بەخشی و رۆمیە

و وڵاتە پەیوەستەکانی لەوڵاتی فەرەنگان و سەقلبیان (ئۆسلاوەکان) بە براکەی کستوس سپارد و لەم دووانە پەیمانی وەرگرت گوێرایەڵی براکەیان کۆنستانیتن بن.

دوای ئەو کوڕی براکەی یۆلیانوس بۆ ماوی دوو ساڵ فەرمانرەوایەتی کرد. ئەو لەسەر ئایینی سائیبان بوو و دەیشاردەوە. کاتێك بەپاشەیەتی گەشت ئاشکرای کرد و کەنیسەکانی وێران کرد و مەسیحیەکانی کوشت. ئەو بوو بەرەو عێراق بەرێکەوت و ئەمە لەسەردەمی شاپور کوڕی ئەردەشیر بوو. یۆلیانوس بەتێرێك کەهاوێژەرەکەی دەرنەکەوت، کوژرا. باوکی جەعفەری تەبەری روداوی ئەم پاشایەی لەرۆژگاری شاپور کوڕی ئەردەشیردا ئاماژە پێداوە کەدوای شاپور کوڕی ئەردەشیرە.

دوای ئەو یونیانوس هاتە سەر تەخت و ئایینی مەسیحی خۆی ئاشکرا کرد و وەك ئایینی خۆی ناساندی و بۆ عێراق گەرایەوە.

دوای ئەو ولنتیوس ١٢ ساڵ و ٥مانگ، دواتر والێنس بۆ ٢ ساڵ و ٢ مانگ، والنتیسا بۆ ماوەی ٢ ساڵ فەرمانرەوایەتیان کرد.

دواتر تدوسی گەورە (بەمانای بەخشراوی خوا) بۆ ١٩ ساڵ پاشایەتی کرد. لەپاشایەتی ئەو دووەمین سەنهودس (سۆرا) لەشاری کۆنستانتین ئوپێل بەسترا. لەم کۆبوونەوەدا ١٥٠ قەشە بەشداریان کرد و نفرینی مەقدونس و شوێنکەوتوانیان کرد. لەم کۆبوونەوەدا، بەتریقەکانی ئەسکەندەرییە، ئەنتاکیە، بیت المقدس و ئەو شارانەی بەتریقەکانی چوار بێت، کۆبوونەوە. ئەم چوار کورسیە بەمشێوەیە: یەکەم رۆمیە کەهی پترۆسی حەوارییە، دووەم ئەسکەندەرییە لەمرقس یەکێك لەنوسەرانی ئنجیلە چواردانەییەکان، سێیەم کۆنستانتین و چوارەم ئەنتاکیە کەئەویش هی پترۆسە. لەهەشتەمین ساڵی پاشایەتی ئەو هاورێیان ئەشکەوت دەرکەوتن.

دواتر ئەرکادیۆس کوڕی تدوس بۆ ماوەی ١٣ ساڵ و دواتر تدوسی بچوك کوری تدوسی

گەورە بۆ ماوەی ٤٢ ساڵ فەرمانرەوایەتیان کرد. لەبیست و یەکەمین ساڵی پاشایەتی ئەو سێیەم سەنهودسی لەشاری ئەفسس کرایەوە. لەم کۆبوونەوەدا دووسەد قەشە لەدەوری یەك کۆبوونەوە. هۆکاری ئەم کۆبوونەوە کارەکانی نەستورس بەتریقی کۆنستانتین ئوپێڵ (دامەزرێنەری مەسیحییە نەستورییەکان)بوو کە لەگەڵ ئایینی ئەوان یەکی نەدەگرتەوە. ئەم قەشانە نەفرینیان کرد و دەریان کرد. ئەو رۆشتە میسر و لەسەرزەمینی ئەخمیم مایەوە و لەدێهاتێك بەناوی سیسڵح (سیفلح)مرد. شوێنکەوتووانی زۆربوون و لەم ناوەدا لەنێوان ئەو و ئەیارانیان شەڕ کەوتەوە. دواتر وتاری ئەو لەناوچوو تا ئەوەی بەرسومامترانی کۆنی نەسیبین ژیانی پێ بەخشییەوە. لەسەرسورهێنەرەکان ئەوەیە محەمەد کوڕی عەبد الکریمی شەهرستانی نوسەری کتێبەکانی نهایه القدام و الملل و النحل (لەبارەی کیش و ئەندێشە کۆن و نوێکان) دەڵێت کەنەستورس لەسەردەمی مأمونی عەبباسی دەرکەوت. ئەم قسە تەنیا ئەو ئاماژەی پێداوە و گومان ناکەم کەس لەگەڵیدا هاورا بێت.

دوای ئەو مرسیان بۆ ماوەی شەش ساڵ فەرمانرەوایەتی کرد و لەیەکەم ساڵەکانی پاشایەتی ئەو چوارەمین سەنهودس (کۆبوونەوەی چوارەم) لەبەرابەر تسکرسی بەتریقی کۆنستانتین ئۆپێڵ سازدرا و تیایدا سێسەد و سی قەشە بەشداریان کرد. لەم کۆبوونەوەدا یەعقوبیەکان لەمەسیحیەکانی تر جیابوونەوە.

دوای ئەو لیۆنی گەورە بۆ ماوەی ١٦ ساڵ، دواتر لیۆنی بچوك (هەڵگری ئایینی یەعقوبی) یەك ساڵ و زنون ٧ ساڵ فەرمانرەوایەتیان کرد. زنون یەعقوبی بوو و پشتی لەپاشایەتی کرد وکورەکەی لەجێگەی خۆی دانیشاند. کورەکەی مرد و دووبارە هاتەوە سەر تەخت. ئەوسا نستاس بۆ ماوەی ٢٧ ساڵ پاشایەتی کرد. ئەویش یەعقوبی بوو. ئەو عەمورییەی دروست کرد. کاتێك بناغەکەی هەڵکەند، زێر و گەهەرو خواستراوی زۆری دەستکەوت کەخەرجی دروست کردنی ئەم بینایە لەوە درا و هێشتا لێی مایەوە کە کەنیسە و دێری پێ دروست کرد.

دوای ئەو یوستین هاتەسەر کار و ژمارەیەکی زۆری لەیەعقوبیەکان کوشت.

دوای ئەو یوستانوس ٣٩ ساڵ فەرمانرەوایەتی کرد و لەرەها کەنیسەیەکی سەرسورهێنەری دروست کرد. لەرۆژگاری ئەو سەنهودسی پێنجەم لەکۆنستانتین سازدرا. قەشەکان لەم کۆبوونەوددا، ئەدرجا قەشەی مەنبجیان بەکافر لەقەڵەمدا لەبەر ئەوەی وتبووی دوای مردنی خەڵکان، بۆ سزادانی ئەوان گیانیان لەبەر ئاژەڵەکان دەکرێت و ئەمە سزایەکە خوا پێیان رەوا دەبینێت. لەرۆژگاری ئەو لەنێوان یەعقوبیەکان و مەلەکیان لەمیسر ئاژاوە دروست بوو. هەروەها لەسەردەمی ئەو جولەکەکان لەبیت المقدس و کوێستانی خەلیل لەبەرابەر مەسیحییەکان یاخی بوون و ژمارەیەکی زۆریان لەوان کوشت. ئەم پاشایە کەنیسە و دێری زۆری دروست کرد.

بەدوای ئەودا یوستینوس بۆ ١٣ ساڵ فەرمانرەوایەتی کرد. لەنێوان ئەو و ئەنەوشیروانی دادپەروەر چەندین نامە ئاڵو گۆر کرا و هەرکام بۆ ئەوی دیکە دیاری و پێشکەشی نارد. ئەو شەیدای بینا سازی و رازاندنەوە بوو.
ئەوسا موریس بوو بەپاشا. هەمان کەسە خوسرەو پەرویز لەکاتی شکان لەبەرابەر بەهرامی چوبینە پەنای بۆ برد و ئەو کچەکەی خۆی پێدا و پیاوانی شەرکەری لەگەڵدا نارد و ئەوی بۆ پاشایەتی گەڕاندەوە بەهەمان شێوە کە بەخواستی خوا ئاماژەی پێدەدەین.
لەمکاتەدا فوکاس دەستی بەسەر تەختی پاشایەتی گرت و ئەو لەبەتریقەکانی موریس بوو. ئەو لەخاوەنەکەی خۆی یاخی وبەشێوەیەکی شاراوە کوشتی و دوای ئەو بوو بە فەرمانرەوایی رۆم. رۆژگاری پاشایەتی ئەو ٨ ساڵ و چوار مانگ درێژەی کێشا. کاتێك هاتە سەرتەخت، شوێن منداڵەکان و لایەنگرانی موریس کەوت و کوشتاری کردن. خوسرەو پەرویز ئەمەی بیست و تورە بوو، سوپایەکی زۆری بەرەو میسر و شام نارد و هەردووکیانی گرت. لەشکرەکەی ئەو مەسیحی زۆریان لەتیغی شمشێر تێپەراند. روداوەکە لەسەردەمی خوسرەو پەروێزدا دەگێرینەوە.

ئەوسا ئیمپراتۆر هێرقل لەسەر تەخت دانیشت. چۆنییەتی بوون بەپاشای ئەو بەمشێوەیە: کاتێك لەشکری ئێران هێرشیان کردە سەر رۆم و رۆمیەکان، درێژەیان بەرێگای خۆیاندا تا گەشتنە کەنداوی کۆنستانتین نۆپێڵ و گەمارۆیاندا. هێرقل لەم کاتەدا بۆ خەڵکی شار خواردن و ساز و بەرگی شەڕی لەرێگای دەریاوە دەهێنا. ئەم کارە بۆ رۆمیەکان شیاوی رێز بوو. ئازایەتی و جوامێری ئەو دەرکەوت و رۆمیەکان دڵیان پێبەست. ئەوانی بۆ شۆرش دژی فوکاس هاندا و کارە قێزەونەکانی ئەوی نیشاندان. ئەوان دژی راپەرین و کوشتیان و هێرقلیان هێنایە سەر تەخت.

چینی سێیەم پاشاكانی رۆم دوای كۆچ

یەكەم پاشای ئەوان هێرقل بوو كەئامازدمان بەچۆنییەتی هاتنە سەرتەختی دا. رۆژگاری پاشایەتی ئەو ٢٥ ساڵ بوو. دەستەیەك دەڵێن: ٣١ ساڵ بوو. پێغەمبەری ئیسلام لەرۆژگاری ئەودا بوو.

دوای ئەو كورەكەی خۆی كۆنستانتین هاتە سەرتەخت. دەستەیەك دەڵێن: ئەو كوری برای كۆنستانتین بوو. ئەو ٩ ساڵ و ٦ مانگ فەرمانرەوایەتی كرد. بەسەرهاتی ئەو لەكاتی ئاماژەدان بەشەركەرانی دەریا پێو بەخواستی خوا دەگێرینەوە.

لەرۆژگاری ئەو شەشەمین كۆبوونەوە سازدرا و پیاوێك بەناوی كورس ئەسكەندەری نفرین كرد. ئەو لەگەڵ مەلەكییەكان ناسازگار و لەگەڵ مارۆنییەكان یەكیان گرتبوو.

ئەوسا كورەكەی كوستاخمس بۆ ماوەی ١٥ ساڵ هاتە سەرتەخت و ئەو هاورۆژگاری علی(ع) و معاویە بوو. دواتر هێرقلی بچوك كوری كۆنستانتین بۆ ماوەی ٤ ساڵ و سێ مانگ فەرمانرەوایەتی كرد. دواتر كۆنستانتین كوڕی كستا بۆ ماوەی ١٣ ساڵ لەبەشێك لەرۆژگاری معاویە و دواتر كورەكەی یەزید كوڕی معاویە، معاویە كوڕی یەزید، مەروان كوڕی حەكەم و دەسپێكی كاری عەبدولمەلیك كوڕی مەروان، ئەستیان ناسراو بە((لوت شكاو)) ٩ ساڵ لەرۆژگاری عەبد الملك كوڕی مەروان.

رۆمیەكان ئەویان لەسەر تەخت هێنایە خوار و لوتیان شكاند و بۆ دوورگەیەكی دوورخراوە دوریان خستەوە. ئەو رایكرد و پەیوەستی پاشای خەزر بوو و داوای هاوكاری لێكرد بەڵام دەستی نەكەوت و لەبەر ئەمە روی كردە شای بەرجان. دوای ئەو لونتس سێ ساڵ ل رۆژگاری عەبدولمەلیك كوڕی مەروان پاشایەتی كرد و دواتر بوو بە لەخواترس و خۆپارێز و پشتی كردە پاشایەتی. دواتر ئەبسمیر ناسراو بەناوی تەرسوسی ٧ ساڵ پاشایەتی كرد. ئەستیان هاورێ لەگەڵ بەرجان شەڕی لەگەڵ ئەودا دەست پێكرد و لەنێوان ئەواندا شەڕی زۆر رویدا كەئەستیان تیایدا سەركەوت و گەرایەوە بۆ سەر تەختی پاشایەتی. ئەمە لەرۆژگاری وەلید كوڕی عەبدولمەلیكدا بوو. ئەستیان بەبەهێزی لەسەر تەختی پاشایەتی دانیشت. ئەو پەیمانی بەشای بەرجان دابوو ساڵانە باژی بۆ بنێرێت. ئەو رۆمیەكانی خستە ژێر قامچی ستەمەوە و

ژمارەیەکی زۆری لەوان کوشت. رۆمیەکان کۆبوونەوە و ئەویان کوشت. دووەمین رۆژگاری پاشایەتی ئەو دوو ساڵ و نیو درێژەی کێشا. گوژرانی ئەو لەسەرەتای دەسپێکردنی کاری سلێمان کوڕی عەبدولمەلیك بوو. دوای ئەو نستاس کوڕی فیلفوس بەپاشایەتی گەشت. لەرۆژگاری ئەو جیاوازی کەوتە ناو رۆمیەکان و لەبەر ئەمە ئەویان لەسەر تەخت داگرت و دوریان خستەوە.

دواتر تیدوس ناسراو بەناوی (ئەرمەنی) هاتە سەرتەخت و ئەویش هاورۆژگاری سلێمان بوو. دوای ئەو ئەلیۆن کوری کۆنستانتین (بەهۆی ناتەوانی ئەو لەبەرێوبردنی وڵات) هاتە سەرتەخت و پەیمانی لەگەڵ رۆمیەکان بەست موسوڵمانەکان لەکۆنستانتین ئۆپێڵ دوور بکاتەوە. ئەوان کردیان بەپاشا. رۆژگاری پاشایەتی ئەو ١٦ ساڵی خایاند. ئەو لەو ساڵەدا مرد کەخەڵك بەیعەتیان لەگەڵ وەلید کوڕی یەزید کوڕی عەبدولمەلیك دا بەست.

دوای ئەو کورەکەی کۆنستانتین بۆ ماوەی ١١ ساڵ فەرمانرەوایەتی کرد و لەرۆژگاری ئەو دەوڵەتی ئومەوی رووخا. ئەو لەبیست و یەکەمین ساڵی پاشایەتی مەنسوردا مرد.

دواتر کورەکەی ئەلیۆن ١٩ ساڵ و چوار مانگ لەپاشماوەی فەرمانرەوایەتی مەنسور پاشایەتی کرد و لەخەلافەتی مەهدیدا مرد. دوای ئەو رەینی ژنی ئەلیۆن کوڕی کۆنستانتین هاورێ لەگەڵ کورەکەی کۆنستانتین کوڕی ئەلیۆن فەرمانرەوایەتیان کرد. ئەو ژنە لەپاشماوەی رۆژگاری مەهدی و هادی و دەسپێکردنی خەلافەتی رەشید کاروباری بەرێوە دەبرد. کاتێك کورەکەی گەورە بوو، نێوان ئەو و رەشیدی دەشێوان و دایکی خوازیاری ئاشتی بوو. رەشید مەبەستی شەڕی کرد و لەنێوان ئەو دووانە شەڕ رویدا. ئەو شکەستی خواد و ئەوەندەی نەمابوو دیل بکرێت. دایکی ئەوی گرت و شیشی لەچاوی کرد و بۆ ماوەی پێنج ساڵ بەتەنیا پاشایەتی کرد و پەیمانی ئاشتی لەگەڵ رەشید مۆر کرد.

دوای ئەو نەقفەفوز بوو بەپاشا و پاشایەتی لەو ژنە وەرگرتەوە و بۆماوەی ٧ ساڵ و سێ مانگ فەرمانرەوایەتی کرد. ئەو نەقفەفوز باوکی ئەستبراك بوو.
نەقفەفوز کورەکەی خۆی ئەستبراکی دوای خۆی کردە پاشا و یەکەم کەس لەرۆمیەکان بوو ئەم کاردی کرد. ئەم شێوە پێش ئەو ناسراو نەبوو. پاشاکانی رۆم پێش نەقفەفوز ریشی خۆیان دەتاشی و پاشاکانی ئێرانیش ئەم کارەیان دەکرد بەڵام نەقفەفوز نەیکرد. پاشاکانی رۆم پێش ئەو لەسەرەتای نامەدا بەمشێوە دەیاننووسی: لەفلان پاشای مەسیحیەکان. بەڵام نەقفەفوز نوسی: لەفلان پاشای رۆم. ئەو دەیوت: من پاشا یا فەرمانرەوای هەموو مەسیحییەکان نیم. رۆمیەکان عەرەبەکانیان بەسارکیۆس(بەندەکانی سارە) ناودەبرد کەئاماژەیە بۆ بەهاجەر دایکی ئیسماعیل. نەقفەفوز ئەوانی لەم کارە دوور خستەوە. لەنێوان نەقفەفوز و بەرجان لەساڵی ١٩٣ کۆچی شەڕێك رویدا و لەو شەڕەدا کوژرا.

دوای ئەو لەسەر پێشنیاری ئەو، کورەکەی ئەستبراك بوو بەپاشا و دوو ساڵ فەرمانرەوایەتی کرد. دواتر میخاییل کوڕی جرجس کورە مامی نەقفەفوز هاتە سەرتەخت. هەندێ دەڵێن: ئەو کوری ئەسبراك بوو و دوو ساڵ لەخەلافەتی ئەمیندا فەرمانرەوایەتی کرد. دەستەیەك زیاتر لەمەیان وتووە. دواتر ئەلیۆن ناسراو بەناوی بەتریق دژی ئەو راپەڕی و بەسەریدا زاڵ و ئەوی خستە زیندانەوە. ئەلیۆنی بەتریق ٧ ساڵ و سێ مانگ فەرمانرەوایەتی کرد. یارانی میخاییل قۆلیان بۆ ئازاد کردنی گەورەی خۆیان هەڵماڵی و میخاییل بۆ پاشایەتی گەرایەوە. دەستەیەك دەڵێن: ئەو لەرۆژگاری ئەلیۆن پارێزکاری کردە پیشە و رۆژگاری پاشایەتی لەم جارەدا نۆ ساڵ بوو. دەستەیەك دەڵێن زیاتر لەمە بوو.
دوای ئەو تۆفیل کوڕی میخاییل ١٤ ساڵ پاشایەتی کرد و هەمان کەسە زبتەرەی کردەوە و ئەم کارە بووە هۆی ئەوەی موعتەسەمی عەبباسی مەبەستی شەڕ بکات و دەست بەسەر عەمورییەدا بگرێت. مەرگی ئەو لەرۆژگاری واسقی عەبباسیدا بوو.

دوای ئەو کورەکەی میخاییل ٢٨ ساڵ فەرمانڕوایەتی کرد. کاروبارەکان دایکی هەڵیدەسوراند. ویستی دایکی بکوژێت بەڵام دایك پەنای بردە کەنیسە و پارێزکاری کردە پیشە. لەم کاتەدا پیاوێك لەخەڵکانی عەمورییە لەمناڵەکانی پاشاکانی کۆن بەناوی (کوری بۆفرات) دژی راپەڕی. میخاییل بەو دیلانەی لەموسوڵمانەکان گرتبووی، روبەڕوی بوویەوە و بەسەریدا سەرکەوت و کوشتی. دواتر بەسیلی سەقلەبی ئالآی شۆڕشی بەرز کردەوە و بەسەر تاج و تەختدا زاڵ بوو و میخاییلی کوشت. ئەم رووداوە لەساڵی ٢٥٢ کۆچی روویدا.

دواتر بەسیلی سەقلەبی بیست ساڵ لەرۆژگاری مۆعتەز و مۆهتەدی و دەسپێکی خەلافەتی مۆعتەمید فەرمانرەوایەتی کرد. دایکی سەقلەبی(ئۆسلاوی) بوو و ئەویان بەناوی ئەو بانگ دەکرد.

حەمزەی ئیسفەهانی لەبارەی ئەو ناراستی وتووە. ئەو لەکاتی ئاماژەدان بەمیخاییل دەڵێت: دوای ئەمە، پاشایەتی لەرۆمیەکان گواسترایەوە بۆ سەقلەبیەکان و بەسیلی سەقلەبی بەگومانی ئەوەی باوکی سەقلەبی بووە، ئەوی کوشتووە.

دوای ئەو کورەکەی ئەلیۆن کوڕی بەسیل ٢٦ ساڵ لەرۆژگاری مۆعتەمید و مۆعتەزید و دەسپێکی خەلآفەتی موفتەدیری عەبباسی فەرمانرەوایەتی کرد. دەستەیەك دەڵێن مردنی ئەو لەساڵی ٢٩٧ کۆچیدا بوو.

دواتر براکەی ئەلەکسەندروس یەك ساڵ و دوو مانگ لەدەبیلە پاشایەتی کرد. دەستەیەك دەڵێن: ئەویان بەهۆی کردەوە خراپەکانی بەشێومیەکی شاراوە و کتوپڕ کوشت. دواتر کۆنستانتین کوڕی ئەلیۆن هاتە سەر تەخت. ئەو مناڵ بوو و کاروبارەکانی ئەو بەتریقی دەریا بەناوی ئەرمانوس بەرێوەی دەبرد. ئەو چەندین مەرجی بۆ خۆی دانا. لەوانە ئەوەی کە: ئەو خوازیاری پاشایەتی نییە و خۆی و کورەکانی تاجی پاشایەتی لەسەر ناکەن. هێشتا دوو ساڵ تێنەپەریبوو کەئەو و

کورەکانیان بەپاشا ناوبرد و ئەو لەگەڵ کۆنستانتین لەسەر تەختی پاشایەتی دانیشت. ئەو سێ منداڵی بوو. یەکیانی خەساند و کردییە بەتریق تا لەکێبڕکی بەدور بێت چوونکە بەتریق فەرمانرەوایەتی پاشای دەکرد. ئەو تا ساڵی ٣٣٠ کۆچی بەوشێوە مایەوە. دواتر دوو کورەکەی لەگەڵ کۆنستانتین یەکیان گرت تا باوکیان لەسەر تەخت لاببەن. ئەو دووانە گرتیان و بۆ کەنیسەیەك لەدوورگەیەك لەنزیك کۆنستانتین نۆپێڵ دوریان خستەوە. دوو کورەکەی ماوەی چل ڕۆژ لەدەوری کۆنستانتین مانەوە و ئاهەنگی کوشتنی ئەویان کرد. ئەو پێشیان کەوت و هەر دووکیانی گرت و بۆ دوو دوورگە لەدەریا دووری خستنەوە. یەکێك لەو دووانە پاسەوانەکەی خۆی کوشت بەلاّم خەڵکی دوورگە گرتیان و کوشتیان و سەرەکەیان بۆ کۆنستانتین نارد کە لەمەرگی ئەو زۆر خەمبار بوو و زۆر گریا.

بەلاّم ئەرمانوس چوار ساڵ دوای ئەوەی بوو بەپاشا مرد. پاشایەتی کۆنستانتین لەپاشماوەی ڕۆژگاری موقتەدیر و قاهیر و ڕازی و موستەکفی و بەشێك لەخەلافەتی موتیع درێژەی کێشا. دواتر کۆنستانتین کوڕی ئەندروکوس دژی ئەم کۆنستانتینە ڕاپەڕی. باوکی لەساڵی ٢٩٤ کۆچی هاتەلای موکتەفی و لەسەردەستی ئەو باوەڕی بەئیسلام هێنا. کورەکەی لەڕێگای ئەرمەنستان و ئازەربایجان بۆ ڕۆم ڕایکرد و خەڵکێکی زۆر لەدەوری کۆبوونەوە و شوێنکەوتووانی زیادی کرد. ئەو ڕوی کردە کۆنستانتین نۆپێڵ و لەگەڵ پاشای کۆنستانتین لەسەر پاشایەتی شەڕی کرد. ئەمە لەساڵی ٣٠١ کۆچیدابوو. پاشا بەسەریدا زاڵ بوو و ئەوی کوشت.

فەرمانرەوای ڕۆمییە دژی ڕاپەڕی. ئەم شارە پایتەختی پاشای فەرەنگ بوو. فەرمانرەوای ڕۆمیەی ناوی پاشای لەخۆی نا و جلّ و بەرگی پاشاکانی لەبەر کرد. فەرمانرەواکانی ڕۆمیە پێش ئەمە لەپاشاکانی ڕۆم و پاشاکانی کۆنستانتین فەرمانیان دەبرد و لەوان دەستوریان وەردەگرت. کاتێك ساڵی ٣٤٠ کۆچی گەشت، پاشای ڕۆمیە بەهێز بوو و گوێڕایەڵی فەرمانەکانی ئەوی نەدەکرد. کۆنستانتین سوپای بۆ شەڕی ئەو و فەرەنگییەکانی هاوڕێی نارد. دوو سوپا ڕوبەڕوی یەك بوونەوە و شەڕ دەستی پێکرد. ڕۆمیەکان شکەستیان خوارد و سەرکوت کران و بۆ کۆنستانتین نۆپێڵ گەڕانەوە. لەم کاتەدا کۆنستانتین دەستی لەناسازگاری هەڵگرت و خزمایەتی لەگەڵ

ئەواندا دروست کرد چوونکە کچی پاشای رۆمیەی بۆ کورەکەی خۆی هەڵبژارد. فەرنگەکان دوای ئەمە رۆژ لەدوای رۆژ بەهێزتر دەبوون و پانتایی فەرمانرەوایەتییەکەیان فراوان دەبوو بەشێوەیەك ئەوان بەسەر بەشێك لەئاندۆلس زاڵ بوون.(دواتر ئاماژەی پێدەدەین). هەروەها ئەوان دوورگەی سەقەلیە ((سیسیل)) و سەرزەمینەکانی فەراغ شام و بیت المقدسیان بەوشێوەی دواتر ئاماژەی پێدەدەین، داگیر کرد. و سەرئەنجام ئەوان لەساڵی ٦٠١ کۆنستانتین نۆپێڵیان داگیر کرد و بەخواستی خوا ئاماژەی پێدەدەین.

لەو روداوانەی شیاوی پەیوەست بوون بەم روداوانەیە، ئەوەیە تورکەکان پێکەوە ئامادەیان کرد (لەوان بجناك و بەختی و جگە لەم دووانە بوون). مەبەستی شارێکی رۆمی بەناوی (ولیدەر)یان کرد و ئەمە لەساڵی ٣٢٢ کۆچی بوو. ئەوان گەمارۆی ئەو شارەیان دا و ئەم رووداوە بەگوێی ئەرمانوس گەشت. ئەو سوپایەکی گەورەی بۆ شەڕی ئەوان نارد کەدوانزە هەزار شەڕکەری مەسیحی لەناویاندا دەبینرا. شەڕێکی قورس رویدا و مەسیحییەکان شکەستیان خوارد و تورکەکان بەسەر شاردا زاڵ بوون و وێرانیان کرد و زۆر لەخەڵکەکەیان کوشت و بەدیلیان گرت و تالآنی زۆریان کۆکردەوە. دواتر رویان کردە کۆنستانتین نۆپێڵ و بۆ ماوەی چل رۆژ گەمارۆیاندا و هێرشیان کردە سەر وڵاتەکانی رۆم و تورکتازی ئەوان تا ناو قووڵایی سەرزەمینی فەرەنگەکان درێژەی کێشا و دواتر گەڕانەوە.

داستانی گەشتنی هۆزە عەرەبیەکان بۆ عێراق و نیشتەجێ بوونی ئەوان لە حیرە

کوڕی کەلبی دەڵێت: کاتێك بخت النسر مرد، ئەو عەرەبانەی ئەو لەحیرە نیشتەجێی کردبوون، پەیوەستی خەڵکی ئەنبار بوون و حیرە بۆ رۆژگارێکی دوور و درێژ بەوێرانی مایەوە و خەڵکەکەی لەئەنبار ژیانیان بەسەر دەبرد و هیچ کەس لەرابردووەکان و داهاتووان لەعەرەب روی نەدەکردە حیرە. کاتێك منداڵەکانی مەعد کوڕی عەدنان و هاورێکانیان لەهۆزە عەرەبیەکان زیادیان کرد و شەڕەکان ئەوانی لەیەك کرد، بۆ گەڕان بەدوای ئاوەدانییەکان لەولای یەمەن و بەرزاییەکانی شام هاتنە دەر و دەستەیەك لەوان بەرەو بەحرەین رۆشتن و لەوێ نیشتەجێ بوون. چەندین دەستە لە هۆزی(ئەزد) لەوێ ژیانیان بەسەر دەبرد. ئەوانەی لەتەهامەوە هاتن، ئەمانە بوون: مالك و عەمرۆ و کورەکانی فەهم کوڕی تەیم کوڕی ئەسەد کوڕی وەبرە کوڕی قوزاعە و مالك کوڕی زوهەیر کوڕی عەمرۆ کوڕی فەهم لەگەڵ چەندین دەستە لەخەڵکەکانیان. غەتەفان کوڕی عەمرۆ کوڕی عوز کوڕی مەنات کوڕی یەقدەم کوڕی ئەفسا کوڕی دەعمی کوڕی ئەیاد کوڕی نزار کوڕی مەعد کوڕی عەدنان و کەسانێتر لەئەیاد پەیوستیان بوون. لەمکاتەدا چەندین هۆز لەعەرەب لەبەحرەین کۆبوونەوە و بۆ نیشتەجێ بوون لەوێ هاورابوون و پەیمانی هاوکاری و هاویاریان بەست و بوونە دەستەیەکی یەکگرتو و ناوی (تنوخ) (مانەوە) ئەوانی کۆکردەوە.

مالك کوڕی زوهەیر، جەزیمە ئەبرەش کوڕی مالك کوڕی فەهم کوڕی غانم کوڕی دوس ئەزدییان بۆمانەوە لای خۆیان بانگێشت کرد و خوشکەکەی لمیسی کردە هاوسەری ئەو. کۆبوونەوەی ئەوان لەسەردەمی پاشای تیرەکان بوو. لەبەر ئەوە پێیان دەوت پاشای تیرەکان چوونکە هەرکام پاشایەتی تیرەیەکی (تایەفەیەکی) بچوکیان لەزەمین دەکرد.

دەڵێت: دواتر گیانە نیشتەجێ بووەکانی بەحرەین بەرەو ئاوەدانی و دێهاتەکانی عێراق کشان و ئەوان تەماحیان پەیا کرد بەسەر ئێرانی دراوسێی خۆیان

لەسەرزەمینە عەرەبیەکانەوە زاڵ بن چوونکە لەم کاتەدا لەنێوان پاشای تیرەکان ناسازگاری فەرمانڕوایەتی دەکرد. ئەوان هاوڕا بوون بەرەو عێراق بەرێکەون. یەکەم کەس لەوان کەهاتەدەر و بەرێکەوت، حیقاد کوڕی حنق بوو کەدەستەیەك لەخەلکەکەی بەتێکەلەی جۆراوجۆر لەرەگەزە جیاوازەکان هاورێیەتیان دەکرد. ئەوان لەعێراق روبەروی ئەرمەنییەکان بوونەوە کەپاشاکانی سەرزەمینی بابل و سەرزەمینەکانی دراوسێ تا پانتاییەکانی موسڵ بوون و لەگەڵ ئەردەوانییەکان یانی پاشای تیرەکان کێشە و ئاژاوەیان بوو. مەبەست لێی لەنێوان دێی نێفەر لەسوادی عێراق تا نۆبۆلەیە. ئەوانیان لەولاتەکەیان دوور کردەوە. ئەرمەنییەکان پاشماوەکانی ئەرمن و لەبەر ئەمە بەم ناوە ناودەبرێن. ئەوان هەمان نبتیەکانی سوادن.

دواتر مالك و عەمرۆ و دوو کورەکەی فەهم کوڕی تەیم الله و کەسانێتر لەتنوخەوە بەرەو ئەنبار بەرێکەوتن و فەرمانڕەوایی سەرزەمینی ئەرمەنییەکانیان گرتە دەست. ئەوان فەرمانیان لەعەجەمەکان نەدەبرد. بەمشێوە بوو تا توبەع هات و ئەو هەمان باوکی کرب کوڕی ملکیکربە کە لەگەڵ سوپاکەی خۆی هات و ئەو کەسانەی لەسوپاکەی کە توانای شەڕکردنیان نەبوو، لەوێ بەجێهێشت. توبەع بەرێکەوت و دواتر بۆلایان گەرایەوە و ئەوانەی لەو شوێنەدا نیشتەجێ و خۆی بۆ یەمەن گەرایەوە. لەناو سوپاکەی ئەو شەڕکەران لەهەموو هۆزەکان دەبینران. تنوخیەکان لەئەنبارەوە بەرەو حیرە هاتن و لەخێوتە پەشمیەکاندا نیشتەجێ بوون و لە رۆشتنە ناو مالە گلیەکان خۆیان بەدوور گرت. یەکەم کەس لەوان پاشایەتی گرتەدەست، مالك کوڕی فەهم وشوێنی مانەوەی لەدرواسێیەتی ئەنبار بوو. مالك دوای ماوەیەك مرد و بەدوای ئەو براکەی عەمرۆ کوڕی فەهم کوڕی غانم کوڕی دوسی ئەزدی بەپاشایەتی گەشت و کاتێك ئەو مرد، جەزیمە ئەبرەش کوڕی مالك کوڕی فەهم هاتەسەر تەخت. دەستەیەك دەڵێن: جەزیمە لەیەکەم عادیەیکان لەمنالەکانی دمار کوڕی ئەمیم کوڕی لوز کوڕی سام کوڕی نوحە. و خوا زاناترە.

بەسەرهاتی جەزیمە ئەبرەش

دەڵێت: جەزیمە یەکێك لەدوور ئەندێش ترین و سەختگیرترین پاشاکانی عەرەبی بوو کەکاتێك سزای دەدا، بەرامبەرە ستەملێکراوەکەی خۆی چارەرەش دەکرد. یەکەم کەس بوو پاشایەتی بۆی لەسەرزەمینی عێراقدا سەقامگیر و بەهێز بوو و عەربەکان پەیوەستی بوون. لەگەڵ پیاوە شەڕکەرەکانی خۆی چەندین شەڕی تۆمار کرد. ئەو پیسی هەبوو و لەبەر ئەمە عەرەبەکان بەتانەوە قسەیان لەبارەوە دەکرد وبەناوی وەك (درەوشاوە) و (سپی) بانگیان دەکرد وئەمە بۆ ڕێزدانان و گەورە کردنی ئەو بوو. شوێنی مانەوەی ئەو و کەسەکانی لەم شوێنانە بوو: لەنێوان ئەنبار و بەقە و حیرە و هیت و عین التمر و قەراغەکانی وشکی تا عومەیر و خەفیە.

باجەکان بۆ درگای ئەو دەنێردران و میوانەکان و دەستەکانی نوێنەرایەتی ڕوویان لەو دەکرد. ئەو لەگەڵ تسم و جدیس لەشوێنی مانەوەیان لەیەمامە شەڕی کرد و حسان کوڕی توبەع کوڕی ئەکربی تێکشکاند. چوونکە هێرشی کردە سەریان و تاڵانی کردن. بەدوای ئەوە، حسان لەگەڵ دەستەیەك لەپیاوە شەڕکەرەکانی جەزیمە کەبۆ شەڕ بەرێکەوتبوون، ڕوبەڕوو بوویەوە و ئەوانی تێکشکاند. جەزیمە دو بتی بوو کە پێیان دەوت(زیزنان: دوهاونێو). ئەیاد لەشوێنێك بەناوی عین نوباغ دەژیا. لای جەزیمە باسی کوڕێك لەلەخمیان کرد کە لەنێوان خاڵۆکانی خۆی لەئەیاد دەژیا و پێیان دەوت عودەی کوڕی نەسر. ئەو گەنجێکی جوان و خۆش ئەخلاق بوو. جەزیمە دڵی پێبەست و پیاوە شەڕکەرەکانی بۆ شەر نارد. لەولا، ئەیادییەکان کەسیان نارد و دوو بتەکەیان دزی و بردیانەوە بۆ شوێنی مانەوەی خۆیان. ئەیادییان پەیك و پەیامیان بۆ نارد: دوو بتەکەی تۆ و دوو خواکەی تۆ لەناو ئێمەدان، پشتیان کردۆتە تۆ و ڕوویان کردۆتە ئێمە. ئەگەر بەڵێن دەدەیت هێرشمان سەرنەکەیت و ئازارمان نەدەیت، بتەکان دەگەڕێنینەوە و گەرنە دەمێننەوە. ئەو پەیامی نارد: لەگەڵ دوو بتەکە ئەو گەنجەیش بنێرن. ئەوان وەڵامیان دایەوە و دوو بتەکەیان لەگەڵ گەنجەکەدا نارد کەجەزیمە لای خۆی داینیشاند و کردییە پەردەداری خۆی. ئەو شەرابی بۆ تێدەکرد.

دوای ماوەیەك، رەقاش خوشکی جەزیمە چاوی بەو گەنجە کەوت و عاشقی بوو. کچ بۆ کور پەیامی نارد و تکای کرد لەبراکەی خوازبێنی بکات. کور وتی: بوێری ئەم کارەم نییە و نارەزوومەندی نیم. کچ پەیامی نارد: کاتێك لەکۆردا دادەنیشێت و رووەکاتە خواردنەوە، عەرەقێکی تایبەتی دەرخواردبدە. کاتێك مەی کاریگەری دانا، داوای منی لێبکە کەوەلامی نا ناداتەوە. کاتێك منی کردە هاوسەری تۆ، خەڵك بەشایەت بگرە.

عودەی ئەم کارەی کرد. جەزیمە وەلامی دایەوە و کچەکەی پێدا. هاتە ماڵی کچەکە و هەمان شەو کاری تەواو کرد و بەرەبەیان بەرەنگ و بۆنی خۆش لەخەو هەستا. جەزیمە ئەمەی بینی و بەدڵی نەبوو، وتی: ئەی عودەی، ئەم رەنگ و بۆنە چییە؟ عودەی وتی: رەنگ و بۆنی زاوایەتی. وتی: کام زاوایەتییە؟ وتی: زاوایەتی من لەگەڵ خوشکەکەت رەقاشە. وتی: هاوار لەتۆ! کێ ئەوی دابەتۆ؟ وتی: پاشا. جەزیمە لەم کارەی پەشیمان بوویەوە و داخی خوارد و بیرمەندانە سەری خستە سەر زەوی. عودەی ترسا و رایکرد و هیچ ناو و نیشانێك لەو نەبینرا. جەزیمە ئەم دو دێرە شێعرەی بۆ خوشکەکەی نارد:

خبريني و انت لا تكذبيني ا بحر زنيت ام بهجين

ام بعبّد فانت اهل لعبّد ام بدون فانت اهل لدون

واتاکەی: ئاگادارم بکەوە ئەی خوشکە چوونکە تۆ لەگەڵ من درۆ ناکەیت. ئایا بەسەربەرزییەوە زینات کردووە یا بەشەرمەزارییەوە؟ لەگەڵ بەندەیەکدا خەوتویت کەشیاوی بەندە بیت یا لەگەڵ پەستێکدا خەوتویت کەشیاوی پەستەکان بیت.

کچ پەیامی نارد کەبەم شێوە نییە: تۆ خۆت منت بە وامێر نەژادێك لەعەرەبدا و منت لەکارەکەی خۆمدا سەربەست نەکرد یا پرست بەمن نەکرد. جەزیمە دەستی لەخوشکەکەی هەلگرت و لەتاوانەکەی خۆش بوو. عودەی گەرایەوە بۆ لای ئەیادییەکان و لەناو ئەواندا مایەوە. رۆژێك لەگەڵ چەند هاوتەمنێکی خۆی بۆ راو رۆشتە دەر کەیەکێك لەوان لەنێوان دو کێو تیرێکی بۆ هاویشت و کەوتە خوار و پەیکەری تێکشکا و دەستبەجێ مرد.

رەقاش دووگیان بوو، کورێکی هێنایە دنیا و ناوی نا عەمرۆ. کاتێك گەشتە تەمەنی مێرمندالی و بەهێز بوو، جل و بەرگێکی گرانبایی لەبەر کرد و رازاندییەوە و ناردی بۆ لای خالی. کاتێك جەزیمە بینی پەسەندی کرد و کردیە هاورێی کورەکانی.
جەزیمە ماوەیەك دوای ئەوە لەسالێکی پڕ باران و بەبەرهەم لەگەڵ کەس و کار و منالەکانی خۆی، بۆ گەڕان رۆشتە دەشت و هەموویان لەگولستانێکی سەرسەوز مانەوە. منالەکانی جەزیمە لەگەڵ عەمرۆ کوڕی عودەی رۆشتنەدەر تا کۆتربگرن. کاتێك سەماروغێکی باشیان دەگرت، دەیانخوارد و کاتێك عەمرۆ یەکی باشی دەگرت، دەیشاردەوە. ئەوان گەڕانەوە و لەراکردن پێش یەك دەکەوتن. عەمرۆ دەیوت:
هذا جنای و خیاره فیه اذ کل جان یده فی فیه
واتاکەی: ئەمە کۆکراوەی منە و باشترینەکانی تیایە و هەر هەلگرەوەیەك دەست بۆ دەمی خۆی دەبات.
جەزیمە ئەوی لەخۆی نزیك کردەوە و کردیە هاورێی خۆی و لەوتار و کرداری ئەو شادمان بوو. فەرمانی دا رازێنەرەوەی سیمینیان بۆ هێنا و گەردنبەندێکیان کردە ملی. یەکەم عەرەبێك بوو گەردنبەندی لەمل کرد.
رۆژگاری خۆش بوو کەلەناکاو پەرییەکان رفاندیان. جەزیمە بۆ ماویەکی زۆر لەهەر سوچ و قەراغێك بەدوایدا گەرا و هیچ ناو و نیشانێکی لێ بەدەست نەهێنا. دوای ماوەیەك دوو پیاو لەبەلقینی قوزاعە بەناوەکانی مالك و عەقیل کورەکانی فارج کوڕی مالك لەشامەوە هاتنە سەردانی جەزیمە و دیاری زۆر گرانباییان بۆ هێنا. لەگەلیاندا کەنیزێك بوو کەپێیان دەوت (دایکی عەمرۆ). ئەویان هێنا و نیشتەجێیان کرد. رۆژێك کەنیزەکە خواردنی هێنا. لەو کاتەی ئەوان دەیانخوارد لەناکاو گەنجێکی روت و قوت بە پرچی درێژ و نینۆکی درێژ روی تێکردن و لەسوچێکدا دانیشت. دەستی درێژ کرد و دوای خواردنی کرد. کەنیز گۆشتی مەڕی پێدا، خواردی و دوبارە دەستی درێژ کردەوە. ژن وتی: کۆیلە سەری پێمەدە چوونکە بەدوای بازوودا دەگەڕێت. ئەم قسە بۆ بەپەند و لەناو خەلکدا بلاو بوویەوە. ئەوسا ئەو ژنە مەی بەو دوو پیاوەدا و دەمی مەشکەکەی خۆی توند بەست. عەمرۆ کوڕی عودەی وتی:

صددت الكاس عنا ام عمرو　　　و كان الكاس مجراها اليمينا
وما شر الثلاثه ام عمرو　　　بصاحبك الذی لا تصحبينا

واتاكەی: ئەی دایکی عەمرۆ پیاڵەت لەئێمە دریغ کرد هەرچەندە بەلای راستدا دەسورا. ئەی دایکی عەمرۆ لەنێوان ئێمە سێ کەس، ئەو کەسەی پشت گوێت خست، نزمترین و پەسترین کەس نەبوو.

پرسیاری ناسنامەیان لێکرد و وتی: ئەگەر من ئەناسن و ئەژادی من ئەزانن، من عەمرۆ کوڕی عودەی کوڕی تنوخیەی لەخمیم. بەیانی بمبینن کە کەس سەرپێچی فەرمانەکانم ناکات.
ئەو دووانە لەشوێنەکەیان هەستان و سەرو روخساریان شۆرد، جل و بەرگیان لەبەر کرد و وتیان: کەس بەرێزتر لەخوشکەزاکەی جەزیمە نابینین بۆ ئێمە دەستوری بارکردن وەربگرێت. ئەو دوانە هێنایانە لای جەزیمە کە لەبینینی شادمان بوو و وتی: رۆژێك کەرۆشت ئەوم بەگەردنبەندی سیمینەوە بینی. ئەو تا ئێستا لەچاو و دڵی من دوور نەکەوتبوویەوە. گەردبەندەکەیان بۆ هێنا و وتی: عەمرۆ لەوە گەورەتر بووە گەردن بەند لەمل بکات. ئەم قسەیشیان کردە پەند. جەزیمە بە مالك و عەقیلی وت: فەرمان بدەن.
وتیان: داوادەکەین بەردەوام تا ئێمە بین و تۆ بیت، هاونشینی تۆ بین. ئەوان بوونە هاونشینی جەزیمە و ئەم داستانە بوو بەپەند (کەخەڵکی عەرەب دەڵێن: ئەم و ئەو لەشێوەی هاونشینەکانی جەزیمەن).
پاشای عەرەب لەسەرزەمینی جزیرەو بەرزاییەکانی شام عەمرۆ کوڕی زەرب کوڕی حسان کوڕی ئوزینە عەلقەمی لەبەرێوبەرانی عەملاقان بوو. ئەو شەڕی لەگەڵ جەزیمە کرد و کوژرا، سوپاکەی بلاوەی لێکرد و جەزیمە تەندروست گەرایەوە. دوای عەمرۆ کچەکەی زەببا بەناوی نایلە بوو بەپاشا. سوپاکانی زەببا لەپاشماوەکای عەملاقان و ئەوان بوون. لەفوراتەوە تا تەدمور لەژێر دەستی ئەودا بوو. کاتێك پاشایەتیەکەی بەهێزبوو، سوپای کۆکردەوە و بۆ تۆڵە سەندنەوەی باوکی بۆ شەڕ

لەگەڵ جەزیمە بەرێکەوت. خوشکەکەی زەببیە کەژنێکی فرەزان بوو پێی وت: ئەگەر بڕۆیتە شەر دەبێت بزانیت ڕۆژێك سەردەکەویت و ڕۆژێکیتر شکست دەخۆیت. ڕۆژێك لەگەڵ تۆیە و ڕۆژێك دژی تۆ. بەخوشکەکەی وت بیر لەئەندێشەی شەڕ نەکاتەوە و ڕێگای فێڵ بگرێتەبەر. زەببا وەڵامی دایەوە وپەندەکەی لەگوێ گرت. ئەو نامەی بۆ جەزیمە نوسی و بۆ خۆی و پاشایەتی کردن بەسەر خۆی بانگی کرد. نوسی: لەپاشایەتی ژنان جگە لەناوی قێزەون و فەرمانرەوایەتی سست نابینیت و بۆ خۆی و پاشایەتییەکەی خۆی هاوتایەك باشتر لەو ناناسێت.

کاتێك نامەکەی بەجەزیمە گەشت، داواکارییەکەی بەسوك زانی و هاوڕێ باوەڕ پێکراوەکانی خۆی کۆکردەوە (ئەو لەبەقە لەقەراغەکانی فورات بوو). نامەکەی زەببای بۆ خوێندنەوە و راوێژی لەگەڵ کردن. ئەوان یەك دڵ و یەك زمان ڕێکەوتن لەسەر ئەوەی جەزیمە هێرشی بکاتەسەر و دەست بەسەر وڵاتەکەیدا بگرێت.

لەناو ئەواندا پیاوێك بوو پێیان دەوت قەسیر کوڕی سەعد. ئەو لەهۆزی لخم بوو. سەعد لەگەڵ کەنیزێکی جەزیمە ببووە هاوجێگا و ئەو قەسیری بۆ هێنایە دنیا. ئەو پیاوێکی فرەزان، دوورئەندێش، چاکەخوازی جەزیمە بوو. باوەڕی ئەو لەگەڵ ئەوان یەکی نەدەگرتەوە. ئەوان هۆکاریان پرسی و وتی: وتەیەکی سستە و فریوێکی ڕاست. ئەمەیش بوو بەپەند. بەجەزیمەی وت: نامەی بۆ بنووسە و بانگی بکە بۆ ئێرە کەئەگەر ڕاستگۆ بێت دێت و ئەگەر نا، دەستی ئەوت بۆ سەر خۆت درێژ نەکردووە کە ئەو داغدارە و باوکیت کوشتووە.

جەزیمە گوێی لەقسەکەی قەسیر نەگرت و وتی: تۆ پیاوێکی ئەندێشەت شاراوەیە، نە لەبەر ڕوناکی هەتاو. ئەمەیش بووە پەندێك و بڵاو بوویەوە.

جەزیمە خوشکەزاکەی خۆی عەمرۆ کوڕی عودەی بانگ کرد و پرسیاری بۆچوونی ئەوی کرد. عەمرۆ بۆ ڕۆشتن هانی دا. پێی وت. نمارەکان لەکەسەکانی منن کە لەناو سوپای زەببابەدان. ئەگەر تۆ ببینن دەبنە هاوڕێی تۆ. جەزیمە قسەکەی پەسەند کرد.

قەسیر وتی: لە قەسیر فەرمان نابەن. عەرەبەکان وتیان: کار لەبەقە تەواو بوو. ئەم دوو وتەیش بوونە پەند.

جەزمیە عەمرۆ کوڕی عودەی بۆ جێگری خۆی هەڵبژارد. لەگەڵ عەمرۆ کوڕی عەبدالجن کە فەرماندەی سوپاکەی بوو بەرێکەوت. ئەو هاورێ لەگەڵ گەورمکانی ولاتەکەی بەرێکەوت و کاتێك گەشتە (فرضە)، لەقەسیری پرسی باوەری تۆ چییە؟ قەسیر وتی: بیروڕای ٠نت لەبەققە فرێدا. ئەم وتەیش بوو بەپەند.

نێردراوانی زەببا بەدیارییەکان بۆ پێشوازی هاتن. ئەو پرسی: ئەی قەسیر بارودۆخ چۆن دەبینی؟ وتی: خواستی عەقڵە و زیانی گەورە. ئەم وتەیش بوو بەپەند. قەسیر هەروەها وتی: هەر ئێستا سوارەکان چاویان بەتۆدەکەوێت، ئەگەر لەپێش تۆ بڕۆن ئەم ژنە راستگۆیە و ئەگەر لەملاو لای تۆ بڕۆن و تۆ لەنێوانیاندا بیت، ئەم خەڵکە فێڵبازن. کەواتە بێدرەنگ سواری (عەسا) بە. ئەو ئەسپێکی بوو بەناوی عەسا کەبایش بەتۆزی پێی نەدەگەشت. ئەو بەجەزیمەی وت: من لەگەڵ تۆدا سوار دەبم و هەردووکتان رزگار دەکەم.

سوارەکان هاتن و ئەویان لەعەسا دوور کردەوە. قەسیر سواری بوو و بەرێکەوت: جەزیمە سەیری کرد و وتی: هاوار لەدایکی کەدوور ئەندێش و چالاك لەسەر عەسا دانیشتووە. ئەمەیش بوو بەپەند. قەسیر وتی: کەسێك سواری عەسا بێت گومڕا نابێت. ئەم وتەیش بووبەپەند. ئەسپ ئەوی تا ئاوابوونی خۆر بردە پێش و چوونکە رێگەیەکی درێژی بەغاردان پێوابوو، لەپێکەوت و دەستبەجێ گیانیدا. قەسیر بورجێکی بۆ دروست کرد کەناویان نا بورجی عەسا. عەرەبەکان وتیان: عەسا باشترینی هێناوە. ئەم وتەیش بوو بەپەند.

جەزیمە بەرێکەوت و سوارەکان ئەویان لەنێوان خۆیان گرت و هێنایانە لای زەببا. کاتێك جەزیمە ئەو ژنەی بینی، ژن خۆی روت کردەوە و قونی پڕمووی خۆی نیشاندا. بەجەزیمەی وت: ئەی جەزیمە، ئایا میوانی زاوایەتی دەبینی؟ ئەم وتەیش بوو بەپەند. جەزیمە وتی: کارد بەئێسقان گەشت و زەوی وشك بوو و فێڵەکەتان ئاشکرا. ئەم وتەیش وەك پەند بلاوبوویەوە. زەببا لەوەلامدا وتی: سوێند بەپەروەردگارم، گوێزانم کەم نییە، بەڵکو شێوەیەکی تایبەتی دەستەیەك لەخەڵکە کە نیشانی تۆی دەدەم. ئەم وتەیش بووبەپەند. دواتر ئەو ژنە وتی: بیستومە خوێنی پاشاکان بۆ چاك کردنەوەی هاری دەبێت. دواتر ئەوی لەسەر پێستێکی پەشمین دانیشاند و

تەشتێکی زێرینی داواکرد. هێنایان. شەرابی دەرخواردداو کاتێك کاریگەری شەراب دەرکەوت، فەرمانیدا دوو دەمارەکەی ببڕن. ژن تەشتەکەی لێ نزیك کردەوە چوونکە پێیان وتبوو ئەگەر دڵۆپێك خوێنی برژێتە سەرزەوی تۆڵەی دەستێنن. بۆ ڕێز گرتن لەپاشاکان، لەملی ئەوان نادەن مەگەر ئەوەی لەشەڕدا ناچار بن. کاتێك دەستەکانی سست بوو، کەوت و دڵۆپێك لەخوێنی ڕژایە دەرەوەی تەشتەکە. ژن ڤیژاندی: خوێنی پاشا مەرێژن. جەزیمە وتی: خوێنرژاو کەسانی خۆی خوێنی دەرێژن. ئەم وتەیش بوو بەند.

جەزیمە لەناوچو و قەسیر لەوهۆزەی عەسا ڕۆشتبوویە خاکی ئەوان، هاتەدەر و ڕۆشتە لای عەمرۆ کوڕی عودەی. ئەو لەحیرە بوو. ئەوی بینی لەگەڵ عەمرۆ کوڕی عەبدالجن ناسازگارە. ئەوانی ئاشت کردەوە و خەڵك لەعەمرۆ کوڕی عودەی فەرمانیان برد و قەسیر پێی وت: چالاك و ئامادە بە و خوێنی خاڵۆت لەبیر مەکە. عەمرۆ وتی: چۆن دەستم بەو ژنە بگات کە ماڵەکەی لەهێلانەی لاشخۆر بەرزترە. ئەمە وتەیش بوو بەپەند.

زەببا لەبارەی خۆی و لەناوچوونی خۆی لەگەڵ کاهینان ڕاوێژی دەکرد. پێیان وتبوو: لەناوچوونت لەسەر دەستی عەمرۆ کوڕی عودەیە بەڵام مردنت بەدەستی خۆت. ئەو لەعەمرۆ خۆی بەدوور گرت و لەشوێنی مانەوەی خۆی تونێلێکی بەرەو قەڵایەك کەلەشارستانەکەی خۆیدا بوو، لێدا و وتی: ئەگەر ڕوداوێکی کتاوپڕ ڕوبدات، دەرۆمە ناو تونێلەکە و لەوێوە بۆ قەڵاکە دەرۆم. ئەو وێنەکێشێکی دەست ڕەنگینی بانگ کرد وبەنهێنی بۆ لای عەمرۆ کوڕی عودەی نارد و وتی: لەو بارودۆخانەدا وێنەیەم بۆبکێشە- بەدانیشتان، وەستان، بەجل و بەرگی خەو، بەجل و بەرگی شەڕ بەرەنگ و ڕوخساری خۆی هەرکام بەهەمان شێوەی کەرازاوەتەوە. وێنەکێش ئەم کارەی کرد و گەڕایەوە بۆ لای زەببا. ئەو دەیویست عەمرۆ کوڕی عودەی باش بناسێت و بەهەر جۆرێك بیبینێت بیناسێتەوە.

قەسیر بەعەمرۆی وت: لوتم ببڕە و پشتم بەقامچی شین و مۆر بکەرەوە و بمنێرە بۆ لای ئەو ژنە. عەمرۆ کوڕی عودەی وتی: نایکەم. قەسیر وتی: من بەخۆم دەسپێریت و خۆت سەرکۆنە دەکەیت. ئەم وتەیش وەك پەند لەناو خەڵکدا بلاو بوویەوە. عەمرۆ وتی: تۆ زاناتری. ئەو لوتی قەسیری بڕی و پشتی شین و مۆر کردەوە. قەسیر هاتەدەر وەك بڵێی رایکردەووە و عەمرۆ ئەو کارەی لەگەڵ کردووە. هاتە لای زەببا. پێیان وت: قەسیر چاوەڕێ دەکات. فەرمانیدا مۆڵەتی پێ بدەن. بینی لوتی براوە و پشتی شین و مۆر بۆتەوە. ژن وتی: تاوانێکی گەورەیە لوتی قەسریان بڕیوە (تاوانێکی گەورەیە قەسر لوتی خۆی بڕیوە). ئەم وتەیش بوو پەند. ژن وتی: ئەمەچ رۆژگارێکە تۆی تیا دەبینم؟ قەسر وتی: عەمرۆ گومان دەکات خیانەتم لەخاڵۆی کردووە و ێگەی هاتنە لای تۆم بۆ تەخت و هانمداوە و تۆم دژی ئەو راپەراندوە. لەبەر ئەمە ئەم کارەی لەگەڵ من کردووە کەدەیبینی. هاتومەتە لای تۆ چوونکە دەزانم بوونم لای تۆ زیاتر لەهەر شتێك ئازاری ئەو دەدات. ژن رێزی لێگرت و قەسر کەمێك دوورئەندێشی و وشیاری و ئاگایی و لێهاتویی خۆی بەکار برد تا بووە هۆی نزیك کەوتنەوەی لەزەببا.

کاتێك قەسر زانی زەببا لێی نزیك بۆتەوە و باوەری پێکردووە، وتی: لەعێراق سامانی فراوانی زۆرم هەیە و لەوێ شتی گران و بۆنی خۆشی گرانباییم هەیە. من بنێرە تا سامانەکەی خۆم بێنم و لەکالا بازرگانییەکانی ئەوێ چەندین شت تۆ بگەیەنم. مندێ لەوشتانەی بۆ پاشاکان بەسوودە بۆ تۆ ئامادە بکەم. زەببا سامانی خستە بەردەست و کاروانێکی لەگەڵ نارد. ئەو هات و گەشتە عێراق و بەنهێنی رۆشتە لای عەمرۆ کوڕی عودەی و هەموو شتێکی بۆ باس کرد و وتی: قوماشی گرانبایی و کەم وێنە لەگەڵ مندا بنێرە کەخوا دەستی تۆ بەسەر زەببادا زاڵ دەکات و تۆڵەی خوێنی خۆت دەستێنیت و دوژمنەکەت دەکوژیت. ئەو نیازەکانی بەراوەرد کرد و بەرێی کرد. قەسیر بەو شتانە هاتە لای زەببا. زەببا شادمان و کالآکانی پەسەند کرد. دواتر سامانی زیاتری لەجاری یەکەم پێدا و بەرێی کرد. ئەو هاتە عێراق و پێویستی خۆی لەعەمرۆ کوڕی عودەی وەرگرت و هیچ کالآیەکی جوان و کەم وێنەی بەجێنەهێشت مەگەر ئەوەی یەکێکی لێهەلگرت و هێنایە لای زەببا و پێشکەشی کرد. بۆ سێیەم جار

هاتە لای عەمرۆ کوڕی عودەی و وتی: ئەو کەسانەی لەهاورێیەتی وهاوکاری تۆبەهێز و بەوەفان، لەگەڵ سوپا لێهاتووەکەت بۆمن کۆبکەرەوە و جەواڵیان بۆ ئامادە بکە (ئەو یەکەم کەس بوو جەواڵی بەکار برد) هەر دوو پیاو لەجەواڵێك لەهەر دوو لای وشتر دابشارەوە و شوێنی گرێکان لەناوەوە دابنێ. دوبارە قەسیر بەعەمرۆ کوڕی عودەی وت: کاتێك دەرۆمە شارەکەی زەبا، تۆ لەتونێلەکە بەجێدێڵم و پیاوە شەڕکەرەکان لەجەواڵەکان دێنەدەر و ئەوان لەشاردا جاردەدەن. هەرکەس شەردەکات لەگەڵ ئەواندا بیکات و ئەگەر زەبا ئاهەنگی تونێلەکەی خۆی کرد، تۆ بیکوژیت.

عەمرۆ ئەم کارەی کرد و هەموویان بەرێکەوتن. کاتێك لەزەبا نزیك بوونەوە، قەسیر رۆشتە پێش و موژدەی پێدا کە برێکی زۆر قوماشی کەم وێنە و گرانبایی بۆ هێناوە. داوای لێکرد بێتەدەر و سەیری وشترەکان و بارەکانیان بکات. قەسیر شەوانە دەخەوت و رۆژانە دەرۆشت. ئەو یەکەم کەس بوو ئەم کارەی دەکرد. زەبا هاتەدەر و وشترەکانی بینی بەوشێوەی وەك بڵێی قاچیان لەقوڵایی زەوی رۆدەچێت. زەبا وتی: ئەی قەسیر

ما للجمالِ مشيها و ئيداً	اجندلا يحملن ام حديداً
ام صرفاناً بارداً شديداً	ام الرجال جثما قعوداً

واتاکەی: وشترەکان چیان بەسەر دێت بەم قورسییە هەنگاو هەڵدەگرن؟ ئایا بەردیان پێیە یا ئاسن؟ یا سورب و مس دەهێنن یا پیاوی شەڕکەری ئامادە بۆ شەڕیان پێیە؟

وشترەکان هاتنە ناوشار وکاتێك گەشتنە ناوەراستی شار، لەزەویدا چۆکیان پێدادان و پیاوەکان لەناو جەواڵەکان دەرپەرین.

قەسیر دەروازەی تونێلەکەی بەعەمرۆ نیشاندا و پیاوانی شەڕکەریش بەسەر خەڵکی شاردا دەیانئەڕاند و شمشێریان خستە نێوانیان. عەمرۆ لەتونێلەکەدا دانیشت. زەبا هات و ویستی لەتونێلەکە بڕوات. کاتێك عەمرۆی لەدەروازەی تونێلەکەدا بینی، لەروی ئەو وێنەی نیگارکێش بۆی هێنابوو، ناسییەوە. شلەمەنییەکی ژەهراوی کە لەنگینی ئەنگوستیلەکەی هەڵیگرتبوو، هەڵمژی و وتی: خۆم بکوژم باشترە لەوەی لەدەست عەمرۆ شەرابی مەرگ وەربگرم. ئەمەیش بوو بەپەند. عەمرۆ بەشمشێر

لەسەریدا ونەوی لەناو خاکدا گەوزاند. ئەو رقی خۆی بەسەر شاردا خاڵی کردەوە(و کوشتار و تاڵانی کرد) و بۆ عێراق گەرایەوە.

پاشایەتی دوای جەزیمە بەخوشکەزاکەی گەشت: عەمرۆ کوڕی عودەی کوڕی نەسر کوڕی رەبیعە کوڕی عەمرۆ کوڕی حارس کوڕی سعود کوڕی مالك کوڕی عەمرۆ کوڕی نمارە کوڕی لخم. ئەو لەیەکەم پاشاکانی عەرەب بوو حیرەی کردە شوێنی مانەوەی خۆی و پایەتەختی پاشاکان. تا کاتی مردنی پاشا بوو و سەد و بیست یا سەد و هەژدە ساڵ ژیا. لەم ناوەدا: لەسەردەمی پاشاکانی تیرەکان ٩٥ ساڵ، رۆژگاری ئەردەشیری کوڕی بابەك ١٤ ساڵ و رۆژگاری کورەکەی شاپور کوڕی ئەردەشیر ٨ ساڵ و دوو مانگ. ئەو بەتەنیایی فەرمانرەوایەتی دەکرد و ملکەچی پاشای تیرەکان نەدەبوو تا ئەردەشیر کوڕی بابەك لەخەڵکی ئێران لەسەر تەختی پاشایەتی دانیشت. پاشایەتی لەبنەماڵەکەیدا مایەوە تا بەدوایین کەسیان نەعمان کوڕی مونەزەر گەشت و پاشاکانی تیرەکانی لێکەوتەوە. بە خواستی خوا دواتر ئاماژە بەمە دەدەین.

لەبارەی هۆکاری رۆشتنی مناڵەکانی نەسر کوڕی رەبیعە بۆ عێراق ئاماژەیان بەهۆکاریتریش داوە. باسی خەوێکە کەرەبیعە بینی و ئاماژە پێدانی لەکاتی گێرانەوەی بەسەرهاتی حەبەشیەکان دێت.

داستانی تسم و جەدیس کە لەرۆژگاری پاشای تیرەکان بوون

تسم کوڕی لوز کوڕی ئەزهەر کوڕی سام کوڕی نوح و جەدیس کوڕی عامر کوڕی ئەزهەر کوڕی سام کوڕی نوح ئامۆزای یەك بوون و لەیەمامە ژیانیان بەسەر دەبرد کەلەو ساتەدا ((جەو))یان پێدەوت و لە بەپیت ترین و سەرسەوزترین سەرزمینەکان بوو. پاشاکەیان لەسەردەمی پاشای تیرەکان عەملیق بوو. ئەو پیاوێکی ستەمکار و دڕندە و دێو کردار و ئەخلاق ناشیرین بوو. ژنێك لەجەدیس بەناوی هەزیلە پیاوەکەی بەرەلاّی کرد و ویستی منالّەکەی لێبستێنێتەوە. ژن داوەری بۆ لای عەملیق برد و وتی: ئەی پاشا، منالّم نۆ مانگ لەسك هەلّگرت و بۆ یەك سات لێی بێ ئاگا نەبووم و دوو سالّ بەشیر تێرم کرد. ئێستا کاتێك ئەندامەکانی پەیوەستی یەك بووە، دەیەوێت لەمنی وەربگرێتەوە بە زۆر و بەرەلاّم بکات سەرگەردان. میرد وتی: مارەیەکەیم دا بەبۆل و خەروار، بەلاّم چێژم لێنەبرد زۆر، ئەماج و ئەنەم لاولا، بۆم بەبەر نەبوو مەگەر منالّێکی ناساغ و بێ ناو، فەرمانی راست بدە، ئەگەر بەتوانایت بۆ کار. پاشا فەرمووی ئەو منالّە پەیوەستی کۆیلەکانی ئەو بکەن و ژن و پیاو هەر دووکیان بفرۆشن. بەمێرد یەك لەسەر پێنجی بەهای ژن بدەن و بەژن یەك لەسەر دەی بەهای مێرد. هەزیلە ئەم شێعرانەی وت:

اتینا اخاطسم لیحکم بیننا	فانفذ حکما فی هزیله ظالما
لعمری لقد حکمت لا متورعا	و لا کنت فیمن یبرم الجکم عالما
ندمت ولم اندم و انی بعترتی	و اصبح بعلی فی الحکومة نادما

واتاکەی: هاتینە لای فەرمانڕەوای تسم تا داوەری لەنێوانمان بکات. ئەو لەبارەی هەزیلە فەرمانێکی ستەمکارانەی دەرکرد. ئەی دلّ، پیاوێکی پارێزگارت نەکردە داوەر و ئەنجامدەری فەرمانت بەجوانی نەناسی. پەشیمان بوومەوە و پێشتر پەشیمانیم نەبوو. ئێستا خزم و کەس و کاری من لەکوێن؟ مێردەکەیشم لەم داوەرییە پەشیمان بوویەوە.

کاتێك عەملیق ئەمەی بیست، فەرمانیدا هەر کچێك کە لەجەدیس بەمێردی دەدەن

و دەیبەنە ماڵە مێرد، پێشتر بیهێننە ماڵی ئەو تا کچێنی هەڵبگرێت. خەڵك لەم کارە ئازار و ستەمی زۆریان چەشت. کار بەم شێوە دەسوڕا تا (شەموس) (شاژنی خۆر) یانی عەفیرە کچی ئەسوەد یان بەمێرددا و کاتێك ویستیان بیبەن بۆ ماڵی مێرد، ئەویان لەگەڵ کچەکانی هاورێی بۆ لای عەملیق برد تا چێژی لێبباب. کاتێك کچەکە هاتە لای عەملیق، کچێنی هەلگرت و بەجێی هێشت. کچ لەناو ئازار شەرواڵەکەی لە پێش و دواوە دڕاند و هەر دوو لای خۆی دەرخست و ئەو خوێنەی لەسەر سمت و ران و شوێنەکانیتری بوو، ئاشکرای کرد. دیمەنێکی زۆر قێزەون دەرکەوت. ژن ئەم شێعرانەی دەوت و قوڕ قوڕ دەگریا:

لا احد اذل من جديس	اهكذا يصنع بالعروس
يرضى بذايا قوم بعل حر	اهدى و قد اعطى و سيق المهر
يقبضه الموت كذا كوريفسه	اصلح ان يصنع ذا بعرسه

واتاکەی: کەس پەستتر لەجەدیس نییە. ئایا لەگەڵ بووك ئەم کارە دەکەن؟ ئایا مێردێکی ئازادە بەم کارە رازی دەبێت؟ ئەو مارەییدا و بەخشی و مارەیی بۆ ماڵی دەزگیرانەکەی نارد. ئەگەر مرگ باوەشی پیا بکات باشترە لەوەی لەگەڵ بووکەکەی ئەم کارە بکەن.

و هەروەها ئەم شێعرانەیشی بۆ هاندان و راپەراندنی خەڵکەکەی خۆی وت:

ايجمل ما يؤتى الى فتياتكم	و انتم رجال فيكم عدد الرمل
و تصبح تمشى فة الدماء عفيرة	جهارا و زفت فة النساء الى بعل
ولو اننا كنا رجالا و كنتم	نساء لكنا لااقر بذا الفعل
فموتوا كراما او اميتو عدوكم	و دبوو لنار الحرب بالحطب الجزل
و الا فخلوا بطنها و تحملوا	الى بلد قفرو موتوا من الهزل
فللبين خيرو من مقام على الاذى	وللموت خير من مقام علة الذل
و ان انتم لم تغضبووا بعد هذه	فكونوا نساء لا تعاب من الكحل
و دونكم طيب النساء فانما	خلقتم لا ثواب العروس و للنسل
فبعدا و سحقا للذى ليس دافعا	و يحتال يمشى بيننا مشية الفحل

واتاکەی: ئەوەی لەگەڵ کچە گەنجەکانی ئێوە دەیکەن، شیاوە؟ لەگەڵ ئەوەی لەناو ئێوەدا، پیاوانی وەك مێرو زۆرن. عەفیرە بەیانیان و شەو بەئاشکرا لەخوێنی خۆی دەتلێتەوە لەگەڵ ئەوەی لەناو ژنە داوێن پاکەکان بەرەو لای مێردەکەی خۆی بەرێکەوتبوو. ئەگەر ئێمە پیاو دەبووین و ئێوە ژن، بەم کارە رازی نەدەبووین. یا پیاوانە بمرن یا دوژمنەکانی خۆتان بمرێنن و بۆ ئاگری شەڕ دار و چیلەکەی زۆر کۆبکەنەوە. وگەرنە لەم وڵاتە کۆچ بکەن وبرۆنە شوێنێکی وێران و بێبەرهەم و لەهەژاریدا بمرن. هەمان دوورکەوتنەوە باشتر لەمانەوە بەپەستییە و مردن باشتر لەرازی بوون بەسوکایەتی و پەستی. ئەگەر دوای ئەمە تووڕە نەبن، لەو ژنانە بن کەکل لەچاویان دەکەن و ئەمە بەشەرم نەزانن. بۆنی خۆشی ژنان لەسەر و روخسار دەسون چوونکە ئێوە بۆ جل و بەرگی تاز بووك و زانی منالّ نافرێنراون. دوور بێت و لەناو بچێت ئەو کەسەی ستەم لەخۆی دوور نەکاتەوە و بەم شێوە لەناو ئێمە هاوشێوەی پیاو بەرێگادا دەروات و خۆی بادەدات.

کاتێك براکەی ئەسوەد قسەکەی بیست (ئەو پیاوێکی بەرێز لەناو خەڵکەکەی بوو) بەخەڵکەکەی خۆی وت: ئەی جەدیسیان، ئەم دەستەی لەناو ئێوەدا دەژین، لەماڵەکانتان لەئێوە بەرێزتر نین. تەنیا لەپێشی ئەوان ئەوەیە گەورەکەیان لەسەر ئێوە بەزۆر فەرمانرەوایی دەکات. ئەگەر سستی ئێمە نەبوو، ئەو لەپێش ئێمە نەدەبوو و ئەگەر بەستەم رازی نەدەبووین، دادی خۆمان لێدەسەند. گوێرایەڵی فەرمانەکانم بن تا بۆ هەمیشە بەرێز بن.
کاتێك خەڵکی جەدیس قسەکەیان بیست، خرۆشان و وتیان: لەتۆ فەرمان دەبەین بەلاّم تسمیەکان لەئێمە زۆرترن. وتی: من خواردن بۆ پاشا ئامادە و بانگێشتیان دەکەم. ئەوسا کاتێك بەزێر و زیوی فراوان و جل و بەرگی فراوان بەرەو لای ئێمە دێن، شمشێر دەکێشین و هەموویان دەکوژین. وتیان: ئەم کارە بکە. خواردنێکی زۆری ئامادە کرد و لەدەرەوەی شار سفرەی رازاندەوە و خۆی و خەڵکەکەی شمشێریان لەناو زیخدا حەشاردا. پاشا و خەڵکەکەی بۆ میوانی بانگێشت کرد. ئەوان بەزێر و

زیوی زۆر هاتن و لەسەر سفرە دانیشتن. کاتێك ئارامیان گرت و دەستیان بۆ خواردن درێژ کرد، جەدیسیەکان شمشێرەکانی خۆیان دەرهێنا و ئەوانیان لەگەڵ پاشاکەیان کوشت و دواتر شمشێریان خستە ناو پەستەکان و تۆماری ژیانی هەموویان تەواو کرد.

ئەوسا پاشماوەکانی تسم مەبەستی حسان کوڕی توبەع پاشای یەمەنیان کرد و داوای هاوکاریان لێکرد. ئەو هاتە یەمامە. کاتێك گشەتە شوێنێك کەسێ ڕۆژی لەجەدیسیەکان دوور بوو، یەکێك لەناو ئەوان وتی: خوشکێکم هەیە لەناو جەدیسیەکان مێردی کردووە وپێی دەڵێن یەمامە. ئەو سوار لەدووری سێ ڕۆژ ڕێگاوە بەباشی دەبینێت. دەترسم ئێوە ببینێت و جەدیسیەکان لەهاتنی ئێوە ئاگادار بکاتەوە. فەرمان بەکەسەکانت بدە هەر کام دارێك هەڵبگرن و لەبەردەم خۆیاندا بیبەنە پێش.

حسان کوڕی توبەع فەرمانی ئەو کارەی دەرکرد. یەمامە سوپاکەی بینی و بەجەدیسی وت: کەرەکان ئاهەنگی ئێوەیان کردووە. پرسیان چی دەبینی؟ یەمامە وتی: پیاوانێك دەبینم کەهەرکام سوار لەسەر دارێکن و دێنە پێش. جەدیسیەکان ئەو ژنەیان بەدرۆزن زانی. لەولا، حسان کوڕی توبەع بەرەبەیان هێرشی کردە سەر جەدیسیەکان و ئەوانی لەناو برد. لەم کاتەدا یەمامەیان هێنا. چاویان دەرهێنا و بینیان دەماری ڕەشی تیایە. پرسی: ئەمە چییە؟ یەمامە وتی: بەردی ڕەشە کە سورمەم پێدەکێشا و پێی دەڵێن (ئێسمەد) (بەردی سورمە). ئەو ژنە یەکەم کەس بوو سورمەی پێدەکێشا. لەناوی ئەم یەمامە بوو ناوی سەرزەمینی یەمامە هاتە ئاراوە. زۆر کەس لەوتارەکانی خۆیان ئاماژەیان پێداوە.

کاتێك جەدیسیەکان لەناوچوون، ئەسوەد بکوژی عەملیق بۆ دوو کێوی تەی رایکرد و لەوێ مایەوە. ئەمە پێش ئەوە بوو هۆزی تەی بێتە ئەوێ و نیشتەجێ بێت. هۆزی تەی لەداوێنی تەختی کوێستانی یەمەن دەژیا و ئەوێ ئێستا شوێنی مانەوەی دو هۆزی مۆراد و هەمدانە. ئەسوەد بەردەوام وشتری لەوەڕاو لەخەزانی دەبردە لایان کەزۆر قەڵەو دەبوو(با لەگەڵ کاروانی خەزان خواردنی زۆری بۆ دەبردن)و دەگەڕایەوە و ئەوان نەیاندەزانی لەکوێوە دێت. دواتر ئەوان وەك سێبەر و هەنگاو

بەهەنگاو بەدوایدا رۆشتن تا لەکێوی ئەجا و سەلما (دوو کێوی تەی) لەنزیکی (فید) مایەوە. ئەوان لەوێ داری خورما و لەوەرگای زۆریان بینی و ئەسوەد کوڕی عەفاریان دۆزییەوە. ئەویان کوشت. و تەی دوای ئەو لەنێوان ئەو دوو کێوەدا مانەوە و تا ئێستا لەوێن و ئەمە سەرەتای رۆشتنی ئەوان بۆ ناوچەیە.

داستانی هاوڕێیان ئەشکەوت ئەوان لەسەردەمی پاشای تیرەکان بوون

هاورێیانی ئەشکەوت لەسەردەمی پاشایەك بەناوی دقیوس(دسیوس) بوون کەپێیان دەوت دقیانوس. ئەو لەیەکێك لەشارەکانی رۆم بەناوی ئەفسوس دەژیا. پاشای ئەوان بت پەرست بوو. هاورێیانی ئەشکەوت، بەهەمان شێوەی خوا فەرموویەتی، چەندین گەنج بوون باوەڕیان بەخوا هێنا. وەك دەفەرمێت:(ئێمە هەموو ئایە شەریفەکان کەلە قورئاندا لەبارەی ئەوان هاتووە و زۆر شیرین و دلگیرە، لێرەدا دەهێنین چوونکە کوری (ئەسیر) بەشێوەیەکی چڕ و پڕ باسی دەکات و کلك بڕاو.

دەفەرمێت: تۆ گومان دەکەیت هاورێیانی ئەشکەوت و ئەو (نوسراوە) لەنیشانە سەرسورهێنەرەکانی بەتوانا بوونی ئێمە نەبوون؟ ئەوسا کەئەو جوامێرانە پەنایان بردە ئەشکەوت و وتیان: خوایە، لەلای خۆتەوە بۆ ئێمە بەخششێك بنێرە و کاری ئێمە راست و رەوان بکە. ئێمە چەندین سالّ مۆرمان لەگوێچەکانی ئەوان لەو ئەشکەوتەدا. دواترنەوانمان هەستانەوە تا ببینین کام یەك لەو دەستە باشتر دەتوانن ساڵەکانی مانەوەی ئەوان بژمێرن. ئێمە داستانی ئەوان بەراستی و دروستی بۆ تۆ دەخوێنینەوە: ئەوان چەند گەنجێك بوون پشتیان کردە بتپەرستی و باوەڕیان بەخوای خۆیان کرد و ئێمە رێگامان بۆ روناك کردنەوە. دڵیانمان بەهێز کرد چوونکە لەسەر بنەمای باوەڕەکەی خۆیان هەستان و وتیان: خوای ئێمە خوای زەوی و ئاسمانەکانە. جگە لەو هیچ خوایەك بەخوا ناو نابەین چوونکە ئەگەر ئەم کارە بکەین، درۆ و چەوت و ناڕەوامان وتبێت. خەڵکی ئەم شارەی جیاواز لەو خوایەکیان هەڵبژاردووە. بۆ، بۆ ئەم کارەیان نیشانەیەکی روناك ناهێننەوە؟ کێ ستەمکارتر لەوەیە درۆ بۆ خوا هەڵبەستێت؟ ئێستا ئەی گەنجەکان، ئێوە کە لەم خەڵکە و خواکەیان خۆتان دوور خستۆتەوە، پەنا بۆ ئەشکەوت ببەن تا خواتان خۆشەویستی خۆی بۆ ئێوە بلاو بکاتەوە و ئارامی بۆ ئێوە ئامادە بکات. هەتاو دەبینی کاتێك دەگەڕێتەوە، تێدەپەڕێت لەئەشکەوتەکەی ئەوان بەرەولای راست و کاتێك ئاوا دەبێت تێدەپەڕێت لای ئەوان لەلای چەپ. ئەوان لەکەلێنێك لەو ئەشکەوتەدان. ئەمە لەنیشانەکانی خوایە. هەر کەس ئەو بۆ رێگای راستی ببات، رێگای دۆزیەوەتەوە و

هەر کەس ئەو گومڕای بکات، کەس ناتوانێت بۆ ڕێگای ڕاستی بگەڕێنێتەوە. تۆ گومان دەکەی ئەوان لەخەودان بەلام بەئاگان و ئێمە ئەوان بۆ چەپ و ڕاست دەسوڕێنین. و سەگەکەیان دوو دەستەکەی خۆی لەسەر درگای ئەشکەوتەکە بەشێوەیەکی وا بلاو کردۆتەوە کەئەگەر لەناکاو لێی بڕوانیت، دڵت پڕدەبێت لەترس و بێدرەنگ هەڵدێیت. بەمشێوە ئەوانمان لەخەو هەستان تا لەناو خۆیاندا لەیەك بپرسن. یەك لەناویان وتی: لەم ئەشکەوتەدا چەندە ماونەتەوە؟ وتیان: ڕۆژێك یا زیاتر لەڕۆژێك. وترا: خوا باشتر دەزانێت چەندەیە لێرەین. یەکێك بەو درەمەی هەتانە بۆ شار بنێرن تا جوان بڕوانێت و لەکام شوێنەی زۆر پاك و خاوێنە، خواردنتان بۆ بێنێت. دەبێت وشیار بێت نەکا کەس لەرازەکەی ئێوە ئاگادار ببێتەوە. ئەگەر ئەم خەڵکە دەستیان بەئێو رابگات، بەردبارانتان دەکەن یا دەتانگەڕێنەوە بۆ سەر دینەکەی خۆیان. و ئەگەر بچنە سەر دینی ئەوان، ئیتر هیچ کات ڕوی ڕزگاری نابینن. بەمشێوە ئەوانمان ئاگادار کردەوە تا بزانن موژدەی خوا ڕاستە و گومانێك لەهاتنی ڕۆژی کۆتایی نییە. ئەوسا کە لەبارەی ئەوان لەگەڵ یەکدا کێشەیان بوو و دەیانوت: لێرەدا لەسەر ئەوان دیوارێك دروست بکەن. خوای ئەوان لەکارەکەیان ئاگادارە. ئەوان دەستیان پێیان ڕاگەشتبوو، وتیان: بێ گومان لێرە پەرستگایەك دروست دەکەین. دەستەیەك دەڵێن: ئەوان سیان بوون و چوارەمیان سەگەکە بوو. دەستەیەك دەڵێن: پێنج کەس بوون و شەشەمیان سەگەکە بوو. ئەم قسەیە نە لەڕوی ئەندێشەیەکی بەهێز و ڕاست بەڵکو لەسەر گومان و بیری خۆیان لەدنیای پان و بەرین دەهێننە سەر زمان. دەستەیەکیش دەڵێن: حەوت کەس بوون و هەشتەمیان سەگەکە بوو. بڵێ: خوای من لەژمارەی ئەوان ئاگادارترە. ژماری ئەوان جگە لەدەستەیەکی کەم نازانن. کەواتە لەبارەی ئەوان بەوشێوەی لەنوسراوەکە ئاشکرایە، کێشە دروست مەکە و لەبارەی ئەوان هیچ لەم خەڵکە مەپرسە. و هیچ کارێك مەڵێ بەیانی ئەنجامی دەدەم مەگەر بەخواستی خوا. ئەگەر لەبیرت کرد، هەرکات هاتەوە بیرت، ناوی خوا بێنە سەرزمان و بڵێ: هیوادارم خوا من بۆ ڕێگایەکی ڕاستتر لەمە ڕێنوێنی بکات. دووبارە دەڵێن: لەو ئەشکەوتەدا سێسەد مانەوە و نۆیان پێ زیاد کرد (سێسەد و نۆ ساڵ ژیان). بڵێ خوا باشتر دەزانێت چەندە لەوێ مانەوە. زانستی نادیاری ئاسمان و زەوی

لای ئەوە و ئەو زۆر دوورنەندێش و بیسەرە. ئەوان جگە لەو یار و یاوەرێکیان نییە و ئەو کەس لەفەرمانڕەوایەتی خۆی ناکاتە شەریك (کهف/١٨/٨—٢٦).

ئەوەی خوا لەم ئایەتانەدا لە(رقیم) نوسراوە قسە دەکات، مەبەستی بەسەرهاتی کاری ئەوانە کە لەسەر تەختەیەك نوسیان و لەو ئەشکەوتەی پەنایان بۆ بردبوو، هەڵیانواسی. دەستەیەك دەڵێن: یەکێك لەهاورۆژگارانی ئەوان نوسی و لەو بینایەدا بەکاری برد و ناوی ئەوانی لەسەر نوسبوو کە لەرۆژگاری کێدا دەژیان و بۆ رویان کردە ئەوێ.

ژمارەیان بەو پێیەی عەبدوالله کوڕی عەباس دەڵێت، حەوت کەسە و هەشتەمینیان سەگەکەیە. دەڵێت: ئێمە هی خەڵکێکی کەمین کەژمارەیان دەزانین. کوڕی ئیسحاق دەڵێت: هەشت کەس بوون و بەوتەی ئەو هەشتەمین کەسە سەگەکە بوو. ئەوان لەخەڵکی رۆم بوون و بتیان دەپەرستی و خوا ئەوانی بۆ رێگای راست رێنویی کرد و دینەکەیان دینی عیسا بوو.

دەستەیەك گومان دەبەن ئەوان لەپێش مەسیح بوون و مەسیح بوو خەڵکەکەیانی لەبوونی ئەوان ئاگادار کردەوە و خوا دوای بەرز کردنەوەی مەسیح ئەوانی لەخەو هەستان. وتاری یەکەم راسترە.

هۆکاری باوەر هێنانی ئەوان ئەوەبوو یەکێك لەهاورێکانی عیسا هاتە شارەکەی ئەوان و ویستی بڕواتە ناوی. پێیان وت: لەسەر دەروازەی شار بتێکە، هەر کەس بیەوێت بڕواتە ناو شار دەبێت نوێژ بۆ ئەو بتە بکات. ئەو نەڕۆشتە ناوشار و ڕۆشتە حەمامێکی نزیك شار و تیایدا سەرقاڵی کارکردن بوو. خاوەنی حەمامەکە لەو بەختەوەری و رۆژی و کامرانی بینی و هاورێیان ئەشکەوت دڵیان پێ بەست و ئەو بەسەرهاتی کارەکانی ئاسمان و زەمینی بەوان دەوت و لەرۆژی کۆتایی و هەستانەوە دەدوا بەشێوەیەك ئەویان بەراستگۆ زانی و باوەریان پێی هێنا. بەمشێوە بوو تا کوری پاشا لەگەڵ ژنێك هات بۆ حەمامەکە و ئەوی لەگەڵ خۆیدا بردە ژوور. هاورێکەی عیسا سەرکۆنەی کرد. شازادە شەرمی کرد بەڵام جارێکیتر گەرایەوە. دووبارە هاورێکەی عیسا سەرکۆنەی کرد و شازادە جنێوی پێدا و دووری کردەوە و لەگەڵ

ژنەکە رۆشتە ناو حەمام. ئەو دووانە لەحەمامەکەدا مردن و بەپاشا وترا: کرێکاری حەمام ئەوانی کوشتووە. بەدوایدا گەڕان و نەیاندۆزییەوە. وترا: چ کەسانێك لەگەڵ ئەودا بوون؟ لێردا باسی ئەو گەنجانە کرا. پیاوانی پاشا بەدوای ئەواندا گەڕان و ئەوان رایان کرد و لای یەکێك لەهاورێکانی خۆیان تێپەرین کەلەناو مەزراکەی خۆی کاری دەکرد. بەسەرهاتەکەی خۆیانیان بۆ گێرایەوە و ئەویش بووە هاورێیان و سەگەکەیشی بەدوای ئەواندا بەرێکەوت. رۆشتن و شەو پەنایان بردە ئەشکەوتێك. وتیان: شەو لێرە بەسەر دەبەین تا بزانین بەیانی دەتوانین چی بکەین. رۆشتنە ناوی و تیایدا کانی و میوەیان بینی. لەناو میوەکانیان خوارد و کاتێك درەنگ بوو، خوا مۆری خستە سەر گوێچکەی ئەوان و فریشتەکانی بەسەر سەرەوە دانان کەئەوانیان بۆ چەپ و راست دەسوڕاند تا زەوی جەستەی ئەوان نەخوات و نەرزێنێت. خۆر بەردەوام تیشکی خۆی دەپرژاندە سەریان.

پاشا دقیانوس بەسەرهاتی ئەوانی بیست و لەگەڵ هاورێکانی شوێنیان کەوت. جێگەی پێکانی ئەوانیان تا لای ئەشکەوتەکە بینی و زانیان رۆشتونەتە ناو ئەشکەوتەکە. ئەو فەرمانی بەپیاوەکانی خۆیدا برۆنە ناو و بیانهێننەدەر. هەر پیاوێك دەیویست بڕواتە ناو گیرۆدەی ترس دەبوو و دەگەرایەوە و رایدەکرد. یەکێك لەناو ئەوان وتی: مەگەر ئەگەر بەردەستت دەکەوتن هەموویانت نەدەکوشت!؟ پاشا وتی: بەڵێ. ئەو پیاوە وتی: دەرگای ئەشکەوتەکە بگرن تا لەبرسیەتی و تینویەتی بمرن. پاشا ئەم کامری کرد و ئەوان رۆژگارەکیانیان یەك لەدوای یەك بەسەر دەبرد.

شوانێك بارانی لێباری و بەخۆی وت: دەرۆمە ناو ئەم ئەشکەوتە و ئاژەڵەکانی خۆم دەبەمە ئەوێ. ئەو درگای ئەشکەوتەکەی کردەوە و خوا گیانی ئەوانی بۆ گەڕاندنەوە. بەشێوەیەکی وەك بڵێی بەیانی رۆژی خەوتنیانە (هەرچەندە سەدان ساڵ تێپەریبوو). ئەوان یەکێکیان لەناو خۆیان بەکاغەزی زێر نارد تا خواردنیان بۆ بکرێت و بهێنێت. ناوی تەلیخا بوو. کاتێك گەشتە دەروازەی شار، شتی وای بینی بووە هۆی سەرسورمانی چوونکە ئاشنایی لەگەڵ ئەوانەدا نەبوو. دواتر هاتە لای پیاوێك و پێی وت: بەم درەمە خواردن بەمن بفرۆشە. فرۆشیار وتی: ئەم درەمانەت لەکوێوە هێناوە؟ تەلیخا وتی: من و هاورێکانم دوێنێکە رۆشتینە دەر و کاتێك بەیانی

ئەمڕۆ داهات، منیان نارد تا خواردن بکرم. فرۆشیار وتی: ئەم دەرمە لەسەردەمی فلان پاشادا بووە. ئەو درەمەکانی بردە لای پاشا کەپیاوێکی لەخوا ترس بوو. ئەو پرسیاری کرد و تەملیخا بەسەرهاتەکەی خۆیانی گێرایەوە. پاشا پرسی: هاورێکانی تۆ لەکوێن؟ تەملیخا وتی: لەگەڵ مندا وەرن. ئەوان لەگەڵیا بەرێکەوتن تا گەشتنە دەروازەی ئەشکەوتەکە. ئەو وتی: رێگە بدەن پێش ئێوە برۆمە لای هاورێکانی خۆم نەکا دەنگی ئێوە ببیستن و بترسن و گومان بکەن دقیانوس ئاگاداری شوێنەکەمان بۆتەوە. تەملیخا هاتە لایان و باسەکەی بۆ گێرانەوە. ئەوان وەك سپاس کردن نوێژیان بۆ خوا برد و داوایان لێکرد بیانمرێنێت. خوا وڵامی دانەوە و مۆری لەگوێچکەی ئەوان دایەوە. پاشا ویستی برواتەناو، بەڵام هەر پیاوێك دەیویست برواتە ناو گیرۆدەی ترس دەبوو و دەگەرایەوە و هەڵدەهات. نەیانتوانی برۆنە ناو و پاشا لەوێدا کەنیسەیەکی دروست کرد تا ببێتە پەرستگایەك بۆ پەرستنی خواوەند.

عێکرمە دەڵێت: کاتێك خوا ئەوانی بەئاگا هێنایەوە، پاشای ئەو سەرزەمینە لەوکاتەدا پیاوێکی باوەڕدار بوو و خەڵکی وڵاتەکەی لەبارەی رۆح و جەستە و هەستانەوەی ببوون بەدەستە دەستە و ناسازگاری لەنێوانیاندا هاتبوە ئاراوە. بێژەرێك وتی: خوا رۆح هەڵدەستێنێتەوە نەجەستە. یەکیتر وتی: هەر دووکیان هەڵدەستنەوە. ئەو کارە لای پاشا گران بوو. لەدرگای خوا پاڕایەوە و گریا تا راستی و دروستی بۆ ئاشکرا بکات. لەم کاتەدا، لەبەربەیان، خوا هاورێکانی ئەشکەوتی هەستانەوە و کاتێك خۆر هەڵهات، بەیەکیان وت: دوێ شە پەرستینی خوامان لەبیر کرد. بەرەو ناو رۆشتن (لەو ئەشکەوتەدا کانی و داری زۆری لێبوو) لەناکاو بینیان کانی و دارەکان وشك بوون. بەیەکیان وت: سەرسورهێنەرە. ئەم کانییە لەیەك شەودا وشك بووە و هەروەها دارەکانیش. خوا برسی کردن. یەکیان وتی: کێ دەرواتە شار؟ (دەبێت بروانێت کام خواردنە لەهەمووی پاك و خاوێنترە بۆ ئێمەی بێنێت و وردبین و وشیار بێت و کەس لەئێمە ئاگادار نەکاتەوە).

یەکێك لەوان رۆشتە شار تا خواردن بکرێت. کاتێك بازاری بینی، رێگاکانی ناسیەوە بەڵام روخسارەکانی نەناسیەوە و نیشانەکانی باوەڕدار بوون بەخوای بینی. هاتە لای

پیاوێك تا خواردنی لێبکرێت. فرۆشیار درەمەکانی بەناناشنا بینی و گەیاندییە پاشا. گەنجەکە وتی: ئایا پاشای ئێوە فلان کەس نییە؟ فرۆشیار وتی: نە فلان کەسە. لەم وتەیە سەری سوڕما و کاتێك رۆشتە لای پاشا، بەسەرهاتی هاورێکانی خۆی گێرایەوە. پاشا خەڵکی کۆکردەوە و وتی: ئێوە لەبارەی هەستانەوەی جەستە و رۆح دژایەتیان بوو. خوا بۆ ئێوە ئەم پیاوەی لە فلان خەڵك وەك نیشانە ناردووە (یانی لەرۆژگاری پاشا کۆنەکانەوە هەڵیستاندوونەوە). گەنج وتی: من ببەنە لای هاورێکانم. پاشا سوار بوو. خەڵك بەدوایدا بەرێکەوتن و کاتێك گەشتنە دەرگای ئەشکەوتەکە، گەنج بەپاشای وت: رێگە بدەن پێش لەئێوە برۆمە لای هاورێکانم و ئاگاداریان بکەمەوە تا کاتێك دەنگی سمی ئەسپەکانی ئێوە و ئاوازی خۆتان دەبیستن، گومان نەکەن ئێوە دقیانوسن. پاشا وتی: ئەم کارە بکە. ئەو پێشتر رۆشتە لای هاورێکانی خۆی و ئەوانی ئاگادار کردەوە. ئەوان لەمکاتەدا درێژی مانەوەی خۆیان لەنەشکەوتەدا زانی و لەشادمانیدا گریان و داوایان لەخوا کرد ئەوان لەهەمان کاتدا بمرێنێت تا لەو خەڵکانە هیچ کەس، ئەوان نەبینێت. ئەوان دەستبەجێ مردن و خوا مۆری لەگوێچکەی ئەواندا. کاتێك هاتنەدەرەوەی ئەو گەنجە خایاندی، رۆشتنە ژوورەوە بۆ لای هاورێیان ئەشکەوت و لەناکاو جەستەکانی ئەوانیان بەتازە بینی کەهیچ شتێك ئەوانی دانەپۆشی بوو جگە لەوەی رۆح لەجەستەیاندا نەبوو. پاشا وتی: ئەمە بۆ ئێوە نیشانەیە. ئەو تابوتێکی مسینی بینی کەمۆریان لێدابوو. کردیەوە و تەختەیەکی مسینی تیا بینی کەناوی هاورێیانی ئەشکەوتی تیا نوسرابوو وباسی ئەوەی دەکرد ئەوان لەپاشا دقیانوس رایان کردووە تا نەکا زیان لەدینەکەی ئەوان بدات. ئەوان پەنایان بۆ ئەم ئەشکەوتە هێناوە. کاتێك دقیانوس ئاگادار بۆتەوە درگای ئەشکەوتەکەی بەستووە. هەر کەس ئەم نوسراوەی ئێمە بخوێنێتەوە دەبێت لەکاری ئەوان ئاگادار ببێتەوە.

کاتێك خوێندیانەوە، سەریا سورما و نوێژیان بۆ خوا برد کەئەم نیشانەی رۆژیی دوایی بەوان داوە. هەموویان دەنگی خۆیان بۆ پەرستنی خوا بەرز کردەوە.

دەستەیەك دەڵێن: پاشا و هاورێکانی هاتنە لای گەنجەکان و ئەوانیان بەزیندوو بینی،

روخساریان درەوشاوە بوو و جلەکانیان تازە. گەنجەکان پێیان وتن چیان لەپاشاکەیان دقیانوس بینیوە. پاشا ئەوانی لەئامێز گرت و ئەوان لەگەڵ ئەودا دانیشتن و نوێژیان بۆ خوا برد. دواتر پێیان وت: تۆ بەخوا دەسپێرین. ئەوسا گەڕانەوە بۆ شوێنی خەوەکەی خۆیان و بەهەمان شێوەیان لێهاتەوە کە لەسەرەتاوە بوون. پاشا بۆ هەرکام تابوتیکی زێرینی دروست کرد. کاتێك خەوت، ئەوانی بینی لەخەودا پێی دەڵێن، ئێمە لەزێر دروست نەبووین بەڵکو لەگڵ و بۆ گڵ دەگەڕێینەوە. لەم کاتەدا تابوتی داری بۆ دروست کردن(تا کەسانیتر لێیان بترسن) و پاشا لەبەردەم ئەشکەوتەکەدا مزگەوتێکی گەورەی دروست کرد و جەژنێکی گەورەی بەست.

ناوی گەنجەکان بەمشێوە بوو: مەکسلمینیا، یەملیخا، مرتوس، نیرویس، کستومس، دنیموس، ریتوفس. دەستەیەك مەخسلمینیا یان وتووە. ئەمانە نۆ ناون و ئەمە راستترینی گێرانەوەکانە. سەگەکەیان قەتمیر بوو. و خوازاناترە.

داستانی یونس کوڕی متی

داستانی ئەو لەسەردەمی پاشای تیرەکان بوو.

دەڵێن: لەناو پێغەمبەران تەنیا دووانیان بەناوی دایکیان بانگ کردووە یەکیان عیسی کوڕی مریەم و ئەویتریان یونس کوڕی متی. متی دایکی ئەو بوو.

ئەو خەڵکی یەکێك لەدێهاتەکانی موسڵ بەناوی نەینەوا بوو. خەڵکەکەی بتپەرەست بوون و خوا وەك پێغەمبەر ئەوی بۆ لای ئەوان نارد تا لەبتپەرەستی دووریان بکاتەوە و بۆ خواپەرەستی هانیان بدات. ئەو بۆ ماوەی سی و سێ ساڵ لەناو ئەواندا مایەوە و ئەوانی بۆ خواپەرەستی هاندا بەڵام کەس جگە لەدوو پیاو باوەڕیان پێ نەهێنا. کاتێك لەباوەڕ هێنانی ئەوان بێ هیوا بوو، لەخوا پاڕایەوە. پێی وترا: چەندە زوو بۆسەر بەندەکانت بانگ کرد. بۆ لای ئەوان وەگەڕێ و بۆ ماوەی چل ڕۆژیتر ئەوان بۆ خواپەرەستی هانبدە. ئەو سی و حەوت ڕۆژ لەناویاندا مایەوە و کەس وەڵامی نەدایەوە. یونس بەوانی وت: سێ ڕۆژیتر ئەشکەنجە بەسەر ئێوەدا دەبارێت و نیشانەکەی ئەوە بێت ڕەنگی ئێوە دەگۆڕێت. کاتێك بەرەبەیان بوو، ڕەنگی ئەوان گۆڕا. ئەوان وتیان: ئەوەی یونس دەیفەرموو بەسەر ئێوەدا باری و ئێمە درۆمان لەو نەبیستووە. ئەگەر شەو لەناو ئێوەدا بەسەر ببات لەئەشکەنجە پارێزراو دەبن و ئەگەر ڕۆشتەدەر بزانن لەبەرەبەیاندا ئەشکەنجە بەسەر ئێوەدا دەبارێت.

کاتێك شەوی چلەم گەشت، یونس لەهاتنی ئەشکەنجە دڵنیا بوو و لەناو ئەوان ڕۆشتەدەر. کاتێك بەیانی داهات، ئەشکەنجە بەسەر ئەواندا داباری. بارانێکی ڕەش هات کەدووکەڵ تیایدا بڵێسەی دەسەند. دواتر هاتەسەر شار و سەربانەکانی ئەوانی ڕەش کرد. کاتێك ئەمەیان بینی، لە لەناوچوونی خۆیان دڵنیابوون و بەدوای یونسدا گەڕان بەڵام نەیاندۆزییەوە و خوا تۆبەی خستە دڵیانەوە. ئەوان دڵیان بەخوا بەست و ڕۆشتنە لای پیرێك و پێیان وت: ئەوە دەبینی بەسەر ئێمەدا دابارییەوە، چی بکەین؟ وتی: بۆ لای خوا بگەڕێنەوە و باوەڕی بێنن و بڵێن: ئەی زیندووی پایەدار، ئەی زیندوو لەکاتێکدا هیچ زیندووێك لەکاتی تۆدا نەبوو، ئەی زیندووی زیندووکەرەوەی مردووەکان، ئەی زیندووێك کەجگە لەو خوایەك نییە. ئەوان لەدێ هاتنەدەر و ڕۆشتنە شوێنێکی بەرز و بەربلاو و هەر بوونەوەرێکیان لەمناڵەکانیان

دوور کردەوە و دواتر لەدەرگای خوا پاڕانەوە و گریان و داوای لێبووردنیان کرد و ستەمیان لەناو برد ماف یەکیان بەتەواوەتی بۆ یەك گەڕاندەوە بەشێوەیەك دەستەیەکیان بەردیان لەناو بیناکانیان دەردەهێنا و بۆ خاوەنەکانیان دەگەڕاندەوە.

خوا ئەشکەنجەی لەوان دوور خستەوە و ئەمە لەرۆژی دەی محرم لەرۆژی چوارشەممە بوو. دەستەیەك دەڵێن: چوارشەممەی نیوەی شەوال بوو. یونس لەشوێنێکدا ماوەیە و بەسەرهاتی خەڵکەکەی بیست. ڕێبوارێك لای ئەو تێپەری. پرسی: خەڵکی دێ چییان کرد؟ وتی: بۆ لای خوا گەڕانەوە و خوا تۆبەی لێ وەرگرتن و ئەشکەنجەی دوور خستەوە. یونس تووڕە بوو و وتی: سوێند بەخوا هاوشێوەی درۆزێنك ناگەڕێمەوە. جگە لەدێ کەی یونس هیچ دێ یەك نەبوو خوا دوای ناردنی ئەشکەنجە، ئەوانی لەئەشکەنجە دوور خستبێتەوە. بە رووگرژی لەخوا گەڕایەوە، پیاوێکی بەپەلە و نائارام بوو. لەبەر ئەمە خوا خەڵکەکەی خۆی لەم کارە بەدوور دەگرت. خوای گەورە دەفەرمێت: وەك خواوەندی ماسی مەبە(قلم/٦٨/٤٨).

کاتێك ڕۆشت گومانی برد خوا دەستی پێی ناگات یانی ئەو سزا نادات. دەستەیەك دەڵێن: یانی زیندان لەسەر ئەو تەنگ ناکات. بەرێکەوت و ڕۆشتە ناو کەشتی و کەشی گیرۆدەی گێژەلوکە بوو. دەستەیەك دەڵێن: بەو شێوە نییە بەڵکو خۆی وەستا و نەرۆشت. یەکیان وتی: ئەمە لەگوناحی یەك لەئێوەیە. یونس وتی: گوناح لەمنە، من بخەنە ناو دەریا. ئەوان ئەم کارەیان نەکرد تا تیرەکانیان بۆ هەڵبژاردن هاویشت. ئەو تیری هاویشت و گرفتار بوو(صافات/٣٧/١٤١). ئەویان نەخستە دەریاوە، سێ جار ئەم کارەیان دووبارە کردەوە بەڵام ئەویان نەخستە ناو دەریاوە. ئەو خۆی خستە دەریاوە و ئەمە لەکاتی شەودا بوو. خوا بەماسی فەرموو قوتی بدات بەڵام گۆشتی گاز نەگرێت و ئێسقانی نەشکێنێت. ئەو یونسی قووت دا و بۆ شوێنی مانەوەی خۆی لەدەریا گەڕایەوە. کاتێك گەشتە ئەوێ دەنگێکی بیست. بەخۆی وت: ئەمە چییە؟ خوا لەسکی ماسیدا وەحی پێکرد و فەرمووی: ئەمە پاڕانەوەی بوونەوەرەکانە. ئەویش لەسکی ماسیدا لەخوا پاڕایەوە. فریشتەکان پاڕانەوەی ئەویان بیست و وتیان: خواوەندا پاڕانەوەیەکی کز لەسەرزەمینێکی نامۆ و ناناشنا دەبیستین. فەرمووی: ئەوە بەندەی من یونسە. نافەرمانی کرد و من لەناو سکی ماسیدا زیندانیم کرد.

فریشتەکان وتیان: ئایا ئەمە هەمان بەندەی شیاوە کەرۆژانە کاری چاکەی دەکرد؟ فریشتەکان بەخشینی ئەویان لەخوا داوا کرد. ئەو لەنێوان تاریکی – تاریکی ناو سکی ماسی و تاریکی دەریا- هاواری کرد جگە لەتۆ خوایەك نییە. پاکی شیاوی تۆیە و من لەگوناحکارانم (انبیا/٢١/٧٨). پێش لەمە کاری چاکەی زۆری کردبوو. خوا لەبارەی ئەو ئەم ئایەی فەرمووە، ئەگەر لەو کەسانە نەبوو کەدەپارێنەوە تا رۆژی هەستانەوە لەناو سکی ئەو ماسییەدا دەبوو(صافات/٣٧/١٤٤،١٤٣.) داستان بەم شێوەیە کە هەر کارێکی باشە ئەنجامدەرەکەی لەکاتی کەوتن هەڵدەستێنێتەوە. ئێمە ئەومان خستە هامون و ئەو نەخۆش بوو(صافات/٣٧/١٤٥). کەوتە قەراغ دەریا و لەمناڵێك دەچوو. لەسکی ئەو ماسیەدا چل یا بیست یا سێ یا حەوت رۆژ مایەوە. و خوا زاناترە.

خوا دارێکی لە (یقطین) یانی (قرع) کەدو بۆ ئەو رواند کەشیری بەسەردا دەپرژاند. دەستەیەك دەڵێن: خوا بزنە کێویەکی مێچکەی بۆ نارد کەبەرەبەیان و شەوانە شیری پێدەدا تا هێزی گرت و بەرێکەوت. رۆژێك بۆ لای داری کەدو گەرایەوە و بینی وشك بووە. خەمبار بوو و گریا. خوا سەرکۆنەی کرد و فەرمووی: ئایا بۆ دارێك دەگری و بۆ سەدان هەزار کەس کەدەتویست لەناویان ببەیت داخ ناخۆیت؟

خوا فەرمانی پێدا بۆلای خەڵکەکەی خۆی بگەرێتەوە و ئاگاداریان بکاتەوە کەخوا لەوان خۆش بووە. مەبەستی رۆشتن بۆ لای ئەوانی کرد و لەرێگا شوانێکی بینی. لەوی پرسی: رۆژگاری خەڵکی یونس چۆنە؟ وتی چاوەروانی گەرانەوەی ئەون و دەیانەوێت پێغەمبەرەکەی خۆیان ببینن؟ یونس وتی: ئەوان ئاگادار بکەرەوە کەبۆ لایان دەگەرێمەوە. شوان وتی: بەبێ بەڵگە ناتوانم. یونس یەکێك لەمەرەکان وئەو شوێنەی لەوێ بوون و هەروەها بەدارێکی وت شایەتی بۆ بدەن. پێی وت: ئەمانە بۆ تۆ شایەتی دەدەن. شوان بۆ لای خەڵکەکەی گەرایەوە و بۆی باس کردن. ئەوان ویستیان بیکوژن. وتی: پەلەمەکەن تا بەیانی دێت. کاتێك بەیانی بوویەوە ئەوانی بردە ئەو شوێنەی چاوی بەیونس کەوتبوو و داوای شایەتی دانی لێکرد. زەوی شایەتی دا و دار و مەریش. یونس لەوێ خۆی داشاردبوو. مەر وتی: ئەگەر بەدوای پێغەمبەری خوادا دەگەرێن، لەوێیە. رۆشتنە ئەوێ و کاتێك دۆزییانەوە، دەست و قاچیان ماچ کرد و دوای نافەرمانی داوای گەرانەوەیان لێکرد. یونس لەگەڵ ژن و مناڵەکانی خۆی چل

ڕۆژ مایه‌وه و داتر بۆ گه‌ڕان هاته‌ده‌ر. پاشایش له‌گه‌ڵ ئه‌ودا هاته‌ده‌ر و پاشایه‌تی به‌شوانێك سپارد و ئه‌و چل ساڵ دوای ئه‌وه کاروباری ئه‌وانی به‌ڕێوه ده‌برد. دوای ئه‌وه یونس بۆ لای ئه‌وان گه‌رایه‌وه.

کوڕی عه‌باس و شه‌هر کوڕی حه‌وشه‌ب ده‌ڵێن: پێغه‌مبه‌ری یونس دوای هاتنه ده‌ر له‌سکی ماسی بوو. ئه‌م دووانه ده‌ڵێن: خوا له سوری صافات ئاماژه‌ی پێداوه: ئه‌ومان خسته هامون و ئه‌و نه‌خۆش بوو و دارێکی که‌دومان بۆ ڕواند و ئه‌ومان بۆ لای سه‌د هه‌زار که‌س یا زیاتر نارد (صافات/١٤٥/٣٧ــــ١٤٧). شه‌هر ده‌ڵێت: جبرەئیل هات و وتی: ئه‌ی یونس، برۆ لای خه‌ڵکی نه‌ینه‌وا و ئه‌وان له‌هاتنی ئه‌شکه‌نجه بترسێنه که‌کاته‌که‌ی گه‌شتووه. یونس وتی: مه‌رکه‌بم ده‌وێت. جبرەئیل وتی: کار له‌وه خێراتره. یونس وتی: پێلاوم ده‌وێت. جبرەئیل وتی: کار له‌وه خێراتره. یونس توره بوو، سواری که‌شتی بوو به‌لام که‌شتی نه‌ڕۆشت. ده‌ڵێت: تیریان هاویشت و به‌ناوی یونس له‌ئاو ده‌رهات. ماسی هات قوتی بدات. خوا به‌ماسی فه‌رمووی: ئه‌ومان نه‌کردۆته ڕۆزی تۆ به‌ڵکو تۆ په‌ناگای ئه‌ویت. ماسی قوتی دا و له‌وێ بردی تا گه‌شته ئۆبۆله. دواتر ئه‌وی برده دیجله و له‌سه‌رزه‌مینی ئه‌ینه‌وا له‌سکی فڕیدایه‌ده‌ر.

ڕوداوه‌کانی ڕۆژگاری پاشای تیره‌کان

یه‌کێ له‌م ڕوداوانه ڕه‌وانه کردنی سێ نێردراوه‌که له‌لایه‌ن خواوه‌ندی گه‌وره بۆ شاری ئه‌نتاکیه‌یه. ئه‌وان له‌هاوڕێ نزیکه‌کانی مه‌سیح بوون. سه‌ره‌تا دوو که‌سی نارد که‌بیروڕاکان له‌سه‌ر ناوه‌کانیان جیاوازه. ئه‌وان هاتنه شاری ئه‌نتاکیه و له‌وێ پیره‌پیاوێکیان بینی که‌مه‌ڕی ده‌له‌وه‌ڕاند. ئه‌و حه‌بیبی دارتاش بوو. سلاویان لێکرد. حه‌بیب وتی: کێن؟ وتیان: نێردراوانی عیساین و ئێوه بۆ په‌رستینی خوای گه‌وره هان ده‌ده‌ین. حه‌بیب وتی: ئێوه نیشانه‌تان پێیه؟ وتیان: به‌ڵێ. نه‌خۆشه‌کان چاك ده‌که‌ینه‌وه و کوێری سکوما و هه‌روه‌ها گولیش و ئه‌م کاره به‌فه‌رمان و هاوکاری خوا ده‌که‌ین. حه‌بیب وتی: کوڕێکم هه‌یه چه‌ندین ساڵه نه‌خۆشه. ئه‌و دووانه‌ی برده ماڵی

خۆی و ئەوان دەستیان بەسەر کورمکەدا هێنا و دەستبەجێ تەندوروستی بۆ گەرایەوە. قسە وباس لەشاردا بلاْو بوویەوە و خوا لەسەر دەستی ئەوان نەخۆشی زۆری چاك كردەوە. ئەوان پاشایەکیان بوو بەناوی ئانتیخس کەبتی دەپەرەستی. بەسەرهاتی ئەو دوو پیاوەی بەگوێ گەشت. ئەوانی بانگ کرد و وتی: کێن؟ وتیان: نێردراوی عیساین کەتۆ بۆ پەرستینی خوای گەورە هان دەدەین. وتی: نیشانەی ئێوە چی بێت؟ وتیان: بەیارمەتی خوا کوێری سکوما و گولەکان چاك دەکەینەوە و نەخۆشەکانیش. وتی: هەستن تا بینەری کاری ئێوە بم. ئەوان هەستان و دەستەیەکیان دانا تا لەوان بدەن.

دەستەیەك دەڵێن: ئەو دووانە هاتنە ناو شار و بۆ ماوەیەك مانەوە بەلاْم نەیانتوانی برۆنە لای پاشا. رۆژێك پاشا هاتەدەر و ئەوان ئاماژەیان بەخوادا و بە گەورەیی وەسفیان کرد. پاشا توورە و هەردووکیانی خستە زیندانەوە و یەکی سەد قامچی لێدان. کاتێك بەدرۆزن ناوبران و لێیانیان خوارد، مەسیح، شەمعون سەرۆك حەوارییەکانی نارد تا هاوکارییان بکات. ئەو بەشێوەی نەناس هاتە ناوشار و تێکەڵ بەکەسانی دەوروبەری پاشا بوو و باسی ئەویان بۆ پاشا کرد. ئەوی بانگ کرد و لەهەڵس و کەوتی ئەو رەزامەند و شادمان بوو و دڵی پێیەست و پەسەندی کرد و رێزی لێگرت. رۆژێك بەپاشای وت ئەی پاشا بیستوومە دوو پیاوت خستۆتە زیندانەوە و لێتداون چوونکە تۆیان بۆ سەر ئایینەکەی خۆیان بانگ کردووە. ئایا لەگەڵ ئەوان قسەت کردووە یا وتاری ئەوانت بیستووە؟ پاشا وتی: توورەی بووە رێگر لەم کارە. شەمعون وتی: ئەگەر بفەرمویت، ئەوان بێنین و قسەکەیان ببیستین. پاشا ئەو دووانەی بانگ و وتی: کێ ئێوەی ناردووە؟ وتیان: خوایەك کەجگە لەو خوایەك نییە و شەریکی نییە. پاشا وتی: وەسفی ئەو بۆ من بکەن و درێژدادڕی مەکەن. ئەو دووانە وتیان: خوای ئێمە هەرچی بووێت دەیکات و هەرچی پەسەندی بێت فەرمانی پێدەدات. شەمعون وتی: نیشانەی ئێوە چییە؟ وتیان: هەرچی بتەوێت.

پاشا فەرمانی دا و کورێکیان هێنا و شوێنی هەردوو چاوی بەسترابوو. لەتیکەیەك گۆشت دەچوو. ئەوان لەخوا پارانەوە و بەردەوام داوای باشبوونەوەی ئەویان دەکرد تا شوێنی چاوەکانی قەڵشا و ئەو دووانە و ئەوان دۆ تۆپەڵەی قوڕیان هەڵگرت و

لەشوێنی کاسەی چاوی دایاننا کەبووە هاوشێوەی دوو چاوی راستەقینە و پێڵو و برژانگ و مژۆڵەی بۆ دروست بوو. پاشا لەم کارە سەری سورما وتی: ئەگەر خوای ئێوە کەدەیپەرەستن بتوانێت مردووێك زیندو بکاتەوە، بەو و بەئێوە باوەڕ دەهێنم. وتیان: خوای ئێمە بۆ هەر کارێك بەتوانایە. پاشا وتی: لێرە مردوویەکە کە حەوت رۆژ بەسەر مردنی تێپەر دەبێت و بەخاکمان نەسپاردووە تا باوکی کە لەدەرەوەی ولاتە بگەڕێتەوە. مردوویان هێنا کەبۆگەنی کردبوو. ئەو دووانە بەئاشکرا لەخوا دەپاڕانەوە و شەمعون لەدڵدا. مردوو لەشوێنەکەی هەستا و بەخەڵکەکەی خۆی وت: من بتپەرەست مردم و کەوتمە چەندین دۆڵ لە دوزەخ و ئێوە ئاگادار دەکەمەوە کەرێگای ناڕاستتان گرتۆتەبەر. دواتر وتی: درگاکانی ئاسمان کراوەیە و من بینیم، گەنجێکی جوان روخسارم بینی کەلەسێ کەس بۆ خوا دەپاڕایەوە. پاشا وتی: کام سێ کەسە؟ ئەو وتی: ئەمە (شەمعونی بەدەست نیشاندا) و ئەو دووانە (و ئەو دوانەی بە پەنجە نیشاندا). پاشا سەری سورما و لەم کاتەدا شەمعون بۆ باوەرهێنان هانیدا. خەڵك باوەڕیان هێنا و پاشایش لەناویاندا بوو. کەسانێتر لەسەر ناباوەڕی خۆیان مانەوە. دەستەیەك دەڵێن بەم شێوە نەبوو، بەڵکو پاشا باوەڕی نەهێنا و ئەو لەگەڵ خەڵکەکەی بۆ کوشتنی نێردراوانی خوا هاودەست بوون. ئەم بەسەرهاتە گەشتە گوێی حەبیبی دارتاش و ئەو لەدەروازەی شار بوو. بەراکردن هات و خوایی بیرخستنەوە و بۆ فەرمانبردن لەخوا هانیدان. ئەمە ئەوەیە خوا دەیگێرێتەوە و دەفەرمێت: بیر بێنەرەوە ئەو کاتەی بۆ خەڵکی ئەو شارانە دوو نێردراومان نارد و ئەوان بەدرۆزنیان زانین و ئێمە بەسێیەم نێردراو هاوکاریمان کردن(سی/٣٦/١٤). سێیەم کەس هەمان شەمعونە. خوای گەورە ناردنی پێغەمبەرانی بۆ خۆی گەڕاندەوە هەرچەندە مەسیح ئەوانی ناردبوو چوونکە ئەو بەفەرمانی خوای گەورە ئەوانی رەوانە کرد.

کاتێك خەڵکی شار، نێردراوانیان بەدرۆزن زانی، خوا بارانی لەوان گرتەوە و خەڵکی شار بەنێردراوانیان وت: ئێمە ئێوە بەشوم دەزانین و ئەگەر لەکارەکەی خۆتان پەشیمان نەبنەوە بێ گومان بەردبارانتان دەکەین یا دەتانکوژین و لەئێمە

ئەشکەنجەیەکی بەئازارتان پێدەبڕێت(یس/٣٦/١٨). کاتێك حەبیب هات — ئەو باوەڕدار بوو—و باوەڕی خۆی بەخوا دەشاردەوە. ڕۆژانە کرێی خۆی کۆدەکردەوە و نیوەی بۆ خێزانەکەی خەرج دەکرد و نیوەی لەرێگای خوادا دەبەخشییەوە، وتی: ئەی خەڵکەکەی من، شوێن نێردراوانی خوا بکەون(یس/٣٦/٢٠). خەڵکەکەی وتیان: تۆ ناباوەڕ بەخوای ئێمەیت و باوەڕت بەخوای ئەمانە هەیە؟ حەبیبی دارتاش وتی: بۆ خوایەك نەپەرستین ئێمە ئافراند و ئێوە بۆ لای ئەو دەگەڕێنەوە؟(یس/٣٦/٢٢). کاتێك ئەمەی وت، ئەویان کوشت و خوا بەهەشتی کردە شوێنی ئەو و ئەمە هەمان وتەی خوای گەورەیە کەدەفەرمێت: وترا، بڕۆ ناو بەهەشت، وتی: خۆزگە خەڵکەکەی من دەیانزانی خوا چۆن منی بەخشی و منی خستە ریزی ڕێزداران(یس/٣٦/٢٧). خوا هەورێکی بۆ ناردن و هەموویان مردن.

داستانی شەمسون

ئەو لەیەکێك لەدێهاتەکانی ڕۆم نیشتەجێ بوو کەخەڵکەکەی بتیان دەپەرستی بەڵام ئەو باوەڕی بەخوا بوو. ئەو لەچەند فەرسەنگی دێکە دەژیا و بەتەنیایی لەگەڵ خەڵکی دێکە شەڕی دەکرد و کاکیلکەی وشترێکی وەك سیلاح بەکار دەبرد. کاتێک تینوی دەبوو لەسەر تاشەبەردێك کە لەسەری دەژیا، ئاو هەڵدەقوڵا و لێی دەخواردەوە. ئەو هێزێکی سەیری بوو کەئاسن و پۆڵا و هاوشێوەکانیان توانای بەستنەوەی ئەویان نەبوو. شەمسون شەڕی لەگەڵ دەکردن و بەسەریانا سەردەکەوت و لەوانی دەکوشت و ئەوان نەیاندەتوانی هیچ کارێکی لەگەڵ دا بکەن. لەبەر ئەمە بەهایەکیان بەژنەکەی پێشنیار کرد تا بیبەستێتەوە و ژن ڕازی بوو. گوریسێکی ئەستوریان پێدا، ژن چاوەڕێ بوو تا مێردەکەی خەوت و ئەوسا بەستییەوە. شەمسون هەستا و تەکانێکی بەخۆیدا و گوریسەکە لەت لەت بوو. ژن پەیامی بۆ ناردن و بۆی باس کردن. ئەوان بەندێکی ئاسنینیان بۆ نارد و ژن چاوەڕێی کرد تا هاوسەرەکەی خەوت و ئەوکات مل و دەستەکانی مێردەکەی پێ بەستەوە. شەمسون هەستا و تەکانێکی پێدا و بەندە ئاسنییەکە لەمل و دەستەکانی کەوتە خوار. ئەو هەردووجار

بەژنەکەی وت: بۆ ئەم کارەت کرد؟ ژن وتی: ویستم هێزی تۆ تاقی بکەمەوە چوونکە لەجیهان بە بەهێزی تۆ کەسم نەبینیوە. ئایا شتێك هەیە تۆ بەند بکات و بەسەرتۆدا زاڵ بێت؟ شەمسون وتی: بەڵێ، تەنیا یەك شت. ژن بەردەوام پرسیاری دەکرد تا شەمسون وتی: هاوار لەتۆ، هیچ شتێك جگە لەقژم نامبەستێتەوە. کاتێك شەمسون خەوت، ژن دودەستەکەی بەقژە درێژەکانی بەستەوە و پەیامی بۆ خەڵك نارد. ئەوان هاتن و لوت و گوێچکەیان بری و چاوەکانیان کوێر کرد و ئەویان بۆ سەیر کردنی خەڵك بەپێوە راگرت. پاشا هات تا لێی بروانێت. ئەو شارە لەسەر ستونەکان جێگیر بوو. شەمسون لەخوا پاڕایەوە تا ئەو بەسەر ئەواندا زاڵ بکات. خوا وەحی پێکرد: دو ستون لەستونەکانی شار بگرێت و بەرەو لای خۆی بکێشێت. خوا سۆمای چاوەکانی بۆ گەڕاندەوە و ئەوەی لەجەستەی لەناویان بردبوو، چاکی کردەوە. ئەو دوو ستونەکەی گرت و بەرەو لای خۆی رایکێشا. شار بەسەر پاشا و خەڵکدا کەوت و لەناوی بردن. شەمسون لەرۆژگاری پاشای تیرەکان بوو.

داستانی جەرجیس

دەڵێن: لەشاری موسل پاشایەك بەناوی دازانە(رازانە) دەژیا و ئەو پیاوێکی گەردنکێش و زاڵم بوو. جەرجیس پیاوێکی چاکەخواز لەدانیشتوانی فەلەستین بوو کەخۆی و هاورێکانی باوەڕی خۆیان بەخوا دەشاردەوە. ئەوان پاشماوەی رۆژگاری حەوارییەکانیان بینیبوو و فێرکارییە دینییەکان لەوان فێرببوون. جەرجیس بازرگانی دەکرد و نیوەی داهاتەکەی خۆی لەرێگای خوا دەبەخشی. هەندێ کات سامانەکەی بەهۆی بەخشین لەرێگای خوا کۆتایی دەهات و ئەو جارێکیتر دەستی پێدەکردەوە و بەدەستی دەهێنایەوە. ئەگەر بەخشین لەرێگای خوا (و ناو و ناوبانگی چاکەی بەدەست هاتوو لێی) نەبوو، هەژاری لەدارایی پێ باشتر بوو. چوونکە ئەو لەشام بوو، دەترسا زیان بەدینەکەی بگات ولەبەر ئەمە مەبەستی رۆشتن بۆ موسڵی کرد. لەگەڵ خۆی دیاری بۆ پاشا برد تا رێگە نەدات کەس ئازاری بدات. کاتێك جەرجیس هاتەلای، پاشا گەورەکانی خەڵکەکەی خۆی کۆکردبوویەوە و ئامرازەکانی ئەشکەنجەی جۆراوجۆری ئامادە و بتێك بەناوی ئەفلون (ئەفلوون)ی دروست

کردبوو. هەر کەس نوێژی بۆ ئەو بتە نەدەکرد ئەشکەنجەی دەدا و دەیخستە ناو ئاگر.

کاتێك جەرجیس ئەم کردارەی بینی، لەدڵی خۆیدا بۆ دژایەتی کردنی پەیمانی بەست. ئەو دەستی بۆ سەر سامانەکەی خۆی درێژ کرد و هەمووی بەسەر خەڵکی ئەو سەرزەمینە بەخشی و دواتر بەرق و توورەی زۆر رۆی کردە پاشا و وتی: بزانە تۆ کۆیلەیەکیت بۆ گەورەکەت و بۆ خۆت و کەسەکانت هیچت نییە و کارێك ناتوانیت بکەیت. لەسەر سەری تۆ خواوەندێکە تۆی ئافراندووە و رۆژی پێ بەخشیوی. بەردەوام باسی گەورەیی خوا و ریسوایی بتەکەی دەکرد. پاشا بەم شێوە وەڵامی دایەوە: تۆ کێیت و لەخەڵکی کوێیت؟ جەرجیس وتی: بەندەی خوام و کوری کەنیزێکی ئەو. لەگڵ دروست کراوم و بۆ گڵ دەگەرێمەوە. پاشا پێشنیاری پەرستنی بتەکەی پێکرد و وتی: ئەگەر خواوەندی تۆ خوای هەموو جیهان بێت نیشانەکەی بۆ تۆ دەردەکەوێت بەهەمان شێوە کەمن بەپاشای پاشاکانی خەڵکەکەی خۆت دەبینی.

جرجیس بەوەسف کردنی گەورەیی خوا وەڵامی دایەوە و پێی وت: ئایا ئەفلون دەپەرەستی کەنەدەبیستێت و نەدەبینێت و نە لەبەردەم خوای جیهان دەتوانێت کارێك بکات؟ یا ئەوە دەپەرەستی کەزەوی و ئاسمانەکان بەفەرمانی ئەو لەشوێنی خۆیاندا وەستاون؟ یا (ترکلینا) دەپەرەستی کەزادەی مرۆڤ بوو و دەیخوارد و دەیخواردەوە و خوا رێزی لێگرت و کردییە پیاوێکی فریشتە ئاسا. یا سەروەری خۆت مەخلیتیس دەپەرەستی کەئەو هەموو شتەی لەفەرمانرەوایی تۆ لەعیسای دۆزییەوە و دەریخست. ئەو ئاماژەی بەو گەورە و رێزدارە دا و هەندێ لەموجیزەکانی باس کرد و رێز گرتنی ئەوی لەلایەن خواوە بەبیر هێنایەوە.

پاشا وتی: بۆ ئێمە ئەو شتانەت باس کرد ئاشنا نین پێی. دواتر ئەوی لەنێوان نوێژ کردن بۆ بتەکە و بینینی ئەشکەنجە ئازاد کرد. جەرجیس وتی ئەگەر بتەکەی تۆ ئاسمانی راگرتبێت (و بەم شێوە و بەو شێوە لەکارە گەورەکانی خوای جیهانی کردبێت) تۆ بەراستی گەشتویت. وگەرنە سوك و ریسوا بە ئەی ئەفرین کراوی خوا.

کاتێك پاشا ئەمەی بیست، فەرمانی دا زیندانی بکەن و گۆشتی جەستەی بەشانە ئاسنینەکان ببرن و رەگەکانی ئەو بقرتێنن. هەروەها لەناو سرکە و خەردەل

بیخەوێنن. ئەو نەمرد. کاتێك بینی ئەم ئەشکەنجانە نەیکوشتووە، فەرمانیدا شەش بزماری ئاسنیان هێنا و خستیانە ناو کورەی ئاگر تا بەتەواوی سوور بوونەوە. ئەوسا بزمارەکانیان بەهەموو شوێنێکی جەستەیدا کرد. مێشکی پرژێ و دووبارە خوا بەزیندویی هێشتییەوە. کاتێك بینی بەم ئەشکەنجەیش نەکوژرا. فەرمانیدا حەوزێکیان پڕ لەمس کرد و ئاگریان خستە ژێری کەیەکپارچە بوو بەئاگر. ئەوسا ئەوی خستە ناوی و سەرەکەی داپۆشی تا سارد بوویەوە. بینی ئەمە ئەشکەنجەیش نەبووە هۆکاری کوشتنی. وتی: ئایا تامی ئەشکەنجەت نەچێشتووە؟ جەرجیس وتی: خوای من ئەشکەنجەی تۆی لەمن دوور کردەوە و خۆراگری بەمن بەخشی تا بەڵگەی خۆی نیشان تۆدابێت.

پاشا لەزیان دڵنیا بوو و بۆ خۆی و پاشایەتییەکەی ترسا. بڕیاریدا بۆ هەمیشە بیخاتە زیندانەوە. گەورەکانی خەڵکەکەی وتیان: ئەگەر ئەو لەزیندانا بەجێ بێڵێت لەگەڵ خەڵك قسە دەکات و ئەوان شوێن خۆی دەخات و پشت لەتۆ دەکەن. ئەشکەنجەیەکی بدە تا لەقسە کردن بێستێت. پاشا فەرمانیدا بەسەر سکدا خەواندیان و دواتر دەست و پێیان بەبزماری ئاسن بەزەویدا داکوتا. ئەوسا فەرمانیدا ستونێکیان لەمەرمەر هێنا(کە هەژدە پیاو هەڵیاندەگرت) و خستیانە سەر پشتی. رۆژێکی تەواو لەژێر ئەو ستوونەدا مایەوە. کاتێك شەو داهات خوا فریشتەیەکی نارد و ئەمە یەکەمجار بوو فریشتەکان هاتنە یارمەتی. فریشتە هات و یەکەم کار کە بەپێی وەحی ئەنجامی دا، ئەوە بوو بەردەکەی لەسەر هەڵگرت و بزمارەکانی هەڵکەند و خواردن و خواردنەوەی دەرخوارددا و دڵنەوایی کرد و موژدەی پێدا. کاتێك بەرەبەیان گەشت، ئەوی لەزیندان رزگار کرد و پەیامی خوای بەم شێوە پێ وت: روبەروی دوژمنەکەی خۆت ببەرەوە و شەڕی لەگەڵدا بکە. من تۆ گرفتاری ئەو دەکەم بۆ ماوەی حەوت ساڵ و لەم ماوەدا چوار جار تۆ دەکوژێت و من هەرجار رۆح بۆ گیانی تۆ دەگەرێنمەوە و کاتێك جاری چوارەم هات رۆحی تۆ بۆ لای خۆم دەبەم و پاداشتی تۆ دەدەم.

پاشا نەهاتبووە خۆی کەجەرجیسی لەسەر سەری خۆی بینی کەبۆ خواپەرستی هانی دەدا. پاشا وتی: جەرجیسی؟ وتی: ئەرێ. وتی: کێ تۆی لەزیندان رزگار کرد؟ وتی:

ئەو کەسەی پاشایەتییەکەی بەرزتر لەپاشایەتی تۆیە.

پاشای تورە چەندین جۆر ئەشکەنجەی ئامادە کرد و فەرمانیدا ئەویان لەنێوان دوو داردا راگرت و شمشێریان لەسەر سەردانا و زەختیان لێکرد بەشێوەیەك شمشێر لەنێوان دوو قاچی هاتەخوار و بوو بەدوو کەرت. دواتر ئەویان تیکە تیکە کرد. پاشا حەوت شێری درندەی لەچاڵێکدا راگرتبوو. جەرجیسیان فڕێدایە ناو چاڵەکە و کاتێك شێرەکان ئەویان بینی، بۆ رێزلێنان لەو سەریان دانەواند. لەسەر قاچی خۆیان وەستان و لەهیچ هەوڵێك درێغیان نەکرد تا ئازار لەو دوور بکەنەوە. ئەو رۆژە بەمردوویی لەوێ مایەوە و ئەمە یەکەم مەرگێك بوو تامەکەی دەچێشت. کاتێك شەو داهات، خوا تیکەکانی جەستەی کۆکردەوە بەهەمان شێوەی یەکەمی و گیانی پێ بەخشییەوە و لەچاڵەکە دەریهێنا. کاتێك ئەویان بینی دێت، وتیان: ئەم پیاوە زۆر لەجەرجیس دەچێت. پاشا وتی: ئەوە خۆیەتی. جەرجیس وتی: بەراستی منم. چەندە خەڵکانێکی خراپن ئێوە! منتان کوشت و تیکە تیکەتان کردم و خوا گیانی پێ بەخشیمەوە. باوەڕ بەخوی گەورە بێنن کە بەهێزی ئەوتان بینی. وتیان: جادوگەرێکە دەست و چاوی ئێوەی لەخۆی جادو کردووە. ئەوان جادوگەرانی شارەکانی خۆیان کۆکردەوە و کاتێك هاتن، پاشا بەگەورەی ئەوانی وت: جادووی خۆت نیشانی من بدە تا خەم لەدڵی من بسرێتەوە. ئەو مانگایەکی بانگ کرد و فوی بە دوو گوێچکەیدا کرد لەناکاو بوو بەدووان. هەروەها تۆوی گەنمی هێنا لەیەك ساتدا پرژاندی و چاندی و هەڵیگرت و کوتای و بێژایی و کردیە ئارد ونانی دروست کرد و خواردی. پاشا وتی: ئایا دەتوانیت جەرجیس بکەیتە سەگ؟ وتی: دەفرێکی پڕ ئاوم بۆ بێنن. ئاویان هێنا. جادوگەر فوی تێکرد و دواتر پاشا بەجەرجیسی وت: بیخۆرەوە. جەرجیس هەمووی خواردەوە. جادووگەر وتی: چی دەبینیت؟ جەرجیس وتی: هەموو شتێك بەباشی دەبینم. تینو بووم خوا بەزەیی پیامداهاتەوە و منی بەئاو گەیاند. جادوگەری گەورە روی کردە پاشا و وتی: ئەگەر لەگەڵ یاخییەکی ستەمکاری وەك خۆت روبەرو دەبوویتەوە، سەردەکەوتیت. تۆ روبەروی پاشای ئاسمان و زەوی بوویتەوە.

لەم زەمانەدا ژنێك لەشامەوە هاتەلای جەرجیس و ئەو لەژێر خراپترین ئەشکەنجەدا

بوو. ژن پێی وت: جگە لەمانگایەك هیچم نەبوو، لەزەوی کێلانی ئەو ڕۆژیم دەخوارد و مانگاکەم مردار بوویەوە. هاتمە لای تۆ تا بەزەییت بەمندا بێتەوە و لەخوا بپارێیتەوە مانگاکەم بۆم زیندوو بکاتەوە. جەرجیس داردەستێکی پێدا و وتی: برۆ لای مانگاکەت و بەم داردەستە لێی دە، بڵێ: بەفەرمانی خوا زیندوو بەرەوە. ژن داردەستەکەی وەرگرت و ڕۆشتە شوێنی مرداربوونی مانگاکە و جگە لەمو و دوو شاخەکەی هیچی نەبینی. ئەوانی کۆکردەوە و دواتر بەداردەستەکە لێیدا و وتەکانی جەرجیسی دووبارە کردەوە. مانگاکە زیندوو بوویەوە.

کاتێك جادووگەر ئەو قسەی کرد، یەکێك لەیاریدەدەرانی پاشا کەدووەمین کەس دوای ئەو بوو، وتی: گوێ لەقسەی من دەگرن. وتیان: بەڵێ. وتی: ئێوە بنەمای کاری ئەم پیاوەتان بەجادووگەرییەوە پەیوەند داوە و ئەو ئەشکەنجەی نەبینی و نەمرد. ئایا هەرگیز جادووگەرێکتان بینیوە مردن لەخۆی دوور و مردوو زیندوو بکاتەوە؟ ئەو داستانی زیندوو بوونەوەی مانگاکەی گێرایەوە. پێیان وت: قسەی تۆ قسەی کەسێکە گوێی لەقسەکانی گرتبێت؟ وتی: باوەڕم پێ هێنا و خوا بەشایەت دەگرم لەوەی دەیپەرەستن بێزارم. پاشا و هاوەڵانی بەکێردەکانی خۆیان هێرشیان کردە سەر و زمانیان بڕی و کوشتیان. دەستەیەك دەڵێن: ئەو تاعونی گرت و پاشا مردنەکەی پێش خست و بەنهێنی هێشتیانەوە. جەرجیس بۆ خەڵکی ئاشکرا کرد. ئەو مردبوو کەچوار هەزار کەس باوەڕیان بەجەرجیس هێنا. پاشا هەموویانی بەئەشکەنجەی جۆراوجۆر گرفتار کرد و کوشت.

یەکێك لەهاورێ گەورەکانی پاشا وتی: ئەی جەرجیس تۆ گومان دەکەیت خوای تۆ ژیان دەخولقێنێت و مردووەکان زیندوو دەکاتەوە. من داوای شتێك لەتۆ دەکەم ئەگەر خواکەت ئەنجامی بدات باوەر بەتۆدێنم و بەراستگۆت دەزانم و زیانی ئەم خەڵکە لەتۆ دوور دەکەمەوە. ئێستا لەبەردەم ئێمە چواردە تەخت لەگەڵ سفرە و سینی و قاپی زۆر لەداری وشکە. داوا لەخوا بکە هەموویان وەك سەرەتایان سەوز بکاتەوە تا هەرکام بەرەنگ و گەڵا و گوڵ و میوەکەیان بناسرێنەوە. جەرجیس وتی: داوای کارێکت کرد بۆ من و تۆ دژوار و بۆ خوا ئاسانە. لەخوا پارایەوە و ئەوەندەی

نەخایاند هەموویان سەوز بوون و رەگەکانیان لەقولآیی زەوی رۆچو و گەلآ و گوڵ و میومیان بەرهێنا بەشێوەیەك خەڵك هەرکامیان بەناو ناسییەوە.

ئەو کەسەی ئەمەی لەجەرجیس داوا کردبوو وتی: ئێستا من کاری ئەشکەنجەدانی جەرجیس لەدەست دەگرم. دواتر تیکەی مسی هێنا و پەیکەری مانگایەکی ناوبەتاڵی لێ دروست کرد و پڕی کرد لەنەوت و گۆگرد و سورب و جەرجیس کردە ناوی و دواتر ئاگری لەژێردا پێ کرد تا گەرم بوو و هەمووشتەکانی ناوی توایەوە و تێکەڵاو بوون و جەرجیس لەناویدا مرد. کاتێك ئەو مرد، خوا گێژەڵوکەیەکی هاورێ لەگەڵ هەورە بروسکە و هەورێکی رەش و تاریك نارد و نێوان ئاسمان و زەوی رەش و تار کرد و خەڵك بۆ چەند رۆژ سەرگەردان بوون. خوا میکاییلی نارد کەپەیکەرەکەی هەڵگرت و بەشێوەیەکی وا کێشای بەزەویدا لەدەنگەکەی هەموو بیسەرانی دەنگەکە تۆقان و ترسان و پەیکەرەکە شکا و جەرجیس ساغ و تەندوروست لەناویەوە هاتەدەر. کاتێك لەسەر پێ وەستا و لەگەڵ ئەوان قسەی کرد، تاریکی لەناوچوو و نێوان ئاسمان و زەوی روناك بوویەوە.

لەم کاتەدا یەکێك لەگەورەکانیان وتی: داوا لەخوا بکە مردووەکانی ئێمە لەم گۆرستانەدا زیندوو بکاتەوە .جەرجیس فەرمووی تا گۆرەکان هەڵبدەنەوە کەلەناویاندا ئێسقانە رزاوەکان بوون. داوای لەخوا کرد و ئەوەندەی پێ نەچوو ئەوان سەیری حەفدە کەسیان دەکرد کەزیندوو ببوونەوە: ٩ پیاو، ٥ ژن و ٣ منداڵ. لەناو ئەواندا پیرە پیاوێکی بەتەمەن بوو. جەرجیس لێی پرسی: کەی مردیت؟ وتی: لە فلآن ساڵ. ژمارديان و بینیان چوارسەد ساڵە مردووە.

کاتێك پاشا ئەمەی بینی، وتی: ئەشکەنجە نەماوە لەسەر ئەو تاقی نەکەینەوە. ئێستا بەبرسیەتی و تینویەتی ئەشکەنجەی بدەن. ئەوان هاتنە ماڵی پیرێژنێکی هەژار. ئەو کورێکی کوێر و گێژ و پەککەوتەی بوو. ئەویان لەماڵی ئەو ژنەدا زیندانی کرد و ماف خواردن و خواردنەوەیان لێ زەوت کرد. کاتێك برسی بوو بەپیرێژنی وت: ئایا خواردن یا خواردنەوەت هەیە؟ ژن وتی: سوێند بەوەی سوێندی پێ دەخۆن، چەندین رۆژە هیچمان نەخواردووە، ئێستا دەرۆمەدەر و شتێکت بۆ دێنم. جەرجیس وتی: خوا دەپەرستیت؟ وتی: نە. جەرجیس بۆ خواپەرستی هانیدا و ئەو باوەڕی هێنا.

ژن رۆشتەدەر تا شتێك بەدەست بێنێت. لەماڵەكەی ئەودا كۆڵەكەیەك (داری وشك) دەبینرا كەسەربانی ماڵەكەی لەسەر جێگیر كرابوو. جەرجیس لەخوا پاڕایەوە، ئەو دارە سەوز بوو و هەموو جۆرەكانی میوەی بەرهەم هێنا. لقەكانی دار لەسەربانەكەوە بەرز بوونەوە و سێبەریان خستە سەر دەوروبەر. پیرێژن هاتەوە و بینی جەرجیس میوەی پاك و تازە دەخوات. كاتێك ئەوی لەماڵەكەیدا رویدا بوو، بینی، وتی: بەو خوایەی لەم شوێنە برسیەدا خواردنی پێدای، باوەڕم هێنا. داوا لەخوا بكە كورەكەم باش بكاتەوە. جەرجیس وتی: بیهێنە بۆ لای من. ژن هێنای. جەرجیس ئاوی دەمی لەچاوەكانی سوو كەسۆمایان بەدەست هێنایەوە و فوی كردە گوێچكەكانی و بیستنیان بۆ گەرایەوە. ژن پێی وت: زمان و قاچەكانی بكەرەوە. جەرجیس وتی: ئەمە دوابخە چوونكە ئەو رۆژێكی گەورەی لەپێشە.

پاشا دارەكەی بینی و وتی: دارێك دەبینم پێشتر نەمبینیبوو. وتیان: هی جادووگەرە كەویستت بەبرسیەتی و تینویەتی ئەشكەنجەی بدەیت. ئەم دارەی بۆ رواوە. ئەو خۆی تێر و پیرێژنەكەیشی تێر كردووە و تەندروستی بەكورەكەی بەخشیوە.

پاشا فەرمانیدا ماڵەكەیان وێران كرد و وتی دارەكە ببڕن. كاتێك ویستیان ببڕن، خوا وشكی كرد و ئەوان بەجێیان هێشت. فەرمانیدا جەرجیسیان لەسەر زەوی راكێشا و وتی عارەبانییەك بێنن و ستونێكی قورسی بخەنەسەر و لەژێر عارەبانەكە كێرد و شمشێریان دانا. دواتر چل مانگای نێریان پێوە بەست كە بەیەكجار رایان دەكێشا و جەرجیس كە لەژێریدا بوو، بوو بەسێ لەت. فەرمانیدا لەتێكیان سوتاند و كردیانە خۆڵەمێش و خۆڵەمێشەكەی بەچەند پیاوێكدا نارد و خستیانە دەریا. ئەوەندەی پێنەچوو، دەنگێكیان لەئاسمانەوە بیست كەدەیوت: ئەی دەریا، خوا فەرمانت پێ دەدات ئەو ئەندازە لەم پەیكەرە كە پاك و خاوێن لەسەر تۆیە، بپارێزیت چوونكە من دەمەوێت بیگەرێنمەوە. خوا بای نارد و كۆی كردەوە. بەشێوەیەك پێش پرژاندنە ناو دەریا، كەسەكان هێشتا لەوێ بوون و نەرۆشتبوون، جەرجیس زیندوو تۆزی لەخۆی تەكاند و هەستا. ئەو لەگەڵ ئەوان گەرایەوە. باسی دەنگ و بایان بۆ پاشا گێرایەوە. پاشا پێی وت: ئایا كارێك دەكەیت بۆمن و تۆ باشتر بێت؟ ئەگەر بەو شێوە نەدەبوو كەدەیانوت بەسەر مندا زاڵ بوویت، باوەرم بەتۆ دەهێنا بەڵام تۆ

یەکجار لەبەردەم بتەکەی من سەر لەزەوی بسوو یا مەڕێك بکەرە قوربانی و من کارێك دەکەم تۆ شادمان بیت. جەرجیس بیری لە لەناوبردنی بتەکە کردەوە و ئەمە کاتێك روودەدات کەبتەکە ببینێت و ببینێت پاشا باوەری بەخوا هێناوە. لەم روەوە وەك فێڵ، وتی: دەیکەم. من ببە لای بتەکەی خۆت تا نوێژی بۆ ببەم و مەڕێکی بۆ سەر ببڕم.

پاشا لەم وتە شادمان و دەست و پێی ماچ کرد و داوای لێکرد بۆ شەو و رۆژێك لای بمێنێتەوە. جەرجیس ئەو کارەی کرد. پاشاماڵێکی خاڵی بۆ دروست کرد و جەرجیس لەوێدا مایەوە. کاتێك شەو داهات، بۆ نوێژ هەستا و زەبوری دەخوێند. دەنگی خۆشی بوو. کاتێك شاژن ئەمەی بیست، باوەری هێنا و باوەری خۆی شاردەوە. کاتێك بەیانی بوویەوە ئەویان بردە بتخانە تا نوێژ بۆ بتەکە ببات.

لەولا بەپیرێژنیان وت جەرجیس هەڵخەڵەتاوە و چاوی تەماحی تێبڕیوە تادوای پاشا بەپاشایەتی بگات. ئەو کورەکەی خستە سەرشان و بەدەم جنێودان بەوان و سەرکۆنە کردنی جەرجیس بەرێکەوت. کاتێك رۆشتە ناو بتخانە، بینی پیرێژن و کورەکەی لەهەمووان بەو نزیکترن. جەرجیس کورەکەی بانگ کرد و ئەو وەڵامی دایەوە و پێشتر هیچ قسەیەکی نەکردبوو. دواتر لەکۆڵی دایکی هاتەخوار و بەهەنگاوی بەهێز بەرێکەوت و پێشتر قاچی بەزەوی نەگەشتبوو. کاتێك لەبەردەم جەرجیس وەستا، پێی وت: ئەم بتانە بۆمن بانگ بکە. ئەوان حەفتا و یەك بت لەسەر تەختی زێرین بوون. ئەو خەڵکە خۆر و مانگیان لەگەڵ ئەواندا دەپەرست. ئەوانی بانگ کرد وبتەکان بەرەو لای تلان و کاتێك گەشتنە لای، قاچی لەزەویدا تا لەگەڵ تەختە زێرینەکانیان قوتیان بدات. پاشا وتی: ئەی جەرجیس فێڵت لەمن کرد و بتەکانی منت لەناو برد. جەرجیس وتی: ئەم کارەم بەخواستی پێشتری خۆم کرد تا پەند وەربگریت و بزانیت ئەگەر خوا بوونایە خۆیان لەزیانی من دەپاراست. کاتێك ئەمەی وت: شاژن کەوتە قسە و خوا پەرستی خۆی ئاشکرا کرد و کارە چاك و مۆجیزە ئاساکانی جەرجیسی ناوبرد و وتی: لەم پیاوە جگە لەمە چاوەروان نەدەکرا کەیەك جار داوا لە خوا بکات و هەمووتان لەگەڵ بتەکانتان لەناو ببات. پاشا وتی: چەندە زوو ئەم جادووگەرە تۆی فریودا. فەرمانیدا: شاژنیان لەداردا و ئەوسا گۆشتی

جەستەی ئەویان بەشانە ئاسنینەکان داتاشی. کاتێك ئەشکەنجەی بینی داوای لەجەرجیس کرد لەخوا بپارێتەوە ئازارەکانی کەم بکاتەوە. جەرجیس وتی: سەیری سەرسەری خۆت بکە. شاژن سەیری کرد و پێکەنی. پاشا وتی: تۆ بەچی پێدەکەنیت؟ وتی: لەسەر سەرم دوو فریشتە بە تاجێکی رازاوە بەزێرەکانی بەهەشت دەبینم کەچاوەروانی رۆشتنە دەرەوەی رۆح لەجەستەم دەکەن تا بمرازێننەوە و بۆ بەهەشتم ببەن. کاتێك شاژن مرد، جەرجیس لەخوا پارایەوە وتی: خوایە بەم تاقی کردنەوە رێزت لەمن گرت تا باشترین شوێنی گیانبازانم پێ ببەخشیت. ئەمە دوایین رۆژەکانی منە. داوا لەتۆ دەکەم لەرق و تووڕەیی خۆت ئەشکەنجەیەك بۆ سەر ئەم ناباوەرانە بنێریت کەتوانای بەرگە گرتنیان نەبێت. خوا ئاگری بۆناردن و هەموویانی سوتاند. کاتێك ئاگریان تێبەربوو، بەشمشێرەکانی خۆیان هێرشیان کردە سەر جەرجیس و خوێنیان رشت. ئەمە چوارەمین مەرگ بوو. کاتێك شار بەهەموو خەڵکان و هەموو شتەکانی سوتا، بۆ ئاسمان بەرز کرایەوە و ژێر و روو بوو. تا رۆژگارێك دووکەڵ لەژێریەوە دەهاتەدەر.

هەموو ئەو کەسانەی باوەریان پێهێنا، هاورێ لەگەڵ شاژن سی و چوار هەزار کەس بوون.

داستانی خالید کوڕی سنان عەبەسی

لەناوئەم کەسانەی لەم رۆژگارەدابوو خالید کوڕی سنانی عەبەسی بوو.
دەستەیەك دەڵێن: ئەو پێغەمبەر ویەکێك لەمۆجیزەکانی ئەوە بوو ئاگرێك لەسەرزەمینی عەرەبەکان دەرکەوت و خەڵك شەیدای بوون و نزیك بوونەوە لەئاگر پەرستی. خالید رۆشت و داردەستێکی هەڵگرت و کاتێك گەشتە ناوی پرژ و بلاوی کردەوە. ئەو دەیوت: پرژو بلاوبە، پرژو بلاو بە. هەر رێنوێنی کردنێك لەخوای رێنوێنیکەرە. دەرۆمە ناو ئەم ئاگرە کە بڵێسە دەکێشێت و لێی دێمەدەر کە ئاو لەجلەکانم بچۆرێت. ئەو لەناویدابوو ئاگرەکە کوژایەوە.

کاتێك رۆژگاری مردنی گەشت، بەکەسەکانی خۆی وت: کاتێك بەخاك سپێردرام، گایەلێك لەمانگا کێوی و دەشتییەکان لەحەمیر دێت و لەپێشیانەوە گەرێکی وەحشی کلك بڕاوە وگۆرەکەی من بەسمی خۆی دەشێلێت. کاتێك ئەمەی کرد گۆرەکەی من هەڵبدەنەوە تا هەموو بەسەرهاتەکانی داهاتوو بەئێوە بڵێم. کاتێك مرد، بەوشێوەی لێهات کەوتبووی. ویستیان گۆرەکەی هەڵبدەنەوە بەلام تاقمێك ئەم کارەیان پێ ناخۆش بوو و وتیان: دەترسین ئەگەر گۆرەکەی هەڵبدەینەوە، عەرەبەکان جنێومان پێبدەن و بڵێن گۆری مردووەکانی خۆیان هەڵدەدەنەوە. ئەو کارەیان نەکرد.

دەڵێن پێغەمبەر(د.خ) لەبارەی ئەو فەرموویەتی: ئەو پێغەمبەرێك بوو خەڵکەکەی رێزیان نەگرت و سوکیان کرد. کچەکەی هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) و باوەری هێنا.
بەمشێوەیان وتووە کەژیانی ئەو لەکۆتایی رۆژگاری پاشای تیرەکان بووە. ئەمە راست نییە چوونکە کەسێك کچەکەی پێغەمبەری ببینێت، رۆژگارێکی درێژ دوای هاتنە سەرتەختی ئەردەشیر کوڕی بابەکە.
ئێستا ئاماژە بەمێژووی پاشاکانی ئێران دەدەین و لەناو پاشای تیرەکان، بەخواستی خوای گەورە، ئاماژە بەئەشکانیان دەدەین. دواترچینەکانی پاشاکانی ئێران دەخەینە بەرباس و لێکۆڵینەوە.

چینەکانی پاشاکانی ئێران

چینی یەکەم:

پیشدادییەکان

پاشاکانی سەر زەوی دوای کیومەرس بریتی بوون لە: ئەوشهەنج(هوشەنگ) پیشدادی چل ساڵ (پیشداد بەمانای یەکەم داوەر و یەکەم دادیارە)، تەهمورس کوڕی یونجهان سی ساڵ، براکەی جەمشید حەوسەد و شانزە ساڵ، بیوراسف کوڕی ئەروانداسف هەزار ساڵ، فەرەیدون کوڕی ئاسغیان (ئاتبین) پێنسەد ساڵ، مەنوچێهر سەد و بیست ساڵ، ئەفراسیابی تورك دوانزە ساڵ، زو کوڕی تەهماسف سی ساڵ و گرشاسپ نۆ ساڵ.

چینی دووەم:
کیانییەکان

پاشاکانی کیانی ئەمانە بوون و بەم شێوە فەرمانڕەوایەتیان کرد: کەیقوباد دووسەد و بیست و شەش ساڵ (٢٢٦)، کەیکاووس سەد و پەنجا ساڵ(١٥٠)، کەیخوسرەو هەشتا ساڵ (٨٠)، کەی لهراسب سەد و بیست ساڵ (١٢٠)، کەی بشتاسب سەد و بیست ساڵ(١٢٠)، کەی بەهەمەن سەد و دوانزە ساڵ(١١٢)، خەمانا چێهر ئازاد سی ساڵ (٣٠)، براکەی دارا کوڕی بەهەمەن دوانزە ساڵ(١٢)، گورەکەی دارا کوڕی دارا چواردە ساڵ (١٤). ئەو ئەو کەسە بوو ئەسکەندەر پاشایەتی لێسەند. پاشایەتی ئەسکەندەر دوای ئەو چواردە ساڵ بوو.

چینی سێیەم:
ئەشغانییە (ئەشکانییەکان)

ئەو پاشایانە بوون بەسەر عێراق و کێوەکاندا زاڵ بوون و پاشاکانیتری تیرەکان ئەوانیان بەگەورە دەزانی. یەکەم پاشای ئەشکانی لەرۆژگاری پاشای تیرەکان ئەشك بوو کەپەنجاو دوو ساڵ فەرمانرەوایەتی کرد. کەسانیتر دوای ئەو بەم شێوە فەرمانروایەتیان کرد:
کورەکەی شاپوور کوڕی ئەشك بیست و چوار ساڵ، کورەکەی گودەرز کوڕی شاپور کەدوای کوژرانی یەحیا کوڕی زەکەریا لەگەڵ ئیسرائیلیەکان شەڕی کرد، پەنجا ساڵ، کوڕی براکەی وەبجن کوری لاش بیست و یەك ساڵ، گودەرز کوڕی وەبجن نۆزدە ساڵ، براکەی نێرسی سی ساڵ، مامی هورموزان کوڕی بلاش کوڕی شاپوور نۆزدە ساڵ، کورەکەی فیروز کوڕی هورموزان دوانزە ساڵ، کورەکەی خوسرەو چل ساڵ، براکەی بلاش کوڕی فیروز چواردە ساڵ، کورەکەی ئەردەوان کوڕی بلاش پەنجا و پێنج ساڵ و بەوتەی هەندێ کەس ئەردەوانی گەورە دوانزە ساڵ.

لەبارەی ژمارەی پاشاکانی تیرەکان ئاماژەیان بەپێرستێکی تر جیاواز لەمەداوە. ئەم وتەیە لەبارەی نێرانییەکان ناشکرایە کەپاشایەتییان لەرۆژگاری پاشای تیرەکان، پاشایەتی بیوراسف و پاشایەتی ئەفراسیاب شڵەژابوو چوونکە فەرمانرەوایەتی لەدەست ئەواندا نەما و بەهێزکردنەوەی لەتوانای ئەواندا نەبوو.

چینی چوارەم:
ساسانییەکان

ئەم بنەماڵەیە ئەردەشیر کوڕی بابەك دایمەزراند.

بەسەرهاتی ئەردەشیر کوڕی بابەك و پاشاکانی ئێران

دەڵێن: کاتێك لەزاڵبوونی ئەسکەندەر بەسەر سەرزەمین بابل، بەوتەی مەسیحییەکان و خاوەنانی کتێبە یەکمینەکان پێنسەد و بیست و سێ ساڵ (٥٢٣) و بەوتەی ئاگر پەرستەکان دووسەد و شەست و شەش ساڵ (٢٦٦) تێپەری کرد، ئەردەشیر کوڕی بابەك کوڕی سانی بچوك کوری بابەك کوڕی ساسان کوڕی بابەك کوڕی مهرمس کوڕی ساسان کوڕی بەهمەن کوڕی شا ئەسفەندیار کوڕی بشتاسب، هەستا بەتۆڵە سەندنەوەی پاشا دارا کوڕی دارا و پاشایەتی بۆ کەسەکانی خۆی گەڕاندەوە بەو شێوەی بەردەوام لەکۆنەوە پێشینیانیان پێش هاتنی پاشای تیرەکان بوون.

ئەو پاشایەتی بەسەرۆکێکی تاقانە سپارد کە بەتەنیایی بەسەر سەراسەری خاکی زێرینی ئێران فەرمانرەوایەتی دەکرد.

دەڵێن زادگای ئەو دێهاتێك لەدێهاتەکانی ئیستەخر بوو کە پێیان دەوت تیزودە و بەیەکێك لەدێهاتەکانی شاری ئیستەخر هەژمار دەکرا. باوەپیارەی ئەو ساسان

پیاوێکی ئازا و شەیدایی ڕاو بوو. ئەو لەگەڵ ژنێك لەنەژادی پاشاکانی ئێران بەناوی بازرنگیان پەیوەندی هاوسەری بەست. ئەو ئاگرداری ئاتەشکەدەی ئیستەخر بەناوی نارهید (ئاناهید، ناهید، ئاناهیتا) بوو. ئەم ژنە بۆ ئەو بابەکی هێنایە دنیا. کاتێك گەورە بوو، دوای باوك، فەرمانڕەوایەتی خەڵکەکەی خۆی کرد. ئەو کاتە بۆ ئەو کورەکەی ئەردەشیر لەدایك بوو. پاشای ئیستەخر لەم کاتەدا یەکێك لەبازرەنگیان بەناوی جوزهێر (گوچهیر) بوو. پیاوێکی خەساو بەناو تیری (بتری) سەرۆکی غولامەکان کەکردبوویەوە ئەرگبان (یانی پاسەوانی ئەرگ و دەرباری شایی) لەدارابگەرد. کاتێك حەوت ساڵ لەژیانی ئەردەشیر تێپەری، باوکی هێنایە لای جوزهێر و داوای لێکرد بیسپێریت بەتیری تا بەجوانی پەروەردەی بکات و دوای ئەو ئەرگبانی ئەویٚ بێت. ئەو فەرمانی برد و ئەردەشیری بەتیری سپارد. تیری ئەوی وەرگرت و هاوشێوەی کورەکەی خۆی پەروەردەی کرد. کاتێك تیری مرد، ئەردەشیر بەڕێوبردنی کارەکانی گرتە دەست و بەباشی هەڵیسوراند. دەستەیەك لەئەستێرەناسەکان ئاگاداریان کردەوە لەکاتێکی پیرۆزدا لەدایك بووە و لەبەر ئەمە دەبێتە پاشای سەرزەمین. گیانی و ڕۆحی بەرادەیەك بەهێز بوو کە پێشتر هاوشێوەی نەدەبینرا. یەکەم کار کردی ئەوە بوو ڕۆشتە شوێنێك لەدارابگەرد بەناوی خوبابان(جوبابان) و پاشاکەی بەناوی فاسین(قاسین، کاسین) کوشت و دواتر ڕۆشتە شوێنێك بەناوی کوسەن (کونس) و پاشاکەی کوشت کەناوی مەنوچێهر بوو. دواتر ڕۆشتە شوێنێك بەناوی لەزوێر(رویر) و لەگەڵ پاشای ئەوان دارا هەمان کاری کرد. ئەو لەهەر شوێنێك یەکێك لەکەسەکانی خۆی دادەنا. بۆ باوکی نوسی چی کردووە و فەرمانی پێدا دژی جوزهێر ڕاپەڕێت. باوکی لەم کاتەدا لەبەیزا بوو. ئەو ڕاپەری و جوزهێری کوشت و تاجی لێسەند و بۆ ئەردەوان پاشای کێوەکان و دوروبەری نامەی نوسی و بەگریانەوە داوای لێکرد تاجی جوزهێر بەکورەکەی ئەو شاپوور بسپێرێت و ئەو لەسەرتەختی پاشایەتی دابنێت. ئەردەوان بەم داوایە ڕازی نەبوو و ئەوی ئاگادار کردەوە. بابەك گوێڕایەڵی نەبوو و لەماوەی سێ ڕۆژدا لەناوچوو.

لەمکاتەدا کورەکەی شاپوور کوڕی بابەك تاجی لەسەرنا و لەجێگەی باوکی لەسەر تەخت دانیشت. ئەو نامەی بۆ ئەردەشیر نوسی و بانگی کرد. ئەردەشیر ڕازی نەبوو و

ئەرۆشت. شاپور تورە بوو و سوپای کۆکردەوە و بۆ شەڕی ئەو بەرێکەوت. لەشاری ئیستەخر کەتیایدا دەستەیەك لەهاورێکان و برا و کەسەکانی دەژیان و کەسانی گەورەتریش لەوێ ژیانیان بەسەردەبرد، هاتەدەر. تاج و تەختیان لێ ستاند و بۆ ئەردەشیریان گەڕاندەوە. ئەو تاجی لەسەرنا و بەهەوڵدان و توانایی و بەهێزی دەستیپێکرد و بۆ خۆی وەزیرێکی دیاری کرد. زۆری نەخایاند زانی برا و کەسەکانی دەیانەوێت بیکوژن. لەبەر ئەمە ژمارەیەکی زۆری لەوان کوشت. لەم کاتەدا دانیشتوانی دارابگەرد دژی راپەڕین. بۆ دارابەگەرد گەرایەوە و ژمارەیەکی لەخەڵکەکەی کوشت. دواتر رۆشتە کرمان کەپاشایەك بەناوی بلاش فەرمانرەوایەتی دەکرد. شەڕێکی قورس رویدا. ئەردەشیر خۆی بەگیان هەوڵیدا و بلاشی دیل کرد و دەستی بەسەر شاردا گرت و کورکەی خۆی (کە ئەویش بەئەردەشیر ناودەبرا) کردە فەرمانرەوایی ئەوێ.

لەقەراغەکانی دەریایی فارس پاشایەك بەناوی ئەسیون (ئەسبوون، ئەسنون) فەرمانرەوایەتی دەکرد کەئەویان بەگەورە دەزانی. ئەردەشیر مەبەستی ئەوی کرد و خۆی و هاورێکانی کوشت و سامانێکی زۆری بەتالآن برد.

نامەی بۆ پاشای زۆر نوسی و ئەوانی بۆ فەرمانبردن لەخۆی هاندا. یەکێك لەوان مێهرەك فەرمانرەوای ئەبرساس (ئیراسستان) ئەنەردەشیرخەرە بوو. ئەوان ملکەچی فەرمانرەوایەتی ئەو نەبوون. بەمەبەستی شەڕ لەگەڵ مێهرەك هاتەدەر و بەرەوەلای ئەو بەرێکەوت و کوشتی و دواتر رۆشتە جوور(گوور) و ئەوێی بنیات نا و کۆشکی ناوداری بەناوی تەربال (توبال) و ئاتەشکەدەیەکی دروست کرد.

لەم کاتەدا نێردراوێك لەلایەن ئەردەوانەوە هات و نامەی هێنا. ئەو خەڵکی کۆکردەوە و نامەکەی بۆ خوێندنەوە. لەنامەکەدا نوسرابوو: ئەی پیاوی بەرەچەڵەك کورد، تۆ پێت زیاتر لەبەڕەکەی خۆت درێژ کرد و مەرگت بەسەر خۆتدا هێنا. کێ تاج و تەختی وڵاتی بەتۆ سپاردووە؟ کێ بەتۆی فەرمووە شار بنیات بنێیت؟ لەنامەکەدا

نوسرابوو من پاشای ئەهوازم نارد تا تۆ بگرێت و بەدەست بەستراوی بتهێنێت بۆ لای من.

ئەردەشیری بۆی نوسی: تاج و تەخت خوا بەمنی بەخشی و هیوادرام خوا من بەسەر تۆدا زاڵ بکات تا سەرت بکەمە پێشکەشی بۆ ئەو ئاتەشکەدەی خۆم بنیاتم ناوە.

ئەدەشیر بەرەو ئیستەخر بەرێکەوت و ئەبرسام وەزیرەکەی خۆی لەئەردەشیرخەرە لەجێگەی خۆی دانا. زۆری نەخایاند نامەی ئەبرسام گەشت کەباسی هاتنی پاشای ئەهواز و شکان وگەڕانەوەی ئەوی دەکرد.

ئەردەشیر دوای ئەوە رۆشتە ئیسفەهان و دەستی بەسەردا گرت و پاشاکەی کوشت و بۆ فارس گەرایەوە و رویکردە شەڕی نیروفەر (نیروکەر، بیروفەر) فەرمانرەوای ئەهواز. دواتر رۆشتە ئەرجان و میسان و تاسار و ئەوسا رۆشتە سرق و لەقەراغ دجیل مایەوە و دەستی بەسەر شاردا گرت و شاری سوق الاهواز(بازاری ئەهوازی) بنیات نا و لەگەڵ تالآنییەکان بۆ فارس گەرایەوە. ئەوسا لەرێگەی خەرە و کازەرون بۆ ئەهواز گەرایەوە و پاشای میسانی کوشت و کەرخی میسانی بنیات نا و بۆ فارس گەرایەوە.

نامەی بۆ ئەردەوان نوسی و ئاگاداری کردەوە دەیەوێت لەگەڵ ئەودا شەڕ بکات و داوای لێدەکات شوێنێك بۆ روبەروبوونەوە ئامادە بکات. ئەردەوان لەوەڵامدا نووسی: لەکۆتایی مانگی مێهر لەدەشتی هورموزگان چاوم بەتۆ دەکەوێت. ئەردەشیر پێش کاتی دیاریکراو رۆشتە ئەوێ و خەندەقی هەڵکەند و پڕی کرد لەئاو و شوێنی لەشکەرەکەی خۆی بەهێز کرد. ئەردەوان لەگەڵ پاشای ئەرمەنییەکان هاتە ئەوێ. ئەم دووانە لەسەر پاشایەتی دژایەتی یەکیان دەکرد بەڵام ئێستا بۆ شەڕ کردن لەگەڵ ئەردەشیر یەکیان گرتبوو. شەڕ دەستی پێکرد و ئەوان پشتیان نا بەپشتی یەکەوە و روبەروی وەستانەوە بەشێوەیەك ئەمرۆ یەکیان شەڕی لەگەڵ دەکرد و سبەی یەکیتریان. رۆژێك کەوادەی شەڕ لەگەڵ پاشای ئەرمەنییەکان بوو، ئەردەشیر بەرگەی ئەدەگرت و رۆژێك کەوادەی شەر لەگەڵ ئەردوان بوو، ئەو بەرگەی نەدەگرت. لەم کاتەدا ئەردەشیر لەگەڵ بابا پاشای ئەرمەنییەکان پەیمانی ئاشتی بەست و داوای

لێکرد دەست لەو هەڵگرێت تا بۆ شەڕ کردن لەگەڵ ئەردەوان دەستی کراوە بێت. ئەوەندەی نەخایاند ئەردەشیر شکەستی دا و بەسەر وڵاتەکەی ئەودا زاڵ و بابا ملکەچی بوو. لەم کاتەوە ئەردەشیریان بەشاهەنشا یانی شای شاکان ناوبرد.

دواتر رویکردە هەمەدان و دەستی بەسەردا گرت. ئەو کات رویکردە کێوەکان و ئازەربایەجان و ئەرمەنستان و موسڵ و دەروازەکانی ئەو شوێنانەی بەزۆری شمشێر کردەوە. دوای موسڵ رۆشتە سواد و گرتی و لەسەر قەراغ دیجلە بەرامبەر بەتیسفون شارێکی دروست کرد کە لەرۆژهەڵاتی مەداینە و شارێکی رۆژئاواییە. ئەو بەناوی خۆی ناوی نا ئەردەشیر. لەسواد هاتە ئیستەخر و لەوێوە رۆشتە سیستان و دواتر گورگان و ئەوسا ئەیشابوور، مەرو، بەلخ و خوارەزم. لەوێ هاتە فارس و لەگور مایەوە. لێرەبوو نامەی پاشاکانی کوسان و توران و مەکرانی بەدەست گەشت و هەموویان ملکەچی خۆیان نیشاندا.

دواتر لەگوور بەرەو بەحرەین رۆشت و پاشای ئەوێ ناچار بوو خۆی لەدیواری قەڵاکەوە فرێبدات. ئەوسا گەرایەوە بۆ مەداین و لەژیانی خۆیدا تاجی بەخشی بەکورەکەی خۆی شاپوور. ئەو هەشت شاری دروست کرد: خەت لەبەحرەین، بێهرسیر لەبەرامبەر مەداین کەناوەکەی لەناوی خۆی وەرگیراوە و بەئەردەشیر ناودەبرا و دواتر بۆ بێهرسیر کورتبوویەوە. ئەردەشیرە کەشاری فیروزئابادە و عضد الدوله کوڕی بوویە ئەم ناوەی لێنا. هەروەها شاری ئەردەشیر لەکرمان کەدواتر بۆ ناوی بۆردشیر گۆڕا. بەهەمەنی ئەردەشیر لەقەراغ دیجلە لەنزیکی بەسرە کە بەسرەییەکان بەبەهمەن شیر ناوی دەبەن، فوراتی میسان، رامهۆرمۆز لەخوزستان، سوق الاهواز (بازاری ئەهواز) و بوودەری ئەردەشیر کەهەمان خەرمیە و ئەمانە هەمووی نۆ شارن.

ئەردەشیر بەردەوام سەرکەوتوو و راست کردار بوو و هیچ کات ئاڵاکەی ژێر نەکەوت و دانەگیرا. چەندین شاری بنیات نا و پایەکان و پێگەکان و بنەماکانی فەرمانرەوایی وڵات و فەرماندەیی لەشکر و پیشەوەران و ئایینی ساماندا و شارەکانی ئاوەدان کردەوە.

رۆژگاری پاشایەتی ئەو لەو کاتەوەی ئەردەوانی کوشت، چواردە ساڵ یا بیست و چوار ساڵ بوو. کاتێك ئەردەشیر بەسەر عێراقدا زاڵبوو، زۆربەی هۆزە نیشتەجێ بووەکان لەوێ ملکەچی فەرمانەکانی نەبوون و مانەوە لەوڵاتیان پەسەند نەکرد و لەم ڕووەوە هۆزی قوزاعە رۆشتنە شام بەڵام دانیشتوانی ئەنبار و حیرە ملکەچی بوون. ئەم دوو شارە لەسەردەمی بخت النسر دروست کرابوون. حیرە وێران و خەڵکەکەی هاتنە ئەنبار. ئەنبار بۆ ماوەی پێنسەد و پەنجا ساڵ (٥٥٠) ئاوەدان بوو تا ئەوی حیرە لەسەرددمی عەمرۆ کوڕی عودەی ئاوەدان بوویەوە و پێنسەد وسی چەند ساڵ ئاوەدان بوو تا ئەوەی لەرۆژگاری ئیسلامی شاری کوفە دروست کرا و ئیسلامیەکان هاتنە ئەوێ و لەوێ نیشتەجێ بوون و مانەوە.